

નટવર.

“ ચંડાળ ચોકડી. ”

અથવા

મહોટાનાં છોકરાં.

શ્રીમંતોનાં છકેલ છોકરાંઓનો ચીતાર.

૩૬ ચિત્રો સહિત.

કર્તા

નગીનદાસ મંછારામ, અધિપતિ—“ભીમસેન.”

આવૃત્તિ બીજી.

હક વેચાણ લઈ છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર,

અબ્દુલહુસેન આદમજી—ભાવનગર.

તથા

એમ. વી. મોતીવાળા—વઢવાણ શહેર.

૪. સ. ૧૯૦૯.

કિંમત રૂપિયા ૩-૦-૦

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ

૨૬૦૬

૪:૩

સને ૧૮૬૭ ના ૨૫ મા એક્ટ પ્રમાણે રજીસ્ટર કરાવ્યું છે.

અમદાવાદ—શ્રી “ સત્યસાગર ” પ્રીન્ટીંગ પ્રેસમાં
પટેલ પોઆભાઈ ચક્રભાઈ મહાદેવીયાએ છાપી.

ઢોહરો

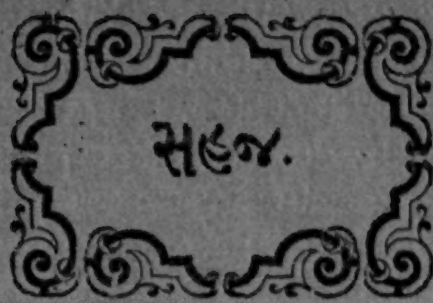
- આ નટવરની વારતા, વાંચીને નર નાર; ૧
 સાર સાર ઉર ધારશે, જે સજ્જન શણગાર.
 શ્રિમાનના સંતાનનો, થાય કુસંગે નાશ; ૨
 નટવરનાં વૃત્તાંતમાં, કીધો તેહ પ્રકાશ.
 મ્હોટાંનાં છોડ કહી, કુછંદમાં લપટાય; ૩
 તેનું નટવર વાંચતાં, જ્ઞાન સહજમાં થાય.
 નટવર વર બંઠેલને, મળી અસિલ શુભ નાર; ૪
 પતિવ્રતામાં પૂર્ણ જે, વાંચો જોહ ચિતાર.
 વય-ગુણ-રૂપ-વિચારનાં, થાય કળેડાં હાલ; ૫
 તેનો નટવર હાખવે, ખુબી બરેલો ખ્યાલ.
 સહન કરે સજ્જન સદા, દુરિજનને નહીં દુઃખ; ૬
 દેખાડ્યું હૃદયન્ટથી, નટવર પાત્ર પ્રમૂખ.
 જર જોખનનું જોર ત્યાં, ભરિ વિભવી થાય; ૭
 ચંડાળોની ચોકડી, નટવરમાં દર્શાય.
 નટવર નંદકુમાર સમ, દુનિઆથી ઉખડેલ. ૮
 પડ્યો વિવચના પાશમાં, બની છબીલો છેલ.
 શ્રીમંત સર્વે શીખશે, સજ્જનામની રીત; ૯
 જાળવશે જર આખર, પ્રાણપ્રિયાની રીત;
 બરેવા ગુણ ગુણવાનના, પ્રયે જે ગવાય; ૧૦
 તેનો આ નટવર વિષે, મ્હોટો છે મહીમાય.
 બહુમુત વૃદ્ધ મનુષ્યને, ઊપજશે સંતોષ; ૧૧
 કારણ વીતક વાતની, હોય હૃદયમાં હોસ.
 નારી સારી ચોખશે, શીખામણની વાત; ૧૨
 બાળક પણ સંભાળશે, જર નિજની બાત.
 રચના રચિર સરળ થકી, થયો હૃદય આનંદ; ૧૩
 હોર તેર ઢોહા તણી, લખી જાન મતિમંદ.

સંતુષ્ટો માર્યાયા મર્તા મર્ત્તા માર્યા તથૈવ ચ ।

યસ્મિન્નેવ કુલે નિત્યં કલ્યાણં તત્ર વૈ ધ્રુવમ્ ॥

“ જો કુળમાં સ્ત્રીથી પુરુષ, અને પુરુષથી સ્ત્રી સંતુષ્ટ રહે છે, અથાતઃ જાનને પરસ્પર પ્રિતિ હોય છે, તે કુળનું સદા કલ્યાણનું યાત્ર છે. ”

“ માનવ ધર્મશાસ્ત્ર. ”

સહજ.

૧

હાલા વાંચનાર સાહેબો ! આ પુસ્તક માત્ર સંસારીક વાત્તા રૂપ છે, અને એમાંની વાત્તા મારા “ લીમસેન ” પત્રમાં પ્રથમ પ્રગટ થઈ ચુકી છે; જ્યારે “ લીમસેન ” માં આ વાત્તા લખવાનો મેં પ્રારંભ કીધો, ત્યારે મને કિંચીત પણ ખ્યાલ નહોતો કે પુસ્તકના આકારમાં તેને પ્રગટ કરવાનો પ્રસંગ આવશે; પરંતુ વાંચકવૃંદને આ વાત્તા વાંચતાં ઘણો રસ ઉપજશે અને તેથી પુસ્તકના આકારમાં પ્રગટ કરવાની કેટલાકો તરફથી મને લલામણ થઈ, અને તે પરથી મેં એવો વિચાર કીધો કે જુદા જુદા ભાગો કરીને તેનાં જુદાં જુદાં પુસ્તકો પ્રગટ કરવાં. આવા વિચારથી પ્રથમ ભાગ, અને દ્વિતીય ભાગ મેં બહાર પાડ્યા, અને તે બંને ભાગોને પણ વડાતા વાંચનારાઓ તરફથી ઘણું સારું ઉત્તેજન મળ્યું છે, અને તેની સાથે વળી મને એવી સુચના થઈ કે એ વારતાનું એક આખુંજ પુસ્તક પ્રગટ કરવામાં આવે તો વાંચવાને વધારે સુગમ થાય આ સુચના પણ મને યોગ્ય જણાઈ, અને તે ઉપકાર સહ સ્વિકારતાં આ મ્હોટું પુસ્તક, માનવંત વાંચનાર સાહેબો સન્મુખ હું નિવેદન કરું છું, અને વીશેષમાં એમાં પ્રસંગાનુસાર સંખ્યાબંધ ચિત્રો પણ સુકયાં છે, કે જેથી વાત્તામાં ચિતારેલા પાત્રોનું પ્રતિબિંબ કોઈ પણ વાંચનારનાં મગજ પર પડી શકે, અને તેની સાથે વારતા-રસમાં પણ વિશેષ વૃદ્ધિ થાય.

ત્રિયો ! સાંપ્રત વિધ વિધ વાત્તાઓનાં સંખ્યાબંધ પુસ્તકો પ્રગટ થાય છે. સુખ્યત્વે કરીને ઘણાંક પુસ્તકો અન્ય ભાષાનાં પુસ્તકોનાં ભાષાંતર રૂપે પ્રગટ થાય છે; પરંતુ આ વારતામાં કોઈ પણ અન્ય ભાષામાં પ્રગટ થયેલા પુસ્તકનું ભાષાંતર સમાવેલું નથી, અને કોઈનાં પુસ્તકનું તત્ત્વ તફાવીને પણ આમાં દાખલ કીધું નથી આતો માત્ર એક નવલ કથાજ છે, અને તેથીજ “ લીમસેન ” ના ઉત્સાહી વાંચનાર સાહેબોને આ વારતા અધીક રસીક થઈ પડી છે. આ વારતામાં ખાસ કરીને શૃંગાર રસને વીશેષ દીપાવવો પડ્યો છે, અને તે એટલાજ માટે કે, મુળ વિશયની રચના તેમ કીધા સીવાય આખેડુબ દરથાવી થકાય નહીં ! જ્યાં તે રસનું આખ્યાન ચાલતું હોય ત્યાં તેવોજ રસ સુકયા શિવાય કુદરતી અસર વાંચનારનાં મગજ પર ઠસેજ નહીં, અને તેટલા માટે જો રસ પર આ વારતાનું મુળ ઉત્પન્ન થયું છે તેજ રસ વિશેષે કરીને રચનામાં રજુ કીધો છે. બાંધ્યો ! આ વારતામાંથી ઘણો ઘણો સાર મેળવવાનો છે.

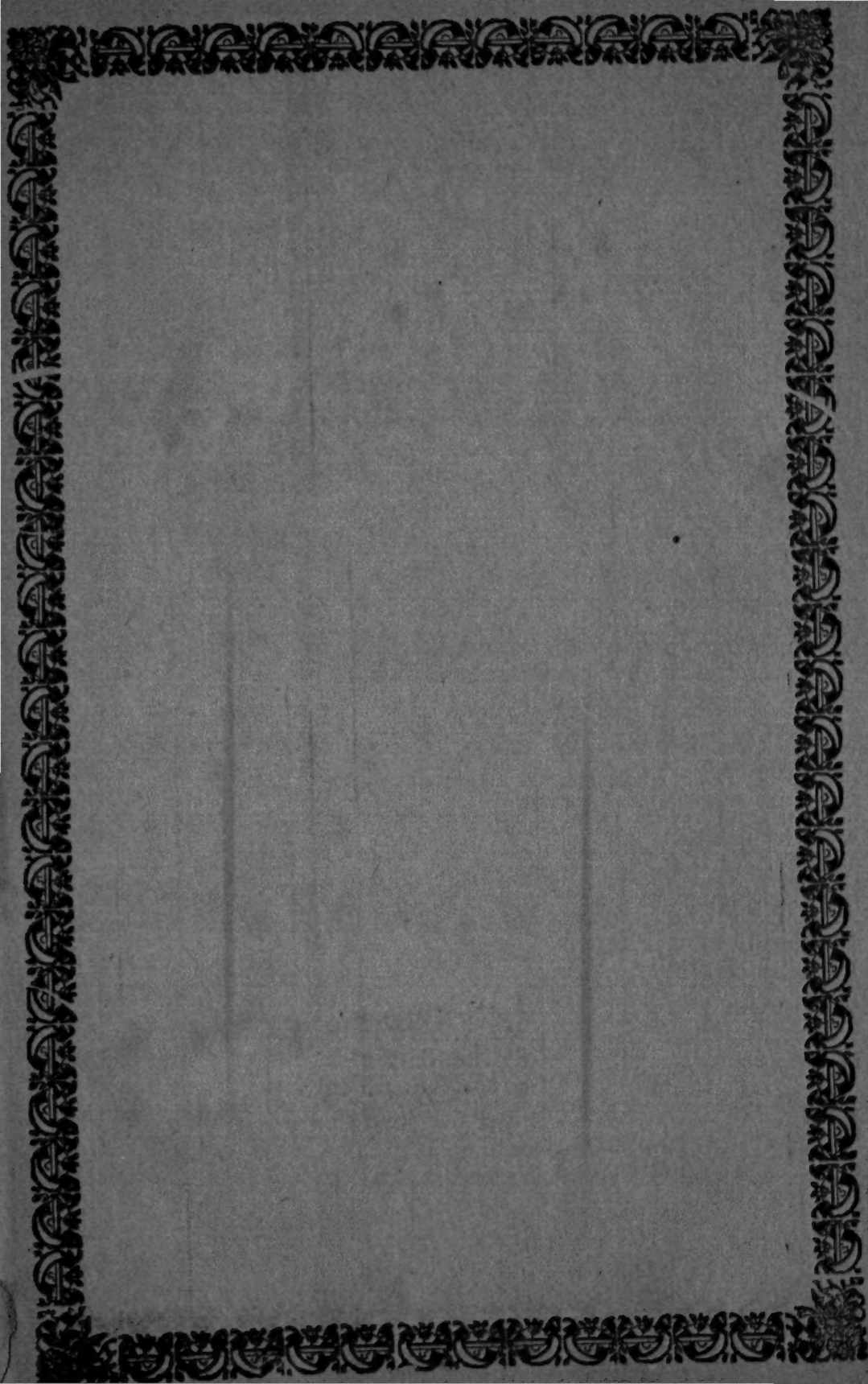
કેટલાક શ્રીમંતોનાં છકેલ છજીંદર છોકરાંઓ સ્વચ્છંદી વર્તણૂકમાં છલકાઈ, છોકરવાદી પણામાં છકેલ વર્તન ચલાવી તન, મન ને ધનથી ખરાબખાસ્તા થઈ જાય છે, અને તેમનું જીવન, તેમની સમૃદ્ધિ તેમની પ્રતિષ્ઠા, અને દુકમાં તેમનું સર્વ શ્રેય સત્યાનાથ પામે છે, એમાં તો કંઈજ શક નથી ! માટે તેવું ચરમ ભરેલું, અને સર્વ પ્રકારે હાની કારક વર્તન ચલાવતાં અટકવું અને સદા સનમાર્ગમાં રહી પોતાના પૈસા ને પ્રતિષ્ઠાનું સાર્થક કરતાં શીખવું, એટલેજ સદ્બોધ આ વારતા વાંચીને ગ્રહણ કરવાને મારી નમ્ર વિનંતી છે.

વાંચનાર ગ્રહસ્થો ! અગરજો મારી અદ્ય બુદ્ધીથી આ એક કલ્પિત કથા રચી છે, અને તેથી એમાં કેટલેક સ્થળે દોષ પણ દેખાય તો તે દોષને માટે મને ક્ષમાબક્ષી તે તરફ જેઓ મારા શુભેચ્છક તરીકે માફ લક્ષ ખેંચશે, તેમનો હું શુદ્ધ અંતઃકરણથી આભાર માનીશ, અને તેમની યોગ્ય સુચના ગ્રહણ કરવાને હું તત્પર થઈશ. વળી આ વાર્તા કોઈ પણ અમુક કુટુંબ, અમુક ગૃહસ્થ કે અમુક કુટુંબના વેલા સંબંધમાં લખી નથી, પરંતુ મેં ઉપર દર્શાવ્યું તેમ આ માત્ર કલ્પિત કથા છે. ભેમ છતાં આ વાર્તાનાં નાયકોના જેવાંજ વર્તનનાં જે હોય, અને ભેજો જો એમજ માની લે કે “ આ તો અમારેજ માટે છે ! ” તો તેને માટે કત્તિ તદ્દન નિર્દોષ છે. એજ વિજ્ઞાપના.

મુખર્ષી,
વસંતપંચમી
સંવત ૧૯૫૪.

શ્રી. સેવક,
નગીનદાસ મંજારામ,
કર્તા.

નટવર.

“ચંડાલ ચોકડી.”

અથવા

મ્હોટાનાં છોકરાં.

પ્રકરણ ૧ હું.

દોહરો.—મ્હોટાનો બાળક છતાં, વઢેલો બગડેલ;
રત્નેગૂણ કરતાં વલો બગડ્યો તે વઢેલ.

ધ્યારનો પ્રપંચ—રંગમાં ભંગ !

લખેલી મુંબાઈ નગરી ધનવાનોથી ભરપૂર છે. કરોડપતિઓ કે લક્ષાધિપતિઓ, આ નામચિન્હ નગરમાં દગલેદોળ છે. ગાડી ઘોડાનો ટોટો નથી મોજ શોખમાં મણાં ન-આખા હિંદુસ્તાનમાં મુંબાપુરી મનોહર મુર્તિરૂપ છે—કહો કે દિંદોનો ચુલકાર બાગ માત્ર મુંબઈ છે ! આ નગરમાં શેઠ મુખમલ એક નામાંકિત શેઠીયો છે. પાસે લાખો રૂપિયાની પુંજ છે. એક ખીજથી સરસ ઘરો, ખંગલાઓ કે વાડી ગાડીની ન્યુ-નતા નથી સ્વચ્છે બજે હાથી ઝુલે છે. વેપાર રોજગારમાં શેઠ શરા ને પૂરા પ્રવીણ છે. શેઠનાં પ-લિતું નામ રત્નલક્ષ્મી છે, અને પરિવારમાં માત્ર એકજ પુત્ર કે જે સત્તર વર્ષની વયે પહેલેલો વાર્તાનો યુવાન નાયક છે, અને એજ રંગિલો યુવાન વાર્તાનો મુખ્ય ચિતાર પણ છે.

કાર્તિક શુદ્ધ પંચમીની પ્રભાત પૂર્ણાનંદમાં પ્રકાશી છે. આજે નટવરની વર્વગાંઠનો દિવસ છે. પ્રભાત થઈ. નટવર બિહાનામાંથી લડ્યો. “પ્રભાતે કર દર્શનમ” એ વાક્યાધારે અને હાથ ચો-ળી નેત્રાથી હસ્ત દર્શન કીધાં બાદ આંખો ચોળતો મોંમાં દાતણનો ડાંડો ધાલી પોતાની બારીએ ઉ-બો. દાતણ કરતાં નજર કરે છે તો આમ તેમ નગરજનો આંટા ખાતાં જણાય છે કોઈ હાથમાં ઝો-ળી લઈ શાક તરકારી લેવા જાય છે. કોઈ મુળાંની પણીઓ કે શાકની ઝોળી લઈ આવતા દેખાય છે. કોઈના હાથમાં દાતણની ઝુડી ઝાલેલી જણાય છે. કોઈ ખીડી પીતો સંચરે છે તો કોઈ તપકારની દાળડી ઉઘાડતો માલમ પડે છે. શાકપાનના ટોપલાઓ વેચનારા ઉલટમાં લઈ જતાં જોવામાં આવે છે. બકતો ને બકતાણીઓ મંદિરને માઝે દર્શનને માટે દોડદોડી કરી રહ્યાં છે, અને મીઠાવાળાઓ માથે મીઠાના ટોપલા ઉચકી “સોળા દેડીયે પાયલી મીઠ” એમ જુમ મારતાં પસાર થાય છે. ઉંચી હવેલી ઓપર કાગળો “કા કા” રે છે, તેમજ આકાશમાં પંખિયો પણ પ્રભાતનો પ્રવાસ કરવા નીકળી પડ્યાં છે. સૂર્યનાં કીરણો કંઈક તેજમાં ઝળઝળતી રૂદ્ધિ કરતાં, ને ઉગતા દિવસને જોસ પર લાવતાં દિસે છે. ઘરની નારીઓ ઘરખટલાનાં કામમાં માથાકુટ કરતી મચી છે. દુધવાળાઓ ખબે તામડા લઈ ઘેરેઘેર ચાહેતાં પ્યાલાં બરેલાં જોઈ કુટુંબ નિવાસીઓનાં મુખસ્વાદ તલપી રહ્યાં છે. પ્રભાતનો મહિમા મનહર થઈ પડ્યો છે. નારીઓ કટાક્ષ કરતી દાર સન્મુખ પસાર થતી ચાલી છે અને તે પણ વળી મુંબઈની તખરાળી નારીઓ, એટલે પછી લટકા મટકામાં તો પુંજવું શું ?! તેણીઓના પગની ગતિ નિહાળતાંજ રહેલી મતિ પણ ચળી જાય, એમાં કંઈ નવાઈ નહીં !

નટવરની સામી બારીએજ એક વણિક પુત્રી તારા પૂર જોખનમાં ઝુમતી નટવર સન્મુખ ટ-ગર ટગર નિહાળતી ઉભી છે. તેણીનાં નેત્રો નટવર પ્રત્યે એકચિત્તે ચોંટ્યાં છે, પરંતુ નટવરની ન-

જર તો માત્ર નીચે પસાર થતી વિધવિધ નારીઓ તરફ જ તાકેલી રહી છે. એટલામાં સામેથી ખોખાર થયો! યુવતિએ ખોખાઈ! નટવરની નજરને તે રીતે “સીંગનલ” આપી! નટવર ચમક્યો! યુવતિ તરફ દૃષ્ટી કરી! નજર ચોંટી! નયન ખાંણ સામસામાં અથડાયાં! કામાગ્નિ પ્રદિપ્ત થયો! મુદ્ધાકાત મેળવમાને મન તલપ્યાં! વલખાં ચાઢ્યાં! ક્યારે મળવું, ક્યાં મળવું, વાતચીતનો પ્રસંગ કેમ મળે, અને હવે કેમ કરવું?! તેના વિચારમાં બનેએ બગાસાં ખાવા માંડ્યાં! આકુળ વ્યાકુળ ને વલોપાત! કા-માન્ધની ટટી થઈ! ચોખ્ખી લદગાઈ!

પણ રંગમાં ભંગ પડ્યો! હાય હાય! સત્યાનાશની પાટી! યુવતિને ઘરમાંથી પોકાર થયો! નટવરને માટે ચાહેનો ખાલો લઈ ઘાટી આવ્યો! બનેનાં ખારે વહાણ ડુખ્યાં! યુવતિ ખારીમાંથી દુર થઈ, અને નટવરને પણ તરત દાતણ ફેંકી દેવું પડ્યું! સુકન સારાં નહીં થયા! ચાહે લાવનાર ઘાટી વહેમાયો; પણ ચૂપ રહ્યો. મોં ઘાઈ નટવરે ચાહે પીધી, અને પાન સોપારી આઈ પોતાના આ રડમાં તકીએ અઢેલી વિચારમાં બેઠો. ઘાટી ખાલો લઈ પાછો ગયો અને નટવર પોતાના વિચારનો કેમ માર્ગ કર્યો તેની ચિંતામાં પડ્યો! આખરે સ્નાનનો સમય થવાથી તે ઉઠ્યો, અને સ્નાન સ્થળે સંચરી દિલપર જેમ તેમ પાણીના લોટા ઢેળી પતાવ્યું! દરેક સ્નાન સમયે સાણ ચોળતાં પૂરો પોણો કલાક થતો હતો તેને બદલે આજે પૂરી પાંચ મિનિટ પણ ન થઈ! સ્નાન કીધાં પછી પો-તિયું પહેરતાં પા કલાક થતો, તેને બદલે આજે તો કાછડી ને પાટલી લથરપથર ખોસી લીધી! મા-થું ઝોળવાનું પણ પડતું મુકી હાથની આંગળિઓથીજ વાળ ઉંચાં નીચાં કરી જ્યાં ત્યાંથી ભોજન કરવાને બાઈ સાહેબ પાટલે ચોંટાઈ ગયા! જોતજોતામાં આઈ લીધું, અને ટુંકમાં “બટક બિલાડી” માફક પતાવી દીધું! ઘરમાં સરવે વહેમાયાં! તેની માતાએ પુછ્યું “કેમ બાઈ, આજે ઉઠાસ કેમ છે? ખાતાં પણ વાર ન લાગી? જીવને ઠીક નથી કે શું? ડકટરને બોલાવું?”

“ના, કંઈ નહીં એ તો અમરતું” નટવરે જવાબ દીધો.

આ જવાબ માતાને સંતોષકારક લાગ્યો નહીં, અને તેણીએ વળી પૂછ્યું “બાઈ, તું મને ખુ લાસો કર, શું છે?”

“અહં, કંઈ નથી!” આમ નટવરે જવાબ આપી માતાને આર અધીરી બતાવી, અને જન્મ દિવસને દાહાડેજ નટવરને આવી અવસ્થામાં નિહાળી રત્નલક્ષ્મીનું અંતઃકરણ ખેદિત થયું.

રત્નલક્ષ્મી વળી બોલી “બાઈ, આજે તારી વર્ષગાંઠ છે, માટે આજે તો તારે આખો દી-વસ આનંદમાં રહેવું જોઈએ. તેને બદલે તું આમ ઉઠાસ કેમ રહે છે?!” માતાનો જીવ વલોપાતમાં પડ્યો, અને તેણી બોલી “શું તને કંઈ જોઈએ છે? તારા પિતાજીએ તને આજે કેટલા રૂપિયા આ-પ્યા? તને તે આજા તો નથી પડ્યા? બોલની બાઈ? કહેતો ખરો?”

“ના, કંઈ નહીં, મને ઉપર જવા દો, અને તમે જમી લો.” આમ કહી નટવર પુનઃ મા-ન્ય રહ્યો, અને તેનું ચકડોળે અઢેલું ચિત તે રમણિક રંભા તરફ જ ભ્રમિત રહ્યું!

રત્નલક્ષ્મી ત્યાંથી આવી ખસી ગઈ, અને નટવર પોતાના આરડામાં ગયો. વાંદરાની ધાક-થી આરડાની ખારીઓ વાસેલી હતી તે પણ પોતેજ ઉઘાડી; કેમકે તે ઉઘાડવાને જો ઘાટીને બોલાવે તો પોતાની બમણતામાં ભૂલ પડે!

ખારી ઉઘાડવાનો નાદ સાંભળતાંજ, વક સાંધીને રાહ જોતી તે યુવતિ પુનઃ ખારીમાં આવીને ઉભી! અન્ધોઅન્ધ ચક્ર કટાક્ષ થયા, અને ક્યાં મળવું તે બાબતમાં અણસારાથી વાતચીત શરૂ કીધી એટલામાં નટવરે એક ચિઠી લખીને તેણીની ખારીમાં બરાબર ફેંકી! તે ચિઠીની સાથે એક કાંકરો વિડાળ્યો હતો, કે પવનમાં ઉડી નહી જતાં તે કાંકરાના વજનથી ખારીમાંજ તાક્યા પ્રમાણે જઈ શકે. અને જો તો ચિઠીમાં શું લખ્યું હતું? માત્ર એટલુંજ કે “સાંજે પાંચ વાગતાને સમયે તું મંદિરમાં

“अन्यो अन्य पक्षरास पक्षी, जने ज्ञां मपनु ते जायतमं अहमसायी यत्नयित राइ गीधी.”

મળજે, અને હું પણ તેજ વખતે બરાબર ત્યાં આવીશ, અને મારી ગાડી પણ લેતો આવીશ. ત્યાં મળ્યાં પછી આપણે વિચાર કરીયું.

ચિહી બરાબર તે યુવતિની નજદીક પડી, જે લેતાંજ યુવતિએ તે વાંચી, અને ડોકું ઘુણાવી તેણીએ તેના સ્વિકારની નિશાની બતાવી. તોપણ બારીમાંથી દૂર થવાને અંતઃકરણ સંકેપ વિકસે કરે! અને “અહીં કોઈ નહીં આવે તો સાહે!” એમ ઇચ્છતા બંને સામસામા ઉભાજ રહ્યાં!

નટવર પોતાની બારીમાં ઉભો છે. ઓરડો અંદરથી સાંકળ ઢલ વાર્યો છે. એટલામાં નટવરની સ્ત્રી સુંદરમતી આવી પહોંચી, અને ઝટ લમને ઓરડાનું બારણું ઠોક્યું.

“ઉભી રહે, ઉઘાડું છું.” એમ ઉત્તર દેતાંની સાથેજ નટવરે તે યુવતિને પણ ઇસારત કરી તાકીદે બારીએથી ખસી જવાને જણાવ્યું, અને તેપરથી તેણી તરતજ ખસી પણ ગઈ.

“ઉઘાડોતી?” એમ લગાર મ્હોટે સ્વરે બાંટો પાંડતાં સુંદરમતીએ વળી બારણું ઠોક્યું.

“ઉઘાડું છું! હું ધાડ આવી છો!” કહીને નટવરે બારણું ઉઘાડ્યું. પોતે પાછો પલંગપર પડ્યો, અને વળી “રંગમા ભંગ” થયાં જેવું જણી મનમાં કચવાટ ઉપજ્યો! તોપણ પોતાની મનકામનાતા વિચારમાં ને વિચારમાં પલંગપર એકની એક સ્થિતિમાં પડેલો રહ્યો!

સુંદરમતી અંદર આવી; પરંતુ પોતાના પતિને આવી સ્થિતિમાં પડેલા નિહાળી કંઈક વિચારમાં પડી, અને બોલી “કેમ સ્વામિનાથ, આજે આપ ઉઘાસ કેમ છો? આજે તો આપનોજન્મ દિવસ છે માટે આનંદમાં રહે, નહીંતો આપનું વર્ષ એવુંજ જશે! પણ આપને શરીરે તો ઠીક છેકની?”

“હા. પણ બપોરનો સમય હોવાથી આંખમાં લહેર આવે છે! માટે તું અહીં કંઈ બળગત કરતી નહીં! મને કલાકેક ઉંઘવા દે.” નટવરે જણાવ્યું.

“પણ આપને દિવસે ઉંઘવાની તો કોઈ દાહાડો દેવ નથી, અને આજે આંખોમાં કેમ લહેર આવે છે? તેમાં પણ વળી આજે તો વર્ષગાંઠનો દાહાડો, એટલે આજે ખાસ કરીને દિવસે ઉંઘવું પણ નહીં જોઈએ!” સુંદરમતી બોલી.

“પણ જોની વહાલી, આજે લગાર સાહે સાહે ખવાયું છેકની, તેમાં લહેર આવે છે! માટે તું જરાક નીચે જા, અને હું તેટલામાં નિંદ્રા લઈ લઉં, નહીંતો આજે માંડે માથું ચઢી આવશે, ને હું કદાચ ‘સિક’ થઈ જઈશ!” નટવરે યુક્તિથી સમજાવીને કહ્યું!

“ઠીક ત્યારે પ્રાણનાથ હું એક કલાક પછી આવીશ, માટે તેટલો સમય આપ નિરાંતે નિંદ્રા લો.” એમ જણાવી સુંદરમતી તરતજ નીચે ચાલી ગઈ.

તેણીના જતાં વારને નટવરે વળી પાછાં બારણાં ખેંચ કરી અંદરથી સાંકળ ચઢાવી, અને વળી પાછો તે બારીમાં આવીને તે યુવતિની રાહ જોતોઉભો! પેલી તરફ તે યુવતિ પણ નટવરની રાહ જોતીજ બારીની પાછળ ઉભેલી હતી! તેણીની નજરે નટવરનાં દર્શન થતાંજ તેણી પણ તરતજ બારીમાં પાછી આવી ઉભી! યુવતિ ઘણી મક્કાઈ, અને બંનેના મોં સામસામાં દસી પડ્યાં! ખૂબ આનંદ પથરાયો! અન્યોઅન્ય ચક્ષુ કટાક્ષ કથન કરવા મંડ્યાં કે જે રસ રંગમાં એક કલાક ક્યાં ગયો, તે તેને જણાયો પણ નહીં! એટલે સુંદરમતીએ પુનઃ ઉપર આવી પુનઃ બારણું ઠોક્યું!

“એ ઉઘાડું છું.” કહેતા નટવરે યુવતિને હસતની ઇસારત કરી બારણુંજે જવા કહ્યું, અને તેથી તેણી ખસી પણ ગઈ. આજ નટવરે બારણું ઉઘાડી સુંદરમતીને અંદર દાખલ કરી.

“કેમ સ્વામિનાથ, બરાબર નિંદ્રા તો લીધીની?” સુંદરમતીએ પૂછ્યું.

“હા વહાલી.” નટવરે ઉત્તર આપ્યો.

“પણ હજી આપનું બ્રૂઆર્વિંદ આમ કેમ દેખાય છે? કંઈ મજા?” સુંદરમતીએ નટવર પ્રત્યે નિહાળીને પૂછ્યું.

“એ તો હું સહી ઉઠ્યો છુંની, તેમાં!” નરવરે કહ્યું.

“ઠીક ત્યારે, આજે આપને માટે શું કપડાં કહાડું, અને હું કઈ સાડી પહેડું?” સુંદરમતીએ પૂછ્યું. “આજે તો આપનો જન્મદિવસ છે, માટે આપ કહો તેવી સાડી પહેડું. સાંજે પાત્રવાપર ફરવાને સાથે જઈશું ત્યારે જોઈશોની?”

“આજે આપણાથી સાથે ફરવા જવાનું બનવું મુશ્કેલ છે; કેમકે મારી વર્ગગાંઠ છે, માટે સાંજે પાંચ વાગે મંદિરે દર્શન કરીને ત્યાંથી મારા પિતાજીની સાથેજ કદાચ ફરવા જવું પડશે!” નરવરે કહ્યું.

“પણ મને રોજ સાથે લખને જાઓ, અને આજે સપેરમે દાઢાડેજ નહીં કે? ના, ના, હું તો સાથેજ આવીશ.” એમ કહેતાં સુંદરમતી આગ્રહપૂર્વક પૂર્ણ પ્યારમાં નરવરને ખજો વળગી પડી. પણ પરનારીની પ્રીતિપર મોહિત થઈ પડેલો નરવર માત્ર એટલુંજ જોલ્યો કે “મેં તને વાતનો મૂઠો કલો તેથી સમજી નહીં? મારા પિતાજીની અવજા કરીને તારી સાથેજ આવું કે? તું સમજીને વિશેષ કહેવું શું સારી વાત છે? તેમ છતાં પણ તારી ઇચ્છા રાખવાને ખાતર હું કહું છું કે આજે હું રોજ કરતાં વહેલો થેર આવીશ. કેમ? હવે તો રાજી થઈ કેની?”

“ભલે! જેવી આપની આજ્ઞા!” એમ જોલી સુંદરમતી કંઈક ગ્લાનિ પામી ખુરસીપર બેઠી. પાંચ વાગ્યાનો સમય થવા આવ્યો. ઘડિયાળમાં પાંચના ટકોરા થયા નરવરે ઘોડાવાળાને બોલાવી નવી રથ્પર ટાયરની યુમ ગાડીમાં બે “ઑસ્ટ્રેલિયન” ઘોડા જોડવાનો હુકમ કરીધો.

“આજે બંધ ગાડીમાં કેમ જાઓ છો? આ દહાડામાં બંધ ગાડી આપને વિશેષ પસંદ પડે છે શું? આજે તો પેલી રથ્પરના પાટાની નવી વિક્ટોરિયા જોડાયેલી? તે ઘણીજ સરસ છે.” સુંદરમતીએ સચનો કરી.

“તે ખરું, પણ વિક્ટોરીયાને તો કારખાને નાંખી છે; કેમકે તેનો એક રફ મરડાયો છે” નરવરે ખુલાસો કરીધો.

“ત્યારે નવો લેન્ડો જોડાવો.” સુંદરમતીએ કહ્યું “તે પણ સારો ભપકાદાર છે. હા, હા, તેજ જોડાવો.”

“પણ તે ઘણું ખર્ચાડે છે, તેથી તેમાં જેસતાં કંટાળો આવે છે. નરવરે ગાડીની વાત હવે પડતી મૂકતાં કહ્યું “ત્યારે હવે તું મારે માટે એક ડગલો ને પાટલન કહાડ.”

સુંદરમતીએ તરતજ કપાટમાંથી કપડાં કહાડ્યાં. નરવરે વાળ સાફ કરી ઝાલ્યા, મોં ધોયું, કપાળે ઝીણી ટપકી કરી, પાટલન ને કોટ પહેલ્યો, અને ટોપી માથે મૂકીને પાંચડી તો હાથમાંજ પકડી. જે મુજબ મુખપના શેઠિયાઓ વગેરેના યુવાનોમાં એકે પ્રકારની ટેવ પડી છે.

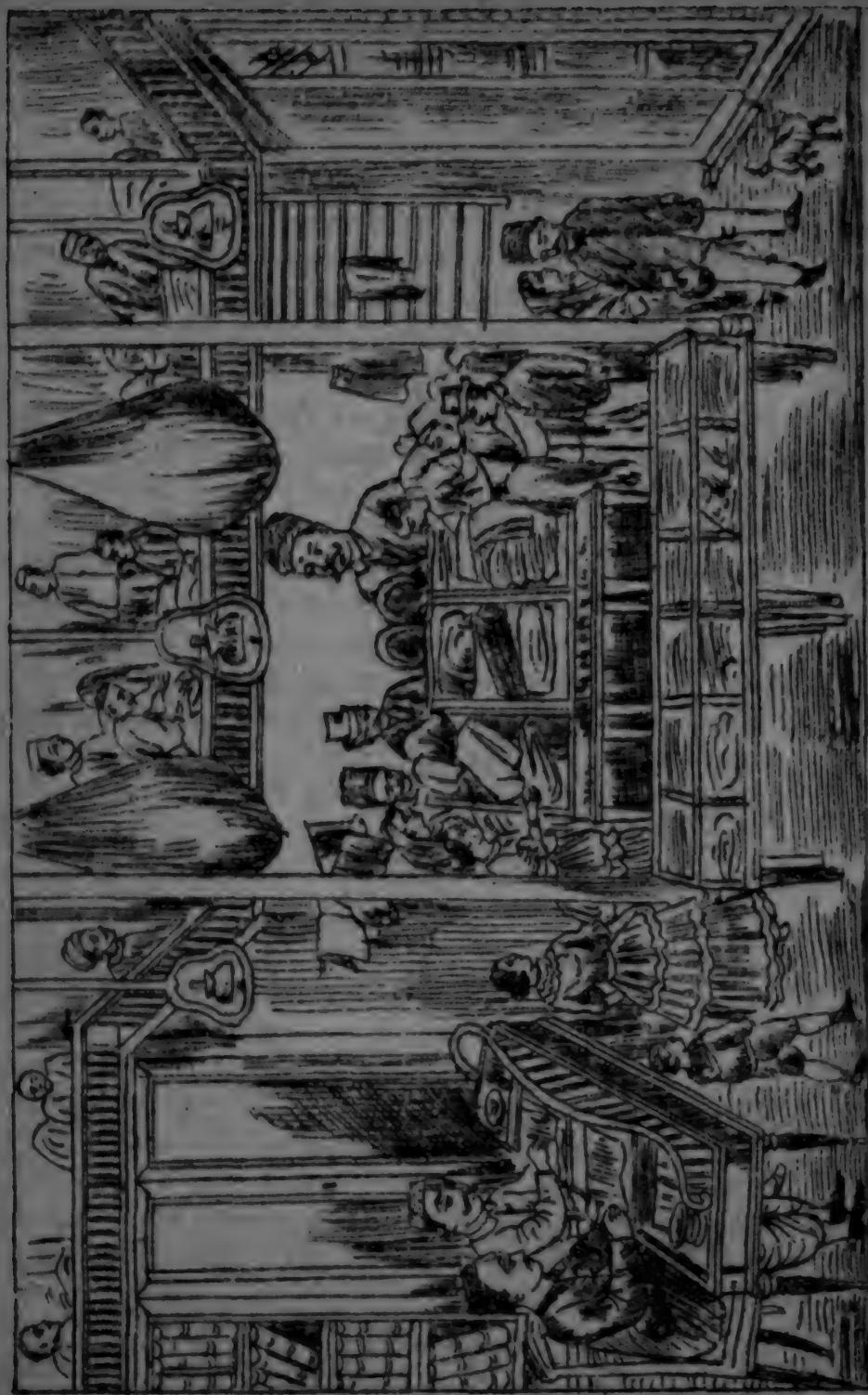
“પણ તમારો શેંથો લગાર વાંકો છે, હો સ્વામિનાથ! કાંસકી વતી ઠીક કરોતી! જૂઓ તો ખરા કેવો ખરાય લાગે છે!” સુંદરમતી જોલી.

“અરે ખાસું છે! એ બંધી વાળની ટાપડીપ બેસાંઓને માટે છે! અમને મરફને તો જેમ હોય તેમ ચાલે!” નરવરે પતાવી વાળ્યું, અને કપાટાબંધ થઈ ઘર ઉતરતો નીચે ઓટલે જઈને ઉભો. એક હાથે મૂંછો મરડવા માંડી, અને સામેની બારી તરફ તાકી તાકીને જોતો ઉભો! યુવતિએ નરવરને દોઢો અને તેણી પણ તરતજ વસ્ત્રાલંકાર સજ્જી નીચે ઉતરી. બંનેનાં મોં આ સમયે પણ યુવાણિ ચહેરે હસ્યાં, અને નરવરે ગાડીમાં બેઠો.

“એક ઘોડાવાળા મંદિરકું જના હપ. ઉધર ગાડી લેઓ.” નરવરે ઘોડાવાળાને ફરમાવ્યું.

“અરુઘા સાય” કહી ઘોડાવાળાએ ગાડી તે તરફ ચલાવી.

ગાડીની પાછળ યુવતિ પણ જોતી જોતી ચાલી, અને નરવર પણ પાછળ જોતો રહ્યો, અને જ્યાં સુધી બંનેની નજર પહોંચી ત્યાં સુધી તેમજ કીધું. યુવતિ હવે લાંબાં ડગલાં ભરતી પાછળ પડેલી, અને “ક્યારે તે મંદિર આવે” તેની જીજ્ઞાસામાં કડપબંધ ચાલતાં મંદિરમાં પહોંચી. ઉતાવળી ચાલતાં યુવતિ હાંસી ગઈ, પણ પ્યારના શરમાં સઘળું કંઈજ જણાયું નહીં!

“कल्याण नोरीनी कंपनी.”

પ્રકરણ ૨ જી.

હાહરે! — પર નારીના ખારમાં, ફર્યો હવે નટવર:

ખારે કીધો આંધળો, બન્યો બહાવરો ખર!

મળ્યા!

૧

નટવરની ગાડી મંદિર આગળ પહોંચી ઘોડવાળાએ ગાડીનું ખારણું ઉઘાડ્યું. નટવર નીચે ઉતર્યો. આસપાસ જોયું, અને ઘોડવાળાને ભુવેશ્વર તરફ ગાડી લઈ જવાને ફરમાવ્યું. પણ યુવતિ પગે ચાલતી આવતી હોવાથી ત્યાં આવી પહોંચતાં તેણીને વાર લાગવી જોઈએ, અને તેથી નટવર એક બે ઓળખીતાઓની સાથે ટહાડ પહોરનાં ગૃહમાં મારવામાં યુગ્મીયો. શેઠના છોકરા, એટલે દુકાન દારો પણ “આવો શેઠ, આવો શેઠ” કરે એમાં કંઈ નવાઈ નહીં! એટલામાં તે યુવતિ લટકમટક કરતી હાડમાં છેક સમીપે આવતી જણાઈ તેવોજ નટવર ટટાર થયો! વાતચીત પડતી મૂઝી! મૂઝો ને કપડાંની સામું નીચું ઉચું જોઈ જગાર ટાપટીપ કરી લીધી! વાયદો બરાબર સચવાયયો સમજી સાર્વજનિકપુર્વક મનમાં મહાનંદ પામ્યો! હવે ખાનગી મળવાને, અને વાતચીત કરવાને પ્રસંગ મેળવવાને ચીંતાતુર થયો! તારા હવે છેક પાસે આવતાં તેણીની ચંદ્ર કાન્તિ નિહાળતાંજ ખુબ ખુશી થયો; ઘણું કંઈ, પણ હસ્યા વિના રહેવાયું નહીં! તેણીની સન્મુખ જોતાંજ આકૃષ્ટ બાકુળ બન્યો! તેણીની છટાદાર ચાલથી નટવરનો મોહ ઉછળ્યો. “ભણે હમણાં ભેટી પડું” એવો ઉત્સાહ તલપી રહ્યો! અને તેમ થાય તેમાં કંઈ નવાઈ નહીં! કેમકે તારાનો હાક પણ તેવોજ હતો! તે નાજૂક નારી, પગે સુંદર નવી તરેહના તોડાં, હાથમાં મોતીની એકેકી બંગી, કાને બિલિયાનનું એરિંગ, અને કંઠને વિષે મોતીની એક શેરી કંઠી પહેરી હાંસ ગતિ કરતી, અને હસાદાર ચાલમાં ચાલતી પોતાના પ્રેમીને મળવાની ઉત્કંઠામાં ઉમંગી બનેલી, બાણે એક અપ્સરા આવતી હોય, તેવા ભપકામાં આવી! તેણીએ એક નવા રંગની રેશમી સાડી પહેરી હતી, કે જેની ઇંગ્લિશ ‘ફેશન’ની સોફિયાની સુંદરતા સાયંકાળની શાભામાં વૃદ્ધિ કરતી હોવાથી તેનાપર અન્ય સ્ત્રીઓ પણ તાકી તાકીને જોતી હતી! વળી અંગમાં એક પોલકા ભાતિ ચોળી, મુંબઈના પ્રખ્યાત કદયાણુ મોતીની કંપનીમાં સીવાગંધી સજી હતી, અને એ આદિ તારાનો તમામ તેજસ્વી દેખાવ તે રમણિક રંગાને દિપાવતો હતો. અગરજો જૂના વિચારનાં સ્ત્રી પુરુષો તારાની આવી દખ્ખણપ્રત્યે હસીને પસાર થતા હતાં, પરંતુ મુંબઈનાં મુધરેલાં સ્ત્રી પુરુષો તો તેણીની નકલ પસંદ કરતાં હતાં.

નટવર નજીકથી તારા પસાર થઈ, પરંતુ માણસોની મેદની મળેલી હોવાથી બંનેને વાતનો પ્રસંગ મળ્યો નહીં! તારા તો મંદિરમાં ગઈ. નટવર હંધક ઉદાસ થયો! “તક મળ કે શું?” એમ વિચારી જોતું મોં ઉતરી ગયું! તોપણ તારાને મળવાની આશાને આગળ ધરી. નટવર તેણીની પાછળજ મંદિરમાં ધર્યો! હશેન ખુશ્તાં. “જયજય”ના ભાવિક નાદ બસતોના મૂખમાંથી સ્ફુરતામાં પ્રગટ થયા, અને દર્શનાભિલાષીઓની મેદની એટલી બધી વધી પડી કે, તે સમુદમાં તારા ને નટવર એક પીઞ્જનું મૂખ પણ જોઈ શક્યાં નહીં! નિરાશ થતો અંદરથી પાછો બહાર આવ્યો, અને મંદિરમાં મોંઘાં બારણાં પાસે મૂકો મરોડતો તારાની રાહ જોતો ઉભો! તારા તો તેને મંદિરના મંડપમાં શોધતી હતી! તેણી પણ ઘોડી વારમાં બહાર નીકળી, અને પાસેથીજ પસાર થઈ. તેણી કહેતી મઠ કે “તમે પાંજરાપોળની ગલીમાં આવો; હું હાં બજાં છું.” આમ કહીને તારા આસપાસ જોતી ચોરને હાલે ભૂલેશ્વરના ચક્રામાંથી પસાર થઈ તે ગલીમાં ઘુસી ગઈ. નટવર પણ ગાડીમાં બેઠી હાં પહોંચ્યો, અને ગલીમાં ગાડી રાખી પલક બોરમાં તારાને ગોળીમાં લઈ લીધી! ખીરેણું

બંધ કીધાં ! અને ઘોડાવાળા પ્રત્ને નટવરે કહ્યું કે “તોપખાના તરફ ગાડી લે.”

“ના, ના, એકાંત જગાપર ચાલો ! કાંઈ જોશે તો આપણું ભોગ ફરી વળશે !” તારા બોલી.

“હીક તારે, વરસીના પૂલ પર જવા દે.” નટવરે કહ્યું.

“અરે નહીં ! ને પણ કંઈ સારી જગા નથી !” તારાએ કહ્યું.

“હારે તો બીજી કંઈ જગાપર જઈશું ?” નટવર વિચારમાં પડી ગયો, અને આખરે તોપખાનાનું પસંદ કરી ગાડી લાંબ દાંકવી.

પ્રિય વાંચનાર ! આ સપ્તમાં શરમ ભરેલાં સંસ્કાર જાણે તેમના જે શિવાય દ્રાહ્યને જ્યાંજ નહીં હશે, એમ તેમણે તો માન્યું ! પણ પાપ કદી દાંકણ રહેતુંજ નથી, એ સિદ્ધાંત કામાન્વેષણમાં તેઓ ભૂલી ગયાં ! તેમની કામી ક્રિયા, નટવરની પત્નિ સુંદરમતીની એક સખી ગુલાબ, જે તે પ્રસંગે દૃશ્ય કરવા માટે મંદિરમાં આવી હતી, તેણી તાકી તાકીને જ્યાંજ કરતી હતી, અને તેમનાં પાપી ચેનચાળા તથા નેત્ર નાચ રંગ તરફ ગુલાબનું લક્ષ્ય ખેંચાયું હતું ! તેમના મનોવિકાર પણ તેણી સમજી ગઈ હતી, અને નીતિભ્રષ્ટ થવાને તેઓ માર્ગ શોધે છે, એમ તેણીની ખાત્રિ થઈ ગઈ ! તેણી મંદિરમાંથી તારાની પાછળજ ચાલતી હતી, અને પાંજરા પોળની ગલીમાં મળવા વિભેની વાત પણ તેણીએ સાંભળી હતી, અને તેથી ગુલાબ પણ તારાની પાછળ પાછળ ગ્રમપણે ગઈ, અને ગલીનાં નાકાપર ગુલાબ ગુલાબ ઉભી રહી, અને નટવરે પોતાની ગાડીમાં તારાને દાખલ કરી, એ સપ્તજો તાક તેણીએ જોયા કીધાં ! અને ગાડી ચાલતી થયાં પછીજ ગુલાબ પણ પાછી વળી, અને સુંદરમતીને આ સપ્તજી વિના વિદિત કરવા માટે તેણી તે તરફ સંચરી.

તારા ને નટવરની ખુશાલીની સીમા શી નહીં ! ગાડીમાં જાણે સ્વર્ગનું સુખ મળ્યું ! ગાડી તોપખાનાપર સપાટાળખ પહોંચી; કેમકે નટવરના હુકમથી કોચમેને ઘોડા જોરમાં ફેંક્યા. અધાઈ થવા આવ્યું હતું, તેથી બન્નેને ગોટ્ટી કરવાનો પ્રસંગ પણ િડર હતો, ગાડીમાં તો જાણે રંગમહેલ માં નિરાંતે બેઠાં હોય, તેમ એકાંતા ચટાકાળટાકાં ચાપ્યા ! તોપખાનાપર આસપાસ નગર ફેરવતા બંને જણાં આનંદમાં ગાડીમાંથી ઉતર્યાં. માત્ર જે આર પારસણની ગાડીઓ લાં ઉભેલી હતી, અને તે ણીઓ પણ પુરૂષો સાથે મજા માણતી આમતેમ આંટા મારતી હતી ! તે શિવાય મુનકાર સમાન સંવર્ણ બાપનું હતું ! આથી કરીને તારા તથા નટવરને તડાકા હાંકવાની તક હીક હાથ લાગી ! ગાડીમાંથી ઉતરવાંજ બંને ધીમે પગલે વાતો કરતાં તોપખાનાની છેડે આગળ નીકળી પડ્યાં, અને ગાડીને પોતાની પાછળ ધીમે ધીમે લાવવાને કોચમેનને ફરમાવ્યું. રંગ તો બરાબર ઝામ્યો ! ખારની પ રનાલિકાનો પાયો શરૂ થયો !

“તારે તમે શું મારી સંગે જીવત પરિવંતની પ્રીતિ બાંધવા ચાહો છો, કે માત્ર હુંક સમયને માટે ફતરસ વહેવાર રાખવા માગો છો ?” તારાએ આગળ ચાલતાં પુછ્યું.

“વહાલી, મારો જીવ તારાપર એટલો બધો મોહી પડ્યો છે કે, હવે હું તને કદી પણ ત્યાગીશ નહીં. તારી સાથે મારે જીવગી મુખીની પ્રેમગાંઠ બાંધેલી રાખવાને મારી ઇચ્છા છે. હું તને કદી પણ વિસારીશ નહીં. તારી સાથે મારે જીવગી મુખીની પ્રેમગાંઠ બાંધેલી રાખવાને મારી ઇચ્છા છે. હું તને કદી પણ વિસારીશ નહીં, અને મારી પરજોતર પત્નિ કરતાં પણ તને હું વિશેષ માન્ય કરીશ ને ચાહીશ.” નટવરે જણાવ્યું.

“તે તો ખરું, પણ તમારી સ્ત્રી છે તેણીને જો આ વાતની ખબર થશે તો શું કરશે ?” તારાએ પુછ્યું.

“તેણીને કંઈથી ખબર પડવાની છે !” નટવરે કહ્યું “હું પેટનો ઉડો છું કે, મરતાં મુખી તેણીને ખબર પડતું હજી નહીં !”

“એમ બંને કંઈ ?” તારા તણુની પત્ની બોલી “જે મોંસ મોંસની ચાલતી નથી !”

“त्याचे तसे पुं भारीसंगे जल परितंतनी श्रान्ति पांढवा पालोणे के भाचहुं सपयने मोटे कुत्तरी वदेवार राखिया
मांगा छे?”

“એટલે?!” નટવરે કહ્યું “તું એમ માને છે કે મારું પાપ હું તેણી આગળ ફેરી દબાવું?”

“ના, તેમ તો નહીં કરો; પરંતુ આપ જાણો છો કે પાપ હડકાયું છે, અને તે કદી પણ છાતું રહેતું નથી ને રહેશે પણ નહીં! પાપનો ઘડો બરાશે કે પુટશેન!” તારાએ જણાવ્યું.

નટવરે કંઈક વિચારમાં પડ્યો. તે બોલ્યો “પ્રિયા! તે વાતની તારે કંઈ જાણતા કરવી નહીં. મારી સ્ત્રીને ખતતાં સુધી તો ખબર નહીં જ પડશે, અને તેમ છતાં જો તે જાણશે તો તેણીને અટમપટ્ટમ સમજાવી દેશ! એરંઓને ગમે તેમ સમજાવી દેવાં તેમાં કંઈ મુશ્કેલ નથી તો!”

“હા! એરંઓને સમજાવી દેવામાં તમે કૃપણ જણાવ્યો છો ત્યારે અને તે પ્રમાણે મને પણ તમે કોઈવાર તેવું જ સમજાવી દો ખરા! ઠીક! ઠીક!” તારાએ પકડ પકડી.

“અરે! તું પણ ક્યાં આડું પાડે છે! હું તો માત્ર મારી સ્ત્રીને જ સમજાવી દેવાની વાત કરું છું, અને તું તારા મોતના પર લઈ પડે છે!” નટવરે ખુલાસો કીધો “જો વહાલી, મારી ને તારી વચ્ચે એવી અપવિત્ર પ્રીતિની વાત થાય છે કે, તને આડું અવળું સમજાવી દેવાની મને કદી ઇચ્છા પણ થાય નહીં!”

“ના. પણ તમારી વાતમીતપરથી એટલું તો મને સમજાય છે કે, તમે ચાહો ત્યારે મને સમજાવી દેવાને તમે સરસ શક્તિ ધરાવો છો, એમાં તો શક નહીં! આ પરથી પ્રગટ થાય છે કે, તમે હસ્તાદ ને પહોંચેલા પુરૂષ છો! પૈસાવાળા પૂરા પાડા પણ હોય છે તો!” તારાએ કટાક્ષ કીધો.

“પ્યારી તારા, તું નિર્ભય રહે. તારી સંગે તેવું કદી ખનતારજ નથી; કેમકે મારી ને તારી વચ્ચેના, પ્રેમ નિર્મળ છે. તેમ છતાં તું આડી આડી વાતો કરે છે, એથી તો આપણા પ્રારંભના પ્યારને ઘોડો પહોંચાડવા જેવું થાય છે! માટે એવી નિથ્યા કૃપાલી ન કર! કહેવત છે કે “આડી રાત તેની શી વાત!” આ કહેવત તું કેમ જુલો જાય છે! હજી તેવો સમય આવે તો ખરો! તે વેળાએ યોગ્ય યુક્તિ કરી લેવાશે.” નટવરે નરમાશથી જણાવ્યું.

પણ “યુક્તિ” શબ્દ સાંભળતાં તારા વળી ચોંકી! તેણે કહ્યું “તમને તો વળી યુક્તિ પણ આવડતી જણાય છે, કેમ? ત્યારે તો મારી ખાખતમાં પણ તેવી કોઈ પ્રપંચી યુક્તિ વાપરતા નહીં હોં, અને તેવી યુક્તિથી જ મારી સાથે પ્રેમની વાત કરતા નહીં હો, તેની ખાત્રી શી?”

“અરર!” નટવરે કંઈક કંટાળાને બોલ્યો “તું તો કોઈ અજ્ઞાન વહેમીલી જણાય છે! તારી સાથે વળી યુક્તિ શી ને વાત શી! જો મારે એમજ પ્રપંચ કરવો હોય તો અખ ધડી એકાંત રથને તને હર પ્રકારે ફસાવી નાંખું!”

“ફસાવી નાંખું” આ શબ્દથી પણ તારા વળી વિશેષ ખીંધી! તેણીએ ચિંતાતુર ચહેરે પુછ્યું “ત્તી જાતિને ફસાવી નાંખવામાં પણ તમે તો નંગ જણાવ્યો છો! ઠીક ત્યારે તો! તમે જો ચાહો તો મને પણ વખત આવે ફસાવતાં ચુકો નહીં, એમ તમારાં જ વેળાપરથી સિદ્ધ થાય છે! હવે હું સમજી ગઈ!”

“હા હા હા! તું પણ કેવા કેવા ‘પોઈટ’ કહાડે છે! હું માત્ર તને શુદ્ધ અંતઃકરણથી ખુલાસો કરું છું, ત્યારે તું તેવી આડી વાતો વચ્ચે નાંખે છે! તું ખાત્રીથી માનજે, અને હું તને વચન આપીને કહું છું કે, તારી સંગે જીવતાં સુધી પ્યાર રાખીશ, અને તને કદી ત્યાગીશ નહીં!” નટવરે કહ્યું.

“ઠીક ત્યારે, હું તમારાં વચન માન્ય કરું છું; પણ જોજો, વચન જૂલતા નહીં! તારાએ ટોચી ટોચીને ધીરજ આપી.

“નહીં કદી નહીં! તેને માટે તારે તદ્દન નિસંશય રહેવું!” એમ જણાવી નટવરે તેણીને ધીરજ આપી.

“હવે આપણે અહીંથી ચાલો: એક રાત યાત્રા આવી છે, અને રાત વધારે થશે તો ઘેર જ

તાં મોહુ થશે, અને ઘેર બધાં શોધાશોધ કરશે! તેમ નહીં તો મોહુ થવાનું કારણ જો ઘરમાં પુ-
છશે! મારે હવે સત્તર ઘેર જવું જોઈએ! વળી આવતા અઠવાડિયામાં મળીશું.” તારા બોલી.

“પણ તે વેળાએ આહીજ મળવું કે કેમ?” નટવરે પૂછ્યું. “નહીં તો તું મંદિરમાં જ આ
વળે, અને ત્યાંથી આજની સાંજે આપણે સાથે નીકળી આવીશું.”

“બહુ સાઈ” તારા બોલી, “પણ આપણી વાત તદન ખાતરી રાખવી; કેમકે જો આપણાં
ઘરમાં ખમર પડે તો મહા સંતાપ થાય, અને પાછું મળવાનું પણ ભુલી જઈએ!”

“અરે ઘેઘી, એવી વાત તે કાઠને કહેવાય? એ તો માત્ર તું ને હું જો જાણીએ; અને મારા
ઘરમાં ખમર પડે તો પ્રથમ તો મારી બાયડી મારા નામનાં બહાણાં લે.” નટવરે જણાવ્યું.

“ખરી વાત! તમે તમારી બાયડીથી પણ ટેરો છો તો ખરા! હવે કેવા પકડાઈ ગયા!”
તારા બોલી “આપરથી અને લાગે છે કે, તમારી બાયડી જો વાત જાણે ને કંકાસ કરે તો તમે અને
કદાચ છોડી પણ દો! હવે મને સમજાયું! તમારાં તો નખમાંથી પગ નીકળતાં જાય છે! વાઈ વાઈ!
હીક!” એમ જણાવી તારાએ વળી ક્યારે નાંખ્યો!

“જો તું વળી પાછી વહેમાણાં આટલું બધું સમજાવ્યું, તોપણ વહેમનો ધાંભલો તો ખરોજ
નહીંતી? અહસોસ!” નટવરે ધણો દિલગીર થયો, અને ધણો ક્યવાયો!

“એ તો હું તમને કસી જોઈ છું!” તારા બોલી “અગરજો તમારો પ્રેમ જોઈને હવે મારી
સંપૂર્ણ ખાત્રિ થઈ છે કે, તમે મને કદી દગો દેશો નહીં, તો પણ હું મારી કસોટી તો કર્યોજ કરવાની
કેમકે આપ જાણો છો કે, સ્ત્રી જાતિ હંમેશાં વહેમી ને અધીરી હોય છે!”

“તે બહુ, પણ મારે તને વારંવાર એટલુંજ કહેવાનું કે મારે વિષે તારે કદી ખોટો વહેમ
લાવવો નહીં જો તને કંઈ પણ શકે જેણે જણાય તો તું મને પૂછજો; પરંતુ વહેમનું વાદળ તારાં
દહમપર ઢોળી પાડી આહું વેતરતી નહીં!” નટવરે જણાવ્યું.

“વાત સાચી; પણ મારે વળી એક વાત પૂછવાની રહી ગઈ!” તારા કંઈક વિચારમાં પડેલી
હોય તેમ બોલી “જુઓ, તમને કંઈ ખોટું તો નહીં લાગે કેની?”

“કંઈજ નહીં” નટવરે કહ્યું. “તું મને પૂછશે તેનો ખુલાસો હું તને સંતોષ કારક આપીશ.”

“સાંભળો ત્યારે, તમારી ખાસે હું એવું વચન લેવા માશું છું કે, મારા શિવાય અન્ય સ્ત્રી મારે
મા બહેન બરાબર ગણવી.”

“અત્યંત, લે આ વચન.” નટવરે તરતજ વચન આપ્યું, અને પછી બંને જણાં ગાડીમાં
બેઠાં. એટલામાં નટવરને માદ આપ્યું કે “મેં તો તારા શિવાય બીજી તમામ સ્ત્રીઓ મા બહેન
બરાબર ગણવાનું વચન આપ્યું છે, ત્યારે મારી પોતાની સ્ત્રી પણ મા બહેન બરાબરજ ગણવી કે?”
આમ કહી તે જાણે કંઈ વિચારમાં પડ્યો હોય તેવું રૂપ કીધું!

આ દેખાત જોઈ તારા પણ વિચારમાં પડી, અને તેણીએ પૂછ્યું “કેમ, કંઈ વિચારમાં પડ્યા
છો? મારી પ્રીતિ કરીને પરતાઓ છો શું?”

“મા વહાલી, તેમ કંઈ નથી; પણ મારે તને એક ખુલાસો કરવાનો છે, અને તે એ કે તારાં
શિવાય અન્ય સ્ત્રીઓ મારે મા બહેન બરાબર, પરંતુ મારી પતિને કંઈ મા બહેન સમાન ગણાય ત-
હીં!” નટવરે લગાર અચકતાં જણાવ્યું.

“બસ કે!! પાંચરામાંજ પહેલી પુછી કે!! હજી તો પૂરો એક કલાક પણ થયો નથી, અને
એટલામાંજ વચન બંને? શા? ચુક્યું! જોઈું જોઈું તમારું વચન! હું તો તમને પ્રથમથીજ કહે-
તીતી કે તમે મને છોડ દેશો! તે વાત ધીમે ધીમે ખરી કરે છે!” તારા કટાક્ષમાં બોલી, ને સ્ત્રી
ચરિત્ર ચલાવ્યું?

“પણ પ્રિયા! પરજીવીનો પણ જો હું ત્યાગ કરું તો મારાથી ઘરમાં રહેવાયજ કેમ? એમ

તે કેમ બને!" નટવરે વિશ્વયતાપૂર્વક કહ્યું.

"ત્યારે હું પોતે કેમ વચન લઉં છું કે, આપના સિવાય અન્ય પુરુષ મારે બાઈ આપ ખરાબર છે? પછી મારો પરજીલો પતિ હોય તોએ શું થયું! હું તો માત્ર આપની સંગે પ્રીતિની નીતિ સાચવી રાખીશ!" તારાએ કહ્યું "અને હું તો આપને પરજીલો પતિ કરતાં પણ વિશેષ ગણું છું"

નટવર ઘણા ઉંડા વિચારમાં પડ્યો, અને આ રંગ જોઈ તારાએ છેલ્લે પાટલે બેસવા માંડ્યું! તેણી બોલી "જ્યારે આપને આપની પતિ વિના નહીં ચાલે તેમ હોય તો ખેર! હજી પણ શું બગડ્યું છે! હજી તો મળ્યા નહીં મળ્યા જેવું છે! હવે આટલેથીજ પતાવો!"

"ના વહાલી, એમ કેમ બને! હાથીનાં હાંત બહાર નીકળ્યાં પછી પાછા અંદર પેસે ખરાં કે? કદી નહીં! જો તું એમજ કહે છે તો બસ હું પણ તને વચન આપું છું કે, મારી પોતાની જીવન આજથી મને હરામ! હવે તો તું રાજ થઈ!" નટવરે વળી નવું વચન આપ્યું!

"બસ, બસ, એટલુંજ! હવે આપણી પ્રીતિ અગળ થઈ! સૂખ ને દુઃખમાં આપણે સાચી સંધાયાં! ઇશ્વર આપણી પ્રીતિ ગાંઠ છંદગી પરિવંત કાયમ રાખે" તારા બોલી "હવે ગાડીવળાને કહો કે પાછી પાંચસપોળની ગલીમાંજ ગાડી રાખે કે ત્યાંથી ઉતરતાં કાંઈ જૂએ નહીં!"

"ત્યાંજ રાખશે" નટવરે જવાબ દીધો.

ચોડી વારમાં ગાડી ત્યાં આવી પહોંચી, અને તારા અંદરથી ઉતરી, બંનેએ 'શેકહેન્ડ' કરી, અને આવતે આઠવાણે કયે દિવસે ને કયારે ગળવું, તે વિષે ચિઠી દ્વારાએ ખુલાસો કરવાનું કહી તારા પોતાને ઘેર સંચરી, અને નટવરની ગાડી પણ સ્વચ્છ તરફ ગઈ.

પ્રકરણ ૩ જી.

દાહરો—પાપ કદી બોલે નહીં, બોળી મારે પાપ;

ઘડો ફૂટ જો પાપને, પાપ ન કોળીને બાપ!

પ્રાગળ પકડાયું!

ન

નટવર અને તારા વચ્ચેનું પોક્કળ સુંદરમતીની સખી શુલાબે જોઈ લીધાંથી શુલાબ મનમાં ઘણી કચવાઈ. એક સખી તરીકે સુંદરમતીને માટે તેણીને ઘણી લાગણી થઈ, અને સુંદરમતીને ખબર કરી ચેતાવવી કે નહીં, તેનો વિચાર કરતી પાંચસપોળની ગલી આગળથી તેણી ચાલી. ચાલતાં ચાલતાં રસ્તામાં તેણીને વિચાર થયો કે સુંદરમતીને ચેતાવવી તો ખરીજ. ગમે તેમ થાય, તોપણ મારે તો મારી ધરજ બગાડવીજ જોઈએ." એમ દૃઢ નિશ્ચય કરતી તેણી તરતજ સુંદરમતી પાસે ગઈ. શુલાબને સાચાં કાળે પોતાની તરફ આવેલી જોઈ સુંદરમતી ચકિત થઈ, અને પૂછ્યું "કેમ બહેન, આજે કંઈ આ ટોંકણે તમે પધાર્યા છો? જોહો! કંઈ ઘણે બધે દાહડે આ શું કહેવાય! આજકાલ તારાં ઈર્સન તો દુર્લભ થઈ પડ્યાં છે! પણ વાઈ બહેન, ખુશીમાં તો છેતી?"

"હા બહેન, સારીપેટ છું; આપણે ઘણે દાહડે મળ્યા તેમાં શું થયું? આપણો જીવ કંઈ જૂહો છે? હૃદય એક છે તો બસ!" શુલાબે જણાવ્યું "આજે તારી પાસે કંઈ ખાનગી વાત કરવા આવી છું"

"એમ કે? નીક ત્યારે તો ચાલ મારા ઝોરમાં જઈએ" એમ કહી સુંદરમતી તેણીને ઘર લઈ ગઈ.

ઝોરમાં બંને સખીઓ બેસી. શુલાબ બોલતાં પ્રથમ તો અચકાઈ, અને તેથી સુંદરમતી સમજી ગઈ. તેણીએ શુલાબને બોલવાને માટે પૂછ્યું "કેમ બહેન, ખાનગી વાત શું કરવાની છે? મારા આગળ બોલતાં અચકાઈ છે ચાતી? શું તારી ખાનગી વાત મારાથી છાંતી રાખવા માંડે છે?"

“ના બહેન, જે છુપાવાનીજ ઈચ્છા હોય તો હું વળી અહીં સુધી આવું પણ શું કરવા ?” ગુલાબ બોલી “તારી પાસે તો ખાસ તે વાત કહેવાનેજ આવી છે.”

“બોલ ત્યારે શું છે ?” શુદરમતીએ પૂછ્યું “તારા વર સાથે વાંધા પડ્યો છે કે તારી સાસુ સાથે કહ્યો થયો છે ? ઘરમાં કંઈ ખટપટ તો નથી થઈતી ?”

“તેમ તો કંઈ નથી, પરંતુ હું તારે દુઃખ રજવા આવી છું” ગુલાબે પ્રારંભ કરી “પણ જે તને કંઈ ખોટું નહીં લાગે તો કહું ? માફ લગાડીશ નહીં.”

“સખી, તું મને જટ કહે કે શું છે ?” શુદરમતી ઘણી વિચારમંદ થઈ ગઈ.

“જે બહેન, તારા વરને પેલી તારા સાથે કંઈ સારું હોય એમ લાગે છે !” ગુલાબે કહ્યું.

“તારા ?” શુદરમતી વિચારતાપૂર્વક બોલી એ રાંડ કમ વળી ?”

“પેલી તારી સાથે રહે છે તે !” ગુલાબે જણાવ્યું.

“હે ! એ શું તું બોલે છે કે બકે છે ?” શુદરમતી ચકિત થઈ બોલી “એ વાત હું કદી માનું નહીં ! મારા પતિ એવે રહેતે જાય એમ છેજ નહીં !”

“અરે બહેન, મેં મારી નજરે જોયું ને !” ગુલાબે ખાત્રિ આપી “જે વાત મેં નજરે નજર જોઈ છે, તેજ હું કહું છું, અને ખાત્રિ સાથે જણાવું છું કે એ વાત તદ્દન ખરીજ છે !”

“તેં કેવી રીતે ને ક્યાં જોયું તે બોલ ?” શુદરમતીએ પૂછ્યું.

“જે સાંભળ આજે સાંજે હું મંદિરે દર્શન કરવા ગઈ ત્યારે તારા ને તારા વર છાનીછાની વાતો મંદિરનાં આશ્રુમાં આગળ કરતાં હતાં ! તેપરથી મને લગાર શક થયો, તોપણ હું ગૂપ્તગૂપ્ત દૂર ઉભી રહી બાદ તારા વર તારા સાથે ગૂંસપૂંસ કરી ગાડીમાં બેઠો, અને તારા ઉતાવળે પગલે પાંજરાપોળની ગલી તરફ વળ્યા. આ પરથી મને વિશેષ વહેમ પેડો, અને હું પણ પાછળ પાછળ ત્યાં ગઈ ત્યાં તારા વરની ગાડી ઉભેલી હતી, તેમાં તારા જટપટ બેસી ગઈ, અને પછી ગાડી દોડાવી ચૂકી ! અને તે જોઈને હું પણ પાધરી તારી પાસે ઉભે પડે આવી છું !” ગુલાબે સવિસ્તર બિનાથી શુદરમતીને શાળિતી આપી, અને પછી બોલી “કેમ, આથી વિશેષ સાબિતી બીજી શું જોઈએ ?”

“અરે ! એ તું શું કહે છે ?” શુદરમતી તાજુબ થઈ બોલી “આ તો હું જાણું એક સ્વપ્ન સાંભળું છું !”

“આટલો બધો ચીખ્ખો પુરાવો આપુ છું, તો પણ તારી ખાતરજમાં થતી નથી ? ત્યારે શું હું ગપ માઈ છું કે ? તારે જોઈએ તો માન કે ન માન ! હું તો મારી ફરજ બજાવું છું, અને હવે જેમ તને પાલવે તેમ કર !” ગુલાબે જણાવ્યું “મારા પેટમાં તારે માટે લાગણી થઈ ત્યારે હું તો કહેવા આવી !”

“બહેન, તે તારી નજરે બધો બહવેડો જોયો છે, ત્યારે તો હું એ બધું ખાઈ માનું છું ! પરંતુ હવે મારે શું કરવું ? હું જે મારા સ્વામિને હવે પૂછીશ તો તે સાદા નન્નોજ વાસશે ! માટે તેના મુદો પકડવાનો કંઈ ધ્યાન ? તારું નામ કહીને પૂછું તો કેમ ?” શુદરમતીએ શોક રૂપ અહેરે પૂછ્યું.

“ના, ના, ના, ! તારાં ઘરમાં કંઠાસ થાય તો નકાસું માઈ નામ બદલાય થાય ! માટે માઈ નામ કદી પણ ફેટી નહીં ! તને મારા સમ છે ! સમજ કે ?” ગુલાબ બહી મઈ !

“પણ ત્યારે એ વાતનો પત્તો કેવી રીતે પકડવો ?” શુદરમતી તદ્દબીર શોધવા લાગી, અને બોલી “મારા વર સીધી રીતે તો કપ્પુસ કરવાનાજ નથી !”

ગુલાબ ને શુદરમતી વિચાર કરતી તારાના ઘર સામે તપાસવાને ખારીએ આવીને ઉભી અને ધણી ઊંડા વિચારમાં પડી ગઈ ! એટલામાં તારા ઉતાવળે પગલે આવતી જણાઈ ! તેણીને જોતાંજ ગુલાબ બોલી “જે પેલી આવે છે ! રાતની વેળાએ બીજે ક્યાંથી આવતી હશે ! એ તો તારા વર સાથે ગાડીમાં ફરવા ગઈ હતી ત્યાંથીજ આવતી હશે ! નહીં તો દર્શનમાં રાત માની મામ

“હું એ મુંઝ બોલે છે બહેન!”

જેને તારા વર પશુ હમણાં જ કદાચ આવશે ! પશુ હવે હું જાઉં છું. વળી કાલે મળીશ બહેન પ-
શુ તારા વર આવશે, ને તું કંઈ બોલશે તો તે મારા પરજ વહેમ ખાશે ! માટે મને રજા આપ
હાલ તું કંઈ બોલતી નહીં. કાલે આપણે વિચાર કરીને તદખીર શોધીશું. આજે તું કંઈ જ બોલતી નહીં !”

“હીક છે, જા; પશુ આજે મને ઉંચ આવનાર નથી ! તારી વાત સાંભળીને હું તો બહાવરી
બની ગઈ છું !” શુંદરમતી બેઠ કરતી બોલી.

“બહેન, તું ધીરજ રાખજે, પાપતું પોકળ એમને મોંઢેજ કઢાવીશું ! પશુ હાલ તું શાંત રહેજે
અને જણે કંઈ બાણતીજ નહીં હોય તેમ માન્ય રહેજે !” શુભાબ આટલું કહી પોતાને ઘેર ગઈ.

નરવરની ગાડી આવી પહોંચી, શુંદરમતી બારીમાંજ ઉભી હતી. નરવરે ગાડીમાંથી ઉત-
રતાંજ તારાનાં ઘર તરફ ઉઘે નજર કરી, અને તે દેખાવ શુંદરમતીએ બારીમાં જોતાંજ તેનાં મ-
નમાં પરિપૂર્ણ ખાત્રિ થઈ કે “જરૂર કામ વિધ્યું છે !”

નરવર પછી ઉપર આવ્યો, દાદરપર ધન્ય ધન્ય ચઢતાં અવાજ સાંભળીને શુંદરમતી તરતજ
એક ખુરસીપર બેસી ગઈ. નરવરે અંદર આવી લૂગાં ઉતારી દરરોજનાં કરવાં આજની છળિ કંઈ
ઝોરજ દેખાઈ ! તોપણ શુંદરમતીએ જણી જોઈને પૂછ્યું “કેમ પ્રાણુનાથ, આજે આટલો બધો
વખત કેમ લાગ્યો વાઈ ? રોજ તો વહેલા આવ્યો છો, અને આજે તો રાત પડી ગઈ છે !”

“હા, રસ્તે એક મિત્ર મળ્યો હતો, તેની સાથે બેન્ડસ્ટેન્ડ પર ફરવા ગયો હતો, તેથી લગભગ વાર
લાગી ગઈ ! પશુ હવે જમવાને કેટલીક વાર છે વાઈ ?” નરવરે વાત ઉઘાડી પૂછ્યું.

“જમવાની તો કંઈ વાર નથી, પશુ આજે તો તમારા પિતાજીની સાથે ફરવા જવાના હતાની ?”
શુંદરમતીએ પૂછ્યું

“હા, પશુ પિતાજી આવ્યા નહીં.” નરવર બોલ્યો.

“ત્યારે ફરીન કરવાને તમે ગયા હતા કે નહીં વાઈ ?” શુંદરમતીએ પૂછ્યું “આજે તો ત-
મારો જન્મદિવસ હોવાથી આપણા ઘરની દુલ મંડલી બરાબી હતી, તેથી ફરીન મજાનાં થયાં હશે, નહીં વાઈ

“હા બહુજ સરસ ! નરવરે વળી કુકેથી પતાવવાનું કરી કહ્યું “પશુ હવે તું બટને કહે કે
જમવાની તૈયારી તાકીદે કરે.”

“કેમ આટલી બધી ઉતાવળ આજે કંઈ ? જમીને કંઈ બદલ જવાનું છે શું ?” શુંદરમતીએ પૂછ્યું

“હા, એક ફેન્ડને ત્યાં ‘ટી પાર્ટી’ છે ત્યાં જવું છે.” નરવરે ઉત્તર આપ્યો.

“હીક ત્યારે, આપ પોતિયું બદલીને પધારો, બટને કહુ છું તે આપનું બાણું પીરશે છે”
શુંદરમતી નીચે સોલમાં ગઈ. બટને હુકમ કીધો. બટે બાણું પીરસ્યું. નરવરે આવી પાટખાપર
બેઠો અને ઝડપથી જમવા મંડી પડ્યો. નરવર બ્યારે રોજ વાણું કરવા બેસતો ત્યારે “આ તો
ખાઈ છે, ને આ તો તીણું છે, ને આ તો ખાટું છે, ને આ તો મોળું છે, ને આ તો આમ છે,
ને આ તો તેમ છે !” એમ અનેક નાચણુવેડા કરતો, પશુ આજે તો બાણુમાં જો આવ્યું તે ખા-
દને ઉઠી ગયો, અને પાણી પી ઝટ મેડા ઉપર ચઢી ગયો ! શુંદરમતીએ પાન સોપારીનું શુંદર
પાનનું ખીકું કરીને આપ્યું, અને પછી પોતે નીચે જમવા ગઈ.

નરવરે કપડાં બદલ્યાં એક કાચમીરી પાટવૂન ને તેજ રંગનો ઇંગ્લિશ કોટ તથા ટર્કિશ ટાપી
પહેરી પાટવૂનપર કમરે રેશમી કપડાનો છેડો લપેટ્યો. કોટમાં બટનનાં એક કાણુમાં એક શુલીબિ પુ-
ખનો મોટો ખોરસો. કાનમાં અતરતું પૂમડું ધાલ્યું. વળી કાલર પશુ એક ઇંગ્લિશ ફેશનનો લટકાવ્યો.
પગમાં રશિયન લેધરનાં ખુર પહેલાં, હાથમાં ચીની મૂક વાળી અખનૂપની લાકડી પકડી, અને ગજ
વામાં નવી બતનો રૂબાલ ખોસી બોર્સિડેઅ સજ થયા. એટલામાં શુંદરમતી પશુ જમીને જતી
ઉપર આવી, અને નરવરને રંગિલો બર્નેટો જોઈ તેણીએ કહ્યું “કેમ રૂબામીનાથ, આજે તો ખૂબ
બની હતીને પધારો છો ?”

“હા” નટવરે તોરમાંજ ઉતર આવ્યો.

“પાર્શ્વમાંથી કંઈ જવું હશે ?” શુંદરમતી બોલી.

નટવરે આ બાબતનો કંઈજ ઉત્તર આપ્યો નહીં !

શુંદરમતીએ વળી વાન-છંછેલા પૂછ્યું “પેલાં બાલીવાળાની નાટકશાળામાં જવું હશે.

“અંહી” નટવરે ડોકું હલાવ્યું.

“ત્યારે શું મોઢીની નાટકમાં ?” “ના.”

“ત્યારે શું બાહ્ય ગુજરાતી નાટકમાં ?” “નહીં.”

“ત્યારે શું આંદોલની નાટકશાળામાં ?” “હા.”

“ત્યારે ખીન્ને કંઈ જવાના હશે ?” શુંદરમતીએ પૂછ્યું “પણ પાર્શ્વ કયા મિત્રને ત્યાં છે ?”

“એકને ત્યાં છે વળી.” નટવરે કહ્યું.

“પણ તેનું નામ શું ?” શુંદરમતીએ અમળાવી અમળાવી પૂછ્યું !

નટવરનો બિભક્ષ ગયો ! તે તપી ગયો ! તેનું બમર હંચું નીચું થઇ ગયું ! કોધાવેશમાં

ડેબા કહ્યવી કહ્યું “તે બધાંની તારે શી પંચાત ! તારે યેરાં માણસને એવી કૃપણી કરવાનું કારણ શું ? ! મરહની મરહમાં આવે ત્યાં જમ આવે ! તેમાં તમને સ્ત્રી જાતિને પૂછપરછ કરવાની પંચાત શા માટે જોઈએ ? ! જે સ્ત્રી મરહની પૂછપરછ સંખ્યા મરહનાં દૃષ્ટોમાં માથું મારે છે, તેણીએ મરહ માથે સરહારી ભેગવવા જેવી રીત વાપરવા જેવું કરે છે, અને તેવી મરહના માથાની સ્ત્રીઓને હું સદા ધિક્કારું છું ! શું તેણીઓ એમ સમજે છે કે, મરહને પોતાના હુકમમાં સંખ્યા ? ! અને તેવીજ ચાલ તું પણ મારી સાથે ચલાવવા ચાહે છે ? ! પણ યાદ રાખજે કે હું કંઈ તેવો દેવો કે મધ્યાખાઈ પોતિયાંદાસ નથી કે, બામડીના હુકમને તાબે રહીશ ! ખખરકાર મને કંઈ એવી વાત પૂછી છે તે ! તમારે અમારાં કામ કાળમાં માથું મારી મરહાઈ બતાવવાની કંઈજ જરૂર નથી ! સમજી યુ દેમ, દૂલ સરકલા !”

શુંદરમતી પ્રત્યે આવો તિરસ્કાર બતાવવાનો આ પહેલોજ પ્રસંગ હતો ! નટવરનાં આવાં ઉદ્વેગ તિરસ્કારથી તે પતિવ્રત નારીને બાણું લાગ્યું ! તેણી બોલી “પ્રાણુનાથ, આજે આપ આટલા બધા મારા પર કેમ તપી ગયા છે ? ! મેં આપનો શો અપરાધ કીધો ? ! મેં તો માર સહજજ પુછ્યું અને તેટલામાં આપ આમ ગુસ્સે થઈ ગયા એ તો આજે નવાઈની વાત જોઈ, અને આજેજ આ બતાવ મેં હોરો ! મારાપર આજ દિન સુધી આપ આટલા કોધાવમાન કદી પણ થયા નથી અને આજે વીના પ્રયોજને આવો કોધ કીધો, એ જોઈ મને મહા બેદ થાય છે ! આપને કોઈપણ પ્રકારે અપમાન લગાડવાની કે આપની હાથે સરહારી કે હુકમ બજાવવાની મારી મતલબ છેજ નહીં ! જો એવા ઉપરીપણાની જાણ હું રાખતી હોઉં તો હું ખરે ખરી અપવિત્રને અપતિવ્રત નારી ગણાઉં, એટલુંજ નહીં પણ ઈશ્વરની પણ હું ગુન્હેગાર થાઉં ! હું મારી આશાનાં સમજાઈને કહું છું કે, આપની કૃપણી કરવાને કે આપને માફ લગાડવાને હું કદી ચિતવાન કરતી પણ નથી ને કરીશ પણ નહીં ! આપની આગળ હું તો એક આપની ચરચરજ દારી છું, અને સદા આપની આજ્ઞામાંજ રહેવામાં મારો ધર્મ સમજું છું, આપને મારાપર હુકમ બજાવવાને મને સત્તા નથી. હું પતિ ધર્મ સારી રીતે સમજું છું, અને આપની સંજે તેવીજ રીતે શુભ નિષ્પ્રાથી વર્તું છું. તેમ છતાં કોઈ દિવસ નહીં, ને આજેજ આપ મને આટલો બધો ટપકો આપો છો તે ચોંચ નથી !”

“ચૂપ રહે યુ સ્વર” નટવરનો કોઈ વધારે ઉકલ્યો ! “તારી એવી લાંબી જીભડી મારી આગળ ચલાવવાની જરૂર નથી ! તારે બાંધ પહોંતું બાંધણું સાંભળવાને હું બેઠો નથી ! એમાં છટા-દાર ઉછીકાતો બાપણો કરી તું બેઠે સગવળવા માગે છે ! તું શું મને બોધ દેતી હતી ! જો મોટી હુમરાંજ બહીની દોહરી મને બોધ દેવો આવી છે તે બોધી ! બેસ બંદીમાંની ! ખીકવાંચેટ વધારે ટક-

કક કરસે તો જીભજ ખેંચી કહાડીશ! અને વધારે કરશે તો વાંસો પણ ખોખરો કરીશ! ચાલ જ અહીંથી! તું શું મને બાધલો સમજે છે કે? જો અને શું કરે!”

શુંદરમતી સમજી ગઇ કે “શેડ સાહેબનો જીવ બહાર ભટકવામાં ભગે છે!” અને તેથી તેણી પછી મૂગીજ રહી, અને ધીમે રહીને નીચે હતરી ગઇ. નટવર પણ તામડોતોમ નીચે ચાલ્યો અને તમેલે જઇ ગાડી જોડાવી કોલાબાના પૂત્ર તરફ ગયો.

નટવરના ગયા પછી શુંદરમતી ગૂપચૂપ ઉપર આસીને સતી, અને ધણીજ ઉઠાસિમાં પડી તેણીને કંઈ કંઈ વિચારો થયા, અને બાજુ બગડેલી જણાયા! શું કરવું તે શો રસ્તો લેવો, તેને માટે તેણી વિભાસણમાં પડી! નિર્મોહ્ય બની! સંસારી સંકટના સંસુદ્રમાં સપડાઇ! વાત ધણરાધિન થઇ પડી! નહીં ધારેલું બન્યું! નટવર વંડ્યો! હાથથી ગયો!

પ્રકરણ ૪ થું.

હોહરો—ધર્મ કરતાં કર્મનું, દુઃખ આપીરે નહે;
પરગણુને પૂરી પિણ, પરગણુ દુઃખમાં પડે!

“ધર્મ કરતાં કર્મ નહ્યું!”

શું

લાખને ઘેર સળગ્યું! તે બિચારી “ધર્મ કરતાં કર્મ નહે” એ કહેતી પ્રમાણે બન્યું! શુલાખને શુંદરમતી વચ્ચે જેમ મૈત્રિભાવ હતો, તેજ પ્રમાણે નટવર અને શુલાખના પતિ મગનલાલ વચ્ચે પણ સારી મિત્રતા હતી. શુલાખ તે દિવસે મંદીરે દર્શન કરીને શુંદરમતીને ઘેર ગયાથી રાત પડેલી તેથી મગનનો મિળજ ગયો! મગન વારમવાર બારીમાં ડોકિયાં કરીને પોતાની સ્ત્રીના આવવાની રાહ જોતો હતો.

દરરોજ સાયંકાળ પહેલાં તેણી સ્વગૃહે આવતી હતી, તેને બહેલે બાળે રાત્રિ થયાં છતાં તેણી આવેલી નહીં હોવાથી મગનનાં મનમાં વિષ વિષ વહેમો આવ્યાં! “ક્યાં ગઇ હશે! મંદિરમાં કોઇ આવતાં જતાં ઠગ ભટકોની સંગે આડા વહેવાર ચલાવવાની ગડમથલમાં તો નહીં ગૂંથાઇ હોય?!” એમ વહેમ લાવી વળી વહેમનું સમાધાન પણ મનમાંજ કરતો કે “ના, ના, તેવી તો એ નથી! પણ કોઇએ કહાય એને ફસાવી તો નહીં હોય?!” અરે કહાય પર પુરખના ખ્યારમાં પણ પડી હોય, અને તેની મુલાકાતનો વાપરો સાચવવાને તો મંદિરમાં નહીં ઉભી હોય,? તેમ પણ બને! એ રાંડ શુંદર કાન્તિની ખૂબસુરત હોવાથી દર્શન નિમિત્તે આવનારાઓમાંથી કાઈ કુખાંડિની કૃતજર એના પર કિન્નાઈ હોય, અને તેવાની દૃષ્ટિ તરફ એની દૃષ્ટિને પ્રતિબિંબ પડી પ્રેમજનન પથરાઇ હોય, એમ પણ બને! શું હશે ને શું નહીં! રાંડ કમજનત આવે તો ખખર પડે! રાંડનો ચોટલો અલીને ઝપેડું કે ફરીને મંદિરમાં જવાનું ભૂલી જાય! રખેને દર્શનનું ડોળ ધાલીને અનીતિમાં અથડાતી હોય! કેમકે મંદિરમાં ભટકનારાં કંઈ સંધ્યાંજ બાવિક, ધર્મવાન ને સન્માર્ગિ હોતા નથી! બલકે કેટલાક તો માત્ર અનીતિનો આખાડો અમાવવાનેજ ભગતા દૂરે છે! પણ રાંડ આવે તો બધીએ સમજ પડે! એમ અનેક તરંગો બાંધતો મગન વળી મનમાંજ અસહન કરતો કે “ચાલ ગાડી જોડાવીને મંદિરમાં ખખર કહાડવાને જઈ! પણ એમ કીધાંથી શું વળવાનું છે?!” બલા જોણે કે ક્યે મંદિરે ભટકતી હશે ને ક્યે નહીં! એ રાંડને હું ક્યાં હુટો દૂરે! પણ હવે તો આવાવીજ જોઇએ! કેમકે રાત ધણી થઇ છે!” આમ અનેક વક્ષોપાતનાં વગળામાં વંટોળિએ ચઢેલો મગન મહા કોંધાયમાન થતો બારીમાંજ વારમવાર જોયાં કરતો, અને બપર ચઢાવતો આમ તેમ આંટા ખાતો! હાથ પગ પડોડતો! ધણીકમાં દિવાનખાનામાં જાય, ને ધણીકમાં બારીમાં ઉભો રહે! વળી કંઠાળીને થોડી વાર

હીચકાપર પશુ ખેસી જાય ! પશુ વળી મનમાં ઉઠાળા થતાંજ વળી પાછો ખારીમા ડોકિયું કરી જોયાં કરે ! મહા વલોપાત કરે ! જ્ય તો ટોલસે ટંખાયલો ! હવે આખર આવી ! વલોપાતની હલ વળી ! ખૂબ થઈ !

“આવી ! આવી ! રાંડ આવી તો ખરી !” ગુલાબને રસ્તામાં આવતી જોનાંજ મગન બોલી ઉઠ્યો ! “હવે રાંડને ધણોતીજ નાંખું !” એમ વિચાર કરી કપાટની પાછળથી એક લાકડી શોધી કઢાડી, અને કામ પડતાં તેનો ઉપયોગ કરવા માટે તેને કપાટની પાછળ પાછી સંતાડી દીધી ! ગુલાબ ગભરાતી ગભરાતી ઉપર આવી ! દાદર ઉતાવળે ચઢવાથી તથા રસ્તે પશુ ઝડપથી આવેલી હોવાથી આવતાં સાથેજ તેણી શામ ખાતી ખુરસીપર ખેસી ગઈ. મગનના ડોળા ફરી ગયા ! ધોડીક મિનિટ મુધી બંને જણાં સામસામા જોઈ રહ્યાં ! ગુલાબે જાણ્યું કે “રાંડને મિનિટ હાથથી ગયો છે”

“કેમ આટલી રાત મુધી ક્યાં બટકવા ગઈ હતી ? ! ક્યો તારો માટી મળ્યો હતો ? !” મગને આંખો ફેરવી જણાવ્યું “જલદી જવાજ છે ! હવે તારો વસો બારે થયો છે તે હલકા કીવાં વિના છૂટકો નથી !”

ગુલાબ ચમકી ! તેણીની છાતી ગભરાઈ ! બ્હાવરી બની ! ખૂબમાંથી વેણ કઢાડવાની હામ રહી નહિ ! જખરી ગભરામણુ લાગી ! કંઈજ બોલાયું નહીં ! બોલવા તો ગઈ, પણ “મ-મ-મ ને પ-પ-પ-પ” થઈ ગયું ! એટલે મગન વધારે વહેમયો ! લાકડીનો એક સપાટો ગુલાબના વાંસામાં લગાવ્યો

“ઓ બાપરેએએએ ! ઓ માડીછછ ! મારી નાંખીરેએએએ !” એમ બરાણ પાડતી ગુલાબ હાંફતી હાંફતી બોલી “ઓ સ્વામીનાથ ! હું કહું છું ! લગાર સત્યુર કરો ! મારો નહીં !”

“હવે સત્યુર કેવી ? રાંડ સંખણી ! કમળ તું શું એમ સમજે છે કે તારૂં પાપ દાંડલું રહેશે ! બોલ, તું ક્યાં રખડવા ગઈ હતી ? ! જો જૂડું બોલી તો એમ સમજજે કે તારૂં મોતજ આવ્યું છે ! તું શું મને બાવલો કે જેવકૂદ સમજે છે ? ! હું બલમલો સ્ત્રીઓની ઉઘવી જઈ એટલી શક્તિ ધરાવનારો અને કંઈકનાં ધરપર તરાપ મારનારો, અને શું તારા પર કોઈ તરાપ મારે ને તે શું હું ટેવાની માફક જોયાં કરું ? ! અરે કમળજીત હરામખોર, તારી તો ચામડી ઉતારી નાંખીશ ! તારાં શરીરનાં તો કટકે કટકાં કરવા જોઈએ ! તું તારાં મનમાં શું એમ ગુમાન રાખે છે કે, તારૂં કાળું મૃત્યુ હું નહીંજ જાણી શકીશ ? ! અરે ! ઓ પાપિણી ! તારૂં કાળું ધોળું તો હું ખૂબે ખાંચી શોધી કઢાડવાને સમર્થ છું ! મારા જેવા મરદ બચ્ચાની દેમતી આંખોમાં કદી પણ ધુળ નખાવાની નથી !”, મગનનો બાવેશ અતિશય વિકાસ થઈ ગયો !

“પણ પ્રાણુનાથ ! હું તેવી નથી !” ગુલાબે હાથ જોડ્યા “હું કોઈ પણ આડે રસ્તે નથી ! હું પતિવ્રતા છું મારો નાથ !”

“પતિવ્રતા ? ! તું જ કે ? !” એમ કહી મગને લાકડીનો બીજો સપાટો લાગાવ્યો, ને કહ્યું “હજી પણ સાચું બોલ !”

“સાચુંજ કહું છું સ્વામીનાથ” મને નહીં મારો ! આપના સમ ખાધને કહું છું કે, હું કોઈ પણ આડે રસ્તે ગઈ નથી ! મને મારો નહીં ! વહેમ ન લાવો” ગુલાબે રડતાં કહ્યું.

“રાંડ કુમારજી ! મારાં સમ ખામ છે તેનાં કરતાં તારા બાઈનાં કે બાપનાંજ સમ ખાતી !” એમ કહી મગને વળી એક સપાટો લગાવ્યો ! “ત્યારે કહે કે આચાર મુધી તું ક્યાં ગઈ હતી ? !”

“કંઈ નહોતી ગઈ પ્રાણુનાથ ! બગાર—” ગુલાબ આગળ બોલવા જતી હતી, પરંતુ એટલામાં તો મગને વળી બીજા બેચાર સપાટા મોઢી કઢાડ્યા !

“રાંડ જૂઠી ! કંઈ નહોતી ગઈ, ત્યારે આવતાં વાર કેમ લાગી ? ! એક ગુન્હો છુપાવીને વળી જૂડું બોલવાનો બીજો ગુન્હો કરે છે ? !” મગનને વધારે ને વધારે ચક ગયો !

“નો પ્રાણુનાથ, હું જૂઠું બોલતી નથી ! તમે મારો નહીં ! મારાથી માર નથી ખખારો ! હું

“सायुं न भुंक्षुं स्वामिनाथ मने नहीं पायो।”

ગભરાઈકું અને નહીં સતાવે ! ” ગુલાબે કરગરીને કહ્યું.

“ત્યારે તો તું બરેખરં બોલ કે આટલી બધી વાર કેને ત્યાં રખડવા ગઈ હતી ! ” મગને એકની એક વાત પકડી રાખી “તું જ્યાં સુધી સાચું બોલીશ નહીં, ત્યાં સુધી કદી પણ તને મૂકનાર નથી । તારાં મનને હું શું ધાર કાપું છું ? રાંડ રજળતી ! ” એમ કહી મગને વળી એક સળંગ સપાટો લગાવી દીધો ।

“ઓ બાપરેએએએ” ગુલાબને સખત વામવાથી તેણી વધારે ખુબ પાડી હતી “હાય હાયરે મરી ગયેરેએએએ ! ”

“બોલ, ત્યારે કહી દે । ખીજ વાત ને ઢોંગથી પતવાતું નથી । તું જેમ જેમ વાર લગાડશે, તેમ તેમ તારો વાંસો વધારે ને વધારે જોખરો થશે । ત્યારે ત્યારની હજી સુધી બોલતી કેમ નથી । । જે તું પાપ રહિત હોત તો તરતજ મને ખરી વાત કહી દેત । પણ રાંડ કૂતરી । તારાં પેટમાં કંઈ કંઈ કાળું ધાળું ભરેલું હશે, અને તેથીજ તારાથી બોલી શકાતું નથી । રાંડ પાપની બરેલી । તને તો મેં આજે સારીપેઠે જોળખી લીધી । ” મગને ઘાંત પીસી ડાળા ધુરકાવ્યા, અને એવો તો કોપ બતાવ્યો કે, જાણે હમણાંને હમણાં ગુલાબનું ખૂન કરી નાંખશે ।

ગુલાબની આંખોમાંથી નદીના પ્રવાહ પેરે આંસુ વહેતાં । પણ મગને હવે લાકડી આધીકે-ની, અને તેથી તેણી લગાર શાંત પડી. તેણીએ કહ્યું “કૃપાનાથ, આપના ગિત નરવરલાઇની સ્ત્રી મુંદરમતીને મળવા ગઇ હતી, તેમાં મને આટલી બધી વાર લાગી । ”

“જે રાંડ હુઆ । કેવું ઓઠું અગ્રવે છે । આટલી બધી વાર લગાડી તેમાં એકઠું ઠીક ગો-લ્લી કહાડ્યું । પણ યાદ રાખજે કે, જ્યાં સુધી સત્ય કહેશે નહીં, ત્યાં સુધી તારો છૂટકો ચનાર નથી । ” મગન ખૂબ તાણીને બોલ્યો.

“સ્વામિનાથ, હું સત્યજ કહું છું—તદન ખરી વાત જાહેર કરું છું. નરવરલાઇને ત્યાંજ મળ-વા ગઇ હતી, અને મુંદરમતી સાથે વાતમાં શેકામાંથી વાર થઇ ગઇ । ખીજે કંઈજ ગઈ નથી । ” ગુલાબે કરગરીને કહ્યું.

“મુંદરમતીને ત્યાં આટલી બધી વાર ? એ તું શું બકે છે । ” મગન મિલસમાં બોલ્યો “ત્યાં કદી આટલી બધી વાર લાગેજ નહીં । તે તને એટલી બધી શેકેજ નહીં । ”

“સ્વામિનાથ, તેણીએજ મને શોધી । હું ધણેએ ઉઠવાતું કરતી, પરંતુ વાત પૂરી નહીં થવાથી તેણીએ માંડે લગડું પકડી પકડીને શોધી રાખી, અને ઉડવાજ દે નહીં । ” ગુલાબ બોલી.

“એવી તે શું મહોટી વાત હતી ? ” મગને જણાવ્યું.

“આમારી ખાનગી વાત હતી નાથ । ” ગુલાબને ધારતી લાગી કે “ રખેત વાત કહેવી પડશે । ”

“શી ખાનગી વાત હતી ? શું કોઈ પર પુરૂષ સાથે જવા માટે તે ને તું બંને મળી સમજીને મનસૂઆ કરતી હતી ? શું વાત હતી ? ” મગને જાણવા માંગ્યું.

“ના, ના, તેવું કંઈજ નહોતું. ” ગુલાબ ચમકતી બોલી, અને મનમાં ગભરાઇ કે “હવે તો વાત જાણીવવી પડશે । ”

“કેમ, વળી વિચારમાં પડી । અચકાવ છે કેમ । તે ખાનગી વાત શી હતી ? તમે બેરોઆને વળી ખાનગી વાત શી બોલીતી જે ? ચાલ, બોલ ઝટ । નહીં તો વળી વાંસામાં પડશે । ” મગને જોરે જીલમથી વાત કઠાવવાતું કર્યું ।

“તે કહેવાને હું કંઈજ વાંધો લેતી નથી, પણ તે આપ જાની રાખો તો કહું ? કેમકે નરવ-રલાઇ જાણે તો પંચાત જાણે, ને લગાઈ ઉભા થાયાં ” ગુલાબે હવે ન છૂટકે વાત પ્રગટ કરવાનું યોગ્ય વિચાર્યું.

“તે બધી પંચાત હું સમજી નહીં । અને હું કંઈ તારી માંગણી પાળવાને બંધાતો નથી । ખસ બોલ કે તે વાત શી હતી ? ” મગન ચોતાના કઠાનેજ વળગી રહ્યો ।

“પણ નટવરભાઈને તો નહીં કહેશોતી?” ગુલાબે પૂછ્યું.

“વળી મને બાંધી લેવા માગે છે! મેં તને એકવાર નહીં કહ્યું કે, તે માટે હું કંઈ બંધાઈ નહીં? તેમ છતાં વળી તેની તે વાત આગળ ઝીકે છે?” એમ જણાવી વળી મગને તેણીના કમળ આગળ એક તમાચો ચોઢોડી કઢાવ્યો.

“હુ હું પ્રાણુનાથ કહું છું!” ગુલાબ ચેહ ખાઈ બોલી. “નટવરભાઈનાં ઘરની સામા પેઢી તારા રહે છે, તેણીની સાથે નટવરભાઈ આજે ગાડીમાં બેસીને કંઈ કરવા ગયા હતા, તેની મને ખબર પડવાથી મુંઢરમતીને ચેતાવવાને હું ગઈ હતી.”

“તને તેની શી રીતે ખબર પડી?” મગને પૂછ્યું.

“મંદિરે દર્શન કરવાને હું ગઈ હતી, ત્યાંથી મને ખબર પડી!” ગુલાબે જણાવ્યું.

“પણ તને કોણે કહ્યું?” મગને વધી પૂછ્યું.

“મેં મારી નજરે જોયું!” ગુલાબે બોલી. “હું મંદિરમાંથી દર્શન કરીને બહાર નીકળી,

તારે તારા ને નટવરભાઈ કંઈક ઇસારતો કરતાં હતાં! બાઈ નવટરભાઈ ગાડીમાં બેસીને પાંજરા પોળની ગાડીમાં ગયા, અને તારા પછી તેની પાછળ ગઈ! આ જોઈને મને વહેમ આવ્યો, અને તેથી હું પાછળ પાછળ ગઈ, અને ત્યાં જઈને જોયું તો તારા ઝટપટ નટવરભાઈની ગાડીમાં બેસી ગઈ, અને પછી ગાડી દોડાવી દીધી! આ બીના મુંઢરમતીને કહેવાને હું ગઈ હતી.”

“તારે એવી પારખી પંચાત કરવા જવાની શી જરૂર પડી? પારકે ઘેર કચ્છો જાગે તેનું કંઈ તને બાન પાળ્યું છે? કાઢને ઘેર કંકાસ કરાવવામાં શા ફાયદો?” મગને ધમકાવીને કહ્યું. “મુંઢરમતીને એ બધી વાત જાણીને કેવું થયું હશે!”

“સ્વામિનાથ! પારકાની પંચાતમાં હું કદી પડતી નથી, પણ મુંઢરમતી મારી સાથે સાકે રાખે છે, અને નટવરભાઈ આપના પરમ મિત્ર છે, તેથી તેમનું બહુ આહીને કહેવા ગઈ તો તેમાં મેં જોડું શું કાપ્યું?” ગુલાબે કહ્યું.

“તે વાત ખરી, પણ તારે એવી પંચાત કરી કરવા થવું નહોતું અને આજ પછી એવી કંઈ ઘડીમાં તું કદી પણ પડીશ નહીં! હવે થયું તે થયું! વાળની તૈયારી કર.” મગને જણાવ્યું.

“હીક સ્વામિનાથ.” એમ કહી ગુલાબે તરતજ નીચે ઉતરીને વાળને માટે તૈયારી કરી.

મગનનાં માતપિતા ગુજરી ગયાં હતાં, અને મગનની પાસે પણ સાધારણ પુછ હોવાથી, તેમજ મુંઢરમતીનાં લોકો ત્રણ પચ્ચસે તાલેવંતનું ડોળ ધાલવામાં પહેલાં નંબરતાં દિસિયારીખોર હોવાથી, મગને પણ પોતાને ત્યાં બટ, ચાકર, અને ગાડી, ઘોડા વગેરેના કમામ સાધારણ રીતે હીક રાખ્યા હતાં!

બટે મગનનું બાણું પીરસ્યું, અને ધાડી ઉપર ઘોલાવવા આવ્યાથી મગન નીચે જમવા ઉતરી. જીવ કબેશમાં હોવાથી તેણે લગાર લગાર બોજન કરી લીધું, અને ઉપર આવી તરતજ બેથાને ગાડી બેઠાવી લાવવાને હુકમ કાઢી. બે થોડાનો ‘મેલકોચ’ બેઠાવવાને ફરમાવ્યું. તેટલામાં કપડાં પહેરીને મગન તૈયાર થયો, અને પછી ગુલાબ પણ ખાઈને ઉપર આવી.

“ક્યાં જાઓ છો પ્રાણુનાથ!” ગુલાબે પૂછ્યું.

“બહાર ફરવા જાઉં છું.” મગને જણાવ્યું. “પણ જો, તને કહું છું કે આજ પછી મંદિરે કદી પણ દર્શન કરવા તારે જવું નહીં! અને જો કદી પણ ગયેલી જણાશે તો ઘરમાં જ ધાલીશ નહીં.”

“કેમ સ્વામિનાથ? દર્શન કરવા જવાને કેમ મના કરે છે? શું દર્શન કરવા જનારા બધાં જ ખરાબ દાનતનાં ને નહારાં હોય છે?” ગુલાબે કચવાઈને કહ્યું.

“ખરા ચૂપ રહે! બાજ ત્રિજ પંચાત નહીં જોઈએ!” મગને તોરમાં જ ગુલાબને ધમકાવી કહાડી! “ખબરદાર જો મંદિરમાં પણ મૂંઝો છે તો!”

“હીક ત્યારે ! જેવી આપની આજ્ઞા ! નહીં જઈશિ !” શુભાષે આજ્ઞા માથે મથાવી ! મગન તરતજ નીચે ઉતર્યો. અને તેણે પણ કોલાખાના પુલ આગળ ગાડી દોડવી; કેમકે નટવરની સાથે ગમ્માં હાંકવાને દરરોજ રાતના મગન પણ લાંબ જતો હતો, અને બંને જણા લાંબ વારમવાર રાતના મળતા હતા.

રસ્તામાં મગને નક્કી કીધું કે “ હવે નટવરની ચોરી હીક પકડાઈ છે ! આજે એને બરાબર બનાવીશ !”

શુભાષ હવે એકાંત પડી ! તેણીને કંઈ કંઈ સંતાપ થવા માંડ્યો ! સઉથી મ્હોટો સંતાપ તો મુંદરમતીને કહેલી વાત વિષે થયો ! તેણીને ઘણી ધાસ્તી લાગી કે “એ હવે નટવરને બધી વાત કહી દેશે, અને તેના ઘરમાં સળગશે તો તમામ કજીયાતું નિમિત્ત હું ગણાઈશ ! અને હવે વળી દ-શનનો લાભે ગયો ! અરે મગવાન ! “ધર્મ કરતાં કર્મ નહયું !” કેવો જમાનો છે !” એમ તરેહવાર પશ્ચાત્તાપ કરતી શુભાષ ભીંતને અડેલીને અડપડી બેઠી, અને એ ધુંટણુપર માથું ટેકવી સંતાપમાં પડી !

પ્રકરણ ૫ મું.

હોહરો—કાળામાં કાળું બળે, વિશેષ કાળું થાય;

કાળામાં ધોળું બળે, કાળું નવ બદલાય !

“ આવરે ભાઈ હરખા અને આપણે બંને સરખા ! ”

કા. લાખાના પુલ પર મગન આવ્યો. નટવરની ગાડી ક્યાં છે, તેને માટે તેણે પોતાના ખેલકોચમાંથી આમ તેમ નીધા કરીયો નટવરની ગાડી તો નજરે પડી, પરંતુ નટવર અંદર બેઠેલો જણાયો નહીં ! તેના કોચમેનને મગને પુછ્યું “શેઠ કહે આહરે ?”

“જી સાળ ? સમોર બાંકા વર બસલેલે આહે.” કોચમેને ઉતર આવ્યો.

મગન તરતજ તે તરફ ગયો. “ઓહલેલો ! હાઉ આર યુ નટવર, મગને શુભાષિ

અહરે પુછ્યું.

“કવાઈટ. વેલ માઈ ફ્રંડ—ચેંક યુ” નટવરે જણાવ્યું.

“ઓહો ! આજે કંઈ આટલો બધો વહેલો ? !” મગને તાણુળ થઈ પુછ્યું.

“હા, આજે લગાર માથું ચઢી આવ્યું છે, તેથી વહેલોજ નીકળી આવ્યો છું, કે દરિયાની

હવાથી શાંતિ થાય ” નટવરે કહ્યું.

“માથું હુમવાનું કારણ ? રાતની ઉઝગરો છે કે શું બાઈ ?” મગન રમૂજમાં બોલ્યો !

નટવરે જુવાળ દીધી “ઉઝગરો શાનો વળી ! છટ છટ !”

“નાટક બાટકે જેવા ગયો હોય તો ઉઝગરો પણ થાય !” મગને જણાવ્યું.

નટવરે કહ્યું “નાટકમાં તને મૂકીને કદી પણ ગયો છું ?”

“ના, તે તો કદી નહીં મગને જણાવ્યું.

“ત્યારે એવા સ્વાલ કેમ કીધો ?” નટવરે પુછ્યું.

“પણ કહાય કંઈ કારણ સર જતું પણ પડ્યું હોય, એમ ધારીને તને લગાર પુછી બેયુ” મગને જણાવ્યું “પણ ત્યારે તને ઉઝગરો થવાનું શું કારણ ? પેલીને ત્યાં ગયોતો કે શું ? !” મગને મસ્કરી કરી !

“નહીં, નહીં ! તું પણ કેવા વિચિત્ર સ્વાલો કરે છે ! તેને લાંબે તને મૂકીને કદી પણ ન-ઉ છું ?” નટવરે કહ્યું.

“ત્યારે શાનો ઉઝગરો તો કંઈ સમજાય ? !” મગને વળી પુછ્યું “કાકને લાં મિતલસમાં ગયો હતો ?”

“તારે વાર ના ! તું પણ શું માયું આર્થ જન્ય છે ?” નરવરે કંટાળે બતાવી કહ્યું ! “આજે કંઈ તારું કાતરિયું ઠેકાણે નથી કે શું ?”

“પણ ત્યારે ઉભાગે યવાને સળપ જો !” મગને આંખી આંખીને પુછ્યું ! “કંઈ વિચારમાં ઉપ નહીં, આવી શું ?”

“હા એમજ છે. હવે બરાબર સમજ્યો !” નરવરે બોલ્યો.

“પણ નરવર, આજે તો તું કંઈ વિચારમાં છે ! મગને કહ્યું” તું આવ્યો છે ત્યારથી જાણે કાંઈ ઉપ વિચારમાં હોય તેમ મને તો લાગે છે પછી તો તારાં મનની વાત તું જાણે !”

“ય આર ક્યાઈકે રાહટ !” નરવરે બોલ્યો “એમજ છે ! એક વાતનો વિચાર મારાં મગજમાં ધોળામાં કરે છે !”

“શું છે ? બોલ તો ખરો ?” મગને જાણવા માંગ્યું “બોલે તો સમજાવવી ?”

“મારા ધરની સામા પેલી તારા રહે છે કેની, તેની સજે મારું મન લપટાઈ ગયું છે અને--”

નરવર વિશેષ વફવા જતો હતો; પણ એટલામાં મગને બોલી ઉઠ્યો, “તારાની સાથે ! બોહો ! તે તો બહુ ફાંકડી ને ખૂબસૂરત યુવતી છે ! તેણી તને ક્યાંથી મળી ? ! મગને પુછ્યું.

નરવરે અનેકી જિનાયું ‘આન કરતાં જણાવ્યું’ “તે આજે પોતાની ખારીમાં ઉભી હતી. એટલામાં મારી ને તેણીની નજર એક ચમકાઈ આંખે આંખ અથડાઈ ! મેં તેણીની તરફ આંખ અમઘવી ! તેણી હસી પડી ! હું તેણીને ધરદો સમજી ગયો ! મને હિંમત આવી, અને તેણી મારાપર અમતા ધરાવતી હોય, એમ મને મનાયું ! બાદ આંખ કશારતથી સમજીતી કરી હું ને તેણી સાંજે મંદિરમાં મળ્યાં ! ત્યાંથી પાંજરાખોળની મલીમાં પાછાં મળી તેણીને મારી માડીમાંજ ઉપાડી ગયો, અને પછી અગે અને તોપખાને ગયાં, જ્યાં અનખાનતી ગોઠી કરી તેણીને સાથે મહોળત કરી નાંખી ! અને પછી પાછાં ઘેર આવ્યાં. પણ ત્યારથીજ મારું મન તલપાપડ બની ગયું છે અને જાણે તેણીનેજ જોયાં કરું છું ! અરે દોરત, શું તેણીની ખૂબસૂરતી છે ! નખરાંમાં તો જાણે સજાઈ નહીં !”

“વાહ બચ્ચાણ ! તું પણ બડો ઉસ્તાદ જણાય છે ! તારાને હાથમાં લીધી ખરી ! એવી ખૂબસૂરત સ્ત્રી આખા મહલામાં નથી, એ હું જાણું છું !” મગને કહ્યું “હીક ત્યારે તો મારી વધુ કહેતી હતી તે વાત બરાબર મળતી આવી !”

“તારી વધુ ?” નરવરે અમક્યો “તેણીને એ વાતની ખબર ક્યાંથી પડી ?”

“તેણી પણ તે વખતે મંદિરે ગઈ હતી, અને તમારી હીલમાલ તેણીએ તમામ જોઈ છે ! બાદ તેણી વળી તારી સ્ત્રી ખાસે પણ ગઈ હતી, અને તમામ વાતનો ફજુગો ફેડી દીધો છે !” મગને વાંત કહી દીધી !

“અરર ! નખોહ વાળ્યું !” નરવરે જણાવ્યું “મારી વધુતો દાયરો મટ્યો હતો તેનું કારણ સમજાયું ! તેણી મને તરેહવાર સ્વાલો પુછતી હતી, અને કંઈ બોલતી હતી ! રામ રામ ! હવે તો ધરમાં તોફાન જગશે !” નરવરે ચિંતાતુર થયો !

“તેમાં ગભરાય છે શાનો ? ! પોતાની બિરીની બ્હીક કેવી ? ! ગમે તેમ ઉંધું ચનું સમજાવી દેવું કે સંતાપ મટ્યો !” મગને રસ્તો બતાવ્યો, ને ધીરજ આપી !

“પણ તે શું માને તેમ નથી તો !” નરવરે વિચારમાં પડ્યો.

“અરે માને નહીં તો જન્ય ક્યાં ! નહીં માને તો તેરમું રતન છે કેની ? ! ઘણું કરે તો કહી દેવું કે “તારા સાથે મારે પ્રીતિ છે ! બોલ શું કહે છે ?” એટલું કહીને તેણીને ડાખી કરી મૂકવી કે એક વારમાં ખીડ પતે ! એક વાર સાહ કહી દેશે તો પછી વારમવાર માયું આતી મટશે ! હું મારી વધુને કેમ સમજાવી હઉં છું, તે જાણતો નથી ? ! તેમ સમજાવી દેવાની વળી ! બાપડીથી બ્હીને બાલીએ તો પરવડે કેમ ? મગને હિંમત આપી.

“એ પણ બરાબર છે ! હું પણ એમજ કરીશ, ને કુકેથી પતાવી દહસ ! પછી રાંડ બેઠાએ તો રો કે મરે !” નટવરે જણાવ્યું.

મગન બોલ્યો “એમાં શક શો છે વળી !? સ્ત્રી જાતિથી આપણે ડરીએ કે તેણીને ડરાવીએ? એ તો એક લાતને બીજી વાત !”

“હવે એમજ કરવું પડશે !” નટવરે કહ્યું.

“પણ તારા હવે ખસે તેમ તો નથીતી !” મગને પુછ્યું.

“એક તો ! તેણીએ મને વચન આપ્યું છે, અને અમે બન્ને વચનથી બંધાયો છેએ.” નટ-

વરે કહ્યું “માત્ર એકજ મુશ્કેલી છે !”

“મુશ્કેલી ?! તે વળી શું ?!” મગને જાણવા માંગ્યું.

“તારાએ મારી પાસે એવું વચન લીધું છે કે, તેણીના શિવાય બીજા કાઈની સાથે પણ મારે પ્રીતિ કરવી નહીં ! મારી પોતાની સ્ત્રી સાથે પણ મારે સંબંધ રાખવો નહીં ! તેણી શિવાય તમામ સ્ત્રીઓ મા બેઠેન બરાબર ! આવું સખત વચન તેણીએ લીધું ત્યારેજ તેણી સીધી ઉતરી !” નટવરે જણાવ્યું.

“અરે વચન પડ્યું મટરમાં ! એવા વચનો નાખવાને યુનિસિપાલિટીએ ગટરો બોલાવી છે ! તેમાં વચનને નાંખવું ! આપણા જેવા ‘સખ બંદરકા વેપારીને’ વળી વચન કેવાં ! એ તો સ્ત્રી જાતિને સમજાવવાનું વચન ! એવાં વચનો આપતાં બલાં ને લેતાં બલાં? બેસી રહેને મારા મામ !” મગને વચનની વાત સંજ્ઞા ઉઘાડી દીધી !

“ત્યારે શું મારે વચન તોડવું !” નટવરે આનાકાની કરી.

“એવી બાબતમાં વચન શાનાં વળી ! એ તો હા, હા કરવી ! પછી વચન કાણ જોવા આવે છે !” મગને થાપ બતાવી !

“ઠીક ત્યારે, એ પણ ખાસી મઝાની વાત !” નટવરે કમુલ કીધું, અને કહ્યું “પણ હવે તારાને કશું ઉઘાડી તો જવી માર !”

“તે બધું થશે ! તારે ને તેને વાતચીત થઈ છે, એટલે પછી બધાએ સ્ત્રી થઈ શકશે !” મગને જણાવ્યું.

“પણ મને તો વિચાર થાય છે કે તે રાંડને શીરીતે ઉઘાડી જવી ?!” નટવરે જણાવ્યું.

“મને તો સ્ત્રી સજાતો નથી !”

“હાલ તરત એ વિચાર છોડી દે ! હું તને બંધાએ સ્ત્રી બતાવીશ !” મગને કહ્યું “ચાલ હવે બેસીને શું કરવું છે ! એ ચાલ ગીરગામ તરફ ફરતા જઈએ, પેલી દાહલીવાળી ગાનારી બહુ સારી આવી છે ! એક બે ગાયન સાંભળીને ઘેર જઈશું.”

“બલે ! ચાલે ! એપણને ક્યાં ના છે !” નટવરે એ વાત પસંદ પડી !

મગન ને નટવર બન્ને ઉઠ્યા, અને ‘મેલકોચ’ માં બંને સાથે બેઠા. ગીરગામ તરફ ગાડી દોડાવી. આખે સ્ત્રી નાયકણનીજ ક્યા ચલાવી ! નાયકણનું નામ લેતાં બંનેના મોંમાં બજે પાણી પાણી છટીજવું, અને નાયકણને મુકામે જલદી પહોંચી જવાને ખાતર ઘોડાએને એકેકી ચાલુક એવી તો બેઠામાં ચમકાવી કે ઘોડા પૂર જોસમાં આવ્યા ! કરમસાથે એક ઘોડાનો પગ સડક પરના ખાડામાં થઈ દહને દોડાયો ! ઘોડો જમીનપર પડી ગયો ! બંધ પડી ગયા ! નટવર ને મગન તરતજ નીચે ફરી પડ્યા ! ઘોડાવાળાએ એ ઘોડાને થાપડી પંપાળીને ઉઠાવી કીધો !

“અંહ, કંઈ વાગ્યું નથી ! તેમ પગ પણ મેચકાયા નથી, માત્ર સહેજ દોડાયેલો લાગે છે.” બંને એ મળીને ઘોડાને તમાસી અનુમાન બાંધ્યું.

“પણ તારી ગાડીને હવે ઘેર મોકલી દે. મારી ગાડી છેની !” નટવરે જણાવ્યું.

“એમજ હૈં હુ” એમ કહી મગને પોતાના ઘોડવાળાને કહ્યું. “આપણી ગાડી ધીમે ધીમે ચાલે જ, અને ઘોડાને ઊંચીને ડાકરને તમેલે મૂકી આવ.”

ઘોડવાળાએ “અંચુ સાથ” કહી એક ઘોડા સાથે ‘મેલકાચ’ ધીમે ધીમે ધર તરફ ચલાવ્યો, અને પછી ગયેલા ઘોડાની લગામ હાથમાં ઝાલીને એક ઘોડવાળો તેને દોરવતો ચાલ્યો.

નટવરની વિક્ટોરીયામાં બને જણા બેઠા, અને ગીરગામમાં નાયકજીનું મકાન આવતાંજ બંને નીચે ઉતરી મકાન પર ચઢ્યા. ઘોડવાળાએ વિક્ટોરિયા સામી બાજુએ ઉભી રાખી.

નાયકજી પોતાના મકાનપર બનેને ચઢતાં જોઈને પોતાના બપકાની વિશેષ ટાપટીય કરવા માંડી સુરવાલ ઠીકઠીક કીધો. સરીરપર ઓઢેલું ઓઢાણું, જે તદન જરી કામથી ભરપૂર હતું, તેને બરાબર સજ્જ કીધું. કપાળપર નીકળી આવેલાં કેશ જિંચા કરી, કાનના કાપમાં જેટલા દીરા વાળમાં ઢંકાયેલા હતા, તે બરાબર બપકામાં ઢેખાય તેમ તજવીજ બંધ મોઢવ્યાં. પગનાં ઝાંઝર ફરી ગયાં હતાં તે બરાબર ફેરવ્યાં સર્વ પ્રકારે આ નાનૂક નાયકજી પોતાનો લટકો મટકો બરાબર બતાવ્યો, અને પૂર પ્રકારમાં બળતા દિપકનું તેજ વધાર્યું. ચીમનીની કળા ઉંચી કરી, અને ચીમનીની આસપાસ ફરતા લટકતાં દીરાપર દિપકનું તેજ પડી તેનો પ્રતિબિંબ નાયકજીનાં વચ્ચલંકારપર એવો તો ઝળાં ઝળાં થયો કે, તે જોતાંજ કાઠપણુ કામિઓ કામાન્ધ બની તેની મનોવૃત્તિ મોહજાળમાં લપટાય તો નવાહ જેવું નહીં !

મગન અને નટવર ધીમે ધીમે દાદર ઉપર ચઢતા દિવાનખાતામાં દાખલ થયા ! નાયકજીનો બપકો જોતાંજ તેઓ ઠેં થઈ ગયા ! પુટ કહાડતાં લગાર અચકાયા, અને યોડી પણ સ્તબ્ધ હોવા ! જાણે જે ચાંબલાજી જોઈ લેવા !

“આઈએ શેઠ સાહીબ, આઈએ !” નાયકજી નમંતાઈથી વિનંતિ કરી, અને તરતજ બંને જણા પુટ કહાડી તેણીની સમીપે સંચર્યા. નાયકજી ઉઠીને આદરસત્કાર કીધો અને મોંનો મચકો ખૂબ લહેજતમાં મચકાવ્યો !

“બધીએ શેઠ સાહીબ ! તસરીદ લાઇએ !” નાયકજી હાથના ચાળાથી તેઓને તકિયે બેસવા અપરજ કરી.

“હાં, આપ બેઠીએ.” નટવરે કહ્યું. “નહીં, પહેલે આપ બધીએ !” નાયકજી બોલી.

“નહીં, નહીં, આપ પહેલે બેઠીએ” નટવરે જણાવ્યું.

“અહીં જે ક્યા બાત હય ? ! આપ પહેલે બધીએજ ? આપ હમારે મેહરબાન હોજી ! આપ જપસે શેઠ લોકોકે કહમ હમારે વહાં કહાસે બલા !” એ પ્રમાણે તેમને પ્રથમ બેસવાનો નાયકજી ધણો આગ્રહ કીધો, અને આખરે બંનેનાં કાંઠા પકડીને બંનેને સાથે તકિયે બેસાડ્યા ! પછી પોતે પછી તેમની સાથા બેઠી.

“નહીં, એ કુછ ચલને વાળા નહીં ! આપણી ઇદર બેઠીએ !” કહી મગને પોતાની તથા નટવરની વચ્ચે નાયકજીને માટે જગા કરી.

“અમસા કુછ હોનેવાલા હય શેઠજી ! મંચ તો આપડી તાબેદાર લોડી હું ! યહાં બધાનેકે લાયક હું. આપડી મેહરબાની હય ઇતનાહી બહોત હય નામદાર !” નાયકજી નરમાસમાં જણાવ્યું.

“એ બાત બનને સરખી નહીં ! ઇદરી બેઠના પડેગા ! બસ, બીચમે આ જાઓ ! ઇતના હમેશા સુકન રખતા ચાહીએ ! હમનેથી તો તુમેરા કહા માન હય ! ઉસ ખારતે અબ શુપચુપ ઇદર આજ મગને ધણોજ આગ્રહકીધો, અને હાથ પકડીને તેણીને વચમાં બેસાડી ! હવે લહેજત લાગી ! રંગ ઝાંઝો મઝા મળી ! આનંદ વધ્યો ! દિવાનખાતું વિચિત્ર કિલ્લામાં પ્રકાશ્યું ! હારમ વિનોદનું વાદળ વરસવા લાગ્યું ! શેઠીયાના ઊંકરની હકેસતા હલકાઈ ! ચંદાળ ચાકડી “તો આખેદુખ મિંતાર પથરાયો !

“अच्छे सा आतहय! आप पेहेले बस गयेछु! आप हमारे योहरमान होछु!”

“શેઠ સાહીબ, આજ યહ અહના લેલીકા મકાન પાવન હુવા આપને બહોત તકલીફ ઉઠાઇ! બહોત મેહરબાની હુઈ, ! મગર આપ આજ કહાંસે હુવે પડે શેઠજી? આપકે કદમેસે ધસના ચીજ નહી ઇજાજત હી!” નાયકજી મોંના મચકા કરી કહ્યું.

આજ એસેઈ શીરનેકુ ચલે આયે ઝોર તુમ મેરા નામ સુનકે આયે હૈ? આપકા ગાના બહોત ઉમદા બોલતે હય, ઝોર ચેડીકે ચીજ સુનનેકે ધરદેસે ઈંદર આયે હય ! એક દો ચીજ ચલને દીજીએ ! બહા સુનો તો સઘ ! ગાનેમે આપ બડે પ્રખ્યાત હો એસા હમને સુના હય ! મગને આને નટવરે જણાવ્યું.

અજી જનનાં મુખાઢમે બડી બડી ગાનેવાલી પડી હય! મંચ તો એક અહના ઝોપડીકી રહનેવાલી નામકીન હું સરદાર! મેરી કયા મળલ હય! નાયકજી માન ખાહું!

મગર એક દો ચીજ સુનાએજા મગને જણાવ્યું.

અલખત એકાદ ચીજખી તો સુનાવો જન” નટવરે ડાહું હલાવી ટાપસી પુરી

તો યહ દસી આપકી સેવામે હાંજર હય શેઠજી” નાયકજી કમુલ કીધું મગર પાન સોપારી તો લીજીયે પીજે સખ કુછ હોગા” નાયકજી નખરાથી કહ્યું !

અચ્છા ! આપકા હાથકા પાન ખાના ઉસમે કયા હરકત હય! અખ તમેરી ઝોર હમેરી પીઝન કુછ પીજે બાંધા કયા હય! મગને હરતા હરતાં જણાવ્યું અખ તો હમ તુમારા મકાન પર હરદમ આને વાલે હય.

આપીકાં મકાન હય શેઠજી. આપ સરીખે શેઠ લોગકે કદમ મેરે ઘર કહાં હય?! આપ બડે અઘોર હોજી!” નાયકજી મેહમાં લપટાવવા માંડ્યા “મેરે યહાં આપ સિવા કીસકા પાંદ્ર નહી હય

“જખી કીક! જખ તો હમ આપકા મકાન કદીખી નહી છેડેજે ! સમજેને? આપ મગને કહ્યું.

આપકી પાસ હમ દરરોજ અતે જતે રહેજે” નટવરે વિશેષ કહ્યું. બડી મેહરબાની બડી રહેમ દીલી નાયકજી યાજા કરી છાપરે ચઢાવ્યા, આને પાનની પટીઓ બનાવી બનેના હાથમાં આપી એક પોતાના હાથમાં પણ રાખી, આને બોલી ” લીજીએ નાંમદાર.

નહી, આપ લીજીએ. બને મિત્રો સાથે બોલી ઉઠયા! નહીજી, આપ પહેલે, ઝોર પીજે મંચ નાયકજી નેનખાણુ શરૂ કીધાં !

એસા ! તો આપકુખી રાજી કરનાર ચાહીએ નાયકજી જણાવ્યું.

મગને કહ્યું હાં હાં, આપકાખી માન રખના ચાહીએ. કહીએ બને દોસ્તોએ પાનની પટીએ ડોહાડખ મોમાં મુકી આને નાયકજી પણ પટી ખાધી.

આહા હા હા ! મગને, આં પટીમા શું સ્વાદછે! શું મજાની પટી ! વાહવાહજી વાહ ! નટવરે ચણીજ તારીફ કરી

મગને પણ તેને ટેકા આપ્યો કઈકજ મણા નહી ! એ પટીની ખુખી ઝોરજ છે ! નટવરની તાંગપર મગને એક તાલ લીધી, ને તેજી વળી વધાર્યું આવી પટી આપજી તો કદી ખાધીજ નહોતી મે પણ આજેજ ખાધી દોસ્ત ! નટવર ખુશ ખુશ થઇ ગયો તેજી નાયકજીને હુંકમ કીધો હાં જખી ચલને દો ! એકાદ ધૂપદ હો જાને દો !

નહી નહી નહીં હુમરીની કીક મજા આવશે મગને કહ્યું એસી હુમરી હોના ચાહીએ કે બસ દીલ ખુશ હો જાવે !

બહોત અચ્છા ! જયજા કરમાન સરદાર ! નાયકજી હુમરીતું તાન લેવા માંડ્યું ‘આસપાસ સારંગિ ને રખલાવાળાઓએ શુર મેળ-યું’ ને નાયકજી ધીરે પણ લેજતદાર રવરે એકરસિક હુમરી લલકારી’ જે સાંબળતાં નટવર ને મગને લીન થઇ ગયા!

વાહવાજી વાહ ! ક્યાં ખાત હયા ખુબ કહી ! વીગેરે વખાણુના વજો વહતાં બને જણા નાયકજીન

માન તાનથી જાણે માંડ થેલા બની ગયા. નામકણે પણ તેમને જખરે રંગ ચલાવ્યો, અને જેમ-જેમ તેમને યુલતાન થતાં જોયાં, તેમ તેમ તેણીએ આંખોના મમકારા ને હાથના આળાયસકા વધારવા માંડ્યા. હવેતો બંને મિત્રાની ખુશાલીનો આંક રહ્યો નહીં. નરવરે ખુશ થઈને નામકણને તરતજ પોતાનું સોનાનું ધડીમાળ પ્રેઝન્ટ આપ્યું અને મગને હોરાની સુદર વીંટી આંગળીએથી કહાડી આપી.

મગનની વીટી લગભગ ત્રણ હજાર રૂપિયાની હતી. તે એક તારામગન પ્રકાશતી હતી અને જુટી ખાખુનો હીરા હોવાથી તેનું તુર વિશેષ મુલ્યવાન અંકાતું હતું તે મગનને વહાલામાં વહાલી વીંટી હતી અને તેવી સુંદર તેની પાસે બીજી ઘેર પણ નહોતી. તેજ પ્રમાણે નરવરનું સોનાનું ધડીમાર પણ ઘણું ઉમદા હતું, ફ. ૭૦૦ ની કીમતતું અમેરીકન મેકરનું તે હતુ અને અંદર હીરા, માણેક વિગેરે પંચ રતનની કણીઓ જોડેલી હોવાથી તેની સોના સુંદરતાને પાર નહોતો. વળી તે ધડીમાળની સહેતો છેડો પણ તેવોજ મુલ્યવાન ને નમુનાદાર હતો. ને છેડાને બંને નાકે સહી કડીઓ હતી અને તેને હીરા જોડેલા હતા. તથા છેડે સાંકરી બાતી હોવાથી દરેક સાંકળપર એકેકા હીરા જડી તેને અમુલ્ય બનાવ્યો હતો, તે એકસે મુખી કે મુખાઇમાં તેનો જોડો મગને મુરેલ હતો. આવી કીમતી વસ્તુ એક નામકણને મળે, ને તેણીનો દાહડો ફરે તેમાં શી નવાઈ.

નામકણે તે વસ્તુઓ સલામ કરી લીધી, અને ઘણો ઉપકાર માન્યો. રાત્રિ વિશેષ વીતી. લગભગભાર વામતાનો સમય થયો, અને તેથી મગને કહ્યું “ભાઈ, ચાલો હવે ઘેર જઈએ. કેમકે ઘેર શીકર કરતા હશે.”

“જો શીકર કરતા. આવી લહેંગલ ક્યાં દરરોજ મળનાર છે. જેમની મારા ભાઈ.” નરવરને ઉઠતું ગમ્યું નહીં.

“નહીં, હવે એસવું ઠીક નહીં. ‘ઘાડારોઠા મીઠા’ એ કહેવતને માન આપવું જોઈએ. વળી પાછા ઠાસે આવીશું.” મગને જણાવ્યું.

“ઠીક ત્યારે, ઠાસે વાત, ચાલો.” નરવર ઉભો થયો. નામકણે એસાવાનો આગ્રહ તો ઘણો ઘણો કીધો પરંતુ બીજે દિને આવવાનું વચન આપી તેઓ ત્યાંથી ઉતર્યા.

“શીર આતા શેઠજી મગન આપકાઈ હય.” નામકણે ઉતરતાં ઉતરતાં પૂર્ણ આગ્રહમાં જણાવ્યું.

મગન ને નરવર ગાડીમાં બેઠા, અને આખે રસ્તે એનાજ ગપાટા હાંક્યા. આણી તરફ નામકણે પણ જાણ્યું કે “આજે ઠીક સંધર બિશ્વુ હાથ આવ્યા.”

“નરવર, જો ઘેર તારી વહુ પૂછે કે કેમ વાર લાગી? તો શેકડું પકડાવી દેજે કે “નામકણે ત્યાં ગયેતો.” એમ કહેશે નો વારે વારે સંતાપશે નહીં. એક વારનું દુઃખ! પછી પંચાલ તો નહીં. હું પણ મારી વહુને સાફ કહી દઇશ.” મગને સલાહ આપી.

“ઠીક છે. તારી વાત સત્તર આતા.” નરવરે કહ્યું “હવે મારે ખોરે વળી આપણે પાછા મળીશું.”

“તુંજ મારે ઘેરે આવજે.” મગને જણાવ્યું.

“એમ કરીશ. વાઈ, સાહેબજી.” કહી નરવર ગાડીમાંથી પોતાનાં ઘર આગળ ઉતરી પડ્યો, અને મગનને ઘેર મૂકી આવવાને ઘોડવાળાને હુકમ કીધાથી ઘોડવાળાએ ગાડી મગનના ઘર તરફ ચલાવી.

પ્રકરણ ૬ હું.

દાહરે.—અમળા તે અમળા સહ, સમળા નવ તે હોય :

અમળાનું બળ એટલું, આંસુ પાડી શય !

આખરે પણ અમળા !

ન

ટવર ઉપર ગયો. શુંદરમતી તેની સહ જોતી, અને આંસુ પાડતી બેસી જ હતી ! નરવરને ઝારડામાં આવતાંજ તેણીએ પૂછ્યું “સ્વામિનાથ, આજે આટલો સમય ક્યાં ગયા હતા ? ! આજે તો આપને ઘણી વાર લાગી ! હું” આપ વિના ત્યારની એકલી પડી પડી રહી મંડે છું !” શુંદરમતી રહતી રહતી નરવરને ગળે વળગી પડી, પરંતુ નરવરે તે ખિચારીને તરજોડી કહાડી !

“ખસ, દૂર જા !” નરવરે મિઝસમાંજ ધક્કો માર્યો ! શુંદરમતી જમીનપર ગચ્છી પડી, અને અત્યંત ગ્દાનિ પામવાથી થોડીક વાર બાજે એશુધ્ધ બની ગઈ હોય, તેવું રૂપ નરવરે જોયું ! પણ નિર્દય નરવરને તેણીની કિચિત પણ દયા નહીં આવતાં તેણે પોતાનાં કપડાં કહાડી ખીંટીએ બેરબાં કપડાં બેરબાં જતાં શુંદરમતી પગે અથડાવાથી તેણીને પગની ડેસ મારીને હાલેલી ! એટલે તેણી પુનઃ જાગૃત થઈ, અને કહ્યું “સ્વામિનાથ ડેસ શા માટે મારે છે ! ! મેં શા ગુણ કીધો ! શબ્દ તો તમે મને અપમાનના સમાન માન આપતા, મારા પ્રત્યે પરિપૂર્ણ પ્રેમ રાખતા, મને નિર્જીવે આનંદ પામતા, મને દર્પ ચુંબન કરતાં, અને આજે મારાપર આટલો બધો તિરસ્કાર, ક્રિટકાર અને ક્રિહાર જણાવી મને ડેલી દેતાં છો ! આનું કારણ મને સમજાતું નથી !”

નરવર પોતાની આજની નાયકણુ સંગની મઝાની વાત કહીદેવાનું કરતો હતો; પરંતુ તેનાં મોંમાંથી તે શબ્દ નીકળી શક્યા નહીં ! માત્ર એટલુંજ બોલ્યો કે “તું તારાં મનમાં એમ ગુમાન ધરાવતી હશે કે તારા વિના મને આલશી નહીં, પરંતુ યાદ રાખજે કે તારાં કરતાં સરસ મને મળે છે !” નરવરે ધીમેથી વાત બદલે કરતી શરૂ કરી.

“હે શું બોલ્યા ? !” શુંદરમતી વિસ્મયતાથી બોલી “શું આપને કાઈ ખીજ મળી છે ? !”

“હા એકતે બદલે બે !” નરવરે કહ્યું “અને તે તારાં કરતાં પણ મને વિશેષ આલે છે ! સમજ ?”

“અરે સ્વામિનાથ, આપ એ શું વહેા છે ? ! આપ બેવા મારા પ્રેમાગ્ર પતિને મૂખે હું આ શું સાંભળું છું ! આ એકદમ અકસ્માત બેવા ગોળા મારા અંતઃકરણમાં મારી મને શું આપે જીવતી મારી નાંખતી ધારી છે ? !” શુંદરમતી રૂદત કરતી બોલી.

“તારે જોઈએ તો કાલે મરતી હોય તો આપારે મર ! મને તારૂં જિલકૂક કામ નથી, અને આજથી તારે ને મારે પતિ પતિને સંબંધ મારે જોઈતો પણ નથી !” નરવરે દેહકી વાત તાપ્પ-રતોળ કહી દીધી ! “તું મારી પતિ નહીં અને હું તારો પતિ નહીં ! બસ આજથી તું મને હરામ બનાવ !”

“સ્વામિનાથ, આમ બોલી મને કેમ બાળો છો ! મને દૂંકથીજ ટાળો છો ? ! મેં આપને કંઈ પણ અપરાધ કીધો નથી, છતાં આપ આમ મારાં પ્રતિ ક્રોધાવેશમાં ઉભરાઓ છો એ આપને ઘટે નહીં ! આપ મારા સુખદુઃખના સાથી, મારા જીવોદ્ધાર પ્રાણાધાર ને યાલનદાર પતિ છો, અને આપે મારો હાથ પકડ્યો છે તે આમ છોડાય કેમ ? ! આપને આ શું સૂઝ્યું છે ? ! આપને અવ-ળી મતિ આપનાર પેઢી તારા હોવી જોઈએ ! તે વિવાય આપ આમ મારાપર ક્રોધાવમાન થાઓ નહીં પણ સ્વાધિનાથ, આપને આમ કરવું ન ઘટે ! શું આપે મને જીવતી “જાવા ધારી છે ? !”

શુદરમતીએ કરમરીને જણાવ્યું 'હું' તો આપનાથી કદી પણ છૂટનાર નથી, અને આપનાથી પણ વધુ વિચૂરી થનાર નથી !' શુદરમતી મદમદ કરે રહવા લાગી !

"તારે જોઈએ તો રૂ કે પડ, પરંતુ મેં તો આજથી તારા સંગે પ્યાર બાંધ્યો છે, અને ખીજ એક નામકણનો મોહ મને લાગ્યો છે, માટે મારે હવે તારી કંઠજ દરકાર નથી !" નટવરે ક્ષણ કહી દીધું !

"તારાની વાત તો મારે કાને પણ આવી છે !" શુદરમતી બોલી.

"હા, મગનની વધુ તને આવીને કહી ગઈ છે! ખરું કેની ?" નટવરે કહ્યું.

"પણ વળી નામકણ કઈ મૂઝ છે ? !" શુદરમતી આશ્ચર્યતાપૂર્વક બોલી.

"તે પણ છે વળી એક ! તારે તેની શી પંચાન છે ? તું મને પૂછનાર કાણ ? !" નટવરે ધમકાવી કહાડી !

"અરે પ્રાણનાથ, આજે આપને શું થયું છે ! તે રંગચોંચે આપને બંધેરી દીધેલા જણાય છે !" શુદરમતીએ કહ્યું.

"મગદાર જો તેમને ગાળો દીધી છે તો તું તારી વાત જાણી ! જો હવે પછી તેણીએને માટે એક પણ કહતું વેણ ઉચ્ચારશે તો તારી જીભ જ કાપી નાંખીશ !" નટવરે જણાવ્યું.

"બસ ! પણ તેમાં મારી સાથે કેમ બોલતા નથી ? તમારે જોઈએ તેને સાં રખડો પણ મારી સાથે તો હેતથી બોલો માલો ! મેં રાંડે શું પાપ કીધું ? !" શુદરમતી બોલી.

"બસ, હવે તારૂં મોં જોઈવું પણ મમતું નથી ! તારૂં મોં મને જતાવતીજ નહીં !" નટવરે સાધ કહ્યું.

"ક્યંથી મારૂં મોં ગમે ? પાછા મંડ મળી એટલે ધરતી ખામી ગમે તેવી શુદર છતાં ને નજ ગમે !" શુદરમતીએ કંઈક મિઝસમાં જણાવ્યું.

"ચૂપ રહે શુ જંગલી !" નટવરે ધમકાવીને કહ્યું.

"હારતો ! હવે તો હું જંગલી હઈ એમા શી નવાઈ !" શુદરમતી કટાક્ષમાં બોલી.

"મનરહાર ! ઝાઝી જીભ ચલાવતી બંધ રહે ! અને તને તાકીદ આપુ છું કે, આ સંવંધી કોઈને પણ વાત કરીશ તો યાદ રાખજે કે, તને આઠલી પાસે બેસવા દઉં છું તે પણ પછી બેસવા નહીં દઉં !" નટવરે તાકીદ કરી.

'સાં નાથ, કોઈને નહીં કહું ! આપ મને ગમે તેમ કરશો, તોપણ હું તો મારૂં પતિવ્રત સાચવી રાખવાને સહાએ આપની આજ્ઞામંજ રહીશ, અને આપ જેમ ગ્રહ રહેશો તેમ કરીશ. પણ યાદ રાખજે કે આપ પરનારીના મોહમાં લપટાયા છે તે કોઈ વાર પણ ખાતા ખાશો ને પરનાશો! કેમકે પરત્નીની સંગતમાં કોઈ પણ સુખી થયું નથી ને યશ પણ નહીં !' શુદરમતીએ બવિશ્વ કહી દીધું.

"બસ, બસ, બહુ થયું હવે ! બોલતી બંધ રહે છે કે વાંસો બારી થયો હોમ તે હલકો કરાવતી મરજ છે ? અને તારૂં ટાહેલું જોઈતું નથી ! તું મને શિખામણ દેનાર કાણ ? ! શું હું મરદ બચ્ચો તારા જેવી એક સ્ત્રીગતીનો બોધ લે ન લાયક છું ? ! ખીજ બાંધડીઓ જેમ પોતાના પતીને હુકમમાં હાજર ને ક. લખ્ખે રાખે છે, તેમ તું શું મને રાખવા ધારે છે ? ! ના કદી નહિ ! તેમ કદી પણ જનનાર નથી નટવરે કહ્યું.

સ્વામીનાથ, આપને હાલમાં અવળી છુદ્ધિ સુત્રી છે, તેથી આપના બલા ને માટે હું જે પણ કહીશ તે આપને અવળું મનાશે ! પરંતુ મારાં વેણ વખત આવેથી જરાબર સમજાશે ! પરંતુ મારાં વેણ વખત આવેથી જરાબર સમજાશે ! હાલ તો આપની મરજમાં આવે તેમ મહાસો ! શુદરમતી એટલું કહી શાંત રહી અને કોઈ પણ રસ્તે પોત ના પતીને સુધારવાની તદ્દખીર શોધવા લાગી તેણીએ જાણ્યું કે હાલ એમને જીવાનીનો જુરસો ને પરનારીનો મોહ વળગેલો છે, તેથી હાલ એમને

ખરું કહેલું મનાશે નહીં, માટે કાલવાર બીજી તક મળેથી એમને બે વાત કેવાની તજવીજ કરીશ હાલ તો હું પગ એમની હાથે હા બાણીસ તો ઠીક પડશે ને બે વધારે ગડગડ કરીશતો વધારે મેહેકશે ને પછી હદ બહાર મેહેકેલી વાત કરી પણ મુદરશે નહિ આ બાબતમાં એક વાર ગુલાબ સાથે વાત થયા પછી ક્યો રસ્તો લેવો તે સુલુઝ પડશે; માટે હાલ તો મૌન્ય રહેવામાંજ માલ છે ! આમ વિચાર કરી તેણીએ નટવરને જણાવ્યું પણ પ્રિય આપની મરજીમાં આવે તેની સાથે ખોસો ચાલો ને હસો વસો ! મને તેનો વાંધો નથી; પણ મારી તમને એટલીજ પાર્થના છે કે, આપ મને માત્ર આપનાં મુખદર્શન કરાવતા રહેજો એટલે બસ !

નટવરે જણવું કે હવે શંક સમજી છે, માટે આપણે પણ એટલી તો હાજર કેહવી” એમ સમજી મુદરમતીની વિનંતી સ્વિકારતાં જણાવ્યું ઠીક છે. તેની મને ના નથી તારે જોઈએ ત્યારે મારી સન્મુખ આવજો ને બેસજો, પણ સરત એટલી કે મારા બોલાવ્યા વિના તારે મારી સગે કદી નાપણ કરવું નહિ ! કમ્બલજી સ્વામીનાથ ! આપની આજ્ઞા માથે ચઢાવું છું મુદરમતીએ નમતાપથી જણાવ્યું, અને પછી પોતે પલગની નીચેજ જમીનપર સૂતી, અને નટવર એકલો પલંગપર પડ્યો !

આહા ! આ સમયનોદેખાવ કેવો ક્યાવંતા ! જે પલંગપર પ્રેમવંત પતિ પત્નિ એક ઓસીકે માથાં મૂકી શયન કરતાં, જે પલંગપર પ્રીતિનો પ્રતીબિંબ પ્રકાશતો, ને જે પલંગ બંનેનાં શયનને શો-ભાવતો તે પલંગ આજે કેવો કદરૂપા દેખાવતો દેખાતો ! નટવરને પણ આ દેખવથી લાગ્યું તો મજા. પરંતુ તારા ને નાપકણ ગમે વળગેલી હોવાથી પોતાની પ્રત્ની પ્રત્યેનો ખ્યાર તો અધકારજ પામ્યો, અને પલંગપર પડ્યો પડ્યો “આવતી હાલે નાપકણને ત્યાં ક્યારે જવું; તારાને ક્યાં મળવું” એ આદીક બટકતી રચનાએનાં ચોકમાં ગોઠવવાં લાગ્યાં, અને તેમ કરતાં પ્રભાત બુ પડી ગઈ ! મુદરમતી પ્રભાત થતાંજ ઉઠી જોકે નિંદ્રાતો આવીજ નહોતીજ, તદ્દપિ પ્રભાતનો પ્રકાશ થવાથી ત્રાસે જવુંજ જાઈએ, માટે તેણીએ ઉઠીને મોં ઘોઘ નાખ્યું રહેલી આંખોપર પાણી છાંટાં તેને સ કરી, અને તે માત્ર એટલાજ માટે કે વીતેલી વાત ધરનને ઘ્રોળે ખમર પડે નહીં કેમકે તે વાત કાઠને પણ નહીં કેહેવાને માટે નટવરનો આશ્રદ હતો મુદરમતીએ ગાથાના કેસ સજ કીધા, અને ધીમે ધીમે અભિહીન પગલે દારદાર ઉતરતી નાચે સંચરી

આજ નટવર પણ તરતજ ઉઠ્યો, અને ઉઠતાંની સાથેજ સામેની ખારી તરફ નજર કરી, પરંતુ તારા ત્યાં હાજર નહિ હોવાથી તે પાછો પલંગપર પડ્યો, અને એ પ્રમાણે બેગણ વાર ઉઠ-મેસ કરતાં થોડીકવારે તારા ખારીએ આવી ચઢી ! બંનેનાં મેત્રો એકત્ર અથડાયાં ! ઇશારોનાં આળાં થયાં ! બંનેના મોં મલકાયાં, ને ખુશી થયાં ! આમ કેટલોક સમય સુધી ચાલુ રહ્યું !

મુદરમતી આંખ ઘોઘ અને મોં સાફ કરીને નીચે ઉતરી હતી. તેમ જ્યાં તેણીના કદાસ ચહેરા અને શોકાતુર કાંતી કંઈ ગુપ્ત રહ્યાં નહિ ! તેણીને ઉદાસિન બેતાંજ તેણીની સાસુ રત્નલક્ષ્મીએ તેણીને પુછ્યું કેમ વહુ, આજે આમ ઉદાસ કેમ છે ? તારા જીવને કેમજે વાર ?”

“ના, કંઈ નહિ સાસુજી, અમરવું ! એ તો આપને એમ જણાય છે” મુદરમતીએ કહ્યું. પણ મુદરમતી ને નટવર બંનેપર રત્નલક્ષ્મીનું સરખું હેત હવું કેમકે તેણીને એક વહુને એક દીકરાહોવાથી જંતેપર તેણી ઘણીજ ચાહેના રાંખતી હતી અને જો કદી કોઈનું પણ માથું દુખ તું તો તેણીને જીવ કપાન જતો હતો ! તેથી મુદરમતીને દલગીર જોઈ તેણીના જીવને તો વસો-પાત થઈ રહ્યો ! તેણીએ મુદરમતીને વારે ને વારે પૂછવા માંડ્યું “કેમ વહુ, શું થયું છે ? કેમ બોલોતી નથી ? ના, ના ખરું કહે ? તને મારાં સમ છે ! બોલ બેટા, શું થયું છે ?”

“કંઈ નથી થયું” સાસુજી ! એ તો હું ઉંઘમાંથી ઉઠીને આવી છું તેમાં તમને એમ લાગેજો ખાડી કંઈ થયું નથી ?” મુદરમતીએ પસણે પસણે મોં લગાર દરવું બતાવીને જવાબ આપ્યો. પણ રત્નલક્ષ્મીના મનને આવા જવાબથી કંઈપણ સંતોષ થયો નહીં તેમજ નટવર અધાપિ સુધી

બીડીને નીચે નહીં આવ્યાથી તેણીને નહીં વહેમ થયો કે “ધણી ધણી આવ્યીને જરૂર કંઈ કમપણ થઈ હશે !” આમ વહેમ લાવી રત્નસિદ્ધમી નરવરને જોવાને તેના ઓરડામાં ઉપર ગઈ અને જુએ છે તો સામે તારાની મંજી તેને ચેતવ્યાળા કરતો દીકો ! આ જોતાંજ રત્નસિદ્ધમી ચમકી ! તેણીને મિનમસ થયો ! તેણીએ નરવરને ધોડા પાડી ધમકાવતી કોણ તેમ રૂપમાં જોવાળ્યો “નરવર ? કેમ હજી નીચે આવ્યો નથી ? ! એ કોની સાથે ચાળા કરે છે ? ! કોણ સામે છે ? !”

રત્નસિદ્ધમીએ તારાને બરાબર આરીમાં જોઈ, અને નરવર તેની મંજી ચેતવ્યાળા કરતો હતો, તે પણ બરાબર જોયું ! તેણીને ધારતી લાગી કે “હવે કોકરો વંદી જશે !” રત્નસિદ્ધમીને જોતાંજ તારા સામેથી ચમકીને ખસી ગઈ ! તેણીએ નરવરને સામે જોવાળ્યો.

“કેમ, હજી મુઠ્ઠી આવ્યો કંઈ નીચે આવ્યો નથી બાઈ ? ! સામે તું તારાની સાથે તોડાન કરતો હતો તે મેં જોયું છે, હોં ! બાઈ રાખજો હવે તું ! તારા બાપાને કહેવા દે, પછી તરી વાત છે !” રત્નસિદ્ધમીએ નરવરને ધમકાવીને કહ્યું. “તું શું વંદી જવા બેઠો છે ? ! દુનિયામાં રહેવું છે કે નથી રહેવું ? ! આ શું બધું બેઠો છે ? ! કંઈ લાજ ચરમ છે કે નથી ? ! છેજ નહીં થયો છે ? !”

નરવરને ખરું કહેતાંજ ચડકો ચડયો, અને હવે તેણે માન ધી પણ મર્યાદા મુકી રોકડો જવાળ પકડાવ્યો “જાઓ તમારાથી થાય તે કરી લો ! બાપાથી કોણ વેઠીએ છે ? ! મારી ચરજમાં આવે તેમ હું કરીશ ! તમારે મારી વચ્ચે આવવું નહીં ! બધા, બધા અડાવા !”

રત્નસિદ્ધમી આ સાંભળી ધણીજ ચકિત થઈ ગઈ, અને પોતાની આમન્યાનો કોપ થયો તોયે મુખમુખ કંઈ પણ જોશ્યા સિવાય કોઈકમ નીચે ઉતરી પડી.

નરવરે મનમાં વિચાર કર્યા કે “મારી વડજોજ રહે નીચે જઈને મારી માને કહી દીધું હશે, અને તેથીજ મારી મા મને પકડવાને ઉપર આવી હશે ! જરૂર એ નાંડ પુલારવળ્યો મારી બધી વાત ફોડી દીધી હશે ! હવે એ રાંડની વાત છે ! ઉપર આવે તો રાંડને લાકડીએ લાકડીએ કપેડી નાંખું, ને બરાબર એની જોડ લુલાળી હશે ! (બીડીવાર વિચાર કરીને) પણ બાપા બધાજો તો મહા સંતાપ થશે, ને હવેમાં રહેવું મુશ્કેલ થઈ પડશે ! મા કંઈ બાપાને કહી વિન રહેનાર નથી ! અરે તારું સત્યાનંદ જ આવ તારું બાપડી, તે પણ મારી કળી બેળી વાત પેટમાં નહીં રાખી ! પણ હશે ! માબાપ બધાજો તો મને ક્યાં દરકાર છે ! મનમાં સમજીને મુંઝા રહેશે ! તેઓ શું કરનારા છે ? ! ઘણું થશે તો વળી બળડો ફૂડશે ! અહ ! તેમાં તે શું ફોડી વાત છે ! પણ એ રાંડ બાળકોનો તો બરાબર બરડો બાંધું લાવેજ રહુ ! રાંડ ઉપર આવે તો વાત !” એમ વિચાર કરતો નરવર પાછો નરવરની માથે જારીજોજ હોતો, અને તારા પણ તેને જોતાંજ ત્યાં આવી.

“કેમ શું થયું ? ! કેમ તમારી મંજી બધું છે ? !” તારાએ ઇલાસમાં પૂછ્યું.

“બાઈ ! તેની કોણ દરકાર કરે છે ! હું ક્યાં મારાં મા બાપને પત કહે તેમ હું !” નરવરે પણ હાથ ને આંખોની ઇશારતથીજ ઉત્તર આપ્યો, અને પ્રથમ તો આજે બંને જણાં સામસામાં મળેલાં મતાં ચેતવ્યાળા કંતાં ઉભાં !

રત્નસિદ્ધમી નીચે ગઈ તેને મહા સંતાપ ઉપન થયો ! તેણીએ જતાંને વચ્ચે મુંદરમતીને બમાર ધમકાવીને કહ્યું “કેમ, તને મેં પૂછ્યું ત્યારે તે પણ મારી આમળ વત લુપવીતી ? !”

“શી વાત ? ! હું તો કંઈ બધાનીએ નથી !” મુંદરમતી અળગી થઈને બોલી.

“તું મને કોઈકું જુલાવે, પણ હું તો તારા મોંઠા ઉપરથીજ ચેતી ગઈ ! મેં મારી નજરે નરવર ઉપર જાણે જોયું ! નરવરની સાથે તારે એ બાળકમાં કાંઈ ખટપટ થઈ હતી કે શું ?” રત્નસિદ્ધમીએ પૂછ્યું.

“પણ વાત શી સાચી ? ! હું તો તમારા બેટી સચાઈમાં સમજી ચકી નથી ! મને કહે તો

“કેમ નરવર! જાતેં છુ માંજુંઉં! જુંજેને શા મારિ મારે છે ?”

ખમર પડેતી !” સુંદરમતીએ વળી અમાણી થઈનેજ પુછ્યું, અને તે માત્ર એટલાંજ માટે કે, નટવરે તે વાત કાઢીને નહીં કહેવાને ફરમાવ્યું હતું.

“હજી પૂછે છે કે શી વાત ! શું તું મારે મોટાજ મારા ઊકારાની એજ ખોલવાતું કરે છે ! જરૂર તુંજ મારા ઊકારાને બગાડે છે ! પણ એ નવે પોતાનેજ બારે પડશે ! કેમકે તારા ધણીને તારેજ વેઠવાનો છે !” રત્નલક્ષ્મીએ સુરસામાં જણાવ્યું “અમે તો મ્હોટા પડ્યા તેથી અમારાથી તો હવે તેને લાજ સુધીને કહેવાશે નહીં, પરંતુ તારો ને, ફરજ છે કે, તે જો આડે રરતે જનો જણાય તો તેને વારવો. તેને જદવે તું તો જોર તેવું કુપાવવા માંગે છે, અને તેમ કરી તેની અનીતિને તું જોર ટેકો આપે છે ! ખસ, તું તને મોખમમાંજ કહુ છું ! વિશેષ સ્પષ્ટ કરી મા-રી મર્યાદા સુકવી મને સારી લાગતી નથી ! જો વધુ તું સમજવું ને સ્વાણી છે, તો તારી ફરજ છે કે હાથ ધણીને મંદ પણ આડે મારે જતો અટકાવે.”

સુંદરમતી રત્નલક્ષ્મીની મઠ ! તેણીને વળી આ પીએ સંતાપ બધો ! તેણીના ધણીએ તેણીને વાત કુપાવવાને અજ્ઞા કરેલી, તેનો કપકો રત્નલક્ષ્મીએ પણ તેણીને માથેજ મૂક્યો, અને તેથી તેણીએ વિચાર કીધો કે ઉપર જઈને એમને હું ચેતાવું કે, સાસુજીએ તમારી વાત બધી છે !”

સુંદરમતી તરતજ ઉપર આવી ! તેણીને અંદર આવતી જોતાંજ નટવરે લાકડી લઈ ધ-મોચન મારવા મંડી ! લાકડી એવી જોરમાં મારી કે, તેના વધુ કંઠકા થઈ ગયા ! તેમજ કોઇ પણ દિવસ સુંદરમતીએ મારે ખાધેકો નહીં હોવાનું, અને આજે તેણીનાં કોમળા, સુવાળા ને નાજુક શરીરપર કાઢતી લાકડીના કપાટા પડવાથી તેણીએ અકસ્માત ચીસ પાડી મૂકી !

નટવર લાકડી મારનાં જય ને કહેતો જય, “કેમ શંક, તેં આખરે સારી માને વાત કહી દીધી કેની ? શંક આદીઅણ ! શે, લેતી જ ! તારી આડીખોર ટેવની તને બરાબર શિક્ષા ટરવીજ જોઈએ !”

સુંદરમતી આ સાંભળી ચક્રિત થઈ, અને પોતને માથે મિથ્યા આજ આજ્યું તે જોઈ લા-વાર બની ! તેણી બોલવા તો જતી હતી, અને ખરે જુલાસો કરી પોતાના ધાણપતિને શાંત કર-વાનું ધણીએ મથન કરતી, પરંતુ મારના ત્રાસથી તેણીનાથી કંઈજ બોલી શકાતું નહીં, અને જેમ જેમ બોલી શકતી નહીં, તેમ તેમ નટવર તેણીને વિશેષ ને વિશેષ ધમોવતો !

વત વધી પડી ! જોરડો લેધાટથી ગાળ રહ્યો ! સુંદરમતીની ચીસ નીચે સંભળાઈ ! ધ-વાકો જગરો થયા ! રત્નલક્ષ્મી ઉપર હોડી આવી ! અને સુરસામાં ચીડવાઈને બોલી “કેમ નટ-વર ! આ નેં શું માગ્યું છે ! તું એને શા માટે મારે છે ! તું શું એમ માને છે કે, એણે તારી વાત મને કહી હશે ! પણ એ તો મેં પોતેજ તારી ચેરી પકડી છે ! માટે ખમરદર એ એને કાંઈ કહ્યું તો ! આ લેફડાજોનો સહ એકો છે તેમાં તને શરમ નથી આવતી ? !”

“ખસ, તું જા આવીશી ! અમારી વાતમાં તારે વચ્ચે આવવાની જરૂર નથી ! ધણી ધણી-આણીની પંચાલમાં તારે જોરનું લાજન નથી ! તું તારે જાનીમાની નીચે આવી જા !” નટવરે ક-લાજ મિથસમાં આંખો ફેરવીને કહ્યું !

રત્નલક્ષ્મીએ બળબટ કીધો, અને તેમ કરતાં સુંદરમતીને જાની રાખી ઘોડી વાર નટવર તરફ ડેળા ધુરકાવ્યા, અને પછી પાછી નીચે મઠ ! તેણીને ધણો બેદ ઉપજ્યો.

“પ્રાણનાથ, મેં આપની વાત કંઈ પણ કરી નથી ! સાસુજી પોતેજ ઉપર આવ્યા, અને તેમજો તમને તારા સાથે આંખો મિથાવતાં જોયા હશે તેથી તેમનાં અપરાધમાં આજ્યું હશે ! પણ મેં તો તેમને જરા મંદ પણ બુલાવી નથી !” સુંદરમતી એ હથ જોડીને જણાવ્યું.

“એ વાત તું કહી મળુ માવજ નહીં ! જો માને ખમર પડી નહોત તો તે ઉપર આવેજ શા માટે ?” નટવરે પૂછ્યું.

“એ તો આપને આજે નવે આવતાં જોડું થયું” તેથી આપને જોડાવવાને સાચુ ઉપર આવ્યા અને તેમજ નગરો નગરો જોડું. તેમાં મારો શો વાંક ? મને નકામી થું કરવા મારો છે. સમાર મને પુછ્યું તો હવું ?” સુંદરમતીએ કહ્યું.

નટવર આ સાંકળી સમજ્યો તો ખરો, તો પણ પોતાની બૂલ કહ્યું નહીં કરતાં મૂળ પા-તનેજ વળગી રહ્યો !

રત્નલક્ષ્મીએ નટવરની વાત પોતાના પતિ સુખમલને કહ્યા ! તે ઘણો ખેદિત થયો પ-ત્ન તેણે રત્નલક્ષ્મીને કપડા આપ્યો કે “તારી ઘોડી બૂલ થઈ ! તારે નટવરની સાથ વિશે મોંઘા મેંદિ થવાની જરૂર નહોતી. ઘોડા છોડ્યા થયા પછી તેને મેંદેમાં બસાવવા તેમાં વડીલની મર્યાદાનો લોપ થાય, અને પોત ભય !”

“તારે તમે એને કંઈ કપડા નહીં આપ્યા ?” રત્નલક્ષ્મીએ કહ્યું.

“નહી. કહી નહીં. પણ એને સુધારવાની બીજો કોઈ રસ્તો હોય પડશે. એના મિત્ર મારફતે એને કહેવડાવીશ. હાલ તું એ પંચાલ મુકી દે. થીમે રહીને હું એનો રસ્તો લાવીશ.” સુખમલે કિતરે આપ્યો.

“હીક ત્યારે તમે એને કેમણે લાવવા તજવીજમાં રહેજો. નહીંતો આમળ જતાં એ છેક દાસથી જશે તો પછી સુધારવા મુશ્કેલ થઈ પડશે. અત્યારથી ઉભતાજ હકામતો તોજ એ પાછો સુધારશે.” રત્નલક્ષ્મીએ જણાવ્યું.

“આજથી હું એનીજ શીકરમાં રહીશ. નહીં તો મન બધ છે કે, આમળ જતાં એ તો મારું નામ જોળાશે, મેં મારી લાગેલી દોલતમાં પ્રનાશલીમાં કરી નાંખશે, એટલુંજ નહીં પણ એ એની આવી સાક્ષી બુધે મરતો રવડી મરશે !” સુખમલે જણાવ્યું. “હાલ તો તું ચાંત રહેજે ને જાણે કંઈજ જાણતી નથી તેમ મૌન્ય રાખજે !”

“હીક સ્વામિનાથ, પણ એનો મિત્ર—ખરેખરો અંતઃકરણનો મિત્ર તો પેલો મનવ છે, મારે તેનેજ જોલાવીને એ વાત કહેશો તો હીક પડશે” રત્નલક્ષ્મીએ સલાહ આપી.

“તે બધી તજવીજ હું કરીશ. તું તારે બેઠી બેઠી જોયાં કર ! તારા કરતાં મને વધારે શી-કર છે !” સુખમલે જણાવ્યું.

“હીક ત્યારે. હવે તમે જાણો.” કહી રત્નલક્ષ્મી ધરકામમાં રોકાઈ, અને સુખમલ હુકા પીતાં એજ વિચાર કરતો હાંચકાપર ટુકતો બેઠો.

ઘોડી વારે સુંદરમતીને રત્નલક્ષ્મીએ નીચેથી ધાંટા પાડ્યો, એટલે તે નીચે ગઈ, અને ન-ટવરે પણ નીચે જઈ નાશ ધોઈને જોગળ કીધું, અને પછી કપડાં પહેરી માઢી બેઠાવી તેમાં ખિરાછ પોતાના સંકેત પ્રમાણે મગનને ઘેર સંચર્યો. સુંદરમતી કંઈક જમીને પાછળથી ઉપર આ-વી, અને પોતાના કંઈક રૂઝ કરતી એકાંત બેઠી ! પતિની અનાતિન મારે તેણીને અનદદ શોક વ્ધા-પ્યો, અને કયો રસ્તો પકડી તેને સુધારવો તેનોજ વિચાર કરવા લાગી.

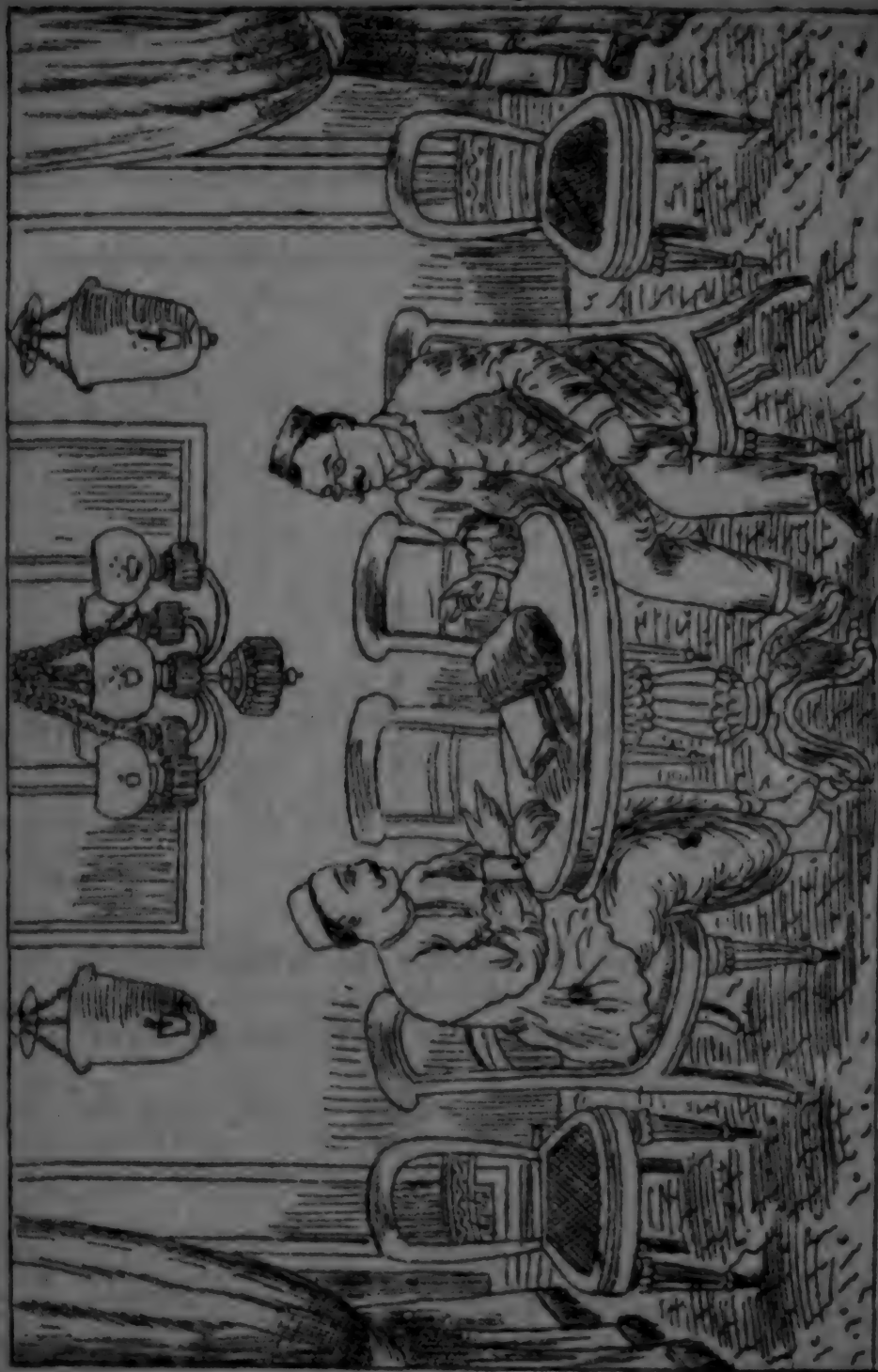
પ્રકરણ ૭ મું.

દાહરો.—છપ્ક પુરો છે આંધળો, છપ્ક કરાવે કલેશ;

છપ્ક છોડવે મિત્રતા, છપ્ક લગાવે મેશ !

દેવ ને કલેશનું પગરણ !

નટવર માઢીમાં બેસી ત્વરિત મગનને ઘેર આવ્યો. મગને ઉપર આવતાંની સાથે ‘શોક-દેવ’ કરી તેને પુરસીપર બેસાડ્યો; પણ નટવરનું સુખાર્થિદ કલસિમાં શીકું થયેલું બે-સ તેણે પુછ્યું “કેમ બાહ, કલસ છે કંઈ ? વાત વધી કે શું વળી ? તારી પેલી તારા

“पाए हवे पेंसी मे त्यां वालो! गीर गाम नहुं छेनी?”

કંઈ ખસી તો નથી મળતી !”

“ના વાર, પણ ધરમાં કંઈસ જાઓ છે !” નટવરે સંતાપમાં જણાવ્યું. “રાતના મોડું થયું ત્યારથીજ વાત વધી પડી છે !”

“તેમાં તે શું ઘાટ આવી ! મારાં ધરમાંએ મારી વહુનો બળગત સર થયો છે, પણ બાવડીથી કોણ બંદીએ છે ! વધારે ટકટક કરે તો આંધું રતન છે કેની !” એક વાત ને બીજી વાત કરી કે પાધરી દોર !” મગને ચોખ્ખી સલાહ આપી !

“અરે પણ બાવડીની તો કંઈએ દરકાર નથી ! પણ મારી માએ બધી વાત જાણી છે, અને મારા પિતા પણ આપણું પાપ સમજી ગયેલા લાગે છે ! માટેજ મને સંતાપ થયો છે તો !” નટવરે કહ્યું. ?

મગને લગાર વિચારમાં પડ્યો. તોપણ હેવટે મિજાસ ડેરવીને એક સલાહ આપી કે ‘અંદ’ ! મામાપ વળી શું કરવાનાં છે ? ! આપણે ખોટા થયાં પછી આપણી મરજીમાં આવે તેમ મલાલવાને આપણે મુખતાર છેએ ! કોન્ટ કેર ! મામાપની મમદર શુ કે આપણી ખાનગી વાતમાં માયું મારી શકે ! મામાપ પણ જાકી ટકટક કરે તો બે ડાંસા મારીને બેસાડી દેવા ! નાહના હતા ત્યાં સુધી મા-આપની સત્તા ! હવે કંઈ તેમની સત્તા નથી કે આપણને ટુંકારો કરી શકે !”

“પણ હું મારા માતપિતાની સામું કદી પણ બોલી શક્યો નથી, ને મેં તેમની અવગત કદી પણ કરી નથી તેથી મને આચંકા આવે છે !” નટવરે જણાવ્યું.

“એમ બંદીવાની કંઈ જરૂર નથી એક વાર દમ કર્યો તો બીજી વાર ટેટે’ કે પેપે’ કરીજ નહીં !” હું કહું હું તે સત્તર આના સમજી શખતું !” મગને જણાવ્યું.

“તે તો ખરે છે ! મારી માને મેં લગાર દમ કર્યો કે, ચૂપ થઇને ચાલીજ ગઈ !” નટવરે કહ્યું.

“જે ત્યારે ! મારી સલાહ મળી કેની !” મગને વાત પકડી લીધી “એ તો દમ કીધાં વિના આવેજ નહીં. માનીએ ત્યાં સુધી ખોટા નહીં તો આપણને મગને ચોટા !”

“પણ—” નટવર આગળ શંકા કહાડવા જતો હતો.

“એ પણ બધું કંઈ નહીં ! મેં કહ્યું તેમજ કરવું ! બીજી વાતજ નહીં !” મગને એકજ સલાહ આપી.

“ઠીક ત્યારે એ તો સહ થઇ રહેશે, પણ હવે પેલીને ત્યાં ચાલો, ગીરગામ જવું છે કેની?” નટવરે મોં મલકાવીને પૂછ્યું.

“અલગત, ત્યાં જવા માટે તો આપણે આજે આ વખતે મળ્યા છેએ.” મગને કહ્યું “પણ હવે બાઇ એક વાતનો દયાવ આપણે કીધાં પછી ત્યાં જવું.”

“હજી તારે શો દયાવ કરવાનો બાકી છે ? ! બોલી દેની બાઈ !” નટવરે જણાવવા માગ્યું.

“જે ! વાત તને પૂછવાની એટલીજ કે, એ નાયકણને માટે તારો શો વિચાર છે ? !” મગને પૂછ્યું “હવે મારી મરજી એને પગાર આપવાની હોય તો તેમ, ને નહીં તો હું પગાર આપું. બોલ શો વિચાર છે ? ત્યાં ગયાં પછી ટકટક કામની નહીં !”

નટવર સમજી ગયો કે “મગને મને ખેરવવાની તજવીજ કરે છે !” તો પણ મગનેને કહ્યું “બ.મ. તું ને હું બંદી છેએ ? એમાં વળી વિચાર શાનો કરવાનો છે ? ! આપણે બંને એક જ છીએ ! એટલે વળી તરું શું ને મરું શું છટ છટ ! એવી બંદીજ હું મારાં મનમાં માનતોજ નથી !”

“ના પણ જે બાઈ, એ વસ્તુ મલા લુરી છે ! એમાંથી આપણા વચ્ચે વિચદ થાય એમાં નવાઈ નહીં ! માટે જે તારે એને પગાર આપવો હોય તો તું જાગે આવજે, અને પછી હું તો ત્યાં પગ પણ નહીં મૂકીશ ! કેમકે તેમાંથી કોઈ દાહારો આપણી મિતતામાં કચરો પડે !” મગને જણાવ્યું.

“અરે પણ બહા માણસ, આપણા વચ્ચે દિશિત પણ બિનભાવ હોય તારાની !” નટવરે જણાવ્યું. “આપણો જીવ એક છે તો બસ છે.”

“તે સુધળી વાત સાચી છે, પણ આ બાબતમાં પ્રથમથી પાછી મોઢવણ થાય નોજ હું તો વચ્ચે મધું ! નહીંતા હું કંઈ માયું બાહું નહીં !” મગને બોલ્યો “હું તો તને કહું છું કે તારે બેઠાએ તો તું પગાર આપ ને તુંજ તેણીને રાખ.”

“એમ છે ? હીક ત્યારે જા હું પગાર આપીશ ! બસ થયું ? !” નટવરે મોઢમાં કહ્યું.

“હા, બરાબર. તું નાયકજીની પ્રીતિમાં પડ્યો ને હું પેલી તારા સજે પ્રીતિ માંધીશ !” મગને ધીમે રહીને હુચકો પુર્યો નટવરનો મિલસ મયો ! તે ચીકવાયો ! “હા ! આ તું શું બોલે છે ! મેં તારી આગળ તેણીની વાત કરી તેમાં તું તેને પસંદવા માગે છેની ? તારી ઘનત બગાડીને તું શું આપણી ઘોસ્તોને કબંક લગાડવા મગે છે ? ! જે હું એમ જાણતો કે તારા પર તારી નજર બગાડી તો હું તને કદી પણ તેણી વિશેની વાત જણાવતોજ નહીં ! એક મિત્ર તરીકે તને આવી ત્યાજ્ય લાવવી શોભતી નથી બાપ ! નટવરે ધણજી શરસમાં જણાવ્યું, અને તેનું મોં ઉતરી ગયું !

“પણ, તારે તો એક મોઢે બે લાડવા ખાવા છે, તે કેમ થાય ? ! હું તો તને હજીએ કહું છું કે, બેઠાએ તો નાયકજીને પગાર આપને જોઈએ તો તારાની પ્રીતિ સાચવી રાખ ! બેમાંથી તારી મરજીમાં આવે તેની સજે મહોબત રાખ; પણ તું તો બંને લાડવા સાથે ખાવા માગે છે, એ તો બનેજ કેમ ? !” મગને પૂછ્યું.

નટવરે બાવું કે “આ બાઈ સાહેબની ઘનત તારા પર બગડી છે ! પણ હું ખરો કે એની સાથે હાલ ઘાવપેચ રથી નાયકજીની વાત પડતી મુકું. અને પછી ધીમે રહીને એને આપણામાં નાંખીને નાયકજીને પણ હુંજ જીવાવી જઈ ! હીક છે બચ્ચાઈ, હવે તારા ટાંટિયા તારાંજ ગળામાં નાંખું છું ! તને પણ ખજર પડશે કે નટવરે પણ એક ઉસ્તાદ મળ્યો !” આમ નટવર પોતાનાં મનમાં કપટની બાજી રચવા લાગ્યો.

“કેમ બાઈ, કંઈ વિચારમાં પડીમયો ? ! મને વાત ઉતરતી નથી કે શું ? !” મગને પૂછ્યું.

“ના દોસ્ત, તારી વાત ન્યાયપૂર્વક છે; હું તારાને તો છોડું બનેજ તેમ નહીં ! માટે તું તારે નાયકજીનો પગાર ચાલુ કર ! બસ, થયું હવે ! હવે તો તું રાજ થયો કેતી બાઈ ડીયર !” નટવરે પેટમાં પાપ રાખીને વાત કરી !

“બસ બસ, બસ, ! હવે તને સમજ પડી ? હવે મારે કંઈજ વાંધો નથી !” મગને રાજ થઈને જણાવ્યું. “જોઈક શું ? મેની મેની થેંકસ !”

“જોઈક ! નો, ડોન્ટ મેનશન.” નટવરે વિવેક કીધો, અને ક્યુલાત લીધી “પણુ જોઈલી ઘરત કે હું તારી સજે નાયકજીને ત્યાં આજ પછી કદી પણ આવીશ નહીં !”

“કેમ ? ! મગને વિસ્મયતાથી પુછ્યું. “નહોં આવવાનો સમજ ? ! શું મારા મિત્ર તરીકે તે-ણીજ મારા ગાયન સાંભળવા આવશે તો મને કાંઈ વાંધો પડશે ? ! તેમ કદી સમજતો નહીં !”

“તને હાલ તરત તો વાંધો નજ પડે, પરંતુ કદાચ ભવિષ્યમાં કંઈ વહેમમાં આવી જાય તો આપણા વચ્ચેની મિત્રતામાં ભંગ પડે ! માટે ત્યાં આવેથી શું વિશેષ છે ? !” નટવરે કહ્યું.

“તેમ કદી માનતો નહીં ! તારા બેચા મારાએક જીવમન મિત્રને માટે એવો વહેમ જાય એ તો ન જાણતો ન ભવિષ્યતિ ! સમાન સમજાજે ! હું તને લીધા વિના જાડુંજ નહીં !” મગને આગ્રહ કીધો.

“પણુ હું કદી આવનાર નથી.” નટવરે ધસીને ના પાડી “હું તને ભવિષ્યને માટે હીક કહું છું અને મારાં મેણુ તને આગળ જતાં મોખ્ય લાગશે. માટે હાલ તો તું જા. વળી કોઈક વેળા મારા ત્યાં મન રાખવાને આવીશ. આજે તો મારે પણ વેર કામ છે, માટે તું એકલોજાજા.”

“હીક ત્યારે ! તું જ્યારે સાફ ના પાડે છે તો હું બામાર છું ! પણ બાઈ, તારા મનમાં કંઈ

માહું તો લાગ્યું નથીનાં !” મગને પૂછ્યું.

“જોહ તો ! હડી નહીં ! જોમાં માહું લાગવા જેવું કશું બન્યુંજ નથી ! તે વિશે તારે નિશ્ચિત રહેવું. વારં, સાહેબજી ! હવે રમ લઈ જી.” નરવરે ઘેર જવાની રમ માગી.

“પણ તું પાછો ક્યારે મળશે ?” મગને પૂછ્યું.

“સતના વળી કાલાખાના પૂલ આગળ હંમેશની માફક હું પણ આવીશ.” નરવરે જણાવ્યું અને પછી તે નીચે ઉતરી, પોતાની ગાડીમાં બેસી પાછો ઘેર સંચર્યો. તેનાં મનમાં મેલ બધાવડો, અને તારાને ચેતણીને તેણીને દૃઢ કીધાં પછી નાપકણને પણ કાઢ રસ્તે લાથમાં લેવાનો ઠરાવ તેણે માફતી રાખ્યો.

આથી તરફ મગનને દૂરથી ખેદ ઉપજ્યો ! ઉપરથી તે હસતો હતો પરંતુ અંતઃકરણમાં ગ્વાનિ બાપિ ! કંઈ સમજ પડે નહીં ! નરવરની સંગે વાતચીત થયા પછી તેવું હૃદય ઉદાસિમાં લાન થઈ ગયું ! ગાળી આંખ ઝરકવા લાગી ! નાપકણને ત્યાં જવાનું મન તલપ મારે, પરંતુ મગજ કશું કરે નહીં ! તોપણ તે ઉઠ્યો, ઘોડાવાળાને ગાડી જોડવાનો હુકમ કીધો અને પોતે કપડાં પહેરી સજ થયા. આજે તો તેણે માત્ર પ્રેતિયું, સ્ત્રીપર ને પાથરીજ પહેરી. પાટલૂન પહેરવાનું તેને ટીક ન લાગ્યું. તેમજ મોઝાં પહેરવાનું પણ માંડી વાળ્યું, અને તે ડેસમાં તે નીચે ઉતરવા ગયો, એકલામાંજ ગુડાખ દાદરપર ચડતી સામી મળી. “કેમ સ્વામિનાથ, ક્યાં પ્રધારો છો ?” તેણીએ પૂછ્યું, અને તેની સાથેજ મગન પણ પાછો જોરડામાં આવ્યો.

“લગાર બાહાર જવું છે.” મગને જણાવ્યું.

“બાહાર તો ખરું, પરંતુ ક્યાં ?” ગુડાખે જાણવા ઇચ્છ્યું.

“લગાર કામ છે” મગને ઉગ્રવવાની તબીબ કરી !

“શું કામ છે વળી ?” ગુડાખે નાણુખમાં પછી જોયું.

આ સાંભળતાંજ મગનનો મિચ્છસ ગયો, અને તે બોલ્યો “અધી વાતની તારે શી પચાત મરતને હઝાર કામ હોય, તેમાં તારે પૂછવાની શી જરૂર ? ! ક્યારે ને ત્યારે બાહાર જતાં રાંડ ટાંક છે.”

ગુડાખ આ સાંભળીને ચરચરી ગઈ ! તેણી ચૂપ થઈ ગઈ, અને પછી મગન ઘોડીવાર ખુરશીપર બેઠો, પાન સોપારી ખાધાં, મોઢે ફમાલ ફેરવ્યો, અને આવનામાં મેં જોઈ મુંજોના આમળા હોકાહ કંચે નીચે ઉતરી પડ્યો. ઘોડાવાળાએ તરતજ ગાડીનું આરણ્ય ઉઘાડ્યું. એટલે તે અંદર બેઠો.

“ચલાવ, ગીરગામકુ લેજો” મગને ઘોડાવાળાને હુકમ કીધો, અને ઘોડાવાળાએ તે તરફ ગાડી ફાંકી, નાપકણને ત્યાં જવાનું હોવાથી, તેમજ દિવસનો સમય હોવાથી અને વળી તડકા હોવાથી, આ વેળા તેણે ખુશ્મ ગાડીજ જોડાવી હતી. નાપકણનું ઘર આવ્યું ગાડી થોભી. મગન ગાડીમાંથી ઉતરી આસપાસ નિઘા ફેરવતો ચૂપચૂપ ઉપર ચડી ગયો, અને તેને જોતાંજ નાપકણે આવકાર આપી બેસાડ્યો, ને પૂછ્યું “કોંઉછ, આવ તો આપ એકીલેઈ આંખ હોછ ? આપકે દોસ્તકું ક્યાં હોડ આવેછ ?”

“હસકું આજ કુછ કામ હયે ! જોર દુસરી અખત આવજો.” મગને જણાવ્યું.

“ભલા, મગર જુરર દુસરી દોં લાના.” નાપકણે જણાવ્યું.

“આપ આવ તો કુછ અચ્છી વીજ મુનાઓ.” મગને જણાવ્યું.

“હ હાં, હજિર !” નાપકણે જણાવ્યું “મગન અખ મેરે તનખાકા કુછ અકામરત હોના ચહીએ સરકાર !”

“આપ કીતના પચારકી ઉમેદ રખતે હયો ?” મગને પૂછ્યું.

“આપણી જે મહેરબાની હોય તે મંજુર હય ! સેફાન પાંચ સોયે કમી નહીં !” નાયકજી ધીમે સ્ત્રીને જણાવ્યું.

“હવે ક્યા બી બાત હય ! તું મેરા પાંચસો તો મેરા સોળસો ! અબ તો રાઇ બુઝેછ ! !” મગને બોલોદોલો બની ગયો !

“અસ બસ ! બી મહેરબાની ! આપ જયસે કદરવાનકે અપસાહી ચાલીયો !” નાયકજી રાઇ ખુશી થઈ જણાવ્યું “મગ તનખા આજ દેઝો તો બગ હેશન હોગા.”

“હા, બાપી લે લેઝોછ !” મગને ગળવામાંથી છસોની નોટના છ કટકા કઢાડી આપ્યા અને નાયકજી તે મોટી ખુશીથી હાથમાં લઈ તપાસી જોયા.

“અબ શેઠ સાહીબ ખુશખબતી ઔર હનામ ઘણસ કુછલી ચાલીએ સહો !” નાયકજી વળી માંગણી કરી !

મગને સોની બીજ એક નોટ કઢાડીને આપી “લીજએ એ હનામ !”

“વાહવા ! બી મહેરબાની ! આપ જયસે શેઠે મીલનેસે મંચ બહોલ રાઇ હો ગઈ હુંછ ! અગ્રાહ આપકું સલામત રખે !” નાયકજી આશિરવાદ આપ્યો !

“હા અબ ચલને હો !” મગને જણાવ્યું.

“આપ મહેરબાની કરકે રાતકું આના; કીંદ કે અબી ટબલથી ઔર સારંગીમાલે બદર શી-રનેકું ગયે હય, સો બહો શોક આવે તબ તાલ કમે. આપકા હુકમ હોમા તો સારી રાત મુઝરા સુ-નાઉથી ! આપકા ધરમાનકી તાબેદાર હું શેઠછ.” નાયકજી સન્નહડ હડાવ્યો !

નાયકજીની કરામત મગન કંઈક સમજ્યો તો ખરી, પરંતુ તેના મોહમાં લપટાયેલો આ લંપટ કંઈજ વસ્તી શક્યો નહીં અને તેણીની ચાત સ્વિકારી. થોડીક વારે પાન ખાઈ લાંબી પાછો જત્યો, અને રાત્રે પુનઃ પધારવાનું વચન આપ્યું. મગન બાહારે બહાર ઘેરજ મયો, અને “હઝી-ઘેર” પર “ભીમસેન” વાંચતો પડ્યો ! પણ તેને વળી મોહયું નહીં ! એકલો પડેલો હોવાથી તે મુંઝાવા લાગ્યો, અને તેથી નરવરને બોલાવવાને તેણે નીચે પ્રમાણેની એક બીડી લખી:—

પ્રિય નરવર.

હું હાલ પરમાં છું. તું જરૂર આવજો. મારો હવ તારા વિના ઉઘાસ રહે છે. હમણાંજ હું પેલી જગાએથી આવ્યો છું, અને તેણીએ તને બહુજ વાદ કર્યા કીધા હતા. પાછો રાત્રે દસ વાગ-તાનો વગદો કીધો છે, માટે તે પ્રસંગે તારે મારી સંજે જરૂર આવવું પડશે. હું હવે તો તને છો-ડીશ નહીં. પણ ખાતર, તે પ્રથમ તું મને જરૂર મળી જા. મારે જરૂરનું કામ છે. હું તને ઝાઝો સ-મય શેઠીશ નહીં, માટે અ રમ આવજો. મને આશા છે કે, મારી માંગણી નામંજુર કરશે નહીં. મને તારા વિના મિલકૂલ રચનું નથી ! એકલા બેઠા કાહોડો લાંબો કાળ જેવા લાગે છે, અને તેથી નરસે બેઠો બેઠો “ભીમસેન” વાંચી હવને આનંદ આપુ છું; માટેજ તને આટલી તસદી આપુ છું તે માફ કરજો. પણ આવજો તો ખરોજ. રાત્રિના દસ વાગ્યા વિના હું કદી પણ બાહાર નીક-ળનારજ નથી, અને ત્યાં સુધી તારી રાહ જોતો બેઠો છું. વળી જમવાનું પણ રાત્રે મારે ત્યાંજ છે, માટે હરમાં રાચના કરતો આવજો કે, રાહ નહીં જૂએ. જમીને ફરવા જઈશું. હાલ એજ વિનંતિ.

લી- તારો—મગન.

ઉપર પ્રમાણેની ચિઠ્ઠી લખી મગને પોતાના બિયાને તે આપી, અને નરવરને હાથેહાથ પ-હોંચાડવાને ધરખાવ્યું. બેયો ચિઠ્ઠી લઈ નરવરને ઘેર ગયો, અને મગન “ભીમસેન” વાંચતો જ-ય, અને રસુક પામતો જાય ! “અકા ! શું મજા બનાવી છે ! પેલાને કીક બનાવ્યો છે ! એ એજ મતનો છે ! પાપડીદાસને અલીનો દારમ પણ શાકડો છે !” વગેરે વાંચતો જાય અને મજા મેળવતો જાય !

ચિહી લઇને બેયો નટવરને ત્યાં પહોંચ્યો. અંદર દાખલ થતાંજ નટવરનો સમોશી (સી-પાઇ) પારણામાં મેડો હતો, તેણે ચિહી લીધી, અને નટવરને પહોંચાડવાને તે ઉપર જતો હતો, એટલામાં શુંદરમતી સામી મળી, તેણીએ ચિહી હાથમાં લીધી, અને અક્ષર જોઈ તે પારણી પથ્થર ખરી કે “મગનની ચિહી છે !”

શુંદરમતી તરતજ, પારણાં આગળ આવી, ને બેવાને કહ્યું “મગો, શેઠકુ સલામ બોલો, જુવાળ બેજ દેગા ! શેઠ કુલ કામમેં મેંદે હય.”

“અન્ન સામ” કહી બેયો સલામ કરી મગનને ઘેર પાછો ફર્યો, અને મગનને જણાવ્યું “સામ, ચિહી પહોંચીયા.”

“જુવાળ કયાં છે ?” મગને પૂછ્યું.

“શેઠણીને કહા કી જુવાળ બેજ દેગે-શેઠ અબી કામમેં હય.” બેયાએ ખલાસો કીધો.

મગન બહીષી કે “રખેને શુંદરમતીએ ચિહી ફેડીને વાંચી હોય.” તેણે બેવાને ધમકાવી કહ્યું “જાનકું ચિહી દેનેકું કહાયા કે શેઠકું ! પાછકું કામકું હીઆ ? !”

“સામ, હવેકા સમોશીને ચિહી લીઆ આર ઉસીને દીઆ !” બેયાએ ગભરાઈને જણાવ્યું.

મગને બેવાને વિશેષ કંઈ કહ્યું નહીં, અને પછી બેયો તરતજ ત્યાંથી ખસી ગયો ! મગનને શક મયો કે “જરૂર શુંદરમતીએ ચિહી ફેડી દર્શ, અને આજે તેના ઘરમાં વળી નવો કં-માસ જાગશે !” આમ વિચાર કરતા તે ચૂપચૂપ બેઠો ને પશ્ચાતાપ કરવા લાગ્યો.

નટવરને ત્યાં શું બન્યું ? શુંદરમતી જાણતી હતી કે, મગનજ પોતાના પતિને આડે માર્ગે રોકાવે છે ! તેથી ચિહીમાં શું છે તે જાણવા માટે તેણીએ ધીમે ધીમે પાણી લગાડીને તે ચિહી ઉ-ભેડી, અને મનમાં બહુજ બળાપો કરવા લાગી ! તે ચિહી, પોતાની સાસુને બતાવવાનો તેણે વિચાર તો કીધો, પરંતુ પોતાના પતિની પ્રતિષ્ઠા વિશેષ ઉઘાડી પાડી હોદા કરવાનું તેણીએ માંડી વાળ્યું. અને ચિહીને પાછી શુંદરેથી ચોટાડી થોડીક વાર સુકવવા દઇ નટવરને પહોંચાડી. નટવરે ચિહી વાંચી, અને તરતજ નીચે પ્રમાણે ઉત્તર લખ્યો :—

(પ્રથમ મગન,

તારી ચિહી પહોંચી. મારા વિના તું જોયેન છે, એ સ્વભાવિકજ છે. સ્નેહ સંબંધ એવોજ છે, અને એજ પ્રતિનિતી રીતિ-નીતિ છે. હું પણ તારા વિના જોયેનજ છું, પરંતુ મારા પિતાજીએ મને એક કામ સોંપ્યું છે, તે રાતના નવ વાગ્યા સુધી પુરૂ થાય તેમ નથી, માટે લાચાર છું કે, તારી પાસે હાલ તરત મારાથી આવી સહાય તેમ નથી ! મને આ અડચણને માટે અત્યંત ખેદ થાય છે, પરંતુ તું જાણે છે કે, મારે માથે માખાપ હોવાથી હું પરતંત્ર છું. જો તારી માફક મને પથ્થર એ નડતલ હોત નહીં તો આપણે બન્ને એક પળ પણ વિયોગી થાત નહીં ! પણ ચિંતા નહીં, ધન્યર એ દિવસ પણ આપશે ! માટે આજનો દિવસ મને માફ કરજો, અને રાત્રે દસ વાગે હું જરૂર આવીશ. તે પ્રથમ પણ જો હું પરવારીશ તો વહેલો આવીશ. માટે બાઈ, મને માફ કરજો. હું ફરી ફરી કહું છું કે, હું પરતંત્ર છું. હાલ એજ વિનંતિ.

લી. તારી—નટવર.

નટવરે ચિહી લખી, અને તે ચીપી ચીપીને એ ત્રણ વાર ઉઘાડાવીને વાંચી જોઇ ! બાદ બાદીને બેલાવી બેયા પાસે ચિહી પહોંચાડવા દરખાવ્યું. અને બેયો તે ચિહી લઈને મગનને પહોં-ચાડવા ગયો, જે પહોંચાડીને થોડી વારમાં પાછો આવ્યો પણ ખરે. ચિહીની વાત શુંદરમતીએ ગમેલી હોવાથી તેણીનાં પેટમાં તો તણે ઉપર થવા માંડ્યું, અને નટવરનેજ મોટે અંદરની વાત કહાવવાનાં પ્રયત્નો કીધાં.

“કેમ સ્વામિનાથ, કોલી ચિહી છે ? જોજા તો ખરી ?” શુંદરમતીએ નટવરના કાંધમાંથી

ચિહી બેવાનું કહે.

નટવરે સુહરમતીને હાથ તરછોડી કહાડ્યો “તારે શું કામ છે ?! પૈરાંઓએ મરહતા કામળ પત્ર વાંચવાની ટેવ કેવી ?! દૂર જા આવીશો !” નટવરે મિત્રકર્મજી જણાવ્યું, અને ચિહી મળવાનાં મૂકાં !

“પણ રવાનિયાથ, આટલા દિવસ તો તમે અને દરેક કામળ પત્ર જતાવતા હતા, અને આજે આમ કેમ બંધે છે ?! પેલી તારાને પેલી તમ રી નાવકણને જતાવતી હશે કેમ ?!” સુહરમતીએ હસ્તાં હસ્તાં કહાડી દીધી.

“હા, કેમ ?! અને કંઈ તારા બાપની ચોરી છે કે ?!” નટવરે હાથમાં જણાવ્યું “હું એમ કરીને હું જણાવતું કરે છે કેમ ?! પણ લે તને હુંજ કહું છું કે, એ ચિહી મળવાની છે. મોલ શું કહે છે ?!”

“પણ આંદર શું લખ્યું છે ?!” સુહરમતી જાણે અમળી હોય તેમ તેણીએ પૂછ્યું.

“જે લખ્યું છે તે! બધું કહેવાને હું કંઈ જાણતે નથી !” નટવરે જણાવ્યું.

“હીક જેની તમારી મરહ ?” સુહરમતીએ વિશેષ-છંદો નહીં; કેમકે તેણીએ જણાવ્યું કે “જે વિશેષ છેડીશ તે વી મરહુદ કરી મૂકશે !” એમ બારી તે વાત તેણીએ દુઃખીજ પતાવી, અને ધાંમે રહી નામે ઉતરી પડી !

નટવર વિચારમાં પડ્યો ! તેણે યાદું કે “આજનો લાગ હીક છે ! મગન તો મારી રાત્રી જોતોજ બેસી હશે, ચારે આજે હું નાહરેવાદાર નાવકણને ત્યાં જઈ તેણીને આકું આરણી સમજાવે તો મારી મોડાવવામાં લપટાવી લઈ અને એવું મૂકે કરીને તેણી તેને ઉમેજ રાખે !” આમ વિચાર કરી નટવરે કપડાં પહેવાં, અને માણી મંગાવી તેમાં બેસી નાવકણનાં ઘર તરફ સંચર્યો. સુહરમતીએ હવે તેનું પુછવાનુંજ મૂકી દીધું કે “ક્યાં જાઓ છો ને ક્યા નહીં ?”

અકરણ ૮ મું.

દોહરો.—જર જળવામાં હોય તો, રાંડ કરે પર પ્રીત;

રાંડ સગી પૈસા તણી, વેસવાની આ રીત !

નાવકણનું ઘર અને જીવનું ઘર.

યકણનાં ઘર આગળ આવી નટવર માધીમાંથી તરતજ ઉતરી ઉપર ગયો. નાવકણે નટવરને આજ્ઞાપ સહ “પધારીએ શેઠ, પધારાએ !” કહી ત્યાંએ બેસાડ્યો. નટવરમાથ ખુશ ખુશ થઈ પોતાને મહેલા આદરસતકારથી દરબારી પરમાઈ ગયા !

“કીઉ શેઠ, આપ તો જહોત રોજસે ઘરર આવે ? આજકલ આપકી કમ મહેરબાની હવે ક્યા ?!” નાવકણે યાજ્ઞા બરકાથી નેત્ર ચલાવી પૂછ્યું “આપકા બહે દોરત આવેથે, મગર આપ કુહ નહીં આવે ?”

“હા, લગન કામ થા, ઉસસેં મેરેકુ કુરસદ નહીં મીલી.” નટવરે ઉત્તર વાળ્યો.

“લગા આપ અછે તો હોજ ? તખીયત મએમેં તો હવે સાહીબ ?” આપ અકાલે આવે કુહ ? આપકે દોરત કહાં હવે ?” નાવકણે પૂછ્યું “ઓ શેઠ આપકી સાથ કીઉ નહીં લાવે ભલા

“ઉસકી સાથ મેં અલી બચાઈ શીરતા નહીં હું.” નટવરે મમરો મૂક્યો !

“કીઉ ભલા ?! ક્યા સમજ ?! કુહ બિચરી ક્યા ?!” નાવકણે તાણુખીથી પૂછ્યું,

“એસાઈ કુહ હવે !” નટવરે જણાવ્યું “ઉસકી રીતમાત મેરેકું અન્ધી નહીં લગતી હવે.”

“ક્યા ? ! બહા અપના આદમી હય ? ! ખજા કેનસી રીતમાત બેલો તા સહી ?” નાયકજી
અચ્ચુ માર્યું.

“હમરી મેરી તકરાર હો મહી હમ કે એહી નામકણકા પર રખના ! જગાહે પર કરના મો
હજતદારકી રીત નહીં હમ” નટવરે સળગવવી શરૂ કરી “બહોત પર બટકના મો તો કુતેકાં કમ હય”

“હાં નાત મગર બહો તો મુઝે કહનેચેકી મેરે સીવા દુસરી એહની નાંકીચુકે વહાં બહો
કમીબી જાતે નહીં હમ” નાયકજી વિચમતામાં કહ્યું “ઘોર આપ તો દુસરી ખાતાં કરતે હો !
અપસા મય જાનતી તો ઉમકા પગાર લીઆ નહીં લેતી !”

“આપને ઉમકા પગાર લીઆ ક્યા ?” નટવરે પુછ્યું.

“હાં” નાયકજી કહ્યું.

“જમ તો મં અમ રમ લેતાહું. કીક કે એક મ્યાનમે હો તલવાર સમાવે નહીં ! મેંબી
આપકું પગાર દેનેકું આવાયા, લેરીન ઉમકા પગાર આપને લીઆ તો શીર મે રખ લેતા હું.”
નટવરે પ્રખંબના પ્રારંભ કરીયો !

“નહીં શેઠજી, આપ હમરીએ. અમ તો મંચણી આપકાજ તનખા લેઉમી; કીક કી બહો
મેશરમ બહોત પર શીરતા હય જમ તો ઉમકું મય મેરે વહાં આને નહીં” દહગી ! મંચબી હજ-
તદર હું ! મં કુઝ અમરી વંસી બીખરી નહીં હું ! ઘોર મંચ હજતદાર હોવે ઉમકાજ પગાર
લેતી હું ! હસ આરને આપ મેમકું લોંકા ખનાકયો આપકી તામેક માન હું !” નાયકજી પસરવા માંડ્યું.

“મગર મેં ઘોર મો મોનો હોવે તો શીર અપ્પા નહીં” નટવરે બોલ્યો “ઉસ લીઆ આ-
પ તો રમે ઉમીકણ ! ઘોર દમ દુસરી હુંક લેમમે !”

“અજ નહીંજી ! ઉસ મુઝકું તો વહાં અમ પાંઉબી ધરને નહીં હુંગી ! ક્યા મંચ મેરી
હજત ખરામ કરેકું ! સમ પર શીમે વલેકું મંચ કબી હજર હમર બી નહીં દહીં” નાયકજીનો
મિત્તલ મંચો “અમ તો તુમકી મેરે શેઠ !”

“મો તો આપકી નામકી હયજી. મગર આપને ઉમકા પગાર લીઆ હય તો શીર મો અક-
ચણ કરેગા !” નટવરે કીમેયા મુઝી બોયું “આપકું સતાનેકું ઘોર અમકા કરનેકું આમયાતોશીર ક્યા ?”

“ઉસ ખાતકી મંચ કુઝ પરવાદ નહીં કરતી હું ! ઉસકે જમસે તો મંચ મેરી જુતીમેં ર-
ખતી હુંજી !” નાયકજી બોલી “અસ આપકી મેરા તનખા નહીં કરો.”

નટવરે જવ્યું કે “આ પચ બરાબર ! “આવતુંતું ને વંદે કયું !” માટે હવે લાગ લાડવો
નહીં.” એમ નિચાર કરીને તેણે તેણીને પૂછ્યું “આપકા પગાર ક્યા હોગા ? ઘોર મેરે દોસ્તને
આપકું ક્યા દીયા હય ?”

નાયકજી નિચાઈ કે “ડીંગ મારવી ત્યારે પેચી શી ? હમે તો બરાબર ચીરવો ને કામ ક-
હાડી લેતું” એમ ધારી વેળીમે જવાબ્યું “શેઠજી, ઉમકી ક્યા ખાત કરના ? ! ઉમને તો મુઝે એક
મહીનેકે હો હજાર દીએ હય ! મગર આપકી પાસ તો પાંચ દહાર હુંગી ! કીક કે આપ તો બટે
ખાતકન ઘોર હજતદાર હો, ઘોર બહો તો કાઠ લોર” હય ! ખજા આપ કહાં ઘોર બહો કહાં ? !”

“મગર પાંચ દહાર તો બહોત હય !” નટવરે કચવાહને કહ્યું.

“અજ આપકું ક્યા બહોત ? ! આપ જમસે દસ દહાર દેવે તોબી કમતી હય !” નાયકજી
શેઠને સજ્જડ આરખા થી ઘાવેરે ચલાવ્યા ! “આપ જમસે ઉમરાવકી નામકીન મંચ કહેજાઉ, ઘોર
પાંચ દહાર નહીં મહે તો પીછે આપકીબી હજત ક્યા ? !”

નટવરે પીગબો, અને બોલ્યો “અજી હય, આપકા મુકન રખતા હું ! મગર ચરત યક
કે ઉમકું અમ હધર આને મન દેના !”

“નહીંજી, કબી નહીં !” નાયકજી વચન આપ્યું “મંચ એક અચતી હું અમ આપ સીક

કિસકી મળલ હય કી મેરે વહાં પાંઢિલી રખે ! મમર મેરી અન્ન હય કે આપહી કુછ તદખીર કરેકે ઉસકું સમજા દેતા કી બહો મેરે વહાં આનેકી હિન્મત કરેક નહીં !”

“એસા કયા ? !” લગાર વાર વિચાર કરીને નટવર બોલ્યો “ઠીક હય. મેંક એ ખાતકી ત-જવીજ લગાઉંગા !” અને તેણે ગજવામાંથી પાકિટ કઢાડી તરતજ પાંચ હજારની નોટા કઢાડી આપી, ને કહ્યું “લીજો !”

નાયકણે તે ઘણા હર્ષથી લઇ કબાટ ઉઘાડી મૂકી દીધી, અને ઘણો ઉપકાર માનવાં જણાવ્યું “બી મહેરબાની ! બી ખરમા ! બહોત અહેસાન હુવા ! અબ યહ દાસ્તી આપકી તાજેદાર લાંડી હેગમ શેહ !” નાયકણે અચ્છી રીતે નમ્રતાથી કામ કઢાડી લીધું !

નયકણનાં નમ્ર વચન સાંભળી નટવર દંગ થઇ ગયો, અને એટલો ખુશી થયો કે વળી એક નોટ બીજી કઢાડીને આપી દીધી ! બાદ પાન, સેપારી ખાઇ બીજે દિવસ મળવાનું વચન આપી નટવર નીચે ઉતર્યો, અને ગાડીમાં બેસી પુનઃ ઘેર આવ્યો.

નાયકણ ઘણી રાજ ખુશી થઇ ગઇ, અને “સજડ ચિકાર હાય લગા !” સમજી નટવરને ચીરવાની જોમ અને તેમ તજવીજ કરવાના ઘાટ ધડવા લાગી !

નટવરે ઘેર જઇ કપડાં બદલ્યાં, અને હાથમાં ચીરટ લઇ એક જાપાનીસ ખુરસીપર મનમાં અતેક લકષિતક કરતો અટલીને શતો, અને થોડી વારમાંજ સુંદરમતી પણ ત્યાં આવી પહોંચી.

“સ્વામિનાથ, મારી એક અરજ સ્વિકારશો ?” સુંદરમતી બોલી “મારે એક એરીંગ લેવું છે, અને નીચે અવેરી આવ્યો છે, માટે જો આપની આજ્ઞા હોય તો ઉપર બોલાવું ?”

“એરીંગ ? ! ત્રણ ચાર એરીંગ તો છે, અને વળી બીજાં લેવાં છે ? હાલ કંઈ જરૂર નથી.” નટવરે ઘા પાડી.

“પણ આ તો નવી ફેશનનાં છે ! આપ લગાર જૂઓ તોં ખરા !” સુંદરમતી બોલી “માર તણ બેડી છે !”

“કેટલી કેટલી કીમતનાં છે ?” નટવરે પુછ્યું.

“એક ત્રણ હજારની છે, બીજી બે હજારની છે, અને ત્રિજી સાતસેં રૂપિયાની છે.” સુંદરમતી બોલી “ત્રણ હજારની બહુ સરસ છે પ્રાયનાથ !”

“પણ મારાથી કેમ લેવાય ? ! મારા ખાપાને પુછ્યું છે ? ! તેઓ પૈસા આપશે ? !” નટવરે જણાવ્યું “તે પૈસા આપતા હોય તો મારે કંઈ ના નથી !”

“પણ આપના ખાનગીમાંથી આપ લઇ આપોતી તારે.” સુંદરમતીએ જણાવ્યું “આપની પાસે એટલા ક્યાં નથી ? ! હવે આપ મહોટા થયા પછી સસરાજી પાસે હું વારે વારે માંગવા બહુ તે કંઈ સાહેં લાગે ? ! બળ્યું, મને તો તેમની પાસે જતાં શરમ લાગે છે !”

“તારે મારી પાસે તો હાલ રૂપિયાની છુટ નથી !” નટવરે નાજ પાડી !

આપની પાસે આવે ગજવામાં પાંચ-દસ હજાર રૂપિયાની નોટા હતી તે બધી ક્યાં ગઇ ? !” સુંદરમતીએ એમ કહી ગજવામાંથી પાકિટ કઢાડી બોલ્યું “તો કંઈ મળે નહીં ! તેણી અચંબો પામી બોલી “ક્યાં ગઇ બધી નોટા ? ! હેં ? !”

“એ તું શું બકે છે ? ! નોટા કેવી ને વાત કેવી ? !” નટવરે ઉઘાવવાનું કહ્યું “વળી મારા ગજવામાં નોટા ક્યારે હતી ? જા, જા, હુમ્મી, તને કંઈ સ્વપ્ન આવ્યું હશે સ્વપ્ન ! આજકાલ તારાં મગજની ડાંગળી કેઇ ખસી ગયલી લાગે છે !”

“અરે એ આપ શું બોલો છો ? ! મેં મારી આંખે બધી નોટા બેઠતીને ! શું તમારી પેલી તારાને આપી આવ્યા કે ? ! હંઅ ! એમજ હશે !” સુંદરમતી તો મચળ મચ કે

“स्वाभिनाम, भारी अंक यमरुण सिद्धांतराणि”

“ નોટને પગ થયા ખરા ! ”

નટવરે હસી દીધું ! તેણે કહ્યું “ તું પણ ખરી વહેમોથી જાણાય છે ! રૂપિયા એટલા બધા તે વળી કાઢને આપી દેવાય ? ! તું પણ શું જોતા તક બાંધે છે, બેલી છે, બેલી ! ”

સુદરભતીએ ડોકું દલાવી જણાવ્યું “ હાર્તો ! આટલા દહાડા હું બેલી નહોતી, આને હવે હું બેલી થમ, કેમ ? ! પાગડી ગંડ મળે એટલે પછી ધરની બાયડી ગમે તેવી ડાહી હોય, તોપણ તેનું મોં ન ગમે ને તે ગાંડીજ લાગે પણ માદ રખજો સ્વામિનાથ આપ પરતાશો ! પૈસા હશે ત્યાં સુધીજ પાગડી સ્ત્રી સંભારશે, અને ધરની સ્ત્રી તો સંકટમાં સાલજૂત થઇ પડશે ! ”

“ ચાલ ચાલ ! ટકટક કરતી છાની રહે ! વળી તે તારાની વાત છેડી કેમ ? ! નીકળ અંદીથી, નહીં તો તે દહાડાની માફક વાસો બેવડો થઇ જશે ! ” નટવરનો મિનસ હવે ગયો !

સુદરભતીએ જાણ્યું કે હવે એમ છેડવા કામના નથી ! કેમકે વળી વાત વિદરશે ને મારા જીવને સંતાપ જાગશે ! યુવાવસ્થાના મદમાં કુડકુદી કરે છે નેથી હાલ મારી શિષ્યામણ એમને મનાશે નહીં ! પણ વખત આવેથીજ મારી વાત એમને મિટી લાગશે. ! ” એમ વિચારી તેણી ગૂપચૂપ નીચે ઉતરી ગઇ.

વાળુની વખત થઇ. ઘાટીએ ઉપર આવીને નટવરને જણાવ્યું અને નટવર નીચે ઉતરી ત્વરિત વાળુ કરી પુનઃ ચીરટ પીતો ખુરસીપર બેઠો. મગનને નાયકજીને ઘેર જતોકેમ અટકાવવો, તેનો ઘાટ ગોઠવવા લાગ્યો, અને તેણે આખરે પુષ્કળ વિચાર કરતાં એક રસ્તો શોધી દહાડ્યો ! તેણે એવી યુક્તિ કરી કે “ મગનને જણાવ્યું કે નાયકજીનાં ઘરમાં તો ભુત રહે છે, એવી ખાતમી મળી છે. અને કહે છે કે ને જૂતે દરાવ કીધો છે કે, મગન જેવો ઘરમાં પેસે કે તેવોજ તેને ગટરનાં ગંધતાં રંગડાથી નહવાડી ખાંચ કરશે ! એટલે પછી ત્યાં જતો અટકશે ! ” આમ કાવ કરી તેણે કીધો કે “ વિચાર પ્રથમ તો મારે નાયકજીને ઘેર જવું જોઇએ, અને તેનું બારણું મગન ઉઘાડવા જાય કે તેવોજ ગટરનાં પાણીથી તે નહીં જાય તેવી કાં તદખીર કરી રાખવી જોઇએ ! ” આમ તેણે પાછાં કપડાં પહેર્યાં, અને ગાડી જોડાવી નાયકજી ઘેરગયા નાયકજી થોડી વારમાંજ નટવરને આવેલો જેઈ અજાયબીમાં દરાવ કરી પૂછ્યું “ કાંઈ સાહીબ, અબીકવાંસે તસદી લી ? ”

નટવરે પોતાનો દરાવો દર્શાવ્યો, અને કહ્યું “ મેરા દોરત ઈદર આવે ઉસ ખખત ગટરકા પાણી ઉમકે અગપર પડે એસી કુછ હીકમત કરના ચાહીએ ! એસો કરોગે તો પીછે ઈદર એ આગાધ નહીં ! ”

આપકા જે હુકમ ! મગર કીસ તરાંદશે વ્હો બન શકે ? ! બહા આપહી ખતારાંએ શેકજી ! ” નાયકજી નટવરને ગળેજ વાત ધાવી !

નટવરે થોડી વાર વિચાર કરીને જણાવ્યું “ હાં ! કીક હય ! મેરેકું એક તદખીર પાધ ! આપ એક મટકા ઓર દોરી મગા એ ! ”

નાયકજી માટલી ને દોરી પોતાના નોકર પાસે મંગાવી. નટવરે માટલીને મોંઢીથી ગાંડી, ને તેમાં નોકર પાસે ગટરનું પાણી ભરાવી, તે માટલી બાણમાં અંદરથી એવી રીતે ટગાતા કે જેવો મગન બારણું ખોલે કે તેવીજ તે માટલી તેના દિશ્વપર પડે ! આ તદખીર નાયકજી પણ પસંદ કરી અને પછી નટવર ત્યાં ઉઠીને તાખડતોજ મગનને ઘેર ગયો. મગન તેનીજ રાહ જોતા બેસા હતો, અને એટલામાં તે જઈ લાગવાથી બોલ્યો “ ઓહો ! હું તો ક્યારની તારી રાહ જોતા બેઠો છું, માધ ડીયર ! ”

“ હા, તે ખરું, પણ હજી કંઈ આપણો વખત થયો નથી. ” નટવરે જણાવ્યું “ અલો ત્યારે ઉઠો હવે ફરતા જઇએ ”

“ ગાડી તો તૈયાર તે. પણ કપડાં પહેરે તેટલી વાર છે ” મગને તરતજ કપડાં પહેરી

લીધાં, અને ગાડીમાં બેસી કોલાબના પૂલપર હાથેશની માફક ગયો. ત્યાં ગાડી થોભાવી અને જણા એક બીજાના ખભાપર હાથ નાંખી આમ તેમ ફરવા લાગ્યા !

“ કેમ ત્યારે હવે તો પેલીને ત્યાં તું આવશેની ? ” મગને વાત સાર કરી.

“ નહીં, હવે તો હું કહી પણ આવુંજ નહીં ! ” નટવરે જણાવ્યું “ અને તો ત્યાં આવતાંયજાણ બધ લાગે છે ! ”

“ કેમ ? ! શું છે ? ! ત્યાં બમ કેમ ? ! ” મગને અચોપામી પૂછ્યું “ ગમગયો કેમ ? ! ”

“ મારા સાંજળામાં આવ્યું છે કે ને નાયકજીનાં ઘરમાં તો જૂત વસે છે, અને જે જાય છે તેને તે ખરાબ કરે છે ! ” નટવરે ધીમે રહીને ચલુમરી મૂકી “ માટે ત્યાં આપણું તો વાસ નહીં બાઈ ! ”

“ પણ એ વળી તને કાણે કહ્યું ? ! ” મગને પૂછ્યું “ તને એ ખબર ક્યાંથી મળી ? ! ”

“ અને તો મારા ઘર પાછળ એક રહે છે તેણે વાત કરી ! ” નટવરે અડાવ્યું “ તે પણ એજ નાયકજીને ત્યાં પ્રથમ જ્યાં હતો, આ તેનાં કહેવા પ્રમાણે તે ઘણી લુચ્ચી છે એટલુંજ નહીં, પણ, તેને ત્યાં જૂતનો વાસ હોવાથી જનાર આનનાર આદતમાં આવી પડવાની સાથે ફરેલ થાય છે ! ”

“ ગાર્યા ચાર ! ” મગને હજી “ મેં તો તેને એક માસનો પગાર પણ અગાઉથી આપી દીધો ! એવું જાણતે નો આતેજ નહીં ! પણ વળી જૂત કેવું ! એ વાત મને મનાતી નથી ! આપણે અંગ્રેજ બહેલાઓને જૂત કેવું વળે ! ચાલ ચાલ, તું મારી સાથે ચાલ ! જૂત આવે તો ખરું ! જોઈએ તે કેમ આવે છે ? એની પરીક્ષા તો કરીએ. ”

“ પરીક્ષા કરતી હોય તો હું આવું છું, પણ હું ઉપર નહીં આવીશ. તું તારી મેજે એ ક્યોજ નજરે અને હું ગાડીમાં બેસીશ ” નટવરે જણાવ્યું “ જુતનું નામ સામાજીને મારા તો ટાંટિયાજ પુછ જાય ! ”

“ વાઈ તેમ કરજે ! પણ ચાલ તો ખરો ! ” મગને જણાવ્યું “ ગાડીમાં બેસી રહેશે તોએ ખસ છે, પણ ત્યાં તો ચાલ ! ”

હીં, ચાલ લારે ! ” નટવરે જણાવ્યું, અથે પછી અને પાછા ગાડીમાં બિરાજ નાયકજીને ઘેર સંધ્યા. નાયકજીનું મુઠ આવી પહોંચવાંજ મગન ગાડીમાંથી ઉતર્યો એટલે નટવરે કહ્યું “ જો બાઈ વહેલો આવજે; હું કંઈ ઘણી વાર બોડી ચઢશ નહીં ! ”

“ હમણાં આવું છું જુતની પરીક્ષા કરી ! તારાડતોમ આવ્યે આવીશ ! મરે માત્ર એટલુંજ અજમાવ્યું છે કે જુત કેવુંક છે ! ” મગને ઉત્તર આપ્યો, અને તરતજ નાયકજીનાં ઘરનાં બાળજી બેસમાં હથેડયાં ! તેવુંજ પેલું માટલું બારણાંની સાથે અચડાયાથી પુટી ગયું અને તેમાનું તમામાં વંદ પાણી તેનાં દિલપર પડ્યું ! મગન ગમરાયો. અને “ જુત ! જુત ! ” કરીને જુતના પાત્રે ! નાયકજી આ નાક સાંજળી એકદમ નીચે આવી અને “ ક્યા હવ શે જી ? ! ક્યા હવ ? ! ” કહી પૂછવા મંડી પડી પણ મગનનાં મનમાં નટવરે કહેલી વાત સજ્જડ મઠતી આવવાથી ખતિ થઈ કે આ રાંડ તો જુત રાખતી જણાયે ! ” તેણે નાયકજી-ર ડોળા હુરકાતે કહ્યું “ મસા કામ કરતી હવ હરામખોર તેરે ઘર કેળી કહિતજાર કહીથી અવશ નહીં ! વાદ અપત્ર કે મેં આજસે તેરે ઘરકં પાત્રેથી નહીં રખીમાર તુને મેરે હુંપેથી જુઠા લીયે આંજસે તેરા બરોસા ગયા ! ” એમ કહી તે બીહાર નીકળી પડ્યો !

નાયકજી તો નટવરનો પ્રપંચ જાણીતીજ હતી, તેથી રાજ ખુશી થી તેણી પાછી ઉપર આડી ગઈ ! પણ મગનની પાછળ નાયકજીનો નોકર ચૂપચૂપ પહોંચ્યો અને તેને એક ખુલામાં લઈ જઈ જણાવ્યું “ શેંહજી, આપ જો મેરેકુ દનામ દેઓ તો મંચ તુમેરેકું સથ ખાત દીખા દઈ ! ”

મગન સમજ્યો કે આમાં કંઈતરકટ છે, અને તણે હનન આપવાનું કમુદ્રી ગજવામાંથી રૂપિયા પાંચ શેકડા કાઢાડીને આપી દીધા. બાદ તે નોકરે નટવરની રમ્બેથી તમામ બાજુ ખતાવી દીધી, અને તે સાંમળી મગનની પણ પાકી ખરી થઈ કે “હા માર, નટવરને મેં અમી આવતો પ્રથમ આકાશ્યો, તેથી તેણેજ આ કાસ્તાન કરીને કામ દીધું છે, એમાં કંઈજ શકમયી ! હીલ છે ! હવે હું પણ ખરો કે, એની તારાને ફાલું તેડી સંગે પ્રતિ બાંધું, અને બંને વચ્ચે તુટ પડાવું બારેજ રહું !” એમ નિશ્ચય કરી તે પછો ગાડીમાં અતીને બેઠો, અને ગાડીવાળાને તાબડતો બધર તરફ ગડી હાંકવા ફરમાવો.

“કેમ લાઈ સાહેબ, આ શરીરપર આનું મેલું પાણી કોણે નાખ્યું ? ! નાપકણ સાથે હેળી રમી આવ્યા કે શું ? !” નટવરે મશ્કરી કરી !

“હા જાન હા, તારો મશ્કરી કરતાનો હાકડો છે બાપુ ! મારો વખત આવશે ત્યારે હું પણ ખતાવીશ ” મગને મિત્તસમ પણ ગંભિરતા વાપરી કહ્યું.

નટવરે પુછ્યું એટલે ? ! મેં તને નોકરું કહ્યું કે નાપકણ મહાખરામ છે, અને તેણીને ત્યાં ભુતનો નિવાસ છે ? ! બારપર ગુસ્સો કરે છે પરંતુ મેં તે ને સાંભળ્યું તે તો આગાહી ચેતાવી દીધું, પણ તું તોરમાં ને તોરમાં ભુતની પરીક્ષામાંહેડ્યો તે લેતો જ હવેતો ભુતની પરીક્ષા પેટ ભરી ને કરી કેતી ? !” નટવરે વળી મશ્કરી કરવા માંડી !

“હાથ તું કંઈ બેઠ નહીં ! અને ઘેર જઈને કપડાં બદલવા દે ! પછી સડ થઈ રહેશે !” મગને હાથ શાંતિ પકડી નટવરને કંઈ પણ ખુશામો કીધા શિવાય ઉતર આવ્યો નહીં.

નટવર પણ સુપ થઈ ગયો, અને તેનું ઘર અવતાંજ તે ગડીમાંથી “સાહેબજી” કહી ઉતરીને રાતના બાર વાગાને સુમારે ઘરમાં પેડે, અને ગાડી મગના ઘર તરફ ચાલી મગન ઘેર ગયો, પોતાના ખરામ થમણાં કપડાં અને ગંધતાં પાણીને સાથે આપ્યું શરીર ગંધાવું બેઠ તેમજ તેનાં આવ્યા બુરા હાલદવાલ બેઠ ગુલાબે પૂછ્યું “સ્વમિનાથ આજે આ બધું શરીર ને આપના કપડાં ક્યાંથી ખમડ્યાં ? ! અરસર ! મોં પર પણ કાળું પાણી પડ્યું છે ! યુ યુ યુ ! આ તો કોઈ મટરનું પાણી મેમ તેમ બાસે છે !” ગુલામ વણીજ તાણુમ થઈ ?

“હા, એમજ છે ! દરિયે ફરીને રાતની થંડી લેકેરમાં હું ચલતો આવતો હતો, એટલામાં એક ઘરનો નળ ફાટી જવાથી, તેનું તમામ પાણી મારા કિલ્લપર પડ્યું, અને તેથી આ હાલ થયાં છે ! આજના કસપ ખાધા કે મનની વેળા ઘરોની લાગનમાંથી કદી પણ સાવનું જ નહીં, પણ રસ્તાની રમ્બેરી ચલતું ” મગને પોતાની પ્રિયને અગમપગમ સમજાવે તરી !

“ખરી વાત છે સ્વામીનાથ, પણ હવે આપ કાડાં પાણી સ્નાન કરી શરીર ધોઈ નાખો.” ગુલામે જણવ્યું.

મધ્યે રાત્રિ હોવાથી ઘરના ઘાડી સુન ગયલા બેઠ ગુલામે તેમને તાબડતોજ કહડયા, અને શેકને માટે ચરમપાણી મુકાવ્યું. તે તેચરયાંજ મગને સ્નાન કરવાં સાપુથી શરીર બાર કાઢ્યું, અને પછી સવન રૂમમાં બંને સુતાં. બુનાબ તો બિલાકળી હોવાથી તરતજ નિદ્રા તથા થઈ ગઈ. પણ મગન પોતાની વેવેલા પાતનો વિચાર કરતોજ પડ્યો ! “તારાને કેમ ફસાવી, અને તેની સંગે કેવી રીત પ્રીતિ માંધતી ?” તેનો મનસુસો કવા રમ્યો, આ “માલે રાજ તારા બપ છે, માટે તેને ત્યાં કોઈ પડ્યું રસને મગા પ્રપચ કરી બીજો રથજે કડાતી ખવી, અને પછી નટવર વિષે તેણીના કાન બંધેરી તુટ પડાવવાની તદ્દખીર કરવી ! હીક છે, હવે આવતી થાં સાંજે જી બાટ લડું ત્યારેજ મારા બાપના પેટનો ખરો !” આમ નિર્માણ કરવા પછી મગનને કંઈક ઉંધ આવવા માંડી !

પેલી તરફ નટવર પણ ખુબ મક્કલો. અને ખુશમાં પોતાના પતિને આવતો બેઠ નટવરની પ્રતિએ પૂછ્યું “કેમ સ્વમિનાથ, આજે તો કંઈ ખુશમાં આવો છે ? ! આજે કંઈ વધારે

મઝા પડેલી લાગે છે ! ના, ના, કહો તો ખરા, મારાં સપ્ન ? ! ”

“ કંઈ નહીં રે ! એ તો અત્યાર સુધી તને જાગતી જોઈને મને હસતું આવ્યું ! ” નટવરે વળી કહાવવાની તજવીજ કરી ! “ પણ આજે કંઈ આટલી રાત્રિ સુધી તું જાગતી રહી છે ? ! ”

“ હા, હા, એમ કહીને વાત ઉડાવે હવે ! કોને સમજાવે છે ? ! ” સુંદરમતીએ જણાવ્યું “ દશે, મારે શું ? ! મારે જાણીને શું કરવું છે ? ! હાલ કંઈ તમે મને થોડું જ કહેવાના છો ! દોઢર લાગશે, ત્યારે ઠેકાણે આવશે ! ” એમ મન વાળી બળાપો કરતી સુંદરમતી સુતી, અને નટવર પણ ગૂંપચૂંપ પલંગપર આજોટતો તે પોતાની બાજુમાં ફતેહ મળવાથી ખુશ થતો સુતો !

—:—

પ્રકરણ ૯ મું.

.....

તારાનું તન તરફડે. નટવર પ્રત્યે પૂર;
નટવરમાં તે લીન છે, નટવરમાં ચક્ર્યૂર !

તારાનો પ્રેમ પ્રકાશ !

પ્રિ

ય નાંચનાર ! આ પ્રસંગે તારાનું સંક્ષેપ વર્ણન વધવા યોગ્ય છે. તારાની વય આ પ્રસંગે માત્ર પંદર વર્ષની ભર જોખનમાં આવેલી છે. તેણી એક ઉમદા રૂપવંતી વ્યક્તિ યુવતિ છે. તેણીનું અભિયાનું નાક ધાવળા કાન નમુનાદાર નેત્રા, પાનળા હોઠ, દાઢમની કળી જેવાં દાંત, ગુલાબી ગાત્ર, નાજુક કમર. શોભાયમાન પગના પંજા, આરિક પણ સુંદર આંગળીઓ, અને તેણીનું તરતુ કપાળ તેના મોહકને મોહજનકમાં આંજવાને બસ હતું ! તેણીની મા તેણીને માત્ર સાત વર્ષની આદ્યાવસ્થામાં મૂરીને

મરણ પામી હતી, અને તેથી પોતાના પિતા મનહુરદાસની છંયા અને દેખરેખ નીચે ઉછરી હતી. મનહુરદાસ મુંબાઇનો મ્હોટો માનવંત વેપારી છે. તેની પાસે દસ લાખ રૂપિયાની પૂજા છે, અને વિલાયત વગેરે પ્રદેશોમાં રૂનો વેપાર કરવામાં તેણે મહાન પદ મેળવ્યું છે. તેને પેટે તારા શિવાય અન્ય સંતાતિ નથી, અને તેથી, તેણીના પર પરમ આસ્તા હોય એ સંસારમાં સ્વાભાવિક છે, વળી સ્વગૃહમાં સ્ત્રી વર્ગમાં પણ તારાજ છે, અને તેથી સ્વતંત્રપણે સ્વેચ્છાપૂર્વક મહાલવને તેણીને એક સાધનિક સસ્તો રસ્તો મળ્યો છે ! તારાનાં લગ્ન સ્વતંત્રદાસ સંગે કર્યો છે, કે જે યુવાન પુરુષની વય પણ પચીસ વર્ષની છે, તદ્વાપિ તે દેખાવે કંઈક સાદો. તે એક મોજલી ને શાખીલી યુવતિને મન મોહક નથી ! માત્ર સ્વભાવે તે સ્વતંત્ર છે એટલું જ—ખીજ રામ કશાં નથી ! સાસરામાં સાસુ સસરા ગત થયાં છે, એટલે ત્યાં પણ કોઈનો વૃદ્ધ અંકુશ તારાપર રહ્યો નથી !

શેઠ મનહુરદાસનું ઘર ભપકાદાર છે, અને અગરજો તે હાલ ૬૦ વર્ષની વૃદ્ધ વયમાં ૩૫૬૬ મારે છે, તો પણ તારા જાતે મોજલી હોવાથી ગૃહનો કાંઈ સુંદર બનાવ્યો છે ! ઘરના ઓટલાપર પિત્તરનો કોરો છે. દાદરપર પિત્તરનો કોરો બનાવ્યો છે. પગથિયાં પર ગાલીચો પાથર્યો છે અને તે આગતા જતાઓના પગના જોસમાં ખસી નહીં જાય તેટલા માટે તેને જડી પણ લીધો છે. દિવાનખાનામાં ભાતભાતનું ‘ ફર્નિચર ’ ગોઠવ્યું છે, અને દિપકનો સુંગર પણ સુશોભિત ઝુંબર-દિગ્ગા અગકતો કાઢ્યો છે. દિવાનખાનામાં એક ઉમદા ગાલીચો પાથર્યો છે, જે માણસોનાં પગલાંથી અગડી નહીં જાય તેથી તેનાં ધારના ઉમ્મરમાં કાથાનો એક ભાતદાર ગાલીચો પણ લુછવાને માટે મુક્યો છે. દિવાનખાનામાં તમામ “ ઓઇલ પેઇન્ટિંગ ” છે અને આસપાસ સોનેરી વેલ દિપકના તેજથી સુવર્ણ સમાન ચળકે છે. તેની પાછળ મનહુરદાસને, મળવા આવનારાઓ માટે ખાનગી

વાતચીત કરવાનો એક ઓરડો છે તથા તેની પાછળ અન્ન પાણીનો એક ખાસ ઓરડો તથા ર-
સોડું છે. બીજા માળે આગળ મનહરદાસનો સયન રૂમ છે, અને પાછળ તારાને માટે એક
ખાસ સુંગરોલો લપકાદાર ઓરડો આંખોને અનોખા લાગે છે. તેમાં ભાતભાતનાં ' ફર્નિચર ' ગો-
ઠવાં છે, અને દરેક પ્રકારે તેને શોભાવવામાં ખામી રાખી નથી ! વળી તેજ ઓરડાની પાછળ
એક મોટી અગારી છે, અને તે અગારીની ઉપર એક નાનકડું ધાતું (નાની અગારી) પણ
આંધેલું છે, કે જ્યાં હુનાગામાં તારા સનાર સાંજ મનને વિરામ પમાડે છે મનહરદાસ મહા
કૃપણ છે, અને તેથી ગાડી ધોડાનો વિશેષ ખર્ચ રાખ્યો નથી ! ગૃહ સુંગર શોભતો હોવાનું કારણ
માત્ર તારાજ છે, કે જેણીને લપકા ને ચાકુ જમાનાની દિશિયારી ઘણી પસંદ છે ! પણ કંઈ
વિશેષ ખર્ચ કરવાની વાત તારા કહે, તોપણ તે મનહરદાસ ઉડાવી દેવામાં પહેલા નખરની વા-
ણિયાં ગત વાપરતો હતો !

આરતી કાઢે કાર્તિકી પુનેમનો મદિમાર્વત ફિરસ છે, અને મદિરે દર્શન કરવાનો તે દાહાડો
તાર તરીકે મુખ્ય છે, માટે આ પ્રસંગનો લાભ લઈ મદિરમાં તારાએ પુનઃ નટવરને મળવાનો
ધો; પરંતુ નટવર અઘાપિ સુધી તારાને પુનઃ સભારતો નહીં હોવાથી, તેમજ બારીએ
નજર નજરે નહીં પડતો હોવાથી તારાને કંઈ કંઈ વિચાર ઉપજ્યા કરતા હતા !

કાર્તિકી શુદ્ધી પૂર્ણિમાની પ્રભાતમાં તારાના પિતાં કંઈ કામ પ્રસંગે કોલાએ ગયા હતા,
તારા પોતાનો ચાટલો ચોળી આરસમાં ચટિયાપટિયા કરતી, અને ચાંદલો કરી અત્નંદમાં
હોડોળે ઝુલતી હતી, એટલામાં તેણીને વળી એકદમ નટવરનું સ્મરણ ધ્રુવિત થતાંજ તેણી બારીએ
આવીને ઉભી, અને નટવરની રાહ જોતી આંખો ટેકવતી આશામાં ને આશામાં કંઈક ગ્વાનિ પામવા
લાગી ! નટવર કેટલીકવાર નજરે તો પડતો, પરંતુ નટવરની નજર પોતાની સાથે અંચુકા ની
હોવાથી તેણીને કંઈ કંઈ વહેમો ઉપજ્યા ! આખરે નટવર પોતાના ઓરડામાંથી કંઈ કામ સર-
નીચે ઉતરી પડ્યો અને તારા નિરાશમાં પુનઃ હોડોળે એડી ! હેઠ પર હસ્તની આંગળી અટકાવી,
અને પગના અંગુડાથી ધીમે ધીમે ધીકા આતી જોડો નિચાર કરવા લાગી ! નટવરને કેવી રીતે ખબર
કરવી નેતો મહા તર્ક કરતી એડી ! આખરે તેણીએ ધાર્યું કે "ધાડીને સમજવી તેને લાલચ આપી
પક્ષમાં મેળવો રાખું કે તે ચિડી લઈ જવા લાગવાને ઠીક કામ લાગે. "આવા હેતુથી તેણીએ ધાડીને બોલાવ્યો.

" રામા, ઓ રામા ! " તારાએ ખુબ પાડી અને રામે તરતજ આવીને બોલો તેને પ્રથમ
તારાએ કહાટમાંથી એક સરસ ધોલિયું કહાડીને આપ્યું, અને એક ઝીંકની ટોપી ભરી આપવાનું
વચન આપી જણાવ્યું જો મુઆ, રોઠને કહેતો નહીં, ને માઈ ખાનગી કામકાજ કરતો રહીશ તો
તને હું ન્યાહાલ કરીશ ! "

" વાઈ બેહેન. હું તો આપનું કંઈ પણ કામ કારવાને હાઝર છું અને કામને પણ કહું નહીં તો ! "

રામાએ જણાવ્યું

" ઠીક ત્યારે, આપણી સામા પેલા નટવર રોઠ રહે છે તેને તું મારી ચિડી આપીશ ? "

તારાએ પૂછ્યું " પણ કોણને કહીશતો નહીં કેની ? "

રામાએ તે વાત રિવકારી, અને કહ્યું " કોણને ખબર પડ્યા નહીં ફક્ત. "

" ત્યારે તો સાઈ. હમણાં તું કામે જા. હું લખીને તને બોલાવું છું " તારાએ જણાવ્યું,
અને રામા ગયો.
તેમજના ખાનામાંથી એક સરસ ' નોટપેપર ' કહાડ્યો, અને પેન્સી લઈ પત્ર લખવાનું શરૂ
કરી તેમાં નીચે પ્રમાણે જણાવ્યું:—
પ્રીતિકર પ્રાણ,

વિનિતિ કે-આપનાં દર્શન દુર્લભ કેમ થઈ પડ્યાં છે ? ! આપે અને આઠ દિવસની અંદર

મુનઃ મળવતું આપેલું વચન ક્યાં રહ્યું ? આપ પ્રારંભની પ્રીતિમાં આવી રીતિ વાપરી મને શંકાશીલ થયા કારણ આપો છો ! વિશેષ વિસ્મયતાની વાત તો એ છે કે, પ્રથમ મારે માટે આપ બારીએથી અસતા પણ નહોતા ! અને હાલ બ્યારે જોકે હું ત્યારે બારી બારીજ જણાય છે ! કોઈક વાર આપ દિવાનખાનામાં આંટા મારતા હો છો, ત્યારે આપનાં દર્શનને લાભ મને મળે છે, પરંતુ તે માત્ર મારી આતુરતાથી જ ! કેમકે આપ તો મારી બારી તરફ દૃષ્ટિ પણ ટેકવતા હિસતા નથી ! અને આપે જાણે આ રંક દાસીને બિનારી દીધી હોય, તેમ આપનું વર્તન સાક્ષી પુરે રહે ! બારી જનિ વાપરવાનું કારણ શું ? હું પાઈ છું કે, કદાચ અપના પતિએ આપણા રચ્યેતા પ્રેમનું ખંડન કર્યું હોય તો આપ તેનાથી ડરીને મારી સન્મુખ નિહાળવાનું પણ મૂકી બેસા હો ! તેમ નહીં તો કદાચ આપને કોઈ ખાંડ પણ મળી હોય ! કંઈ પણ સખજ તો હોવોજ જોઈએ ! હું તો આપની બારી રીતિથી રાત્રે ને દિવસ જિનન બિનન થઈ જાઉં છું, અને મારા અંતઃકરણમાં આના પ્રત્યેના શુદ્ધ પ્રેમે જે નિવાસ કીધો છે તેથી મારું હૃદય સદા આપનુંજ સ્મરણ કરવામાં લીન છે ! પરંતુ આપને તેના ક્યાં હિસાબ છે ! પુરોનાં હૃદય વળ હોય ને દયાહીન હોય એ કહેતી આપનું આચરણ સચિત કરે છે ! ક્ષમા કરજો કે કંઈક હલ મુઠ્ઠી આપને લખુ છું, તો પણ એ સંવેદન મારા હૃદયમાં આપના પ્રત્યે વસેલી પ્રીતિ શિવાય બીજી કશી નથી ! હું દિલગીર છું કે, મારા ત્યારે મારા આટલો બધો જીવ ચોટેલો રહેવા છતાં આપ તો મને સંભારતા પણ જણાતા નથી પણ આપે નહીં માનવું કે, આપ મને તેટલા બેચેનથી યજો, તોપણ હું તો મારું વચન મિથ્યા જાણ દેનાર નથી, આં આપ શિવાય પર પુરુષને-અરે મારા પરણેલા પતિને પણ હું બાંધ આપ સમાનજ માનાશ ! આપને હું કદી ભૂલીશ નહીં ! આપ જોઈએ તો નિર્દયતા વાપરી મને બિનારી દેજો ! પરંતુ મારાથી તેમ કદી પણ થશે નહીં ; કારણ કે મારાં અંતઃકરણમાં આના પ્રત્યે પવિત્ર પ્રેમે મૂળ સ્થાપ્યું છે ! પણ વળી હું હલ બાહાર લખી મારા પ્રેમી ઉછળાને પ્રકાશ કરું છું ! હવે હું વિશેષ લખવું માંડી વાળુ છું ! કેમકે મને ભય રહે છે કે, પ્રેમાશ્રિ પ્રદિશ કરતાં રખેને કલમ વિશેષ આવે ના આપને માઠું લાગી જાય ! માટે આપ હવે ક્યારે મળશે તેજ જાણવા ચાહુ છું. આજે મધ્યેનો દિવસ હોવાથી સાયંકાળે હું મંદિરે જઈશ, માટે કૃપા કરી આપ જો ત્યાંજ મળો તો ઉપવર થશે. ત્યાંથી પછી દુર સ્થળે આપણા વિયોગિ હૃદયના મુલાસો કરી જીવને આનંદ પામવાના વાલકેશ્વર કે મહાત્મકેમી તરફ નીકળી જઈશું. પણ આજે જરૂર મળશે એ આશા છે. ઉત્તર આવી સાથેજ પાઠવશેજી. એજ વિનંતિ.

લીન આપ રંક દાસી

તાના દડવત.

આ પ્રમણે ત્ર લખી એક જાણ કરવામાં તે બીરહો. પત્ર કોઈ ઉમેરે નહીં તેથી તેની પાછળ એ કાપા દોર્ન અને ર માન એ નવી કહ્યું “જો, આ પત્ર નટવરે શેકને હ થોડાથ આપજે, અને કેઈ પણ પુછે કે કોણે પત્ર આપ્યો છે ? તો કોઈ પણ ભવનતા શેકનું નામ નહીં દુંકરી પતાવી દેજે ! મારે પત્ર છે, એમ કોઈને ખબર થયા દેતો નહીં ! સમજ્યો કે ?”

“વાઈ બહેન” કહી રામા ટોપી મુઠ્ઠી મુપમુપ નીચે ઉતરી પડ્યો, અને નટવરનાં ઘરમાં ચડ્યો તારા બારીએ ઉભી નહી, અને રામા નટવરનાં દિવાનખાનામાં જઈને શું કહું છે તે વિગેરે બેઠા જોતી રહી ! રામા એકદમ ધસતો નટવરના ઓરડામાં દાખલ થયો ! નટવર તેને અકસ્માત જોતાંજ વિચારમાં પડ્યો, અને રામાના હાથમાંથી પત્ર લઈ પુછ્યું “આ કોણે આપ્યો ?”

“તારા બહેન શેકજી” રામાએ જવાબ દીધો. નટવરે પત્ર તત્કાળ વાંચી જોયો, અને તેજ કણે તારાનું સ્મરણ કરવામાં જીવ ચોટેલો. પુરથી પરથી તે ઉઠ્યો, અને દિવાનખાનાનાં બારણાંની બાહાર નજર કરી કે “કોઈ છે તે નહીં ?” પણ તે કણે સુદરમતી ગપ્પાં માંતી હોવાથી નટવરે સુખડપેન ને એક જેવો તેજ કાગળ લઈને ઝટપટ નીચે પ્રમાણે ઉત્તર લખી કહાડ્યો ;

“ને, આ પત્ર નટવર રોડે હાથોહાથ આપેને.”

પ્રિય તારા,

તારાનો પત્ર પહોંચ્યો. હું તને આજે જરૂર મંદિરમાં મળીશ. બાદ વાતચીત કરીશું પત્રમાં ખુલાસો કરવા જેટલો વખત નથી તેથી દિલગીર છું. સાંજે છ વાગે તું જરૂર મંદિરમાં આવજો. મને મળ્યા વિના ખસતી નહીં. હાલ એવું.

લી. તારો પ્રેમી

નટવર.

કાગળ ઘાટીને આપી ત્યાંથી તેને જલદીથી ચાલ્યા જવાનું કહ્યું. અને તેથી રાત્રી અડધમાંજ આગુત્રાગુ ચોરને હાથે જોડા ઉતરી પડ્યો. તે તારાને તે જવાનું આપ્યો તારાએ વાંચતાજ નટવર સામ આરીમાંથી મોં મલકારી “હા” ની કિચાની કરી ડોકુ હવાવું તારા મન થઈ ગઈ, અને આરીએથી ખસી જવાને માટે નટવરે નિશાની કીધાથી તે ખસ્ત જઈને હિંડોળે ખુલતી આનંદમાં બેસી. “સાચકાળ સમય જલદી થાય તો સાહે” એમ ચિંતન કરતી તેણી રંગમાં આવી ગઈ.

તારાનો પત્ર વાંચ્યા પછી નટવર ઉદાસ થયો. અને રખેને નયકણની વાત તારાને કાને ગઈ હોય! તેને માટે શેય કરવા લાગ્યો. પણ દિલ નહીં. તારાને ખબર પડી હશે, તોપણ તેને ઉત્તરતાં કેટલી વાર? ” એમ વીચાર કરી મન વાળી દીધું.

મારે વાગ્યાને વખત થવા આવ્યો જેટલે મગન ગાડી જોડાવી નટવરને ઘેર આવ્યો નટવર તેને જોતાં બેઠો બેઠો. બાહ્ય સાહેબ! આપની સ્વારી આવી કે? ”

હા બાહ્ય આવ્યા તો ખરા! કહી મગન જણે ઉદાસ હોય તેમ તેણે મોં ઉતારી દીધું અને ધીમેથી નટવરને પુછ્યું કેમ તારી તારાનું કેમ આવે છે હાલમાં મળી હતી કે નહીં?!

મારે યાર! તે દાહાડા પછી મીઠાપ થયોજ નથી! નટવરે કહ્યું.

સાર થયું મગને જણાવ્યું હવે નહીં મળવામાંજ માલ છે!

કેમ વાર? શું છે? નટવરે અતીરાખથી પુછ્યું.

પછી કહીશ તને બધું મગને વિલખ કાઢેા હમણાં કહેતી ત્યારે હું તો વિચારમાં પડી ગયો છું! નટવરે તાકીદ કરી.

મગને જણાવ્યું તારી બધી વત ઉઘાડી પડી છે, અને તારાના આપને કાને વાત પહોંચી છે? ને પરથી તેણે તને મારવાને બૈયા રાખ્યાછેમંદિરમાં ગત દાહાડો બૈયા ફરતા ફરે છે, અને જો તને તેણીને સંગે લગાર ઈચારત કરતો જોશે તો તને એકવાર તો ગડદાપેચ કરી તારાં હાડકાં બાંગી નાંખશે માટે સમાવી ને ચલજો છી તો તું જાણે હું તો તને એક મારા બાહ્ય કરતાં પણ વધારે ગણતો હોવાથી ચેતાવવાને માટે આગા છું જો બૈયાના હાથમાં સપડાશે તો તારો ખોરકુટો થશેજેટલુંજ નહીં પણ વળી જગતમાં ફજેતાનાં ફળકા થશે ને તારા આખરની રેડી થ. ઈ જશે માટે સમાજને લાઇ મારે કાને વાત આવતાંજ મારા તો હોશકોશ ઉડી ગયા છે! મગને સખત રેચ આવ્યો, અને ખુબ લુગે બનતી દીધો.

હે! આ તું શું બોલેછે! જો એમજ હોયતો તારાએ હમણાંજ મને પત્ર લખ્યો છે તેમાં તે ચેતાવે કેમ નહીં નટવરે ગમરાખને કહ્યું.

“તેણીને ખબર ન હોય ક્યાંથી ચેતાવે” મગન બોલ્યો.

જો તેણીના આપને ખબર થઈ હોય તો તેણીના આપે તેણીને ઈપકા આપેતો હોવોજ જો-દએ અને તેમ હોય તો અને તેણી લખ્યા વિના રહેજ નહીં! નટવરે કહ્યું.

ના બાહ્ય ના તને એ પેચની હજી ખબરજ નથી! છોકરા મહોડી થયાં પછી આડે રસ્તે દોરાવાય તો બપોથી ઉઘાડી ગતે બેલો ન જકાય અને તેમ કરવા જાય તો તેમાંથી ઓર ચેતા-નોજ ભાર વકર ઘટે માટે તેણે તારોજ ઘાટ ઘડવાનું નહીં કીધું છે કે જેથી તારાની શુધ પણ

એવી મેળેજ દેઠાણે આવી જાય મગને સમજાતીને કહ્યું.

અરસર સાર થયુ યાર કે આજે તું આવી ચડ્યો નહીને તો આજે સાંજે છ વાગે મહિરમાં મળવાને અમે ઠરાવ કીધો હતો ! પણ હવે મારા શા ભોગ લાગ્યા હોય કે હું મળું ! નટવર બોલ્યો.

હવે મળવામાં માલ નથી ! અને માફ જે માને તો થોડા દિવસ ટાલુ પડી જાય ત્યાં સુધી તું બાહાર પણ નીકળ તો નહીં ! મગને સજ્જડ ચમકાવ્યો.

હા. મજ કરીશ દોરત નટવર પ્રજો ગમરાયો. અને તેનું મોં રડવા જેવું થઇ ગયું ! તેણે મગનને જણાવ્યું પણ તે ભૈયાઓને દોડીએ તો કેમ ? !

એ તને સો વાતની એક વાત કહી કે હાલ એમાં માલ નહીં બગડેલી બાળને સુધારવા જતાં આર સંતાપમાં આવી પડીએ તું તારે છાનો માનો ઘરમાં બેસી રહે વળી કંઈ નવો ચિહ્નર શોધી કઢાડીશુ કહીને મગને નટવરે છેક ગમરાવિ મુક્યો અને પછી તરતજ જવાની ર જા મગી

નટવરે જણાવ્યું “કેમ ? આજે કંઈ જલદીયો ? ! કંઈ જવું છે કે શું ? !”

“હા લગાર ઘેર જવું છે. એક જણ આવનાર છે” મગને જણાવ્યું.

“પણ મગન, તને કાણે કહ્યું કે મારવાને ભૈયા ફરે છે ? !” નટવરે પૂછ્યું.

“મને તો તારી ભાભી (મગનની વહુ) એ કહ્યું ! તેણીને કંઈ મહિરમાંથી ખબર મળી છે ! અરે યાર, હું તને વિશેષ વાત કહી ચિંતાતૂર કરવા માંગતો નથી ! પણ વાત વધી ગઈ છે ! માટે હાલ તું એ બ્યાલજ છોડી દે કે પત્યું !” મગને બરાબર ચમકાવી દીધો ! અને એમ કહી પોતે ત્યાંથી ઉતરી પડ્યો, અને ગાડીમાં બેસી મહિર તરફ સંચર્યો; કેમકે સાચકાળ લગભગ થયો હતો.

નટવર ઘણોજ ગમરાઈમાં પડ્યો ! તારાના પ્રેમની તો વાત બિંધી ગઈ, અને તેને બદલે ભૈયાઓની શીકરમાં પડ્યો ! તેણે નિર્માણ કીધું કે “આજથી તારાની બારી સામું પણ જોવું નહીં” એમ ઠગવ કરી બારીનાં બારણાં એકદમ ઢલ દીધાં અને ઉદાસ મૂખે ખુરસીપર પડ્યો !

સુંદરમતી ઉપર આવી. તેણીએ નટવરને પૂછ્યું “કેમ પ્રાણનાથ, આજે આપને ફરવા નથી જવું ? વખત તો થઇ ગયો છે ! ગાડી પણ આવીને ઉભી છે !”

“આજે લગાર માથું દુખે છે તેથી બાહાર જવાનો વિચાર નથી !” નટવરે ખુલાસો કીધો.

“કેમ વારું ? ! અને આપ આમ ઉદાસ કેમ દેખાઓ છો ? ! મગનભાઈ સાથે કંઈ બેલાચાલી થઇ કે શું ? !” સુંદરમતીએ તાણુખીમાં પૂછ્યું.

“ના, ના, આજે લગાર માથું દુખે છે, તેથી તને એમ લાગે છે !” નટવરે ખુલાસો કીધો.

“તારે માથે શુભાલખજળવું પોતું મૂક ? સપડ ચોપડ ? માથું દાણું ?” સુંદરમતીએ પૂછી જોયું.

નટવરે “અહં કંઈ જરૂર નથી !” કહીને માંડી વાળ્યું, અને ચિંતામાં ને ચિંતામાં ઉઘી ગયો ! આ જોઇ સુંદરમતી પાછી નીચે ગઈ. પરંતુ તેણીમો અહેરો પણ પોતાના પતિને ઉદાસ જોઈને ઉતરી ગયો !

રાત પડતાં સુધી નટવર ઉઠ્યો નહીં ! ઘરમાં માખાપને શીકર થઇ ! પણ બિંધમાંથી ઉઠાવાતું કોણએ ચોગ્ય નહીં વિચાર્યું. છેક મોડી રાતનો તે ઉઠ્યો, અને એક ખાલો દૂધનો પીને પા-એ સૂઇ ગયો !

મગને, નટવરને ત્યાંથી ઉતરતાંજ વિચાર કીધો હતો કે ‘તારાની સુલાકાત મહિરમાં કરવાતું નટવરે ઠરાવ્યું છે તેથી તેણી ત્યાં આવી હશે. માટે મારે તેણીને અમે તેમ સમજાવી બાહાર મોકલી જવી ને પછી સમજાવી પટાવી નટવર પ્રત્યે ધિક્કાર થાય તેમ તદખીર લગાવવી ! એટલે

પછી બહાનું કામ થઈ જશે !” એમ વિચાર કરતા તે મંદિરના દ્વાર આગળ આવીને ઉભો, અને તારાની રાહ જોતો હો !

તારા આજે પૂર બહારમાં ઘેરથી નીકળી ! આજે તેહેવારનો દિવસ હોવાની કાચે નટવરને મળવાનું પચ હોવાથી તેણીએ સ્વઅંગે સુંદર સંગાર સજાવ્યો. મોતીની ભરેલી કાપી, પોલકાં ફેરવતી ચોળી-કંઠે. કે પોલકાંજ ! એક કાને બાલવાનનું અમૃત્ય એરિંગ, કંઠ વિષે હીરાનો ખારીક હાર, અને હાથમાં હીરા જડીત માત્ર એકેકી બંગ વિગેરે સુંદર શૃંગાર પહેરી પુર કમકમાં દરસાદાર ચાલમાં ઘેરથી નીકળી, અને તેણી પચ આસપાસ જોતો મંદિરનાં દ્વાર આગળ આવી પહોંચી. ત્યાં મગન પર તેમ નજર પડી, અને તે તથા નટવર બંને ઘણાજ જાની મિત્ર છે, અને તેઓ એક બાબથી કોઈ પણ વાતનો પડદો રાખતા નથી, એ તેણીને ખબર હોવાથી તેણીએ ધાર્યું કે “મગન ઉભો છે તો નટવર પણ આટલામાંજ હશે.” પણ એટલામાં મગને પણ તેણીને જોઈ, અને તેપરથી તેણીને નેત્ર નિશાળ કરી. બાદ બંને જણાં મંગે ભીંગલીડમાં મંદિરમાં પેઢાં. ત્યાં મગને તારાને ધીમે રહીને કહી દીધું કે “તે દાવાડાની માફકજ પાંજરાપોળની ગલીમાં તું આવજ; ગાડી ત્યાંજ છે.” એ સાંભળતાજ તારાએ પણ નેત્રાની ઇશારતથી ‘હા’ કહી, અને પછી મગન ગાડી લઈને ત્વરિત પાંજરાપોળની ગલીમાં જઈને ઉભો. થોડી વારમાં તારા પણ ત્યાં આવી પહોંચી મગને તેણીને ઝડ અંદર લઈ ગાડીવાળાને વરલીનાં પૂત તરફ લઈ જવાને દરમાવ્યું પણ તારામાત્ર મગનનેજ ગાડીમાં જોઈને ચકિત થઈ. તે બંન્ને “તમારા મિત્ર ક્યાં છે ? તે કેમ નથી ?” વિગેરે પૂછ્યા મંડી !

“તે આગળથી ત્યાંજ ગયા છે, અને મને કશું છે કે, તુંજ તારાને લેતો આવજે ! કેમકે તેને ધારતી લાગી કે, રખેને મંદિરમાં કોઈ ચેતી જાય ! માટે હુંજ તને તેડ્યા આવ્યો છું. તું ગભરાઈશ નહીં ! હું તારી સંગે છું એટલે તારેનિશ્ચય રહેવું” મગને તેણીને કહ્યું.

ગાડી ઝડપમાં વરલીના પૂત તરફ જઈ પહોંચી, અને તે દરમિયાન તારાને દસાવવાની તથા નટવર પરની પ્રીતિમાં વૃદ્ધ પાડવાની યુક્તિ મગને મનમાં ગોઠવી રાખી. પૂત આગળ ગાડી પહોંચતાંજ એક ખુણામાં ગાડી ઉભી રાખી, અને મગન અંદરથી બહાર નીકળ્યો. તેણે તારાને જણાવ્યું “ગાડીના પડદા બંધ કરીને તું અંદર બેસી રહેજે, અને હું નટવરને શોધી લાવું છું.”

“શું તે અહીં નથી ?” તારાએ તાચુખીથી સ્વાલ કીધો “ક્યાં છે ત્યારે ? !”

“તે આટલામાંજ હશે. હમણાં હું તેને શોધી લાવું છું. તું નીડર રહે !” મગન એમ કહીને નટવરને ખરે સોંપવા નીકળ્યો હોય તેવો દોંગ કરી એક બાજુને માર્ગે જઈ થોડીક વારમાં પાછો ફર્યો, અને ગાડી આગળ આવી બારણું ઉઘાડી અંદર બેઠો. ગાડીવાળાને ત્યાંજ થોભાવી રાખવાને જણાવ્યું.

“તમારા મિત્ર ક્યાં ?” તારાએ ચિતાવૂર બની પૂછ્યું.

“તે તો કોઈ નાયકજીને ત્યાં બેઠો છે !” મગને પ્રારભ કીધો ?

“નાયકજી ? હું આ તમે શું બોલો છો નાયકજી શીને વત શી !” તારા મહા સંતાંપ કરતી બોલી.

“હા નાયકજીનાં ઘરમાંજ છે, અને એ ત્રણ નાયકજીને આસપાસ વિંટાળીને બેઠો છે, !”

મગને જણાવ્યું “અને ખરું પૂછો તો હું તે બધો દેખાવ બતાવવાનેજ અહીં તને તેડી લાવ્યો છું કે જેથી તારી આંખો ઉઘટે કે, તું એક કેવા નિર્લજ ને કુતરા જેવા જીવની સંગે પ્યારમાં લપટાઈ છું હવે તારી ખાત્રીથશે કે તે જેની સંગે પ્યાર કીધો છે તે તને સુકીને બહાર ભટકતો રહે છે. અને તારી તેને કહજ દરકાર નથી હવે ચેતનુ હોય તો ચેતજે પછી તો જેમ તારી ખુશી આપજો તો તારો સ્વાર્થ સુધારવા માટે તને ચેતાવી દીધી પછી તો તાર કરમ તું જાણે.

પણ તમે તો તેમના મિત્ર છોની તારાએ અકૂદ પામી પુછ્યું.

હા પણ તે હાલ નહીં હાલ માત્ર ઉપલેક્ષ મિત્રતા છે પ્રથમ તેની સંગે મારી મજબુત દો-

રતી હતી, પરંતુ જ્યારથી તે આમ આહાર ભટકવા લાગ્યો છે ત્યારથીજ મને તેના તરફ તીવ્ર રુચિ છે, અને હું દીવ ખોલીને તેની સાથે વત કરતો નહીં મગને જણાવ્યું તેની હાલની રીત આત એક કૃતશ કરતા પણ વધારે સરમ ભરેલી છે.

હાય હાય ત્યારે શું તેણે મને ક્યો દીધો અરે રામ રામ એવું હું જાણતે તો કદી પણ વચન આપ તે નહીં અરે તે ક્યો એ વચની અસોસ મે મારા પતિ કરતાં પણ તેને વિશેષ માન્યો અને તેણે મારી સગે આવ્યો પાપી પ્રપંચ રચ્યો અરે એવચની નટવર તારી આ આલનાં ફળ તને પ્રભુ આપશેજ કહીને તારા અનકદ્ ગ્લનિ પાપી ખેડ કરવા લાગી અને મગનને ખંભે માથું નાખ્યું.

મગને લાગ સાંધીને, કહ્યું તું ગભરા નહીં પ્રારંભમાંજ તને તેની પરીક્ષા થઇ તેવળી વધારે સારું થયું નહીંતો આગળ જતાં પુરે પુરી ખરાબી થાત ને તાર તેમાં મોત થાત હવે તું દિલગર નાચા તેનાકરતાં તું જે મારા બેવાને ચાહે તો તું વિશેષ સુખ પામે માટે પ્યારી તારા અપણું વચ્ચેની પ્રેમ ગાંઠ હવે તું બંધ હું તને મારી પત્ની કરતાં પણ અધિક ગણીશ તારે કોઇ પાતનો સદેહ રાખવો નહીં.

તારા આ સાબળતાંજ પ્રથમ તો ચમકી પરંતુ પછી તેણીએ વિચાર કીધો કે આ સ્વર્ગે જે હું ના પામુંશ તો જરૂર આ મુઝો મારાપર બલકાળા ગુજરશે માટે હાથ તન્ત તાળી આપી જ્યાં તમ થી પાછા ધરે પહોંચી જવું એમ વિચાર કરી મગન કહે તે બોલી આપ જે મારાપર મોહાજ પડ્યા છે. ને આપ એકવચની થવાની આશા અપો છો તો મને આપના જેવા સગે કરે-હ બંધનાં પયુ હું મને પોતાને ભાગ શાળી સમગ્ર હું પણ નટવરની વાત જાણી મારું દુઃખ આજ તો કપે છે માટે કૃપા કરી પાછા ધર તરફ ચાલો કહે સાંજે મંદીરમાં પાછા મગને તે ત્યાંથી આ જો બંને દરવાજાંથી આવી બંધ ગાડીજ લેતા અવજને અર્ને આપણી શુભ વાત સુ-લાજ સખને કેમકે અને મારા પિતા કરતાં પતિનાં ધાક ધણો છે તેથી જે તેને ખચર પડશે તો મને કનડો અને મારા જુગ હાલ કરશે માટે મનમાંજ રખજે. કાલે નિરાંતે વીશેષ વાત કરેશ.

મગન આ સાબળી ખુશી થયો અને ગાડી પાછી પાંજરા પોળની ગતીમાં ચલાવી.

ત્યાં આરી તારા ગાડીમાંથી ઉતરી અને ઉતરીને બેલી મેર મુઝા નકટ મને પ્રસાવવા આ-આવ્યોતો કેમ તું તો મારા ભાઇ ખરાબર તારા હાથમાં હું આવું એમ કદી પણ માનતો નહિ જ તાર કાળુ કર તારા પંજમાં સપડયાથીજ મે તારી હાથે હા કરી હતી એમ કહેતી ઉતાવળી પોતાને ઘેર ચાલી ગઇ સ્ત્રી ચરીત્ર અજમાવ્યું તો ખર.

મગન તો ભોઠોજ પડી ગયો ! તે તારાનાં આ વચને સાબળી ચકિત થઇ ઝંખવાઇ ગ-યો ! અને “એ રાંડને પણ એનાં ફળ ચખાડવાં !” એમ નક્કી દરખ કીધો. તેણે એવો મનસ્સે કીધો કે “તારાએ નટવર પર જે પત્ર લખ્યો છે, તે કોઇ પણ યુક્તિથી લઈ લેવો, અને તેજ પત્ર તારાના પતિને બતાવવો ! એટલે પછી તેણીને તે કદી પણ ધરમાં ધાલશેજ નહીં ! અને પછી ખૂબ સગશે !” એમ વિચાર કરતો તે પોતાને ઘેર ગયો, અને રાતનાં વાળું પાણી કરીને તે દાહાડે તો જલદી સૂઈ ગયો.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

દાહરો.-સુંદરમતી છે સજ ને, શુભાખ છે શુભવાન;
પતિવ્રતા નારી ભલી, ભલા ભળે ભગવાન.

ઉપાય !

સુંદરમતી પોતાના જોરડામાં એક વાર્તાનું પુસ્તક વાંચતી બેઠી છે. નટવર પોતાના પિ-
તની સંગે કંઈ કામ પ્રસંગે બાહાર ગયો છે. ગુલાબ ધણે દિવસે આજે અરમાત
સુંદરમતીને મળવા અને મનની વાત કહી મનને શાંત કરવા આવે છે,

“ઓહો ! બહેન, આજે આપણે બધે દિવસે ક્યાંથી ?” ગુલાબને અંદર

આવતી જોઈ સુંદરમતીએ ચોપડીમાંથી મોં બાહાર કહાડીને પૂછ્યું “આજે બહેન ક્યાંથી જુદી પ-
ડી ! કેમ મુંઝવણમાં વસે છે કે મુંઝવણ બાહાર ? ! આજે તો મનબાગ્ય બહેન કે તારાં પગલાં મારે લ્યાં
હવે તો લગાર માન વધેલાં લાગે છે તો ! મગનલાઇની મહેર આજ કાલ વિશેષ થઇ હશે ! એ-
ટલે પછી દશન શેનાં થાય !”

“હા બહેન, તારે જોઇએ તેમ મહેલાં માર ! પણ તું બાહારથી બેઠે છે કે અંદરથી ? !”
ગુલાબે પીસી પીસીને પૂછ્યું “તું બેઠે છે કે, તું ને હું કેટલાં સૂખમાં હોએ ! તેમ છતાં હસવાની
દેવ કાંઈ તારી ગમ નહીં, હોં !”

“શું કરીએ બહેન ! દુઃખ તો રોજનું થયું ! જો દુઃખનીજ કરમકથા ક્યાં કરીએ તો જવાબ
પણ નહીં ને કાંઈ કામગાજ પણ સહે નહીં ! એ તો એક તરફથી હસવાનું ને બીજી તરફથી રડ-
વાનું !” સુંદરમતી ઉદાસ થઇ ગળીર વદતે બોલી “પણ બહેન, તે દહાડા પછી તું તો કંઈ જ
જાણજ નહીં ? ! ગસ તે વાત કરીને ગમી તે ગમજ !”

“હા. પણ મારા ઘરમાં ત્યારથી હોળી જગી છે તો ! મને તો ધરમ કરતાં કરમ નહું બહેન !
મારાં ક્યાં ભોગ લાગ્યાં કે હું વળી તને કહેતા આવી !” ગુલાબે કહ્યું.

“કેમ વાર ? ! શું કંઈ નવું જાતું થયુંવળી ? !” સુંદરમતીએ તાણુખીમાં પૂછ્યું.

“હા ! હું તને પેલી વાત કહેવાને તે દિવસે આજ તો મને મારે ઘેર જતાં લગાર માન પ-
ડી ગઇ ! તેથી મારા વરને તો એવોજ શક ગયો કે હું કંઈ આડે માર્ગે ગઇ હોઇશ ! એમ ધારીને
જતાં વાર મને તો ધબોધમે ધબોધીને નાંખી અરે બહેન શું વાત કહું ! કંઈ કંઈ ગુલાસ
કીધા, પણ કંઈ માનેજ નહીં ! આખરે મુદાની વાત કહી ત્યારે લગાર જાંચ્યા ! બહેન, મારાં તો
હાડકાંને પાંસળાં બાંગી નાંખ્યાં ! કામ દાહાડો માર ખાધેલો નહીં, ને તે દહાડેજ માર ખાધો તેથી
ચાલી બહેન મારાં તો હોસકોસ બીડી ગયાં !” ગુલાબે રડી પડીને તમામ બિના કહી સંભળાવી.

“અરે રામ રામ !” સુંદરમતી ધણોજ નિઃશ્વાસ મૂકી બોલી, અને તેણીની આંખમાં આંસુ
ભરાઇ આવ્યાં “બહેન, મારે માટે તને આટલી બધી આપત્તિ વેઠવી પડી ! હાય હાય ! મારું બહુ
કરવા જતાં તારી શી દશ થઇ ! અરે ભગવાન ! ધર્મને ઘેર ધાડ ને કસાઇને ઘેર કુષળ ! હાય હાય
મારે માટે તને કેટલું એસતું પડ્યું !”

“હાય બહેન, એમજ હાય ! તું ને આપણે સખી બાવે હોએ, અને બહેનો કરતાં પણ વિશેષ
હોએ, તો આપણે એક બાળને માટે દુઃખ ભોગવાએ તોએ શી ચિંતા છે ! આપણા અન્યોઅન્ય
ધર્મ છે કે, એક બાળનું શ્રેય આહવું.” ગુલાબે સખી તરીકેની ફરજ દર્શાવી.

એ બધું તો ખરું, પણ એમને સુધારવાનો હવે શા ઉપાય ?” સુંદરમતીએ સ્વાલ કીધો
“તારો વર એમને કંઈ નહીં કહે ? તેમનુંજ એ માને છે ! તેના શિવાય બાળ કાઇનું તે સાંભળે તેમ નથી !”

“પણ મારા વરે ક્યાં પાધરા છે બહેન ! તે પણ એવાજ બાહાદૂર છે ! તે ને એ બંને સાથે
બટકવા નાચ છે !” ગુલાબે જણાવ્યું.

“એમ કે ? !” સુંદરમતી બોલી “તેમાંજ અહીં બ્યારે તારો વર આવે છે, ત્યારે બંને જણા
કાનમાં ગૂસપૂસ ક્યાં કરે છે ! હવે હું સમજી ! હું ન સાંભળું તેમ તેઓને કંઈ કંઈ છાની વાતો
કરતા જોડ હું !”

“મારે ત્યાં તારો વર આવે છે ત્યારે પણ મને જણ્યાં કે નહીં કંઈ ગૂંપસુ હશે ?”
 ગુલાબે જણાવ્યું “મિત્રતાનો ઉપયોગ બંને મળીને પારકી રાંડો ભોગવવામાં જ વાપરે છે ! તેને મા-
 ટેજ તેઓએ દેવતી બાંધી છે !”

“ત્યારે હવે એનો ઉપાય શો ? ! એ લોકો કેમ સુધરશે ? !” સુંદરમતીએ કહ્યું “એમ ને
 એમ કરે ચાલશે તો, તન, મન ને ધન ત્રણે વાતે ખુવાર થઈ જશે !”

“એમને હાલ જે રંગ લાગ્યો છે ને જે મદ ભર્યો છે તે એવો જોસમાં છે કે, કોઈની પણ
 શિખામણ લાગે તેમ નથી !” ગુલાબ બોલી “પણ અહીં બહેન; તારો સસરો કેમ કંઈ ટોકતો ન-
 થી ? ! મારા વરને માથે તો કોઈના હોઠા ધોડા નથી ! પણ તારા વરને માથે તો માથાપ પણ બેઠાં
 છે ! તેઓ એને કેમ કંઈ શિખામણ દેતા નથી ? !”

“એ કોઈની શિખામણ માને તેવા નથી તો !” સુંદરમતી બોલી “એ તો હમણું હમણું
 બહુજ છાકી ગયા છે; ને કોઈને પત કરતા નથી !”

“ત્યારે તો રવડી મરશે ! અને એમની ભેગા આપણું પણ મોતજ કેની ? !” ગુલાબની
 આંખેમાં આંસુ આવ્યાં.

“હવે શમરાઈને રવાથી શું વળે ! કોઈ પણ રમ્તે ધીમે ધીમે આપણેજ સુધારીશું- હાલ
 તો ગૂંપસુ જોયાં કરવું, અને પાછળથી વખત આવશે ત્યારે વાત !” સુંદરમતીએ કહ્યું.

એટલામાં નીચેથી સુંદરમતીને માણસ બોલાવવા આવ્યો, અને તેથી ગુલાબ હડીને ચાલી
 ગઈ, અને વળી બીજી કોઠવાર મળવાનું વચન આપ્યું. સુંદરમતી પણ નીચે ઉતરી.

ગુલાબ ને સુંદરમતી, નટવર ને મગનની વાતો કરતી હતી અને તેજ વેળા રત્ન-
 લક્ષ્મી ને સુખમલ પણ એજ સમયે વિમાસણ કરતા હતાં ! નટવરને શી રીતે ઠેકાણે લાવવો
 તેના તેઓ માર્ગ શોધતાં હતાં, પોતાના પતિ સુખમલને રત્નલક્ષ્મીએ કહ્યું “હવે તમારે નટવરને
 કોઈ પણ રીતે ઠેકાણે લાવવો છે કે નહીં ? ! તમે ને તમારા વેપારમાં રાત દાહાડો મચ્યા છો, અને
 છોકરા વંડી જવા બેઠો છે તેની કંઈ કાળજી રાખો છો ? ! જો એને હાથપર નહીં સંપશો તો આ-
 ગળ જતાં આપણાં કુટુંબનું નામ બોળશે ! માટે હવે કંઈ આંખ ઉઘાડો ! વેપાર રોજગારની ડોળી
 તો રોજનીજ છે તો !”

સુખમલ મલા વિચારમાં પડ્યો, અને તેણે કહ્યું “હું પણ કે દાહાડાનો એજ વિચારમાં છું !
 પણ એકે રસ્તો સરજતો નથી ! મ્હોટા છોકરા થયા તેને એવી વાતમાં કહેવું પણ શું ! અને તેમ
 છતાં કદાચ કહુ તોપણ તે નહીં સાંભળીને સામું વેણપર વેણ લાવે તો આટલી આમન્યા છે તેપણ
 વૃદ્ધી જાય !”

“મારો વિચાર એવો છે કે, એના મિત્ર મગનને તમે બોલાવીને કહો કે, તે એને બે આ-
 સણ મારીને ચાર વાત શિખામણની કહે તો એને કંઈ જાન આવે !” રત્નલક્ષ્મીએ સલાહ આપી.

“હા, એ વાત ખરાબર છે.” સુખમલનાં મગનમાં વાત ઉતરી ગઈ “મગન કહી શકશે
 એને ! અને તેને ને એને ત્રણે રસ્તે છે, તેથી તેનું એ માનશે પણ ખરો. મગનને હમણાંજ
 બોલાવી મંગાવું, અને તેને સમજાવીને કહુ”.

“તેણે ત્યારે, હવે જાના દાહાડા કહાડવા કામના નથી ! ઊગતાને મૂળમાંથીજ હાલથીએ તો
 વધવા નહીં પામે !” રત્નલક્ષ્મીએ જણાવ્યું.

સુખમલે બાહારથી પોતાના નોકર ભૈયાને ઘાંટો પાડ્યો, અને મગનને બોલાવી લાવવાનો
 તેને હુકમ કર્યો.

મગન આ સમયે પોતાનાં ઘરમાં બેઠો હતો, જ્યાં ભૈયાનું તેડું સાંભળતાંજ તે વિચારમાં પ-
 ડ્યો. તોપણ ભૈયાને કહ્યું કે “જાઓ, આપી આતાહું.” ભૈયા “અચ્છા સાખ” કહીને ચાલ્યો, અને
 સુખમલને સમાચાર પહોંચાડ્યા.

મગન વિચાર કરતાં લાગ્યો કે “ નવરના પિતા મને શું કરવા બોલાવતા હશે ? ! કાઠ દાઢાડો નહીં ને વ્યાજેજ આમ કેમ તેડું મોકલ્યું હશે ! કદાચ નવરનીજ બાળનમાં કંઈ કહેવાતું હશે ! કદાચ નવરનું બોપાણું ધુણું પણ હોય ! તેમ હશે તો આપણે તો કેમ પણ રસ્તે આપણું પાપ છુપાવી દપણું ને નવરનેજ કળેત કરશું ! પણ જોઈ છું કે શું કામ છે; પછી બધી વાત ! ” એમ મનસુખો કરી મગન કપડાં પહેરી ગઈ જોડાવી નવરને ઘેર સચરો.

નવર આ સમયે પોતાના રૂમમાં કંઈ પુસ્તક વાંચ બેઠો હતો. અનેતો મગનને સુખ નલે બોલાવેલો હોવાથી મગન સુખમલનાજ વિચારખાનામાં ગમે, કે જ્યાં સુખમલ ને રતનલક્ષ્મી બેઠાં હતાં.

“ આવતી બાઈ, તારે કામ પડ્યું છે ! ” સુખમલે મગનને જોતાંજ કહ્યું.

“ હાજર છું કાકા સાહેબ, ફરમાવો ! ” મગને લાયકથી જણાવ્યું.

રતનલક્ષ્મીએ સુખમલની હાજર પડ્યા બરણાં બંધ કીધાં. અને પછી સુખમલે મગનને કહેવા માંડ્યું કે “ બાઈ મગન, તને એક ખાનગી વાત કરવા બોલાવ્યો છે. જો, તું આવો સમજી ગણો ને સુઝ છે, અને તું નવરને બે શિખામણની વાત કહે નહીં એ શું કામનું ? ! ” સુખમલે સમજાવીને કહ્યું “ તારા જેવી સમજીની સેવનમાં એ હોવા છતાં આટલે માંગે આવે છે, એ જોઈ મને ઘણી નવાઈ લાગે છે ! તું એને કેમ કંઈ કહેતો નથી ? ! ” મગને જણ્યું કે હવે આ લાગ દીક છે ! આપણે ચોખ્ખા હોઈએ, એવું બતાવી નવરને હવે તોપને ગોળે મુકી દઉં ને હું મારે સારામ લઈ લઉં ! ” એમ તાલ કરી તે બોલ્યો “ કાકા સાહેબ, હું પાંચુએ જાણું છું, અને એની શરમ ભરેલી આલસચણને માટે હું અત્યંત લિગીર છું ! અને જ્યારે ખરૂર પડી કે, એ આડે રસ્તે જતો થયો છે, ત્યારેજ મેં એને ઘણીક રીતની શિખામણ આપી હતી, પરંતુ તંપરથી તો એ મારી સાથે સામે ઉતરી પડ્યો, અો ને દાઢાડથીજ એ મારી મંગે આંટી ખાંટી બેઠો છે ! હું પણ તે વખતથી એની પાસે ઝાઝો આવતો જતો નથી ! ”

“ ના, હાલમાં કંઈ તું જલુ દેખાતો નથી. ” સુખમલે જણાવ્યું.

“ મને પણ કંઈ આવતો જતો નજરે પડતો નથી ! ” રતનલક્ષ્મીએ પણ સાકી પુરી.

“ પણ શું તારે એમ કરવું જાણે ? ! સુખમલે પૂછ્યું “ શું નિતનતાં એ લક્ષણ હોય ? કાઠ પણ પ્રકારે એને સુધારી સારે રસ્તે લગાડતો, એ તારા જેમ એક જીવનન નિગતી માન્ય ફરજ છે. એ ગમે તેટલો તારથી આડો આવે, તોપણ તારે તો એને છોડવેજ નહીં જોઈએ ! ”

“ હું તેમજ રહું છું કાકા. મેં એને કંઈ તકતજ છોડી દીધી નથી. એ મારો અનાદર કરતો હોવાથી એને હું કાઠું કંઈ કહેતો નથી, અને તોપણ આંતરે આંતરે હું આવું છું, અને તે માત્ર એમ ધારીને કે એમને મારો પગ આ ધરમાંથી કઢાડવાને કંઈ ઉંચુંચતું આપને બેરહે તો મારી આખરનાં કાંદરાં આવ, અને આપ પણ દહાલ્ય મારાપ. ખેરવાઓ ! એટલીજ મને બીક છે; નહીંતો હું એનો કડી પણ ત્યાગ કરું તેમ નથી. ”

“ તારાં મનમાં એવો વહેમ તું કરી પણ લાવીશ નહીં. તારા જેવાને માટે એ મને ગમે તેમ સાચું જીવું બેરહે, તોપણ મને તે કદી મનાવજ નહીં; કેમકે હું એનાં લક્ષણ મારી રીતે જાણું છું. ” સુખમલે જણાવ્યું “ પણ મગન, કાઠ પણ રીતે એને તું બોધ આપ કે એ સુધરે; નહીંતો એની નિંદો ખરાબ થશે ને એ સ્વીકારશે ! ”

“ તે ખરાબર છે. આપ કહો તો હમણાંજ એને બે બોલ સમજાવીને કહું, ને સાફ જણાવું કે, તારા પિતાને તારી તમામ શરમ ભરેલી આલસની ખરૂર પડી છે ! માટે જો સુધરશે તો દીક છે; નહીં તો તારા હાથમાં તેઓ કંઈ પણ સત્તા રહેવા દેશે નહીં ! ” મગને જણાવ્યું.

“ અરે સત્તા તો શું પણ હું એને ઘરમાં દોષો પણ નહીં રાખીશ ! ” સુખમલનો ડોળો

શ્રીને બોલ્યો “ તું એને સાફ કહેજે કે જો તું તારી ચાલ નહીં સુધારશે તો તને તારા પિતાજી ઘરમાંથી કહાડી મુકશે એટલુંજ નહીં પણ ઘરની માયા પુંજ ઉપર પણ તારો હક રાખશે નહીં ! એમ સાફ જણાવજે ! ”

મગને મનમાં મઠ્ઠાધારે જવાબ આપ્યો “ વાહ કાકા, હું એને ખુબ ચેતાવીને કહીશ; પણ તેમ છતાં જો નહીં માનશે તો ? ! ”

“તો પછી એનો ઉપાય કરીશું. એને કંઈ પણ પ્રકારે ઠેકાણે નહીં આવસે તો એને મારે ઘર માંથી જુદોજ રાખવો પડશે ! કેમકે જો હું એને ઘરમાં રાખું ને એ પછી કંઈ કાળુ કરીને કરજ કરે તો મારે તે આપતું પડે ! અને પછી મારાં કેવાં ખુરાં હાલ થાય ! ચાલ બોલ ? જવાબ દે ? ! ” સુખમલે તાળી ઠોકી પુછ્યું.

“તે આપતું કહેવું સત્ય છે, પરંતુ પેટના દીકરાને કંઈ એમ કહાડી મુકાય વાહ ? ! ” મગને ધીમે ધીમે રસ મુકીને પુછ્યું “શું આપ એને રવડાવવા માંગો છો ? ! આપ એને ઘરમાંથી કહાડો તો એ રવડી રમણીને મરી જશે, અને એની ખરાબ મિટ્ટી થશે ! આપનાં ઘરમાં છે તો હજી પણ સાફ છે કાકા ! ”

“પણ કાલે ઉડીને હારો કે લાખોતું કરજએ જો કરે તો મારે બીખજ માગવી પડેની ? ! ” સુખમલે કઠ્ઠાલો જણાવ્યું “એનાં કરતાં એવા બદકરમ પુત્રને નજર આગળથી દુર કરવોજ સારો ! અમારે મનને જાણે એ જન્મ્યોજ નહોતો ! ”

રતનલક્ષ્મીતું હૃદય આ સાંભળતાંજ બરાબ આવ્યું ! તેણીની આંખોમાંથી આંસુની ધારા વહેવા માંડી ! તેણી રડતી રડતી બોલી “શું ત્યારે મારા એકના એક પુત્રના આવા હાલ થશે ? ! ”

“સમજશે નહીં તો એમજ કરવું પડશે ! નહીં તો તું ને હું બંને રવડી મરીશું રવડી ! ” સુખમલે લાંબા હાથ કરીને જણાવ્યું “મુલો એ દીકરો ! એનાં કરતાં તો વાંઝીઓ રહ્યા હેત તો માફ થાત ! નાપાકે મારી અમરૂનાં કુનાર્ધાતિયાં કરવા માડ્યાં છે ! એ ચંચળતું નામ દેતાં મને તો કંપારી છુટે છે ! શું કહે કે અંજેજનું રાજ્ય છે, ને કાયદાનો ડર લાગે છે ! નહીંતો એ પાપી છોકરાને જેર દબને મારી નાંખતે ! એની એખીચલ ચાલચલણની અકેરી વાત સાંભળતાંજ મારાં મનમાં ઊંઘી સળગે છે ! એ નાપાક છોકરો કુળમાં દીવો જન્મ્યો છે દીવો ! ”

“પણ હમણાં તો તમે એમ કહેતા હતા ને આગળ પણ તમે બોલતા હતા કે, એને કંઈ પણ રીતે સુધારવાની તજવીજ કરીશ ! અને હાલ આમ કેમ ઉલટ્યા છો ? ! ” રતનલક્ષ્મીએ નમ્રતાથી પુછ્યું.

“પણ સુધરશે નહીં તો પછી હું શું મરીશ એને માટે ? ! મોત પણ આવે તો સાફ ! પણ એ છોકરાને જોઈને હું રાત ને દિવસ બળી મરું છું ને માફ લોહી સૂકાઈ જાય છે ! ” સુખમલે ગરમ થઈ કહ્યોટ કીધો.

મગને જાણ્યું કે હવે નટવરને ખરાબ કરવાનો ખરાબર રંગ ઝામ્યો છે ! પણ તેણે જાણે નટવરનો હેતેથી હોય તેમજ વાત જણાવ્યા કરી ! તેણે વળી કહ્યું “કાકા સાહેબ, આપ આકળા ન પડો. હું એક વાર નટવરને મળીને તેને છેલ્લી શિખામણ આપી જ્ઞેહ બાદ આપને થોડ્ય લાગે તેમ કરો ! હાલ આપ લગાર શાંત થાઓ ! હું એને સમજાવી સમજાવીને બેશિખામણની વાત કહીશ ”

“હા બાઈ, તું એને ખરાબર સમજાવી પડાવીને કહે ! નહીંતો એની જાંઘળી ખરાબ થશે, ને એની સાથે અમારું જીવતરે ધુળમાં જશે ! ” રતનલક્ષ્મીએ મગને કાલાવાલા કરી કહ્યું.

“આપ ગભરાઓ નહીં. હું હમણાં નટવરની પાસે જઈને આવું છું. બાદ આપણે શું કરવું તે નક્કી કરી લઈશું.” મગને ઉડીને નટવરની રૂમમાં ઉપર ગયો.

“હું તને સાફ કહું છું કે, તું હવેથી એ છોકરાનો બિલકુલ પક્ષ કરીશ નહીં ! એને જોઈએ

તો સુધરે કે જોઈએ તો ખાણમાં કે ગરમાં પડે! સુધરશે તો મારે એ લાખનો છે, ને નહીં તો હું એનું મોં પણ જોનાર નથી!” સુખમલે રત્નલક્ષ્મી પ્રત્યે ફરીને સુચવ્યું.

“સ્વામિનાથ, ગમે તેમ પણ એ આપણો દીકરો છે. છોડ કહોઈં થાય, પણ માખાપથી તેમ નહીં થવાય! માટે આપ એક પુમડાપર આટલી બધી હલસુપીનો કોષ નહીં કરો!” રત્નલક્ષ્મી બોલી.

“અસ તું મુંગી રહે! હું તને પણ એતાવું છું કે, જો તું એનો પક્ષ કરશે તો તને પણ એની સાથેજ બહાર કહાડીશ!” સુખમલનો મિત્તસ હવે હાથથી ગયો જો તને મારી ગરજ હોય તો હું જે કઈં તેને પક્ષે રહેવું ને જો તારે તારા દીકરાની ગરજ હોય તો તેને પક્ષે રહેવું આરે તારે પણ કામ નથી.

આ મહા ભયંકર શબ્દ સુખમલનાં મોમાંથી આજેજ નીરજેવા જોઈ રત્નલક્ષ્મી મહા વિસ્મયના પાખી અને સુખમલનાં વેણો સાબળતાંજ તેણીના હાજ ગગડી ગયાં તેણીએ બપયું આ-મ જો હું હવે નટવરનું વિસેપ ઉપરાણ લકષ્ય તો મારા પણ પુરાં હાલ થશે માટે હાલ તરત હું સ્વમીનાથ જેમ કહે તેમ માન્ય કરવું તેણીએ સુખમલને કહ્યું સ્વામિનાથ આપ શાંત થાઓ એનો પક્ષ કરોને આપનું અપમાન કરાવાની નથી કારણ હું જેમ એની શુભેચ્છા જનેતા છું તેજ પ્રમાણે આપ પણ એના શુભેચ્છા પિતાજી છો માટે મને જેગ એનું લાગસે તેમજ આપને પણ લાગશે અને તેથી આપની વચમાં હું આવીશ નહીં.

“તોજ તું સુખી થઈશ.” સુખમલે કહ્યું “એવા અનીતિવાન, માથાના ફરેલ ને બ્રહ્મ પુત્રને માટે મારાથી અને તેટલા આંપતા ઉપાયો લેવાજ જોઈએ!”

“બલે પ્રાણનાથ, આપ જે કરશો તે ચોગ્યજ કરશો રત્નલક્ષ્મીએ બોલી.
સુખમલ ને રત્નલક્ષ્મી એક ખીજ સન્મુખ જોઈ રહ્યાં અને પોતાનાં પુત્રની શી દશ થશે, તેના મનઃસામાં મશગૂલ બેઠા.

નટવર પાસે મગન ગયો ત્યારે નટવર એકલો બેઠો એકો ખીડી ડુંકતો હતો. જતાં વારજ મગને કહ્યું “ઓહો! આજ તો કંઈ જાપનિસ ચીઝટ પીએ છે દોસ્ત? શું નવી મંગાવી કે? જો વળી ક્યારથી બાઉ?!”

અરે એ બહુ સરસ ટેસ્ટ આપે છે, ને ખાસ જાપાનથી આંઉર કરી મંગાવી છે! તું શું એની ખુશી જાણે?” નટવર ખીચ્યો!

“વાઈં પણ હવે પેલી તારાને મળતો નથી કે?!” મગને વાતનો પ્રારંભ કીધો.
નારે ચાર, એ તો મૂકીજ દીધું! તે દાહાડતો તે બટકાવી મૂકવાથી હવે એની આરીની સામું પણ જોતો નથી તો!” નટવરે જવાબ દીધો.

“સાર કીધું, નહીતો તું ખરાબ થાત!” મગને જણાવ્યું “પણ તને ખીજ ખખર પડી ગઈ છે, અને તેઓ તારા પર વણા ગુસ્સે થઈ ગયાં છે! તેમણે આજે મને બોલાવી તમામ વાત કહી છે, એને તને શિખામણ દેવા માટે મને ખાસ મોકલ્યો છે!”

“હેં! મારા પિતાજીએ પણ જાણ્યું? હાથ હાથ! હવે તો મોકોકાણું!” નટવરનું મોં ઉતરી ગયું ને ખૂબ ગભરાયો!

મગને જોયું કે નટવરને જનાવી તેનાપરનું નાયકણનું વેર વાળવાનો આ પ્રસંગ બરાબર છે, માટે તે બોલ્યો “અંહ! જરે મારા બાઈ! એમાં ગભરાય છે શાનો? વણું થશે તો કહેસેકે જૂદો નીકળ! ખીજું એ શું કરનાર છે?!”

“પણ તેવો વખત :આવે તો હું રવડી માઈં! કેમકે માઈં યુજરાન કેમ આવે, ને આવો અપકો ક્યાંથી કઈં વળી આજરે જાય તે તો જુડી! મગન તું મને શિખામણ આપીજ આપ શેકે?!” નટવરે કહ્યું.

“ અરે ભાગા માણસ, તું બાપસો છે બાપસો ! બાપ કદાચ જૂદો કહાડશે તો તેમાં શું સત્યા-નાશ જવાનું છે ! આપણે મરદ છેએ કે અંગડી પહેરી છે ? ! શું વેપાર ચેલગાર કરીને કમાણશું નહીં ? ! શું બાપને વડેજ જીતીએ છેએ ! ! મારે બાપ નથી તો શું અટ્ટી પડ્યું છે ? ! મનઃમગ્ન્યો થઈને આમ બાપડી જેની નાહાર વાન કેમ કરે છે ? ! હિમ્મત રાખ ! કશિરે દાંત આપ્યાં છે તો આપવાનું એ આપશેજ ! માટે કાઈ પણ રીતે તારે ગભરાવું નહીં ! હું છું કેની ? પછી બહીએ છે શા માટે ? ! ગભરાય નહીં દેસ્ત ! તારા બાપને જોઈએ તો કાલે જૂદો કહાડવાને બદલે આજે કહાડે ! સંમજ્યો કે ? ”

“ તું મારી સાલતામાં છે તો બસ છે ! તારીજ મને હિમ્મત છે ! પણ બાપા પૂછશે ને મને કંઈ કહેવા માંડશે તો હું શું જવાબ દઉશ ? ! ” નટવરે પૂછી બેયું.

“ હું તારા પિતા પાસે પાછો જાઉં છું. હું તેમને કહીશ કે નટવરને મેં બે વાત કહી છે, પણ તે માનતો નથી ! એટલે પછી તને તે બોલાવશે કે તું પણ દમથોજ તેમની સંગે વાત કરેજો ” મગને કપટ બળ પાથરવા માંડી ! “ પછી તેમ કરતાં જો તે એમ કહે કે નીકળ ધરમાંથી. તો એકદમ નીકળી જઈ મારે ઘેરબેસજો ! પછી હું તારા ગુજરાત માટે એમની પાસેજ તજવીજ કરાવી આપીશ. પણ બંને, સાંભળ, એટલું યાદ રાખજો કે, હું તેમનાં દેખનાં બાણે તેમનોજ હોડો તેમ બોલીશ, માટે તે વિષે તું કંઈ મીઠું લાવતો નહીં ! ”

“ પણ બાઈ આમ કરવાથી લાભ શો ? ! ” નટવરે નિરાશમાં પૂછ્યું.

“ લાભ એજ કે હું જેમ માત પિતા નહીં હોવાથી મનમાં આવે તેમ મહાહું હું તેમ પણ બની શકશે ! રોજની કટકટ ક્યાં સુધી વેડશે ! એક વાર તને ફડ કરી નાંખ્યું કે છુંટકો મટ્યો ! પછી આપણી મરજી મુજબ લેહેર કરીશું તોએ કાણ પૂછનાર છે ? ! ” મગને બરાબરરસ પર ચઢાવ્યો !

“ હા વાર, એ તો ખરેખરી વાત કહી ! આવો લાગ ફરી ફરી મળવાર નથી ! મામાપનો સંતાપ ટપશે તોજ મરજી મુજબ મોજશોખ મારવાનું બની શકશે ! તેં પણ બરાબર રસ્તો સોધ્યો છે ! હવે હું સમજી ગયો ! ” નટવરને ગળે વાત ઉતરી ગઈ !

“ દીક ત્યારે હું જાઉં છું, ને તદ્દમાર કરે છું. ” મગને જણાવ્યું “ પણ તું બરાબર દગથી વાત કરેને ને મારી શિખામણ પ્રમાણેજ ચાલજો ! જો વળી બીજું કંઈ પણ કરતા નહીં ! ”

“ બિલકુલ નહીં ! હું એવો તો આરોપ બતાવીશ કે તું પણ જોશે કાઈપણ પ્રકારે એમની પિણમાંથી પતું તો પંચાતી ટોને એવો તો પંચાતી ટોને એવો તો આનંદ સહ મજા મરે કે વાહ-જી વાહ ! ” નટવરે મહાલાભ ગયો !

“ બસા એમજ ! હવે તું સમજી ગયો ! તને કંઈ વધારે કહેતું પડે તેમ નથી તો ! ” મગને એમ રસે ચઢાવીને તત્તજ સુખમલે ને રત્નલક્ષ્મી પાસે આવ્યો.

“ કેમ બાહ, શું જવાબ ? ” સુખમલે ઉતાવળા ઉત્કંઠિત થઈ પૂછ્યું.

“ કંઈ નહીં કાકા ? ” મગને કોઈ હલાવી ઉદાસ હોય તેમ જણાવ્યું.

“ કંઈ નહીં એટલે ? ! શું તે સૂજતો નથી ? ! સુખમલે પૂછ્યું.

“ ના કાકા ! મેં એને ઘણો સમજાવ્યો, પણ એ માનતોજ નથી ! ” મગને કહ્યું.

“ નથી માનતો, કેમ ? ! દીક છે ! ” સુખમલે મહા વેકાળ ચહેરે કહ્યું “ હવે હું એને મારે રૂપ બતાવ્યા વિના રહીશ નહીં ! ”

“ હાય હાય ! મગન, એણે તારે પણ નજ માન્યું ! ” રત્નલક્ષ્મી મહા રૂદન કરતી બોલી “ અરે ભગવાન ! એનું શું થવા બેઠું છે ! એને બાવી અવળી બુદ્ધિ કેમ ચૂકે છે ? ! અરે રાગ અનુ હવે શું થશે ! શીવ શીવ ! ”

“ તું કકળાટ કરતી ચૂપ રહે ! જો તને તારા દીકરાનું બહુ લાગતું હોય તો તું પણ એની સાથે જા ! એને હવે મારા ઘરમાં કદી પણ રાખનાર નથી ! હમણાં ને હમણાં એને કહાડું છું ! ” એમ કહી ભેયાને યુમ પાડી ભેયો તરતજ આવ્યો, અને તેને નટવરને તેડવા મોકલ્યો.

નટવર ભેયાના કહેવાથી સુખમલ સ-સુખ આવીને ઉભા તેને સુખમલે મિનસ કરતાં પ્રશ્ન. “ કેમ નટવર તારે તારી ચાલ નથી સુધારવી ? ! કંઈ શામ નથી આવતી, કેમ ? ! કોક છે ! તારો ઉપાય હું બરાબર કહું છું ! તું શું બે માથા ધરાવે છે ? ! આજકાલ તારા મગજમાં બહુ રાઈ બરાધ છેની ? ! ”

“ હા ! પણ કોઈના જીવપર ? તમે મને એટલા બધા શાના સપડવો છો ? ! એક નપટી બાનનો હું તમારો ઓશીઆળો છું તેટલી બદલ તમારી ચુલામગિરી કરું છું ! તોપણ તમે મને આટલો બધો સતાવો છો ! ” નવરે મિનસમાં કહ્યું.

“ અરે ! ઓ પાપી, મુંજ અબગિયા, નફરત, નીકળ ! તુ તારા મગજમાં બહુ પવન ધરાવે છે, પણ યાદ રાખજે કે, કુતરાને મોતે મરશે ! ” સુખમલે હવે ખૂબ ચોપડવા માંડી હરામખોર ! મારે વડે તો તું આટલો ઉજળો ફરે છે ! બહાર નોકરી લેવા જશે તો મહિને પાંચ રૂપરડી પણ પણ કોઈ તારા કપાળમાં ઠોકનાર નથી ! ઓ નીતિવ્રત ! મારાં વેણ યાદ રાખજે કે, તને ભવિષ્યમાં અન્ન પાણીનાં પણ સાંસાં પડશે ? ! ‘ મફતનું ખાવું ને મશીદે સુવું ’ તેમાંજ આટલી ટેટ અને પેપે કરે છે ! અરે બચ્ચાજી, લગાર પરસેવો ઉતારવો પડશે કે ફેટલે વીસે સો થાય છે ! ”

તમારે વધારે જોઈએ બોલવાની કંઈજ જરૂર નથી ! ” નટવરે ડાળા ફેરવી કહ્યું જે હોય તે રીતસર બત કરો ! વધારે જોઈએ બોલવામાં સાર નહીં કહાડો ! ”

સુખમલ એટલો આકળો થય ગયો કે ઉઢીને તમાચો મારવા જતો હતો ! પણ રતનલક્ષ્મી ને મગને તેનો હાથ પકડી લીધો અને તેને પાછો ખેસાડી દીધો !

રતનલક્ષ્મીને આ દેખાવની અત્યાદૃઢ થયું ! તેણી ફફડી ઉઠી “ ઓ દીકરારે ! તને આવી અવળા અકલ કેણે આપી છે ! તારો દારાડો કેમ ફરી ગયો છે ! તારા પિતાજીની સાસું આટલું બોલતાં જરા તો શરમ રાખ ! તું આમ કેમ બેહેડી ગયો છે ! તને કેમ અવળું સજ્યું છે ! તેં શું કરવા ધાર્યું છે ! તારી મતિ મંદ કેમ થઈ પડી છે ! તને કેવો દૃઢ લાગ્યો છે ! ઓ વહાલા લગાર શાન થા ! ધીરો પડ ! ગરમ મિનસ કોની સાસું ! ! તારા પિતાજીની સાસું કે ? ! આવી મ્હેન્ટ છુદ્ધિ ક્યાંથી મળી ? ! તુ કોઈ સારાની સોબત કર કે તને સાઈ જાહે ! દીકરા, આવી મર્માઈને મૂકી દે ! હજી તો તારે આખી જીંદગી કહાડવાની છે ! આ જીવાનીને મંદ મહા જુરો છે ! ! જો મદનો તને જતાં મહા પસ્તાવો થશે, અને ત્યારેજ તું અમને યાદ કરશે ! ”

“ તું એ ચંડાળને હવે પડતો મૂક ” સુખમલે રતનલક્ષ્મી પ્રત્યે કહ્યું “ એને ઠોકર લાગશે ત્યારેજ એ ઠેકાણે આવશે ! હાલ એ મિજાજમાં આવ્યો જ, માટે એને એક બોલ પણ કહ્યા છે તો ! એણે હજી દુતીયાનો રંગ બેયો નથી ! એ મારી સાસું પણ આટલો ઉજળાને બોલે છે તો બીજાને તો મૂકેજ શાનો ! એ શું મને નાદાન બચું સમજે છે ? ! એના જેવા છંદુદર છોકરાને તો હું ગળવામાં ધાલીને કહું છું ! ” નટવર પ્રત્યે ફરીને સુખમલે વિશેષ કહ્યું “ તારે પાલવે તેમ કર ! બસ નીકળ મારા ઘરમાંથી ! તારું કામ નથી ! તું ને તારી બાયડી બને જાઓ અહીંથી ? તમારું કાળું કરો ! મારે મનને વહુ દીકરા છેજ નહીં ! ને તું પણ નેમસાનને કે માખાપને પેટે અવતાર લીધોજ નથી ! જાઓ ! ”

ઓ દીકરારે, કંઈ પણ સમજ ! ” રતનલક્ષ્મીએ ટાકી ટાકીને કહ્યું.

“ બસ, તને મેં કહ્યું કે એતું નામ નહીં દે ! તેમ છતાં હજી દીકરો કરી રહી છે ! મૂલો એ દીકરાનો થતો ! એ દીકરો નહીં પણ દુશ્મન છે ! ” સુખમલે જણાવ્યું.

“ તમારે ઝાઝી રકતક નહીં કરવી ! હું સાથ કહું છું કે, જો વધારે બોલાશે તો સાર નહીં કહાડો ! ” નરવરે રાપમાં જણાવ્યું !

“ શું ? ! સાર નહીં કહાડો ! એટલે ? ! તું તે તારા મનમાં શું સમજે છે રે છોકરા ? ! ” એમ કહી સુખમલે સગસઠ લપડાકો ને તમાચા ચઢોડી કહાડ્યા !

“ હાં ! હાં ! હાં ! આ શું ? ! ” કહેતાં મગન ને રત્નલક્ષ્મી વચમાં પડ્યાં ! આસપાસ નોકર આક્રોશ દોડી આવ્યા ! નરવરનો હાથ પકડીને મગન બહાર લાઇ ગયો ! નરવર તામડતોળ આંખો લૂછતો ઘરમાંથી નીકળી પડ્યો, અને મગન ને ઘેર જઈને બેઠો ! પણ તે ત્યાંજ ગયો છે કે કાંઈ કાળું થોળું કરવા ગયો છે, તેની તપાસને માટે રત્નલક્ષ્મીએ પોતાના ભૈયાને તેની પાછળ મગનને ત્યાં દોડાવ્યો ! અને ભૈયો લાંબ થોળ્યો બાદ ખપર લાગ્યે કે “ નરવર, મગનને લાંબ બેઠો છે ! ” ત્યારેજ રત્નલક્ષ્મીને ચેન વળ્યું ! પણ આખાં ઘરમાં સંવત્ર મહાગ્ધનિ ફેલાઇ રહી ! સુખમલનો ક્રોધ કાવમજ રહ્યો !

સ્વામીનાથ, એ નાદાન છે ! હજી એને દુનીયાદારીની દ્રશી ગમ નથી ! ” રત્નલક્ષ્મીએ નમંતાપથી જણાવ્યું “ આપ એનાપર ક્રોધ ન કરો ! આપની આજ્ઞા હોય તો એને સમજાવી પડાવી ધીરે પાડીને મગન લઇ આવો નહીં તેહવશો તો એ કદાચ કાવસજી પટેલના તળાવમાં કે મામાદેવીમાં પડીને અથવા તો અચીજ ખાંધને ક્રોધનો માર્થો આત્મઘાત કરશે તો આપણા ડુગતું નિકંદન જશે ! પાછલી અવસ્થામાં આપણે નિર્વશ મરી જઈશું ! ”

“ કાલે આત્મઘાત કરતો હોયતો અત્યારે કરે ! ” સુખમલે વિદ્રાગ વદને જણાવ્યું “ તેને તને એ દીકરાતું બહુ ઉપરાણું તાણવાનું મન થાય છે ! પણ યાદ રાખ કે, જો તું એના પક્ષ કરીશ તો તું પણ પરતાપશ ને રવડી મરીશ ! એવા બેકેદ ને બેશરમને ઘરમાં ધાલવો, એ તદ્દન ઝેરી સાપને પાળવા બરાબર છે ! તેજ એને ભાઇ ભાઈ કરીને બગાડ્યો છે, અને હજી પણ સુધારવાને બદલે બગાડવા જેવી સલાહ આપે છે ! ”

“ પણ આપ એને સુધારો ત્યારે ! ” રત્નલક્ષ્મીએ કહ્યું “ બહાર રખડતો સુકવાથી તો એ રખડતો થઇ જશે ! ”

હવે એતું જોઇએ તેમ ધાય ! મારે મનને દીકરો મરીજ ગયો છે, એમ માનીશ ! ” સુખમલનો ક્રોધ વધતોજ ગયો, ને તે વિશેષ આવેશમાં બોલ્યો “ હવે હું એ કળા કરમતા કરનારતું મોં જોવાને પણ રાજી નથી ! જોઇએ તો એ મરેકે જીવે તેની મને કંઈજ દરકાર નથી ! ”

અરે સ્વામિનાથ ! એ અણસમજી છે ! એનાપર આમ ક્રોધ કરવો નહીં જોઇએ ! ” રત્નલક્ષ્મી બોલી.

“ તું છાની રહે છે કે નહીં ? ! તને તારા દીકરા વગર નહીં ગમતું પણ જા હોયતો તું તેની સાથે સુખમલે કહ્યું.

“ પણ ત્યારે એ શું ખાશે ? ! માત્ર કપડાં ભેર ગયો છે ! રત્નલક્ષ્મીએ પૂછ્યું

“ જોઇએ તો ખાધ કે ગળે ટુપો દઇને મરે ! મને હવે એની કંઈજ લાગતું વળગતું નથી ! એની મરજીમાં આવે તેમ કરે ! ” સુખમલ બોલ્યો.

“ મહિનો તો બાંધી આપો કે એતું ગુજરાત ચાલે ! ” રત્નલક્ષ્મીએ અરજ કરી.

“ મહિનો ? ! એ તું શું બકે છે ? ! રાત દાહડો પરસેવો ઉતારેલા પૈસા હું એ પાપી ભટકતાને મહિના માટે એને મહિનો આપું ? ! રોડોમાં રખડવા માટે એને મહિનો આપું ? ! એમ કદી બનનાર નથી ! એના જેવા એક અધર્મી ભટકલને પાળવા કરતાં કોઇ બિચારા ગરીબ ગુરખાને

“शुभं सारबहिं इहागो! जेतो! तुने नारा मन मां शुं समने छे र जोडरा!

પાણી તો ત્યાં માફ થાયને ઘંઘર પણ રાજી થાય ! એવા બગડેલને પોષવાનું પાપ કરવામાં મારા પૈસાનો ઉપયોગ કદી પણ કરનાર નથી ! ” સુખમલે સાફ જણાવ્યું.

“ ત્યારે એની વહુતું શું થશે ? ! તેણી જે નટવરની સાથે રહેશે તો રવડી મરશે, અને આપણા ઘરમાં રહેશે તો રાતદીવસ રડી રડીને મરી જશે ! ” રત્નલક્ષ્મી બોલી તેના તો કંઈ વિચાર કરો ! ”

“ વહુને જોઈએ તો મારાં ઘરમાં રહે. હું તેણીનાં અન્ન વસ્ત્ર પૂરાં કરવાને તૈયાર છું ! અને તેણીને તેના ઘણી સાથે રહેતું હોય તો આ ખારણાં ઉઘાડાં છે ! એને બોલાવીને પૂછી જોઈએ ! ” સુખમલે કહ્યું.

સુંદરમતીને બોલાવ્યાથી તેણી તરતજ સુખમલ પાસે આવી, અને સુખમલે તેણીને પૂછ્યું “ બો, તને તારા ઘણી સાથે ઘરની બહાર રહેવું છે કે, મારાં ઘરમાં રહેવા તું રાજી છે ? ”

“ સસરાજી, બધાં પાત ત્યાં પતિન, એ આપ સારી રીતે સમજો છો, માટે તેમની સંગે રહેવામાંજ મારી શોખા છે. ” સુંદરમતીએ રડી પડીને કહ્યું.

“ પણ તારા ઘણી સાથે તો તુંએ રવડી મરશે ! તું શું ખાશે ? ! તારો ઘણી છેક આડે મારે જતો હોવાથી હું તો તેને રાતી પાઈ પણ આપનાર નથી ! ” સુખમલે જણાવ્યું. પછી તારું કેમ ? ”

“ મારા પતિને ખાવાતું નહીં આપો, તોપણ મને તો આપશોની ? ” સુંદરમતીએ નમ્રતાથી પુછ્યું.

“ હા, તને ખોરાકી પોશાકી આપી પાળવાનો મારો ધર્મ છે, તેમ વળી તારો ધર્મ એજ છે કે સ્વામિ સંગેજ રહેવું. માટે જ માત્ર તારી દયાને ખાતર, તારી નીતિને ખાતર, અને મારી ફરજને ખાતર હું તને દર માસે રૂ ૧૦૦ નો પગાર પહોંચાડતો રહીશ. ” સુખમલે જણાવ્યું.

“ બહુ સાફ સસરાજી ” સુંદરમતી બોલી “ પણ આપને મારી નમ્ર પ્રાર્થના છે કે, આપની દોલત જીવનર મુધી જાળવી રાખજો, પરંતુ કોઈ ખીજને અર્પણ કરશો નહીં હું એમને કોઈ પણ પ્રકારે સુધારીશ ને જરૂર ઠેકાણે લાવીશ. ”

“ મુઝો એ સુધરનારા નિશાસો મુકીને જણાવ્યું “ સુધરવાના આ લક્ષણ નહીં હોય તો ! ”

“ હું અપાની આગળ પણ લજી છું કે, ગમે તેમ કરીને પણ હું એમને સુધારીશને જરૂર સુધારીશ. સુંદરમતી બોલી.

“ હા, હા, નટવર અંદરથી તો બોજા છે. ને અને સારી સોજત થશે તો ધીમે ધીમે સુધરશે તો ખરો ! ” રત્નલક્ષ્મીએ ધીમે રડીને ટાપસી પૂરી !

“ હજી તારી આશા પૂરાં થઈ નથીની ? ! ” સુખમલે સુંદરમતીને તોરમાં જણાવ્યું “ ફીક છે ! હજી પણ ઉમેદ હોય તેટલી કરી લે ! પછી જોઈ છું કે, આખરે તું પણ થાકે છે કે, નહીં ! મારી તો સોઝે સો ટકા ખાત્રિ છે કે ‘કુમરાની પૂંછડી વાકી તે વાંકી !’ તેમ અને જે નર્ક ખાવાની ટેવ પડી ગઈ છે તે કદી પણ ટળનાંજ નથી ! ”

“ પણ મને આપ અજમાવવા દો ! ” સુંદરમતીએ આજીજ કરી “ મારી અજાની દયાને ખાતર મારી વિનિતિ સ્વિકારો અને તેમાં હું કંઈ અપની દોલત માંગતી નથી ! મારી એટલીજ પ્રયોના છે કે, આપ થોડા વર્ષ જૂઓ, અને તેટલામાં જે એ સુધરે તો ફીક છે, અને નહીં તો પછી આપની છેલ્લી અવસ્થા પ્રસંગે આપને યોગ્ય લાગે તેમ કરવાને આપ સુખત્યાર છે ! આટલી અરજ આ અજાની પશુ કાને ધરો સસરાજી ! ”

“ ફીક છે ! જે તારી તેમ ઇચ્છા છે તો તે હું માન્ય કંઈ છું, અને હજી પણ હું કંઈ છું

કે, જો એ સુધરશે તો મારે મનને એ લખાવો છે ! એનાથી વિશેષ મારે ખીજું કાણ છે ? !
જો એ પાધરો હોત તો મારા આટલાં વનેખા શાં માર થત ! ” સુખમલની આંખોમાં પણ આંસુ
ભરાઈ આવ્યાં, અને બોલ્યો “ મારે ખીજું કાણ છે ? ! હજી પણ જો એ સુધરશે તો હું એને
એને ખરે આર ઘોડાની ગાડીએ ફેરવીશ ! ”

“ સુધરશે કાશ, પણ સુધરશે ! ” મગને વચમાં જણાવ્યું “ હું એને મારાં ઘરમાંજ
ઘોડા દહાડા રાખીશ, ને હજી પણ કિયામતજી આપી એને કંઈ કંઈ બોધ દેતો રહીશ હાલ તરત
જુદા રાખવામાં માત્ર નથી ! મારે સુદેશ્વરીની પણ હાલ ઘરમાંજ રાખો. પછી આગળ જતાં
તેા થઈ પડશે. ”

“ હા એને જોઈએ તો એ કહે ઘરમાં રહે ! પણ નટવરને તો તે જ્યાં સુધી સુધરે નહીં
ત્યાં સુધી ઘરમાં પગ મુકવા નહીં દઉં ! ” સુખમલે કહ્યું,

“ બસે ! તેમ કરજો ! પણ હાલ શાંત થાઓ પછી થપ રહેશે. ” મગને જણાવ્યું
“ હવે હું મારે ઘેર જઈ છું, અને એની ખબર દહાડું છું. ખાદ આપને નિરાંતે મળીશ. ” એમ
કહી મગને પોતાને ઘેર જવાનો માર્ગ પકડ્યો.

સુદેશ્વરી પોતાના ખાનગી કોરડામાં ગઈ, અને સુખમલ તથા રત્નલક્ષ્મી એક
ખીજની કામું જોતાં બેઠાં.

“ અરે ! નટવર વગર ઘરમાં કેવું સનું લાગે છે પ્રાણનાથ ! ” રત્નલક્ષ્મીએ દુઃખરૂપ
મહેરે જણાવ્યું “ કાળ જેવા લાંબા દાહાડા દીકરા વિના કેમ નિર્જનન થશે ! ઘર તો જાણે ખાત
ધાય છે ! ”

“ હું જાણતો હતો કે, તારો દકળાટ હવે રોજ ચાલવાનો ! દીકરો દીકરો કરી મરે છે પણ
એમ નથી સમજતી કે, એવા દીકરા ન હોય તો ચાલે ! ” સુખમલે જણાવ્યું.

“ મને તેમ પણ તમે ઘણી ઉતાવળ કરી ! આવું ઉતાવળીયું પગલું લેવું નહોતું ! એ નાદાન
થયો તેની સાથે આપણે પણ નાદાનજ થયાં કેની ? ! ” રત્નલક્ષ્મી બોલી “ દુનિયા એને તો નાદાન
તરીકે ગણી દહાડશે, પણ આપણને શું ઠહેશે, તેનો વિચાર કીધો ? ! હજી પણ જો મારું માતો
તો નટવરનો બાજો તેડશે ! ”

“ શું ? ! પાછો નેડવું ? ! સુખમલ વળી સતો પીજો થઈ ગયો ને બોલ્યો “ એસ, સંડ
સંખાળી ! તું શું અને દયેલીમાં સમાડવા આતી છે કેમ ? ! હું એને પાછો બોલાવીશ કેમ ? ! શું
મારું વગન રદ કરીશ ? ! અરે અરે તારા જેવી સ્ત્રી જાતિની અકલ જો હું માતું કેની તો ત્રિજો
દાહાડે પણ કમડીનો થઈ જાઉં ને મારો બરાખર રક્ષાશ થાય ! બામડીએની અકલ કેટલી ? પગની
પાહની જેટલી ! ખબરદાર જો આવ પછી નટવરનું નામ પણ મારા મોંઢા આગળ આવશે છે તો
તું તારી વાત જાણજો ! મેં તો આજથીજ એનાં નામનાં સ્નાન કીધાં છે ! મારે મનને એ મરીજ
મરો સમજુ છું ! ”

“ આ શું બોલો છો ! ! મારા આગળ એવું ગાંડું ઘેલું બોલશે નહીં, વળી ! ” રત્નલ-
ક્ષ્મી છણકો કરીને ચાલી ગઈ !

સુખમલે બાથનું ને વિચાર કરવા લાગ્યો કે “ હવે આ સંડ રોજ ઘરમાં તોરાન મચાવશે,
ને મારા છપને રોજનો સંતાપ કરાવશે ! જે થાય તે ખરું ! અરે હંધર ! દીકરા આપે તો સપૂત
આપજો, નહીં તો નિર્દેશ રાખજો. ” એમ કહી નિઃશ્વાસ નાંખી સુખમલ પણ પોતાના કામમાં રોકાયો.

પ્રકરણ ૧૨ મું.

દોહરો—કપટ જળનો કોડ ને, મિત્ર મગન મલમલ;
નટવર મન પરતાય છે, તનમાં લાગી દાસ !

મગન કાળો !

નટવર, મગનને ઘેર આવીને બેઠો છે ! ને આંખોમાંથી અશ્રુધારા ચાલી રહી છે ! મગન પણ આવી પહોંચ્યો. મગને, નટવરને બેઠાક રડતો જોયો !

“કેમ માહ, રડે છે સા માટે ? ! ગભરાય છે કેમ ?” મગને કહ્યું “તું તારા મનમાં કંઈ પણ ખતિયો નહીં ! મરદ થઈને આમ બાયડીની માફક રડે છે શું કરવા ? !”

“અરે મગન, મેં આ શું કરી નાખ્યું ? !” નટવર ખુબ જોસમાં રડવા લાગ્યો ! “હાય હાય ! માંહે નસીબ ફટી ગયું ! હું હવે રવડી મરીશ !”

“એ તું શું બોલે છે !” મગને ધીરજ આપી “રવડી શાનો મયો ! તું શું એમ સમજે તને રવડીરીશ ? ! તું કંઈજ ગભરા નહીં ! ધીરજ રાખ ! ધીરજનાં ફળ મિઠાં છે !”

“પણ મગન, હવે માંહે શું થયો ?” નટવરે જળમરી પોક મૂકી ને તે બેદોશ થઈ ગયો !

મગને તેને ધામડયો, અને પાણી પાઈ શુદ્ધિમાં આપ્યો ! તેણે કહ્યું “તું ચિંતા ન કર, હું તારે બધું કરીશ, ને તને કંઈ પણ દુઃખ આવવા નહીં દઈશ !”

“પણ હાલ તો મારા પુરા લાજ છે ! હું શું આઈશ ને માંહે મુજરાન કેમ થશે ? !” નટવરે કહ્યું.

“પુરાં લાજ થાય દુસ્મનનાં ! તારો ખરચ હું પોતે પૂરા કરીશ ! તું કંઈજ ચિંતા નહીં કર, નટવર !” મગને જણાવ્યું “આપણે મરદ બન્યા છેએ, અને હજારે દાંત આપ્યા છે તો શું આવવાનું નહીં આપે ? ! હરે છે કેમ ? !”

“ને તો ખરું, પણ મારી તમામ સાહેબી તો મછળ કેની ? !” નટવરે પસ્તાયો કરવા માંડ્યો “મારા હાથ તજે આટલા બધા માણસો સેવા ચાકરીમાં રહેતાં, ગાડી ઘોડાં હું કરતો, મોજ મારતો, મેં માગી મજા લેતો, મનપસંદ કપડાં પહેરતો, ખાવા પીવાના સ્વાદ મરજી મુજબ પુરા પાડતો બપોરે ફેપિયાના પલંગપર સુતો, સુંદર ‘હાઈચેર’ પર આનંદમય આનંદ લેતો, અને આંખોમાંથી પાંચ પાંચ દહારતી લીંડીઓ થકેરતો ! આ બધું મુખ તો હવે વહી ગયું ! હવે તો દુઃખના દાદાજી આવ્યા ! અત્યાર મુઠ્ઠી મને કહી ખબર પણ પડી નહોતી કે, ઘરમાં શું બેઠાં છે ને શું નહીં ! અને હવે તો તમામ ગરબટો માથે પડ્યો ! હવે જગતની જંગળ ને સંસારી સનેપાતના સંતાપમાં હું સજ્જત સપડ્યો ! નંદાય હાય ! મારાં બાગ્ય કયાં ફટી ગયા કે મળાપની વિરહ આપ્યો ! હું કેટલો દુઃખનસીબ ! માંહે મુખ તો સ્વપ્ન સમાન વહી ગયું, ને હવે દુઃખના દાદાજી કેરા કાંઠા કાળ જેવા લાગશે ! અરે મગન, તેં મને આ કેવી સલાહ આપી ! તું મારો મુજેચ્છક મિત્ર થઈને તેમને કેવે રડતો દોર્યો !

“ભત્રા માણસ, તું તદન ચાંત રહે ! તારે કંઈજ ગભરાયું નહીં ! ગાડી ઘોડા આદિક તારું તમામ મુખ હું તને પુરું પાડીશ ! મારાં ગાડી ઘોડા છે ને તારાંજ ! માટે તારે તે વાતે તદન નિઃશય રહેવું ! તારે ને મારે ક્યાંજુદાઈ છે ! હું તને મારા લાજ કરતાં વિશેષ સમજી છું માટે તારે કંઈજ ગભરાયું નહીં ! ને તારે પણ મારી સાથે ભિન્ન બાવ રાખવો નહીં ! તને જે

સમયે જેની પણ ઇચ્છા થાય તે તું અને દર્શાવજે, હું તને તે પૂરી પાડીશ ! તને કાંઈ પણ વાતે મુશ્કાવા દર્શાવ નહીં ” મગને, નટવરને ધીરો પાડ્યો.

નટવરને હવે હિમ્મત આવી ! તે બોલ્યો “અને તારીજ સાબીતા છે, અને તારીજ સલાહથી હવે હું આલીશ. પણ બાઈ, આપણે તો આમથીએ રખડ્યા ને તેમથીએ રખડ્યા ! તારા હાથમાંથી તારી નાયકજી ગઈ, ને મારા હાથમાંથી મારી પ્યારી મનમોહક તારા પણ ગઈ ! દુનિયામાં ફળેત થયાં તે વળી મહત્તાં ! તેમજ માખાપતું ઘર તજ્યું તે પણ નિરર્થક !”

“અંહ ! જેવી નાયકજી બીજી ક્યાં મળવાની નથી ! મુળધર્મમાં નાયકજીની ક્યાં ખોટ છે ! એક એકથી સરસ છે !” મગને જણાવ્યું.

“પણ મારી મોહિની તારા કંઈ પુનઃ મળવાની છે ?” નટવરનો જીવ હજી તારામાંથી ખસ્યો નહીં !

“તે પણ મળશે ! હું લગાર સાંત રહે ! તારાનાં કરતાં વિશેષ રૂપવાન મળે તો કેમ ?” મગને હાથમ ખતાવી “તને પણ સરસ મેજાતી આપીશ ! તું જો તો ખરો વાર, હવે આપણે ન-કરના સાંત જન્યા છેએ, અને અને ને તને કાંઈનો હોશિયારી રહ્યો નથી ! એટલે ગમે તેમ મરિયાદા મુકી બલભલીને ઉપાડી નજરું તો કાણ પુછનાર છે ? ! “જર આહે સો કર” એ કહેવત પ્રમાણે પૈસા છુટા મુક્યા કે બલભલીનાં મન ચળાવતાં શી મ્હોટી વાર ?”

“બસ, બસ ! આપણે પણ એટલુંજ જોઈએ છે ! હવે કંઈ શીકર નથી !” નટવરે જણાવ્યું.

મગન હવે પોતાના પેંચમાં ફાળ્યો ! નટવરે નાયકજીની ખામતમાં મગન સાથે કપટ છીપું હતું તેવું વેર મગને બરાબર વાળ્યું, અને એક રીતે છઠ્ઠી એ તો નટવરને દુનિયામાંથી ઉમેડા નાંખવા જોટલો પ્રયત્ન મગને રમ્યો ! કેવો મગનો મિત્ર ! ખોળામાં બેસાડીને ગળું કાપનાર મિત્ર મગન જવાજ હોય છે !

બીજી દીવસે નટવરની માતૃશી રતનલક્ષ્મી એ પુછ્યું “બાઈ, કેમ હજી પણ નવટર માને છે કે નહીં ? ! હજી પણ તે પોતાની ચાલ સુધારવાને સમજે છે કે નહીં ? !”

“ના કાકી, તે તો હવે છેક નફટ થઈ ગયો છે ! તે બિલકુલ રસ્તે આવતો નથી ! તે તો સાફ કહે છે કે “મારે માતાપીતાનું કંઈજ કામ નથી ! અને તેમની દરકાર નથી !” મોટે હવે હું તેને વારે વારે કંઈ પણ વિશેષ કહેવા આહતો નથી ! કમકે તે છેક આમન્યા મુકી બેઠો છે !”

“હાય હાય ! તેને કેવી અવળી અક્ષલ એ મુજે ! તેને ખબર નથી કે, તે રવડી મરશે ને આગળ જતાં અમને વાદ કરશે ! તેને હરી સમજ નથી ! આટલો મ્હોટો થયાં છતાં હજી તે ના-દાનજ :જો !” રતનલક્ષ્મી કહ્યાંત કરવા લાગી ! “બાઈ મગન, અમારે જીવતું પણ ધુળમાં પડ્યા જેવું શું.”

“શું કંઈ કાકી, મારો પણ કંઈ ઉપાય નથી !” મગને જણાવ્યું.

સુખલક્ષ્મી જે બીજા ઓરડામાં છેક તકલીક બેઠો હતો, તે આ તમામ વાત સામળતો હતો ! તેને આ સાંબળતાંજ કાંઈ ઉપજ્યો, અને તેનો બુરસો એટલો બધો ઉરકેરાઈ આવ્યો કે, તેનાથી હવે ખમી શકાયું નહીં ! તે આગળ નીકળી આવી ખુબ આવેશમાં બોલ્યો “મુઓ એ દીકરો ! નહીં માને તો પડ્યો જહાનમમાં ! મારે પણ એવું કંઈજ કામ નથી !”

રતનલક્ષ્મીએ કહ્યું “સ્વામીનાથ, દયા કરો ! દયા કરો ! બચ્ચાપર આટલો બધો કોથ ના કરો ! ગમે તેમ પણ એ આપણો ઉકરેલો બાળક છે ! એ નાદાન છે ! એને સમજ નથી !” “હજી નાદાન છે !” સુખલક્ષ્મી બહુ વિકાળ બની જણાવ્યું એ તું જોને સમજાવે છે ! તું એનો

પક્ષ તાણવાનું હજી મુકતી નથી ! ત્યારે તો જા, તું પણ એની સાથે ઘરમાંથી નીકળ ! મારે તારું પણ કામ નથી !”

હું એનો પક્ષ તાણતી નથી પ્રાણ નાથ ! હું તો માત્ર આપણી ફરજ જણાવું છું કે, ટપેના દીકરાપર માથાપે રહેમનજર રાખવી જોઈએ ! એ નાદાની કરે તો તેથી આપણે પણ શું નાદાન બનું ? ! રત્નલક્ષ્મીએ જણાવ્યું.

ત્યારે શું એને વહી જવા દેવો ? !” મુખમલે કહ્યું.

ના તેમ નહીં પણ એને સુધારવાનો બિપાય કરવો.” રત્નલક્ષ્મીએ બોલી.

સુધારવાની તો એ સાદ એ ન પાડે છે ! પછી કયું શું ? !” મુખમલે પુછ્યું.

“એને કાપુર્મા રાખો ! ઘરમાં આપની દેખરેખ નીચે રાખો ! એને બહાર ખિલકુલે જવા નહીં દો થોડા દાગ આમ સકંજમાં આપ રાખશો તો ધીમે ધીમે સુધારી જશે !” રત્નલક્ષ્મીએ સમજાવીને કહ્યું.

“સકંજમાં શું રાખું મારું કપાળ મારી સામા બોલતો થયો તે વળી મારા સકંજમાં રહેતો હશે ખરો કે ? ! તું પણ એની સાથે નાદાન બની ગઈ છે ! તને કંઈજ અકલ્પ નથી ! બસ’ બસ, હવે ચંડાળની પંચાત મારા મોં અગળ નહોં જોઈએ !” મુખમલે બોલ્યો.

છીક ! જેવી આપની મરજી પણ અની વાંટું તો કંઈ વિચાર કીધે ?” રત્નલક્ષ્મીએ જણાવ્યું.

“તેનીને મેં કહ્યુંજ છે કે તેણી જોઈએ તો ઘરમાં રહે અને તેમ તેણીને મરજી નહીં હો. તો તેણીના માંડી સાથે રહે ! હું માત્ર તેણીના ખરચ તરીકે દર મહિને એક સો રૂપિયા આપતો જઠરા.” મુખમલે જણાવ્યું.

હવે મગન લગાર બોલી ઉઠ્યો “કાકા સાહેબ, આપ મારો એકસુકન રાખો તો મહેરબાની સુંદરમતી અને નરવર સાથે રહે તેટલા માટે આપ માત્ર સુંદરમતી પર દયા લાવીને આપનો મહાલક્ષ્મીનો નાદાનો બંગલો રહેવાને આપો ! આટલો સુકન રાખો તો સારી વાત છે ! ને તે નરવરને માટે નહીં પણ માત્ર સુંદરમતીની દયાની ખાતર !”

છીક છે તમે બધા મને દબાણ કરો છો તો હું તે કયુલ કઈ છું” મુખમલે કહ્યું સુંદરમતીને બોલાવો ત્યારે.”

મગને અંદરથી સુંદરમતીને બોલાવી તેણી આવતાંજ મુખમલે કહ્યું “સુંદરમતી તું ને તારો વર મહાલક્ષ્મીના નદાના બંગલામાં રહેજો. તારાવરમાઈ કહ્યું માંનતો નથી” અને પોતાની સરમ બરેલી ચાલ અજાવવાને તે હઠ મુકતો નથી ! માટે મારા ઘરમાં હું તેને રાખવા સાદતો નથી હું તેને બંગલો રહેવાને કહી આપું તેમ નથી, પરંતુ માત્ર તારે ખાતર બંગલો આપું છું, માટે ત-બંને ત્યાં રહેજો. તારી મરજીમાં આવે ત્યારે તું બસે તારી સાસુ પાસે આવજો જજો, પરંતુ નરવરને તો મારા કમ્પાર્ટમેન્ટમાં પેંસવા દેનાર !”

સુંદરમતી રહી પડિ અને રડતાં બોલી “સસરાજી, આપનાથી મારા વિયોગ થવાનો વખત આવ્યો !” તેણીનું હૈયું એટલું તો ભરાઈ આવ્યું !” કે તેનીથી વિશેષ શબ્દોઆર થઈ શક્યા નહિ !

“હું લાચાર છું ! ન છુટકે તને પણ મારે ઘરમાંથી દૂર કરવી પડે છે ! અને તે માત્ર તારા પછીને માટેજ !” મુખમલે કદાચિમાં જણાવ્યું “તેમ છતાં હજી પણ જો તારાવર સુધરશે, અથવા જો તું તેણીને સુધારીશકશે તો હજી કંઈ બગડ્યું નથી. હું હજી એક વર્ષ રહ જોઉં છું, અને તેટલામાં જો તે સુધરશે તો છીકજે; નહીં તો મારી મરજીમાં આવશે તેમ મારી પુછની બધવશા કરીશ !”

ત્યારે શું આપ અમને દુખીકરશો ? !” સુંદરમતી બોલી આપનાં તો અમે બધ્યાંઠેયાં,

અને આપના જન્મનિજ આપ રૂપશો?!

તને રવડાવીશ નહિ તારે માટે હું યોગ્ય બંદોબસ્ત કરીશ, અને તને કદી પણ અન્ન વસ્ત્રે હું ખ નહીં પડે તેવો હું પાછો બંધોબસ્ત કરીશ; પરંતુ તે દરમ્યાન જે તારામાં તાગપણું હોય તો તું તારા બધીને શિખામણ આપી સુધારજો. જે તે સુધરશે ને ખાત્રિ થશે કે તે જરૂર સુધરશે ને મારી ખાત્રિ થશે કે તેજરૂર સુધરીજ ગયો, તો મારી પુછનો તેજ ધણી છે તેનાથી વિશેષ મારે કાણુ છે? ! સુખમને જણાવ્યું.

હીક સસરાજ જેવી આજ્ઞા સુરમતીએ શોક રૂપ ચહેરે જણાવ્યું. પણ આપનાં ઘરમાં આપને અને આ મારા માનવંત સામુજીને મળવા આવવા તો દેશે કેતી? "

હા; મ્હોટી ખુશીથી તારી મરજમાં આવે ત્યારે આવજો જજો તારું મકાન છે પણ હમે કાંઈ તારે બગલે આવીશું નહીં! " કેમકે નટવરનું મોં જોવાને હું રાજ નથી! " સુખમને કહ્યું માત્ર તારેજ માટે મને માન છે.

"મ્હોટી કૃપા સસરાજ. સુદરમતીએ બેહાથ જોડી નમન કીધું.

સુખમને ગાડી જોડાવી અને તેમાં સુદરમતીને બેસાડી સાથે એક ભેંયા મોકલી મહાલક્ષ્મીને બંગલે પહોંચતી કરવા બંદોબસ્ત કરીધો, અને મગનને જણાવ્યું તું હવે નટવરને પણ ત્યાં મોકલી આપ."

પણ નટવરને માટે એક ગાડી મોકલી આપેની રવાનિયા રત્નલક્ષ્મીએ જણાવ્યું.

"શું ગાડી? કપાળમાં કોઈ એને મારી ગાડી વાપરવા આપીશ? ! સુખમને મિત્રસ દેરથી જણાવ્યું આટલું બધું વિત્યા છતાં તારામાંથી એ પાપી પુત્રની લાગણી જતી નથી એ ચંડાળ છે કરીને મારી રવિવ ગાડી બેસવાને આપુ તો મારીગાડી પણ અવિત્ર યત્ર જાય ! પણ તને હજી એવું નામ છુટતું નથી તો! યાદ રાખજો કે કરીથી તે દુકનું નામ મારા આગળ જે તે લીધું તો તારી પણ જુરી વસ્ત્રે થશે એ બેદર છોકરાનું નામ સાંભળતાંજ અને કંપારી છુટે છે તેજ એને ભાઈ ભાઈ કરીને બગાડી મુક્યો છે! અને હજી પણ મારી ખાત્રિ છે કે તું એને સુધારવા દેશે નહીં તને હું સાદ્ એતાવું છું કે તારે કદી પણ એને બગલે જવું નહીં! જે મારાથી છાતી કદી પણ ગયતી જણાશે તો તને ઘરમાં પેશવા દ્રશ નહીં ને તારી પણ ખતમ થયા કરીશ! "

"એનેમળવા પણ નહીં જવાદેશે? ! " રત્નલક્ષ્મીએ બહીને પુછ્યું.

"નહીં—! " સુખમને ડોળા ધુરણવતાં કહ્યું એને આપણે હવે કશો સંબંધ નથી એમ જાણવું આપણે મનને એ મરાંજ ગયો છે! "

હીક જેવી આપની આજ્ઞા કહી રત્નલક્ષ્મી આંસુ પાડતી ત્યાંથી ડી અંદર ગઇ.

'મગન ભાઈ તું અને બંગલે પહોંચતો કર અને તને હું લલામણ કરું છું કે તારે પગ હવેથી એની સોખત હોડી દેરી; નહીતો તું તુંપણ બગશે કહેવત છે કે ગર્વેડા સાથે ઘોડો બાંધે તો ઘોડો ઘણા દીવસે જુકતાં શિખે! માટે તારે એનો સંબંધ ત્યાગ કરવોએ મારો પુત્ર નથી પણ પેલા જન્મનો દુશ્મન છે જે યાદ રાખજો કે કદી પણ એની પાશે બેસતો નહીં સુખમને મગનને શિખામણ આપી

વારં કાકાસાહેબ હું એમજ કરીશ કેમકે એને લીધે કોઈ વાર મારું પણ વગોણુ થાય તો મારે લજવાતું પડે ને દુનિયામાં પછી હું શું મોં બતાવું? ! " મગને સતા ચઢને કહ્યું.

અલખત એમાં થાય એમાં કંઈ શક નથી! " સુખમને ટેકા આપ્યો

હવે હું રજા લઉં છું ને ઘેર જઈ નટવરને પણ બંગલે મોકલી આપું છું મગને જણાવ્યું બસે પાછો મળતો રહેજો " સુખમને કહ્યું.

“ વાહ અ શુ ખોલ્યા કાકા ?! તેમ નટવર તેવા હું ! આપની સેવામાં હું ધરમાવશે ત્યારે હાજર રહીશ એમ કહી મગન એ હાથ નમાવી ત્યાંથી પોતાને મોકલે આવ્યો.

મગનને ઘેર નટવર પોતાના પર કિતેલાં બિનાના પથનાપકર તો બેઠો છે ! આંખમાંથી આંસુની ધારા નહિનાં પ્રવાહ પેરે આવી રહી છે પોતાનાં માત પિતા સંગે ખટખટ ચવાથી તેનું અંતરણ ચલાયે છે ! આંખમાંથી આંસુ ખુટતાં નથી ! મહા સંતાપમાં તે રહત કરતો બેઠો છે ! એટલે માં મગન ત્યાં આવી પહોંચ્યો નટવરને પોપ આંસુએ રડતો બેઠો મગન બોલે માહ નટવર, કેમ અત્યારથીજ પગ બાંગી ગયા ? રડવા સાતો બેઠો છે ? સરમ નથી આવતી ? બાપ હી છે કે મરદ ? મુડી પહેર મુડી ! આંચીજ તારી દિમ્મત કે ? વાહ વાહ બહાદુર તો ખરો વાર ! આલો ! રડવા બેઠો માહ સાહેબ !

માહ મારા પર આ કેવો ગજબ ! ” નટવરે ખુબ જોસમાં રડતાં જણાવ્યું અરેરે ! ” આ હી આદત ! ”

“ આદત મગને વિસ્મયતાની માફક જણાવ્યું આને તું આદત સમજે છે ?! એ તું ખરો બહાદુર છે પણ તુ છટ છટ એવી નામરદાહ શા કામની મરદ બચાવે તે વળી આમ રડતું જોઈ એ તારો બાપ આ માત જણશે કે નટવર રડવા કરે છે તો તેનું ખોર વિશેષ મદો વાગશે ! ”

પણ હવે મારું શું થશે ? ” નટવરે નિઃધારા નાખી કહ્યું “ મારું મુજરાન કેમઆલશે, ને હું શું આદત ?! ”

તું મગસા નહી હું તે નક્કી કરી આપીશ ને તેને કોઈમાતે અડચણ નહી આપે તેમ કરીશ મગને ધીરજ આપતાં કહ્યું જો સાંભળ તારા પિતા તો હવે રહ થયા છે, અને તે કંઈ થઈ વળ જીવશે નહીં માટે માત થોડાક વર્ષ, કદાચ તને આમ વિપતિ જેવું લાગશે ! પછી તો તેની લાખો રૂપિયાની દોલતનો ધણી તુંજ છે કે કોઈ બીજો ? !

તે બહે; પણ ત્યાં સુધી તો મારે આમ દુઃખજ ભોગવવું પડશેનાં ? ! ” નટવરે કહ્યું “ મારા નિર્વાદને માટે મારે શું કરવું ? ! ”

“ તેને માટે મારાં મનમાં એક ઉપાય રમી રહ્યો છે ! મગને કમવાનો રસ્તો લેવા માલ્યો ! તે મારું આટલું બધું કહ્યું માન્યું છે તો થોડુંક કહ્યું વિશેષ માને તો તારો બાપ જજ મારોને તને બોલવનો ને પગે પડતો આવે ! કેમ છે વિચાર ? ”

“ હા માહ તું જેમ કરવાને તૈયાર છું. ” નટવરે જણાવ્યું ને વચન આપ્યું.

“ જો સાંભળ ત્યારે:—તું મને રૂપિયા પાંચ લાખની એકચિહી રટાંપ મારીને વગર તારીખની (બેંક નોટ) લખી આપ ! ન પછી તારા બાપને હું બતાવીશ, અને તેને સમજાવીને કહીશ કે “ માહ સાહેબ, હવે લગાર અકલ વાપરીને છોકરાને ધરમા મળ્યા, નહીંતો આગળ જતાં પાંચને બદલે પચાસ લાખની ચિહી કોઈને લખી આપશે ! માટે અત્યંતના નટવરને સમજાવીને ધરમાં લાવો ! ” આમ સમજાવણ એટલે એમની શુદ્ધ દેહાણે આવશે ને તને સામા બોલવવા આવશે ! કેમ, કેવા મનુષ્યો ઉગાય બતાવ્યો !

નટવર લગાર રિચારમ પડ્યો, ને તેણે વંધિ કહાડ્યો “ પણ મને ધરમાંથી કહાડ્યા પછી તેની પાસે મારા કોઈ પણ માંગનારનું શું આવે ? ! ”

“ તેટલાજ માટે હું કંઈ છું કે, વગર તારીખની (બેંક નોટ) ચિહી લખી આપ ! અને એવી વગર તારીખની ચિહી જોતાંજ તેના હાંજ ગમી જશે ! ” મગને સમજણ આપી !

“ પણ મારા બાપે તો કહ્યું છે કે “ જો તું સુધરશે નહીં તો મારી તમામ દોલત બીજાને લખી આપીશ ! ” માટે તે જો કદાચ કોઈ બીજાને પોતાની દોલત લખી આપશે તો પછી શા લાભ થશે ? ” નટવરે વળી વંધિ બતાવ્યો.

તેને હજી વાર છે. તેમ કરવાને હજી વિલંબ છે. તારી મુશ્કરવાની રાહ તે થોડા દલાડા બેસે, અને પછી તેમ કરશે. માટે તે પ્રથમજ જો હું તારી લખેલી ચિઠ્ઠી બતાવીશ તો તે થોડકશે ને પછી હટ તને નમતો આવશે ! ” મગને બગાવર વત હસાવી દીધી !

હીક ત્યારે તું જો તેમ કમુલ છે. ” નરવરે ડોકું ધુણાવી દા પાડી.

મગને તત્કાળ રેખામાંથી એક ચીકણો કાગળ તે ઉપર વગર તારીખની એક ચિઠ્ઠી લખાવી લીધી, અને તે પર સ્તાંપ મારી નરવરની સહી પણ લખ લાધી.

બાહ નરવરે પૂછ્યું “ પણ મગન, મારી વહુનું શું થયું ? શું મને મુકીને મારા પિતાની પાસેજ ઘરમાં રહેશે કે ? ”

“ ના બાહ તેણીને માટે મહાલક્ષ્મી નાહનો બંગલો દરાવ્યો છે, અને ત્યાં તેણીને પહોં-વાડી પણ દીધી છે. તેણીનાં ગુજરાન માટે દર મારો રૂ ૧૦૦ તારા પિતાએ આપવા કમુલ છે, અને તેણીની સંગે તને પણ રહેવા દેવાની પરવાનગી મેં લીધી છે. એટલે તું ત્યાં નિશ્ચિત પણ તારી સ્ત્રી સંગે રહેજે. તમને બંનેને આવા પીયારને માટે તો વાંધો આવે તેમ છેજ નહીં. ” મગને સમજાવ્યું આવી.

“ એ પણ તેં મારા હકમાં સદ્ કીધું; પણ તારે પણ રોજ ત્યાં આવવું પડશે, બેને, મિત્રતા બરાબર સાચવી રાખજે ! ” નરવરે અરજ કરી.

અલખત હું રોજ મારો ગાડી લઇને આવીશ, એને મારીજ ગાડીમાં તને રોજ દરવા લઇ જાશ માટે તેની તારે કંઈજ સહા રાખવી નહીં. આપણી મોજ મજ આપણે કાયમજ રાખશું, અને હવે તું ને હું બંને અંકુશ વીનાના હોવાથી મોં માગી મજા કરી રાત દલાડો મેન ઉડાવીશું. ” મગને જાણી થાપ આપી.

“ હીક સારે પણ એટલુંજ જોઈએ છે બાહ. ” નરવરે હવે વળી ખુશી થઇ ગયો !

“ ત્યારે આજ તૈયાર થા; કેમકે તારી પતિન પણ બંગલો જઇ ચૂકા છે, માટે તું પણ ચાલ; નહીં તો તેણી એકલી મુઝાશે ” મગને પોતાનાં ઘરમાંથી નરવરને સવર દલાડવાનો ઉપાય કીધો !

“ હા બાહ, એ પણ ખરું. પણ તું મારી સાથે નહીં આવે ! હું તો તારા વિના નહીં જાઉં ! ” નરવરે વળી આખમાં આસુ લાવીને મગનને ખોળે પોતાનું માથું મુક્યું,

અરે નહીરે ! હું તને મુકવાને તારી સાથેજ આવું છું, અને સાંજ હું પણ તારી સાથે આજે જમીશ. પછી કંઈ છે ? હવે તો તું રાજ થયો કેની ? ” જણાવ્યું.

“ બસ ! બસ ! મારે પણ એટલુંજ જઈએ છે ! ” નરવરે જણાવ્યું.

“ હીક સારે હવે તૈયાર થા. હમણા ગાડી જોડાવી મંગાવું છું. ” એમ કહી મગને પોતાની ગાડી જોડાવી, અને તેમાં બંને બેસી મહાલક્ષ્મીમાને રસ્તે ગયા.

આ પ્રસંગે મગને મનમાં વિચાર્યું કે “ હા ! આજે અરેખરે સપડાવ્યો છે ! મને નાયક-હુને ત્યાં એણે સપડાવ્યો છે તો અરે, પરંતુ હું પણ હવે એના ખુશ દાલ કરે ત્યારેજ મારું નામ મગન ! ” એમ મજા કરી મગન મનમાં ઘણો મજાવાયો. અને થોડી વારમાં તેની ગાડી મહા-લક્ષ્મી ખાતે ના નરવરના નાહના બંગલામાં આવી પહોંચી.

આ બંગલો જોકે ઘણો નાહનો હતો, તોપણ શોભા સુંદરતામાં ખામી નહોતી. બંગલાનું “ નામ મનહર બાગ ” કરીને રાખ્યું હતું, અને તે નામનું એક સોનેરી પાટિયું બંગલાનાં મુખ પર દારની બાજુમાં લટકાવ્યું હતું, અંદર બાગ બનાવેલો હતો, અને તે બાગના મધ્યમાં બંગલો બેઠા બાઠનો બાંધેલો હતો. બંગલા ઉપર સિન્ન મિન્ન બાતની પુષ્પ લતાઆ સર્પકૃતિમાં પૂર જોસમાં ગુંથેલાતી ગતિ કરી રહી હતી. આગળ ત્રણ પુંગરા જળ સ્વરથી ધુરી રહ્યા હતા. મધ્યનો પુવારો ઘણો ગંજતાર ને નમુનાદાર હતો. તેમાં એક નાયત્રી પૂતળી આસપાસ વૃષ્ટિક રતી ફરતી હતી. બે બાજુના પુવારામાંથી એવી રીતે નીર છુટતું હતું કે, બાજુ જળની આકૃતિ કમળનાં પુષ્પ સમાન

"साहेब पोताना हयमानो जुंओ सुहरमतीनां भोगां पैंथी छाजी तेहीने प्रेम पावती
पंथ-ही!"

દેખાવ દાખવતી હતી ! તે ત્રણે કુવારા જ્યારે સાથે છોડવામાં આવતા, ત્યારે તેની લેહેર કંઈ ઓરજ આવતી ! ! જંગલના પશ્ચિમ ભાગમાં માત્ર સદજ જગા હતી, અને ત્યાં વિશેષ બપોરો નહોતો. માત્ર ૪ વાગ્યાં મઝાદાર શણગાર હતું. જંગલની ટોચ પર પંખીઓ આનંદી નાદથી ક્ષોભ કરતાં વાગ્યાં, રંદીએ પડતાં હતાં, અને કેટલાંક પંખીઓ અન્યોમન્ય અનંદ પામતા માટે કુવારામાં ઘૂમ કરી વૃષ્ટિ નેત્રોને પથ્થુ આનંદ આપતાં હતા હતાં જંગલની અંદર મધ્યમાં એક સાધારણ હાલ તેની આસપાસ એ નાહાના ઓરડા, અને છેક લંબાણ રસોડું હતું હોટમાં ફરતીપર અરછો જોડ્યો હતો. જંગલની આગળનો ઓટલો બેઠે વિશેષ પહેલો! તે નહોતો, તે પાથ સામસામી "હોલી મેરા, મોહરી સફાર્ત હતી, અને તેમાંની એક ખુરસી પર સુન્દરમતી વિલાપ કરતી બેઠી હતી એટલામાં આ સાધુ બીજા માંગતો આવ્યો અને કહેવા લાગ્યો " બાપ ! મૈયા ! કુછબી દે ! પાવશેર આટાબી દે મૈયામાં તોરાં કલીઆન હોગા ! તેરા રામજી બક્ષા કરેગા ! "

" મહારાજ ! હું તમને કંઈજ આપી શકું તેમ નથી ! કેમકે તમારા કરતાં હું વળી વિશેષ દુઃખી છું ! " સુન્દરમતીએ શોકરૂપ વદને જણાવ્યું.

" કુછબી દે ! " સાધુએ આજીજી કરી કહ્યું " જગના મૈયા તેરા બક્ષા કરેગા ! "

" પણ મારી પાસે કંઈ નથી મહારાજ, માટે માફ કરો ! હજી હું હમણાંજ દુઃખની મારી અંતે આવી છું ! " સુન્દરમતી વી પડી !

પેલા સાધુની આ સાંભળતાંજ ધાનત બગડી અને તેણે ધીમે ધીમે સુન્દરમતીની પાસે જવા માડ્યું તેનીજ સુન્દરમતી તેની બટ લુદિ સમજી ગઈ ! તેણીએ તેના સામું બિંકાર બતાવ્યો, અને એક મ્હોટી ચીસ પાડી ! તેજોજ સાધુએ પોતાના હાથમાંના ડંડુકો સુન્દરમતીનાં મોમાં લોપી લાવી તેણીને જુમ પાડતી બંધ કરી ! તેપણ સુન્દરમતીનાં તરફડિયાં નાદ હવે થયો વધી ગયો, અને એટલામાં મગન ને નટવર આવતા હતા. તે નાદ સાંભળતાંજ સાધું ત્યાંથી પલાયન કરી ગયો, અને પછી તરતજ ગાડી અંદર આવી.

આ સમયે સુન્દરમતી એટલાપર નિઃશ્વાસ સમાન સ્તબ્ધાકૃતિમાં પડેલી હતી ! તેણીને આવી સ્થિતિ જોઈને નટવરે તો ચમક્યો, પણ મગને વળી ઉંચું ચતું સમજાવીને કહ્યું કે " અર ! એવો તને પ્લીવરાવવાને અમ દોંગ કરે છે ! બાપ કીચરિત્ર એમજ હોય છે ! "

" હા, ચાર ! ખરી વાત ! " નટવરે એમ કહી બને જણાવ્યું જંગલની અંદર જઈ કપડાં ઉતારી પુનઃમઝાર આવી બેઠા, અને મગને સુન્દરમતીને ઉઠાડવાની તકનીક કરી, પરંતુ તેટલામાં તો નટવરેજ તેણીને એ ચાર લાતો ચોટી દહાડી !

" અરે ! મને શું કરવા માશે છે સ્વમિનાથ ? ! સુન્દરમતી રડતાં બોલી.

" રાંડ, દોંગ કરે છે કેમ ? ! ક્યા તારા બાપને પ્લીવરાવ છે ? ! જાડ ! નહીતો હાડકાંના ચૂરેચૂર થઈ જશે ! " જુમ ધમકાવી !

સુન્દરમતી તરતજ જેમ તેમ કરીને ઉઠી, અને આ પ્રસંગે કંઈ પણ બોલવું મિથ્યા ધાર્યું, તેપણ તેણીએ કહ્યું " હું હાંચ કરતી નથી સ્વમિનાથ ! અહીં પહેલાં એક નિર્ભય બાપા નિકાશ માંગવાને બહાને અંદર આવ્યો, અને તે દુન્ટે મારી લાજ હુ વાનો પ્રવરન કાંઈ એટલામાં તો આપ આવી પહોંચ્યા, અને તેથી મારા ધમેનું રક્ષણ થયું કેમકે આપની ગાડીનો નાદ સાંભળતાંજ તે અહીંથી પલાયન કરી ગયો ! "

" તે વાત હું માનતો નથી ! આજે તો તેના પર આરોપ મુક્યા ને કાલે કદાચ આ મારા મિત્ર પર પણ મિથ્યા આરોપ મુકે ! તારી ઉસાદી હું સમજું છું ! તને આવી રહેલા આવતાં વાદ્ય ચર્ચ દશે, ત્યારે તું આવા પુટા ઉઠાવે છે, કેમ ? ! પણ ચાલ રાખજે કે, મારી આગળ એ તરી નાદખીર આવનાર નથી ! કી ચરિત્રનો તો હું પહેલા નંગરનો પારખું છું ! આજ જુખચુખ

હું જી મરી ! તારો પ્રપંચ માન આગળ અજમાવવાની જરૂર નથી ! ” નટવરે ખુબ તોરમાં તેણીને ધમકાવી કહાડી !

“ હો બાહ, હવે બધી વાત માંડી વાળ ! તું શાંત થા, એને હું હવે રજા લાવ્યો. ” મગને ઉઠાવવાની રજા માંગી.

“ કેમ ? ! ઉતાવળો કેમ થાય છે બાહ ? એમ તો ખરો ? અને એકલાં ગમશે નહીં નટવરે ! જણાવ્યું

હું વળી પાછો આવે યા તારો જરૂર આવીશ હાલ તો તું તરી સ્ત્રી સાથે રહેઃ મગન બોલ્યો.

“ બળી વ્યવ સ્ત્રી ! ” એ શંકા તો મેં જોતુંએ અને ગમતું નથી ! ” નટવરે શુદ્ધરમતી પ્રત્યે નિરુદ્ધાર બતાવ્યો.

“ બાહ, છેક એમ નહીં કરવું ! અંતરરણમાં ગમે તેમ રાખવું પણ જીવરથી બોલાવવી કે કોઈમાં તારો વાંક ન નીકળે ! ” મગને જણાવ્યું.

“ જગત તને પીંખી ખાશે ! ”

“ જગતની હું બિલકુલ પરવા કરતો નથી ! જગત કાણ થાય છે ! તેને જોઈએ તેમ બને ! ” નટવરનો મિલકત તપસાની સાથે હવે તેનામાં જુઓ આવ્યો જગતને હવે મે છાપરે નાખ્યું છે ! હવે તો હું બધો ને મારી મરજી બધી ! મારી મરજીમાં આવશે તેમ મહાત્મીશ નામને પૂછતો કાણ બુઝો છે ? ! ”

“ તે ખરું બાહ પણ જો જરાક મારી સલાહ માનવી જોઈએ હું તને કીક કહું છું મગન જણાવ્યું ” આજ હવે વળી પાછોમળીશું વખત ધણોવધી ગયો છે ! ”

“ કીક પણ જરૂર મળજે ને મારી ખર્ચા અંતર રાખેલો રહેજો અને આજ તારોજ વિશ્વાસ નટવરે બોલ્યા તું જેમ કહેશે તેમ હું કરીશ પણ જો હવે પેલી તારાતું કંઈ ઉતરલાલિન કરીશ તેણીને અહીં આવે તે કીકા અહીં કંઈ કાઢતો ડર નથી ! અહી કાણ જોનાર છે ? ! કેમ ખરું કેતી !

“ તેની પણ હું તજવીજમાં છું વાહ હાલ તો અને જવાદે વળી નિશંતે વાત કરીશું કદીને મગનત્યાથી ગચ્છતિ આપી ગયો.

નટવરે કવતઃ પુરસ્તીપર એકા એકા માન તારાતું ભજન કરવા લાગ્યો ગમે તેમ કરીને કે- ધ પણ પ્રકારે અત્રે બોલાવી મગારી એકવાર મિલાપ કરતો પછી મરા હાથમાથી તે કહી છુટવા- ની નથી હવે અને તો કાઢતો પણ ડર નથી એટલે એ કામ નિઃસ્તાથી કરવામાં વાંધો આવે તેમ નથી એમ વિચાર કરતો નટવરે અહોનીશ મનમાં મનશ્યા બોલતો રહ્યો.

પ્રકારણ ૧૨ મું

કોહરો—મગન મગ્યો પ્રપંચમાં, તટ તરકટતું ક્યું:

વિશ્વાસઘાતી ગીત તે પ્રપંચ પ્યાલું ભરું.

મગનનો એક- વિરલ ધાન !

મગન ઘેર આવ્યો હવે તારાને પ્રપંચથી સપડાવવાને અથવા તો તેણીનો હજોતી કં- પાનો તેણે કરાવ કીધો. કો રસ્તે એ હુલતિનો સહનમાં લેતી, તેને માટે મનમાં અનેક હુલતિના મિનારા બાંધવા મંડ્યો ! આખરે તારાએ નટવરપર જે સીડી લખા હતી, અને જે મગને નટવરને ઘેરથી ઉતારાવતી કરી હતી, તે સીડી તેણે કહાડી. તે હથકાળી હથકાળીને વાંચી જોઈ, અને પછી તેણે બીચાર કીધો કે “આ સીડી તારા ના પત્ની સ્વતંત્રતાસ તંક પડોશું, અથવા તો સ્વતંત્રતાસ સંગે મિત્રતા બાંધી

તેને અઘમપઘમ સમજતી તારાની સંજે તેની પણ તુટ પડાતું, એટલુંજ નહીં પણ એવો ઘાટ થઈ કે, તે ધણી ધણીઆણી વચ્ચે એકદમ શટ પડે, અને કદી પણ તેઓ પાછા એકવ થાય નહીં તેમ કરે. તેમ ગમે તો પડી હું તારાને સહનમાં સપડતી થકીશ !” એમ વિચાર કરતો, મગન વગી પાછો ઉઠ્યો, અને કપડાં પહેરી તરતજ સ્વતંત્રદાસને ઘેર ગયો.

સ્વતંત્રદાસ કાણ હતો? તે એક સ્વતંત્ર સ્વભાવનો વિદ્વાન માન્યુએટ હતો. મગનનો ઉમ, પણ ન્યાયનિયુક્ત વિચારવંત પુરુષ હતો, અને કામતી તેને પણ સ્પદા નહોતી. તે જો કે ધરખારતો થયો સુખી નહોતો, તોપણ આંધે પીધે દુઃખી પણ નહોતો. તે એક સાધારણ સ્થિતિનો સુંદર કાન્તિદાર યુવાન હતો, અને ખુદ, પાટલુન, ગરમાને ટકાશ ટાપી પહેરતો હતો. તેને ગવર્નમેંટમાં એક સાધારણ પગારની આકરી હતી, અને તેના માતપિતા તેને બાળક મુકીને મરી ગયલાં હોવાથી તેનાં સગાંઓએ તેને ઉછેરી મોટો કર્યો હતો. તારાનો પિતા ધનવાન હોવાથી ધરજમાઈ કરી રાખવાના પ્રવાસથી તારાને તેની સાથે પરણાવી હતી, પરંતુ આ બાઈસાહેબ મગનના કડક ને સતંત્ર-મોત વાળી “સાસરા છે કદીકા આસરા. તીસરે દીન રહેવે તો આવે આસરા” એ કહેવતને માંડતો તે પોતાને સાસરે નિવાસ કરી સસરાના આશ્રય નીચે રાટલા ખાતાના જમાઈ તરીકે પોતાના જીવનમાં કહેવતવવાને તેણે ચોક્કસ વિચાર્યું નહીં, અને તેથી તારાને તેણીનો પિતા તેને ઘેર મોકલતો નહોતો. આથી આ યુવાન બેંડું પરણેલું છતાં સંસાર સુખમાં દુઃખી દિવસ ગુજારતું હતું, અને તેથી સ્વતંત્રદાસના મનમાં હરદય એવોજ વિચાર આવતો કે “હવે તો મારી સ્ત્રી મારે ઘેર આવે તો હી કે, અગર તેમ નહીં તો હેડા છુટે તો હીક !” પણ નાતરીઆ ન્યાત નહીં હોવાથી હેડા તો છુટેજ સતી ?! આથી સ્વતંત્રદાસ મનમાં થણો મુઝાતો હતો, અને પત્નિ વિયોગની વિપતિએ તેનાં યુવાન મિતને ચક્રોળ બનાવી મુક્યું હતું !

પાછલા પહેળના ત્રણ વાગાને સમય હતો. રવિવારનો નવરો દિવસ હોવાથી સ્વતંત્રદાસ ‘રેનહસ’ની એક અંગ્રેજી વાર્તા વાંચતો એક ઈંગ્લિશર’ પર પડ્યો હતો, અને સ્ત્રીની ઉદ્દાશિન અને વાર્તા વાંચવાની લેહરમાં સગાર નિંદ્રાદેવીનાં હસન નજીક આવતાં હતાં એટલામાં દારૂ પીખ-ઓ! સ્વતંત્રદાસ “કાણ છે?” કરતો ખુરશીપરથી ઉઠ્યો, અને બારણાં બાજળ જતાં તેણે મગનને ઉપર ચડતો જોયો.

“આથો બાઈ પધારો. આપનાં પમલાં મારે ત્યાં ક્યાંથી ?” સ્વતંત્રદાસ મગનને આવ-વકાર આપી પેતના ઝોરણમાં એક ખુરશીએ બેસાડ્યો. અને પુછ્યું “કંઈ કુકમ ? ફરમાસ ?”

“કુકમ ને ફરમાસમાં આપને એક તરદી આપસ આવ્યો છું; પણ તે પ્રથમ મારે કહેતું બોલએ કે, હું આપને જે વાત કહેવા આવ્યો છું તેમાં મારો સ્વાર્થ નથી, પરંતુ આપને સ્વાર્થ સ-માયેલો છે. જે, આપ સાંભળશે ત્યારે આપની ખુરી ખાત્રિ પડશે.” મગને શાંતપણે ને ખીરે સ્વરે સમ્યક્તાપૂર્વક જણાવ્યું.

“જે હેમ ને આપ ફરમાયો” સ્વતંત્રદાસ એકદમ વિચારમાં પડી ગયો કે “હું હશે વળા” મગને કહ્યું “પણ એવું ન બને કે આપ મને વગોવો અથવા મે આપને કંઈ વાત કરી છે એમ પણ કોઈ બોલી બય ! કેમકે તેમાં મારે પોતાને કંઈજ લેવાદેવા નથી !”

આપે તે વાતથી કંઈજ ડરતું નહીં હું એવો બેવકુફ નથી કે જે ચાલુસ મારી મતલબની વાત મને કહે તેનેજ હું કહેત કરું માટે આપ સુખથી ફરમાવો આપનો હું એર આબાર ખાનીય સ્વતંત્રદાસે વચન આપી જણાવ્યું.

ત્યારે હીક પ્રથમ તો હું આપને પુછું તેનો ખુલાસો મને મહેરબાની કરીને આપો કે આપની સ્ત્રી આપને ત્યાં આવે છે ?! “ના”

કેમ નથી આવતી વાર ? ”

“ તેણીને પિતા તેણીને મોકલતો નથી તેથી. ”

“ પણ તેણીને પિતા શા માટે નથી મોકલતો ? ”

“ કારણ એજ કે, તેણીનાં લગ્ન મારી સંગે થયાં ત્યારે મારા સસરાના મનમાં એવો વિચાર હતો કે, હું એકલવાયો છું તેથી હું તેનો ધરજમાઇ થઈ રહીશ, પરંતુ લગ્ન થયાં પછી તે વાત મને પોતાને પસંદ પડી નહીં; અને તેનો મેં અનાદર કીધો, જેથી મારી સ્ત્રીને મારે ત્યાં મોકલીજ નથી ! ” સ્વતંત્રતાસે કારણ જણાવ્યું “ અને તે કારણથી અમે જાને, હજી સંસાર સુખને પામ્યાંજ નથી ! ”

“ ઠીક ત્યારે, તમે તમારી સ્ત્રીને માટે કેવો વિચાર ધરાવો છો ? ”

“ મારાએ નહીં ને માહાએ નહીં ! કેમકે હજી અમે એક બીજના સમાગમમાં બિલાટલ આંખાજ નથી, એટલે અમે એક બીજાં કેવી રીતભાતના ને કેવા સ્વભાવના છેએ તે અમને પર-
નરખતી ખબર પડેજ નહીં. ”

“ તો હું ‘કર’, પણ જો તમને એમ ખાત્રિ થાય કે તમારી સ્ત્રી દુરાચરણી છે, તો તમને તેણીને મોકલવાનો વિચાર આવે ? ” મગને હવે ખરાબર બાહિર તપાવ્યું ?

“ કશોજ ખરાબ ! જો મારી ખાત્રિ થાય કે તેણી આડે રહેતે ચાલે છે, તો હું તેણીની ખરાબર તપાસ કરી તેણીના છેડા છોડવું, અમર મને જેમ યોગ્ય આવે તેમ કરું ! ”

“ એમ તો નક્કી ખરુંની ? ”

“ ચલખત ! ”

“ ત્યારે તો ભા આ તેણીના હાથની ચિડી લગાર વાંચી જુઓ ! ” મગને પેલી તરફાવેલી ચિડી સ્વતંત્રતાસના હાથમાં આપી !

સ્વતંત્રતાસે તે ચિડી હાથમાં લીધી, અને તરતજ ઉતાવળમાં વાંચી જોઇ, અને તે એકદમ
(એમ્મો) “ આ ચીઠી મારી સ્ત્રીની છે ! અરેરે ! તે રાંડ આવી કુતિસત નીકળી ! હવે હું સમજ્યો !
તેથી તો મારે ત્યાં આવતી નથી ! બાહાર બટકતી સ્ત્રીને સાસરે જવું નહીંજ ગમે, એમાં કંઈ શક નથી ! વાર પણ બાઈ, આ ચીઠી કોના ઉપર લખી છે ? ”

“ પેલા નરવર ઉપર, કે જે તમારા સાસરાની સામેજ રહે છે ! ”

“ ખરાબર ! તે છે પણ એવોજ. ”

“ અને તેથીજ તેના બાળાપે હાલમાં તેને પોતાનાં ધરમાંથી કહાડીને જુદા અંગલામાં રાખ્યો છે ! ” સ્વતંત્રતાસનાં મગજપર મગને જબરો રંગ ઝમાવ્યો !

“ એમ કે ? ! એટલે સુધી વાત પહોંચી છે ? ! ” સ્વતંત્રતાસે ચકિત થઈને પૂછ્યું “ નર-
વરની સાથે તેણીને પ્રીતિ છે એ વાત શું પ્રસિદ્ધ પણ થઈ ગઈ ? ! ”

“ હા ! આખા શહેરમાં એ વાતની હોહા થઈ ગઈ છે ! ” મગને હવે વધારે મક્કમપણે જણાવ્યું “ અને એ જાને વચ્ચેનો સંબંધ ન્યાત જાતમાં પણ જણાઈ ગયો છે ! તેમાં તમારા પ્રુ-
પાઈને માટે પણ લોકો ચરચા કરે છે કે, તારાનો પતિ આવો વિકાન થઈને આ બાંહેડો કેમ જોયાં કરે છે ! માટે હવે તમારે ચેતવું હોય તો ચેતજો ! ”

“ બાઈ, તમારો ઉપકાર માતું છું કે તમે મને બરમ જણાવ્યો ! ” સ્વતંત્રતાસે જણાવ્યું “ અને હવે મારે શો ઉપાય લેવો તેનાજ વિચારમાં હું છું ! એ રાંડને મારે બારણે તો કદી પણ ખાંધુજ નહીં ! પણ હવે એનો છેડો કેમ છુટ તેનો ઉપાય જો તમે બતાવો તો મ્હોટો ઉપકાર માનીશ. ”

“ એનો ઉપાય એજ કે તમારા સંસારને ‘નોટીસ’ આપો કે તમારી છોકરી આવી ચાલની હોવાથી હું તેણીની સાથેની લગ્નની ગાંઠ રદ કરું છું. ”

“પણ મારો સસરા તેથી કંઈ બ્હીએ તેમ નથી ! અને વળી તેમ કરવા જતાં ન્યાતમાં પંચાત જગશે ને ન્યાતીલાઓ અને દમ બરાવવા આવશે કે “તમે ન્યાતનો કામદો કેમ તોડ્યો ! ” માટે મારા વિચાર પ્રમાણે ન્ય તમાં આ વાત આ પુરાવાની ચિઠ્ઠી સહિત રજુ કરું, અને ન્યાતની ખાત્રિ કરી આપું, એટલે પછી તેઓજ કંઈ વાજબી કરાવ કરી મારો છેડો છોડવશે !”

“એ પણ બરાબર છે. એમ કરો ત્યારે પણ જોજો, એમાં મારો હાથ છે, એમ કોઈ જોએ નહીં !” મગને તેને માટે વચન લીધું.

“કહી નહીં બાહ આપનો ઉપકાર થયો, હવે હું મારા ઉપાયમાંજ રહીશ, અને વળી પાછા મળશું. ન્યાતમાં આ બાબત રજુ કરીશું પછી શું પરિણામ આવે છે તે આપને હું મળીને જણાવીશ.”

“હવે હું રજા લઉંશ ત્યારે.”

“હા બાહ, માફ કરજો આપને તરહી પડી,”

“હા હા હા ! તરહી શાની એમાં ! આપણે બાહઓ હોએ. ” એમ કહી મગન ત્યાંથી આવ્યો ગયો.

સ્વતંત્રદાસ સ્વતઃ શોક કરવા લાગ્યો ? તે મનમાં બોલ્યો “હાય ! દુનિયામાં સ્ત્રી જાતિ પણ કેવી પ્રપંચી ને કુતરાની જાતની વસે છે ! મારો સસરા પોતાની છોકરીને નથી મોકલતો તેવું કારણ કહાવ્ય એમ પણ હોય કે તેણેજ આવતી નહીં હોય ! ગમે તેમ હોય પણ હવે તો તેણીને કહી રાખું પણ નહીં ! કુટુંબમાં પડેલી સ્ત્રી મારે ઘેર આવીને મારાં ઘરને ઓર અપવિત્ર કરે તેમ નવાહ નથી ! હાલ તરત તો ન્યાતની સભા મેળવીને તેમાં એ વાત સુકી મારી સાથે તેણીના છૂટા-છેડા કરું ! પછી ખીજી વાત !” એમ વિચાર કરી સ્વતંત્રદાસે ન્યાતના ઝોરને તોડ્યો અને બાહને ને બાહને ન્યાતીલાઓની સભા મેળવવા માટે સુચના કરી જે પ્રમાણે ન્યાત રાત્રિના નવ વાગતાંજે મનમે ન્યાતની વાડીમાં મળી. આશરે બસે ન્યાતીલાઓ ત્યાં એકત્ર બેસા થયા, જેમાં સ્વતંત્રદાસનો સસરા મનહરદાસ પણ ત્યાં વખતસર જઈ પહોંચ્યો, અને ન્યાતના શેઠે સભાનું કામ શરૂ કરતાં જણાવ્યું કે “સ્વતંત્રદાસની ખાસ અરજ પરથી બાહને ન્યાત મેળવી છે, માટે તેમાં તેમને શું કહેવું છે તે કહે.”

સ્વતંત્રદાસે પ્રથમ માત્ર એટલુંજ જણાવ્યું કે “મારી પત્નિને તેણીનો પિતા મારે ઘેર મોકલતો નથી, માટે મારી લગ્નમાં રદ કરી તેણીની સંજે મારા છૂટા છેડા કરાવી આપવાની ન્યાતે મહેરબાની કરવી.”

આ સાંભળતાંજ મનહરદાસ ગભરાયો, અને તે બાહનો પડી બોલ્યો “શું ? ! લગ્ન તોડવાનો આપણી ન્યાતમાં ધારો છે ? ! એમ કહી બને નહીં !”

“ત્યારે તેમ નહીં તો તમારી દીકરીને મારે ઘેર મોકલો.” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું.

“તેમ કહી બનનાર નથી !” મનહરદાસે બાર સુકીને કહ્યું “તમારી સાથે ચરત છે કે, તમારે મારા ધરજમાંથી તરીકે મારાજ ધરમાં રહેવું પડશે !”

“એવી ચરત છેજ નહીં, ને હું તમારાં ધરમાં કહી પણ રહેનાર નથી !” સ્વતંત્રદાસે બિ-જનસમાં જણાવ્યું.

આ સાંભળી એક બીજો સખસ બોલી ઉઠ્યો “તમારે જોઇએ તો એમને ઘેર રહો કે ન રહો, તે વિષે ન્યાત કંઈ ફરજ પાડી શકશે નહીં, તેમજ તમારાં લગ્ન રદ કરવાને પણ ન્યાત દરમાવશે નહીં, કેમકે લગ્ન રદ કરવાનો જાતિ ધારો નથી. આપણી જાતિમાં કંઈ નાનરનો ચાલ નથી કે, લગ્ન રદ કરવાની પરવાનગી ન્યાત આપશે ! માટે એ વિષે ન્યાત વચ્ચે પડી શકતી નથી !”

બીજાઓએ “બરાબર છે.” એમ કહી ટેડા આપ્યો.

સ્વતંત્રદાસે બોલ્યો “હું એમ સાબિત કરી આપું કે, મારી સ્ત્રી ખરાબ ચાલતી છે, અને તેણીની સંજે હવે મારે રહેવું લાજમ નથી, તો તમે મારી માંગણી મંજૂર કરશો નહીં ? !”

આ સાંભળતાં જ મનહરદાસનો મિગસ ગયો । તે એકદમ સ્વતંત્રદાસને મારવાને ઉભો થયો ! બીજાઓએ તેને રોક્યો અને ‘સાચર કરો ! ધીરજ ધરો ! સાંત પડો ! મોંઢેથી વાત કરો લાડો નહીં !’ વગેરે વેણો દિવ્યારવા લાગ્યા । આખરે ન્યાતના શેડે સર્વને ધીરા પાડીને કહ્યું “બાપુઓ, અકળાઓ નહીં ! સ્વતંત્રદાસને જે કહેવું છે તે કહેવા દો, પછી તેનો નિદાન કરવો.”

“અરે મારી દીકરીપર એ તોહોમત મુકનાર કોણ ? !” મનહરદાસ ગંભિરે રાતો ચોર થઈ બોલ્યો “એનાપર આખરની દરિયાદ માંડીશ ।”

“અરે દગબા તમારું મોં કાણું સાદી જેવું કરી આપું છું । લગાર ચોભો ! પછી તેમજ તમારી મેજે નીચું ધાલી પુલિયામાં ફુપી મરશો !” સ્વતંત્રદાસે દિગ્મતથી જણાવ્યું.

“અરે બરે એકમ ! આજ કાલના મોરા જેવા છોકરાઓને તો હું ગળવામાં ધાલીને કરું છું । તારા તે શા બાર છે !” મનહરદાસ દમામમાં જણાવ્યું.

ન્યાતના શેડે જાંનેને સુપ સખી કહ્યું “સ્વતંત્રદાસ, બીજી ત્રિજી વાત દરે પડતી નાખો, અને તમે તમારી સ્ત્રી પર જે તોહોમત મુકવું તેની સાબિતી તમારી પાસે થું છે તે ન્યાતમાં રજુ કરો, અને પછી ન્યાતની મરજમાં આવસે તેમ ન્યાત કરશે.”

“શ્રીક છે. મારી પાસે પુત્રવે મોજુદ છે.” એમ કહી સ્વતંત્રદાસે તારાના હાથનો લખેલો પત્ર રીકના હાથમાં આપી કહ્યું “હો, આ મારી સ્ત્રીએ પોતાના એક પ્રીતિગ વિપરતો લખેલો પત્ર રજુ કરે છે, જે વાંચતાં જ આપ સર્વ સાહેબોને તેણીની નહારી આલ વિપેની ખાત્રિ થશે.”

આ સાંભળતાં જ ન્યાતના તમામ જનો ચકિત થઈ ગયા ! મુનમુન ચાદર દરેકના મોંપર પચરાઈ રહી મનહરદાસે તો એકદમ નીચું જ ધાલ્યું । કોઈ કહે “કાગળ વાંચવો જોઈએ.” અને કોઈ કહે “એવો કાગળ ન્યાતમાં વાંચવો નહીં ।” પણ સ્વતંત્રદાસે આશ્ચર્ય કીધો કે “એ કાગળ સર્વની સમક્ષ વંચાય નહીં ત્યાં મુખી સર્વની કેમ થઈ શકશે ? ! માટે એ પત્ર જરૂર જાંચવો જોઈએ ।”

આખરે શેડે પત્ર વાંચવો શરૂ કીધો, જે નીચેની વિમતે હતો:—

“પ્રીતિકર માણ,

વિનંત છે, આપનાં દર્શન દુર્લભ કેમ થઈ પડ્યાં છે ? ! આપે અને આઠ દિવસની અંદર મપુનઃ મળવાનું આપેલું ક્યા રજૂ ? ! આપ પ્રારંભમાં જ શંકાશીલ બનાવો છો ! વિશેષ વિક્ષમતાની વાત તો એ છે કે, પ્રથમ મારે માટે આપ બારીએથી ખસતા પણ નહોતા । અને હાલ જ્યારે જોઈ છે ત્યારે બારી ખાલી જ રહ્યું છે ! કોઈક વાર આપ દિવાનખાનામાં આંટા મારતા હો છો, સારી આપનાં દર્શનનો લાભ મને મળે છે; પરંતુ તે માત્ર મારી અતુરતાથી જ ! કેમકે આપ તો મારી બારી તરફ દષ્ટિ પણ ટેકમતા દિમતા નથી ! અને આપે જાણે આ રંગ દારીને ચિત્તારી દીધી હોય તેમ આપનું વર્તન સાક્ષી પૂરે છે । અતી વૃત્તિ વાપરવાનું કારણ શું ? ! કહે છે, કદાચ આપના પ્રીતિએ આપણા વચ્ચેના પ્રેમનું ખંચન કર્યું હોય । અથવા તો આપ તેમજી કરીને મારી મનમુગ્ધ નિદાનવાનું પણ મુકી ગેરો હો તેમ નહીં તો કદાચ આપને કોઈ બીજી પણ મળી હોય ! કંઈ પણ સમય તો હોવા જ જોઈએ ! હું તો આપની આવી રીતથી રાત ને દિવસ મિનન મિનન થઈ જઈ છું, અને મારા અંતઃકરણમાં આપના પ્રત્યેના શુદ્ધ પ્રેમે જે નિવાસ કીધો છે. તેથી માફ હૃદય સદા આપનું જ સ્મરણ કરવામાં લીન છે ! પુરોનાં હૃદય વજ્ર હોય ને દયાહીન હોય એ કહેતી આપનું આચરણ સાબિત કરે છે ! લગા કરવે છે, કંઈક હૃદ મુકી આપને લખું છું, તોપણ એ સર્વનો સાર મારાં હૃદયમાં આપનાં પ્રત્યે વસેલી મમતા સિવાય બીજો કશો નથી ! હું દિલગીર છું કે આપના પ્રત્યે મારો આશ્રયો બધો જીવ યોરોરે રહેતા છતાં આપતો મને સંભારતા પણ જણાતા નથી ! પણ આપે નહીં માનવું કે, આપ મને તેટલા બેવચની થશો, તોપણ હું તો માફ વચન

“ અમે મારી ઘેટીપર એ તોડેમત મૂકનાર હોણ ? ”

મિથ્યા ભવા દેનાર નથી, અને આપ સિવાય પર પ્રવ્રવને—અને મારા પરજોશ પતિને પણ હું માહ આપ સમાનજ માનીશ । આપને હું કહી બુલીશ નહીં ! આપ જોઈએ તો નિદ્રિતા વાપરી અને વિસારી દેજો ! પરંતુ મારાથી તેમ કહી પણ થશે નહીં; કારણ કે મારા અંતઃકરમમાં આજના પ્રત્યે પવિત્ર પ્રેમે મૂળ સ્થાપ્યું છે । પણ વળી હું હઠ બાદાર લખી મારા પ્રેમી ઉજળાનો પ્રકાશ કરું છું । અને હવે હું વિશેષ લખતું માંડી વાળું છું । કેમકે મને બધ રહે છે કે પ્રેમાશિ પ્રવિષ્ટ કરતાં રહેને કલમ વિશેષ આસે તો આપને માફ લાગી જાય । માટે આપ હવે ક્યારે મળશો તેજ જાણવા માહ છું. આજે સપોરમે દિવસ હોવાથી સાપડાને હું મંદિર જઈશ, માટે કૃપા કરી આપને ત્યાંજ મળો તો ઉપકાર થશે. ત્યાંથી પછી દુર રથજે આપણાં વિયોગિ હજમનો ખુલાસો કરી જીવને આનંદ પમાડવા વાલકેવર કે મહાસિદ્ધની તરફ નીકળી જઈશું. પણ આજે જરૂર મળશો એવી આશા છે. ઉત્તર આની સાથેજ પાઠવશેજી. એજ વિનંતિ.”

છીં. આપની રંક દારી
તારાનાં ઈંચત.

ઉપરો પત્ર સાંભળતાંજ સર્વ સદ્ગુણરમે મહા વિરમયતા પામ્યા । મનહરદાસ તો થોડાક પત્ર વાંચતાંજ ખોંખારતો ચુંકવાનું મિશ કરી સાંજનામાંથી ઉઠીને આશ્વો ગયો ! ખીજ બાકીઓ પણ શીતળ થઈ ગયા । કામળ વંચાઈ રહ્યા પછી સ્વતંત્રદાસે કહ્યું : “ કેમ સાહેબો, હવે તો ખાનિ ચર્ચ કે હજી ખીજને પૂરવો જોઈએ છે ? ! ”

કોઈ કંઈ જવાબ દે નહીં । સર્વનાં મોઢાં સિવાઈ ગયાં હોય તેમ ચર્ચ ગયાં ।

“ કેમ હવે કોઈ જોલતા નથી ? । આસો હવે ન્યાય કરો ” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું.

થોડે કહ્યું “ આ બાબતમાં દિલ્લીર હોએ કે ન્યાય વચ્ચે પડી શકતી નથી. પરંતુ તમારી જેમ મરજમાં આપે તેમ કરો । ન્યાત તમને પણ બંધનમાં રાખતી નથી, તેમજ મનહરદાસને પણ બંધનમાં રાખતી નથી । તમારે પાલવે તેમ કરો । ”

એમ જણાવી લોહા મગાવી ન્યાતની સબા વિખેરી નાંખી, અને માંદોમાંદે શુરાપુસ કરતાં સર્વે રોગાખંધ ચાલતા થયા. સ્વતંત્રદાસ પણ ઘેર ગયો, અને ખીજ દિવસે પ્રબળ થતાંજ તેણે મગનને તેણી મંગાવ્યો. મગન આવ્યો, અને પૂછ્યું “ કેમ માહ ન્યાતમાં શો કરાવ થયો ? ”

“ ન્યાતે તો કહ્યું કે અમે જે કામમાં વચ્ચે પડી શકતા નથી, માટે તમે પાલવે તેમ કરો ” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું.

“ એમ કે ? । ત્યારે તો કોરડનો આકરો હો । બમ થઈ રહ્યું । ” મગને જણાવ્યું.

“ નહીં. તેમ કરવાની જરૂર નથી. હું પહેલાં કોરડમાં જઈ તેના કરતાં મારા સમરાનેજ પહેલાં કોરડનો આકરો લેવાની ફરજ પડે તેમ કરવું જોઈએ. ” સ્વતંત્રદાસે ચુકિત શોધી કહાડી.

“ ત્યારે તેમ કરો ” મગને જણાવ્યું “ અને તેમ કરવું હોય તો પ્રભાત એજ છે કે, મોડા દલાલ સમુરી પકડી ખીજ કન્યા પસંદગી, કે પછી મનહરદાસ એની જેમે મેદાન પડ્યો ! ”

“ એ પણ બરાબર છે. દાલતો યોગ દાલાલ સાંત રહુ છું. પછી જોઈએ કેમ થાય છે । તે પછી મનજુઓ કરીશું. ” સ્વતંત્રદાસ બોલ્યો.

“ દીક છે. ત્યારે હવે રજા છે ? ” મગને એમ કહી રજા માંગી અને તે ત્યાંથી ગયો.

સ્વતંત્રદાસને હવે દિવ્યત આવી, અને ખીજ કન્યાને માટે મોઢવજી હરવ માટે તેણે ગોરને બોલાવી તખ્તીજ કરવાની બલામજી કરી, અને ગોરને સાલમ મળવાથી નથી કન્યાની શોધમાં તે મળ્યો.

પ્રકરણ ૧૩ મું.

દોહરો—પાપ દુર્યુ તારા તણું, મુખો મનહરદાસ;
કલિસત યુગીએ કર્યો, પુન્ય પિતાનો નાચ !

મનહર મુખો !

મ

મનહરદાસ ન્યાતની પંચાનમાંથી હોતો મરમ મગજે ઘેર આવ્યો રાત્રિના અગીઆર વાગ્યા હતા, અને રાત્રિ અંધકાર હોવાથી જેમ તેમ ઢોકર ખાતો હતો અને ધરમાં દાખલ થયો. તેનો પિત્તો તપી આવ્યો હતો ! તે અસંત આક્રોષે ખતી ગયો હતો, અને પોતાની પુત્રી વ્યભિચારણી છે, એવી તેની મોઝે મો દડા ખાતી પણ થઈ હતી !

“ પશુ હવે શું કરું ? ! ” મનહરદાસ ધણા ઉંઘા વિચારમાં ઉદાસિત મુખે વિચારમાં બેઠો “ હવે તો દુનિયામાં મારે મોં ખતાવી શકાય તેમ નથી ! રાંડ નાહાન દીકરીએ મારી આપ-રૂનાં કાંકરા કીધાં ! દામરે દીકરી ! તને આ શું મુઝયું ! ” એમ કહી તેનો છાતી માથાં ફેરવ મૂક્યો !

ધોંધાટ વધ્યો ! ખતી માથાં ફેરવવાનો નાદ સાંભળતાંજ તારા હોડી અને “ બાપા, શું છે ? આમ કેમ કરો છો ? ! ” કરતી મનહરદાસના હાથ પકડવા ગઈ ! પરંતુ મનહરદાસે તેણીને તરછેડી નાંખી, અને એવા જોરથી ધકેલે માથો કે, પાસે દાહર ઉઘાડો હતો તેમાંથી તારા છેક ઝોંચતળાએ ગળડી ગઈ, અને તેણીનું મસ્તક દુટ્ટી પશુ ગયું જેથી બોહી વહેવા માંડતા તેણીનાં વસ્ત્રો લાલ લાલ ખરડાઈ રૂધીરમાં લવચકાઓળ થઈ ગયાં ! ધરમાં ઘાટી સુતો હતો તે આ બચાવક ખનાવની ગળપડ થતાંજ દોડી આવ્યો, અને તેણે તારાને ઉંચકી લઈ તેણીનાં શરીરપર તાબહતોળ પાછીનો દહિડો રહેલો ! સારે નસીએ તેણીને ખા ધણો થયો નોહોતો, પરંતુ થોડુંજ લોકો વહી ખંધ થયું તારાની પાસે થોડી વારે મનહરદાસ પશુ નીચે આવ્યો, અને કઢ્યાટમાં બોલ્યો “ રાંડ દીકરી, તેં મારા ધોળામાં ધુળ ઘાલી ! તેં મારા કુળનું નામ ખોળ્યું. અને મારી સાતે પહેલીનું કાણું કહેવ-સળ્યું ! મુઝ તું છોડી ની થતી ! તારૂં મોં અને હરી ખતાવતી નહીં ! જા તારૂં કાણું કર ! હું તને વિશેષ જોવા આહતો નથી ! ”

“ પિતાજી, આપ મારાપર આમ કાપે કેમ બરાયા છો ? ! મેં આપનો કંઈ ગુનહો કીધો નથી ” તારાએ હાથ જોડી કરમરીને કહ્યું.

“ શું ? ! હજી સતીપણું ખતાવે છે ? ! પેલા અંજળ નટવરપર તેં પત્ર નથી લખ્યો શું ? ! ” મનહરદાસ પુન્ય મિળસમાં લાલચોળ નેત્રો ફેરવી બોલ્યો “ જા, જા, રાંડ દીકરી, નીકળ અહીં-વા ! નહીંતો અખપડી કંઈ નવું જુવું કરી નાખીશ ! તને જેર દહ મારી નાખું તોએ સાફ ! પશુ જા, હું સરકારના કાયદાથી, અને પરમેશ્વરના અપરાધથી હતા કરતાં હું છું ! ખસ દુર થા અહીંથી ! ” એમ કહી મનહરદાસ પોતેજ પાછો ઉપર આવ્યો ગયો !

થોડી વારમાં પ્રભાત થઈ, પશુ બાપ દીકરી એક ખીજાથી દુરનાં દુર રહે ! તારાએ વિચારું કે “ હવે એ પુણ્યને છુપવા દેવો કામતો નથી ! કેમકે એ હવે મને બહુ તપાસતો રહેશે અને બચ-વર મારી તોફારી રાખશે, મારે એને કોઈ પણ પ્રકારે દાર કરવો કે વચ્ચેની નડતલ દેવે ! ”

એમ કહી તારાએ કળાટમાંથી એક જેરી ફવાની સીસી કઢાડી, અને તે પોતાની આંહોના પ્યા-લામાં રડો, તે પ્યાલો ઘાટી સાથે મનહરદાસ તરફ મોકલ્યો ! મનહરદાસ તે ખીતાંજ થોડીવાર-માં બેસી શકે મવા માંડ્યો અને જોતજોતામાં તેના પ્રાણ ગયા ! લોકમાં તેના અકસ્માત મરણથી અ-નન્યખી ઉપજી, પરંતુ પૈસાવાળો હોવાથી તેનો લોકખીજોડો કરી નાંખ્યો ! તારાનું માથું દાહરમાં પડ-

વાંચી ફરી ગયું હતું, તેના કારણમાં તારાએ એવો ઢોંગ ખતાવ્યો કે “આપનાં અકસ્માત મરણથી તારાએ છાતી માથાં ફટકાં માથું ફરી ગયું!” આ ઢોંગ લોકોએ માન્યો પણ ખરો, અને તેથી તમામ વાત ચુપ્ત રહી ગઈ! કાળાં કૃત્યોપર ટોપલો લંકાયો! કળવુગના પ્રતાપે અસત્યનો પ્રકાશ થયો!

અનહરદારના મરણ બાદ તેર દીવસ સુધી તારાએ સગાં વહાલાંએને દરરોજ આતમાતનાં મોજન કરાવ્યાં અને તેરમાને દીવસે ઝોટો વરો કરી સારો ખરચ કાઢ્યો. બાદ તારા હવે એકલી મનમાં આવે તેમ મહાલવા લાગી! હવે તેણીએ નરવરને મેળવવાની તબવીજ કરી, અને તેણીએ પ્રથમ પોતાના ઘાટીને જોવાની હતી “રામા, હવે પેલા નરવરની તું ખબર કહાડ; કેમકે માન તેને માટેજ મારે માથે આટલું બધું વીત્યું છે. તો હવે મારી ફરજ એજ છે કે, તેને કહી છાડવો નહીં. આમે ને આમે ફળેત તો મધ સુખમાં હોએ! હવે કરવાનું કંઈજ કારણ નથી! માટે તે ક્યાં છે તેની તપાસ કર! કેમકે પ્રજા દિવસ થયાં તે ઘરમાં તો જણાતો નથી!”

“ના બહેન, પણ મેં સાંભળ્યું છે કે, તેઓને તેમના બાપે ઘરમાંથી કાઢી કહાડ્યા છે! અ ને મહાલદેવીના એક બંગલામાં તેમને એકલા રાખ્યા છે!” રામાએ જણાવ્યું.

“એમ છે?” તારા ખુશી થઈ. “તારે તો ‘બાવતુલુ ને વેદે કર્યું!’ હવે તો જન્મ મારે કાઢની નડતણ ન રહી, તેમજ તેને પણ ન રહી! બનેને ફાવતુ થયું! માટે હવે તું તેનો પતો મેળવી આવ! પછી તેમને મળવાનું નહીં કરીશું.”

“બહુ સાદું બહેન આ આવ્યો.” એમ કહી રામા તરતજ કપડાં પહેરી ઉભે પગે મહાલદેવી તરફ ચાલ્યો, અને નરવરના બંગલાની શોધ કરતાં તે બંગલો હાથ લાગ્યો. તેઓજ તે અંદર ગયો, અને નરવર એકલા ખુરસીપર બેઠો હતા, તેને જઠને સલામ કરી, સુંદરમતી પણ એક ખુણામાં બેસી હતી. તેણીએ રામાને જાણખી કહાડ્યો, અને નીત્રાસ મૂકતાં તે મનમાં બોલી “હાથ હાથ! આ તો પેલી રાંઠ તારાનો ઘાટી છે! વળી એ રાંઠ પેથેલી લાગે છે!” પણ એટલાથીજ તે મૂગી બેસી, અને રામા તથા નરવરનો રંગ જોતી રહી.

રામાને જોતાંજ નરવર ખુશી થતો હતો, અને તેને આંધે હાથ મૂકી તેને એક ખુણામાં લઈ ગયો! ત્યાં તેઓ બંને વચ્ચે ગૂંચપસ થતાંજ સુંદરમતીનો છવ કપાઈ જવા જવો થયો! પણ બાવારી સુખજ રહી! બોલીને શું કરે! બોલે તો વળી એ ખાવ!

“કેમ રામા, તું અહીં બેઠે દાહાડે ક્યાંથી?” નરવરે રામાને પ્રશ્ન્યું “તારાની શી ખબર છે?”

“શેઠ સાહેબ તેઓ ખુશીમાં છે, અને આપની શોધ કરવા માટેજ મને મોકલ્યો છે; કેમકે તેમના પીતા ગુજરી જવાથી હવે તેઓ ઘરમાં વઢન એકલાજ રહે છે, અને આપને અડોનીશ વાદ ક્યાં કરે છે! માટે આપ હવે જો ત્યાં પધારો તો મહેરબાની રામાએ અરજ કરી.

“પણ ત્યાં આવતાં કાઈ મને જોશે તો શા કાલ?” નરવરે ધારતી બતાવી.

રામા બોલ્યો “હવે કંઈ કાઢની ચેહરી નથી; કેમકે મહારાસીક હતા ત્યાં સુધી બધી મોરી રાખવાની જરૂર હતી. હવે તો તારા બહેન સ્વતંત્ર છે, માટે કાઢની પણ બીક રાખવા જેવું નથી. આપ સુખથી પધારો.”

“પણ ધોજે દાહાડે તો હું નહીં આવું. રાંધે દીવાગતિ પછી આવીશ. માટે તે સમયે તું જાડી બઠને મને તેડવા આવજો.” નરવરે જણાવ્યું.

“હીન તારે તેમ કરે. હું આ સમાચાર બહેનને પહોંચાડું છું.” રામાએ કહ્યું.

“તરૂં! પણ રામા, તારાના બાપ એવિંતા ગુજરી ગયા કે શું? કંઈ માંદગીના સમાચાર તે સાંભળ્યા નથી?” નરવરે ખુલાસો માગ્યો.

"શેઠ, એ વાત જુદીજ બની ગઇ-છે ! આજ ઘેર પધારશે ત્યારે બહેન એ વાતનો ખુલાસો કરશે. હવે મને રજા આપો; કેમકે તે ઘરમાં એકલાં રાહ જોતાં હશે, ને મૂઝતાં હશે !" રામી એમ કહી રજા માગી ત્યાંથી ચાલ્યો ગયો.

નરવર પુણ્ય મિત્રસમાં પાછો ખુરશી પર બેઠો, અને મૂકો આમળતો મનમાં મકલાવા લાગ્યો ! મનની ઉમેદ મળી હોય તેમ તેનો ચહેરો આનદી થયો. પણ મુંદરમતીને તો નરર સહ થયો કે "ખચીત રાંડ તારાનું કંઈ કહેજુ આનંદુ છે ! અને તેથીજ એ આટલાં બધા મકલાય છે." એમ નિર્માણ માની તેણીએ નરવરને પૂછ્યું "કેમ પ્રાણુનાથ, આપ કંઈ આજે આજલા બધા આ નંદમાં આવ્યા છો ? પેલા ઘાટી ક્યાંથી આવ્યો હતો, અને શું કહી ગયે ?"

"તારે તેવું શું કામ છે ?" નરવરે મિત્રસમાંજ જવાબ વાળ્યો "તું પુછનાર કોણ ? તારે એની પૂછપરછ કરવાની જરૂર નથી ! તું તાઈ કામ કર !"

મુંદરમતીને હવે તો પક્ષી ખાનિજ થઈ કે, "રાંડ કુલટા તારાએ વળી પાછી જળા પાથરવા માંડી છે !" એમ માની તેણી બોલી 'શું' એ તમારી પેલી તારાનો ઘાટી હતો કે ?"

"હા હા, મારી તારા, મારી તારા ! કેમ શું છે ?" નરવરે મિત્રસમાં ઉઠી મુંદરમતી તરફ ધસી જઈ બોલ્યો ! "તારે પંચાત કરવાની શી જરૂર છે ? જે મારો પંચાતમાં બોલી તો માદ રાખજે કે મારી મારીને તારા મુઠા કહી નાંખીશ !"

"પણ પ્રાણુનાથ ! આજ હજી પણ એ લક્ષ છોડતા નથી તો આમળ જતાં આપ દુઃખી થશે ને પરતારો ! માટે કંઈ પણ સારો વિચાર કરો !" મુંદરમતી નમ્રતાથી બોલી.

"ઠીક છે ! તને પાછીશું !" નરવરે જવાબ આપ્યો "તારી અગ્રણ વાપરવાની મરજી હશે ત્યારે તને પુછીશું ! મનજી ફેની ?" નરવરે કરગરી કરતાં કહ્યું.

મુંદરમતી ચૂપ થઈ ગઈ, અને વળી વિલાપ કરવા લાગી ! તેણીની આંખોમાંથી અશ્રુધારા વહેતી થઈ, અને તેણી ધણીજ ગિરજતારીમાં પડી !

આપણી તરફ તારા એકલી બેઠી છે, એટલામાં તેણીના પિતાની એક સમજણમાંની ડાસી આવી, અને પ્રથમ તો તે ડાસીએ તારાને દીલાસો દીધો, પણ પછી ધીમે રહીને કહ્યું "બહેન તારા, એ તારી શી ફજેતી ! તેં પેલા મૂળા નરવરને કંઈ કાગળ લખ્યો હશે તે ન્યાતમાં વંચાશે, અને ઘેર ઘેર હોહા થઈ રહી છે ! માટે હવે લગાર સમજીને ચાલજે ! જનનાર હવે તે બન્યું ! પણ હવે ડાહી થજે ! કેમકે હવે તારે માર્યે કાંઈ મોટું રહ્યું નથી ! માઈ કહ્યું માનીને તું સાસરે જા; અગર તેમ નહી તો તારા વરને ઘરમાં બોલાવીને રાખ. હવે તો તું એકલી છે, ને અધરે એ પેસા આપ્યા છે, તેથી તારો વર ખુશીથી આવીને રહેશે"

"તારા ચમકી ! પણ તેણીએ ધીમે રહીને કહ્યું "હા માજી ! હવે એવોજ વીચાર છે !" એમ કહી તારાએ ટૂંકથી પતાવી તે ડાસીને વિદાયે કહી. એટલામાં રામી આવ્યો, અને તેને જોતાંજ તારાએ હરખમાં પૂછ્યું "કેમ રામા, શું ખબર લાગ્યો ? પત્તા મળ્યો કે ?"

"હા બહેન, અને તેમને કેવાને હું સાંજે મારી લઈને જઈશ. તેમજી આવવાનું વચન આપ્યું છે; માટે લગાર અંધાઈ થશે કે હું તેમને અહીં તેડી લાવીશ." રામાએ જવાબ આપ્યો;

તારા આ વાત સાંભળતાંજ ખુશી થઈ ગઈ, અને બોલી "વાહ રામા, તને ધન્ય છે ! તે મારા પ્રીતમનો પત્તા મેળવ્યો ખરો ! પણ રામા, તે અહીં આવશે એમાં તો શક નથીની ?"

"જરૂર આવશે. મને જોતાંજ તેઓ પણ હરખાઈ ગયા, અને આપતું નામ ફેતાંજ તેમના અંતઃકરણમાં આનંદ ઉપજ્યો હતો ! માટે તેઓ આવશે, એમાં તો કંઈજ શક નેવું નથી." રામાએ ખાનિ આપી.

“હીક ત્યારે હપર પહેલે દાહાડે પશુ મિલાપ કરાવશે, એમ તો લાગે છે. પશુ હવે તું પરના કામકાજથી જલદી પરવારી લે, અને તેમને માટે રાતના જમવાની જોગવાઈ પશુ કરાવજે, કેમકે તેમને આને તો આપણે ત્યાંજ જમાવીશું. હવે બીજું કામકાજ રહેવા દેજે; કારણ સાંજ પડતાં તાર લાગવાની નથી. હું પશુ ચોટલો જોળીને સજ યજ્ઞ, અને રાત્રી પાનની થોડીક ખીટીઓ તમાર કરી રાખીશ. પશુ જા, પ્રથમ જે આનાનાં સરસમાં સરસ-ચાંદીના પતરાં જેવાં પાન તો લઈ આવ.” તારાએ જે આના કપાટનાં ખાનામાંથી કાઢાડીને આપ્યા, અને રાત્રી પાન લેવા ગયો.

તારા સ્વતઃ આતંદમાં આવી ગઈ, અને પૂર્ણ પ્રેમ પ્રકાશમાં મનમાં વિચારવા લાગી “હવે મને કહી રીતનો બધ નથી. તેમજ નરવરને પશુ કામનો ડર રાખવા જેવું નથી. માટે હવે આતંદમાં દિવસ ગુજરી રાત્રી એજે એમની મુલાકાત થયાંજ કરશે, અને જનતાં મુખી તો હું એમને વરમાંજ રાખીશ. અગર તેમ જોગ થશે નહીં તો હું એમની સાથે રહીશ. જોકે એ વિચારના બાપે તેને કહાડી મળ્યો છે, તેથી તેને પૈસાનાં સાંસાં પડતાં હશે ખરા, પરંતુ મારી પાસે ખાપની દેહલત પુષ્કળ છે, અને આવક પશુ જે થોડાની જોડીમાં જેસી મોં માંજો ખરવા કરીશું તોપશુ પરવડે તેમ છે. માટે કંઈ દરકત જેવું નથી. હવે તો મજા પડવાની !” એમ વિચારતી તારા મોં મલકાવતી, અને આતંદમાં કુલાતી દિવાનખાનામાં હવેની તાળી વગાડતી આગ તેમ આંટા ખાવા લાગી. એટલે રાત્રી પહેલા નંબરનાં પાન લઈને ઉપર આવ્યો.

“જોકે રાત્રી પાન લેવાં લાગ્યો !” તારાએ રાત્રી પાસેથી પાન લઈ આવે તેમ ઉચલાવી જોયાં, અને કહ્યું “મુઓ, પાનતો સરસ લાગ્યો છે, હોં ! ના મુઓ, કામ કરવામાં તો હોં-કિમાર છે ! ચાલ તું પરવારી લે, અને હું પશુ પાનની પટ્ટી કરીને મુખી લાંડું છું.” એમ કહી તારાએ એક કપડું લઈ પાનની પટ્ટી કરવા માંડી. અને રાત્રી વરનાં કામકાજમાં મંડી પડ્યો. પાન કરતાં તારાને વિચાર થયો કે “એક ખીટું તો સામટાં પાંચ પાનનું બતાવું, અને તેમાં જોલમી, જાવંચી, તજ, લવંગ વગેરે તેજનો મુકી એવું તો સરસ કહે કે, જેવા તે પ્રેમાળ આવે કે તરતજ તે ખીટું પહેલ પ્રથમ આપી તેમનું મુખ લાલ કહે, કે જેથી મારાં મનમાં તેમના પ્રત્યે કેટલો પ્રેમ છે, તે વિષે તેમની પશુ ખાત્રિ થાય !” એમ વિચારી એક મુંદર ખીટું તેનુંજ મગમગતું બનાવ્યું, અને ખીટું પાંચ પટ્ટીઓ બતાવી, તે તમામ એક બીંડા કપડામાં લીટી ચાંદીની રકાખિમાં રાખી અને તે રકાખિને કપાટમાં મુકી.

“ઓ રાત્રી, બીજું બધુંએ કામ પડતું મુક, અને આ દિવાનખાનાનું બરાબર સાફ કરી રાખ ! જોની આ બધે કચરો કચરો થઈ ગયો છે ! વળી કાચ ને ખુરસીઓના ગમેકે પશુ છેક મેણાં થઈ ગયાં છે, માટે તે પશુ બદલી નાંખ, અને જુનાંને થોવામાં નાખ.” તારાએ રાત્રીને સમજ પાડી.

રાત્રી વિચારમાં પડ્યો, અને તે જોલ્યો “બહેન, જોતે ગુજરવાને દહ ધણા દાહાડા થયા નથી, અને એટલામાંજ વરમાં બપોરો કરવો હીક નહીં ! લોકો જાણશે તો ચરચા કરશે !”

“લોકોની મુખાંજોની કાણુ દરકાર કરે છે ! તું તારે હું કહું તેમ કર !” તારાએ લગાર ચીડવાઈને જણાવ્યું.

“હીક ત્યારે, જેવો આપનો હુકમ !” કહી રાત્રીએ તમામ ગમેકે બદલી નાંખ્યાં, અને ખુણે ખાંચેથી કચરો કહાડી તથા સાફસફ કરી દિવાનખાનું દીવાની દીધું !

તારા ચોટલો જોળવા બેઠી. વાળ લપેટાવવાં દતાં તે છુટાં છીંવાં. પશુ કોસડી માથામાં નાંખવા જતાંજ હાથમાંથી સરી સરી જાય ! જોળતાં જોળતાં વાળ યુવવાઈ જવાં, અને એતો પાંડ,

પણ વાંઝીયું આવે ! આખરે ચીરડાઈ ગઈ ! કંસડી મિળસમાં ફેંટી દીધી ! કંસડીના બે કટકા થઈ ગયા ! “અરું સેતોજી જરાખર સીધા આવતો નથી ! કાઠ રાંડ મુખ્યાની નજર લાગી હશે !” એમ ચીરડાઈ રામાને બોલાવીને કહ્યું “રામા, જેની આંખે સેતો કેમ આવતો નથી ? ! ક્યારની સાથાકુટ કરે છું. પણ સીધો સેતોજી આવતો નથી ! કાઠની નજર લાગી હશે કે શું બધા ! લગાર રાઈ મીઠા ઉતારે તો દીક !”

રામા આ સાંભળી કંઈક હસ્યો ! તે બોલ્યો, “બહેન એ તો આંખે આપ હરખમાં આવી ગયા છોની, તેમાં આપને કંઈ મુશ્કેલી નહીં હશે !”

“મેર મારા રોચા ! તું પણ મને બનાવે છે કે ? !” તારા હસીને બોલી “મુખ્યાં અભાગિયા. તારાથી મને બનાવાય કે ? !”

“બનાવતો નથી બહેન, પણ મને તો વાજળી લાગે છે તે કહું છું પછી આપ કહેતાં હો તો રાઈને મરચાંની નજર ઉતારે ! જેવી આપની આજ્ઞા !” રામાએ નમ્રતાથી જણાવ્યું.

“જા. જા. રાઈ ને મરચાં લઈ આવ ! તે વગર મારાં મનનો વહેમ જાય તેમ નથી !” તારાએ કહ્યું.

રામા તરતજ રાઈને મરચાંની મુઠ્ઠિયો બરીને લઈ આવ્યો, ને એક સઘડીમાં નાંખી નજર ઉતારી ! બાદ તારાએ બીજી કંસડી લઈને સેતો નાડ્યો, એટલે તે તરતજ સીધો આવી ગયો ! આપરથી તારા બોલી “જે હું કહેલીતીની કે કાઠની નજર લાગી હશે ! હવે તો ખરી વાત કશી !”

“હા બહેન, તમારી વાત વાજળી ઠરી !” એમ કહી રામા પોતાને કામે વળગ્યો.

તારા પણ મોં ધેવા ઉઠી, અને એક સરસ પુષ્પોદાર સાકુથી મોં ધોઈને સાફ કરી. બાદ દુવાલથી મોં ધરી ધરીને બુઢી નાંખ્યું, અને આપનામાં મોં જેમ સરસ દિગ્ગોળનો બારીક ચાંદલો ઠાપી. મુખજદાર વાગ ઝાળવાથી, અને સુધરેલી ‘ફેશન’નાં રાખ્યાથી તારાનું આ વખતું મુખાવિંદ એક છોકરા નાપકય સમાન થઈ રહ્યું હતું ! વારંવાર આપનામાં મોંનું જેમ જેમને તારા ધણીજ પુશી થતી, અને મનમાં એવી તો કુલાતી હતી કે, “મારા જેવી પુખ્તસુરત રંભા આજકાલ દુનિયામાં જાણે કોઈજ નથી !”

સાવંકાળ થયો. રામા ગાડી લઈને નટવરને જંગલે ગયો, નટવર પણ તેની સાથે જોતો હતો, અને રામાને જોતાંજ નટવરે કપડાં પહેયાં.

“કેમ સ્વામિનાથ, રાત્રિ સમયે આપ ક્યાં પધારો છો ? !” મુંદરમતીએ સ્વાલ કરી.

“તારે તેની શી પંચાત ? !” નટવરે મિળસમાં જણાવ્યું “અખરદાર જે બાહાર જતાં ટો-ક્યો છે તો તું તારી વાત જાણી ! હજાર કામે જવા આવવાનું આમાં તેમાં તને તો રાંડ બાહાર જતાંજ ટોકવાની ટેવ પડી ગઈ છે !”

“પણ મને એકલીને આ મોઢા જંગલમાં કેમ ગયે ! હું તો રાતના બ્હી મરીશ !” મુંદરમતી શોકાતુર ગઈરે બોલી “આપ મને પણ સાથે લેતાં જાઓની !”

“ખરી વાત ! ખરે તને પુંછડાની માફક સાથેજ લેતો જાઈ કેમ ? ! વાત તો દીક કરે છે !” નટવરે મિળસમાં જણાવ્યું “છાતીમાની અંદર જા, નહીં તો મોંમાંથી સાંભળશે કંઈ !”

“પણ મને તો બ્હીક લાગશે ! માસથી એકલી તો નહીં રહેવાય !” મુંદરમતીએ કહ્યું.

“નહીં રહેવાન તો પડે ખાડમાં !” નટવરે કહ્યું.

“તારે મને ગાડીમાં લેતા જાઓ ! હું ઘેર જઈશ. મને પર આગળ ઉતારી દેજો !” મુંદરમતી વિનયપૂર્વકે બોલી.

“જે કંઈ મારાથી બને નહીં ! હું તો આ ચાલ્યો !” એમ કહી નટવર ચાલ્યો ગયો, અને

“तेने मणतां लेरी पजी.”

મરીન વિચારી સુંદરમતી આવા એકાંત જંગલમાં બેઠાકળી બની રહન કરતી પડી રહી ! તેણીનો એકાંત વિલાપ દયા પાત્ર હતો !

નટવર ગાડીમાં બેસી રામાની સાથે તારાને ઘેર આવ્યો ! તેને દેખીને તારા તરતજ માથપરથી નીચે આવી, અને પરસાળમાંજ તેને મળતાં બેઠી પડી ! પછી તેના હાથ પકડીને ઉપલા કોરડામાં લઈ ગઈ, અને રામાને નીચેજ બેસાડ્યો. બંને જણાં બહુ દિવસે મળ્યાં ! આનંદનો પાર રજા નહીં ! બંનેને બન્ને વૈમાન મળ્યું ! જાક તારાએ નટવરની સાંપ્રત સ્થિતિ વિષે પુછતાં નટવરે વૈતેલી વાત કહી સંભળાવી, જે સાંભળી તારા ઉપરથી તો દલગીર થઈ, પણ લગાર ધીરજના સખ્તો વાપરી બોલી “આપ કંઈક ચિંતા ન કરો. મારી પાસે સર્વ કંઈ છે, હું આપને જેસા સંજોગી કે કોઈ પણ ખીછ રીતનું દુઃખ પડવા દઈશ નહીં”, અને આપને સદા આનંદમાં રાખીશ. માટે આપ તિલકુલ મગરાઓ નહીં. આપને માટે મારાથી બનશે તેટલાં પ્રયત્નો કરી, આપને કોઈ પણ પ્રકારે બેઠું પડવા નહીં દઉં ! પહેલાં આપ ને પછી હું, એમ માનીને આપની સાથે સદા વર્તન રાખીશ.”

“સામાજ તારા. તારા જેવી સ્ત્રી સંગેજ પ્રીતિ કરવામાં સાર્યક છે ! તેં આટલી બધી ધીરજ આપવાથી અને ઘણી શાંતિ વળી છે. હવે તારું બહું કરો !” નટવર સંતોષ પામી બોલ્યો.

“પણ આપનો પેસો મગન મિત્ર ક્યાં છે ? એ મુર્ખ સાથે આપને કંઈ બને છે ? ! એતો મુખો મઠા નહારો છે !” તારાએ જણાવ્યું.

“કેમ વાર ? ! તેં કેમ જણ્યું કે એ નહારો છે ?” નટવરે પુછ્યું.

“એકવાર એ મને આપને મેળવવાને બદલે બહાર લઈ ગયો, અને પછી મારાપર એ મુખા હુમ્મ્યાએ નજર બગાડી, પરંતુ હું તેના પંજમાંથી મુક્તિ કરી સટકીને બચી ગઈ ! હવે મારી લાજ સંપી ! એવો એ તો મુખો પાછો છે !” તારાએ પૈતાનાપર ગુજરેલી વાત કહી દીધી.

નટવરે મનમાં સમજી ગયો કે “પેલી નાવકળ સંગે એને જેરવીને મેં પ્રીતિ આપી, તેનું ઘેર લેવાને એણે આ કામ કીધું” હશે ! પણ હાલ એ વાત મનમાંજ રાખતો; કેમકે નાવકળની વાત તારા જાણુશે તો એ વળી રોવે બરાબ વેહેમાશે !” એમ વિચારી ને બોલ્યો “અને હવે મને પણ રોક જાય છે કે, મારા પિતાની વચ્ચે દુઃખ પડાવી અને ઘરમાંથી નિકળવાની સલાહ એ-લેજ આપી. તેમાં પણ એ હુમ્મ્યાનો કંઈ પણ પ્રયત્ન હોયો જોઈએ ! કીક છે ! હવે એની વેત-રણ પણ હું કરું છું ! જો એને બરાબર જોઈ નહીં લઉં તો હું મારા આપના બીજનો નહીં ! એ મને છેતરીને ક્યાં જનાર છે ? ! હવે એનો ઘાટ બરાબર થકું છું !”

“હા ! એને તો એનાં મુશં કંઈતો બદલો આપવોજ જોઈએ !” તારાએ ટેકા આપ્યો અને આજ પછી એજ પ્રયત્ન મિત્રોનો કહી પણ વિશ્વાસ કરશે નહીં !”

“હવે વિશ્વાસ કેવો ! એક વાર ક્યાંકએ ! કંઈ વાર પછીએ થોડાજ કમાવાના હતા ? ! પણ એને હું જોઈ લીધા વિના મુકનાર નથી.” નટવરે જણાવ્યું.

“અને તેમ થશે ત્યારેજ હું ગાંધ થઈશ, ને હનુમાનને તેજ ચઢાવીશ !” તારા બોલી.

“તું જો તો ખરી કે એનાં કેવા હાલ થાય છે ! જણ લાહાડની અંદર એને બતાવી આપુ છું !” નટવર મગનને બરાબ કરવાનું પણ લીધું, અને તેનો સ્વભાવ મગન પ્રત્યે ધજોજ કાપા-વમાન થઈ ગયો !

“પણ તમે તેને કેવી રીતે બરાબ કરશો ? !” તારાએ પૂછ્યું “તમારી તદખીર અને બતાવી રહ્યો કે વખતે નર પટે લારે હું પણ એતેલી રહું !”

નટવરે થોડી વાર વિચાર કર્યા પછી કહ્યું “હું કંઈ તેમ કરજો. હું મગનને ઉંધાયતાં પાટા

જાંઘાવીને તારે ત્યાં મોઢીથી પછી તો તારે ત્યાં આવે એટલે તું ખુમરાણ કરી મુકશે કે “મારી સાજ લૂપા આવ્યો છે!” એટલે પછી થોડા ને પોલીસ દોડી આવશે, અને તેને પકડશે! પછી એ સાક્ષી રાખીને હાથ ચલાવશે એટલે તેને પરચેસ તથા સાજ લૂપાનાં મુન્દા માટે કોરટમાં સજા થશે!”

“એ તારા ઠીક છે.” તારાએ કહ્યું. “અને તેની સાથે કંઈ તદ્દખીરથી તેના પર ચોરીનું ગો-દોમન પણ મૂકી દઈશ! એટલે તેનો ઘાટ બરાબર થઈ જશે!”

“હા એ પણ બરાબર” નટવરે બોલ્યો. “બસ, બસ, બસ! બને કાંઈ શીખવવું પડે તેમ નથી તો! તું કહેલ છે, એટલે બીજા બેરોમીની મારફત કોઈ વાતે અભિપ્રાય લેમ નથી! બરાબર, એમજ કરજો! વળી તારા પાસીને પણ કહી રાખજો કે, તે પણ ચેતેશે રહે!”

“ઠીક! ને વાતની તમારે કંઈ મિત્તા કરવી નહીં!” તારા બોલી “હું બહુ મોઢકું” હવે મોઢવી રાખીશ. તમે મને રસ્તો બતાવ્યો તો સાંઢ થયું.”

“સાજ ત્યારે હવે હું જઈશ; કેમકે મધ્યરાત્રિ પીતી ગઈ છે. અને હવે મારે જવું જોઈએ નટવરે કહ્યું “વળી પાસો હું તને મળીશ.”

“પણ પાસા ક્યારે મળશે?” તારા કિલસ થઈ બોલી.

“મગનને તેણીને તેને શંકામાં નાંખ્યા પછી મળીશ. નટવરે જણાવ્યું.

“બહે, વહેલા પધારજો.” તારાએ નટવરને જવાની રજા આપી, અને ત્યાંથી તે પાંચ માડીમાં બેસીને પોતાને બંધબે મેળા.

તારાએ હવે મગનની ઘાટ ધડા માટે રાખાને પણ ચેતાવ્યો કે “જો રાખા, પેલો મ-ગો મગન આપણાં ઘરમાં ઘુસી આવે તો તેનો ઘાટ ધડવો છે, હો!”

“ઠીક બહેન. મેં તમારી ને નટવર શેઠ વચ્ચેની તમામ વાતચીત સાંભળી છે, અને હું એ કામમાં બરાબર મદદ કરીશ. પણ બહેન, તમે કુલોમન પડ્યા, અને એવું તરકટ કોરટમાં ત-મારે પણ જાતે જવું પડશે!” રાખાએ જણાવ્યું.

“તેમાં શી દરકત છે?! કોરટમાં જતાં કંઈ સાજ થોડીજ છે!” તારા બોલી “પણ એ મૂઆ પાસીને તો બરાબર સવાહ મપાઈ ત્યારેજ રહે! કેમકે એણે મને દસાવવાની યુક્તિ કરી છે, એટલુંજ નહીં પણ નટવરને ધરખાંથી કહાણનાર તથા તેને અનેક રીતે દસાવનાર પણ એ અંજ-ગજ છે! માટે એને હવે કહી પણ જતો મૂકવો નહીં જોઈએ! એની કરણીના બદલો એને મ-ગવોજ જોઈએ!”

“અરે બહેન, તે બદલો આપનાર હથર ક્યાં જોણા છે કે તમે બધી ખટખટમાં પડો છો! જ્યાં દોની એ બધી જંગલ! કોરટનાં કામ ધણાં કપરાં છે! વખતે આવ બસા પકડ ગળા” જેવું થાય તો ‘લાયલાં ક્યાં દેશે પાસો!’ માટે મારા ગરીબની સલાહ માન્ય કરો તો એમાં તમે લાય ન પાસો! તમારે જોઈએ તો નટવરને આગળ કરો!” રાખાએ મોઝમ સલાહ આપી.

“નહીં! ને બીજાને એમાં નાંખવો ઠીક નથી! હું જો કંઈ, અને કહું તેમ તું કરજો.” તારાએ રાખાને બરાબર રાખમાં કહ્યું.

“જેવી આજ્ઞા ત્યારે બહેન!” રાખો લાય જોડીને બેઠો “તમારો હુકમ બજાવવાને સે-વક હાજર છે; બેલો દરખાવો!”

“જો સાંભળ, મગન આપણા ઘરમાં આવનાર છે. તેની સાથે હું પ્રથમ તાલમેલ કરીને તેને ખાસમાં મળવાની રજા, અને પછી ચોરે! ચોરે! કરીને બૂમ પાડીશ! એટલે તું પણ તે-વીજ બૂમો પાડવા મંડી જશે! પછી પોલીસ આવશે ને તને પૂછશે તો તું એમજ કહેજો કે ‘સ-નવી વેળાએ’ હસાગોર ચોરી કરવા ઘરમાં બરાબર હતો!” તારાએ પાંડ બજાવી રાખ્યો “હું

કહ્યું વધારે જોઈએ જોઈતો નહીં, અને જલ્દી સાકુચેનીમાં રહેજે. જોઈએ જોઈતાં રસાઈ નહીં જાય.
 “કદી પણ રસાઈ તેમ નથી બહેન; કેમકે મેં પોલીસમાં સાત વરસ ગોપરી ખમ્મવી છે।
 એટલે સાચી કેમ આપનો ને કેવી વસ્તીથી જોઈવું, તે જાણું ખમ્મર છે તો!” રામાએ હી-
 મ્મતથી જણાવ્યું.

“ત્યારે તો સત્તર આનાની વાત! હવે તારી ધારિત નધા.” તારા પુત્રી પાછને જોઈ ‘હે
 માથ હવે મુઠ જા. હું પણ સંત જાઈ છું. રાત બધી થઈ ગઈ છે।”

“હા બહેન હવે આપ પોલી જાઓ.” રામાએ કહી નીચે જઈને સળે.

તારા પણ પોતાના સખત સ્થળ પર જઈને પડી, અને થોડીકાંરે વિચારમાં ને વિચારમાં
 ખમ્મસા ખાતાં નિંદ્રાવશ થઈ ગયા.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

દોહરો.—મુંદરમતી મનમાં રહે, કરે અતિ કથપાન;

મગજ રસાઈ પાપિયો, કુટી તેની વાત!

“જેવી મતિ, તેવી ગતિ!”

મુંદરમતી ખમ્મસામાં રહન કરતી પડી છે! નિંદ્રા આવતી નથી ‘જોગજમ સનકાર સમ-
 શાન સમ બાસે છે! રાખિતો સમય હાવાથી પણ પંખીતા નાકતી વરતી પણ મળતી નથી! પૈદ-
 માં બીકના ધારકા ઉઠાયા મારે છે! મધ્યકર દેખાવ નજરે પડે છે! એટલામાં એક મોઢાં કદતો
 સર્પ એક ખુણામાં છુટ્યું વળી ફેંચી કઢાડતો જણાયો! આ નામ તેણીની બીક ટાળવા,
 અને તેણીના જેવા એક પતિવ્રતા નારીનું રક્ષણ કરવા આવ્યો હતો, પરંતુ મુંદરમતી તો તેને
 જોતાંજ બહાઈ! તે ઉડીને બાહાર ફોડી, અને નામદેવતા પર કંકુના છાંટા નાંખી બોલી “હે નામ-
 દેવતા, મેં કાઢવું કંઈ જમાડવું નથી! હું પવિત્ર છું! મારા પતિવ્રતપણામાં મેં કદી બંગ થવા
 હીયો નથી! તું રાત્રે મારે મને ચમકાવવા આવ્યો છે! ક્યા કરે! દેવતા ક્યા કરે! મારા જેવી
 નામ અવળાને ડાખીને મને વિશેષ દુઃખીયારી કરવા કેમ આવ્યો છે!”

નામદેવતાએ કોઈક જુણાવ્યું, અને ‘હંમવાને નહીં, પણ રક્ષણ કરવાને આવ્યો છું. ‘એવું’
 રૂપ બતાવું, પરંતુ સકામળ મુંદરમતી તેની સાથ સમજ રાખી નહીં, અને જેમ જેમ તેનું મોં
 કોણતું મુઠું, તેમ તેમ તે વિશેષ ગમરાતી ગઈ! એટલામાં વળી નામદેવતા ત્યાંથી ખસીને બારણાં
 ના ઉત્તર વચ્ચે આવીને રણેયાણી કરવા બિરાજ્યા, અને તે જોઈને મુંદરમતીનું હૃદય વિશેષ ગ-
 મરાવા લાગ્યું! તેણીને ધરિત પડી કે “હવે કાંઈ કાંઈ એ મારાપર ધમ્મી આવશે!” પણ ના-
 મની હમ્મજ તેમ નહોતી, અને તેથી તે ત્યાંજ બચત રહ્યા. થોડી વારમાં નરપરની ગડીના નાક
 મયો, અને માડી અંદર આવતાંજ નામ પાછો પોતાને રસ્તે આવ્યો ગયો! હવે મુંદરમતી સમ-
 જ, અને તેણીને સારિત વળી. નરપર ગાડીમાંથી ઉતરી ઉપર આવતાંજ મુંદરમતી તેને બોલી
 પડી તે રહીને બોલી “સ્વામિનાથ, આપ આવશી બધી વાર ક્યાં રોહાયા? હમણાંજ એક બપુંદર
 નામ આવી આવોને પડ્યો હતો! હું તો તેને જોતાંજ ગમરાઈ ગઈ! પણ એટલામાં આપ આવી
 લાગ્યા, અને નામ તરતજ આપની ગાડીના સ્વર સાંભળી અડીથી આવ્યો ગયો! જો હોત તો આ
 પને બતાવત ખાજુનાથ!”

“ વાઈ વાઈ જાણું હવે ! તેમ ખસ અહીંથી ! ” નટવરે સુંદરમતીની વાત બરાબર સાંભળી નહીં ! અને તેણીને તરછોટી કહાડી !

સુંદરમતી અફસોસ કરતી નિઃશ્વાસ નાંખી પથારીમાં પડી, અને નટવર પણ કપડાં બદલી સયન સ્થળે સતો. એમ કરતાં થોડીવારે પ્રભાત થઈ, અને બંને જણાં ઉઠ્યાં. હાતજી કરતાં, કરતાં નટવર પોતાના સંકેતના વિચાર પર મંડોળે, અને “ મગન આવી ચડે તો ઠીક થાય ! ” એમ મનમાં કલ્પના કરતાં લાગ્યો. એટલામાં થોડીક વારે મગન ત્યાં આવી પહોંચ્યો. બંને જણાઓએ પાસેક કલાક સુધી પચરંગી વાતોના સપાટા ચલાવ્યા અને પછી નટવરને મગને પોતેજ પૂછ્યું. કેમ બાધ, તે કંઈ વાત સાંભળી કે ? ! ”

“ શાની વાત વાઈ ? ! ” નટવરે જવાબ આપ્યો.

“ પેલી તારાની ! ” મગને કહ્યું “ તને ખબર નથી ? ! તેણીનો આપ શુભરી ગયો, અને હવે તો તે એકલીજ ઘરમાં મહાલે છે ! જો દોસ્ત, હવે લાગ મગનો છે ! તારી મરજી હોય તો હવે એને મળાએ ? ”

“ હા બાધ, મ્હોટી ખુશીથી ! ” નટવરે જણાવ્યું.

“ ઠીક ત્યારે તો આજે રાતનાજ વાત મગને કહ્યું “ આજે ને આજે હું એને ઘેર જઈને મળીશ. ”

“ બહુ સાઈ ” પણ જો, તારી કપડા બદલીને જજો નહીં તો પાણપાટારીઓ કાઢ તને એમખી હાડશે તો તારી આબરનાં કાંકરા ચશે ને તું ફજેત થઈ જઈશ ! ” નટવરે સલજી આપી.

બહુ સાઈ. હું સાથે ફેટો વીંટળીને જઈશ. પછી કાણુ આજખનાર છે ? ! ” મગન બોલ્યો.

“ કાંઈજ નહીં ! ” નટવરે કહ્યું “ અને આજે તેને મળીને મને પાછો કાલે મળજો. પછી આપણે વિચાર કરીને જેમ ઠીક લાગશે તેમ કરીશું. ”

અરે ચાર, તું જો તો ખરો ! તે રાંડ તારાને તને મેળવી આપું તોજ આ તારો મિત્ર મગન ખરો ! તું ધીરો થજો તને મારી ઉમેદ પાર ઉતારી આપીશ હવે હું રજા લઉં છું, અને આજે રાતના આઠ ને નવની વચ્ચે હું ત્યાં જશ જઈશ. ” મગને એમ કહી ત્યાંથી ચાલતી પકડી, અને રસ્તે ચાલતાં વિચાર કીધો કે “ હવે તારાને મળીને એનો બધો ફેરતો ખતાવીશ, અને એની ફજેતી જાહેર કરી દઈશ, એટલે પછી તારાનો મોહ એના પરથી ઉતરી જશે, અને તેમ થયું કે પછી બંધો તેને ક્યાં ફે સલાવવામાં કયે છે ! ” એમ ધારણા બાંધતો મગન મુઠોના આમળા ફેરવતો પોતાને ઘેર પાછો ફર્યો, અને સાયંકાળ થવાની ઉમેદમાં શુલતાન બની ગયો !

નટવર અને મગન વચ્ચે થયેલી ઉપલી વાતચીત સુંદરમતીએ તમામ સાંભળી હતી; કેમકે મગન આવી પહોંચતાંજ તેણી પાસેની ખારીની ઓથમાં એક ખુણામાં કાન દબને સાંભળ્યા કરતી હતી ! તેથી કરીને મગનને માટે તેણીને હવે ધણેજ હલકા વિચાર આવ્યો, અને તેણીને ખાત્રિ થઈ કે “ એ મુઠોજ મારા વરને બગાડનારો છે ! ” એમ વિચારી તે વાત તેણીએ પોતાના સાસુ સસરાને જાહેર કરવાનો ઇરાવ કીધો; કેમકે તેઓને મગનને માટે ઉત્તમ વિચાર હતો અને તે વિચારમાં તેઓ ઇચ્છાવાદી હોવાથી મગનનું ભોપાળું તેમને જણાવી દેવાને સુંદરમતીએ યોગ્ય વિચારું તેણી તરતજ ખુણામાંથી ખસી ગઈ અને વજી બદલી બેવાને સાથે લઈ નટવરની રજા લઈ પોતાના સાસુ સસરાને ત્યાં એક બાડાની ગાડી કરી જઈ પહોંચી.

આજી તરફ નટવર મનમાં મક્કલાવા લાગ્યો કે ચાલો, હવે ભાઈ સાહેબ મગનના ખાર વાગવાના ! હવે એ હુમ્મતને દમલખાજ પ્રપંચીતો ખરો ઉતરવાનો ! કાલે પ્રભાતમાં બધું ભોપાળું જાહેર થશે ત્યારે જણારો કે બાધ સાહેબનાં કેવાંકે હાથ બન્યા ! ચાલો હવે કાલે વાત ! પછી

નેહિયું ! ” એમ કહી મગન નહીં ધોધ ભોળન કરી બપોરની નિદ્રામાં પડ્યો.

પેલી તરફ નટવરનો પિતા મુખમલ પ્રભાતનો પહોર હોવાથી બારીમાં દાતણ કરતો બેઠો છે, અને નટવરની માતા રતનલક્ષ્મી અંદર ચાહે તૈયાર કરવામાં રોકાય છે. એટલામાં સુંદરમતીને ગાડીમાં ઉતરી ઉપર ચઢતાં નેહ. અને તેથી મુખમલ પણ મોંમાં દાતણ આવતો બારીએથી અંદર ગયો. સુંદરમતી ઉઘાસ ચહેરે પોતાની સાસુ પાસે બેઠી.

કેમ વહુ આજે સવારના પહોરમાં ક્યાંથી આવી વાર ? ! ” રતનલક્ષ્મીએ પૂછ્યું.

“ અમસચકી સાસુજી ” કહેતાંજ સુંદરમતીની આંખોમાં આસુ આવી ગયાં, અને તરતજ દુસ્કે દુસ્કાં ભરીને રડવા માડ્યું !

“ પણ જોલ તો ખરી વળી શું થયું ? ! ” રતનલક્ષ્મીએ પૂછ્યું.

“ તમારા દીકરાને બગાડનારો તે પેલો મૂઝો મગનજ છે ! તેને તો તમે બંલો, ડાલો ને સારું જાતો છો, ને તેજ મૂઝો એમને આડે રસ્તે દોરારે છે, અને તેજેજ ઘરમાંથી નીકળવાની સલાહ પણ આપેલી લાગે છે ! ” સુંદરમતી પોતાના પહેરેલા લુગડના છેડાથી આસુ લુછી બોલી.

“ હે ! એ તું શું બોલે છે ! ” મુખમલે પૂછ્યું “ મગન એવો છે ? ! પણ તે કેમ ગયો ? ! ”

અત્યારે તે એમની પાસે આવ્યો હતો, અને પેલી રોડ તારાની વાતો કરતો હતો. રાતના એ મૂઝો તારાને મળવા આવવાનો છે. અને પછી કાલે પાછો એમની પાસે આવનાર પણ છે ! ” સુંદરમતીએ વાતનો પડદો બોલી દીધો !

“ એમ છે કે ? ! એ દરામખોર મગન તારા દીકરાને બગાડનારો છે કેમ ? ! હવે એની વેતરણ કરું છું ” મુખમલે કહ્યું.

“ હું પણ એ સુઆથી બોળવાઈ ગઈતી, ને અને સારો ધારતી હતી ! ” રતનલક્ષ્મી બોલી.

“ એ સુઆનાજ બધાં કરમ હવે મને જણાવા લાગ્યા છે ! ” સુંદરમતી બોલી.

“ તું ગભરા નહીં હવે હું એને પહોંચીશ આજે રાતના એ સામે બારણે તારાની પાસે આવનાર એની ? ! ”

“ હા. ” સુંદરમતી બોલી “ તે વેળાએ એને સપડાવવાનું નહીં બની શકે ? ! ”

“ સહ સારાવાના થશે તું જ્યાં કર હવે. હું પણ હવે એની વેરવણખાજ છું ” એમ સમજળે એક બે દિવસ જવા દે, પછી તું જોશે કે, એને આપણા ચકલામાં ફરતોજ બંધ કરું છું ! ” મુખમલે કહ્યું “ હા હવે તું નાહીં ધોધ ચાહે પી લે. ”

“ હા વહુ હા હવે, રડ નહીં ! સહ સારાવાનાં થશે. ” રતનલક્ષ્મીએ સુંદરમતીના હાથ પકડી ઉઠાડી, અને મુખમલ પુનઃ બારીએ દાતણ કરવા બેઠો, ને પછી ચાહે પી, નાહી ધોધ મગનનાજ વિચારમાં પડ્યો !

નટવર આશરે પાંચ વાગતાને સમયે, બંગલામાં ફરતો ફરે છે, એટલામાં તારાનો આકર રામો આવ્યો, અને પૂછવા લાગ્યો “ કેમ રોડ પેલો સખસ ક્યારે આવનાર છે ? બેઠેને પૂછાવ્યું છે. ”

“ આજે રાતાના આઠ ને નવની વચ્ચે આવશે અને તે સુસલમાનનો વેશ પહેરીને આવનાર છે. માટે જોજે, ખુબ સંભળથી કામ લેજે. ” નટવરે રામાને શિખામણ આપી.

“ કંઈ શીકર નહીં સાહેબ બરાબર ઘાટ ધડીશું ! હું તો હવે રજા લઈશ. ” એમ કહી રામો ત્યાંથી ચાલતો ગયો, અને તારા પાસે જઈને નટવરે કહેલા સમાચાર પહોંચાડ્યા.

રાતના આશરે સાડાઆઠનો સમય થયો. મગન સુસલમાનને વેશ તારાના ઘરમાં ગયો, રામો તેને નીચેજ મળ્યો. રામાને મગને પૂછ્યું “ કેમ, બાધ છે કે ? ”

“ હા શેઠ હવેર બાક છે. આપ પચારો. ” રામાએ બિતર અપ્યો.

મગન તત્કાળ જોશબેર હવેર ચડી ગયો. તારા ખુરસીપર બેઠી હતી. મગનને ઉપર જોતાંજ તારા બોલો “ આંત્ર પચારો ! ઘણું દિવસે આપ ક્યાંથી ? ! આપના મિત્ર ક્યાં છે ? ! ”

“ તેની તમને ખબર નથી ? ! તેને તો તેના બાપે ઘરમાંથી કહાડી મુક્યો છે, તે તો છેલ્લે લગ્નમાંની માફક રવડતો ફરે છે ! ” મગને જવાબ દીધો.

“ પણ તેને આપ કેમ લાગ્યા નહીં ? ” તારાએ જાણી જોઈને પૂછ્યું.

તે મને મળતોજ નથી, અને તેના જેવા એક ‘ દોષર ’ સાથે હું ફરવા પણ ચાહતો નથી ! તે તો આખો દહાડો રાંધેન ત્યાં પડી રહે છે ! તેને કંઈ આગરનો ડર છે ? ! તે તો છેલ્લે વાટ હાલ્યો છે ! ” મગને નટવરને છેક દલકા પાડવાની તદ્દખીર લગાવી !

“ વારં પણ તમે ઘણું દાહાડે ક્યાંથી બુલા પડ્યા ? ! આટલા બધા દાહાડા ક્યાં હતા ? ! કંઈ જાણ્યાજ નહીં ? ! તમારાં દયન તો દુસ્લેખ થઈને પડ્યાં છે ! ” તારાએ દાવ રચવા માંડ્યો.

“ નારે, તમારી સેવામાંજ કીચેને ! ” મગને જાણ્યું કે એને મારા પ્રત્યે પ્રીતિ તો છે ખરી ! વળી તે આગળ વધીને બોલ્યો “ કેમ, હેત મહેરબાની તો છે કેની ? ! હું તો ઘણા દિવસથી તમને મળવાને ચાહતો હતો, પરંતુ આટલા દિવસ તમારા પિતા ઘરમાં દેખાત હતા તેથી આવતાં વિચાર પડતો હતો, પરંતુ હવે તો ઘરમાં તમે એકલાંજ છો, એટલે કરી વાતનો ડર નથી ! હવે તમને કામ પૂજનાર નથી, એટલે રોજ આવવાને ખતી આવશે ! ”

“ મ્હોટી ખુશીથી પચારજો. તમારા જેવા પ્રતિષ્ઠા પામેલા પુરુષનાં પગલાં મારે ત્યાં ક્યાંથી ? ! ” તારાએ રસ ચઢાવવા માંડ્યો. “ પણ આજે તો તમે ઘણું દહાડે મળ્યા, માટે આજે મારે ત્યાંજ રહેવું પડશે ! હું કંઈ જવા દઈશ નહીં ! ”

“ જેવી તમારી ઇચ્છા ! પ્રેમને માટે મારાથી તમારી મરજી વિરુદ્ધ ચલાય તેમ નથી ! તમારો પ્રેમ જોઈને મને ઘણો આનંદ ઉપજે છે ! પણ મને લગાર શક છે કે, રખેને તમે નટવરનાં તેજમાં અંજાઈને મને નિરાશ કરો ! ” મગને કહ્યું.

“ છ છ છ છ છ ! તેને હું ઉભો પણ નહીં રાખું ! મારે તેની શી દરકાર છે ! ” તારાએ જાણ્યું “ તમે સુખેથી અત્રે નિવાસ કરો ! આજે તમને જોઈને મારો આનંદ પ્રકટિત થયો છે ! ”

એટલામાં ખાંડીએ પડેલું સોનાનું ઘડિયાળ મગને જોયું ! તે જોતાંજ બોલ્યો “ એહો ! આ ઘડિયાળ તો ઘણુંજ સરસ છે ! એ કેટલાનું હશે વાર ? ”

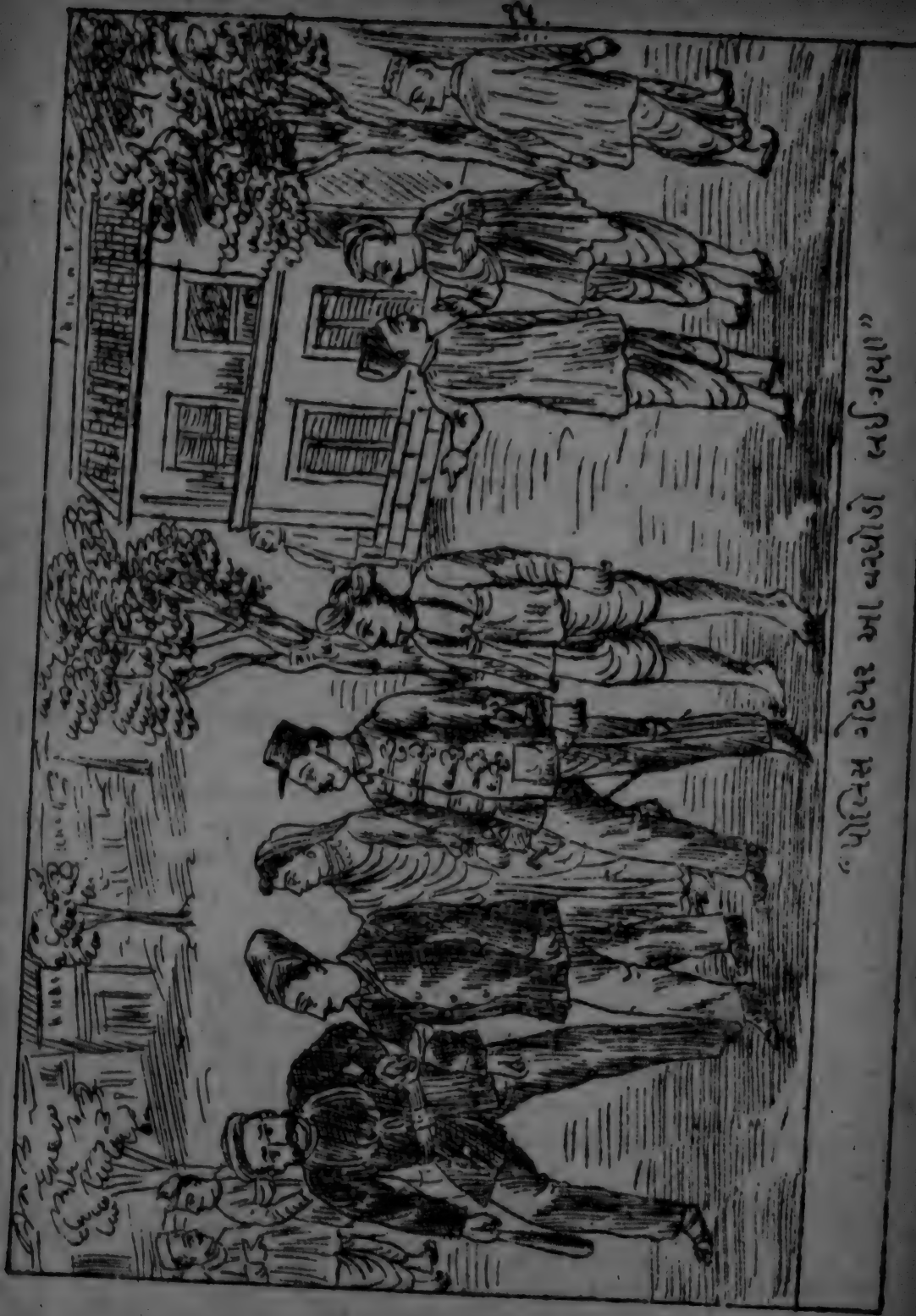
એ પાંચસો રૂપિયાનું છે, અને એની સાથેનો છેડો બસો રૂપિયાનો છે. ” લગાર વાર વિચાર કરીને “ મારી મરજી છે કે એ તમનેજ બક્ષિસ કરું ! ” એમ કહી તારાએ ઘડિયાળ ખાંડીએથી લઈ મગનના બદનમાં લટકાવ્યું.

“ એથી શું વિશેષ છે ! તમારા શુદ્ધ અંતઃકરણમાં મારા પ્રત્યે પ્યાર છે એજ મને તમામ બક્ષિસ છે, એમ હું માતું છું ! ” મગન બોલ્યો.

“ એ તો ખરી વાત છે, પરંતુ તમે એની ચીજે વાપરો તો મારું અંતઃકરણ આનંદ પામે ! ” એમ કહી તારાએ પોતાના કંઠમાંની મ્હોટાં મોતીની માળા કહાડીને તે પણ મગનના ગળામાં નાખી !

“ ના, ના, ના ! આટલું બધું હોય ? ! મારા સમ, એ તો તમેજ પહેરી રાખો ! ” મગને આનાકાની કરી.

“ ના, તમને મારાં સમ છે ! એટલે મારો સુકન રાખવો પડશે ! ” તારાએ સમ ખાધાં.

“पोलिस गेटपर आ बरधोडो लय गयो”

મગને તે બેટ સ્વીકારી, અને પછી ખુબ દર્શનદર્શમાં આવી ગયો । તે બોલ્યો “ ખચ્ચત, તમે ધણીજ માયાળુ છો । તમારા જેવા મહોત્તવાળા મેં કોઈજ નેચા નથી । વાહ ! શું સાચો તમારો પ્રેમ, ને શું સરસ તમારી લાયકી ! તમારા ઉપકારનો ખાતો હું શી રીતે વાળીશ । ”

“ એમાં ઉપકાર શાનો વાંદ ! તમે આમ જુદાઈ જેવું રાખો છો ? । હું તો નમાનથી નિલકુલ જુદાઈ ગણતી નથી ને તમે આમ કેમ વર્તો છો । ” તારાએ નમ્રતાથી જણાવ્યું.

મગન તદન સુખ થઈ ગયો, ને એક સ્વપ્ન પણ વદી શક્યો નહીં । થોડી વારે વળી તે બોલ્યો “ કેમ ત્યારે તમે વાળુ પાણી કીધાં કે નહીં ? ”

“ ના. હવે નીચે જમવાન જઈ છું. પણ તમે આ મારો કુંચીનો કુંચો રાખી મુકો । તમારા મજવામાંજ નાખોની ! હું હમણા જમીને આવું છું । ” એમ કહી તારાએ પોતાની લિ-
જેરીની ચાવીનો કુંચો મગનને આપ્યો, અને પોતે નીચે ગઈ, રામાને આ તમામ વાત કહી, અને પછી બંનેએ મળીને “ ચોર—ચોર—ચોર ” કરીને ખુબો પાડી । મગન કંઈ સમજ્યો નહીં કે આ પોતાનીજ વેતરણ થાય છે । લોકો તથા પાડપાડોશીઓ, અને પોલીસના સીપાઈઓ ત્યાં દોડી આવ્યા, જેમાં નટવરનો બાપ સુખમલ પણ આવી ગયો । તારાએ પોતાની શાક સમા-
રવાની એમ છરી મગનનાં મોં આગળ ઘુપઘુપ નાંખી કહ્યું “ આ મુઝો મારા ઘરમાં બરાબો છે, ને મારી પોતાની કંઈ ને ઘડિયાળ એણે જોર જુલમથી ચોરી લીધાં છે । આ છરીવતી માઈ ખુન કરવાની તજવીજ કરતો હતો, અને એટલામાં હું એ મુઝાના હાથમાંથી છટકીને નીચે દોડી ગઈ, અને જુઓ પાડી મુકી । એ મુઝાએ મારી લાજ લુટવાની યુક્તિ કરી હતી । ”

આ વાત સાંભળી લોકો ચકિત થયાં અને મગન તો છેક ખિસિખાણો પડી જવાથી ચું કે ચાં કંઈ બોલી શક્યો નહીં । લોકોને શક થયો કે “ જરૂર કંઈ કાળું ઘોળું તો છે । ” પો-
લીસનો કોનસ્ટેબલ દોડી આવ્યો, અને મગનને બાંધીને તથા તારા અને રામાને સાથે લઈને પોલીસ જેટ પર આ વરધોડો લઈ ગયા ।

સુખમલ તો ત્યાંજ ઉભો હતો, તેથી તે બેડો બેઠને મનમાં સંતોષાનંદ પામ્યો, અને સુંદરમતી તથા રતનલક્ષ્મી ધોંધાટ સાંભળીને ખારીએ ઉભી હતી, તેણીએ પણ ખુશી થઈ મઠ ! સુખમલ પોતાનાં ઘરમાં પેસતાંજ સુંદરમતી બોલી ઉઠી “ સસરાજી, હવે તો આપની ખાત્રિ થઈ કેની ? ”

“ હા તારી વાત તદન ખરી કરી. । હવે એ એનાં પાગેજ મરશે । ધધર કરે ને કાજે પાણીએ બાય । બચે તેમ તો લામતું નથી । ” સુખમલે જણાવ્યું.

પરમેશ્વર કરે ને મુઝાનું કાળું મોં થાય । ” સુંદરમતી બોલી.

“ એનાં કરમ એવાં છે કે, તેજ એને ડુબાડશે ! મુઝો તો મારે મોટે સતો થતો હતો । હવે બહાવા મુઝો લામમાં સપડાયો છે । ” રતનલક્ષ્મીએ નિસાસો મુક્યો.

પોલીસ જેટપર કોનસ્ટેબલે તારા તથા રામાની જુથાની લખી લીધી, અને તેમને ઘેર જવાની પરવાનગી આપી બીજા દિવસે પોલીસ કોર્ટમાં તેઓને હાજર રહેવાને હુકમ કીધો, અને મગનને કોર્ટમાં પુર્યો.

એક અંધકાર કોર્ટમાં મગનને પોલીસે મોંધ્યો । આ કોર્ટમાં માત્ર તે એકલોજ હતો । કોર્ટ ધણી મ્હોટી નહીં, તેમ ધણી નાહની પણ નહોતી । તેને માત્ર એક ખારણું હતું. જે ખારણાને સળિયા હતા, પરંતુ તે એવી બાજુમાં હતા કે, તેમાંથી કાંઈ પ્રકાશ તો આવીજ ન શકે । તેવા અંધકાર સ્થાનમાં મગન મહા ખેદ પામતો અદખરે આસને એક ખુણામાં બેસી રહ્યો, અને કોર્ટમાં શું જવાબ દેવો, તેનું કંઈજ બાન તેને સૂઝતું નહીં । જો તારા સંજેના ખારની વાત વિદિહ કરે તો તેમાં પણ તેનું મોત થાય ! અને એ સિવાય અન્ય રસ્તો તેના બચાવને માટે તો હતો

નહીં ! આ સમયે તે એવા ઘેરાવાનાં સંકટમાં ફર્યો હતો કે, તેને કેદમાં જવા વિના અન્ય આરો નહોતો ! જે તે કારટને બીજું બિજું જાહેર કરી પોતાનો બચાવ કરવા જાય તો તેમાં તેના એક પણ સાક્ષી નહોતો, અને ચોરીના મુદ્દા સહ પોલીસે તેને પકડેલો હોવાથી, તેમજ તે અનેક પ્રપંચી પાપનો બરેલો હોવાથી તેને આ સમયે બચાવની એક પણ બારી સુઝતી નહોતી ! સત્ય કહીએ તો કંઈને લીધે તેની અક્ષય બેહેર મારી ગઈ હતી, અને તેથી આખી રાત્રિ રડવા શિવાય તેને બીજું કંઈજ સુઝતું નહીં ! મહા વિલાપમાં તે પડ્યો હતો ! ખરેખરે ફસાયો ! પોતાના વિવિધ પ્રપંચોને તેને આ પ્રસંગે પુરેપુરો પરતાવો થયો ! પાપનો ઘડો નક્કી કુટ્યો ! તેનું પુન્ય પરવાયું.

મગનને ઘેર શોધાશોધ યદ્ય ! તેને શોધવાને તેની સ્ત્રીએ યોગરહમ માણસો મોકલ્યા ! કંઈજ પડતો નહીં લાગવાથી પોલીસમાં ખબર નોંધવતાં બાતમી મળી કે, બાઈ સાહેબ આવાં કુટુંબ માટે સપડાયા છે ! તેના સ્ત્રી ગુલાબ આ સમાચાર સાંભળતાંજ છાતી માંમાં કુટવા મંડી ગઈ, અને સગાં વહાલાંઓ તેનાં ઘરમાં વિંટળાઈ વળ્યાં ! સહ કોઈ મગનનાં અવકૃત્યો વિષે વાકેફ હોવાથી તેને માટે કકલાણ કરવા લાગ્યાં, અને પ્રભાતે કારટમાં પોતાની તરફથી મગનના બચાવમાં એક બેરીસ્ટર હોમો રાખવાનો તેમણે ઠરાવ કીધો. ગુલાબને દિલાસો દઈ તેઓ ગયાં !

બીજા દિને દસ વાગે ફરમાન પ્રમાણે તારાને રાત્રી માણસેટની કારટમાં પહોંચ્યા. માણસેટે અગિયાર વાગતાંજ મગનને કારટમાં ખડો કરી કારટનું કામ શરૂ કીધું. મગન તરફથી બેરિસ્ટરને બોલાવવાને તેનાં સગાંઓ ગયાં હતાં, પરંતુ કાબેલ બેરિસ્ટર તો સેક્સન્સનાં કામમાં રોકાયેલા હોવાથી સારો-નરસો કરવા રહેતાં મધ્યાન થવા આવ્યા ! અને માણસેટ તો કેસ શરૂ પણ કીધો ! માણસેટે નીચે પ્રમાણે પ્રથમ તારાને કસમ આપી સ્વાલો પૂછ્યા:—

સ—તોહોમતદારને તમે ઓળખો છો ?

જ—નાહી.

સ—પ્રથમ કદી પણ તમારે ને એની વચ્ચે વાતચીતનો પ્રસંગ મળ્યો હોય, એવું તમને યાદ છે ?

જ—નાહી.

સ—એ તમારે ત્યાં આ વેળા પહેલ વેહેલોજ આવ્યો કે ?

જ—હાહી.

સ—તમને પુછ્યા વિનાજ તમારાં ઘરમાં એ, દાખલ થયો કે ?

જ—હાહી.

સ—તમે એને તમારા ઘરમાં પ્રવેશ કરતાં રોક્યો હતો ?

જ—હાહી; પણ એણે ન માનતા એકદમ એ મારા ઓરડામાં મુસલમાનના વેશમાં ધસી આવ્યો !

સ—પછી શું કીધું ?

જ—હું પછી જુમ પાડવા જતી હતી, એટલામાં મારા મોંમાં એણે હુલો માર્યો, અને મારી-મોલીની કંઠી તથા સોતાનું ધડિયાળ, કે જે સોનાનાં છેડા સાથે હતું, તે તમામ એણે કહાડી લીધાં, ને જલદીથી ધડિયાળ પોતાનાં બદનમાં લટકાવી કંઠી પોતાનાં ગળામાં પહેરી લીધી !

સ—પણ ત્યારે તમે એના પંજમાંથી પછી કેમ છટક્યા ?

જ—એક ગોખલામાં શાક સમારવાની હરી એની નજરે પડતાં તે લેવાને એ ગયો કે, તેની જ હું દોડતી નીચે ઉતરી પડી, અને મેં ચોરની જુમો પાડતાં મારો ઘાટી રાત્રી, જે નીચે અંદરના ઓરડામાં મુલેલો હતો, તે બહાર નીકળી આવ્યો, અને બાહારથી પાડપડોશી તથા બીજા લોકો, તેમજ પોલીસના સીપાઈઓ, અને કોનસ્ટેબલો પણ ત્યાં દોડી આવ્યા !

સ—પછી તેઓએ આવીને શું કર્યું ?

જ-તેઓને લાખને હું ઉપર ગામ, જ્યારે તોહોમતદાર આમ તેમ નાહસવાને માટે હાંફીલાઈ-
ફો બની રાડતા હતા, અને તેને પોલીસે પકડ્યો.

સ-તમારાં ચરીરને એણે કંઈ ઇજા કરી છે ?

જ-નાહ. પણ મારી લાજ છુટવાનો ધરિદો એ રાખતો હતો !

સ-ખીલું કંઈ તમારે કહેવું છે ?

જ-નાહ.

માણસે- [તોહોમતદારને] તારે એને કંઈ પૂછવું છે !

જ-નાહ.

તારાની સાક્ષી પુરી થવાથી માણસે તારાના નોકર રામાને બોલાવ્યો. રામાને નીચે
પ્રમાણે તપાસવામાં આવ્યો:-

સ-તોહોમતદારને તું ઓળખે છે ?

જ-નાહ.

સ-તારી શેઠાણીને ત્યાં એ આગળ કદી પણ આવ્યો હતો ?

જ-નાહ.

સ-એ ઘરમાં દાખલ થયો તે તને ખબર છે ?

જ-નાહ.

સ-ત્યારે તને ક્યારે ખબર પડી કે એ ઘરમાં ભરાયો છે ?

જ-મારી શેઠાણી બુમો પાડતાં ઉપરથી દોડી આવ્યાં ત્યારે.

સ-ત્યારે તું ક્યાં હતો.

જ-હું અંદરના ઝોરડામાં સૂતો હતો ?

સ-પછી શું થયું ?

જ-બુમો સાંભળીને પછી ખીજાં લોકો પણ ત્યાં દોડી આવ્યા તથા પોલીસ પણ ત્યાં દોડી આવી.

સ-પછી ?

જ-પછી અમે સઘળાંઓ ઉપર ચઢ્યાં, અને પોલીસે તજવીજ કરી તેને પકડ્યો.

સ-તને ખીજા કંઈ ખબર છે ?

જ-નાહ.

સ-એને પકડ્યો ત્યારે તોહોમતદારની પાસે કંઈ જાણસો હતી ?

જ-એનાં ગળામાં મોતીની એક માળા હતી, ને ગજવામાં ધડિયાળ લટકતું હતું.

સ-તે મોતીની માળા કોની હતી ?

જ-મારી શેઠાણીની.

સ-તેં કેમ જાણ્યું કે તે તારી શેઠાણીનીજ હતી ?

જ-કારણ કે તે માળા તેઓ પહેરતા હતા.

સ-અને ધડિયાળ કોનું હતું ?

જ-તે પણ મારી શેઠાણીનુંજ હતું.

સ-તે ધડિયાળ તો તું કહે છે કે, તોહોમતદારના ગજવામાં હતું. ત્યારે તેં કેમ જાણ્યું કે ગ-
જવાની અંદર જે ધડિયાળ હતું તે તારી શેઠાણીનુંજ હતું ?

જ-સાહેબ, તેનાં સોનાનાં છેડા બાહાર લટકતો હતો, અને તે છેડા મારી શેઠાણીનોજ છે,
એમ મને લાગવાથી અંદરનું ધડિયાળ પણ મારી શેઠાણીનુંજ હશે, એમ મને ખાત્રિ થઈ.

સ—તોહોમતદારે કપડાં કેવાં પહેયાં હતાં ?

જ—મુમલમાન જેવાં.

સ—તમે એને ત્યાં ક્યારના નોકરી છો ?

જ—આશરે સાત વર્ષ થયાં.

માણરૂઢે.—(તોહોમતદારને) આ સાક્ષીને તારે કંઈ પૂછવું છે ?

જ—નાહ.

માણરૂઢે પછી કોનરટેમલની સાક્ષી શરૂ કરી.

સ—તમે રાતના કેટલે વાગતે ફરિયાદીને ત્યાં ગયા ?

જ—આશરે દસેક વાગતે.

સ—તમને કોઈ તેડ્યા આવ્યું હતું કે તમારી મેજેજ તમે ગયા ?

જ—ચોરની યુમ સાંજળતાંજ હું ત્યાં ગયો.

સ—તમે ત્યાં જઈને શું જોયું ?

જ—ફરીયાદી તથા બીજા લોકો તે ઘરના નીચેના બાગમાં હોહા કરતા હતાં, અને હું ત્યાં જઈ પહોંચતાંજ મે તેમને લગાર છુટા પાડી ફરિયાદીને પૂછતાં તેણીએ કહ્યું કે, કોઈ ચોર મારા ઘરમાં ચોરી કરવા બારાયો છે, અને મોતીની કંઠી તથા ધણિયાળ એણે જળવનસ્તીથી મારાં ચોરી લીધાં છે વગેરે તેણીએ અને કહેવાયાં અમે પછી ઉપર ગયાં, અને ત્યાં ફરિયાદી મળી આવ્યો.

સ—તોહોમતદાર પાસે કંઈ હયાંચાર હતું ?

જ—એક નાની છરી તેની પાસે પડી હતી તથા તેની જડતી લેતાં આ કુંચીનો ઝુમખો તેના ગળવામાંથી મળી આવ્યો હતો, જે વિષે ફરીયાદીને પૂછતાં તે બાઈએ જણાવ્યું કે, મજદૂર ઝુમખો મારી પાસેથી ઝૂટવી લઈ મારી તિજોરી ઉઘાડવાની તબવીજ એ કરતો હતો.

સ—તોહોમતદારે તમારી સન્મુખ ચુનો કયુલ કીધો છે ?

જ—હાહ.

માણ—[તોહોમતદારને] તારે કંઈ પૂછવું છે ?

જ—નાહ.

માણ—પછી તોહોમતદારને પૂછ્યું કે “ તારે કંઈ પણ કહેવું છે ? ”

તો—નાહ.

માણ—તારાપર ચોરીનું અને ઘર પ્રવેશનું તોહોમત લાગુ પડે છે, અને તે જલ્લ તને માન મે વર્ગની સખત કેદખાનાની સજા કરવામાં આવે છે.

તો—સાહેબ આ બધું તરકટ છે !

માણ—જાઓ અપીલ કરો.

સીપાઈઓ મગનને બાંધીને નીચે લઈ ગયા, અને તાબડોલ જલ્લમાં પૂર્યો. થોડી વારમાં મગનનાં સગાંઓ ઝરિસ્ટર લઈને આવ્યા, પણ મગનને જે વર્ગની સજા થયલી સાંભળી તેઓ રડતાં કંકળતાં ત્યાંથી પુત્ર મગનને ઘેર આવ્યા મગનની સ્ત્રી ગુલાબ, પોતાના પતિને થયલી સજા સાંભળતાંજ મુસ્જીંગત થઈ ગઈ, અને તેના દુઃખની સીમા રહી નહીં ! ગુલાબ બિચારી બહાવરી બની ! મગન ડામીજ થયો ! જેવી મતિ તેવી તેની ગતિ થઈ ! “ કર ને જો ” એ કહેવતનો અનુભવ મગનને હવે મરાખર મળ્યો !

તારાની ખુશાલીનો પાર રહ્યો નહીં ! તેણીએ તરતજ તેજ રાતના નટવરને તેણી મંગાવ્યો, અને સર્વ સમાચાર વિહિત કીધા, જે બાઈની નટવર પણ આનંદ પામ્યો અને નટવરે કહ્યું “ હવે મને કંઈજ વાંધો આવે તેમ નથી; કેમકે મારી સ્ત્રી પણ મારે ત્યાંથી ચાલી ગઈ છે, ને તે

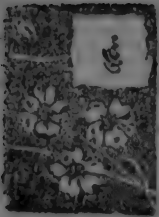
મારાં માઆપને ઘેર રહી છે. તે હાલ એક બે દિવસ કઢાય આવે તેમ પણ નથી ! માટે પ્રિયા, ચાલ તુંજ મારે બંગલે. ત્યાં આપણે બંને આનંદમાં રહીશું. અહીં બર વસ્તીમાં રહેતાં મારા આ-
વ્યાની કાઢને બળર પડે તો વળી પાછો તને લે મને સંતાપ થાય !”

“હીક ત્યારે તેમ કરીએ. ચાલો હું આપની સાથેજ આવું છું.” તારાએ ઉત્તર વાળ્યો, અને
પછી પોતે વસ્ત્રાલંકાર સજી નટવરની સંગેજ તેને બંગલે સંચરી.

પ્રકરણ ૧૫ મું.

દોહરો:—નટવર સુધરશે હવે, સુખમલ કરે વિચાર;
સુંદરમતી ધારે વળી, સ્વામિ સુધરે સાગ.

નટવર સમજ્યો !

ધાઈ છું કે હવે નટવર સુધરશે ખરો.” સુખમલે રતનલક્ષ્મી પ્રત્યે કહ્યું “કેમકે
હવે મારી પૂરેપૂરી ખાત્રિ થઈ કે, એને બગાડનારજ તે ચંચળ મગન હતો !”

“હા પ્રાણનાથ ! તે મૂઆએજ એને બગાડ્યો છે ! તે આપણી આગળ સ-
તાપણું બતાવી માંહનો માંહ ને બાહારનો બાહાર રહેતો હતો !” રતનલક્ષ્મીએ મ-
ગન પ્રત્યે ધિક્કાર બતાવી કહ્યું “સાફ થયું કે મૂઝો કેદમાં ગયો !”

“એ મૂઝો સપડ્યો તેમાં હું ધણીજ રાજી થઈ !” સુંદરમતી વચમાં બોલી ઉઠી.

“એ તો આ દુનિયામાં નિયમજ છે કે “ કરને બે !” માટે પરમેશ્વરજ તેની કરણીનો બ-
દલો આપ્યો છે ! ઈશ્વરને ત્યાં ન્યાય છે તો !” સુખમલે જણાવ્યું “પણ હવે નટવરને કાઢ રરતે
શિખામણ આપવી બેઠએ, અને બે એ સુધરે તો હું એને પાછો ઘરમાં દાખલ કરું અને એને
મારો તમામ વહિવટ સોંપી દઉં; કેમકે હવે માઈ ધડપણ થયું છે, તેથી વેપાર રોજગારમાં મારાથી
નબી થકાતું નથી ! અને તે ચંચળ છે, બુદ્ધિશાળી છે, અને સર્વ વાતે માહિગાર પણ છે, તેથી એ
માઈ કામ નભાવવાને તદ્દન યોગ્યતા ધરાવે છે. પણ માત્ર એ અનીતિવાન છે, એટલેજ વાધો છે !”

“હા સસરાજ, એટલીજ ખોડ છે. બાકી સર્વ વાતે હોંશીઆર છે.” સુંદરમતી બોલી “પ-
ણ હવે આપ એમને સુધારવાના ઉપાય લો; અને તે એજ કે, એમની પાસે જેજ એમને બે વાત
કહી કંઈક સહમોધ આપો, કે જે એમનાં ધ્યાનમાં ઉતરી જશે, અને હવે એમણે પણ ધણા પાત
ખાધા છે તેથી એ હવે સુધરી જશે.”

“હા, હા, વહુની વાત વાજખી છે. તમે હવે એને મજા ને બે-ચાર શિખામણની વાતો કહો
કે તે એનાં ધ્યાનમાં આવે !” રતનલક્ષ્મીએ પણ સુંદરમતીની વાતને ટેકો આપ્યો

“હીક છે તો હું એને આજે રાત્રે મળીશ, અને મને જે ચોટ્ય લાગશે તે હું કહીશ. પછી
તો પરિણામ આવે તે ખૂંડ !” સુખમલે જણાવ્યું “હજી પણ મારી છેલ્લી ફરજ બજાવી લઉં !
પછી જેવાં એનાં નશીબ !”

“ખૂંડ છે પ્રાણનાથ.” રતનલક્ષ્મી બોલી “ચાલો હવે બોજન કરી લો; વખત થઈ ગયો છે.”

“હા, ચાલો.” કહી ત્રણે જણાં બોજન કરવા સંચર્યા.

મહાલક્ષ્મીનો બંગલો આ પ્રસંગે ચોરજ છાજી રહ્યો છે ! તારા ને નટવર બકી બોજ-
માં પડ્યા છે ! નફકરા સાંઠની માફક તેમને કાઢનો ડર હાલમાં છે નહીં ! બંને જણાં આનંદ વૈભવ
મોગવે છે, અને અરસપરસની પ્રીતિમાં પરિસીમા નથી ! તારાએ બંગલામાં આવતાંજ કેટલોક ફ-

નિંચર' ફેરવી ન'ખાવ્યો, કેટલોક પોતાને ઘેરથી મંગાવ્યો, અને બંગલાના હોલને ઘણો ભપકાદાર શ-
ણુગારી દીધો. પલંગ પાધરો નહોતો તેથી પોતાને ઘેરથી પિતળનો પલંગ મંગાવ્યો, અને શોભામાં
સરસ વૃદ્ધિ કરી. બંગલાનો ઠાઠ તેણીએ ખૂબ દિખાવ્યો, અને તેને સારો સુગારિક રચી બંગલો ઝળાં
ઝળાં કરી મુક્યો.

“પણ ત્યારે પ્રિય, જો આપની પત્નિ આવશે તો મારે અહીંથી નીકળવું પડશે કે?” તા-
રાએ નરવરને સ્વાલ કીધો !

“કદી નહીં !” નરવર બોલ્યો “તેનો મને કંઈ મને ડર નથી !”

“પણ તે મને જોઈને કેમ ખમી શકશે ?” તારાએ પૂછ્યું “તે મારી સાથે લઢવા તો ન-
હીં આવે ?”

“લઢવા આવશે તો હું કેવો વાલ જીવો બેઠો છું ! રાંડનાં હાડકા ને પાંસળાંજ બાંગી નાંખુ
તો !” નરવરે કહ્યું.

“ત્યારે તો સાફ.” તારા બોલી “પણ મને ભય છે કે તેણીને જોઈને તમે કદાચ શરમાઈ
જશો, ને કંઈ બોલી નહીં શકશો તો મારાં શા હાલ થશે ?”

“તું કંઈજ ડર નહીં.” નરવર બોલ્યો “તે આવે તો ખરી, પછી વાત છે ! હું એને અ-
હીં રાખીશજ નહીં તો ! તું શું કરવા ગભરાય છે ? પહેલાં તું, ને પછી તે ! હું તારૂં કિચિત્ પણ
અપમાન થવા ઈર્ષિ નહીં !”

“ત્યારેજ હું જાણીશ કે આપ મારી સંગે ઉત્તમ રત્ન રાખો છો.” તારાએ જણાવ્યું.

એટલામાં સુખમલની ગાડીનો નાક થયો ! ગાડી બંગલાની નજીક આવીને ઉભી, અને ન-
રવરે ડાકું કરીને બંગલા બાહાર બેસ્યું ! તારાને તરતજ અંદરના ઓરડામાં સંતાડી દીધી, અને
પોતે બંગલાના ઓટલાપર ખુરસીએ બેઠો. સુખમલ આવી પહોંચતાંજ નરવરે નીચું ધાડ્યું ! સુ-
ખમલે જાણ્યું કે “એ શરમાઈ ગયો છે !” તેથી તેણેજ પ્રથમ બોલાવ્યો કે “કેમ બાઈ, કેમ છે ?”
એમ કહી સુખમલે પગથીયા ચઢી નરવરને છાતી સહ દાખ્યો, એને પોતાની આંખમાં પાણી જ
રાઈ આવ્યાં, તેમજ નરવર પણ પોતાના પિતાજીને જોઈને રડી પડ્યો !

“રડ નહીં છોકરા, છાતો રહે ! હવેજ તું સુધરશે, અને તારૂં ભવિષ્ય ખીલશે !” સુખમલે
કહ્યું “હવે હું મગજ ગયો છું કે, દુષ્ટ મગનેજ તને ખરાબ કીધો છે !”

“હા પિતાજી, તેનાંજ બધાં કરમ છે !” નરવર તરતજ બોલી ઉઠ્યો “અને ધરમાંથી ની-
કળવાની પણ મને તેણેજ સલાહ આપી હતી !”

“એમ કે ?” સુખમલે બોલ્યો “અરે મંડળ મગન ! તેં આ કેવાં કરમ કીધાં ! લાઈ
મારે મોઢે તેણે એમ કહ્યું હતું કે “હું નરવરને સમજાવીને સુધારવાની તજવીજ કરું છું, અને તું
કહે છે તે પ્રમાણે તો તે દુષ્ટ એથી ઉલટુંજ કીધું ! મારે પાપી મગન, મેં તારા જેવો લુચ્ચો,
પ્રપંચી ને દગલખાજ કદી જોયો નથી ! ઇશ્વરે તને તારાં કરમનો યોગ્ય બદલો તારી નજર આગ-
ળજ આપ્યો છે, અને હજી પેલી દુનિયાનાં જમનો માર ખાસે ત્યારેજ તારો છુટકો થશે ! તારાં બુ-
દ્ધિ હાલ છે !” એમ કહી નરવર પ્રત્યે સુખમલે કહ્યું “બાઈ, તું હજી નસીવદાર કે એ તારી
મિત્રતામાંથી ટળ્યો ! હવે ઇશ્વર તને સહાયુદ્ધિ આપશે !”

“હા પિતાજી, આપની આશિર્વાદથી સાફજ થશે.” નરવરે જણાવ્યું.

“ચાલ બાઈ, હવે તું ઘેર ચાલ, તારી વહાલી માતાને મળ, અને તેણીનો આશિર્વાદ મેળવ.
સુખમલે જણાવ્યું “હવે મારી ખાત્રિ થાય છે કે, તું કૂંઠંડ મુકી સન્માર્ગે ચાલશે, અને તેથીજ
હું તને અહીં તેડવા આવ્યો છું.”

આ સાંભળી નટવર વિચારમાં પડ્યો? “કેમ તારી મરજી ઘેર આવવાની નથી?!” સુખમલે પૂછ્યું.

“મરજી તો છે પિતાજી, પરંતુ અહીંનાં હવા પાણી મને માફક આવતાં હોવાથી મને થોડા દાહાડા અહીંજ રહેવા દો તો સાફ થોડા દાહાડા વિત્યા માફ હું આવીશ.” નટવરે શરમાતાં શરમાતાં જણાવ્યું.

“તને અહીંનાં હવા પાણી માફક આવે છે તો ખુશીથી રહેજે; પણ આજે તો તું મારી સાથેજ ચાલ, અને ઘેર આવી તારી માને મેં ખતાવી તેને રાજી કર. તેનો જીવ તારામાં ભરાઈ રહ્યો છે, અને તેણી તને જોશે તોજ રાજી થશે! માટે ચાલ કપડાં પહેર! એક બે દાહાડા રહીને તું કહેશે તો આપણે બધાએ અહીંજ રહીશું. બંગલો તો આપણોજ છે. ચાલ બેટા ચાલ! હું તને મૂકીને આજે તો જનાર નથી!” સુખમલે કહ્યું.

“ચાલો ત્યારે પિતાજી, આપની આજ્ઞા માથે ચઢાવું છું.” નટવરે કહ્યું “આપ અહીં બેસો, હું અંદરથી કપડાં બદલીને આવું છું.” એમ કહી નટવર અંદર કપડાં પહેરતા ગયો, અને પ્રથમ તારાને મળ્યો ને કહ્યું “મારે આજે તો મારા પિતાજી સાથે જવું પડશે, માટે તું પણ તારે ઘેર જ. પછી એક બે દીવસમાં આપણે પાછા મળીશું.”

“ત્યારે શું તમે મને મૂકીને જવા માંગો છો?!” તારા વિસ્મયતામાં બોલી “આપ મળ્યા કે હવે મને ભૂલી ગયા કે?!”

“ભૂલી ગયો નથી, ને કદી ભૂલવાનો પણ નથી; પરંતુ આજે એ મને તેડવા આવ્યા છે તો આજનો દાહાડો મને જવા દે! પછી એક બે દીવસમાં પાછા મળીને આપણે બીજા વિચાર કરીશું.” નટવરે જણાવ્યું.

“ઠીક; જેવી આપની મરજી” તારા બોલી “પણ આપ બારીએથી તો મેં ખતાવશે કેની?!” “હારે હા. હું તારી પાસેજ છું, એમ માનજે. તું મનમાં બિલકૂલ શોક કરતી નહીં. તારી સાથેની પ્રીતિ કદી પણ હું છોડનાર નથી, એ નિશ્ચય માનજે!” નટવરે એમ કહી તારાની રજા લીધી, ને બહાર આવ્યો.

“કેમ ભાઈ, ઘણી વાર લાગી કંઈ?!” સુખમલે પૂછ્યું.

“લગાર બદલને બોરીયાં ઘાલતાં વાર લાગી પિતાજી!” નટવરે જણાવ્યું.

“ચાલ ત્યારે હવે.” સુખમલે એમ કહી ભૈયાને દરમાવ્યું કે “બંગલાડી બસાર સંભાળ રખના.”

ભૈયાએ “અચ્છા સાબ” કરીને કહ્યું, અને પછી સુખમલ ને નટવર ગાડીમાં બેસી પોતાને ઘેર સંચર્યા.

પાછળથી તારા પણ પોતાનાં વચ્ચાલંકાર સજી એક બાગની વીકટોરીયા કરી ચલ્યાં બરેસે ચહેરે સ્વગૃહે સંચરી.

નટવર અને સુખમલ સ્વગૃહે આવ્યા. વાટ જોતી માતા રત્નલક્ષ્મી અને નટવરની પત્નિ શુદંદરમતી બારીએ રાહ જોતી ઉભી હતી. ગાડીમાંથી બંનેને ઉતારતાં જોતાં જ રત્નલક્ષ્મી નીચે ઉતરી બારણાં સામી ગઈ, અને શુદંદરમતી એક બાજુ પર મરિયાદમાં ઉભી રહી.

“આવ મારા વહાલા, તું આવ્યો દીકરા?!” રત્નલક્ષ્મી હર્ષાશુ આણી નટવરને ભેટી પડી, અને તેનાપર અત્યંત વહાલ આપ્યો.

નટવરનાં નેત્રોમાંથી પણ હર્ષાશુની ધારા વહેવા લાગી! બંને વચ્ચેનો આ મિલાપ આનંદમય થઈ રહ્યો! માતા તેને અંદર લઈ ગઈ, અને યુગ વહાલ ખતાવવા લાગી! આખાં ઘરમાં આનંદની હેલી છવાઈ રહી!

“આહા! આજે માફ ધર કેવું ઉજળું દીપે છે!” રત્નલક્ષ્મી સ્વપતિ પ્રત્યે બોલી “સ્વા-

મિનાથ આજે મોતીના ચોક પૂરાયા હોય તેણે દેખાવ આપણું ઘરમાં છાજે છે!”

“એમજ છે!” શુભમલ જોલ્યો “પુત્ર પરિવારને લાંબેજ ઘરની શોભા છે, અને મારે પણ આટલા મહોટા વેપાર ડાળવાતું કારણ બધું જ્યેને માટેજ છે!”

“સત્ય છે પ્રાણનાથ! આપણને એના શિવાય ખીજું કશું છે?!” નટવર પ્રત્યે બોલી “ભાઈ, હવે તું ડહોલ યજ્ઞ આ તારા પિતાની સંગે કામમાં ચિત્ત લગાડજે.”

“હા માતૃશ્રી.” નટવર જોલ્યો “આપ બંનેની આજ્ઞામાં હું રહીશ.”

“મારો વિચાર એવો છે કે, વેપાર રોજગાર હવે આટોપી દેવો, અને તમામ રોડો નાણું ઘરમાં એકઠું કરી તેમાંથી માત્ર થોડી રોકડ એકમાં રાખી બાકીનામાંથી સ્મરણ સારાં ઘરો વસાવી દેવાં કે, જેથી તેના બાકાની ઉપજમાંથી તમે બધાં એનથી ગુજરાન ચલાવો તે ખાઈ પીને સુખી રહો, કેમકે હવે ધંધામાં પહેલાં જેટલો માલ નથી! વેપારીઓની ધાનત બગડવા માંડી છે! “લેનેમેં લુકડ એર દેનેમેં પથ્થર!” માટે એવા મામલામાં નાણું જમા કરી ધરોજ વસાવી દેવાં મને દુરસ્ત લાગે છે. શુભમલમાં ધરોનાં ભાણં એવાં સારાં ઉપજે છે કે, સેંકડે છથી આઠ આનાની તેરીખ ખારી મજાની પડશે, અને તે પેંદાશ ઇશ્વર કરશે તો વાપરતાં પણ ખુટશે નહીં. પણ ખરચની બાબતમાં નીતિ પ્રથમ જોઈએ. નીતિથી ખરચ રાખી નીતિમાં રહેશો તો ઇશ્વર ખાતાં ખુટાડે તેમ નથી!” શુભમલે લાગ જોઈ નટવરને સલાહ આપી પોતાના વિચારો દર્શાવ્યા

“વાજબી છે પિતાજી, અને આપના વિચારને હું પણ મળતો થાઉં” નટવરે ટેકા આપ્યો.

“ઠીક ત્યારે ભાઈ, હવે તું નીરાંતે સર્જાજ: કેમકે મધ્યરાત્રિ થવા આવી છે, અને કાલથી તું મારી સાથે આશીસમાંજ આવતો જજે.” શુભમલે કહ્યું.

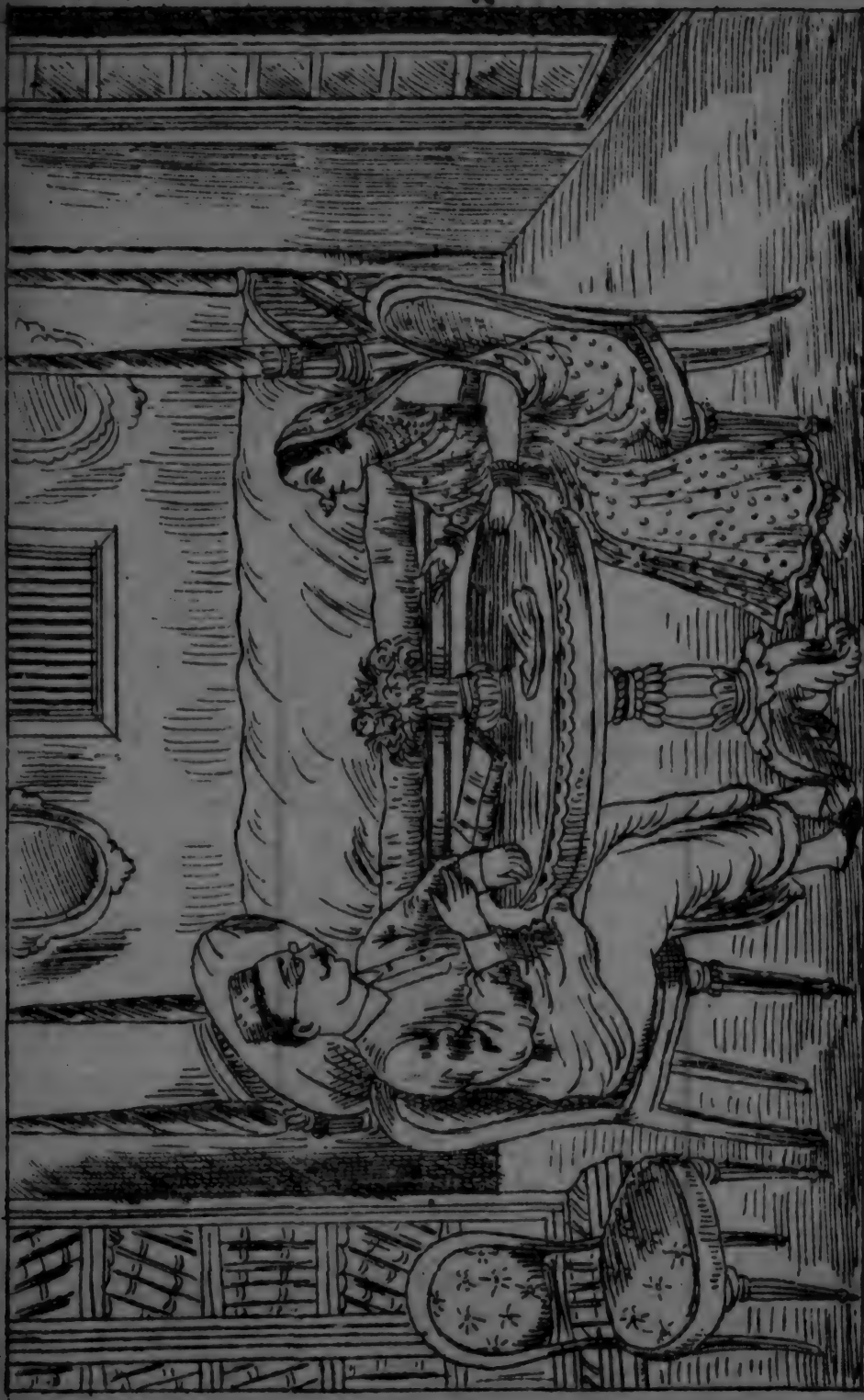
“બહુ સાફ પિતાજી.” કહી નટવર પોતાના સયન સ્થળે ઉપર ગયો અને શુંદરમતી પણ તેની પાછળ સહજ વારે સંચરી.

શુંદરમતીએ આજેજ સયનવાસ શરૂગાર્યો હતો, અને તે માત્ર નટવરનું આવવાનું ધારીનેજ! જોરડામાં બંને મળતાં અન્યોઅન્ય ભેટી પડ્યાં અને બારણાંની માંકળ વાસી થણે દીવસે મલો આ મિલાપી સમય બંનેને ઉત્તમ પ્રેમાળ દીસ્યો!

“સ્વામિનાથ, આજની રાત્રિ ટેરી રગિયામણી લાગે છે! આજે આ જોરડો આનંદમય દીસે છે! આપની ઘેરફાજરીમાં આ કેવો કરડકણો વાસ થયો હશે! તેમાં વળી આજના આપનાં શુદ્ધ અંતઃકરણના અલૌકિક પ્રેમને લીધે આ એકાંત સમ્યાવાસ વિશેષ પ્રેમાળ બનાવે છે! પતિ પત્નિ વચ્ચે જેવી પવિત્ર પ્રેમબળ પથરાય છે, એવી પ્રેમબળ બીજામાં પથરાતી નથી, એની ખાત્રિ હવે આપને થતી હશે! એક મોડેની વાત ન્યારીજ છે! પ્રાણનાથ, પરનારી તે પર નારીજ! પર નારી પૈરાની કે મુગ્ધસ્થાની સુખી રહે! મેમાંથી એકનો લોપ થાય કે “તુ તારે ઘેર ને હું મારે

” વળી તે કણું કરીને માત્ર સુખનીજ ભાગિયણ થાય છે. પરંતુ આપત્તિ પ્રસંગે તો પોતાની પરજોડી પ્રિયા હોય તેજ કામ આવે છે! માટે સ્વામિનાથ, મને ઉમેદ છે, ને મારી નમ્રતાપૂર્વક પ્રાર્થના છે કે જેની પ્રીતિ આપ આજે બતાવો છો, તેવીજ ચિરકાર બતાવી આ ભક્તિભાવ ધરાવનારી આપની ચરણ રત્ન દાસીને શાંતિ આપશો! હું તો આપની અર્ધાંગના છું, અને તેથી આપનાં સુખ દુઃખની ભાગિયણ પણ હુંજ છું, માટે મારાપર આપની નિહી નજર સર્વદા રાખજે કે, જેથી આપણા બંનેના આત્મા આનંદમાં રહે!” શુંદરમતીએ આ પ્રમાણે પોતાના પતિને આ પ્રસંગે સંદર્ભ દીધો, જે નટવર એકી નજરે જોઈ સાંભળી રહ્યો, અને તેની આંખોમાં અશ્રુ ધારા વહી પોતાનાં આગલાં અવકાશો માટે પંશ્ચાતાપ કરવા લાગ્યો!

“સ્વામિનાથ રડો નહીં! તમને મારાં સમ છે!” શુંદરમતીએ હમાય લઈ નટવરનાં આંશુ લૂક્યાં! “આપનો પશ્ચાતાપ હું સમજી છું, પરંતુ હવે પશ્ચાતાપ કરવાની કંઈજ જરૂર નથી!

“સ્વામિનાય, ખાનની રાવિ કેવી રબિખામણી જાગેછે!”

આપને પચ્ચાતાય થાય છે એજ બતાવે છે કે, હવે આપને ઠોકર લાગી છે, અને હવે આપનું ભવિષ્ય સુધર્યું છે, માટે હવે શોક કરશો નહીં! “હોતાર હતી તે હો ગઈ” અને “ભવિષ્ય લેખ મીટ નહીં” એ પણ સત્ય છે! આપણું ભાગ્યમાં વિતવાનું હશે તે વિત્યું, અને હવેથી સમજીને ચાલસો તો હજી કંઈજ બગડ્યું નથી!”

“પણ મેં મારી પ્રતિજ્ઞાપર પાણી રેડ્યું!” નટવર બોલ્યો.

તેની ચિંતા નહીં! ગયેલી આખર મેળવતાં શી વાર છે? આપ નીતિમાં રહી કામ ધંધામાં ચિત્ત ભેડી એકે માર્ગે યથા જશો તો આખર તેનાથી વિશેષ મળશે!” શુદરમતીએ જણાવ્યું.

“વહાલી, આજે એક વાત તને દિલ ખોલીને કહું છું; પરંતુ તે તું ખાનગી રાખજે; કમ-કે તે વાત એવી છે કે, પિતાજી જાણુશે તો તેઓ વળી વલોપાત કરશે!”

“ખોલી દો સ્વામિનાથ, હું તે ખાનગીજ રાખીશ.” શુદરમતીએ કહ્યું.

“મારા પેલા લુચ્ચા મિત્ર મગને મારી પાસે સહી કરાવીને પાંચ લાખ રૂપિયાની એક ચી-ટી સ્ટાંપ સાથે લખાવી લીધી છે, અને તે તો કેદમાં ગયો છે. પરંતુ છુટ્યા પછી તે શરિયાદ માંડ-શે તો મદતમાં રૂપિયા આપવા પડશે! તેની સાથે હવે મારે વેર થયું છે તેથી તે મને હેરાન તો કરશેજ ને કોરટમાં જશે, એમાં તો શકજ નથી! માટે મગનની પાસે મળીને કાંઈ પણ પ્રકારે તે ચીટી તું કહાડી લાવે તો પછી ગભરામણ રહે નહીં! મગનની વડુ તારી બહેનપણી થાય છે, તે-થી તે તો તને જટ કહાડી આપશે! માટે કાંઈપણ પ્રકારે એટલું કામ પાર પડે તો પછી હું તમા-મ પિંડામાંથી મુક્ત થઈ જાઉં!” નટવરે કહ્યું.

“ઠીક પ્રાણનાથ, હું એ વીશેની તજવીજ કાલે ને કાલે કરીશ. તેને હું ગૂપ્તરૂપ મળીને બ-ધી વાત જાણી લીધા પછી મુક્તિ કરીશ! અગર જો એમાં પણ મારે એક પ્રપંચ કરવો પડશે કે જે કામ મારે હાથે તો કરવું તો નહીંજ જોઈએ, તોપણ આપને માટે માફ માયું જાય તોપણ તે આપવાને તૈયાર રહેવાની મારી ફરજ છે, એટલુંજ નહીં પણ મગને જ્યારે પ્રપંચ કીધો છે તો, આપણે પણ તેની સામા પ્રપંચી ટક્કર લડાવવામાં કંઈ વાંધો નથી. માટે આપ ગભરાઓ નહીં; હું એની તજવીજ કાલેજ કરીને પછી આપને જણાવીશ. બાદ પરિણામે વિચાર કરીશું.” શુદરમતી એ શાંતિ આપી કહ્યું! “હવે આપ નિંદ્રા લો, અને નિરાંત રાખો.”

આટલો વિચાર કરી બંને જણા સુતા, અને પાછલી રાત્રિની શીતળ હવાની લહેરમાં પલક-વરમાં નિંદ્રા પણ તેમને આવી ગઈ.

પ્રભાત થતાંજ દાતણ પાણી કરી ચાહે પી તથા ‘ન્યુસ પેપર’ વાંચી નટવરે ભોજન કીધું, અને શુદરમતી જમીને બાહાર કોઈને મળવા જવાને નિમિત્તે પાતની સાસુની આજ્ઞા લઈ મગ-નને ઘેર ગૂપ્તરૂપ ગઈ.

મગનની સ્ત્રી ગુલાબ આ સમયે પોતાના પતિને જોલમાં જવાના શોકથી ઉદાસ ચહેરે બે-ઠી હતી, અને એટલામાંજ શુદરમતીને આવેલી જોઈ ખોલી “કેમ બહેન, કંઈ દહાડે તું ક્યાંયાં?”

“બહેન, માર દાહાડા થયાં આવું આવું કરતાં આજે આવવાની તક મળી!” શુદરમતી ખોલી “તારા પતિની ખબર સાંભળી મને લજોજ એવું થયો, પણ શું કરીએ! જેના ભાગ્ય બરાબર રહેતે હોય તેની રાંડોના કરમતી કંઈમતી!”

“સત્ય છે બહેન! મારા દુઃખનો પાર રહ્યો નથી!” ગુલાબ રડી પડી.

“જાની રહે બહેન જાની રહે! રડવાથી શું વળે! થાંત થાં તું જાણે છે કે, મને પણ વિ-તવામાં આડી રહ્યું નથી! પણ કરમ આગળ આક્ર આંક છે!” શુદરમતી ખોલી “હવે તો ધી-રજ રાખવી. એ દાહાડા પણ જશે! કાલે હીને છુટી આવશે! ગભરા નહીં!”

“બહેન આ ઘર તો જાણે અને ખાવા ધાય છે! વળી પૈસા ટકાવું વેરાણુ પણ એટલું કરી ગયા છે કે, અને તો કંઈ સમજે પડતી નથી! કેટલાક કાગળો તો અંગ્રેજી છે; પરંતુ શું જાણું કે તેમાં શું બહુ છે ને કેવીક હોળી ખાડી છે! અને તો ઘણી મુંઝવણ થાય છે બહેના” ગુલાબે કહ્યું.

“મુંઝવણ થાય તેમાં શી નવાઈ!” શુદરમતી બોલી “પણ જો તારે અંગ્રેજી કાગળો વંચાવી મતલબ જાણવી હોય તો હું એમને મોકલું?”

“તારા પતિ ઘરમાં આવ્યા?!” ગુલાબે પૂછ્યું.

“હા બહેન, કાલેજ આવ્યા છે!” શુદરમતી બોલી.

“હવે તે સુધરી ગયા કે વાર?” ગુલાબે જાણવા માગ્યું.

“હાલ તો સુધરેલા દેખાય છે! પછી બિવિધની વાત પ્રભુ જાણે!” શુદરમતીએ કહ્યું.

“ભલે મહારાજ! હું એ જાણી બહુ રાજ થાઉં છું, અને ત્યારે તો તું તેમનેજ મોકલજે.”

ગુલાબ બોલી.

“હા; આવેજ નહીં મોકલું છું.” શુદરમતીએ જણાવ્યું “અને હવે હું પણ જાઉં છું; કેમકે ઘેર કલા વિના આવી છું!”

“ઠીક જ. પણ પાછી મળજે બહેન.” ગુલાબ બોલી.

“આવીશ બહેન” કહી શુદરમતી પાછી સ્વગૃહે ચાલી.

શુદરમતી ઘેર આવી નટવરને મળતાંજ બોલી “પ્રાણનાથ, જાણ રચી છે, માટે ગભરાશો નહીં!”

“શી રીતે?” નટવરે પૂછ્યું.

“આપને ગુલાબે મગનના કાગળ પત્રો વાંચવા બોલાવ્યા છે; કેમકે કેટલાક અંગ્રેજી કાગળો છે તે તેણીને ખબર પડતી નથી. માટે આપ જાઓ, અને આપને કાગળો બતાવે કે તરજ આ પત્રો જે ચીઠ્ઠી લખી આપેલી હોય તે સુક્તિથી લઈ લેજો અથવા તે ફાડી નાંખજો.” શુદરમતી બોલી.

“ઠીક છે! એ તો હવે હું કરો નાખીશા” નટવર બોલ્યો “તેં ઘાટ તો ઠીક ઘડ્યો વહાલો.”

“હા, પણ હવે આપ જલદી જઈ પહોંચો!” શુદરમતીએ કહ્યું “કેમકે જો બીજો કોઈ અંગ્રેજી વાંચનાર મળી આવશે તો પછી કંઈ વળશે નહીં!”

“આ ચાલ્યો.” કહીને નટવર કપડાં પહેરી તરિત મગનને ઘેર ગયો.

આ સમયે મગનની સ્ત્રી ગુલાબ ગિચારી વિલાપ કરતીજ બહારો બની બેઠેલી હતી! નટવરને ઘરમાં આવતો જોઈ ગુલાબે માથાનું લૂગડું વિશેષકરી કપાળ ઢાંક્યું, અને બોલી “આવે! નટવરભાઈ, આ ખુરશીપર ગિરાજો!”

નટવર બેઠો; અને થોડી વાર મૌન્ય રહી બોલ્યો “બહુ બોલું થયું લાભી! પણ ગભરાશો નહીં! કાલે સવારે શિક્ષાની મુદત પૂરી થશે, ને મગનભાઈ છુટી આવશે! હિંમત રાખજો! હવે કંઈ બીજો ઉપાય નથી!”

“હા લાઈ, હવે તો એજ છે તો ગુલાબની આંખોમાંથી આંસુની ધારા વહેવા લાગી! તે વિશેષ રૂદન કરતી બોલી “લાઈ, હુંતો રોજ કહેતી હતી કે, બહુ રખડવા માંડ્યું તે કોઈ દાહાડે પસ્તાશો! પણ માઈ કહેવું ન માન્યું! અને અતે મારોજ બોલ આગળ આવ્યો!”

“ખરૂં છે લાભી. પણ બનનાર હતી તે બની! હવે કંઈ ઉપાય નથી ત્યાં લાચાર! ગભરાશો નહીં! ચઢતી પડતી તો સડતી આવે છે; માટે ધીરજ રાખજો, અને ઘરમાં કાગળપત્રો વગેરે હોય તે જાળવી રાખજો. નકામા કાગળપત્રો રાખશો નહીં; કેમકે જો કંઈ બીજી પંચાત સરકાર દરબારમાં જાગે ઘરની ઝડતી લેવામાં આવે તો વળી કંઈ નવું શ્રમ ઉત્પન્ન થાય! માટે નકામા કાગળો હોય

તેનો નાશ કરો ! ” નરવરે ગત વાપરી !

“ તેટલા માટેજ તમને બોલાવ્યા છે; કેમકે મને કંઈ અંગ્રેજી વાચતાં આવડે છે ! માટે લો આ કાગળની પેટી અને તેમાંથી નહીં કામના હોય તે ફાડી નાખો ! ” એમ કહી ગુલાબે તમામ દસ્તાવેજોની પેટી નરવરના મોં આગળ મૂકી. નરવરે તેમાંથી કાગળો કહાડ્યા, અને શોધતાં શોધતાં પોતાની લખેલી પાંચ લાખની ચિઠ્ઠી હાથ આવતાંજ તે ફાડી નાખી !

“ કેમ, એ કામનો કાગળ નથી શું ? ” ગુલાબે પૂછ્યું.

“ ના ભાભી. એ કામના હાથમાં જાય તો એાર મગનલાઈ રસાઈ જાય તેમ છે ! ” નરવરે જવાબ દીધો.

“ ત્યારે તો ફાડી નાંખ્યો તે કીક કીકું. ” ગુલાબે જણાવ્યું “ એજ પ્રમાણે ખીજ નહીં કામના હોય તે ફેડીને ફેંકી દો કે સંતાપ મટે ! ”

નરવરે ખીજ કાગળો પણ જોયા અને ખીજ લેનદેનના કાગળો હતા તેનો પણ નાશ કરી નાખ્યો કે જ્યે મગન રહીતેજ રહે ! અને પછી ખીજ ફેટલાક કાગળો પેટીમાં પાછા ભરી પેટી ગુલાબને સ્વાધિન કરી અને નરવરે રજા લઈ ચાલવા માંડ્યું.

“ બહુ તરફી પવી માફ કરજો નરવરલાઈ. ” ગુલાબે કહ્યું.

“ એમાં તરફી શાની ભાભી ? એ તો મારી ફરજ છે. જ્યારે કામકાજ હોય ત્યારે મને બે-લાશક બોલાવજો. બિલકુલ જૂઠ્ઠાઈ જણાશે નહીં. ” નરવરે જાણાવ્યું, અને પછી ઘેર પાછો ફર્યો.

“ ફતેહ, પ્યારી, ફતેહ ! ” નરવરે પોતાની પ્રિયા પ્રત્યે ઘેર જતાંજ કહ્યું “ મારી ચીઠ્ઠી હાથ લાગતાંજ તે ફાડી નાખી છે, અને હવે મને કરો હર રહ્યો નથી ! ”

“ એ સાંભળી હું ખુશી થાઉં છું પ્રાણનાથ. ” સુંદરમતીએ જણાવ્યું “ પણ હવે આપ એવે રસ્તે ચાલશે નહીં; કેમકે જમ તેમ કરીને પિડામાંથી તમે છુટ્યા છો, અને પાછા જો ફસાશો તો પછી વારેઘડીએ પરમેશ્વર પણ સાલ થશે નહીં; માટે હવે કૃપા કરી આપ સીધો રસ્તો પકડજો કે સુખી થાઓ ! ”

“ હવે તારે કશી વાતે ચિંતા રાખવી નહીં ! મને હવે તો જખરી કંઠાર લાગી છે, અને હું હવે બરાબર શિખ્યો છું ! ” નરવરે કહ્યું.

“ પણ તમારી પેઠી રાંડ તમારે ગળેથી છુટશે કે નહીં ? ” સુંદરમતીએ ધારિત્રી પૂછ્યું.

“ હવે તો એ રાંડતું મોં પણ કઠી નહીં જોઈ ! ” નરવરે જણાવ્યું “ એતું મોં પણ જોતું મને ગમતું નથી ! કેમકે હું જાણું છું કે એ રાંડતાંજ પાપમાં મારી ફરજેથી થઈ ને હું દુનિ-આમાં હલકા પડી ગયો ! માટે આ ભવમાં તો એ કુભારજનની સામું કઠી પણ જોઈ તેમ નથી ! ”

“ તોજ સુખી થશે પ્રાણનાથ ! ” સુંદરમતી બોલી “ આપને સુખે હું સુખી ને આપને દુઃખે હું દુઃખી ! આપ જ્યારે ઘરમાં રહેતા નહોતા, ત્યારે મારી શી અવસ્થા હતી, તેનો આપને કંઈ પણ ખ્યાલ થાય છે ખરો ? આપને લીધે આપનાં માતપિતાનાં મરણનાં મારે સહન કરવાં પડતાં હતાં ! તેઓ મને બોલીએ બોલીએ એવી તો બીધી નાખતાં હતાં કે, તે સમયે જીવ્યા કરતાં મરવુંજ ભયું, એમ મનન કરતી રાત દિવસ રડતી હતી ! અહા ! આ દિવાનખાતું આજે આપનાં પધારવાથી કેવું પ્રીતિકર પ્રકાશિત લાગે છે ! અને આપની લાંબી ગેરહાજરીમાં તો એ આપું ને આપું અંધકાર સમાન ભાસતું હતું ! પતિ વિના સર્વ સ્થામતા લાગે એમાં કંઈ નવાઈ નહીં ! સંસારમાં સૌભાગ્યવંતિ સ્ત્રીને સ્વામિ સમાન સુખ એકે નથી ! સ્વામિનાથ ! મારાં સંકટની કથા કરે ! આપની ગેરહાજરીમાં રાત્રે તિંદ્રામાં પણ આપની મૂર્તિજ મનમાં રમી રહેતી, અને જન-શૃતાવસ્થામાં પણ મોં આગળજાણે આપની સુખ સુદાની કંમના જોયા કરતી ! મેં મારા દુઃખના દાહાડા એવીજ રીતે ગુજાર્યા છે ! પણ આપ મોજમજામાં મહાલતા ફરતા તેથી મને તો તમે શાની

સંભારે । તે પ્રસંગે આપને તો એમજ થયું હશે કે ‘ સ્ત્રીને શું સ્વહી છે ? ’ પરંતુ સ્વામિનાથ, સ્વપતિ શિવાય સંસારમાં અન્ય સ્ત્રીઓ ગમે તેવી રૂપવાન કે શુભવાન હોય, તોપણ તે માત્ર સ્વાર્થનીજ સંગી હોય છે । અંતે પોતાનીજ પ્રિયા સંકટમાં કામ આવે છે ! પરનારી દુઃખમાં ભાગ લેતી નથી, પણ માત્ર સુખમાંજ ભાગ લે છે, અને સ્વપતિ તો બંનેમાં ભાગિયણ થાય છે । અને આપને કદાચ મારાં કરતાં અન્ય સ્ત્રીઓ અધિક રૂપવાન લાગતી હશે, પરંતુ જો આપ મને પણ સારાં સારાં વસ્ત્રાણુપણુ પહેરાવો, અને હું પણ જો લટકો, મટકો ને છોનાળા છટકો દાખવું તો આપ મને વળી વિશેષ રૂપાળી માનો । નાયકણુપર ઘણાક લ’પટો મોઢી પડે છે, તેનું કારણ માત્ર તે રાંદાના ચાળાયરકા છે । જો હું તેવા ચટકા મટકા કરી હાંડીબજાર કે ગીરગામના એકાદ બંગલામાં બપટ્ટા કરી બેશું, અને પછી આપને બોલાવું તો આપ તત્કાળ મને જોઈ દંગ થઈ ગાંધેલા બની જશો, અને એમજ માનશે કે ‘ આ સ્ત્રી મારી પતિ કરતાં વિશેષ રૂપાળી છે । ’ પણ નાથ, એ સમજું તેવી કુત્સિત રંડાઓનેજ શોભે, અને તેવા નફ્ટ નરોનેજ તે પસંદ પણ પડે ! આપણે તો આપણા કુળની પ્રતિધાને લાંચન નહીં લાગે તેવું વર્તન રાખવું જોઈએ. હું જો હમણાં માત્ર આપની પ્રસંનતાને માટે પણ વવા છોનાળિયા ચાળાયરકા કરવા માંડું, તોપણ તે આપણા ખાનદાની કુટુંબને એવ લગાડે । માટે મરિયાદમાં રહેવામાંજ સ્ત્રી ને પુરુષની શોભા છે. આગર જો આપને આ બધું આખ્યાન આપી હું આપને શિષ્યામણુ દેવાને યોગ્ય નથી, પરંતુ આપ આડે મારું દોરાર્થ ગયલા હોવાથી આટલા બોલ માત્ર વિનય સહ વદવાની મને તક મળી તેથી વદવું પડે છે । માફ કરશો પ્રાણનાથ. ”

“ પ્રિયા, તારૂં વદનું તદ્દન સત્ય છે. ” નટવરે બ્રહ્મબુધું “ મને મનમાનતી વિતી ચૂકી છે, અને હું સારીપેડે સમજી ગયો છું કે પરનારીનો પ્રસંગ સર્વ પ્રકારે દુર્લભુશ છે ! પણ પેલા લુચ્ચા મગનના સંગનો રંગ મને લાગતોથી મારી મતિ બદલાઈ ગઈ, અને આડે રસ્તે દોરવાયો । ”

“ આપે એટલું નક્કો યાદ રાખવું કે, સંગ કરવો તો સારાનોજ કરવો ! નકારાના સંગમાં નકારૂં મિત્ર કરો તો નીતિવાન, સન્મર્ગિને સપવાદીજ કરજો. આપ બાણુતા હશે કે ગધેડા સાથે ઘોડો બાંધીએ તો ઘોડો પણ ભુક્તાં શીખે । ” માટે હવેશા સદસમાગમમાં રહેવાથીજ શોભા મળે છે. ” સુદરમતી બોલી.

“ બરાબર છે. ” નટવર “ પણ પ્રિયા, હવે તો મારે એક પણ મિત્ર નથી, અને તેથી મારો વિચાર એકાદ સારો મિત્ર તો જોઈએજ. છેક એકલો અવતાર ન જાય । હું ધાડું છું કે, મારા નિશાળના સાથી મોહન ને મંગળ કરીને છે, તેમને બોલાવી તેમની સાથે પ્રસંગ પાડું ને ધીમે ધીમે મિત્રતા બાંધું. ”

“ આપને જો તેમને માટે સારા વિચાર હોય તો બન્ને તેમ કરો પણ વળી તેમાંથી મગન જો મિત્ર નહીં નીકળે લેને માટે પૂરતી કાળજી રાખજો. સુદરમતી બોલી.

“ તેવું લાગતું તો નથી, પરંતુ તેવું કંઈ જણાશે તો ઝટ પાણીચું પકડવીશું ! ” નટવર બોલ્યો.

“ તે ખરૂં, પણ પ્રથમથી વિચાર કરીને મિત્રતા બાંધવી. એક વાર મિત્રતા કીધાં પછી બપાડ કરવો, તેમાં શોભા નહીં । તેમા તો ઓર લોકમાં બંનેની હાંસી થાય, અને તેની અને તમારી બંનેની નાદાની જણાઈ આવે । ” સુદરમતીએ યોગ્ય સલાહ આપી.

“ તે પણ યોગ્ય છે. ઠીક છે, હું જો વિષે બરાબર તપાસ કરીને કામ કરીશ. ” નટવરે કહ્યું “ પણ મને એટલી તો ખાત્રિ છે કે, તેઓ બન્નારે મારી સાથે શાળામાં હતા, ભારે તેઓ ઘણા સારા સ્વભાવના, શાંત ને સમજી આચરણુવાળા ગણાતા હતા, અને તેથી અમારા મારતરનો પણ તેમનાપર સારો પ્યાર હતો. ”

“ તે બલે હોય પણ આસ્વાસ્થ્યાની રીતમાતમાં ઘણો ફેર પડી જાય છે ! એક સખસ નહાનપણમાં સારો હોય, તે મ્હોટપણમાં ખરાબ નીવડે છે ! તેમ કેટલાક નહાનપણમાં ખરાબ હોવા છતાં મ્હોટપણમાં સુધરી જઈ સારા નીવડે છે ! માટે તેમની સ્થિતિ તરફ કંઈ લુલવાતું નથી ! ” સુંદરમતીએ શાંતપણે સમજ આપી.

“ એ વાત તારી વાજબી છે, અને તેથી મને લાગે છે કે હવે પછી પૂરતો વિચાર કરીને જ નિત્ર કરવા. ” નટવરે કહ્યું.

એટલામાં સુંદરમતીને નીચેથી હાંક પડતાં તેણી નીચે ગઈ, અને નટવર એકસો એક પુરતક લઈ વાંચવા બેઠો.

પ્રકરણ ૧૬ મું.

દાહરો.

સુખમલ સ્વર્ગે સંચર્યો, નટવર થયો રતતંત્ર,
ધન દોલત પામ્યો હવે, નથી રહ્યો પરતંત્ર.

“ શેઠ સુખમલનો સ્વર્ગવાસ. ”

ખમલની વૃદ્ધાવસ્થા થવાથી શરીરે નિર્બળતા વધતી ગઈ. ધીમે ધીમે શરીર ગળાતું ગયું. તેથી તેણે જાણ્યું કે “ હવે મારો દેહ આજ દિવસ ટકવાનો નથી. ” એમ તેણે પોતાનું લવિષ્ય બાંધી લીધું, અને તેથી પોતાની દોલતના સંબંધમાં વ્યવસ્થા કરવાનો નિશ્ચય કર્યો. વળી ડૉક્ટરે પણ તેને સૂચવ્યું કે “ શેઠ, હવે તમારું શરીર

આજ દાહડા ટકે તેમ લાગતું નથી; કેમકે દિન પ્રતિદિન તમારી શક્તિ હીન થતી જાય છે, માટે તમારે જે કંઈ વિચાર કરવો હોય તે કરી લેજો ! ” ડૉક્ટરની આ સલાહ સુખમલને પણ યોગ્ય લાગી, અને એક દિવસે તેણે પોતાની પ્રીયાને પાસે બોલાવી કહ્યું “ પ્રિયા, મને લાગે છે કે હવે મારી અવસ્થા થવા આવી છે, માટે મારી પુછની વ્યવસ્થા કરવી, કે જેથી પાછળ નટવરને પંચાતી પડે નહીં. એ બાઈને તો કશી ખબર નથી કે મારે શું લેનદેન છે ! માટે હું તારી સલાહ માનું છું કે, એ વિષે કેમ કરવું ? જો ટ્રસ્ટીઓ નીમી વીલ કરું છું, તો મને ધાસ્તી લાગે છે કે, રખેને ટ્રસ્ટીઓ લુચ્ચા ને બદલાવતના મને ને પુછી હજમ કરી જમ તો તમે બધાં સ્વડી મરો, ને છો તે પૈસે તમને વનેઆં પડે ! નેમ નટવરને તમામ દોલત સોંપતા છવ ચાલતો નથી ! કેમકે એ બાઈ ગમે તેટલો સુધરી ગયો છે, તોપણ હજી નાદાન છે, અને તેથી મને ભય છે કે, રખેને ટ્રાઈ નમળી સોગતમાં પડી પાછો વંડે તો મારી દોલત લેવાની દે, અને રોટલાનાં પણ ફાંફાં પડે ! માટે તું મને શું સલાહ આપે છે તે કહે ? ”

“ સ્વામિનાથ, આપની વાત સત્ય છે, પણ — ” કહેતાંજ આંખોમાંથી આંસુ પડે છે, અને પ્રાણપતિ હવે છવશે નહીં, ને પોતે વૈધવ્ય પામશે, એવી ચિંતામાં પડી ઘણી રડે છે !

“ રડ નહીં. તમે બૈરાંઓ બહેમીનાં ઝાડ છો તો ! શું તું એમ સમજે છે કે, હવે હું મરી જઈશ ? ” સુખમલે પુછ્યું.

“ સ્વામિનાથ, તમે પેલા ડૉક્ટરની સલાહ પુછી ત્યારથીજ મને વહેમ ગયો છે, ને મને લાગે છે કે ડૉક્ટરે તમારાં શરીરની આશા મુકી હશે, અને તેથીજ તમે આ બધી વ્યવસ્થા કરવા માંડી છે ! નહીંતો આજે આજિંતા આ વિચાર ક્યાંથી થયો ? ! ” રતનલક્ષ્મી બોલી.

“ ડાકટરે તો બિલકુલ ધારિત ખતાવી નથી. ” સુખમલે રત્નલક્ષ્મીને શાંત કરવાને કહ્યું “ પણ તું સમજે છે કે, મારી હવે વૃદ્ધાવસ્થા થઇ છે, માટે મારે આશુખાનુતો વિચાર તો કરવો જોઈએની ? અને તેથીજ તને બોલાવીને પુછું છું, એટલામાં તો તું રડી પડે છે ! આ તે તારું હઠાપણ કહેવાય કે ? ! ”

“ પણ તમારાં પહેલાં પ્રશ્નર મને ઉપાડી લે તો કેવું સાર ! રત્નલક્ષ્મી વળી દુરકાં ખાતી બોલી “ શું મારાં કરમમાં રંગપોજ લખેલો દશે ? ! ”

“ તે દ્રાહના હાથમાં નથી ! તે તો પ્રશ્નરની મરજીપર છે ! જેનું આવી બન્યું હશે તે જશે ! પહેલા હું મરીય કે પહેલાં તું મરીશે, એ કંઈજ કહી શકાતું નથી ! પણ સહને એક દિવસ મરતું તો છેજ ! માટે તું શાંત થા, અને ધીરજ રાખી લાંબો વિચાર કરીને અને સચવ. ” સુખમલે કહ્યું.

“ હું આપને શું સલાહ આપું ? આપ પોતે ક્યાં કાચા છો ? ” રત્નલક્ષ્મીએ જણાવ્યું.

“ મારો વિચાર તો એમ થાય છે કે, તારે માટે પાંચ લાખ રૂપિયા જૂદા કઢાડું, અને બાકીના પંદર લાખ રૂપિયા નટવરની વહુના નામના કઢાડું, એટલે તે સ્થાણી ને સમજૂ છે તેથી નટવર પણ કબજામાં રહેશે ! ” સુખમલે પોતાનો વિચાર કહ્યો.

“ તેમ કરો પ્રાણનાથ ! મારે કાંઈ વાતની ના નથી. મારી તો એટલીજ પ્રાચીનાથ ! મારે નટવરના હાથના ટપલા ખાવાનો સમય ન આવે તેમ કરજો. ” રત્નલક્ષ્મી બોલી.

“ આમ કરવાથી સાફજ થશે. પણ તેની સાથે વીલમાં હું એક કલમ નાખીશ કે, તારાં મરણ પછી તારી દોલત નટવર અને તેની સ્ત્રીનેજ મળે. ” સુખમલે કહ્યું.

“ મારે એમના શિવાય બીજું કાણુ છે ? ! દીકરી પણ નથી કે તેને આપી દઈશ ! ” રત્નલક્ષ્મી બોલી “ મારે પણ એક દીકરાને વહુપરજ બધું છેની ? ! ”

“ ઠીક ત્યારે, હવે સુંદરમતીને બોલાવ. તેને એ વિષે વાકેફ કરું. ” સુખમલનાં કલ્પથી રત્નલક્ષ્મી તરત સુંદરમતીને બોલાવી લાવી, અને પછી સુખમલે તેણીને ઉપલી વિગત કહી સંમળાવી.

સુંદરમતી વિચમ પામી બોલી “ સસરાજી આપ આમ કરવા ધારો છો, પણ તેથી દુનિયામાં મારા પતિનું નામ હલકું પડશે, અને તેમને ધણું ખરાબ લાગશે ! માટે તેમનો જીવ કંચવાય તેમ કરવાને હું રાજી નથી ! ”

“ પણ તેને જો તમામ પૂંજ સોંપી દઈ. અને તે જો ઉડાવી દે તો તમે ભૂખે મરશો ને બીજા માગવાનો વખત આવશે ! તેનો કંઈ વિચાર કર્યો ? ! ” સુખમલે ચીપી ચીપીને કહ્યું.

“ તે ખરું છે. પણ હવે મારી ખાત્રિ છે કે, તે કાંઈ પણ આડે રસ્તે જાય તેમ નથી ; કેમકે તે તદ્દન સુધરી ગયા છે, અને હવે તેમને એવી ઠોકર લાગી છે કે, કદી પણ નાદાની કરે તેમ મને તો લાગતું નથી ! માણસની જીલ એક વાર થાય છે, કંઈ વારે વારે ભુલ થતી નથી ! અને નાદનીમાં તેમણે તેમ કીધું, પરંતુ હવે દાહાડે દાહાડે માથે પડતી જવાંથી ધુરો લખ તદ્દન નાશુદ થયો છે ; માટે આપની દોલત એમનેજ સોંપો ; અને તેમ છતાં આપને જો અવિશ્વાસ આવતો હોય તો હું એમને ઠેકાણે રાખવતું જોખમ મારું સ્ત્રી લઉં છું. આપ નિશ્ચિત રહો ! ” સુંદરમતીએ હાથ ભીડીને કહ્યું.

“ ઠીક છે તો. તું પોતે જ્યારે હિમ્મત રાખે છે, ને મારા વિચારને માટે આનાકાની ખતાવે છે તો મને કંઈ વાંધો નથી ! પણ હું તને ચેતાવું છું કે, જો તું હોંશિયારી નહીં રાખશે તો ખતા ખાશે ને રવડી મરશે ! ” સુખમલે બોલ્યો.

સુંદરમતીએ કહ્યું “ ચેતીને ચાલવાની આપની શિખામણ માથે ચડાવું છું, પરંતુ મારા પતિનું અપમાન થાય તેમાં હું શું રાખવાની છું ! ને મને બાપે છે કે, તેવો નબળો સમય હવે આવવો પણ મુશ્કેલ છે ! આપ નિરાંત રાખો ! આપના આશિર્વાદથી સહ રડાવાનાં થશે ! ”

“ ભણે ! તેમ તો તેમ ! ” સુખમલે કહ્યું “ હવે નટવરને જોલાવો. ”

નટવર આવ્યો, અને સુખમલે તેને આ તમામ વાત સમજાવી. પોતાની દોષત અને લેણ દેણ સમજાવીના ચોપડા તેને ખતાવ્યા. અને છોટે કહ્યું “ આ બધી દોષતની બરાબર સંભાળ રાખજે, અને સાચવીને ચાલશે તો સુખી થશે, અને ચેન કરીશ. પણ તારી માતાજીની આજ્ઞામાં રહેજે, તેમનું માન્ય રાખજે અને આ પૈસામાંથી પાંચ લાખ રૂપિયાની જે લેન છે તે હું આજે તેણીનાં નામપર ચઢાવી દઉં છું, જેના ઉપર માત્ર તેણીનોજ હક રહેશે, અને તેનાં મરણ બાદ તે પૂછનો ઘણી ટુંબ થશે. પણ ત્યાં સુધી તું સદ્યુત થઈ એવું પાત્રણ પોપણ કરજે, અને એને કોઈ વાતે દુભવતો નહીં. મારી અવસ્થા થવાથી, અને દેહનો ભારોસો નહીં. હોવાથી આ મારી તને છેલ્લી શિખામણ છે ! ”

“ વાંદ પિતાજી આપની આજ્ઞા માથે ચડાવું છું. ” નટવરે કહ્યું “ આપ મને આશિર્વાદ આપો કે મને સદા સદ્યુદ્ધિ સુજે. ”

“ મારો તો તેને આશિર્વાદ છેજ. ” સુખમલે જોલ્યો “ પણ એટલું જોખી રાખજે કે, સદા નીતિમાં રહીશ તો સુખીજ થઈશ. જેણે નીતિ સાચવી તેવું સઘળું સુધરી ગયું, એ નિર્માણ છે. માટે જા, હવે તારે કામે લાગ. ”

નટવર ઉઠીને પાછો પોતાના ઝોરડામાં ગયો, અને તેની પાછળ સુંદરમતી પણ ગઈ તથા રતનલક્ષ્મી પણ પોતાના કામકાજમાં ગયાં, અને સુખમલે પોતાના સુનીમને જોલાવી પૂંછની બરાબર સંભાળ કરી નાંખી, ને પાંચ લાખની લેન પોતાની પતિનાં નામપર ચઢાવી ચોપડામાં પણ તે સુજ્ય લખાવ્યું, અને સુનીમને બઢામણ કરી કે “ મારાં મરણ બાદ તારે નટવરની બરાબર સંભાળ રાખી નિમકલલાલીથી નોકરી બજાવવી. ”

નટવરે ઉપર બધ સુંદરમતીને પૂછ્યું “ વહાલી, મારા પિતાજી તારી સાથે શું વાતે કરતા હતા વાંદ ? ”

“ સ્વામિનાથ, એમનો વિચાર એવો હતો કે, આપને દોષતની સ્વતંત્રતા નહીં સોંપતા મારે નામે તમામ પૂંછ સોંપવી. ” સુંદરમતીએ જણાવ્યું.

“ ત્યારે પછી વાત ફરી કેમ ગઈ, તે તો કહે ? ” નટવરે પૂછ્યું.

“ મેં તે વાતની ના પાડી અને કહ્યું કે મારા પતિને સ્વામિન કરો; કેમકે મને લાગ્યું જો મારા નામની પૂંછ કરે, અને આપને મારે વશ કરે તો પછી આપની આજ્ઞા સારી કહેવાય નહીં, અને આજ્ઞાપર પાણી ફરી વળે ! અને તે મને પણ શોભા આપે નહીં ! માટે મેં તેમનો તે વિચાર ફેરવી નખાવ્યો, અને પછી આપને જોલાવીને કહ્યું. ”

“ પણ મને દોષત નહીં સોંપવાતું કારણ શું ? ” નટવરે તાલુખીમાં પૂછ્યું.

“ સસરાજીને ધારિત લાગી કે, આપ હવે પછી જે કોઈ નમજાની સોખતમાં પાછા પડે ને દોષત ઉઠાવી દો તો શા હાલ થાય ! આવા વિચારથી તેમણે તમને સ્વતંત્રતા આપતાં આનાકાના કરી ! બીજું કંઈજ કારણ નહીં સ્વામિનાથ ! ” સુંદરમતીએ સમજણ પાડી.

“ વહાલી ! હવે અવજે રરતે જઈ, એવું તને પોતાને લાગે છે ? ! ” નટવરે પૂછ્યું.

“ મને તો લાગતું નથી, અને સસરાજીને મોટે પણ મેં તે વિષેની ખાત્રિ આપી ત્યારે

તેમણે પોતાનો વિચાર બદલ્યો તો ! ” સુંદરમતી જોડી.

“ જો, મારે માથે બધું વિતી ચૂક્યું છે તે મને બરાબર ઠોકર વાગી છે ! તે જીવતાં હું બુલું તેમ નથી ! માટે તારે પણ ખાત્રિ રાખવી કે હું હવે કદી પણ અનીતિને માર્ગે સંતોષ તેમ નથી ! નાદાનીમાં થઈ ગયું તે થઈ ગયું ! ફરી ફરી નહીં આવતો મનન કરું એવો હું મન નથી ! ” નટવરે ખાત્રિ આપી.

“ તે બરાબર છે પ્રાણનાથ, અને મને પણ હવે તો આપને માટે પરિપૂર્ણ વિશ્વાસ છે, પરંતુ એકવાર આપનું નામ હલકું પડ્યું તેથી માથાપને તો જ્યાં મુઠ્ઠી પાંચ દસ વર્ષ સારી રીતે જાય નહીં, ત્યાં મુઠ્ઠી ખાત્રિ થાય નહીં, એ તો સ્વભાવીક છે ! ” સુંદરમતી બોલી.

“ એ પણ સત્ય છે. ” નટવરે કહ્યું.

“ હો, હવે આપ પોલી જાઓ; કેમકે બપોરે મૂકાની આપને ટેવ છે. હું નીચે જઈને આપુ છું ” એમ કહી સુંદરમતી નીચે ગઈ, અને નટવર પલંગપર સતો.

સુખમલ નિવૃત્તિ પામ્યો, અને મરણની રાહ જોતો જાણે બેઠો હોયની, તેમ તેનું અંતઃકરણ અંત સમયને માટે તૈયાર થઈ રહ્યું.

“ પ્રિયા આજે મારાં શરીરમાં કંઈક તાવની અસર લાગે છે ! ” સુખમલે પોતાની પત્નિ પ્રત્યે કહ્યું.

રત્નલક્ષ્મીએ સ્વામિનાં શરીરે હાથ મુકી તપાસી જોયું તો ગરમ લાગ્યું, અને ધીમે ધીમે તાવ વધવા માંડ્યો, જે જોઈ તેણી બોલી “ પ્રાણનાથ, મ્હોટા ડોક્ટરને બોલાવવા દો; કેમકે તાવ વધતો જતો હોય એમ મને તો લાગે છે ! ”

“ ભલે બોલાવો ” સુખમલે કહ્યું “ પણ પ્રિયા, ડોક્ટર આવીને શું વધારો જીવ બાલવાનો છે ! આયુર્વાદ કાઢી સંભાવના નથી ! જીંદગીનો અંત લંબાવવાનું કાઢના હાથમાં નથી ! માટે નકામ ગેરા ડોક્ટરને બોલાવી પચીસ રૂપિયા નાખી દેવાનું મને તો દુરસ્ત લાગતું નથી ! ”

“ સ્વામિનાથ, રૂપિયા રૂપિયા શું કરો છો! આપની હયાતિ એજ રૂપિયા છો પણ મ્હોટા ડોક્ટરને તો બોલાવવા દો ! ” એમ કહી રત્નલક્ષ્મીએ સુંદરમતીને કહ્યું “ વહુ નટવરને ઉઠાડી લાવ ડોક્ટરને તેડવા છે. ”

સુંદરમતી તરતજ ઉપર ગઈ, અને નટવરને બોલાવી લાવી નટવર ઉઘમાંથી ગભરાતો નીચે આવ્યો, અને પૂછ્યું “ કેમ માતાજી શું છે ? ! પિતાજીનાં શરીરને કંઈક નથી કે શું ? ! ”

“ હા બાઈ; અને તેથીજ તેને તેડાવ્યો છો ! માટે કાંઈ મ્હોટાને કાબેલ ડોક્ટરને બોલવવાને ગાડી મોકલે તો સારું ! કેમકે તાવ સખત છે ! ” રત્નલક્ષ્મી ચિંતાતુર ચહેરે બોલી.

“ હમણાં તેડાવી મંગાવુ છું ” એમ કહી નટવરે તરતજ જુમ પાડી ગાડી જોડાવી ડોક્ટરને ત્વરિત તેડું મોકલ્યું.

“ બાઈ, મને લાગે છે કે તાવ ઘણો વધી ગયો છે ! જે એમનાં પેટપર હાથ મુકી જો ! ” રત્નલક્ષ્મીએ જણાવ્યું.

નટવરે સુખમલને પેટે હાથ મુકતાં જ તે પણ ચોંક્યો ! તેણે કહ્યું “ માતાજી, તાવ તો ઘણો સખત ચડ્યો છે ! મને તો ધાસ્તિ લાગે છે ! પણ શીકર નહીં ! હમણાં ડોક્ટર આવી પહોંચશે તો. ”

“ ડોક્ટર જલદી આવે તો સારું ! નટવરે એમ કહી પાસેના એ.રડામાંથી ડોક્ટરને બેસવા માટે એક ખુરસી મંગાવી અને એટલામાં ડોક્ટર આવી પહોંચતાજ તેનાપર તેમને બેસાડ્યા. ડોક્ટરે તાડ તપાસી હકીકત પૂછી તાવ તપાસવાનું થરમામીટર સુખમલની બગલમાં મુક્યું, અને તપાસતાં ૧૦૬ ડિગ્રી જણાવ્યો !

“ તાવ ઘણો સખત છે, અને નજીબ વધી ગઈ છે હું આપુ છું તે કલાકે કલાકે પાંચ, અને સાંજે પાંચ બપોર કહેવાયજો. ” ડોક્ટર એમ કહી ચાલતો ગયો જેની સાથે નટવરે ગાડીમાં પોતાના ભેસાને પણ દવા લાવવાને મોકલ્યો.

આશુભીતરક સુખમલનો તાવ વિશેષ વધ્યો, અને જીમ બંધ થઈ એ શુદ્ધાવસ્થા હોય એમ

“ તાવ ઘણો મહેનત છે, અને નવજાઈ વધી ગઈ છે.”

લાગ્યું! નટવરે “આપા? ઓઆપા?” કહીને ખોલાવ્યો. પણ મુદ્દિ ન હોવાથી કિનર આવ્યો નહીં. ડાહરની દવા આવી. પરંતુ તે પાવા જતાં મળે ઉતરી નહીં. છેવટે કાંઈક પાડીને દવા મુકી પણ તેથી પણ કંઈજ થયું નહીં! વખત જતાં માંચી બપોર થઈ પડી. અને તેજ રાત્રિએ સુખમલે પ્રાણ મુક્યો! ઘરમાં રડારોળ થઈ રહી! રત્નલક્ષ્મીનો વિલાપ અનહદ હતો! માતી માયા કુડી નાંખ્યાં! સગાં સંબંધીઓની હઠ સ્મશાન ક્રિયા માટે એકી થઈ અને સુખમલ એક ધનવાન ને કાર્તિવન ગૃહસ્થ હોવાથી સ્મશાન પહોંચાડવા માટે સેંકડો હાથો આબ્યા. મૃતુ ક્રિયા હિંદુ નિયમાનુસાર થઈ, અને ઘેર આવી નટવર બેઠાક પેઠા મુકી રહ્યો! ઘરમાં સુતુંસપ જેવું જણાય, અને તેમ તેમ નટવરને વિશેષ રૂઠ થાય! રત્નલક્ષ્મીના વિલાપની વાત તો શું વહની! તે બિચારીને દેખ્ય આબ્યુ! સોભાગ્યવર્તિનો અવતાર અદ્રશ્ય થયો! શોક! ગ્લાનિ ગજરૂપ થઈ પડી! ઘરનો ગજરાજ ગતિ કરી ગયો! ઘરમાં આવા ધાય! એમ કરતાં કરતાં પૂરા પંદર દિવસ પિત્ત! તેરમાને દિવસે ન્યાત જમાડી, અને સોળમેદિવસે મહાભારત-દજારો માણસોની જમણવાર કરી વાહવા મેળવી! મુખમલશૈઠ સારી પેઠે ઉજવાયા! ન્યાત તરફથી યશના સરપાવ મળ્યા!

હવે સુખમલની પાછળ તેતું સ્મરણ રહે, એવું કંઈ પણ કાવ્ય કરવા માટે રૂઝલાખની રકમ ખરચવાનો વિચાર નટવરને થઈ આવ્યો અને તેને માટે તેણે પોતાની માતૃથીની સલાહ લીધી.

“બાઈ, એટલી મોટી રકમ ખરચવાની શી જરૂર? માતાએ કહ્યું “એકદમ એવડી મોટી રકમ ઉરાડી દઈ લોકોને દાંતે મેટિ ચઢવામાં માલ નથી! આપણે તારા પિતાજી પાછળ ન્યાત વરા કરીને લગભગ દસ હજારનો ખરચ તો કીધો છે, અને તેમાં માનમાનતો યશ મળ્યો છે. તો પછી હવે બીજો વધારે ખરચ કરવાની જરૂર કંઈજ રહી નથી. માટે બાઈ, અત્યારથી આતું ઉછળવું પગલું ભરતો નહીં. ધીરે ધીરે સાત વાર વિચાર કરીને કરવું. તું લાંબો વિચાર કરશે તો તને સમજશે કે, એક લાખ રૂપીયા ખરચશે તો લોકો વળી વધારે વાહવા કહેશે! અને તે માત્ર થોડાજ દહાડા! તેમાં પણ વળી કેટલાક તો એમ પણ કહેશે કે “આપ મરી ગયા તેથી બાઈ હવે દોઝત ઉઠાવવા બેઠા છે.” માટે જગતને શું? તે તો આમે બોલે ને તેમે બોલે! જમતને મેંટિ કંઈ દાકણું નથી! અને લોકો નકામાં તારી નિંદા કરશે! માટે બાઈ, હાલ એ વિચાર માંડી વાળ! (સુંદરમતી) કેમ વહુ હું કહું છું તે તારા લક્ષમાં કેમ લાગે છે?”

“હા સાસુજી તમારી વાત વાજળી છે. નકામાં એક લાખ રૂપીયા ઉરાડી નાખવાથી શો લાભ? એક લાખ પેઠા કરતાં કેટલા દહાડા જશે, તેનો વિચાર પ્રથમ કરવાનો છે! આજના વખતમાં કમાણી કરવી માંદા સુરકેલ છે! આપ દાદા કમાઈ ગયા હોય તેજ સાચવી શકાય તો બાજી કમાયા!” સુંદરમતી બોલી

“તે બધું ખરું, પણ મારે કોઈ પણ પ્રકારે દુનિયામાં નામ કહાડવું છે, અને વિખ્યાતિ મેળવવી છે! લાખ રૂપીયા તો કાલે પેઠા કરી બચથ, અને નામ કહાડીશ તે તો શું વિસાતમાં છે!” નટવરે કહ્યું.

“પણ દીકરા ન્યાત વરા કીધા તેમાં કંઈ એણું નામ નીકળ્યું છે?” માતાએ કહ્યું.

“તેને શું રહે! એ તો માત્ર ન્યાતવતમાં નામ નીકળ્યું, પરંતુ સરકાર દરબાર ને મોટા મોટા સાહેબ લોકોમાં નામના મળે, ને મને સહ કોઈ ઓળખે, એવું નામ મેળવવા માટે મારે તો લાખ રૂપીયા ખરચવા છે!” નટવરે પેતાની મનોવૃત્તિ પ્રકાશિત કરી!

“બાઈ, સાહેબ લોકોમાં માન મેળવવાથી તને શું લાભ થશે? તેથી તેઓ કંઈ તને ન્યાત કરવાના છે? તેમનથી તું શું લાડવો મેળવવાનો ઉમેદ રાખે છે, તે કંઈ સમજાય?” રત્નલક્ષ્મી ખીજવાળને બોલી.

“એમાં સમજવનું શું હતું વળી? સાહેબ લોકોમાં ઓળખાણ પિછાન થાય, અને તેઓ ખુશ થાય તો એકાદ પેતાનું તેમનાં બલામણુથી કોઈ વાર મળી જાય!” નટવર બેઠ્યો.

“દીકરે! તારે ખેતાને શું કર્યા છે! સરે માંમે રહેશે, વેપાર રોજગારમાં આવશે ને-
જવશે, ને વેપારોઓનાં માન પામશે. તે તને ખેતાનું કરતાં પણ વધારે માન છે, એમ સમજ-
જે! પણ નકામા લાખ રૂપીઆ ઉતરી દઈ, ગાંધાં ગોપીચંદન કરી, ખેતાનું મેળવવાની લાલચ રા-
ખ્યા જતાં જગતમાં એક દલકે પડી જશે, ને લોકો તને મૂરખમાં ગણશે તે તો વળી મુદું!
“જરૂર ખરવીને મુતિયાં ખાવા” એવી તારી અવળી અક્કલને માટે મને અદ્વસોગ આવ છે! હજી
તો તારા પિતાજીના મરણને ઝાઝા દાદાડ થયા નથી! તારા દાથમાં દોલત આપાને પાડાવણું દા-
દાડ થયા છે! અટલામાં આમ કડાકડ કરવા મંડી પડ્યો છે, એ તે તારી નાકાની ને કમ
મુદિ કે ખીજું કંઈ? લગાર સમજ! લાંબો વધાર રાખ, અને ઉછળતું પગલું ભરતોં આટલ! એ
મ ને એમ ને દોડાદોડ રવા માંડશે ના આપણી તમામ દોલત કહી જતાં પાર લાગશે નહાં,
અને પાન પાડાવથી પતારશે! એવીને સુધામાં આજના વખતમ માલ છે! જોન, તારા પીતાજી
કેવી દરેક રીતે કામ કરતા હતા! અને તેઓએ હડાપણથી અને વાણિયાં ગતથી કામ રાખ્યું તો
જ પાંચ પૈસાની પૂંછ એકઠી કરી! અને તું તો હાખમાં પૈસા આવતાંજ તે ઉડાની દેવાના રરતા
રોધતો રહે છે! હા, એક વર, બે લાખ પીઆતી પૂંછ વધાર અને પછી તેમાંથી ધાન સારે ર-
સ્તે એક લાખ ખરચે તો તે િંકજ વધી નથી! પણ મુંઝમાં કહાડવા એ મને તો ખીજ-
કુલ અયોગ્ય લાગે છે!” રતનલક્ષી એ લાંબું વિવેચન કરી સારી મલાહ આપી

નટવર હવે વિચારમાં પડ્યો અને બોલ્યો “પણ માત્રુશી, એક લાખ રૂપિયામાં તે શું
આણું થઈ જવાતું છે! ખર્ચા પૂંછ થોડીક ઉઠાવવ છે?”

“વહાલા, એક એક કરતાંજ ઉડી જાય! જો એક લાખ તો કાંતે પાંચ લાખ ઉઠાવવાનું
મન પણ થાય! અને મૂખ્ય વાત તો એ છે કે, તારે એવી રીતે પૈસાનાં કાંકરા કાઢીને ખડે સાહે-
બોને માફ લગાડવાની જરૂર જી છે? એવા ઉડા પાણીમાં ઉતર્યું, એજ અને તો હાનિકારક
લાગે છે! માટે હાલ તું તરે શાં રહે, અને આવક તથા ખર્ચની બગચા સંભળ રાખ. પછી
આમળ જતા તું પાંચ રૂપીઆ વધારે તો તારી ઉમેદ બન્ને પાર પાડજે; પણ હાલ તરત કંઈજ કે
રવું નહીં.” રતનલક્ષી બોલ્યા

“હા હા હા, સમજીની સલાહ ઉત્તમ છે, અને એમની આજ મારું રહેશે તો સૂણી થ-
શે.” શુદ્ધરમનીએ જણાવ્યું

“દીક છે તો, તમારું કહેવું માન્ય કરું છું” એમ કહી નટવર ત્યાંથી પોતાના ગોરડામાં
માલ્યો ગયો, અને શુદ્ધરમની તથા રતનલક્ષીની નીચેજ બેઠી.

પ્રકરણ ૧૭ મું.

દાહરો—નખજાને નખજું સુએ, નખજે નખજું થાય;

પહી ટેવ ટળશે નહીં, આન પૂંછ પરખાય.

“કુતરાની પૂંછડી વાંકી તે વાંકી!”

નટવર નિશ્ચિંત થયો ઘણું દાહડે આવે બારીએ આવીને શાંતપણે ઉભો. એટલામાં
સામેથી બારી ઉઘડવાનો અખડાટ થયો. નટવરે સામે તાકીને બેસું તો તારાની
કાન્તિ જણાઈ! નટવરનું મન વળી મળ્યું! જીવ તલપાપડ બની ગયો! સામેથી
તારાએ મોં મલકાવ્યું! નટવરે સામું મોં મલકાવી તેણીને ઉતાર વાળ્યે! એટલું
કરી તારાએ બારી બંધ કરી દીધી! નટવર તટસ્થ બેતો ઉભો રહ્યો! “હવે તા-
રાને કયે પ્રકારે યુન: મળવું, અને દાની સાથે સંદેશો કહેવરાવવો?” તેની યુક્તિ
મનમાં રચવા લાગ્યો! દોષ મિત્ર ગણે નહીં કે તેની સગે મસહસત ચલાવે! તેમજ ધરના કોઈ

નોકરને તેમાં સમિલ કરવાનું પણ હીક નહીં લાગ્યું; કેમકે તેમ કરે તો શુદ્ધરમતીને સઘળી વાત જણાઈ જાય તો વળી ધરમાં કશેય થાય ! નટવર ધણા ઉંડા વિચારમાં ગ કાવ ચાલ ગયો ! એટલામાં તેને એક વિચાર થયો કે “ એક ચિહી જખી ગણુ, અને તે તૈયાર રાખી મરું. બાદ તારા જે પાછી બારી ઉઘાડે, તો તરનજ તેણીની બારીમાં ફેંકું ! ” એમ વીચાર કરી તેણે કાગળ સહ ચીકી લખી, જેમાં નીચે પ્રમાણે લખ્યું :—

પ્રિય તારા !

ધણે દિવસે તારી છપીનાં દર્શન થયાં ! આટલા દિવસ ક્યાં બતાઈ મેહી હતી ? ! મુંબઈમાં હતી કે બહાર ગામ ગઈ હતી ? હવે મળવાનું કેમ ? ! ક્યાં, અને ક્યારે મળાય, તે વિષે મને સત્વર ખબર આપ ! મારો જીવ તારામાં છે. અને તને પણ તેમજ હશે, એવી આશા છે. ઉત્તર-ત્વરિત મળવો નેઈએ.

હી. તારો શ્રેમાળ.

નટવર.

આ પ્રમાણે પત્ર લખી નટવર ઉપવાસિને વાંચતો મેરો છે, એટલામાં શુદ્ધરમતી ઉપર આવી ચઢી ! નટવરે તરતજ પત્ર મુઠિમાં ગળ્યો, અને તેને ધારિત પડી ! શુદ્ધરમતીએ વહેમાઈને પુછ્યું “ સ્વામિનાથ, મુઠિમાં શું છ ? ”

“ કંઈ નથી, એ તો એક કાગળ છે. ” નટવરે જવાબ દીધો.

“ જોઈ ? ” એમ કહી શુદ્ધરમતીએ તે પત્ર લઈ વાંચ્યો, અને તેણીને ધ્રાણ પડી ! “ કેમ વળી પાછા એ રાંડના ફેલમાં ફસાયા કે ? ! ” શુદ્ધરમતીએ ગભરાટમાં પુછ્યું.

“ નારે બહાલી, હવે એમ બને ? ! ” નટવરે જણાવ્યું.

“ ત્યારે આ ચિહી વળી શા માટે લખી ? જૂઓની એ રહેનું નામ લખ્યું છે, અને નીચે વળી તમારી સહી મળુ છે ! એ બધી શી મોહાકલ છે ? ! ” શુદ્ધરમતીએ પુછ્યું.

“ અરે ઘેલી લગાર ધીરી પડે ગભરા નહી ! આમ આકળા શા માટે પડે છે ? ! લગાર તો શાંત થા ! મા : વાત તો સાંભળ, અને પછી તારે હોલું હેય તે કહે ! ” નટવરે બોલ્યો.

“ વાત શું સાંભળું મારાં કરમતી ? ! ” શુદ્ધરમતીને સજડ વહેમ ગયો ! તે વિશેષ બોલી “ આ બધું ઉઘાડું લખેલું છે અને ચોખ્ખું સમજવા છે કે, તમે વળી એ કુલદાના ફંદમાં પડ્યા છો ! અને હજી પણ મને ઉગ્રવો છો કે ? ! જાઓ, જાઓ, એ બધી વાત કોને સમજાવો છો ? ! મારી પાછી ખાત્રિ થાય છે કે તમે જેના ખ્યારમાં પાછા સપડાયા છો ! પણ ચાઈ રાખજો કે, હવે તમારી ખુરી દશા જશે ને જીંદગીમાંથી ઉમડી જવાનો વખત આવશે ! ”

“ પણ ખ્યારી, લગાર મારો કંઈ ખુલાસો સાંભળશે કે અમથીજ વહેમાઈને વધોવાત કરશે ? ! ” નટવરે હસીને કહ્યું.

“ હવે ખુલાસો શું સાંભળું મારાં કયાળનો ? ! ઉઘાડું તો લખેલું છે, અને વળી ખુલાસો શું કરવાનો છો ? ! ” શુદ્ધરમતી ચીડવાઈને બોલી “ હવે વળી ઉઘાડું ચતું સમજાવવા માગો છો કે ? ! પણ વાંડે બોલો, શું ખુલાસો કરો છો તે તો જોઈ ? ! ”

“ જો, એ ચિહીમાં કંઈ તારીખ છે ? ” નટવરે પુછ્યું.

શુદ્ધરમતીએ ચિહીમાં જોયું ને બોલી “ તારીખ તો નથી ! ”

“ ત્યારે પછી તેં કેમ જણ્યું કે એ ચિહી આજેજ લખી છે ? ! ” નટવરે પ્રત્યક્ષમાં પુછ્યું.

“ આજે નહી તો બે દહાડા પહેલાંની લખેલી હશે ! ” શુદ્ધરમતીએ જણાવ્યું.

“ આજનીએ નથી ને બે દહાડા પહેલાંનીએ નથી બહાલી ! એ તો નવારે મારે ને એને તેમજ વહેવાર હતો ત્યારની લખેલી પડી છે ! ” નટવરે કહ્યું.

“ત્યારની લખેલી હોય તો હમણું ક્યાંથી મળી?!” શુંદરમતીએ આમે પ્રશ્ન કર્યો.

“એ તો એમ થયું કે, ટેબલનું ખાતું સાફસુદ કરવા જતાં એ ચિઠી હાથમાં આવી ગઈ, અને વાંચી જોતાં વિચાર કરતો હતો કે, અહા! મેં પણ તે વખતે કેવી અવળી અકકલ વાપરી કે, આવી એક પર નારીને મારા હસ્તાક્ષરની ચિઠી લખી કહાડી! આમ મનમાં મારી કૃતિ માટે પશ્ચાત્તાપ કરતો હતો, એટલામાં તું આવી ચડી!” નરવરે જળરી યુક્તિ કરી!

“જો એમજ હોય તો પછી મને જોઈને તમે એ ચિઠીને સંતાડી શા માટે?!” શુંદરમતીએ પાછું પુછ્યું.

“એ તો એટલા માટે કે, મારી મુખાંધ બરેલી ચિઠી તને ખતાવતાં શરમાઈ ગયો તેથી!” નરવરે જણાવ્યું. “બહાલી, તું વહેમાય છે શા માટે? હવે તે વાત બનવાનીજ નથી, અને તેવો સુખ્ય આવે તેમ પણ નથી! હવે તો માત્ર મને મારી આગલી ચાલતું અવલોકન થતાં મનમાં રસ્તાવો થાય છે કે, અહા! મેં પણ કેવી અધમતા વાપરી છે!”

“પસ્તાવો થતો હશે તો સારી વાત છે.” શુંદરમતી હવે લગાર શાંત થઈને બોલી.

“પણ હવે તો તારો વહેમ ગયો કે નહીં?!” નરવરે પુછ્યું.

“હા, હવે મારો શક દુર થયો પ્રાણનાથ.” શુંદરમતી બોલી.

“તમે સ્ત્રીઓ હંમેશાં બહુ વહેમીલી થઈ જાઓ છો! કેમકે પણ વાતનો લાંબો વિચાર ક્યાં વિના એકદમ વહેમાઈ જઈ જોડતું ચોડ કરતાં અચકાતી નથી!” નરવરે સતો થઈ બોલ્યો.

“સ્વામિનાથ, તમારે માટે એક વાર તેવું બનેલું એટલે પછી મને પ્રસન્નતાપાત વહેમ જાય તેમાં કંઈ નવાઈ નથી!” શુંદરમતી બોલી.

“પણ તમારાં વહેમમાં ને વહેમમાં અમરંસો તો મોત થઈ જાયની! હવે તો તારા વહેમથી મારે ડાહ્યે ડાહ્યે ગભરાવું પડશે! અને એ વહેમનું ઓપડ પણ નહીં મળે!” નરવરે ધીમે ધીમે પ્રતાપનું સત્તાપણું સાબિત કરવા માંડ્યું!

“માફ કરો પ્રાણનાથ, મારી ભુલ થઈ ગઈ! હવે આપને માટે એવો વહેમ કદી નહીં જાય.” શુંદરમતીએ જણાવ્યું.

“ત્યારે તો સાફ; નહીં તો મારે તો તારા વહેમને માટે રાત ને દાહાટો ગભરાવું પડશે: ન હું તો એમાં ને એમાં સુગ્રાઈ મરીશ!” નરવરે રંજક મૂકી શુંદરમતીને એકદમ ટીલી બનાવી!

“પ્રાણનાથ, હવે તમારે માટે કદી પણ વહેમ લાવીશ નહીં! આટલી વાર માફ કરો! મારી ભુલ થઈ કે મેં આપને વિચાર કીધા વિના કરવા સુકનો કહ્યા! હો હવે માફ કરો, ને નીચે જમવા પધારો.” શુંદરમતી બોલી.

“આજે હવે મને જમવાનું ભાવશે નહીં! કેમકે મારો જીવ તારા વહેમનાં વચનો સાંભળીને તદત ખાટો થઈ ગયો છે!” નરવરે કહ્યું.

“સ્વામિનાથ, મેં આપની પાસે માફ માંગી લીધી છે, અને હવે મને પણ પસ્તાવો થાય છે કે વગર વિચારે આપને મેં નાહક એ વચનો કહી દીધાં! એને માટે હું આપની પાસે હાથ જોડીને ક્ષમા માંગુ છું! મને માફ કરો! મારી મ્હોટી ભુલ થઈ!” શુંદરમતીએ જણાવ્યું.

“તે ઠીક છે, પણ હવે આજે મને ખાવનું તો ભાવશે નહીં! કેમકે મારો જીવ તારાં વચનો શ્રવણ કરતાંજ ઘણો ખાટો થઈ ગયો! હવે તો હું સાંજે જમીશ! અત્યારે જમવાનું ગમશે નહીં! લગાર જીવ શાંત થશે તો જમાશે! હાલ તું જા, ને જમી લે!” નરવરે જણાવ્યું.

પ્રાણનાથ, આપને સુકાને હું જમું, એ શું મારો ધર્મ છે? આપને મેં હાથ જોડીને પ્રાર્થના કરી છે કે, આપ મને માફ કરો! મેં જખ મારી! મારી ભુલ થઈ મારું બોલ્યું મનમાં નહીં

રાખો !” શુદ્ધરમતી આંખોમાં આંસુ અણી બોલી.

“ તાઈ બોલ્યું હું મનમાં રાખતો નથી, પરંતુ મને હાલ તરત કુદરતી ઉત્તરિ વ્યાપિ રહી છે, માટે મારા મોંમાં ડોળીયો ઉતરશે નહીં !” નટવર બોલ્યો “ મને ભય રહે છે કે, તું હવે મારા પ્રત્યે ઘણી વહેમાઈ ગઈ છે, તેથી જ ને વારે ને વારે કંઈ વહેમ લાવી મહેલમાં બોલાં મારશે ને મારી આંધર હંમેશાં શક્તી નજરે બેતી રહેશે ! અને તેમ થશે તો ખચીત કાઠવાર મારે તો જેર ખાધનેજ મરવું પડશે ! કેમકે મારા જેવા એક તીખા સ્વભાવના પુરુષથી એક સ્ત્રી જાતિમાં કદુ વચનો સંપાશે નહીં ! એ તો એશિયાળો અવતાર ભોગવવા જેવું થયું ! અને છતાં પૈસે એવો એશિયાળો અવતાર ભોગવતો તેના કરતાં મરવું વધારે સાકે ! ખચીત મને લાગે છે કે, એ અળખા ને પશ્ચાત્તાપમાંજ માકે મૃત્યુ ઘણું જલદી નીપજશે !”

“ પ્રાણનાથ, આપ આમ રજતું ગજ ન કરો ! મેં કંઈ પણ વહેમ લીધો હશે તો તે માત્ર આપનાં બલોનેજ માટે હશે ! તેમ છતાં હું આપને વિનવી વિનવીને કહી ચુકી છું કે, મને માફ કરો ! મારી ભુલ થઈ ! અજ પછી આપને કંઈ પણ કહું તો મને આપનાજ સમ છે ! શો હવે-થયું હવે તો ? ! હવે તો જમવા પધારો ? !” શુદ્ધરમતીએ આજીજ કરી જણાવ્યું.

“ ઠીક છે તો ! પણ જો હવે પછી મારે માટે કાંઈ પણ કંઈ બેરવે ને આડો વહેમ લાવે તો યાદ રાખજે કે, હું મારા તીખા સ્વભાવને લીધે આજીજ પડી પ્રાણ આપીશ !” નટવર બોલ્યો.

“ હવે તેવો અપતજ આવવાનો નથી નાથ ! અને આપને માટે હવે મને કંઈ પણ વહેમ નથ તેવો સંભવ નથી ! કેમકે હવે મારી પૂરેપૂરી ખાત્રિ થઈ ચૂકી છે કે, આપની આગલી ચાલને માટે આપને મનમાનતો-અનહદ પરતાવો થતો હોવાથી આપ હવે પછી આડે રસ્તે જાઓ, એમ લાગતું નથી ! માટે આપનાં સમ ખાધને કહું છું કે આજ પછી એવો વહેમ મારે કંઈ પણ લાવવા નહીં ! હવે તો આપ રાજ થયા ? ! ચાલો હવે જમવા પધારો પ્રાણ !” શુદ્ધરમતી બોલી.

“ મ્હોટી કૃપા પ્રાણનાથ !” કહીને શુદ્ધરમતી ત્વરિત નીચે ચાલતી થઈ.

નટવર હવે મનમાં ખૂબ ખુશી થયો. તેણે જાણ્યું કે હવે ખારે દાહાણની પિડા પતી ! હવે મારી સ્ત્રી પણ વહેમાઈ નહીં, અને કદાચ જો વહેમાઈ, તોપણ તેણીએ મારાં પોતાનાં સમ ખાધો છે, તેથી કંઈ બોલી શકશે પણ નહીં ! એટલે એ વાતની તો જાણે એક મ્હોટી ખટપટ મટી ! પણ હવે તો માત્ર તારાને મળવાનો માર્ગ શોધી કહાડવો જોઈએ ! જમી આવીને એ વિષે વિચાર કરે. હાલ તો ચાલ જમવા જઈ. પછી થઈ રહેશે એમ વિચાર કરી નટવર તરતજ નીચે જમવા ગયો.

નટવર પાટલા પર બેઠો, ને શુદ્ધરમતીએ પી રહ્યું. બટ આપતો જય ને શુદ્ધરમતી પી રહતી જય. યુવાન વડુ ઠીકરા પોતાનાથી શરમાય, એમ ધારી નટવરની માતા રતનલક્ષ્મી બોજ નરથળ આગળથી આવી થઈ બેઠેના ચોરડામાં જઈને બેઠી. નટવરનો મિલનસ શાંત કરવા શુદ્ધરમતીએ આજે હંમેશનાં કરતાં વધારે હેતથી પીરસ્યું તાણુ કરી કરીને એક રોટલી તેને વધારે ખવાડી ! પાછળથી ભજબજાની વળી વિશેષ તાણુ કરીઃ—“ ના, ના, મારાં સમ. બે ભજબજાં ખવાશે !” શુદ્ધરમતીએ સમ ખાધને તેનાં ભાણામાં બેને મદલે પાંચ જ ભજબજાં મૂક્યાં.

“ હવે તો પેટ અકળાય છે ! ખસ થયું ! વળી ભજબજાં તો પાણી બહુ પાય ! અને હાલમાં શહેરમાં રોગચાળો પણ લગાર વધારે છે, માટે બહુ તાણીને ખાવું સાકે નહીં !” નટવર બોલ્યો.

“ એટલાં ભજબજાં તો શું આમ કરો છો ? ! એ તો પચી જશે ! હું હેતથી ખવાડું છું એટલે વળી વહેલાં પચી જશે ! તેમ છતાં જમી કહીને પેલા ડાકટર પોપટલાઈ પ્રભુરામની ‘સં’ અવડી’ની ગોળી ખાઈ લેજોની કે પછી પચવામાં વાંધોજ નહીં રહે !

“ ઠીકત્યારે, તું રાજ થાય તેમ કરે !” એમ કહી નટવરે તમામ ભજબજાં અડાવ્યાં અને

પછી હાથ ધેધ પાણીનો મ્હોટો મોટો ડાંસી લીધો !

“બહુઆં ઉપર જાઉં પાણી પીશો નહીં પ્રાણનાથ !” શુંદરમતીએ સૂચના કરી.

“તરસ થાય એટલું પીધા વગર કંઈ આવે ? ! પણ હવે તો બહાલી પેટ બહુ અકળાય છે, હોં !” નટવરે પેટ પર હાથ ફેવીને કહ્યું “હવે તો હું ઉપર જઈને લગાર પલંગપર આજોડીશ ત્યારે દીક થશે !”

“બન ! એ ઘડી આરામ થો ! આપને ઇંચાં ગ્રહની નોકરી કરવા જવું છે ! સુખથી આરામ લઈ શાંત થાઓ. હું પણ પરવારીને ઉપર આવું છું.” શુંદરમતી બોલી.

“ના, તું ઉપર આવતી નહીં રહેતી ! કેમકે આ એકલા છે તે મુઝાશે ! માટે તું તારે જોની પાસેજ બેસજે !” નટવરે જણાવ્યું.

“તેમ કરીશ ત્યારે, આપ હવે પધારો.” શુંદરમતીએ જણાવ્યું.

નટવરે તરતજ ઉપર ગયો, અને પલંગપર સૂતાં પ્રથમ પાન સોપારી ખાઈને તારાની બાંી તરફ લગાર નજર કરીને બેસ્યું, પણ બારી બંધ હોવાથી તે પલંગપરજ પડ્યો.

સૂતાં સૂતાં તે વિચાર કરી લાગ્યો કે હવે તાગને આજે ને આજે મારી ચિઠી પહોંચાડવી જોઈએ અને બારી ઉઘાડશે તો હું વિઠી નાંખી દર્શિ ! અને જો નહીં ઉઘાડે તો પછી કોઈ પણ ઉપાયે જોને સંદેશો તો કલેવગવચોજ જોઈએ ! જોઈએ હવે કેમ થાય છે ! એ કલાક સદા જોઈ હું કે બારી ઉઘાડે છે કે નહીં ? પણ બારી નો જરૂર ઉઘાડીજ ! કેમકે જોનું ચિત્ત મારામાં ચોટલું તો તેજ વખતે મને જણાયું છે ! માટે મોંડી વહેલી બારી તો ઉઘાડશે ને જરૂર ઉઘાડીજ !” એમ વિચાર કરતો સૂતો છે. એટલામાં કાગડાએ સામેની ખીજ બારી ખખડાવતાંજ નટવરે ચોંટીને બારી તરફ દોડ્યો ! તેણે બળ્યું કે “તારાની બારી ઉઘડી હશે !” પણ બારી નો કાગડાએ અડાબેલી જણાવવાથી તે વળી પાછો સૂતો ! વળી થોડી વારે તેજ કાગડો જે બારીપર બેઠો હતો તે તે પરથી ઉડી ગયો અને તેની તે ગતિથી બારી વળી પાછી ખખડી ! એટલે વળી પાછો નટવરે ચોંટીને બારીમાં જોવા દોડ્યો ! પણ તારાની બારી નો વાસેજોજ જણાઈ ! આથી પાછો પલંગપર સૂતો ! આંખો મીંચીને ઉંઘવાનું ધાણુંએ કીધું, પણ ઉંઘ આવે નહીં ! એટલામાં નટવરની પોતનીજ બારીના વળા ખખડાટ થયો અને તેથી પણ નટવરે ધાણું કે “કલાચ તારાનીજ બારી ઉઘડી હશે !” એમ ધારી બાઈમાટેજ પાછો પથારીમાંથી ઊઠી બારી તરફ ધસી ગયો ! પણ ફોગટ ફોંફોં ! અને થકીને આખો મીંચી ઉંઘવાનેજ પ્રયત્ન કર્યો ! આમ તેમ આજોડી થોડી વારે ઉંઘ આવી ગઈ, અને બર ઉંઘમાં પડતાંજ મોંમાંથી “તારા ! તારા ! જો આગ ! જો આવી ! હવે તો આવી ! ના, ના, જરૂર આવી ! બારીમાં ઉભી છે ! જો હશે છે !” એમ નટવરે બળવા માંડ્યું ! થોડીક વારે વળી આંખ ઉઘડી ગઈ ! કેમકે નિંદ્રામાં પણ અપના તો માત્ર તાગનીજ હતી ! ઉઠીને વળી નટવરે તારાની બારી પ્રત્યે નજર કરી પરંતુ બારી બંધજ હતી ! આ સમયે ધડિયાળમાં પાછલા પહેરના લગભગ ત્રણ વગ્યા હતા, અને તેથી હવે તો નટવરના જીવ તારાને મળવાને માટે ઘણો અપીંગ બની ગયો હતો ! પણ કંઈ ઉપાય સહે નહીં ! આખરે નિઃશ્વાસ નાંખતો ગમગીન સૂએ “દીકીચે” પર પડ્યો, તોપણ નજર નો વારે ને વારે તારાની બારી પ્રત્યેજ ફેરવતો હતો ! કોઈ પણ પ્રમાણે નટવરના જીવને ચેતન પડતું નહીં ! એટલામાં ટેમલપર એક નાટકનું પુસ્તક હતું, તે નટવરે હાથમાં લઈ તે ઉઘાડતાંજ તેમાંથી નીચેનું ગાયન વાંચવા માંડ્યું :

લાવણી.

પ્યરિ માઈ મન તુંજ સંગ માન્યુરે પ્યરિ માઈ મન તુંજ સંગ માન્યુરે ;

કેમ કરી રહેશે તે છુપાવ્યું, જગ સઘળે જાણ્યું !

“ माह ! वाचान्मन्त्रे विद्यते भारी स्थितिः तेषां तेषां संपत्तिः ”

પ્યારિ તારું સૂખ લાગે મીઠું, પ્યારિ તારું સૂખ લાગે મીઠું;

સ્વર્ગ મધ્ય પાતાળ ત્રિકોટમાં, તુંજ સમ નવ દીઠું !

૨

બહાલિ મારાં પ્રાણ થઈ પ્યારિ, બહાલિ મારાં પ્રાણ થઈ પ્યારિ;

વાણિ મધુગી તારી બારી, તું નાતમ નારી !

૩

સુંદર : ક્રિતિની મારિરે સુંદરતા ક્રિતિની સારી;

સૂખ જોઈ મન તલપે મળવા, નારિ નમિસળી !

૪

“બાહ ! આ ગમન બજો કવિએ મારી સ્થિતિ જોઈનેજ રચ્યું હોયતી ! તદન મનેજ મળ-
તી બિના ગમનમાં જોવામાં આવે છે ! પ્યારનું વર્ણન, મારી તારા સંગે મારો જે પૂર્ણ પ્યાર છે,
તેજ પ્રેમાણે યથાર્થ વર્ણવ્યું છે ! તે કવિએ મદાત આ મારી સ્થિતિ કોઈ વાર જોઈ તો નહીં હોય??
મન આ તો નટકનું ગમન છે ! તારે શું મારો પણ આ એક નાટકનું થાય છે કે ? ! બાહ !
પરમેશ્વરે સ્ત્રીમાં શું પ્યા- રજોલો છે ! હું પણ પ્યારની પંચાતીમાંજ આવ્યો છું ! પણ પ્રભુ મારા
પર કોપેલા લાગે છે ! કેમકે તે હજી મારી ઇચ્છા પરિપૂર્ણ કરવાને અટક્યો છે ! પણ અરે તારા !
તું હજી બારી કેમ ઉઘાડતી નથી ? ! તને જોતાંને વાર મને તો સનેપાત લાગે છે, અને તે મને
વેચા છતાં તું આમ શાંત થઈ બંધ બંધી શા માટે રાખી રહી છે ? ! તું હવે મને ભૂલી ગઈ હ-
શે ? ! ના ના, એમ તો બને નહીં ! કેમકે તારો પ્યાર પણ મારા પ્રત્યે કંઈ જોડો નથી ! જેમકે
આહુ છું, તેમજ તું પણ મને ગાંઠે છે ! પણ તારે તુ મારી કેમ ઉઘાડતી નથી ? ! તે મન જો-
યો છતાં તું મને મળવાને તલપી નથી રહી શું ? ! અરે મને કંઈજ સમજ પડતી નથી ! રખેને
તું કોઈ બીજાના પ્યારમાં તો નહીં પડી ગઈ હોય ? ! તારું મન કંઈજ સમજતું નથી !” આમ
મનમાં તરંગો બાંધે છે, એટલામાં તારાની આરી બધડી ! નટવર તરતજ પોતાની બારી આગળ
આવ્યો ! પણ તારાંજે તે બારી ઉઘાડી નહોતી ! તે તો તેણીના ઘાટીએ બારી ઉઘાડી હતી ! નટ-
વરે ને ઘાટી તરફ સિસોડી વગાડી, પરંતુ ઘાટીના સાંબળામાં તે નહીં અવગાંધી ઘાટી બારી ઉઘા-
ડતો કે અંદર પાછો ચાલ્યો ગયો ! પણ બારી ઉઘાડેલી હેવાથી નટવરે આશા રાખી કે ‘હવે તારા
ને ! જોઈ પણ બારીએ આવશે તો અરેજ !’ આતી આશામાં નટવર બારીએજ લગભગ એ-
કાક સુધી ફર્યો રહ્યો ! પણ તારા બારીએ આવતી જણાઈજ નહીં ! નટવરના પગ હવે તો
અવા લાગ્યા ! એટલે તેણે એક ખુરશી બારી આગળ જોડી, અને પોતાની નજર તારાની બારી ત-
રફ પડે તેવા રીતે ખુરશીપર ખોતે બેઠો !

પણ અગા અંદર અટકી ! ઘાટી વાર તેજ ઘાટીએ પાછા ફરીને બારી બંધ કરી ! નટવર
નિરાશ થયો ! “આજે તો તારાને મળાય તેવો સંભવ નથી !” એમ મનમાં માતી બાજી મારે
પાછા અંદરની બાજીએ ફરી પલંગપર પડ્યા ! એમ કરતાં પાંચ વાગ્યા ! સુંદરમતી ઉપર આવતી
“કેમ સ્વામિનાથ, આજ કંઈ હજી સુધી સુખ રહ્યો છે ? ! ડરવા જવું નથી કે શું ?” શું
દરમતીએ નટવરને માથે હાથ ફેરવીને કહ્યું “આજે આપનું માથું કંઈ ગમન લાગે છે ? !”

“એ તો લગભગ સૂતેને ઉઠ્યો છું તેમાં એમ જણાય છે !” નટવરે કહ્યું.

“તારે આજ દરવાજા અવા દરિયાની લગલેશે તો જીવને ચેત વળશે” સુંદરમતી બોલ

“આજે નો દરવાજા જવાનો વિચાર કંઈ છે નહીં; કેમકે જીવમાં પણ ઉદાસિ વ્યાપેલી છે તેજ
દરવાજા જવાનું કંઈ હીક લાગતું નથી ! નટવર બોલ્યો.

“કેમ વાર ? ! ઉદાસ થવાનું કંઈ કારણ ? !” સુંદરમતી લગભગ વિચારમાં પડી ને બોલી

“કારણ શું વળી ! તે મને સવારે જ્યારનાં મહેલમાં મારી માંડ માન ભંગ કીધું છે, ત્યાર-
મારો જીવ ઉદાસ બની ગયો છે, ને મનમાં મને તરંગો ઉઠે છે !” નટવરે બોલું જોડ્યું !

મુંદરમતી ઘણીજ પરતાવામાં પડી, અને ઉતરેલે ચહેરે તે બોલી “પ્રાણનાથ, આપની પાસે મેં આટલા બધી વાર માફ માંગી, અને મારી થયેલી ભૂલને માટે પરતાવો કરીધો, તેમ છતાં હજી આપનાં આનંદરસમાંથી આમજો જતો નથી, એ જાણી મને ઘણો ખેદ થાય છે ! આપને હું વિશેષ શું કહું ! પણ આપ સમજૂને મારી એટલીજ પ્રાર્થના છે કે, મારા જેવી અખળાના બોધ્યાને આમજો આપે રાખવો જોઈએ નહીં ! આપ જાણો છો કે, સ્ત્રી જાતિ હંમેશાં ઉતાવળિયા ને સહાસિક સ્વભાવની હોય છે, અને મારાથી પણ અવિચારીપણામાં કંઈ બોલાઈ ગયું તો તેને માટે આપે તો ક્ષમા કરવી જોઈએ !”

“પ્રિયા ! મારા પેટમાં તારા માટે આમજો પિલકદૂલ નથી; પરંતુ તે સમયથી માત્ર મુંદરમતી ઉદાસિન ઉપજી છે ! તારા પર અને હવે કિંચિત પણ અભાવ રહ્યો નથી ! નરવરે જણાવ્યું.”

“ત્યારે હવે આપની ઉદાસિ ક્યારે ટળશે ? ! આપને ઉદાસ લેખને મને પણ ઉદાસિ થઈ છે ! આપ આનંદમાં આવશે ત્યારે મારા જીવમાં આનંદ આવશે ! અને તેથી તો હું કહું છું કે, આપ બે ઘડી ગાડીમાં બેસી દરિયા કિનારાની હવા લઈ આવો કે જીવ પ્રફુલ્લિત થાય.” મુંદરમતીબોલી

“તે ખરું, પણ આજે વળી રાતના ‘પાર્ટી’નાં જવાનું છે, તેથી જોડી જોડવી પડશે, અને તે શિવાય ઘોડા ફાળવવા નથી ! માટે ડરવા જવાનું તો માંડીજ વાગ્યું છે, અને રાતના ‘પાર્ટી’માં જ-ઘણ એટલે પછી જીવ ખુશીમાં આવી જશે ! લે ચાલ હવે તું ઘાટી સાથે ચાહે મોકલ કે માથું ઉતરે, અને જીવ જાગૃત થાય” નરવરે જણાવ્યું.

“ચાહે તો તૈયાર છે. લો હુંજ લઈ આવું છું.” એમ કહી મુંદરમતી નીચે ગઈ.

નરવર મનમાં મક્કાલો ! તેણે વિચાર કરીધો કે “હવે પછી એ રાંડથી મને પા મૂકન પણ કહેવાશે નહીં. એવા ઘાટ કરીધો છે ! અને તેથી માફ પાપ પણ ઠીક ઠંકાયલું રહેશે ! પણ હવે તો તારાને કોઈ પણ પ્રકારે મળવું જોઈએ ! તે વિના એન પડે તેમ નથી !” એમ વિચાર કરે છે, એટલામાં મુંદરમતી ચાહેતો પાલો લખને ઉપર આવી, અને પોતાના પતિને તે આપ્યો-જે નરવરે કુટો મારી પીવા માંડી, અને પી રહ્યા પછી તરતજ મુંદરમતીએ તૈયાર રાખેલી મસાલાદાર પટ્ટી પણ ખવાઈ, અને પછી નરવર સંગે—માત્ર તેને આનંદ પમાડવાના હેતુથી—અનેક ગપાટા સપાટા ચલાવવા માંડ્યાં !

“પણ પ્રિયા ! જે મને એક લાખ રૂપિયા ખરચવા દીધા હોત તો આજે ‘પાર્ટી’માં જતાં મારી છાતી એક વેહેંત ઉચી આવત, ને મને જવાની પણ ઘણી હોંસ થાત !” નરવરે કહ્યું.

“અને હવે શું કોઈ તમને ત્યાંથી કહાડી મૂકશે કે ? ! શું વગર તેડે જવું છે ? ! એ તમે શું બોલો છો પ્રાણનાથ ? ! એક લાખ રૂપિયા ઉઘાવતે તોજ તમને બધા ઓળખતે કે ? !” મુંદરમતી નિરમયતા રાખી બોલી.

“તેમ નહીં; પણ જે રૂપિયા ઉઘાવ્યા હોત તો ભત્રા ભત્રા સાહેબ લોકો આજે મને હોંસથી ‘શેક હેન્ડ’ કરવા મારી સન્મુખ આવત અને વળી જે ને તે દુરથી આંગળી કરીને કહેત કે “પેલા લાખ રૂપિયાની સપાવત કરી તે આ ગૃહસ્થ !” એટલે માફ માન ‘પાર્ટી’માં કેટલું બધું વધત ! વળી બરા બરા સાહેબ લોકોની સાથે મારે ઓળખાણ થાત તે તો જૂદી ! કેટલાકોની તો હું મ્હોટી મહેરબાની મેળવવાને ભાગ્યવાન થાત, અને હીરાની માફક જાહેરમાં ઝગડી નીકળત ! પણ તેં ને માએ મારી બધીએ ઉમેદ ભાંગી પાડી ત્યાં લાચાર !” નરવરે મનની ઉમેદ કહી બતાવી.

“પ્રાણનાથ, એવા સાહેબ લોકો ‘શેક હેન્ડ’ નહીં કરશે તો શું આખરે ઘટી જવાની છે ! “ચંદ જ બેઠા શુભીપર, અજ્ઞા ભલા કરેગા” જેવી વાત એમની પાસે તો છે ! લાખ રૂપિયાના કાં-કરા કરે, ત્યારે એ લોકો તમને ‘શેક હેન્ડ’ કરે, અને ઘણું થાય તો લાગવગથી એકાદ ખેતામનું પૂ-

જુલું વળગાડે ! તોપણ તેમાં તમારો શું દાહાડો પાક્યો ! એથી કંઈ જન્મમારો સફળ થઈ જવાનો હતો કે ? ! પારકે બાણે મ્હોટા લાડવા જોનારાઓની આ જગતમાં કંઈ ખોટ નથી તો ! પારકાં ઘરનાં ખત કબાલા કરવાની કળા તો સઉને આવડે ! પણ આ આપણાં લોકો એવા મૂર્ખ છે કે, ગાંઠના જોખીચંદન કરીને ઘણાંક તો ગથેણ બને છે ! અને તેથીજ હિંદુસ્તાનની ખરાબ નીપજ જાય છે ! માટે તમે જો પાછા હો તો એવે ચાલે કહી ચઢશો નહીં !” શુદ્ધરમની બોલી.

“અરે તમે બેરાં શું સમજો ! મ્હોટા સાહેબોની ગઢેરયાની મેળવવામાં લાભજ છે ! તમે બેરાંઓની ગુદિ કેટલી ? પગની પાહની જેટલી !” નટવર લગાર ચિઠ્ઠાઈને બોલી ઉઠ્યો ‘લે ચાલ, હવે મારે જમી લેવું જોઈએ; કેમકે ‘પાર્થી’માં જલદી જવાનું છે. તું વાળુની તૈયારી કર. હું અગ ઘડી આનું છું.”

શુદ્ધરમની તરતજ નીચે ગઈ, અને પાછળ નટવર પણ નીચે ગયો. વાળુ કરો ઝડ ઉપર પાછો આવ્યો, અને સરસ ‘ઈંગ્લિશ ફેશન’નાં કપડાં પહેરી બે ઘોડાની વિક્ટોરિયા જોડાની ‘પાર્થી’માં સંઘેર્યો.

મકરણ ૧૮ મું

દોહરો.

પાર્થિની શોભા બહી, મળિયા મિત્રો ત્યાં.

નટવરભાઈ રસિયા બન્યા, નાચ રંગ છે લાંબ.

વળિ વંઠયો.

આ

જે મહાંલિક્ષમીના “મનહર મહેલ”માં “પાર્થી” છે મુંબઈના એક માનવંત પુરુષને ખેતાય મળ્યાની ખુશાલીમાં તેના વખાણનાર ઓ તથા મિત્ર અંગળ તરફથી તેને આજે ખાસ મિજબાની આપી છે. અંગલાને સરસ રીતે શણગાર્યો છે. અંગલાનાં ખારણમાં એક ભભુકતો ‘ઇલેક્ટ્રિક લાઇટ’ તો દીવો ભભકે છે. શેઠિયાના બેયાઓ પટા ઘાલી બંને બબ્બુનાં દારપર ખડા રહ્યા છે, બહાર ગાડીઓની હારની હાર ઉમેરી છે, સીપાઇઓ અને ઘોડેસ્વારો, ગાડીઓની ગથમથલ થાય નહીં તેને માટે દારબાર કરના આમ તેમ દોડતોડી કરી રહ્યા છે. પોલીસની તજેદારી મનભાનતી છે. એક દરવાજેથી ગાડીઓ અંદર જઈ શેઠિયાઓને ઉતારી બીજે દરવાજે બહાર નીકળે છે, અને એમ ગાડીઓની ગીરદી અત્યંત ચર્ચા રહી છે. અંગલાના કંપાઉન્ડ આ ટાંકણે અચ્છી રીતે તેજસ્વી બતાવ્યો છે. વિવિધ વસ્ત્રોનાં ફુંડાંઓ ભાતભાતની જુકિતમાં ગોઠવેલાં છે. વચમાં રંગબેરંગી વાવડાઓનાં તોરણો પવનની લહેરમાં ફરફર ઉડી જાણે મમીપ આવતાશઓને સલામો બજાવી માન આપતા હોય તેવો દેખાવ નજરે પડે છે. કંપાઉન્ડનાં મ્હોટાં વસ્ત્રોપર લાલ, લીલાં, ભુરાં, સફેદ, પીળાં, વિગેરે રંગદાર ધાતમાંના દીવા ગોઠવેલા છે. ગાળે ગાળે ‘ઇલેક્ટ્રિક લાઇટ’ના ઝળકતા દીપકો ઉંચે બેવામાં આવે છે, અને તે દીવાના પ્રકાશમાં ખીબ્બ દીપકોના પ્રકાશ વંકાઈ જાય છે. તોપણ શોભાને માટે તે આતંદમય બાંધે છે. કેકાણે કેકાણે આંકડાંઓ ગોઠવેલા છે, અને તે ઉપર ઘણાકો સેન પોતાના સગિઓ સહ આતંદ મંગળતા ગપાટા ગગડાવતા અને મરદરી કહા મચાવતા બેસા છે. અંગલાની અંદર કંપાઉન્ડમાં એક નુતન નાયકજીનો નાય ચાલી રહ્યા છે ત્યાં તો માત્ર નાયરંગના ઇસ્કીઓજ નાચમેલમાં બિરાજેલા છે! નટવર પણ ત્યાંજ બેઠો. તેની આસપાસ મોહન અને મંગળ નામના બે તેના બાળસગીઓ બેસા છે. તેઓ નિશ્ચયમાં તેની સાથે એકજ ક્લાશમાં હતા, અને નટવરને આજે બધું દીવસે તેઓ

મળ્યાથી અરસપરસ સુખશાન્તાના સમાચાર પૂછે છે.

“ અરે પણ મોહન, આ નાયકણી તો કોઈ નવી જાણે છે ! એ ક્યાંની છે વળી ? ” નટવરે ધીમે રહીને પૂછ્યું.

“ હું તો મંઝ ઓળખતો નથી; કેમકે હું એ બામતોપર લક્ષ્ય મૂકતો નથી; પણ આ મંઝળ એ કામમાં માહિતગાર છે, માટે એને પૂછી જો. ” મોહનને જવાબ દીધો.

“ કેમ બાહ્ય મંઝળ, ત્યારે તો તનેજ એ બામતની ખબર હશે નહીં વાત ? ” નટવરે કહ્યું. “ બોલ તો ખરો કે એ ક્યાં રહે છે તે ક્યાંથી આવી છે ? ”

“ એ તો કોઈ બહાર ગામની છે, પણ મુખ્યમંત્રી આંદોલન એવો મૂક્યો છે. ” મંઝળે કહ્યું.

“ પણ ગામનાર બહી કિસ્તાદ જણાય છે ! એની દેખાડમ અને કાન્તિ અચ્છી છે ! વળી કંઈ પણ કોમળ જોવા છે ! પણ આપણે એકલા જઈએ તો સાંભળવાની મજા વળી ઓરજ આવશે. ” નટવરે બોલ્યો.

“ તારી ખરજી હશે તો વળી એને ઉતારે જઈશું ને તો પણ મજા લઈશું ! ” મંઝળે બોલ્યો. “ પણ બાહ્ય, હવે તો તને નવા નવા મિત્રો મળ્યા છે, એટલે અમારો બાવ પણ જ્ઞાનના પૂછે આવશે તો તું તદ્દન ભૂલીજ ગયો છે. ”

“ નારે દોસ્ત, મારા કોઈજ મિત્ર નથી, અને નેથી તને તથા મોહનને મળવાને હું મારા દલાયતી ધક્કોનો હતો ! ” એટલામાં આજે ધસવરજ એવિંતા મળતી આપ્યા ! ” નટવરે જણાવ્યું.

“ મનમાં બાવ હોય તો નેમ અનેજ ! ” મંઝળે બોલ્યો. “ પણ પેલો તારો મિત્ર મગ ન ક્યાં છે ? તે કંઈ હમણાં જણાવે તો નથી ? ”

“ તેની કથા ઘણી લાંબાણ છે, માટે વળી કાલે આપણે મળીશું ત્યારે વાત કરીશું. ” નટવરે કહ્યું.

“ લો ચાલો ત્યારે લગાર બહાર હવામાં ફરીએ અહીં તો તપથી અજાણ ગયા ! ” મોહન બોલ્યો. “ બાહ્ય હવા નહીં શરસ આવે છે ! ચાલો ચાલો ! નાચમા તે શું જોતું છે ! ”

“ તારે જવું હોય તો જા ! હું ને મંઝળ તો અહીંજ બેસી છીએ. ” નટવરે કહ્યું. “ બસા માણસ નાય સાંભળવા આવ્યા છીએ કે બાહ્ય રખડવા આવ્યા છીએ ? ! ”

પણ મોહન તો ત્યાંથી ઉઠીને હવામાં બહાર આંધ્ર નરવા ગયો. નટવરે મંઝળ વિગેરે માત્ર મણિના ઘોડાકે ધસી જોઈને હોલમાં બેસી રહ્યા. નાયકણી પૂછ બાકવા મહી, અને બટાવાર કંઈ નાદથી તેરેહવાર મગ સગણીઓ ઝમાતી ! બેઠકા એતાંની લીન કરી નાંખ્યા ! આખરે અગિયાર વાગ્યાનો સમય થયો, અને ઘણાકો વિગેરેતા ગયા પછી મંઝળ નટવર ને મોહન એકજ ગાડીમાંથી ઉતરતાં બાંજે દીવસ મળવાની મંદુરણ કરી નટવર પણ ઘેર જઈ કપડાં કઢાડી સ્નો. અને એમ કરતાં પ્રખાત થઈ.

પ્રખાત થતાંજ શુંદરમતી ત્વરિત ઉઠી, પણ નટ રે ઉબજરવાળો હોવાથી તેને વાર લાગી, બરાબર નવ વાગે તે પલંગપરથી ઉતરે. શુંદરમતીએ પૂછ્યું. “ માણનાથ, કાલે પાર્શ્વના મળી મજા પડી હશે, નહીં ? ”

“ હા લોકોની બીડ પણ ઘણી હતી, અને ઘણા મહોરા મહોરા લોકો આવ્યા હતા. વળી એક બે મિત્ર પણ મને ત્યાંજ મળી ગયા છે ! અને તેઓ આજે આપણા ત્યાં આવનાર પણ છે. ” નટવરે જણાવ્યું.

“પણ ગાનાર ખડી ઉત્તાર નગાય છે!”

“ એમ ! ! કે ત્યારે તો ઘણી સારી વાત ! ” શુદ્ધરમતી બોલી “ પણ તેઓ સારા સ્વભાવના ને સહુગ્રામી છે કે માત્ર લાભીયા જમણીયા જેવા લાજુ મા ? ”

“ બહાલી તેઓ ઘણા અપરહાર છે. ” નટવર બોલ્યો.

‘ આપરહાર ને કેવી રીતે ? પૈસામાં કે ગુણમાં ? કેમકે પૈસાવાળાજ અપરહાર હોય, એમ નહીં સમજવું : ઘણા પર પૈસાદારો તો એવા કુત્સિત હોય છે કે, તેમની આપર માડીની પણ ગણાતી નથી ! ” શુદ્ધરમતી બોલી.

“ એટલે ? ” નટવરે વિચિત્રતાથી પૂછ્યું “ શું પૈસાદાર અપર કરાવતા નથી ? ! ”

“ માત્ર કહેવું નહીં કે પૈસાદાર તમાનજ અપરવાળા નથી ! કેટલાક પૈસાવાળાઓ ઘણી સારી પ્રતિષ્ઠા પામેલા છે પરંતુ તેના સાથે ઘણાખરાઓ એવા પણ હોય છે કે, તેઓ ગમે તેટલા ધનવાન હોવા છતાં તેમની પ્રતિષ્ઠા તો પાણીમાં નાંખવા જેવી ગણાય છે ! કાણકે તેઓ રીતિ નીતિમાં દુરાચારથી ને ધીક્કારો પાત્ર થવાથી તેઓ પેતાની પ્રતિષ્ઠા બોધ ગેર છે ! માત્ર પૈસાના પ્રતાપેજ તેઓ પંકાય છે ! ” શુદ્ધરમતીએ વળાંક મૂક્યો.

“ પણ આ તારા મિત્રો તેવા નથી, તેઓ ઘણા ઉચકા, વચકાવાળા, નીતિવાન, ધર્મીયો ને સત્યવાદીઓ છે. ” નટવરે જણાવ્યું.

“ તેમનાં નામ શું છે પ્રાણનાથ ? ” શુદ્ધરમતીએ પૂછ્યું.

“ એનું નામ બાહન છે, અને પીળનું નામ મંગળ છે ” નટવરે જણાવ્યું.

“ અને સાથેજ આપણે ત્યાં આજે આવનારો છે કે ? ” શુદ્ધરમતી બોલી.

“ હા, કેમકે તેઓ નાં જુના મિત્ર છે, અને અમે ત્રણે જણા નિશાળનાં સાથે શિખતા હતા, ત્યારથી આખરી વચ્ચે સારા સ્નેહ છે. આ તો વચનાં પૈસા હુઆ મગનની દેશી મારે થવાથી તેઓ મારી પાસેથી ખસ્યા થયા હતા, પરંતુ હવે જ્યારે તેમને ખબર પડી કે મગન જેલમાં છે, ત્યારેજ તેઓ પાછા મારી સાથે મિત્રતા સાધવા આવ્યું છે અને કહે ‘ મિત્રિ’માં અને તેઓ મગનનાં ઘણા હરખાઈ ગયા હતા. અને આખરી વચ્ચે ઘણી વાતચીત થઈ હતી બાદ તેમણે આજે આપણે ત્યાં આવવાનું પોતાની મેજેજ જણાવ્યું છે અને અપેર પછી ઘણું કરીને તેઓ આવશે. ” નટવર બોલ્યો.

“ કીક છે ત્યારે તો અપેરે આવ્યા બદ તેમને માટે ગાલે તૈયાર કરાવીય; કેમકે આપણે ખારણે આવનારની એટલી સરભરા પણ કરવીજ નિહાયે. ” શુદ્ધરમતી બોલી.

“ હા ખરાબર છે ” નટવરે કહ્યું “ લે ચાલ હવે હું નાહીઓઈ પરવારી લઉં. ”

“ બહે આપ નીચે પધારો પ્રાણનાથ ” શુદ્ધરમતી એમ કહી નીચે ઉતરી, અને નટવર પણ તરતજ નીચે ગયો, અને પોતાના નિત્યના ખટ કબેથી પરવારી જમીને પાછો ઉપર આવી ઉંચી ન્યુસ પેપરો વાંચવા લગ્યો, અને એટલામાં સામેથી વળી તારાની પારીના નાહ થયો ! નટવર તરતજ પોતાની પારી તરફ દોડ્યો ! તારી આ વખતે પારીમાંજ ઉમેલી હતી, પરંતુ તેની નજર ખીજ તરફ હોવાથી નટવરે તેનું ધ્યાન ખેંચવા માટે લગભર બોળાયું ? તરતજ તારા ચમકી ! નટવર તરફ નજર ફેરવી ! અને સામસામાં હસ્યા ! તેમ બોલ્યું બેચારાં ! આંગળીનાં ઇશારતો થઈ ! તારાએ માત્ર ન વરુને સંભળાવરા નટ પોતાના ઘાટીને નામે ઘાટી માડી કહ્યું “ આજે રાતના આંટરોડની ના કશામાં ના ક નોવા જવું છે, માટે વહેલો આવજો. આડ વાગતામાં ઘેરથી નીકળવું છે ” ઘાટીનું નામ દત્તે તારાએ આટલાં વહેલો કહ્યાં, અને એમ કહી પોતાના મનોબદન નટવરને સંભળાવ્યાં નોકે ઘાટી તો ને હાથે નીચે કાસ કરતા હતા !

નટવર સમજ ગયો, અને તેજ રાત્રે પોતે પણ આંટરોડ પર નાટક જેવા જવાનો વિચાર

ચારીક કાંઠે તારાપર ફેંક્યો ! તારાએ 'ઠોર કીપર' ને પ્રશ્ન કરી બોલાવ્યો, અને કહ્યું " કોઈ મૂંઝા લુચ્ચાએ માતાપર કાંકરા ફેંકે છે ! તમે તપાસ નહીં રાખશો તો મારે અહીંથી ઉઠીને પાછા જવું પડશે ! અને પછી તમારી નાટકશાળામાં હવેથી કોઈ પણ આખરદાર સ્ત્રી આવતાં અટકશે ! માટે તમારે તે વિષે સંભાળ રાખવી જોઈએ ! "

" કંઈ નહીં ખાધ તમે ખહીશો નહીં; હું પોતેજ અહીં ઉભા રહું છું, અને જો કોઈ બદ-માશ જણાશે તો તેને અકદમ ખદાર કહાડી પાલીસને સ્થાપિત કરીશ ! માટે તમે કોઈ વાતનો ડર રાખશો નહી. " 'ઠોર કીપર' તારાને નમ્રતાપૂર્વક હિંમત આપી અને પોતે બેઠા સડે ચતાં મુઠી તયાંજ થોડ્યો.

આથી તરફ નટવરે વિચાર કર્યો કે ગાંઠરોડનો જીલ્લો તોફાની છે અને ત્યાં લુચ્ચાઓનાં ટોળાં રખડે છે. માટે તે જીલ્લામાં રાતની વખતે એકલા જવું, કે પણ કંઈ ઠીક નહીં, માટે મંગળને બોલાવી મંગાવુ. એને મારી ખાનગી વાતની ખબર થશે, તોપણ કંઈ હરખ નથી; કેમકે એ મારામાં બળી જાય તેવોજ છે; પરંતુ માહનતું કામનહીં ! કેમકે એને એવી વાતો પસંદ હોય, એમ લાગતું નથી ! તેથી એને દુરજ રાખ્યા સારો ! " એમ વિચાર કરી પોતાના ભિયાને મંગળ ને ઘેર મોકલી તેને થોડાં તેડી લાવવાનું કહ્યું, અને પોતે તરતજ નીચે વાળું કરવા કુતરી પહોંચ્યા સારાં નટવરે કિતાવખાનું વાળું કરી તરતજ પાછો ઉપર આવ્યો, અને નાટકને માટે બનાવેલા ખાસ ઇલિશ પોપાક પહેરી બાઈ દિવ્યકે બેઠા ! થોડી વારમાં મંગળ આવી પહોંચ્યો.

" કેમ જમીન આવ્યો છે કે ભૂ મો ? " નટવરે તેને પૂછ્યું.

" જમીનેજ આવ્યો છું " મંગળ બોલ્યો " પણ કંઈ અત્યારે મને તેડાવ્યો ? કંઈ જવાને વિચાર છે કે શું ? "

" હા. નાટકમાં જવું છે, અને તેથીજ તને તેડાવ્યો છે. " નટવરે જણાવ્યું.

" ઠીક છે તો આપણે તૈયાર હોએ ! ચાલો ! " મંગળ બોલ્યો.

એટલામાં સુંદરમતી પણ વાળું કરીને ઉપર આવી, અને તેણીએ પૂછ્યું " કેમ પ્રાણુનાથ, અત્યારે ક્યાં જવું છે ? "

" હું ને મંગળ નાટકમાં જઈએ છીએ. " નટવરે જણાવ્યું.

" ઠીક; પણ આજે કોઈ નવો નાટક છે કે જાણે છે ? " સુંદરમતીએ પૂછ્યું.

" નવો નાટક તો નથી, પણ એ નાટક મેં જોયો નથી ! " નટવરે બોલ્યો.

" ભલે ત્યારે પધારો; પરંતુ વહેલાં આવજો. " સુંદરમતીએ અરજ કરી.

" નાટક પૂરો થયો કે તરત આવીશુ. " નટવરે કહ્યું લે ચાલ મંગળ હવે ટાઈમ થયો છે; માટે જોઈ હવે. " એમ કહીજ ને ઉઠ્યા, અને એક ભાઈની વિક્ટોરિયા કરીને તેમાં બેસી સાથે બેઠા.

" કેમ, આજે કંઈ નાટક જોવાનું એમિતું ઠેરવ્યું ? " મંગળે કહ્યું " માંજે તો તે કંઈ જણાવ્યું પણ નહતું ! "

" જો દોસ્ત, ત્યાં એક ફાંકડી આવનાર છે, અને તેને માટે જવાનું છે; પણ એ વાત ખાનગીજ રાખજો; કોઈને કહીશ નહીં ! તેમજ મોહનને પણ જણાવીશ નહીં; કેમકે તે એવી ખાનગી તમાં બાજ લેતો જણાતો નથી ! " નટવરે જણાવ્યું.

" તેની તારે ચિંતા કરવી નહીં ! મારે મોઢેથી કદી વાત જાય તેમ નથી ! " મંગળ બોલ્યો " પણ મને તો તેણીની એળખાણ કરાવશે કેની ? "

" આજે નહીં અને; કેમકે હજી તારે ને તેને પરિચય નથી તેથી તેણી શરમાશે ! માટે આજે તો તું મુંગોજ રહેજે ! વળી બીજે પ્રસંગે તેણીને મળવાનું દેરાવીશું, ત્યારે તારી મુલાકાત

પણુ કરાવીશ ! ” નટવરે એમ જણાવી મનમાં વિચાર કર્યો કે “ હાલ મંગળની સાથે તેમણી ઓળખાણ કરાવવી નહીં; કેમકે એ પણ કદાચ મગન જેવો પ્રપંચી નીકળે તો પાછળથી વળ પાછું પરતાવાનું થાય ! ”

“ હીક ત્યારે તેમ. ” મંગળે જણાવ્યું.

એટલામાં નાટકશાળા આવી લાગી. અને જણા દિલ્લે લઈ અંદર ગયા, અને તારાથી એ ત્રણુ ખુરસી દૂર બેઠા. તારાની નજર નટવર સંગે મળી, અને આંખોમાં આદરસંકાર થયો !

નાટક શરૂ થયો, પણ નાટક જોવાને બદલે તમાશગીરા તો માત્ર તારાનો નાટક તારાના રૂપ રંગ તરફ જોતા રહ્યા ! નટવર ને તારાની નજર વારંવાર એક ચઢ મદમદ હારવા થતું ! મગવાને માટે નટવર તલપી રહ્યો હતો, પરંતુ સમગ્ર મંગળના ગર્વમાં મિત્રાપનો સાંધો બાંધેલો મુસ્કેલ હતો ! તોપણ પહેલો પડદો પડે કે તરતજ બહાર નીકળીને મુલાકાત સાંધવાનું મનન નટવર કરતો હતો. પણ લોકો પામી ગયાં કે “ આ બંને વચ્ચે કંઈ પણ કાળુ ધોળુ છે ! લોકોને સજ્જડ વહેંચ ગયો, અને જેમ જેમ નટવર ને તારાના ચેતનાળા વધારે જણાતા ગયા, તેમ તેની લોકોનો વહેંચ વિશેષ વધતો ગયો ! અને તેઓએ આ બંને લંપટોને કોઈ પણ પ્રકારે ફગેત કરવાની યુક્તિ ચલાવી ! “ આહાર નીકળે પછી વાત ! ” એમ લોકો બોલવા લાગ્યાં ! તેમાંના કટલાક નટવરને તો ઓળખતાજ હતા, પરંતુ તારા કોઈ સંદેહ છે, એમ તેઓ માનતા હતા, અને તેથી નટવરને છેલ્લાની દરકાર નહીં કરતાં તારાને માટે તેઓ વધારે તલપી રહ્યા હતા ! એટલામાં નાટકનો પહેલો અંક પુરણ થતાજ પડદો પડ્યો. લોકો ચોંકાઈ તો આહાર જવા લાગ્યા, પણ ખીખ ફેટલાક તારા અને નટવરની હીલચાલ જતા બેસીજ રહ્યા,

“ તારા ચાલો આપણે આહાર જઈએ ” નટવરે તારાની પાસે જઈને કહ્યું,

“ આહાર નીકળતું નેખમકારક છે ! કેમકે આ બધા લોકો હું આવીશું ત્યારનાં તોફાન પર ચડ્યાં છે ! માટે આહાર નીકળીશ તો એ મુઝા લુઝ્યાબો અને ઘેરી લેશે ! ” તારા બોલી.

“ એમ છે કે ? ” નટવર લગાર વિચાર કરીને બોલ્યો “ પણ તું ગભરાય છે શા માટે ? સંજય અંગ્રજનું છે ! અને પોલીસ આહાર હાજર છે ! કોઈ પણ ગરબ કરશે તો તેને એકદમ પોલીસને સ્વાધિન કરવામાં વિલંબ કરીશ નહીં ! માટે ચાલ તું મારી સાથે ચાલી આવ ! દર નહીં ! એ લોકોના ભાર શા છે ! હું તારી સાથે છુંની ! ”

“ તે ખરું, પણ એમ કરતાં વાત વધીને પકડા પકડી થઈ તો વચ્ચે તમે ને હું ફગેત થઈશું ! માટે એ બંધી પંચાતી કરવા કરતાં તમે કોઈ પણ પ્રકારે મને સહિસકામન ઘેર પહોંચાડો ! ” તારા ગભરાતી બોલી.

“ હીક છે ત્યારે તેમ કહ્યું. તું હાલ બેસ. હું મારી સાથે મારા એક મિત્રને લેતાં આવ્યો છું, તેની સલાહ લઈને પછી કોઈ પણ પ્રકારે તને અહીંથી તારે ઘેર પહોંચાડુ છું. ” નટવરે એટલું કહી મંગળ પાસે પાછા આવી મંગળને કહ્યું “ બાહ્ય મંગળ આપણે અહીં આવ્યા, પણ કામ કપરૂ છે, હોં ! ”

“ કેમ વાર ? ! શું કંઈ ગડબડ જેવું છે ? ! ” મંગળે પૂછ્યું.

“ હા પેલી તારાને માટે ફેટલાકો અહીં તલપી રહ્યા છે, અને તેણી ને આહાર નીકળે તો તોફાન કરવાની તજનીજમાં ફેટલાક બદમાશો ભમે છે ! માટે કોઈ પણ રીત તારાને સંતોષાવે એને ઘેર પહોંચાડવી નેહએ નટવરે કહ્યું.

“ હીક છે. એની તજનીજ કહ્યું. તું અહીં બેસ, હું આહાર જઈ હમણાં પાછો આવું છું. ” એમ કહી મંગળ તરતજ આહાર ગયો, અને પાંચ દશ પ્રજ્ઞોને બંધી વાત સમજાવી તારાને ઘેર સહીસકામન પહોંચાડવાનું તેમને જોઈયું, અને તે બદલ તેમને રૂ. ૫૦) આપવાનો

હરાવ કીધા. બાર એક બાગની વીક્ટોરીયા કરીને નાટકશાળાનાં દારની છેક અડોઅડ ને ઉભી રાખી. અને આસપાસ પહોળાને ખગ રાખી મંગળ અંદર ગયો, અને નટવર પ્રત્યે તેણે કહ્યું “ હો આલો હવે તારાને લઈને અહીંથી ઉપડો ! ”

“ પણ આદારનો કંઈ બદોબસ્ત કીધો છે કે ? ” નટવરે પૂછ્યું.

“ તે અધ મેં કીધું છે. જો તારાને કંઈ પણ આંચ આવે તો તે મારે માથે ! હવે જતી હો ! વીશેષ વિશ્વંસ કરવામાં મગા નથી ! ” મંગળે જણાવ્યું.

નટવર તરતજ તારાને સાથે લઈ ઉડ્યો, અને ત્રણે જણા આદાર ગયા ! એટલે તરતજ નાટકશાળામાંથી આશરે ખસે જણાઓનું ધાડું તેમની પાછળજ નીકળ્યું ; પણ તારાને આદાર લાવતાંજ તેણીને એકદમ વિક્ટોરિયામાં બેસાડી તેણીની સંગે મંગળ ને નટવર બેઠા, અને આસપાસ પહોળા વિંટળાયા, અને વિક્ટોરિયા સાથેજ તેઓ પણ શરબેર દોડ્યા ! લોકો નિરાશ ગયા ! મેં કે તુ કંઈ કરી શક્યાજ નહીં ! તારા સહીસલામત ઘેર પહોંચી, અને બીજો દીવસે રાતરે આડ વાગતાને સુંમારે તોપખાનાપર પાછા મળવાનો હરાવ રાખ્યો, તારા ઘરમાં પેશી ગઈ, અને નટવરે મંગળના કલા પ્રમાણે રૂ. ૫૦ ની નોટ પહોંચીને પકડાવી દીધી તથા રૂ. ૫) ઉપર મી ઇનામ તરીકે આપ્યા ! આપી પહોંચી મુશી થતા ચાલ્યા ગયા, અને મંગળ પણ બીજો દીવસે મળવાનું હારી પોતાને ઘેર ગયો, તેમજ નટવરે પોતાના ઓરડામાં પગ મુકતાંજ યશવર અગિયારના કડાકા ઘડિયાળમાંથી થયા.

સુંદરમતી પલંગપર સુતી હતી, અને બર નિંદ્રામાં હતી ! તેણી જાગી ઉઠી, અને નટવરને જાગી આવેલો જોઈને વિચારમાં પડી ! તેણીએ પૂછ્યું “ કેમ પ્રાણનાથ નાટકમાંથી વહેલા કેમ આવતા રહ્યા વાર ? ! ”

“ હા વહેલોજ આવ્યો; કેમકે કાલે રાતરે વળો એક ઠેકાણે જવાનું છે, તેથી ઉત્તરો વધારે કરવાથી તબિયત ખગે, એમ વિચાર કરીને વહેલોજ ઉઠી આવ્યો ” નટવરે જણાવ્યું.

“ ત્યારે તમારો મીત્ર મંગળ પણ તમારી સાથેજ ઉઠી આવ્યો કે તે ત્યાં ખડો છે ? ” સુંદરમતીએ પૂછ્યું.

“ તે પણ મારો સાથેજ આવ્યો અને તે તેને ઘેર ગયો, ને હું અહીં આવ્યો. ” નટવરે જણાવ્યું “ પણ નાટકમાં કંઈ દમ નહોતો ! નકાસું પીંજણ હતું ! ”

“ તેમાંજ તમે ઝાઝીવાર બેઠા નહીં હશે ! કંઈ રસ પડ્યો નહીં હશે ! ” સુંદરમતી બોલી.

“ હા ! કંઈજ કામનો નહીં ! લોકો નકાસો વળાણી મરે છે, પણ મને તો બીવકુલ પસંદ નથી ! એતા કરતાં મીઠા બાલીવાળાનો “ હરિચંદ્ર ” દસ દરજે સરસ બેની ત્રણ વરસ થવા આવ્યાં છતાં હજી લોકો એ બેલમાં ખુટતાં નથી ! ”

“ હા પ્રાણનાથ. એ નાટક તો ખહુજ સરસ છે, મારે પાછો એકવાર એ બેલ જોવો છે મને લઈ જાવો ; ” સુંદરમતીએ ધમિલા પતાવી.

“ કીક છે. વળી કોઈ દહાડો જઈશું ” નટવર એમ કહીને સુતો; અને ગતમાં તારાનોજ વિચાર કરતો પડ્યો ! તે શિવાય બીજું કંઈ સુજેજ નહીં; અને એમ કરતાં તેની આંખ મગી ગઈ. સુંદરમતી પણ બીજે રહીને વાત કરતાં કરતાં નિંદ્રાવશ થઈ ગઈ, આજની રાત્રી તો પસાર !

મકરણ ૧૨ મું.

દાહરો.

મુંદરમતી સમજી નહીં, નટવરના નવ રંગ;
નટવરને પાછો મળ્યો, મંગળનો દૂસંગ ?

તારા મળી,

બી.

જે દિવસે નટવર વિચાર કરવા લાગ્યો કે આજે તારાને મળવાનું રાખ્યું છે. તેમજ પેલી નાયકણને પણ મળવું જોઈએ; કેમકે પાલવાપર તે મળી હતી ત્યારે મેં તેને ખીજે દિવસે મળવાનું વચન આપ્યું હતું, અને તેને પણ એક જ દિવસ વહી ગયા ! છતાં હવે આજે પણ જો નહીં મળીશ તો તે રોડ મારે વિશ્વાસ નહીં કરશે ! માટે હવે કરવું કેમ ? ! તારાને મળ્યા વિના ચાલે તેમ નથી, તેમજ નાયકણને ત્યાં અયાં વગર પણ છૂટકો નથી ! ” એમ મનમાં વિચાર કરી થોડી વાર મન ધોળાયું, અને આખરે ઠરાવ કીધો કે “ આજે રાતના આઠ વાગે તારાને મળ્યા બાદ ત્યાંથી બાહારીબાહાર નાયકણને ત્યાં પહોંચીશ. સાથે મંગળ હશે તેને તેના ઘરપર ઉતારતો જઈશ; કેમકે નાયકણને ત્યાં તેને સાથે રાખવો ઠીક નથી. માત્ર તારાની ખાખતમાં તે વાકેફ થાય તેની હરકત નથી; કેમકે તારા મને મુકીને તેની સંગે મોહમાં પડે તેવો સંભવ નથી ! પણ નાયકણની જાતનો વિશ્વાસ કરી કરવોજ નહીં જોઈએ ! માટે ત્યાં તો આપણે એકલાજ પહોંચી જઈશું, અને તેથી સાંજના ૭ વાગ્યામાં આજે વાળુ કરીનેજ નીકળીશ કે પછી રાતના બે ઘડી મોડું થાય તોપણ પંચાત નહીં ! ” એમ સ્વતઃ આખો દાહરો અને એજ વિચારમાં ગૂંથાયેલો રહ્યો વચમાં તેણે એવો ઠરાવ કીધો કે “ માત્ર મંગળની સાથેજ આ બંધી વાતચીતનો વહેવાર રાખવો, અને મોહનને કોઈ પણ પ્રકારે જાણ થવા દેવી નહીં; કારણ કે તેને એવી વાત પસંદ નથી, તેથી તેને વચ્ચે રાખ્યાથી તે વળી મને માર્ગમાં મેળ સમાન થઈ પડશે ! અને મોહનને સાથે ફરવાને પણ કરશે લાભ જવો નહીં ! ”

સાંજે પાંચ વાગ્યાને સુમારે મોહન ને મંગળ સાથેજ આવ્યા. મોહનને સાથે જોઈને નટવર મનમાં જાણવા લાગ્યો કે “ વળી આ પિય ક્યાંથી આવી ! હવે એ અડીયા ખસશે; પણ નહીં, અને તે ફરવા જવા આવશે તો તારા સાથે મસલહત પણ થઈ શકશે નહીં, માટે એને કોઈ પણ પ્રકારે ખસેડવાની યુક્તિ તો કરવીજ જોઈએ. ” એમ વિચાર કરતા નટવરે તે બંને સાથે કંઈ કંઈ વાતોના ગપાટા શરૂ કીધા ! વાતો કરતાં કરતાં એવું બન્યું કે મોહનની આંખોમાં લાંબની લહેર આવવાથી તે હાંધી ગયો ! એટલે નટવરે ગૂપ્તરૂપે મંગળને કહ્યું “ આ બાધ સાહેબને અડીજ સૂતો મુકીને આપણે ગચ્છાંતિ કરી જઈશો કેમકે એ વેળા વળી સાથે થશે તો આપણને નટવર રૂપ થઈ પડશે. અને નકામી આપણા કામમાં ફાંસ મારશે ! ”

“ અરે એ તો એવો છે કે, જો તારાની ખાખતની વાત જાણશે તો તને ને મને બંનેને અટકાવશે ને ઇપકો આપી આપણાં કામમાં રોકાણ કરશે ! કેમકે એને એવી વાતોનો ઘણો ધિક્કાર છે ! ” મંગળ બોલ્યો.

“ તેથીજ હું કહું છું તો કે એને પડતો મુકીને આપણે અડીયા ઉપડી જઈએ ? ” નટવરે કહ્યું.

“ પણ હજી તું જમશે ત્યારેની ? ! ” મંગળે પૂછ્યું.

“ અરે જમવાની ક્યાં દરકાર છે ! રસ્તે હોટલોની ચી ખોટ છે ! ત્યાં જમી લઉં ! ”

નરવર બોલ્યો, અને તેણે પછી નીચેથી પેતાની પ્રિયતાને જોવાનીને કહ્યું “આજે મારે બીજે કેમણે જમવા જવાનું છે. માટે વાળુની સહ જોશો નહીં.” એમ કહી ઝડ કપડાં પહેલી મંગળને સાથે લઈ તમેજે જનનેજ પહેલી જમ ત્યાંથી ગાડી જોડવી તોપખાતાને રસ્તે પસાર થઈ ગયા. આ સમયે આશ્વરે સાન વાગી ગયા હતા, અને તેથી તારાને આવવાને હજી વખત હતો; કેમકે લાશએ આઠ વાગે આવવું, એવો ઠરાવ રાખ્યો હતો, અને તેથી તોપખાતાને જ નરવર ને મંગળ ગાડીમાંથી ઉતરી હાથમાં લાકડી લઈ આમ તેમ આંટા મારતા લાગ્યા.

નરવરને ત્યાં મોહન સુતેલો તે થોડી વારમાં જાગી ઉડ્યો, અને જૂએ છે તો આખા દિવાનખાનામાં પોતે એકલોજ. એટલામાં સુંદરમતી ઉપર આવી, અને તેણી બોલી “મોહન-ભાઈ, તમારા ભાઈ તો મંગળને લઈને ક્યારનાએ ગયા, અને તમે કેમ નહીં ગયા ?”

“મારી આંખ લગાર મળી ગઈ તેથી તેઓ મને મૂકીનેજ ગયા.” મોહનને કહ્યું, અને પછી પોતે મનમાં વિચાર કરીશો કે “એ બંનેને ફૂંદ લાગ્યો છે, અને પર સ્ત્રીના પ્યારમાં પડેલા છે, તેથી તેઓ મને સાથે રાખતા નથી ! પણ શીકર નહીં, કાલે એમની વાત છે ! મારે એક મિત્ર તરીકે મારી દરજ બજાવવીજ જોઈએ, અને આડે રસ્તે દોરાતો એમને અટકાવવાજ જોઈ-એ ! એક વાર કહેવું તો ખરૂંજ, અને પછી માને તો ઠીક છે ! નહીંતો આપણે છેલ્લી સલામ કરીશું ! કેમકે એમની સાથે દરવામાં પછી મારી શોભા નહીં ! એ લોકો એમના સાથે મારું પણ વગોળું કરે તો મારી આપરના કાંકરા ચાપ ને ફુનિઆમાં તેમજ ન્યાત જાતમાં હું પણ હલકો પડી જઈ.”

આ બંને વિચાર કરે છે, એટલામાં સુંદરમતીએ પૂછ્યું “કેમ મોહનભાઈ, કંઈ વિચારમાં પડ્યા છો ?”

“હા વિચારમાંજ છું,” મોહનને જણાવ્યું “દિલગીર છું કે, તમારો મણી ખરાબ રસ્તે ચાલવા લાગ્યો છે, અને આપરે એમાંથી પરિણામ તો સાફ નહીંજ આવે !”

“હે ? ! એ શું બોલો છો ? !” સુંદરમતી વિસ્મયતાપૂર્વક બોલી “શું પાછા કુદેલમાં પડ્યા ? ! ની સાથે ? ! મને લગાર કહેશો ? !”

“ગાંધી નાયકજીના પ્યારમાં ભાઈસાહેબ લપટાયલા લાગે છે ! કેમકે તે હાહાડે અમે દરવા ખાસ, ત્યારે કાંઈ નાયકજીની ગાડી આવતાંજ તે રોડે નરવરને સલામ કરી, અને તે પછી બંને વચ્ચે સામસામા ચેનચાળા થયાં, તે જોતાંજ મને નકકી લાગ્યું કે, વાત વિદ્યરી છે !” મોહનને કહ્યું મોહી દીધો !

“શું મંગળ પણ તે વાતમાં સામિલ છે ત્યારે ? !” સુંદરમતીએ પૂછ્યું.

“હા, તેમ છે તો ખરું !” મોહનને કહ્યું “અને હું તેમાં ભાગ લેતો નહીં હોવાથી મને તેઓ સાથે રાખતા નથી ! અને આજે પણ તેવીજ મતલમથી મને અહીં મૂકીને પોખારા મણી ગયા છે !”

“ત્યારે તમે એમને શિખામણ કેમ દેતા નથી ? !” સુંદરમતી બોલી “તમે એમની સાથે જેસનારા છો, તેથી તમારે એમને સારી શિખામણ આપવી જોઈએ.”

“તે હું હવે કહેવાનોજ છું, અને ઘણું કરીને કાલેજ કહીશ. પછી માનશે તો ઠીક છે. અને નહીં માનશે તો એની સોખત મારે છોડવી પડશે !” મોહનને જણાવ્યું.

“નહીં માને તો સોખત છોડવી પડશે એમ કેમ બોલો છો ? !” સુંદરમતી બોલી “નહીં માને તો ગમે તેમ કરીને મનાવવા, એ તમારી મિત્ર તરીકેની દરજ છે.”

“તે ખરું, પરંતુ બિલકૂલ સાંભળશે નહીં તો ઉપાય શો ? ! મોહનને પૂછ્યું.

“ત્યારે તો અમારાં નસીબ !” સુદરમતી અફસોસ કરતાં બોલી, મોહનલાલ જૂઓ તમે મારા ભાઈ જેવા છો, અને હું તમારી બહેન જેવો છું, અને હું તમને વિતય સહ ચરમ કરું છું કે ગમે તેમ કરીને પણ તમે એમને સારી શિખામણ આપી સુધારો ! આગળ એવાજ ફક્તમાંએ પડી જવાથી એક વાર તો આજરતા કાંકરાં કીધાં હતા, અને ઘરમાંથી પણ એમના પિતાએ એમને દાદી મુક્યા હતા ! તેમના મરણ પછી હવે દોઢત હાથમાં આવી છે, અને ટોકતાર કેા ધ નહી, તેથી હવે એઓ સ્વેચ્છા પ્રમાણે જીવે છે ! માટે જો તમે એમને ચારે રસ્તે દોરવ શો તો-જીવતાં સુધી તમારો અમારા પર મોટો ઉપકાર થશે, અને તમારો ગુણ હું કદી ભુલીશ નહી !”

“એમાં ઉપકાર જેવું કશું નથી. મારેતો મારી દરજ બખતવાંની છે, અને તે હું બખતીય પછીતો જેવાં એતાં નશીબા” મોહન બોલ્યો.

“પ્રથમ એમને પેલા લુચ્ચા મગને ખગાડ્યા હતા, અને હવે મુઝો મંગળ મળ્યો છે ! હુંતો બજારી હતી કે મંગળ સારો માણસ હશે, પણ મગન જેવાજ ન કળ્યો ! તેની સોખતમાંતો એ પણ ખરાબ થઈ જશે, ને વળી કોઇ દ્રાંઘમાં ફસાઈ જશે !” સુદરમતી બોલી,

“મંગળની રીતી નક્કન ધીકાર બરેલી છે ! પર સ્ત્રીમાં બટકવાની નહારો ટેવ એને અસલથી છે, અને તેથી મને પણ ભય રહે છે કે, નટવરને કોઇ કામમાંએ ખરાબીમાં નાખશે !” મોહને કહ્યું.

“ત્યારે તમને એ મંગળ સાથે કેમ અને છે ?” સુદરમતીએ પુછ્યું.

“હું માત્ર એની સાથે બપેલેક વહેવાર રાખું છું. ખાનગી મસલહતમાં કે રખડવામાં હું એની સાથે બીલકુલ ભાગ લેતો નથી !” મોહને જણાવ્યું.

“પણ ત્યારે તમે એ મુઆને શીખામણ કેમ દેતા નથી ?” સુદરમતીએ પુછ્યું.

“શિખામણ લાગે તેને દેરી કે નહીં લાગે તેને પણ દેરી ?” મોહન બોલ્યો “મેં એ ને ઘણી વાર કહ્યું, પરંતુ માન્યુંજ નહીં ને માનતો પણ નથી, તેથી મેં હવે એને કહેવાતુંજ મૂકી દીધું ! કેમકે અહુ કહેવા જતાં તરછોડી નાખે તેમાં શોભા નહીં !”

“તે ખરું છે, પરંતુ મારા સ્વામીનાથને તો તમે જરૂર કહેજો ! તમારે જોઇએ તો હું હોડ ત્યારે કહેજો કે હું પણ એ વાત કહેવા લાગીશ !” સુદરમતી બોલી.

“તમારા દેખતાં કહેવા જતાં એતો મિત્રસ જશે ! માટે એને તો એકાંતમાંજ હું કહીશ ” મોહને જણાવ્યું “હવે હું મારે ઘેર જઈશ ને કાલે પાછો લગાર વહેલો આવીશ, કે જો વખતે મંગળ પણ હોય નહીં ! તમે હાલ બિલકુલ વાત છેડશો નહીં ને કંઈ જણાવશો નહીં !”

“અહુ સારું ! પણ કાલે તમે જરૂર આવજો ?” સુદરમતીએ કહ્યું.

“હા, હા, આવ્યા વગર રહું નહીં.” મોહન એમ કહી સ્વગૃહે ગયો.

સુદરમતી મનમાં ઘણી આક્રંદ કરવા લાગી, અને એ વાત પોતાની સામુ પાસે કરવાનો પ્રથમ તો વિચાર કીધો, પરંતુ પાછળથી તેનીએ એમ ધાયું કે હાલ તરત સાચુકને કહીશ, અને તેઓ એને હપકા આપશે તો વાત વધી પડશે. માટે મોહન એમને શું કહે છે અને તેમાંથી શું પરિણામ આવે છે, તે જોયાં પછી વાત, ” એમ વિચારી તે દિવસે પોને શાંતજ રહી.

મંગળ ને નટવર. તોપખાનાની પગથીપર આંધ્ર મારે છે. જતી આવતી સ્ત્રીઓને તાકી તાકીને નિહાળી પોતાની આંખોમાં અર્ધમ અને અતીતિતું અંજન કરી મન રંજન કરે છે ! ફટલાક પારસી પારસણો તોપખ ના પર દરિયાની લહેર લેતાં બેઠાં છે. ફટલીક માડીઓ ઉભી છે, અને ગાલીની ધમચ ઉઘાડી નાખી ગાલીમાં બેઠા બેઠાં કેટલાક શેઠીઆઓ પવનની થંડક લઈ આનંદ પામે છે. પરંતુ મંગળ ને નટવર તો માત્ર સ્ત્રીઓનાં ચૂપદરશન કરવા માટેજ સ્ત્રીઓનાં ટાળાં આગળ આંધ્ર મારે છે, અને જાને જણા અરસપરસ હા મરકરી કરી કેલિયાનો વેશ ભગવતા ર-

ખેડા જામણ સમાન બટક્યા કરે છે ! ધીમે ધીમે ગાડીઓ વીખરાતી ગઇ અને, પગે ચાલી ફરવા આવેલાઓ પણ ચાલતા થયા. રાત્રિના સુમારે સાંઘસાત વાગ્યા છે. એટલામાં એક ધોણવાળી છતાદાર ચાલે પસાર થતી આ નવરંગિઓની નજરે પડી. કે તેણી કંઈક ખૂબસૂરત પણ હતી. તેણીને જોતાંજ લક્ષ્યા મંગળે ભોંખાયું, અને તેણીને એક પ્રકારે નિશાન કરી ! પણ ધોણવાળી બિલકુલ નહીં અટકતાં ઓર તથાદે ઝડપમાં ચાલવા લાગી ! એટલે મંગળ તેણીની પાછળ ધાયો, અને તેણીની મશકરી કરી !

“સુઆ ! ઘડી સુઆ !” ધોણવાળી મિમ્મસમાં તુચ્છકારથી બોલી “તારા ધરમાં તારી મા બેન જોઈ કે નહીં ? મેર સુઆ તુચ્છા ! ખડ અડીયા ! એક થપડ મારા કની તો દાંતજ તોડી પાડા ! જાણતો નહીં કે કંઈ !”

મંગળ આ સરસ્વતી (!) સાંભળતાંજ ચુપ થઈ ગયો, અને નટવર તો દુરજ ઉભો રહ્યા એટલે ધોણવાળી ચુપગૂપ ત્યાંથી પસાર થઇ ગઇ !

“જે મંગળ તને ધણીજ ખરાય ટેવ છે ! નીચ માણસને બેલાવીને ગાભો ખાવી અને એક કહીને બે સાંભળવી, એ ખરેજ શરમ ભરેલું છે ! એમાં આપણી શોભા નહીં !” નટવરે જણાવ્યું.

“અરે શામા ને નહીં શોભા ! બેસાંતે મારા ભાઇ ! તું હવે બહુ ડાહ્યા ને સતો છે તે હું તને જોગાયું છું !” મંગળે જવાબ આપ્યો.

“એટલે ? !” નટવરે કપાળ ચઢાવીને કહ્યું “શું એવી નીચ નારી સાથે કદી પણ ભાવણ કરતાં તેં મને જોયો છે ? !”

“નીચ ને હંચ બધીજે સરખી !” મંગળે કહ્યું “એમાં વળી, નીચ કેવી ને હંચ કેવી ? એ તો બધું ઠીક મરા ભાઇ !”

“નહીં, નહીં, મંગળ એ તારી સમજ ભૂલ ભરેલી છે. નીચ નારીને બેલાવીને તેં શું સાર કહાડ્યો વાર ? ! મક્તમાં બે ચર ગાગો ખાધી, અને એટલામાં કોઇ આવી ચડતે ને ફૂજેતો બેતે તો આખરે તો કેવી વધતે ? !” નટવરે જણાવ્યું.

“આખર ? ! હેં હેં હેં હેં !” મંગળ કટાક્ષમાં બોલ્યો “આખરદાર તો ગામમાં એક તમો નામદારજ યા કે ? જોઈ આ આખરદારની શીકલ ? ! પણ ભાઈ સાહેબ, તે દહાડે પેલી નાવકણ સાથે પાસવાપર ભર વસ્તીની વચમાં ચેનચાગા કરતા હતા તે ભૂલી ગયા કે ? ! તે તો આખર ભરેલું કામ ! ખરું કેની ? !”

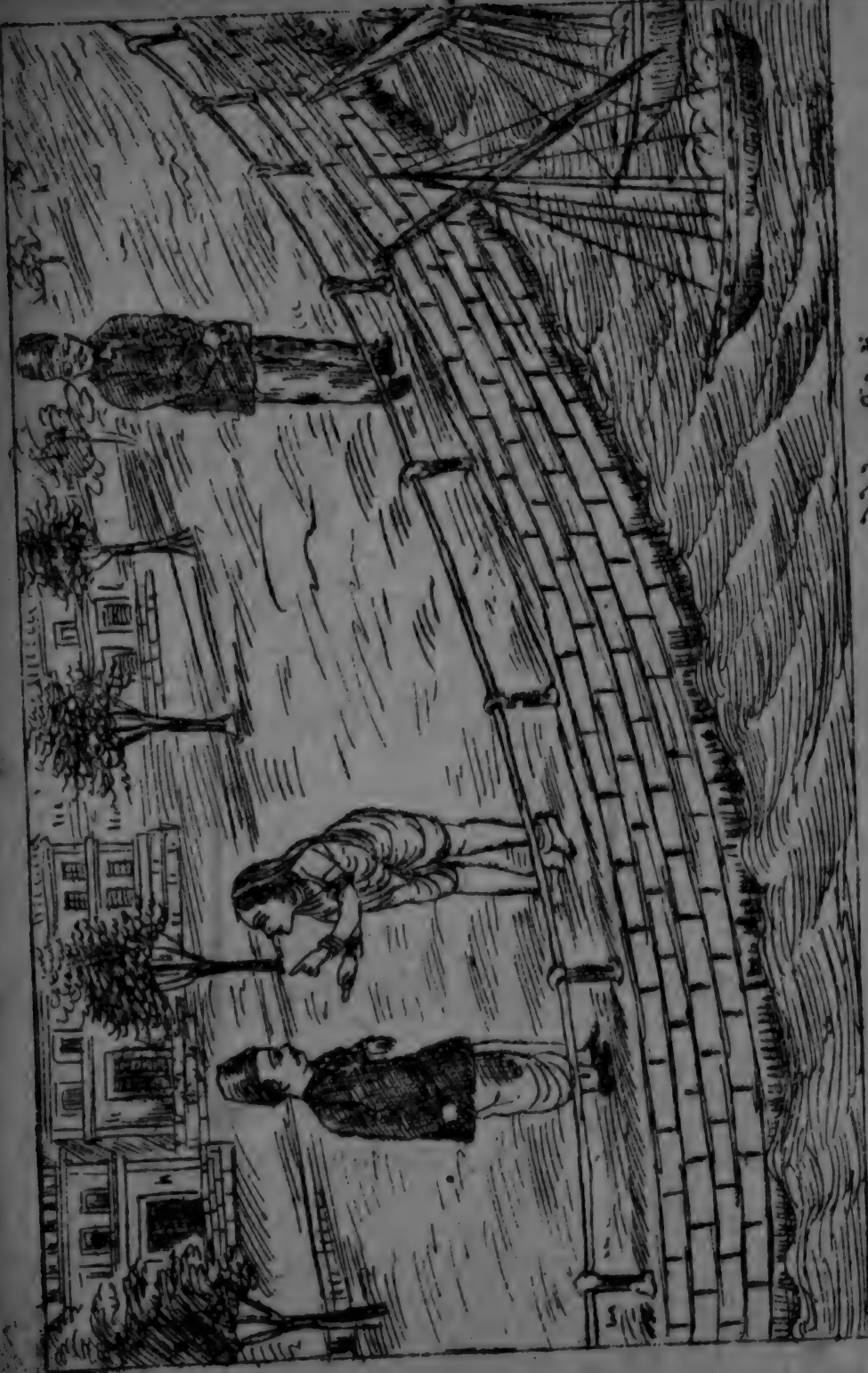
“છટ્ટ છટ્ટ !” નટવર મિમ્મસથી બોલ્યો “ગમે તેગ પણ તે નાવકણની સાથે તો મન મ બેલું હતું તેથી તેણીની સાથે એટલી વાતચીત કરી ; નહીં તો હું તેણીને કદી બોલાવું પણ નહીં”

“ત્યારે હું પણ ધોણવાળીની સંગે મન મેળવવાની તજવીજ કરતો હતો કે બાબતું કાંઈ ? !” મંગળે પૂછ્યું.

“મન મેળવવાની આ રીત નહીં તો ! અને તે પણ બાવી રોતે ? ! અરે ભાઈ માણસ કોઈ દહાડો કોઈ કંઠાણે માર ખાઈ બેસોશ ! લગાર વિચારીને ચાલ નહીં તો કાવાર પરતાવું પડશે !” નટવરે જણાવ્યું.

“આપણે કંઈ તેથી બહીતા નથી ! બહીવાતું બધું તને સોંપ્યું છે ! મરદ થઇને બહીવાતું શાતું વળી ? ! મરદને શરમ શાની ? !” મંગળે જણાવ્યું.

“હવે બસ કર ભાઈ ! તું તો છેકજ લાજ મુકીને વાત કરે છે !” નટવરે વળી તારાની વાત કહાડી કહ્યું “પણ હજી તારા કેમ નહીં આવી વાર ? !”

“ तारा घटमां तारी पा पेन भोले के नबूरी। ”

“આવતી હશે !” મંગળે ધડિયાળ કહાડી નેધને કહ્યું “હજી આડમાં વીસ મિનિટ ઝોછી છે.”

“હા, હજી વખત થયો નથી; કેમકે આઠ વાગે આવવાને તેણીને કહ્યું હતું, તેથી બરાબર આઠેજ તેણી આવશે.” નટવરે જણાવ્યું.

“ત્યારે નટવર, આજે તેણીની સાથે મને મિલાપ કરાવશે કે નહીં ?” મંગળે પુછ્યું.

“જો બાઈ, આજે હું તેણીની સાથે વાતચાંત કરોશ, અને તેટલી વાર તું લગાર દુર કોમો રહેજો દરમ્યાન હું તેણીને ખાત્રી આપીશ કે, આ મારો તનખાદન મિત્ર છે, અને તે પછી તારી મુલાકાત કરાવીશ. જો તારા દેખતાંજ હું તેણીને ખાત્રી આપું તો તેણી એમ સમજશે કે, તને સારું લગાડવાને હું બોલુ છું મારે તારી સમસ્ત તારી સ્તુતિ કરવા કરતાં તારી ગેરહાજરીમાં તારી સ્તુતી કરું તો તેણીનાં માન્યામાં આવેજ, ” નટવરે જણાવ્યું.

“એ પણ વાત બરાબર છે.” મંગળ બોલ્યો.

એટલામાં તારાની ઘાડી દોડતી આવી લાગી, અને એક ખાત્રીપર તેણીએ નટવરને નેતાંજ તે ઉભી રખાતી. નટવર એકઠો તેણીની પાસે તરતજ ઉતાવળે પગલે ગયો, અને હસીને અન્યો અન્ય મલકાવળ !

“કેમ, તમે સુંબઝમાં વસોછો ??” તારાએ કટાક્ષમાં પુછ્યું.

“ના, વિલાત ગયાતા! તમને કેમ લાગેછે ?” નટવરે હસીને કહ્યું.

“મને તો લાગે છે કે સુંબઝમાંલાલ તમે વસતાજ નહી હો! કારણ કે આજ કાલ આપનાં દર્શન દુષ્ટત્રેલ થઈ પડ્યાં છે !” તારા બોલી “હોય! મોંઘા માણસની વાત એમજ હોય! મહોટા ને વળી મોંઘા એટલે પગો પુકવુંજ શુ ? !”

“તારા, તું નેધએ તેવાં મહેલ્યાં માર, પરંતુ માર અંતઃકરણ તારા પ્રેમમાં કેટલું સમર્પણ થયેલું છે તે પરમેશ્વર જાણે છે! પછી તું પહેમાઈને નેધએ તેવાં કરાકીનાં વેણાથી મને મહેલ્યાં આપાં મારશે, તોપણ મારું રદ્ય શુદ્ધ છે એટલે બધા છે.” નટવરે શાંત પણ તારા પ્રત્યે બાવ સહ દર્શાવ્યું.

“તે હું કયુમ કરું છું? પણ તે દીવસે જંગલે આપણે જાંને મળ્યાં હતાં, અને આપના પીતા જી ઝોચીતા આવીને આપને લઈ ગયા, તે વેળા આપ કહેતા ગયા હતા કે, હું કે વખતમાં આ પછે જાંને પાછા મળીશું; પરંતુ તે હુંક મુદને વહી ગઈ, ને દહાડાના દહાડાએ વઈ ગયા! પણ આ ય મળ્યાંજ નહી! ” તારા લગાર વિશેષ શોકાવેશમાં બોલી “મરતાં અંતઃકરણમાં અચીત નીકળતા હું આપને મળવા તકપી રહું, અને આપને તો કશા હીસાખમાં નહી! એતો ધારો છે કે જેને ધણ ચાહીએ ને જેને વશ વધારે રહીએ તે બે ખાસડા વધારેજ મારો !”

નટવર આ સાંભળી ધણે દીવંગીર થયો અને ધીમે સાદે બોલ્યો “તારા, તું મને મીઠ્યા મહેલ્યાં મારી મારું કાળજી બાળ નહી! તુ બ્યારે મારી વાત જાણશે, ત્યારે તને ખાત્રી થશે કે હું કેવી રેસ્કલ કિયતીમાં સંપ્રાયો હતો !”

“એવી તે શી મુશ્કેલી હતી કે જેથી મને મળીજ શક્યુ નહી ? !” તારા બોલી.

“જો સાંભળ! તારાથી વીણુટા પડીને મારે ત્રેર આવ્યા પછી થોડાક દીવસમાં મારા બાપ ગુજરી ગયા, અને તેની પાછામાં તથા તેમના દહાડા પાછીમાં હું રોકાયો, અને પછી તેમના વેપાર રોજગાર ખઠારો લેવાની ગણડમાં હું ગુંથાયો! તે હાલ બે ચાર દીવસ થયાં નવરો પડ્યો છું !” નટવરે કહ્યું “બોલ, હવે મારી કથુર શી?”

“પણ એક મીનીટ મળવાને દુરસદ સરખીએ નહી મળી કે? !” તારા બોલી “એ તમે

કોને સમજાવે છે! મનમાં બાવ હોય તો ગમે તે પ્રકારે મળી શકાય!”

“ત્યારે તું શું એમ માને છે કે મારો બાવ તારા પ્રત્યે નથી?” નટવરે પુછ્યું.

“બાવ તો છે, પણ બધા ઉપલેક્ષ” તારા લગાર હસીને બોલી.

“તારા! તને હસવાનું છે, ને મારે મરવા જેવું થાય છે!” નટવરે બોલ્યો. “તું આવી ઝાણેલી ઝાણેલી ને સુવરેલા વીચારની ચક્રને આમ મહેણા એકાં મારતાં ક્યાંથી શીખી? હેં, બુઝી એમ કહી નટવરે તારાના ગાલ પર હાથેથી ભરેલા લાડનો તમાચો ધીમેથી લગાડી તેણીને ચરમાની નાખી.

“વારું, એ બધું તો હવે રીક!” તારા બોલી “પણ તમારા પિતાછના દાદાડાપાંણીમાંએ મને બુલીજ ગયા કેની? જમવામાં એક દાદાડા મને વાદ કરી?”

“વહાલા, તે વખતે ઘરમાં મારું ચલણુ ગિલકુલ નહોતું મારી માતૃશ્રીની દમ્બા પ્રમાણે નોંહાનરાં દેવતાઓ હતાં.” નટવરે જણાવ્યું.

“નોંહાનરું નહીં કીધું તો ખેર, પણ કોઈ સાથે દાંધ્યું મોકલવાનું એ મન થયું?” તારા બોલી.

“દાંધ્યું કોની આંધે મોકલું?” નટવરે બોલ્યો. “કાઠના મારડતે તો મોકલાય નહીં!”

“અરે જો તમે ચાહતે તો કાઠર મને મોકલવે!” તારા બોલી. “પણ એ તો બા, બાપડી સાંભરે! હું કંઈ તમારી બાપડી છું? મને શું કરવા સંભારે!”

“શું તું એમ કહેવા માગે છે કે, મારી સ્ત્રી કરતાં હું તને બોલી ચાહું છું?” નટવરે બોલ્યો.

“અલખત! એક વાર નહીં પણ સાત વાર!” તારા બોલી.

“અરે તારા! હું પરમેશ્વરનાં કંસમ ખાધને કહું છું કે જેટલો મારી પરણેલા સ્ત્રી પર મારો પ્રેમ નથી, તેના કરતાં હસગણો વધારે પ્રેમ તારા પર છે! તેમ છતાં તું મને આખરે અપભ્રંશ આપી નિરાશ કરે છે તો ખેર! જેવી તારી મરજી.” નટવરે લગાર ચુરસામાં આંખીને કહ્યું. “સૌ જાતિના કુદરતી સ્વભાવ છે કે મરઠ ગમે તેટલી ચાહેના રાખે, તો પણ જશ તો આપવોજ નહીં! અને તેજ પ્રમાણે તું પણ કરે છે, એ જોઈ હું રિઝીર છું!”

તારા હવે હસીને બોલી “વહાલા, આપ આમ શુરસે ના થાઓ!”

“તું એવું બોલે છે કે લેંસને પણ રીસ ચડે!” નટવરે બોલ્યો.

“એ તો હું લગાર આપને હસુ છું!” તારાએ વાત ફેરવી નાંખી.

“હસવાનું તે વળી આટલું બધું?” નટવરે બોલ્યો.

“ધણે દાદાડે મળ્યા, ત્યારે આમ હસીએ બોલીએ નહીં તો મુંઢતી માત્ર એક બીજાની સામું જોમાં કરીએ?” તારા બોલી “જાઓ, જાઓ! તમે તો હસવામાં પણ આહુ પડો છો! શુરસે લાગ્યો હોય તો માર કરજો!” તારાએ વાત ઉઠાવતે હવે કહ્યું “પણ પેલા તમારી સાથે આવેલા છે તે કાણ છે વારું?”

“તે મારો એક મિત્ર છે વહાલી.” નટવરે જણાવ્યું “હમણાં તે નવો મિત્ર મળે છે. અગરજો બાળપણમાં અમે નિશાળમાં સાથે બણતા હતા, અને તે વેળા મારે એની સાથે સારી મિત્રતા હતી, તોપણ તે પછી અમને વિશેષ મળવાનો પરિચય નહોતો! પણ હવે અમે રોજ મળીએ છીએ, અને સાથેજ ફરીએ છીએ.”

“પણ એ વળી પેલા લુગ્યા મગન જેવો તો નથી કે?” તારાએ પૂછ્યું.

“ના, ના, આ તો મારો માણસ છે.” નટવરે કહ્યું.

“આપ ધણા બોળા ને વિશ્વાસુ છો, માટે જોજો તપાસીને કામ પાડજો! નહીં તો એ વળી આપને કોઈ રસ્તે ફસાવે નહીં!” તારાએ ચેતવણી આપી.

“તેમ તો કંઈ લાગતું નથી. તેમ છતાં એનીને ચાકીશ વળી!” નટવરે કહ્યું. “પણ એ

તને મળવા માંગે છે. માટે તારી મરજી હોય તો નેને અહીં જોલાવું ?”

“મને તે શા માટે મળવા માંગે છે ?” તારાએ તાજુપ થઈ પૂછ્યું “મને મળવાની તેની શી મતલબ હશે ? ના, ના, એને મળવાની મારે જરૂર નથી.”

“અમથું મળવામાં તારું શું બળ છે ?” નટવરે કહ્યું “જો નહીં મળશે તો એને વળી ખરાબ લાગશે, ને મારા પર નકામો યુક્તિ થશે !”

“તમે એને એમ કહેજોની કે તારા મળનાં શરમાય છે ! એમ તેમ સમજાવી ઉઠાવી દે-જોની કે પછું !” તારા બોલી.

“હીક છે ત્યારે. હવે હું જઈશ, ને તું પણ રેઃ જ આરતા રવિવારે આજ દેકાણે આઠ વગને પાછા મળીશું.” નટવરે જણાવ્યું.

“બહુ સાફ.” એમ કહી તારાએ ગાડીચાળાને ગાડી હાંપ જમાને કહ્યું.

નટવર ત્યાંથી પાં. મંગળ પાસે આવ્યો અને તેને સાથે લઈ એકદમ ગાડીમાં ચઢી બેસી ગાડી ચલાવી દીધી.

“કેમ બચ્યા, આખરે મને તો લટકાવ્યોજ કે ?” મંગળે નટવર પ્રત્યે પૂછ્યું.

“લટકાવ્યો નથી, પણ તેણી તારાની શરમાય છે, તેથી તેણીએ ના પાડી, એટલે પછી હું શું કરું ?” નટવરે જણાવ્યું “તોપણ રવિવારે પાછા આજ દેકાણે ને આજનેજ વખતે મળવાના હોય તે વારે તારી મુલાકાત જરૂર કરાવીશ.”

“હીક છે; તે દાહાડે વાન વળી.” મંગળ જવાબ દીધો, પરંતુ મનમાં તે અનોક તરંગો બાંધતા લાગ્યો, અને તે અંદરબાંધેલા કંઈક દુઆઓ પણ ખરો. તો પણ તેણે વિચાર કાઢ્યા કે “શીકરે નહીં. હવે વળી રવિવારે જોઈએ હોય; પછી વાત !”

એટલામાં નટવરનું ઘર આવી પહોંચ્યું. નટવર ને મંગળ ગાડીમાંથી ઉતર્યા. અને મંગળ “સાહેબજી” કરી બીજે દિવસે મળવાનું કહી પોતાને ઘેર ગયો નટવર ઉપર પોતાના આરાડામાં ગયો બ્યારે સુંદરમતી હદાસિમાં નગતી પડેલી હતી; તોપણ નટવર વિશેષ કંઈ નહીં બોલતાં મૂપચૂપ પલંગપર પડ્યો, ને સૂઈ ગયો.

પ્રકરણ ૨૦ મું.

દાહુરો.—પીટતા સુંદરમતી, તે પર મૂંચું આગ;

નટવરે કામનામાં, કાર્ય કર્યું ચંડાળ !

“ચોર કોટવાસને દડે”

૩. ભાત થતાંજ સુંદરમતી પહેલા ઉઠી; પરંતુ મોહને નટવર વિષેની જે વાત કહી હતી, તેથી તેણી ઘણા સંતાપમાં પડી ગયતી હોવાથી આખી રાત તેણીને નિદ્રા આવીજ નહોતી ! શોક, સંતાપ રહત અને ઉગ્ગરાઈથી, તેમજ આપણી રાતના સુંદરમતીએ જનકદત્ત આ-પેલું નહીં હોવાથી તેણીના ચળની કાંતિ દિકાસ રૂપ થતા ઉપરાંત બધે કે મહીનાની માંદગીમાંથી તેણી ઉઠી હોય, તેવો નિસ્તેજ ચહેરો યદ્ય ગયો હતો ! તોપણ હાલ અને અફસોસ નાંખતી જલદી નીચે ગઈ. નટવરની મા રતનલક્ષ્મીએ તેણીને પૂછ્યું “કેમ સુંદરમતી આજે તારું શરીર કેમ છે વાર ? શરીર કંઈ બગડ્યું છે ? આમ નબળી જેવી કેમ લાગે છે ? તને શું થયું છે આ ?”

“ના સામ્રાજ, કંઈ નથી થયું.” સુંદરમતી બધે ધીરે સ્વરે બોલી.

“પણ ત્યારે તું આમ માંદી જેવી આજે કેમ લાગે છે ?” રતનલક્ષ્મીએ પૂછ્યું “શ-

જે તો હસતી ઉઠે છે, અને આજે તારાં મોં આમ કેમ લાગે છે ? તારા વર સાથે કંઈ કચપચ થયું છે વાર ?”

“ અહાં ! ” સુદરમતીએ ડોકું હલાવી કહ્યું “ એ તો આજે લગાર મારું માથું દુખે છે, તેથી તમને એમ લાગે છે સામુજી. ” એમ કહી સુદરમતીએ હાલ તરત નટવરની બાબતની વાત છુપાવી રાખી !

“ ત્યારે ડોકરને ત્યાં બેસાડીને લખને જા. ” રતનાદેવી બોલી.

“ એટલામાં ડોકરને ત્યાં શું જાઉં ! એ તો સઉ મરી જશે ” સુદરમતી બોલી, અને એટલામાં ઉપનંદી નટવરનાં ઉડ્યાને અવાજ સંભળાયો, કે તરતજ સુદરમતી ઉપર ગઇ. નટવર પલંગ ઉપર આંખો ઢિલાઈ આગળ મરડી તથા લાથી આંગળીના ટાયકા ફેલ્તો હતો, અને તેને સુદરમતીએ જતાંજ પૂછ્યું “ રતનાદેવી, કાલે રાતના કંઈ બહુ મોડા આવ્યા ? એટલી બધી વાર ક્યાં મોકલ્યા હતા ? ! ”

“ લગાર એક દેકાણે જવાનું હતું, ત્યાં રોકાઇ ગયો હતો. ” નટવરે એમ જણાવી સુદરમતી સન્મુખ જોઇને કહ્યું “ કેમ આજે તારો ચહેરો આમ ઉદાસ કેમ લાગે છે ? ! ”

“ અગયો ! રાતના ઉંઘ નથી આવી તેથી માથું ચઢ્યું છે ! ” સુદરમતી બોલી.

“ ઠીક ત્યારે કપાટમાંથી ફોતનવાટરની શીશી કહાડીને તેમાંથી પોતું મૂક કે માથું લગાર નરમ પડી જશે. ” નટવરે જણાવ્યું.

“ એ તો આજે રાતના બરાબર ઉંઘ આવશે તો માથું ઘાંત પડશે ! તે વગર શાંત પડે નહીં તો. ” સુદરમતીએ જણાવ્યું.

“ પણ વાર કાલે અમારા ગયાં પછી પેલો મોહન ક્યારે ગયો ? ” નટવરે પૂછ્યું.

“ આપના ગયાં પછી થોડીક વારેજ ઉઠીને તે ગયા. ” સુદરમતીએ જણાવ્યું “ અને મને આપને વિષે પૂછ્યું કે, એ ક્યાં ગયા છે ? ત્યારે મેં જવાબ દીધો કે “ એ અને મંગળાલાલ હવણાંજ ગાડીમાં બેસી ફરવા ગયા. ” એટલું કહ્યું એટલે તેઓ ઉઠીને તરતજ ચાલતા થયા !

“ ઠીક; પણ આજે પાછો આવવાને તે કહી ગયો છે કે ? ” નટવરે પૂછ્યું.

“ હા પ્રાણનાથ, આજે તો તે વગાર વહેલા આવવાનું કહી ગયા છે, અને ઘણું કરીને જમીને તરત આવનાર છે. ” સુદરમતી બોલી.

“ કેમ વાર ? ! આજે વહેલો શા માટે આવનાર છે ? ! ” નટવરે પૂછ્યું.

“ તે તો કંઈ મને કહ્યું નથી, પરંતુ એટલુંજ બોલતા ગયા કે હું જમીને તરતજ અવીશ, માટે એમને કહેજે કે ઘરમાં રહે. ” સુદરમતીએ જણાવ્યું.

“ હા છે; એને જોઇએ ત્યારે આવે. હું ઘરમાંજ છું. આજે સાંજ સુધી કશે બાહર જવું પણ નથી. ” નટવરે જણાવ્યું, અને પછી નટવરે મોં ઘોઇ ચાલે મંગળી, અને રતનાદેવી ક્રિયા કરી બેઠા ન કરી લાંબું.

અગત્યના વાગ્યાને સુમારે મોહન પોતાને ઘેરથી જમીને નટવર પાસે આવ્યો. આગલા દિવસની સંતવસ પ્રમાણે મોહનનાં આવવાનું કારણ સુદરમતી જણતી હોવાથી તેણી તરતજ મોહનની પાછળ ધીરે પગલે ચલી, અને દાદર આગળની નાહની આંદીમાં તેઓ વચ્ચેની વાત સાંભળવાને ઉભી રહી.

મોહનને વહેલો આવેલો જોતાંજ નટવરે કહ્યું “ વાહવા ! કાલે તો ખુબ ઊંઘ કહાડી આવ્યાજી ! પાછલી રાતની નિંદ્રામાં પડ્યાતા કે બાધસાહેબ ? ! ”

“ અને તમે પણ મને મૂકીજ ચાલ્યા ગયાની ? ! ” મોહન બોલ્યો.

“ એ તો તને લગાર કાઢે બનાવ્યો ! ” નટવર બોલ્યો “ કાઢે તારો દારસ હીક થઇ ગયો ! ”

“ નટવર, એ બધું તું કોને સમજાવે છે ! ” મોહને હવે ચલાવ્યું “ તું શું એમ સમજે છે કે, તમારાં ફેલ હું સમજતો નથી ? ! તારે મનને તું શું મને સુખ માને છે ? ! પણ જાણતો નથી કે તારા ને મંગળ જેવા સત્તરને ગળવામાં ધાણીને ફરે છું ! તમે વળી મને શું બનાવતા હતા ? ! ”

“ ત્યારે તું શું જાણતો હતો કે ! ” નટવરે પૂછ્યું.

“ જીવવાની ને જાગવાની વાત નથી ! ” મોહને બોલ્યો “ પણ તને જે ફેલમાં ફરે છે, તે હું બધું એ સમજું છું. અને તે બાબતમાં તને જે વાત તારા લામતી કહેવા માટેજ હું બોલ્યો છું. ”

“ શું કહેવું છે તે કહી દેની બાઈ કે નીકાલ થાય ! ” નટવરે જણાવ્યું.

“ કહેવાનું બીજું કંઈજ નથી, પણ માત્ર એટલુંજ કહેવાનું છે કે, તું જે રસ્તે ચલ્યો છે, તે તારા જેવા એક ખાનદાનનાં ફરકદને જાણતો નથી ! મંગળને પાત્રવે તેમ કરે, તેની મને ઝાઝી પરવા નથી; કેમકે મને તેટલો પણ તે એક નીચ ને હલકા વંશનો વેશો છે; પરંતુ તું એક પ્રખ્યાત ને નામચિન્હ કુટુંબનો પુત્ર છે, અને તારી પ્રતિષ્ઠા કંઈ જેવી તેવી નથી ! તારા પિતાની ને તારા વડિલોની પ્રતિષ્ઠા મ્હોટા કરોડપતિ કરતાં પણ વધારે હતી, અને તે હવે તું ધુળ કરવા બેસે છે, એ જોઈ એક મિત્ર તરીકે ખચીત મને અનહદ ખેદ હોય છે, અને મારા પેટમાં ધણી લાગણી થાય છે તેથીજ હું તને બાળે તારેથેર ચાલી ચલાવીને કહેવા બોલ્યો છું. ” મોહને જણાવ્યું.

“ અરે પણ બહા માણસ, આટલું બધું લાંબું બાપજી ચલાવીને તું મને કહેવા શું માગે છે તે તો બોલ ? ! ” નટવરે પૂછ્યું “ ક્યા ફેલમાં હું પડ્યો છું તે તો પહેલાં સાબિત કરી આપ, અને પછી તારે જે કહેવાનું હોય તે કહે ! ફાગટમાં ફળેત શું કરે છે] ”

“ શું હું તને બાળે ફળેત કરું છું ? ! ” મોહને કહ્યું “ એમ માનતો હોય તો હું કહું છું કે, તારામાં કંઈ સમજ નથી ! તું એટલોજ વિચાર કર, કે જો મારે તને ફળેત કરવો હોય તો હું તને મોઢે શા માટે કહું ? તેમ મારો ધરાદો હોય તો તારી પાછળજ નિંદા કરું ! પણ નહીં ! મારા મનમાં તારી નિંદા ચલાવવાનો બાવજ નથી ! હું તો એમજ ચાહું છું કે ખાનગીમાં તને જે શિખામણની વાત કહેતી ! આમાં ફળેત કરવાની મતલબ શી રીતે થઇ તે મને સમજાવશે ? ! ચાલ બોલ જોઈએ ? ! હવે કેમ બોલતો નથી ? ! મારી તકસીર હોય તો બતાવ. અને મારી તકસીરજ હોય તો પગમાંથી એક ખાસડું કઢાડીને માર ! મને મિત્રનું ખાસડું ખાવામાં કંઈ શરમ નથી ! પણ બહા માણસ, તું એટલું વાદ રાખજે કે, મેં જે તો મીઠું મીઠું સચણા કહેશે, અને કહ્યું તો જોને લાગતું હશે તેજ કહેશે ! હવે સમજ્યો ? ! ”

“ મોહને, તું જે બધી પંચાત ને લાંબા ટાલેલાં કરવા સુધી દે, અને તું મને શું કહેવા માંગે છે તે ઝટ કહી દે કે મને સમજ પડે ! તારા કહેવામાં હજી સુધી મને કંઈ સમજ પડતી નથી, એટલે હું તને ખુલાસો પણ શું કરું ? ! નટવરે જણાવ્યું.

“ તને સમજ નહીં પડી ? ! એ તું શું સમજાવે છે ! તું કાંચો છે કે ? ! ” મોહને બોલ્યો “ હું કહું છું કે, મારા કહેવાનો ખેદ તું તમામ સમજી ગયો છે, અને તેમ છતાં તું મારે મોઢેજ કહેવાવવા માગે છે તો લે હું તને ઉઘાડીને કહું છું કે, મંગળની સાથે તું પણ રડિયાના ફંદમાં પડ્યો છે. અને ખરામ રસ્તે તમે બંને દોરાયા છો ! ”

નટવરે જણ્યું કે “ વાત પુટી ! ” તેમ છતાં જાણે કંઈ જાણતોજ નહીં હોય તેમ તે બોલ્યો “ એ તું શું બકે છે ! જા, જા, થેલા, કાઢી વાત સાંભળીને તું ‘ મક ’ થઇ જશે ને તારું મગજ પણ કઢાય ખસી જશે તો કોલામે જવું પડશે ! ”

“તેમાં શું કરવા ડર છે; એના જેવાની તારે શી દરકાર છે? નટવર બોલ્યો “આપ-
ણી એની નિમત્તા કાયમ રહી તો પછી એ જખ મારે છે! તું બે તો ખરો, એજ પસ્તાશે
એનું કનીક!”

“ભત્રે!” મંગળ એમ કહી ત્યાંથી ચાલતી પકડી ગયો.

નટવર હવે મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે “કાંઈ પણ રસ્તો શોધી કઢાડીને મોહનને
ઘરમાં આવડોજ બંધ કરવો કે ટકટક કરતો મટે! નહીં તો હવે એ આવીને પંચાત કાશે, ને
તેથી જો ઘરમાં ખચર પડશે તો પાછો કહ્યો ચાલશે ને સંતાપ જાગશે! માટે હાલ તો એને
આવડોજ અટકાવો! પછી જોઈએ શું થાય છે! હીક છે! કાલે ને કાલે એ મારી વાત સામિત
કરે તે પહેલાંજ હું એનો ઘાટ ધડી નાખું કે, એ જોડતોજ બંધ પડે!” એમ વિચાર કરી તે
દાહાડો તો નટવરે ગૂપચાપ પસાર કીધો!

બીજે દિવસે પ્રજાતમાં છ વાગતાંજ મોહન દાનણ પાણી કરીને નટવરને ઘેર આવ્યો.
નટવર આ વખતે માથે મોઢે ઝોઢીને સૂતો હતો, અને સુંદરમતી ચારસો સામો મૂકી ચોટલો
વાળતી હતી! મોહનને આવેલા જોઈ સુંદરમતીએ તરતજ ચોટલો વાળવાનું અટકાવી કાંસકી
મૂકી દર્ધ માથે ઝોઢી લીધું, અને બોલી “હજી તમારા બાઇને ઉઠતાં વાર લાગશે, માટે તમે
લગાર બેસો. કાંઈમાંથી ઉઠાડશો તો વળી એમની તખીયત બગડી આવશે!”

“શીકર નહીં, હું ખેડો છું.” મોહન બોલ્યો.

આ બધી વાત નટવર જાણતો હોવાથી સાંભળતો હતો અને હવે લાગ જોઈ નટવર
પલ્લવપરથી ઝટ ઉઠ્યો, અને એકદમ સુંદરમતીને તમાચો લગાડી બોલ્યો “રાંડ સંખણી, તારા
સાથે શા એનચાળા કરતી હતી?! મેં તમારી વાત સાંભળી છે, અને તમારાં કર્મ જણી ગયો
છું! રાંડ કમળત, તું તારા મનમાં શું મને દેવો સમજે છે?!” નટવરે એટલું બોલી મોહન
તરફ ફરીને તેને કહ્યું “ચાલ, મારા ઘરમાં! એકદમ નીકળ! નહીંતો તારાં હાડકાંનાં ચૂરા થઈ
જશે!” એમ કહી બેઠાને બોલાતી મોહનને ધક્કા મરાવી ધ માંથી કહડાવ્યો!

મોહન આ ત કટ જોઈ સડક થઈ ગયો! તે જોડતાનું કરતો હતો, પરંતુ નટવરે તેને
બોલવાની તકજ આપી નહીં, અને જોજોતામાં બાજી લાવી! સુંદરમતી પણ સ્તનમૂત બની
ગઈ! પોતાનાપર આવેલા અકસ્માતિક મિથ્યા અપરાધથી તે દંગ બની ગઈ! તેના પેટમાં બચકર
ધારકો પેટો! નટવરે તેણીને તત્કાલતાનું જારી રાખ્યું, અને તેણીને મોહન સાથે આડો વહે-
વાર છે, એમ દોડી બેસાડ્યું પાત વધી પડી! ગડબડાટ થઈ રહ્યો! નટવરની મતા રત્ન-
લક્ષ્મી આ ગડબડાટ મળણી ઉપર આવી, અને નટવર પ્રત્યે પૂછ્યું “બાઈ, શું છે? આમ
રાતોપીચો શામાટે થઈ ગયો છે? કારણ તો કહે મને?!”

“જા, આ રાંડને તું એકદમ ઘરમાંથી કઢાડ! એનું મોં હવે મારે જોતું નથી! એ રાંડ
નહીં જોઈએ!” નટવરે ગમ બની જણાવ્યું.

“પણ શા માટે? કાંઈ કારણ તો કહે? રત્નલક્ષ્મીએ પૂછ્યું.

“પેલા હુઆ મોહન સાથે એ રાંડને આડો વહેવાર છે. અને તે આજે મેં મારી નજ-
રે જોયું છે, ને મારી પૂરેપૂરી ખાત્રિ થઈ ચૂકી છે!” નટવરે કહ્યું.

“હાય હાય!” રત્નલક્ષ્મી અચંબો પામી બોલી “વહુ, તું આવી ડાહી ને સમજી થઈ-
ને આવી નીકળી?! હું તો જાણતી હતી કે તું ધણી શરમાળ ને લાયકીનાળી છે. અને તું તો
આવી હસી! આ તારી ફજેતી?! કોઈ મરદ સાથે તું કહી ભાપણુ પણ નહીં કરતી, અને આ
તારા બંધેડા?!”

“ રાંડ શંખણ, તારા માંદા સાથે તારૂં મેનવાળા કરતી હતી ? ”

“અરે બા, એ તો રાંડ છાનીમીના છે ! છીનાજી સ્ત્રીઓ હોય છે તે તો વળી ઉપરથી બહુ ચોખ્ખાઈ ને સફાઈ બતાવે છે !” નટવર બોલ્યો “બસ, તું એને લઈ જા અહીંયો, નહીં તો અત્યારે કંઈ નવું જૂનું થઈ જશે !”

રત્નલક્ષ્મી તરતજ તેણીના હાથ પકડીને નીચે લઈ ગઈ.

નટવર હવે મનમાં મક્કાપો કે “ખુશ તારા મચારી ! હવે મોહન ટકટક કરવાને આવશે પણ નહીં, તેમજ બાયડીની પણ મક્કર નથી કે, હવે સતી થઈને મને કાઢી પણ દાહડો ટાકી શકશે ! ઘાટ તો ચોક્કાખંધ થાયો ! વાંધા જેવું રહ્યું નથી ! મોહન પણ સમજશે કે, નટવર માથાનો મળ્યો ! ઠીક થયું !” એમ ખુશી થઈ નિરાંતે ખુરસી પર બેઠો, અને પાની પાસે ઘાતણ લઈ ઘાતણ કરી મોં ઘોળ ચાહે પીધી.

સુંદરમતીને રત્નલક્ષ્મી નીચે લઈ ગયા પછી રત્નલક્ષ્મીએ તેણીને કહ્યું “વહુ, હું તો તારા ધણીને શિખામણ દેતી હતી, અને તેને માટે રાજ બળાપો કરતી હતી, અને આજે આ હું તારું બોપાળું ?! બોલ સાચેસાચું કહી દે ?!”

સુંદરમતી ગદગદ કંઠે રડતી બોલી “સાસુજી, આ સઘળું તરકટ છે ! વાત તબ્બત ખોટી છે ! અને “ચોર ઉલ્લો કોટવળને દંડે” એવી વાત આમાં બની છે ! હું હમણું કહેતા હો તો બધી વાત પહેલેથી છેલ્લે સુધી તમને કહી સંભળાવું; પણ મારી વાત તમે હવે ખરી માનશો કે નહીં, તે વાતનો મને શક છે !”

“વહુ, તારાપર મને પૂરતો વિશ્વાસ છે. મારે જે હોય તે સાચે સાચું કહી દે !” રત્નલક્ષ્મી બોલી.

“જૂઓ સાસુજી, મોહન આવ્યો ત્યારે હું તો ચોટલો વાળતી હતી, અને તેને આવતો જોઈ તરતજ મેં માથે ઓઢી લીધું, અને તેને મેં એટલુંજ કહ્યું કે, એ સુતા છે તેથી ઉંઘમાંથી મહાડશો. નહીં; કેમકે તેમ કરશો તો એમની તથિયત બગડશે !” એટલુંજ માત્ર હું બોલી, અને તેટલામાં તો એ પછાગપરથી ઉડીને મને મારવા ને ગાળો દેવા મંડી પડ્યા ! એ શિવાય હું કંઈજ બીજું બોલો પણ નથી ! તેમજ મોહન મારા ભાઈ જેવો છે, અને હું એના પ્રત્યે દુહિત્રી જેતી હોઉં તો મને મરો આશાનાજ સમ છે ! પણ—”

“ત્યારે નટવરને વહેમ આવવાનું કારણ કંઈ ?!” રત્નલક્ષ્મીએ પુછ્યું.

“હા, તે હું આપને જિહ્વિત કર છું.” સુંદરમતી બોલી “કારણ માત્ર એટલુંજ કે, એ હમણું વળી પેલા મંગળની સોજતમાં પડ્યા છે. કે જે લઈગાંધમાં પુરો છે, અને એક બંદકતા તરીકે જેને આખું ગામ ઓળખે છે ! તેની સોજતમાં એ પણ પાછા બહાર બટકતા થયા છે, અને ઘાઘ નાંડેને ફાંદ લાગ્યો છે ! આ વાત મને પ્રથમ મોહનને કહી, અને પછી તેણે ગાંધક લે એ વાત શિખામણની કરી, ત્યારે એ ભવન નામુંકર ગયા ! પણ મોહનને કહ્યું કે “હું હાખલા પત્તા સાથે તને સખિત કરી આપીશ !” અને તેને મારેજ તે અત્યારે આવ્યો હતો, જે પરથી એ ચમક્યા હશે કે “હવે વાત પૂટશે !” તેથી એમણે નાહક તે બાપડાને બદનામ કીધો, અને વળી મારે માથે પણ એટું આજ સુધું ! એટલે હવે તે એમને શિખામણ આપી શકે નહીં, અને હું પણ એમને કંઈ કહી શકુંજ નહીં ! આવી અવળી બુદ્ધિ એમણે ચલાવી છે, અને જે એમનું સાફ ઇચ્છાનાર છે, તેમનેજ માથે એમણે મિથ્યા અપવાદ સુકી પોતાનું બહું ચાહનારનેજ નાહક ફજેત કીધા છે ! પણ શીકર નહીં ! “સાચને કંઈ આંચ નથી.” હું સાચી છું, નિરઅપરાધી છું, નિષ્કલંક છું, ને પર પુરુષ મારે ભાઈ બાપ બરાબર છે, એ હમર જાણે છે, એટલે મને કશો ડર નથી ! હાલ ફજેત કરી તો ખેર, પરંતુ અંતે તો ખરું હશે તેજ તરશે !”

“વહુ તારી વાત સાંભળી વળી મારા જીવને કંઈ કંઈ થાય છે.” રત્નલક્ષ્મી કંકળાટ કરતી બોલી “હાય હાય! વળી એ આડે રસ્તે ચાલવા લાગ્યો! હવે એનું કેમ થશે! એને કોઈ ટોકનારે નથી! પુંજી બંધી હાથમાં આવી છે તે ઉરાડી નાંખશે, ને આખરના કાંકરા ચલાવી સાથે આખળ જતાં એની ક્ષી વહે થશે? હવે એને કહે પણ કોણ, અને શેકે પણ કોણ? એ ને શિખામણ પણ કોઈની લાગે તેમ નથી! એ કાંઈનું માનતોએ નથી!”

“અને હવે તો જેના ભોગ લાગ્યા હોય તે એમને શેકે કદી?” સુંદરમતી બોલી “કેમકે વળી ટોકનારના પણ મારા જેવા હાલ થાય! અને કાંઈને શી પડી છે કે કાંઈ આવીને એ ને કડવું મનાવે ને ફજેત થાય?”

“હાય હાયરે, મેં તો પહેલાંથી કહ્યું હતું કે, એના હાથમાં પુંજી નહીં સોંપવી! અને તારા સસરા પણ આવા એના ઢગને લીધેજ પુંજી સોંપવાની સાચ ના પાડતા હતા! પણ તું વળી તે વખતે ડાહી થવા ગઈ, ત્યારે હવે ખા લાડવો!” રત્નલક્ષ્મી બોલી.

“સાચુ એ વાંક મારો પોતાનો છે; પરંતુ તે વેળાએ તો એ એવા મુધરી ગયા હતા કે, બહુ કાંઈ દહાડો અવગે રસ્તે દોરારોજ નહીં એમ લાગતું હતું અને હવે તદ્દન ખદલાઈ ગયા, એ ને આગળની ચાલ ચલાવવા માંડી છે.” સુંદરમતીએ જણાવ્યું.

“એ તો જેને નર્ક ખાવાની ટેવ પડી હોય તે કદી બચ નહીં! હજારમાં એવો તો કાંઈ-કંઈ હશે કે જેણે પોતાની પડેલી કુટેવ છોડી હશે.” રત્નલક્ષ્મી બોલી.

પણ હવે શું કરવું સાચુ? હવે કાંઈ ઉપાય?” સુંદરમતીએ પૂછ્યું.

“મારો વિચાર એમ થાય છે કે, હું એને એકવાર પાસે બેસાડીને જે વાત કહું. પછી જો માને તો ઠીક; નહીં તો જેવાં એનાં નશીબ!” રત્નલક્ષ્મી બોલી.

“ઠીક છે. તમે વળી મહેનત કરી જુઓ.” સુંદરમતી બોલી “ખાકી માદી તો ખાકી ખાત્રિ છે કે, એ એમની ટેવ કદી છોડનાર નથી, અને એમને કોઈની શિખામણ લાગનાર પણ નથી!”

“તોપણ શીકર નહીં! એક વાર તો એને કહેવુંજ નેમ્યે, એ મારો ધર્મ છે.” રત્નલક્ષ્મી બોલી “અને તે હું એને કાંઈ કહીશ; કેમકે કાંઈ એ લગાર કાંત થાય. આજે એનો પિત્તા થયો હજીએ છે.”

“સાર, કાંઈ કહેજો.” સુંદરમતી બોલી.

રત્નલક્ષ્મીએ સુંદરમતીને પછી ધીમે ધીમે વાત જુલાવવાનું કાણું, ને આજનો દહાડો જ્યાં ત્યાંથી પસાર થયો!

—:0:—

મકરણ ૨૧ મું.

—:0:—

દાહરો—મા દીકરો ચડબડી પડમાં, વાંધ્યો વીખ વિરોધ;

નટવરને માતા પરે, વ્યાખ્યો વિપરિત કોષ !

વાત વંદી !

જીની દિવસે નટવર ભોજન લઈ ચાંતતામાં પોતાના ઓરઘમાં બેઠો છે અને તે તક સાંધી રત્નલક્ષ્મી ઉપર ગઈ. માતાને આવતી જોઈ નટવર બોલ્યો “કેમ બા, તે હજી મારી વહુ

ને ધરમાં કેમ રાખી મુકી છે ?! તું એને હમણાં ને હમણાં ધરમાંથી કઢાડે છે કે નહીં ?! જો તું નહીં કઢાડશે તો હું પેતે એના હાથ પકડી કઢાડી મુકીશ !”

“ દીકરા એ તું શું બોલે છે ! જેની સાથે જીંદગીના છેડા બંધાયા છે, તે કંઈ છુટતા હશે ?! અને વળી આપણી કંઈ નાતરેયા ન્યાત નથી કે તું તેણીનો છેડો પથ્થુ છોડવી શકશે !” રત્નલક્ષ્મીએ નરમાસથી જણાવ્યું.

“ પણ મારે તો એ રોડને હવે ધરમાં રાખવી નથી !” નટવરે કહ્યું.

“ ત્યારે બહાર બહને એ પોતાનું ગુજરાન કેમ ચલાવશે ?! નથી એનાં બાપ કે મા પાપેરમાં એને રાખે તેમ પણ કાંઈ નથી ! તો પછી એના ભરણપોષણનું કેમ થાય ! રત્નલક્ષ્મી બોલી.

“ તેનું જોઈએ તેમ થાય ! એને જોઈએ તો ભુજે મરે કે રવડી રઝળીને મરી જાય ! મને તેની ફરકાર નથી !” નટવરે જણાવ્યું “ હવે એનું મોં જોવાને હું બિલકુલ રાજી નથી [”

“ પણ એનું ભરણપોષણ તો તારે પુરું કરવું પડેજ, અને જો એ જીવી રહેશે તો તારે તેના ગુજરાનનો મહિનો બાંધી આપવો પડશે !” રત્નલક્ષ્મીએ જણાવ્યું.

“ મહિનો ?! ” નટવરે ડોળા કઢાડી કહ્યું “ એના કપાળમાં મહિનાના વતીનો હકામ હવે તો કાણુ જાણે ! એવી વડેલ રોડને મહનો આપીશ, કેમ ?! જા, જા, મા તું તો ઘેલી ચર્ધ મઘ છે !”

“ તું નહીં આપશે તો સરકારમાં ફરીયાદ માંડીને બેશે !” રત્નલક્ષ્મી બોલી “ સરકાર ભરણુ પોષણુ તો અપાવ્યા વગર નહીંજ રહે.”

“ ફરીયાદ માંડશે તો હું પણ ખરો કે મુંબઈના તમામ બેરિસ્ટરો રોડીશ ! હજારો રૂપિયા ખરાબ કરીશ ! પણ એને મહિનો તો નહીં આપુ ને નહીં આપુ !” નટવરે જણાવ્યું.

“ ત્યારે એટલી બધી હદ સુધી જગતું કારણ શું ?! અને એમાંથી સાઈં ફળ પણ શું આવશે ?! વગર ફાગટમાં દુનિઆમાં ખરાબ કહેવાશે, અને કંજેતી થશે !” રત્નલક્ષ્મી બોલી.

“ દુનિઆથી હું ડરતો નથી ! એવા તો કુતરા ધણુએ બસે છે ! તેની કાણુ પરવા રાખે છે ! દુનિઆથી ડર તો જીવાય પણ નહીં !” નટવરે જણાવ્યું.

“ ભાઈ, તારે જો એની સાથે નહીં બોલવું હોય તો નહીં બોલતો, પણ એને ધરમાંથી કઢાડવી એ તો કંઈ ઠીક નહીં ! જો મારી ચિંખામણુ માનશે તો સુખી થશે !” રત્નલક્ષ્મી બોલી

“ મા, તું મને તદ્દન બોલી ચિંખામણુ આપવા આવી છે !” નટવરેના બિગ્ગસ ગયો, ને તે બોલ્યો “ જો એમજ હવે તો મારી ખચખચ ચાલને માટે મને મારા બાપાએ ધરમાંથી કેમ કઢાડી મુક્યો હતો ?! ચાલ, હવે મને જવાબ દે !”

“ પણ તારી વાત જીવી હતી.” રત્નલક્ષ્મી બોલી “ તું મરદ ને આ તો સ્ત્રી !”

“ બસ એ વાત હું માનતો નથી ! તું તો એનું હપરાણું બંધને આવી છે, માટે તારી વાત મને બિલકુલ પસંદ નથી ! તને સાફ કહું છું કે અમારી વાતમાં તારે બોલવું નહીં ! અને બોલશે તો તું તારું પોત ગુમાવશે !” નટવરે હવે દુકૃતી પતાવ્યું.

“ એમ કે ?! ઠીક છે તો, હું પણ જોઈ છું કે, એને તું ધરમાંથી કેમ કઢાડી શકે છે ?! શું તું બે માથાં ધરાવે છે ?! ત્યારની બાઈ બાઈ કરીને નરમાસથી વાતે કરે છું ને વધારે બોલતી નથી તેમાં આટલું કાટું કાટું બોલે છે કે ?! ” રત્નલક્ષ્મી પણ હવે ગરમ બની !

“ એટલે ?! ” નટવરે બોલ્યો “ તું મને કહેનાર કેણુ ?! તારું શું બાળે વળે છે ?!

“ શું લાગે વળે છે ? એમ કે ? ” અરે બચ્ચાણ, તારે કંઈ પરસેવો ઉતારવો પડ્યો નથી કે તું મને આટલી બધી ક્યાને છે ! મારા ઘણીનો પૈસો છે, અને તેથી હું કંઈ તારી ઓશિયાળી નથી ! બાપની પુછ નહીં હોત ને પછી આમ લાલાણ થઈને શરને ને પેદા કરીને માડી ઘોડાની સહેલ કરતે તો હું જાણતે ! આટલો બધો શા ઉપર છાતી ગયો છે ! તે બિચારી વહુને નાહક સંતાપે છે ! આવું બહુ ને ઘરરખુ માણસ બીજું મળશે તે જણાશે ! ” રત્નલક્ષ્મી એ મિલસમાં વિકાળ બની જણાવ્યું,

નટવર હવે લગાર નરમ પડ્યો ! અને તેણે ધીમે રહીને કહ્યું “ ત્યારે તું શું એમ કહેવા માગે છે કે, એ સતી છે ? ! ”

“ હા, સતી તો સાત વાર ! ” રત્નલક્ષ્મી બોલી “ તારા કરતાં તો એ બાયડી સો તો શું પણ હજાર દરજ્જે સારી છે ને પવિત્ર છે ! જે કદી પર પુરુષ સામી નજર ફેરવે નહીં, અને જે પતિવ્રતપણામાં સદા દૃઢ રહે, તેને માથે તું આવું આળ મુકતાં શરમાતો નથી ? ! ”

“ શું હું ખોટું આળ મુકું છું ? ! ” નટવર બોલ્યો.

“ હા, હા ! ખોટું તો ખોટું પણ હજાર વાર ખોટું ! ” રત્નલક્ષ્મી બોલી.

“ એ તું શું બોલે છે ! મેં નજરોનજર જોયું તે ખોટું કે ? ! ” નટવરે પુછ્યું.

“ એ વાત હું કદી પણ મારુંજ નહીં ! ” રત્નલક્ષ્મીએ કહ્યું “ મુંદરમતી જેવી એક-માર્ગિ, ડાહી, સમજુ ને શાંત વહુને માટે એ વાત મને મનાવજ નહીં ! ”

“ અરે મ, એ તો રાંડ છાનીમીની છે ! ” નટવરે કહ્યું “ જે સ્ત્રી વધારે ઉખડેલ હોય તે તો વળી વધારે નીચું ધાલીને આવે ! એ બધો કળજીગતો વા છે ! તું તો બોળી છે, અને તે તને એ આવું અવળું સમજાવે છે તેથી તું ભોળવાતી નહીં ! ”

“ હું બોળી છું, પણ સારી નરસી પરીક્ષા કરવાની મારામાં અકલ છે ! નહારં માણસ છુપુ રહેતું નથી તો ! ” રત્નલક્ષ્મી બોલી “ પણ હું સદૃશ ગઈ છું કે, તું પોતેજ હમણાં હમણાં હમણાં પાછો રખડતો થઈ ગયો છે, ને “ ચોર ઉઘડો કોટવાદને ડંડે ” તેની ગત વાપરી છે ! પણ વાદ રખજે કે તે ગત્તા ખાધી છે તેના કરતાં પણ વીસેપ ખતા તું ખાશે, અને આ ગળ જતાં રોટલાના પણ સાંસા પડશે ! આ મારો બોલ બરાબર બોળી રખજે ! ”

“ એમ કે ? ! ” નટવરે ગુસ્સામાં કહ્યું “ જ ત્યારે તું પણ તારાથી થાય તે કરી લેજે ! તારે જોઈએ તો તું પણ એ રાંડની સાથે જા ! ”

“ હું જાઉં ? ! ” રત્નલક્ષ્મી ફરડીને બોલી “ મને આ ઘરમાંથી કાણ કહાડનાર છે તે તો હું જોઉં ! મારા ઘણીના ઘરમાં હું બેઠી છું ! કંઈ તારી કમાઈનું ઘર બાંધ્યું નથી ! તું તો માત્ર તને પુછ સોંપી છે તેનો ઘણી ! ઘરપર તો મારો દક રખ્યો છે. માટે તારે જોઈએ તો તું નીકળ ! હું ને મારો વહુ ઘરમાં રહીશું ! તું નિર્વજન થશે, પણ મારાથી તેમ થવાશે નહીં તો ! અરે ! એ તો સારું છે કે તારા બાપ મારા નામના રૂપીયા જૂદા કહાડી ગયા છે ! નહીં તો આજે તું મને રોટલાના એ શંશં મશાવતે કેની ? ! તારા જેવા દીકરાનો માને ધડીએ ફરગતું નથી ! આવો કુકરમી મારે પેટ ક્યાંથી અવતર્યો ! આવું જાણતે તો તારા હાથમાં પુછ સંતોજ નહીં ! અરે દીકરાયે, આ પુછ મળી છે તેનાં રડાં વાનાં તો તારી વહુનાં છે ! તેણે હક લઈને તને સંતો સોંપાવી છે ! નહીં તો અમારા હાથ તળેજ તારે તો ક્યાયકા રહેવું પડતે ! તેણીનો ઉપકાર માનવાને બદલે આમ નણુણો થાય છે, પણ એમાં ઇશ્વર રાજ નહીં વાદ રખજે કે આખરે તું-જ પરતારો ! તારે જોઈએ તેમ કર ને જોઈએ તેમ ફર ! મેં તો મારી ફરજ એક વાર કહેવાની હતી તે કહીને બાજરી ! હવે તારું નસીમ ! ” એમ કહેતાં રત્નલક્ષ્મીની આંખોમાં આંસુ આવ્યાં.

નટવર પણ કંઈક સ્થિર થઈ ગયો ! તેનાં નેત્રામાંથી પણ નીરની ધારા વહેવા માંડી ! રત્નલક્ષ્મીને વળી લાગણી થઈ આવી, અને તેનો વાંસો પંપાળી બોલી "દીકરા, હવે નાદાની મુટ્ટી દે ! હવે કંઈ નાનો નથી ! તારા જેવા છોકરાઓ તો મોટા મોટા વેપાર રાજગાર કરી આજ્ઞાપનાં હવેજાં ઠારેછે ! અને તું તો મારી છાતીમાં સામો ચચણાટ ઉપખાવે છે ! કંઈક સમજ ! નહારી સોખત મુટ્ટી દે ! સારાની સોખત કર કે કંઈ મારી શુદ્ધિ આવે ! તું અકલ્પવાન. ગણો ને સમજુ છતાં આમ નાદાની કરે છે, એ શું સારી વાત છે ? અને એટલું યાદ રાખજે કે પારકી રાંડ કોઈની થઈ નથી ને ચઢાની પણ નથી ! હું જાણું છું કે, તું પાછો નહારી સોખતમાં પડ્યો છે !"

આ સાંભળી નટવરનો મિલસ વળી ગયો ! તે બોલ્યો " અને હું પણ જાણું છું કે મારી વહુએ તને આ ખધું આહું તેહું ભેરવ્યું છે ! પણ જા, મને તેની ને તારી કંઈજ દરકાર નથી ! હું મારે આજ્ઞાથી અંગલે જઈ નહીંશ, અને તમે સાસુ વહુ બન્ને ઘરમાં રહેજો ! તારી પુછતું બાજુ આવે તેમાંથી તમે તમારું શુભરાત ચલાવજો, અને હું મારું ફાડી લઈશ ! મને તારી પુછતું નથી જોઈતી ! "

" મારી પુછતી હવે તને શાની દરકાર રહે ! " રત્ન લક્ષ્મી બોલી " પણ જો ! આ મારાં વચન યાદ રાખજે કે, આખરે તારી દશા છુરી છે, અરે તુંજ પરતાશે ! "

" બન્ને પરતાઈ ! તું હવે જા અહીંયા ! મારે પિતૃનાં નધારે તપી જશે તો એમાંથી કંઈ નવું જુનું થઈ જશે ! માટે તું તારે નીચે જા ! તું મારું નામ દેતી નહીં, ને હું તારું નામ નહીં દઉં ! તારે જોઈએ તેમ તું કર, ને મારે પાડવે તેમ હું કરીશ ! ", આમ કહી નટવર ખુસ્તી પરથી ઉભો થઈ કુચીનો કુમકો લઈ કપાટ ઉઘાડવા મંડ્યો, અને રત્ન લક્ષ્મી નીચે ચાલી ગઈ !

નટવર પોતાનાં કપડાં અને પોતાની પાસેની પુછ વગેરેની પેટીઓ ભરી, અને એ ગાડીઓ જોડાની પોતના મહાલક્ષ્મીના અંગનામાં સાથે ગયો ! મુંદરમતીને આ ખબર પીતાની જાણ થતાં તેણીએ રત્નલક્ષ્મી ની પ્રત્યે કહ્યું " સામુજ્ય મેં તમને કહ્યું હતું કે, તમે એમને જોલાવશો તો તમારું પોત ખેંચાશે ! એ મારી વાત આમજ આવી કેની ? " સુંદરમતી રડતાં બોલી " હવે એ તો ઘરમાંથી ગયા અને આપણે બેરો એકલાં શું કરીશું ? ! આપણું કેમ થશે ! અને જીંદગી કેમ જશે ? !

" તું ગભરા નહીં વહુ, ઇશ્વર કંઈ આમણો ગયો છે ? ! અને આપણા જુનો મહેતો છે તે આપણું ધામ કંઈ કરશે ! એટલામાં વળી નટવરને એકાદ કોકર લાગશે એટલે એની મેજે દેકાણે આવશે ! કોકર લાગ્યા વગર હવે પાછો લડે તેમ નથી ! લાલ તો એ ફાટો ફાટો ફરે છે, પણ ભખિયામાં ખતો એ ખતા ખાશે ! " રત્નલક્ષ્મી બોલી.

" ખતા ખાશે તોપણ આપણાં પેટમાં બજશેની સામુજ્ય ! " સુંદરમતીએ કહ્યું. " તે તો છેજ તો ! પણ ઉપાય નહીં, ત્યાં કરતું પણ શું તારે ? " રત્નલક્ષ્મીએ જણાવ્યું " એ છોકરા કેઈનું માનતોજ નથી, અને જેની તેના સામા લડવા ઉભો થાય છે, એટલે પછી કંઈજ ઉપાય રહ્યો નથી ! આપણાં ને એનાં જેવાં નથીય ! "

સુંદરમતી ડુરકે ડુરકાં ભરીને રડી પડી ! રત્નલક્ષ્મીએ તેણીને જીતી રાખવાનું ઘણુંએ કંઈ પણ તેણીનું રત્ન રહી શક્યું નહીં ! ઘરના ઘાટી ભાયા વિગેરે માણસો પણ ઘણા ઉઠાસ થયા, અને આખા ઘરમાં ગ્હનિની વૃદ્ધિ વરસી રહી !

નટવર અંગલે જતાં રસ્તેથી મંગળને બોલાવતો ગયો. ગાડીમાં પેટીઓ જોઈ તે અચંબો ખામ્યે, અને પુછ્યું " કેમ માઈ ! કંઈ ગામ જાયછે કે શું ? ! "

“ના બંગલે જવું છે, અને ત્યાંજ રહેવું છે” નટવરે જણાવ્યું.

“કારણ? મંગળે વિચયમ થઈ પુછ્યું.”

“ધરની ખટપટને લીધે.” એમ કહી નટવરે બંગલે આવીને સવિસ્તર બિના કહી સંભળાવી. મંગળ પણ સંભળીને દિલગીર થયો, અને તેણે કહ્યું “બાઈ, ગમે તેમ થયું પણ ધરમાંથી પગ કઢાડવો નહોતો. આ કામ તેં ઘણું અવિચારી કીધું. ખચીત એમાંથી પરતાવું પડશે. માટે મારી સલાહ તો એજ છે કે, હજી પાછો ગુપચુપ ઘેર જા.”

“શું નટવર ભરમ ચઢાવી બોલ્યો હવે નકોરા થઈને પાછો ઘેર જઈ? એ તું શું બોલ્યો હાથીના ઢાંત નીકળેલા પાછા પેસે ખરા કે? ! છટ છટ ! એ વાત હવે કહી બનેજ નહી. અને એવી વાત મારા મોં આગળ ફરીને કહી કરતો પણ નહીં.”

“નટવર ! તું હજી નહાનજ રહ્યો ! તે વગર ફેફટની ધરમાં લાગાઈ પાણી !” મંગળે કહ્યું.

“પણ ત્યારે કયું શું ? !” નટવરે બોલ્યો “આપણી બંધી વાત ઝૂટી ગઈ તેથી ધરમાં રોજ કંઠાશ થાત ને નકામો રોજનો સંતાપ થાત. આ તો હવે કોઈનેા ડર તો રહ્યોજ નહી હવે જોઈએ તેમ ફરીશું ને અમન ફરીશું છું તો ઓર ખુશી થયો ને પરમેશ્વરનો ઉપકાર માનુછું કે ધરમાંથી નીકળવાનો લાગ મળ્યો !”

“હીક ત્યારે ! તુ રાજી થયો છે તો પછી મારે વાંધા લેવાની કંઈ જરૂર છે ? ! મંગળે કહ્યું.

“પગ મારી તને હવે એટલીજ ભત્રામણ છે કે અવરનવાર ઘેર તો જતાંજ રહેવું ! છેક પગ કઢાડતો નહીં. કારણ કે જો પગ ભારી થશે તો પછી મુઠલ જમ શકીશ નહીં ને ઘણા દાહાડાનો મોગ પડશે તો જતાં પગ ઉપડશે નહીં !

“મારી વાત વાળખી છે અને બનશે તો આજેજ ઘેર કંઈ જણસ લેવાને બહાને જઈશ. નટવરે કહ્યું” કેમ હીક કેની ?

“એ વાત મને ગમી, મંગળ બોલ્યો.

“પણ ત્યારે આજે પેલી તારાને મળવાતું કેમ કરીએ ?” નટવરે પુછ્યું.

“હવે તો તેને અહીંજ તેજવની મરા બાઈ ! અહીં કંઈ કોઈનેા ડર થોડોજ છે !” મંગળે કહ્યું.

“અહીં તો અંદા રાજ છે ! અહીં વળી ડર કોનો ! ! નટવરે જણાવ્યું પણ આજે તો સાંજેજ તેણીને તેજવનીશું. પછી મોડી રાતના પાછી જશે !

“તેમ કર ત્યારે; તે પણ હીક છે” મંગળે જણાવ્યું લો ચાલો ત્યારે હવે જઈએ. !

“હા ચાલો છું” તને તરે ઘેર મુકતો મંજી છું પણ તું સાજો પાછો આવજો તો ખરો.” નટવરે કહ્યું.

“જરૂર આવીશ.” એમ કહી નટવર ને મંગળ ગાડીમાં બેસી પાછા નીકળ્યા. તે પ્રથમ નટવરે પોતાની પેટીઓ બંગલના એક ઓરડામાં ભરી, અને ત્યાં રાગોશીનો પહેરો રાખ્યો. નટવરે મંગળને તેને ઘેર ઉતારીને પોતે પોતાને ઘેર ગયે. ધરમાં પ્રવેશ કરતાંજ નટવર દમામમાં ને મીઠાસમાજ ઉપર ચડી ગયો. સુદરમતી ને રત્નકુમાર તેને પાછો આવેલો જોઈ ચકીત થયાં, અને સુદરમતી તેને આજીજીથી સમજાવવા માટે તેની પાછળજ ઉપર ચઢ.

“કેમ રાંડ, તું વળી શું મોં લઈને મારી પાસે આવી ? !” નટવરે તુચ્છારથ જણાવ્યું “ચાલ નીકળ અહીંયા”

“પ્રાણનાથ આપ આશુ” બોલોજો!”

સુંદરમતી રડી પડી ને બોલી “આપ મારા જેવી નીલોપ પર આમ કાપોજો તે હાક નહીં.”

“અરે જરે રાંડ સખણી! એના હોંગ તો મેં બહુએ જોયા હો! ચાલ નીકળ અહીંથી!” નટ-વરે મીલસમાં કહ્યું “તુ તારે રસ્તે ને હું મારે રસ્તો”

“સ્વામીનાથ, તમને માફ મેં નથી મનતુ, પણ અપને માટે મારા પેટમાં જેટલું બળશે તેટલું ખીચ પાડકી રાંડના પેટમાં નહીજ બજો તે રાંડોતો માત્ર પૈસા હશે ત્યાં સુધીના પછી સા મુએ નહી જુઓ” સુંદરમતીએ કય.

“ચાલ ચાલ નીકળ અહીંથી હવે બહુએ તારે હાથપણ મોટી સતી થઇને આવી છે તે જો બાપુ છું” નટવરે ડાંગા ધુરધારી જણાવ્યું.

“નથ! બળગાનો આમ તુરુકકાર નહી કરો! આપ મારી તમામ સેવા ભુચી ગયા, અને આજે મારાપર આતો જુલમ ગુનરો છો, એમાં પરમેશ્વર રાજ નહી હો, બળગાની આંતરડી કકે આપો છો શા માટે?” સુંદરમતીએ કબળતાં કહ્યું.

“વળી બોલતાં બંકડા કો? ઉભારડે રાંડ સખણી!” એમ કહી નટવરે સુંદરમતીને એરો જ્વેરમાં હડસેલો માર્યો કે તે ખીચારી દાદરા પરનાં પગથીયાં પરથી નાચે ગમડી પડી! ધ્રુવાકા જખરો થયો માથુસો દોડી આવ્યાં સુંદરમતીને ઉચ્ચડી લોધી! રત્નલક્ષ્મી પણ ગભરાટમાં પડી! સુંદરમતીને રૂએને કંઈ લગ્યું હોય તંને માટે સરીર તપાસ્યું. થોડી વાર સુંદરમતી બેઠી શકી નહીં પણ પછી સુધી આવી! રત્નલક્ષ્મીએ તેણીને કહ્યું “મેં તને ના કહ્યું હતું કે હવે તારે એ પાપે જવું નહી, તેમ છતાં તું ગઈ એ મગજના ડાટવને દાલ બોલાવયોજ જોઇતો નથી! તેને પાલવે તેમ કરવા દો! આખરે એને ઘર વગર છુટકો નથી! અને એ રીસતો એરી ચઢે છે કે, જે નાદાન બચ્ચું હોતો લાકડીએ લાકડીએ બજોડી કહાડતો પણ મેટા છોકરાને તેમ મદ શકે નહીં”

“ના સાસુજી એમનો સ્વભાવ ઘણો ખરાબ છે, માટે તમે તો એમને બોલાવશોજ નહીં સુંદરમતી બોલી.”

“હું તો એને હવે કંઠી પણ બપાતું નહી તો!” રત્નલક્ષ્મીએ કહ્યું “પણ તારા બધા દાગીના તે ક્યાં મુક્યા છે?”

“મારા તમમ દાગીના તથા એમના પણ દાગીના નીચે ત્રીજેરીમાં છે. સુંદરમતી બોલી.

“ત્યારેતો લરકત નહી નહીતો વળી રાંડોને આપી આવતો” રત્નલક્ષ્મી બોલી.

“હા સાસુજી, એમનો કંઈ લીધાસ રખાગતો નથી” સુંદરમતીએ કહ્યું “હવે એતો બધું રાંડોમાં ફાગવશે કેમકે, હવેતો એમને કાઢતો પણ ડર ન રહેશે”

રત્નલક્ષ્મીએ પછી ઘાટી પાસે સગડી સમગાલી સુંદરમતીને સરીરે શેક કીધો, અને નટ-વરે થોડીક વાર ઉપર બેઠી લયધન કરતો પાછો દાદર ઉતરી ગાડીમાં બેસી બંગલે ગયો, અને બંગલે જઈ ત્યાંથી બેસાને તેડવા મોકલ્યો.

પેલી તરફ મગજને ઘેર મોહન બેઠો છે. મોહન પેતાના પર વીતેલી વાત કહી સંબળાવે છે. મંગળ તાજું થાય છે. મોહને છેવટે મંગળને એટલુંજ કહ્યું “ખચીત મંગળ, હું તને ખર કહું છું કે, થોડા દહાડામાં નટવર આખાવીખો થઈ જશે, અને તેની બદલામી તારે સીરજ આવશે તથા લોકમાં એમજ કહેવાશે કે, મંગળે એને બગાડ્યો! અમાઉ એ મગજની સ્થાપતમાં હતો, ત્યારે પણ વંડી ગયો હતો. અને ત્યારે પણ બદલામી મગજનેજ આવી હતી” માટે તારે ચેતવું હોયતો ચેતજો! નહીતો જેવી તારી મરજી!”

મંગળ થોડી વાર વીચાર કરાને બોલ્યો

“તારી વાત ખરાબર છે, અને આજથી હું પણ એને ત્યાં જવતું પાણી મુકું છું! જે કે હું કંઈ બદલામીથી તો ડરતો નથી, પણ મને એટલો તો ડર લાગે છે કે તારા પર જેમ જોડું આજ

અહાન્યું તેમ કોઈ દહાડો મારે માથે પશુ કરવામાં એ ચુકે નહીં! મારે એવા પાપી ને પ્રપંચીથી વેગળાજ રહેવામાંજ માત્ર છો તારી વાત મને તબત વાજથી લાગે છે! આજ પછી એને બારણે ઠેકા પશુ બંધીજ નહીં તો!”

“હવે સમજ્યો!” મોહન બોલ્યો. “તું મારા કરતાં નહીં હાર કે બચ્યો! નહીંતો તારા વળી મારા કરતાં છુટા હાથ થાત! કેમકે હું કશામાં નહીં છતાં મને આટલું ખરાબ લગાડ્યું, તો તારી સાથે વાંકું પડે તો તને એ ખરાબજ કરેના?”

“એમાં શો શક?” મંગળ સમજી ગયો.

“હવે હું રજા લઉંશ, અને આજથી એને ઘેર તારે કે મારે ખીલકુલ મળવું નહીં, એ સીદ્ધાંત તો ખરો કેતી?” મોહન પુછ્યું.

“સાત વાર વળી! હવે કશમ ખાત્રા કે એને મળવું નહીં, તેમજ એને બારણે પણ ચડવું નહીં! પછી કંઈ રહ્યું બાકી?” મંગળ બોલ્યો, અને મોહન ત્યાંથી તરતજ પાછો પોતાને ઘેર ચાલ્યો ગયો.

બેસાને નટવરે તારાને તેડવા મોકલ્યો, પણ મંગળ હજી આવેલો નહીં હોવાથી અંગનામ બેઠાં બેઠાં એકલા તેને ગમ્યું નહીં, અને તેથી તે ગાડી બેઠાવી પોતેજ મંગળને ઘેર ગયો. મંગળ આ સમયે ઉપર એકલો બેઠો હતો તેની પાસે બંધને નટવરે કહ્યું વાદ બચ્ચા! હજી સૂધી આવ્યોજ કે? લે ચાલ ઉઠ કપડાં પહેર!

મંગળ વીચારમાં પડ્યો અને તેને શુ જવાબ આપવો તે વીધે તેતુ મન શુંચવાયું તો પણ તેણે ધીમે રહને કહ્યું “આજે તો માફ કર બાહ! આજે મારે કાન છે તેથી અવાચ તેમ નથી માટે મને માફ કર!”

“એટલે?” નટવરે ચુસ્તે થઇને કહ્યું “તારે માટે તો ખામ મેં ધકકો ખાધો, અને હવે તું ના પાડે છે?”

“પણ મારે કામ છે તેથી અવાચ તેમ નથી; નહીંતો ખુસીથી હું આવતે.” મંગળે જણાવ્યું. તારી સાથે મારે કંઈ જુદાઈ છે કે ના આવું?”

“તારે તો બસ બિડ!” નટવરે જણાવ્યું “આજે મારે પણ તારું કામ છે તેથી આવ્યા! વીના સાથે તેમ નથી આજે પેલી તારા હમણાં આવનાર છે. મેં તેને તેડું મોકલ્યું છે, અને તે હમણાં આવશે પણ ખરી

“તે ખરું પણ આજે કોડી ઉપાએ માગથી આવી શકાય તેમ નથી! મંગળે જણાવ્યું ધરમ! મારે ઘણું જરૂરનું કામ છે

“જોઈએ તેમ હોય પણ આજે તારે આવવું પડશે! નટવરે તાવું કરી

“હું હાથ જોડીને કહું છું કે મને માફ કર!” મંગળે કહ્યું,

“તે નહીં બને! નટવરે જણાવ્યું”

“તું ગમે તેટલું કરશે પણ આજે અવાચ તેમ નથી!” મંગળ બોલ્યો.

“એમ કે? બહુ માનમાં બચ છે કેમ? નટવરનો મીઠાજ ગયો ને તે વળી વધારે બોલ્યો તને બહુ ચાહુ છું તેમાં કે વળી ઠીક છે તો આવ્યો તારે ને મારે છેલ્લી સલામ!

“ભલે તેની મને પરવા નથી! મંગળે કહ્યું!

“હું કે? ઠીક છે! એમ કહી નટવર ત્યાંથી ઉઠીને ચાલતો ગયો અને પાછો પોતાનેજ અંગને પડેડો

“મંગળાણુ મોહનને ત્યાં ગયો અને તેને કહ્યું. મોહન આજે નટવરને પકડવો હોય તો તાલ

આખો છે.

કેમ ? શું છે ? કેવી રીતે ? ! મોહને તાણુમ યધ પુછ્યુ

આને એની રાખેલી તારા જંગલે આવનાર છે માટે જો તુ નટવરની માની પાસે આવે તો એ જાતની તેણીને પહોચાડી એને મુદ્દા સાથે પકડીએ એમ કરીશુ તો તારા પર નટવરે જે ખોટું તહો મત મુક્યુ છે તે હડી જશે અને નટવરની માતાના મનમાં તારે માટે કંઈ પણ વહેમ હશે તો તે પણ દુર થશે ! કેમ છે વીચાર ? ” મગજે પુછ્યુ

હા હા લાગ જરાજર આખો છે, લે માત્ર હડ ! એમ કહી મોહને તરતજ ખીટીએથી હમ મો પાવડી પહેરી લીધાં અને પછી અને જણ્યા નટવરની માની પાસે પહોંચ્યા.

રત્નલક્ષ્મી તથા મુંદરમતી એકલાં ત્યાં બેઠાં હતાં અને આ જાનને આવતાં જોઈ રત્નલક્ષ્મી ટકાર થઈ અને તેમને માન આપી ખુરસી પર બેસાડ્યા

“ માજી નટવરને જો મુદ્દા સાથે પકડવો હોયતો હું આપને ખતાવું તે દાહડે મારા પર જંગળ આજ મુંદર છે ત્યારથી મારું અંતઃકરણ ખીન્ન થઈ ગયું છે ” મોહને કહ્યું.

ભાઈ મેં જાતીએ વાત જાણી છે અને ખાત્રી થઈ ચુકી છે કે તમને ને વહુને નાહક નટવરે ફોજેટ કાપ્યાં હોં પણ હશે તમારે કંઈ મનમાં લાગવું નહીં અને તમે એનો મુદ્દા પકડવાનું કહો છો તે શી રીતે ? ” રત્નલક્ષ્મી બોલી.

“ એણે આજે એક રાંડને જંગલે બોલાવી છે ! માટે જો જોતું હોય તો ચાલો ; ખતાવું ! ” મોહને કહ્યું.

“ જોઈને શું કરવું છે ? એ તો છેક હાથથી ગયો છે ! અને એને કામ રોકનાર નહીં હોવાથી એ હવે નક્કરે સાંઢિયો બની ગયો છે ! હું નજરે જોઈ તોએ સરખું છે, તે નહીં જોઈ તોએ સરખું છે ! ” રત્નલક્ષ્મીએ જણાવ્યું “ જેણે મૂકી લાજ તેને નાહતું સરખું રાજ ? ” માટે હવે મારે જાતે તેની બેચદમી જોવી, એ કંઈ ઠીક નહીં ! ”

“ તો ભલે ! હું તો માત્ર તમને ખાત્રી કરવા માટે કહેતો હતો ? પણ તમારે તેની નિલ-જતા જોવી નથી તો હવે એ વાનની યોગાયોગ કરવીએ કામની નથી ! ” મોહન બોલ્યો.

“ પણ આજે આ મંગળ કંઈ તેની સાથે નથી ગયો ? ! ” રત્નલક્ષ્મીએ કટાક્ષમાં જણાવ્યું.

“ એણે પણ આજથી એની સોખત મૂકી છે; કેમકે એનું પણ કહ્યું એ માનતો નથી ! ” મોહને જણાવ્યું.

“ તે તો મારું કહેવુંજ છે કે એ કામની શિખામણ સાંભળનાર નથી, અને એના હાથમાં પૂંજ આવી છે તે હવે ધીમે ધીમે ઉરાડી મુકશે ! ” રત્નલક્ષ્મી બોલી.

“ તે બરાબર છે માજી. ” મગજે કહ્યું “ અમને પણ ઘણું લાગે છે, પણ માનતોજ નથી ત્યાં શું ઉપાય ? ! ”

“ જેવાં એનાં નસીબ ! ” રત્નલક્ષ્મી બોલી.

જાદ મોહન ને મંગળ તરતજ ત્યાંથી હડીને પોતપોતાને ઘેર ગયા, અને રત્નલક્ષ્મીએ મુંદરમતીને કહ્યું “ આ જાતી વાંત સાંભળી કે ? ”

“ હા સાચુજ; પણ એનો પ-તો તો મેળવયોજ જોઈએ કે કંઈ રાંડ છે ! પછી તેની વાત ! ” મુંદરમતી બોલી.

“ ઠીક તો, લેવાને મોકલ. ” રત્નલક્ષ્મી બોલી.

મુંદરમતીએ તરતજ લેવાને બોલાવ્યા, અને તેને કહ્યું “ આપણે જંગલે જા, અને

કહા રાંડ આજે આવી છે તેની ખચર કહાડીને ગૂંચગૂંચ પાછો આવ. પણ તારી જવાની ત્યાં કોઈને ખચર પડે નહીં, તેની સાહુચેતી રાખજે ! ”

બેથો ચુંદરમતીની વાત સાંભળીને તરતજ ઉતાવળે પગલે ખંગલા તરફ આવ્યો.

પ્રકરણ ૨૨ મું.

કોહરો—તારા ને નટવર મળ્યાં, વૈભવનો નહીં પાર,
છકેલ નટવર છોકરો, નકકટ તારા નાર.

નીતિનો નાશ !

કોહરો ખંગલે આવી, પણ નટવર બાહાર ગયો હોવાથી તેણી થોડો વાર અંદર થોભી. ત્યારબાદ એટલામાં નટવર પણ આવી પહોંચ્યો. અને જણાવે એટલાં, મળ્યાં, અને ખુશ થયાં.

“ તમે ક્યાં ગયા હતા ? ” તારાએ પૂછ્યું.

“ હું મારા મિત્રને મોલવવાને ગયો હતો. ” નટવરે જણાવ્યું.

“ વળી ક્યાં મિત્રને ? ” તારાએ પૂછ્યું.

“ તે દાદાડે તોપખાતાપર જે મારી સાથે હતો તેને. ” નટવરે જોડ્યો.

“ તેને ઘેર તમે ગયા હતા ? ! ” તારાએ ચકિત થઈ કહ્યું “ તમે જાતે ગયા ત્યારે કોઈ માણસનેજ મોકલ્યો હોત તો ? હજી તમે મિત્રોથી ધરાતા નથી કે ? ! પેલા લુચ્ચા મગને તમને આટલી બધી વિતાડી, તોપણ તમે નવા નવા નિત્ર કરતાંજ ફરો છો ! એટલુંજ નહીં પણ વળી તમારી ગુમ વાતો પણ તેને કહી દો છો ! એક વાર પસ્તાયા, પણ તમે તમારી ભોળાઈ મૂકતા નથી ની ? ! પણ યાદ રાખજે કે, જેતાપર તમે વિશ્વાસ રાખશો તેજ તમને દગો દેશે ! આજના કાળમાં કોઈનો પણ વિશ્વાસ રાખવો કામનો નથી ! ”

“ તું સત્ય કહે છે, અને આજથી હું પણ લડું છું કે, કોઈને પણ હું નિત્ર કરીશ નહીં ! ” નટવરે જણાવ્યું.

“ ત્યારેજ સુખી થશો. ” તારા બોલી “ પણ હવે તો અહીંજ રહેશો કે વળી ઘરમાં, જવ રહી ગયો છે ? ! ”

“ ના ખ્યારી, હવે તો ઘેર જવાનાં સોમન લીધાં છે; કેમકે અજે ઘેરથી મારી મા ને સ્ત્રી સાથે કહ્યો કરીને આવતો રહ્યો છું, એટલે ઘેર જવાની ઇચ્છાજ નથી ! નટવરે જોડ્યો.

“ બેજો, વળી પાછું મન ચળી જશે, હોં ! ” તારાએ જણાવ્યું.

“ હવે મન ચળેજ નહીં તો. ” નટવરે કહ્યું “ આજથી મા કે બાપડીનાં મોં બેવાં હરામ છે ! તું મળી એટલે પછી બીજાને મારે શું પોષ મૂકવાં છે ? ! મારું તન, મન ને ધન સર્વ તનેજ સોંપુ છું વહાલી ! પણ બે, તારે પણ મારી સાથે તેમજ નવરતનું પડશે, હોં ? ! ”

“ મહોત્રી ખુશીથી ! હું પણ અહીંજ રહીશ, અને મારે ઘેર માણસને રાખીશ. ” તારા બોલી “ અને જે ચાર દિવસ ગયા બાદ મારા ઘરની તમામ માલમિલકત અહીંજ મંગાવી લઈશ. ”

“ બસ બસ ! મારે એટલુંજ જોઈએ છે ! હું પણ મારે ઘેરથી રોકડ માયા પૂંજી તો લેતો આવ્યો છું, અને બીજાં વસ્ત્રાલંકાર લાવી શકાય તેમ નથી; કેમકે તે મારી સ્ત્રીના કપજનમાં છે, અને તેનો હક મારા પિતાએ તેણીનેજ સોંપેલો છે. ”

“ તેનું આપણને કામ પણ શું છે ? ! મારી પાસે, તને ને હું જીવતા સુધી ખાઈને વાપવી શું તેટલું તો છેજ ! ” તારા બોલી.

“ અને મારી પાસે પણ દસ લાખ રૂપિયા રોકડ લેતો આવ્યો છું. ” નટવરે કહ્યું.

“ મુખો પ્યારા, આ પુણ્યકેનું સરસ ખીલ્યું છે ! ”

“ પછી શું છે ? ! એટલું વાપરીશું તોએ થયું છે ! ” તારાએ જણાવ્યું.

“ કીક ત્યારે વહાલી, ચાલો હવે સમય ફરીએ; કેમકે નવ વાગી ગયા છે. ” નટવર બોલ્યો.

“ પણ આ ચાંદની રતની લહેજત લેવાને બગિચામાં ફરિએ તો કેમ ? ” તારા બોલી.

“ હા, મહોત્રી ખુશીથી. ” કહી નટવર ને તારા તરતજ ઉઠ્યાં, અને એક ખીખના ગળામાં હાથ નાખી બંગલાના બગિચામાં ફરવા લાગ્યાં.

સુંદરમતીએ મોકલેલો બગેા આજ પ્રસંગે આ ા પહોંચ્યો, અને પોતાના શેઠને આ ચેષ્ટા કરતો જોઇ તાજુબ થઈ સમાચાર લઇ તરતજ પોતાની શેઠાણી આગળ જઇને ઉપલી વાત કહી.

સુંદરમતી ઘણું રૂદન કરવા લાગી. પણ રતલક્ષ્મીએ કહ્યું “ તું હવે રહીને શું કરશે વહુ ? ! રાંડ તારાએ પાછો એને બહેકાવ્યો છે. એ રાંડ હવે ત્યાં મહાક્રોધે, અને આપણે ઘરમાં એકાં બેઠાં રૂદન કરીશું ! જેવું આપણું નસીબ ! મારે પણ પાછલી અવસ્થામાં આ દુઃખ જોવાનું જ કેની ? ! ”

“ સાસુજી, મને તો એમ થાય છે કે, બંગલે જઇને તે રાંડ વેશિયાનું ગળું કાપી નાખું ! ” સુંદરમતી ક્રોધાવેશમાં બોલી “ હાય હાય ! મારા પતિની સાથે તે રાંડને મહાક્રોધે મારાથી કેમ જોઇ શકાય ? ! ”

“ વહુ ! અંગ્રેજનું રાજ્ય છે ! ખૂન કરવા જતાં તારે દાંડીએ જવું પડે ! મારે એવી નાદાની કરવીજ નહીં ! ધીરજ રાખ ! ધીરજનાં ફળ મિઠાં છે, એ કહેવન તું જાણી રાખ ! ” રતલક્ષ્મીએ એમ કહી સુંદરમતીને ઠંડી પાડી, અને તે રાત્રે તેણી બંને શોક કરતી સૂઇ ગઇ.

આણી તરફ તારા ને નટવર બગિચામાં મલાલે છે. એક ગુલામનું પુષ્પ અતિ સુંદર બહારમાં ખીલેલું જોઇ તારા બોલી “ જુઓ પ્યારા. આ પુષ્પ કેવું સરખ ખીલ્યું છે ! અને વાડીનાં તમામ પુષ્પો પણ કેવાં સારાં પ્રદુષ્કિત દેખાય છે ! ”

“ પ્યારી તારા, આજે તારા જેવી પ્રદુષ્કિત વદની આ બંગલામાં પધારેલી હોવાથી તને માન આપવાને માટેજ વાડીનાં પુષ્પો પણ વસ્ત્રાન્નકર સજ્જ ખીલી નીકળ્યાં છે ! તારાં માન કંઈ જેવાં તેવાં છે ! જેની ! પુષ્પો પણ તને માન આપે છે, એ કંઈ તારી થોડી ખુશિની વાત છે ? ! ” નટવરે અતિશય હુલાસમાં જણાવ્યું.

“ એમ નથી ! એ તો આપણી વચ્ચે જે અનંતદ પ્રેમ બંધાયો છે, તેની ખુશલિમાં આ પુષ્પો ખીલી નીકળ્યાં છે. અને આપણી પ્રીતિની રીતિ એ પુષ્પોને પસંદ પડી છે, એમ એમની રીતિથી સમજી શકાય છે ! ” તારા બોલી.

“ પણ વળી હું તો એમ માનું છું કે ” નટવરે કહ્યું “ આ તારાં મૂળ જે પ્રદુષ્કિત તેજીથી પ્રદુષ્કિત દેખાય છે, તે એટલું બધું તેજસ્વી છે કે, જાણે ખુદ ચંદ્રમાં તારી કાનિપર બિરાજ્યા હોયની ! અને તે તેજના પ્રતિબિંબ આ પુષ્પોપર પડવાથી આ પુષ્પો પણ તેજ મારતાં હોયની ! ”

“ ને આપ એમ માનતા હોય તો ભલે ! પણ તેમજ હોય તો હું વળી એમ માનું છું કે, ચંદ્રમાની ઉપમા તો આપને ઘટે છે; કેમકે ચંદ્ર નર જાતિ છે, અને હું નારી જાતિ છું ! માટે ચંદ્રનો ઉપમા મને નહીં પણ આપને છાજે છે, અને તેથી એવો અર્થ થાય છે કે, આપનાં ચંદ્ર સમાન વહનનાં કીરણોના પ્રકાશથીજ આ પુષ્પો ખીલી નીકળ્યાં છે ! ” તારાએ સમજાવવા કરી ખતાવ્યો.

નટવર વિચારમાં પડ્યો, અને થોડીક વારે હારથાસ મુખાર્વિદ રાખી બોલ્યો “ પણ જે વહાલી, તું એમજ માને છે તો હું તારી વાતને માન્ય કરું છું; પણ જે આ મોગરાનું પુષ્પ જે રાગપર બિરાજ્યું છે, તે રાગ તો તારા તરફ ઝડપી રહી છે, અને જાણે તારી સન્મુખ ટગર ટગર

જેતું પુષ્પ ઝુલી રહ્યું છે, અને તે પરથી અને તો એમજ ભાષે છે કે, તારી કાન્તિનીજ એ ખુબી સમજે છે !”

“લો ત્યારે તો આપને મોઢેજ માફે બોલાવું સિદ્ધ થાય છે !” તારાએ આતંદાવેશમાં જણાવ્યું “કેમકે એ પુષ્પ પણ આપનાં ચંદ્ર વદનથી ખીલેલું હોવાથી પુષ્પમાં પણ આપે પ્રવેશ કીધેલો સમભય છે, અને આપનાં પ્રવેશને આધારે એ પુષ્પ મારા પ્રત્યે પ્રેમનું આકર્ષણ કરી રહ્યું છે, અને તેથી આપનોજ પ્રેમ મારા પ્રત્યે ગતિ કરતો દોડી આવતો હોય, એમ સમજું છું ! માટે વહાલા, આ પરથી હવે મારી ખાત્રિ થાય છે કે, આપને મારા પર અતોલ પ્રીતિ છે, કે ને પ્રીતિની શાક્ષી આ પુષ્પ પણ આપે છે ! વહાલા ! હવે મને એક વાર આ પુષ્પ સન્મુખજ ભેગો, કે જેથી પુષ્પની મનઃકામના પણ પૂર્ણ થાય, અને આશા સહ ડોકિયાં કરતું પુષ્પ શાંતિ પામે !”

એમ કહીને તારા તરતજ નટવરને ભેટી પડી, અને અરસપરસ આતંદામાં યુગ્મન કીધાં ! બાહ બંને જણા બંગલામાં પાછા સંચર્યા, અને એક પલંગપર સૂવન કરી નીતેબ્રથનો અપ્પાડો ઝમાવ્યો ! નિર્લજ્જેએ લાજની દરકર કરી નહીં ! અનીતિમાં આતંદ માન્યો ! આમાંજ પ્રીતિની નીતિ માની રંગ રસ ઝમાવ્યો ! મનને રમ કીધાં ! નિંદ્રાવશ થયાં !

ખીજ દિવસની પ્રભાત થઈ. નટવરને ઘેર સુંદરમતી તથા રત્નલક્ષ્મી મડા વિલાપ કરતી બેઠી છે. સુંદરમતીએ કહ્યું “સાસુજી, હવે એમને સુધારવાનો એક રસ્તો મારા ધ્યાનમાં આવ્યો છે, અને તે એ કે એમની બેગા બગી જઈ હું પણ એમની સાથેજ બંગલામાં રહું, અને પછી ધીમે ધીમે પેંચ કરીને તારાને ખસેડવાની તજવીજ કરું !”

“પણ વહુ, ત્યાં રહીને તારી આંખમાં ઝેર ખમાશે નહીં, અને તારાને જોઈને તું રાત ને દાહાડો બળી જશે, અને તારું શરીર લથડી જઈ તું કદાચ હાથ અદ્વસોસમાં મરી જશે !” રત્નલક્ષ્મી બોલી.

“મરી જઈશ તો ખેર ! અહીં મારા રવાનિ વિના આમે મરેલા જેવીજ છુંતી ! સ્વામિ વિનાનું જીવતર મારે વ્યથા છે ! માટે જો આપ મને ત્યાં ચૂલી આવે તો ઠીક થાય ! હું ધીમે રહીને કાંઈ પણ પ્રકારે એમને સુધારવાનો રસ્તો કરીશ સાસુજી, અને મારી ખાત્રિ છે કે, એ ધણુ બોળા છે તેથી કંઈ તક આવી તો તારાની સાથે તૂટ પડાવવામાં હું ફતેહ પામીશ !” સુંદરમતી બોલી.

“ઠીક ત્યારે, જેવી તારી મરજી ! લે ચાલ હમણાંજ ! પણ જો વહુ, તારાથી તે રાંડનું ઝેર ખમાશે ?” રત્નલક્ષ્મીએ પૂછ્યું.

“ઝેર ખમાય તેનું તો નથીજ, પણ હું મારો ગરજે હાલ ખમી લઈશ !” સુંદરમતી બોલી.

“તને હિમ્મત હોય તો ભલે ! ચાલ, ગાડી જોડાવીને જઈએ, અને હજી પણ એ છોકરો માનતો હોય તો તેને એ વાત કહુ.” એમ કહીને રત્નલક્ષ્મીએ પોતાની ગાડી જોડાવી મંગાવી, અને તેમાં બેસીને સાથે લેવાને લઈને બંગલે ગયા.

આ વખતે તારા અને નટવર, મધ્યમાં ગોઠવેલાં ટેબલપર બેઠાં બેઠાં ચાહે પીતાં હતાં, અને અંદર જેવી સુંદરમતી ને રત્નલક્ષ્મી દાખલ થઈ કે તેવાંજ તેઓ ચોક્યાં ! તારા તેમને જોઈને ખુરશીપરથી ઉઠીને અંદર બરાઈ ગઈ ! નટવર વિચારમાં પડી ગયો ! થોડી વાર એક ખીજની સામું જ્યાં કીધું ! પણ પછી રત્નલક્ષ્મી બોલી “ભાઈ, આ શું તને સારૂ લાગે છે ? આ તાર પરી જેવી સ્ત્રીને મુકીને આવી એક રખણી રાંડ સાથે રહેવામાં તને વધારે આનંદ મનાય છે ? એવી વેશિયા જેવી રાંડની સાથે બેસવામાં તારી આખરૂ વધવાની છે કે શું ? એ રાંડ તો નિર્લજ્જ છે, અને આખા ગામમાં પ્રખ્યાત છે !”

“જો મા, મોંમાંથી તપાસીને બોલ ! એને માળ દેશે તો તારું જહાજ બાંગી નાંખીશ !”

નટવરે ગુસ્સામાં જણાવ્યું.

“વાહરે વાહ ! ધન્ય છે તારી અક્ષતને ! દીકરો તો દીવો લક્યો ! પોતાની જનેતાનું જ જ-
ણુ ભાંગવા નીકળ્યો છે તો ખીજું તું હવે શું ખાકી રાખશે ! ! ખરો સુખી ! જે જનેતાએ દસ
માસ સુધી ઓઢારમાં રાખી દુઃખ વેડી ઉઠેયો, તેનેજ તું આવાં વેણાં વઢે છેવ્વી ? ! અરે દીકરો,
આ તને શું સુઝે છે ? !” રતનલક્ષ્મી કકળાટમાં બોલી.

“તારે જોઈએ તો મને દસ માથો દે ! પણ જે આ તારાને એક પણ હલકો સુકન કહીશ
તો તારી જીભજ ખેંચી નાંખીશ !” નટવરે કહ્યું.

“હા ભાગ હા ! પોતાની જનેતાની જીભ ખેંચી નાખે એવો તારા જેવો દીકરો આખા જગ-
તમાં તુંજ હશે ! નાદાનપણથી તારું નકં ને મુતર સુધી તને ઉછેરને મ્હોરો કીધો, તે માત્ર વ્યા-
ટલાજ માટે ! ખેર ! ધધિર તને સુખી રાખે ! મારો પરમેશ્વર ક્યાં ગયો છે ! હું માફ બોગવી લાઇ-
શ, અને હું તને કંઈ પણ મારી બાપતમાં કહેવા આવી નથી, પણ આ તારી વહુને માટે હું તો
આવી છું, અને એને માટે તને એટલુંજ કહેવાનું છે કે, બ્યારથી તું ધરમાંથી નીકળ્યો છે, ત્યારથી
એ બાપડી ઝુરી ઝુરી સુઝાઇને પોસપોસ આંખુ પાડે છે, અને એનું લોહી બળીને ખાખ થઇ જાય
છે !” રતનલક્ષ્મીએ જણાવ્યું.

“બોગ એનાં ! તેમાં હું શું કરું ? !” નટવરે બોલ્યો.

“ભાઇ, તારી સાથે એનું પાનું પર્યું છે ત્યારના ભોગ તો છેજ તો ! પણ હવે કંઈ નાત-
રિયા ન્યાત નથી કે એનાથી છુટાશે !” રતનલક્ષ્મી બોલી.

“પણ ત્યારે એ શું કરવા ધારે છે ? !” નટવરે પુછ્યું “એનો શો વિચાર ખળ્યો છે ? !”

“હું અને એ તારી આગળ હાથ જોડીને પગે લાગીએ છેએ કે, તું હવે ધરમાં આવીને
રહે !” રતનલક્ષ્મીએ કહ્યું.

“ધરમાં ? !” નટવરે ગુસ્સો કરીને કહ્યું “નેવનાં પાણી કદી મોભે ચઢતાં હશે કે ? ! છટ
છટ ! એ વાત તો મારી આગળ તારે કદી કરવીજ નહીં !”

“ત્યારે આ બાળક વહુને તું રખણવાજ માંગે છે કે ? ! રતનલક્ષ્મી બોલી.

“એને કમં રખડશે !” નટવરે જણાવ્યું “અને રખડવાની છે શાની ? તું ને એ એકઠાં રહો
છો, અને તારી પાસે મનમાનતા પૈસા પણ છે, એટલે પછી તમે તો બંને આઠ પીને મઝા કરશો !
હવે વાંધો શો રહ્યો, તે કંઈ સમજાવ ? !”

“પણ પોતાના ધણી વગર એ એકલીનો અવતાર કેમ જાય ! !” રતનલક્ષ્મીએ જણાવ્યું
“તારે જોઈએ તો દાહારો આપો અહીં પડી રહે, પણ સાંજના તો ધરમાં આવીને રહેજે !”

“તે વાત બનવાની નથી ? !” નટવરે જણાવ્યું.

“ત્યારે તું શું વહુને રણવાજ માંગે છે, અને તારી મરજી એનો ભાવ બોગવાનીજ છે ? !”
રતનલક્ષ્મી કહીને બોલી.

એટલામાં સુંદરમતી વચ્ચે બોલી ઉડી “સાચુજ, જે એમની મરજી હોય તો હું અહીંજ રહું.”

“અહીં રહેશે તો મારે વાંધો નથી.” નટવરે કહ્યું “રોટલા ખાજો ને એક ખુણે પડી રહેજે !”

“ભલે ! તેમ તો તેમ !” સુંદરમતીએ કહ્યું.

“પણ જે સાંભળ, અહીં તારે આ તારાના હુકમમાં રહેતું પડશે !” નટવરે કહ્યું.

“રહીશ સ્વામિનાથ !” બિચારી સુંદરમતી બોલી.

“અને એના ટપલા ખાવા પડશે ! કેમ છે કયુવ ? !” નટવરે જણાવ્યું.

“તમને તેમ માફ લાગે તો તેમ કરજો !” સુંદરમતી રડતાં રડતાં બોલી.

“ખીજ ત્રિજ વાત ધરવી નહીં ! હા કે નાનો જવાબ આપ ! નટવરે તત્પ્રતિ કહ્યું “દરેક પ્રકારે તારાનાં કલામાં તારે રહેવું પડશે ! ”

“ રહીશ પ્રાણનાથ ! ” સુંદરમતી બોલી.

“ અને અંગલામાં તમામ સત્તા પણ તારાનીજ ચાલશે ! તારાથી નોકર ચાકરને પણ કંઈ કહી શકાશે નહીં ! છે કબૂલ ? ! ” નટવરે પૂછ્યું.

“ તેમ તો તેમ ! ” સુંદરમતી બોલી.

“ તારાની ખીજમતમાં પણ તારે રહેવું પડશે ? ! ” નટવરે જણાવ્યું.

“ તમારે ખાતર તેમ પણ રહીશ ? ” સુંદરમતી બોલી.

“ જો સાંભળ, હુંકમાં તને એટલુંજ કહેવાતું કે એક ધાટણની માફક એની આગળ તારે રહેવું પડશે કબૂલ છે ? ! ” નટવરે પૂછ્યું.

“ હા સ્વામિનાથ ! આપ જે કહો તે કબૂલ છે ! આપ કહેશો તો એની શુદ્ધામડી થઈને રહીશ ! પછી કંઈ ખાકી રહ્યું ? ! ” સુંદરમતી અદ્વિસાસ કરતી બોલી !

“ બસ ત્યારે હવે રહે ખુશીથી ! મને કંઈ વાંધો નથી ! ” નટવરે જણાવ્યું.

રત્નલક્ષ્મી નટવરના પદોના સાંભળીને ધણીજ તાણુજ થઈ અને ખિચારી સુંદરમતી જેવી વહુની શુદ્ધામડી જેવી સ્થિતિ જોઈને તેણીને ધણું લાગ્યું ! પણ સુંદરમતીની મરજી તેમ થઈને પણ અંગલામાં રહેવાની હોવાથી રત્નલક્ષ્મી કંઈજ બોલી શકી નહીં ! અને તે મૌન્યજ રહી

“ હીક ત્યારે સામુજી હવે તમે જાઓ. હું અહીંજ રહીશ ભૈયા સાથે મારાં બે છાપલ માત્ર મોકલજો. ” સુંદરમતીએ જણાવ્યું.

“ વાહ પણ તું અપેરના ઘેર આવ્યા કરજે. હું ગાડી મોકલીશ. ” રત્નલક્ષ્મીએ કહ્યું.

“ બહુ સાહે સામુજી, એ મને રજા આપશે તો આવીશ. ” સુંદરમતી બોલી.

“ મારી રજાની જરૂર નથી ! અંગલાની બહાર જવું હોય તો તારાની રજા લેવા તારે જવું ! ” નટવરે, કહ્યું.

“ બહુ સાહે પ્રાણનાથ ! ” સુંદરમતી બોલી.

રત્નલક્ષ્મી તરતજ નિઃશ્વાસ :મુકીને ત્યાંથી પાછી પોતાની ગાડીમાં બેસીને ઘેર આવી, અને પોતાના પુત્રની આની અધમ રીતભાત જોઈને ધણોજ ખેડ કરવા લાગી !

તારા તરતજ બહાર આવી. નટવરે તેણીને કહ્યું “ આ મારી સ્ત્રી આજથી અહીં રહેનાર છે, પરંતુ તારા હુકમમાં એને રાખજો, અને જો તારા હુકમનો જરાપણ અનાદર કરે તો એને શો ટલો ખાવા આપતી નહીં ! એક ધાટણ તારી સેવામાં સોંપી છે. એમ સમજીને તારે એની સાથે કામ લેવું ! તેમ છતાં જો પછી એ તને નહીં ગાંડે તો અંગલાના સીપાઇ પાસે બાંધીને એને ચા-બક્રે ચાબક્રે માર મરાવજો ! સમજી વહાણી ? ”

“ હીક છે વહાણા ! મેં આપની તમામ વાત સાંભળી છે ! અને મારી ખાત્રી થઈ છે કે, તમારી ખાચડી કરતાં પણ મને વિશેષ આહો છે ! એવોજ પ્રેમ સદા રાખશો, એજ મારી આજ્ઞા છે ! પણ તમે વળી એને અહીં શું કરવા રાખી ? ! ” તારા બોલી.

“ તારી મરજી ન હોય તો હજી પણ હાત મારીને કહાડી મુકું ? ! જેમ તું રાજી રહે તેમ હું તો કરીશ પ્યારો ! ” નટવરે જણાવ્યું.

આ સાંભળીને સુંદરમતી વળી ગભરાઇ કે “ રખેને પાછી કહાડી મુકશે ! ” અને તેથી તેણીએ તારાના પગ આગળ નમન કરીને, અને હાથ જોડીને કહ્યું કે “ તારા બહેન, હું તમને હાથ જોડીને કહું છું કે, તમે મને રહેવા દો ! હું તમારી આજ્ઞામાંજ રહીશ, અને તમે જેમ ક-

હેશે તેમજ કરીશ ! માટે મને રહેવા દો તો તમારો મહેરો ઉપકાર થશે ? હું તમને આજીજી કરીને કહું છું કે મને અહીં રહેવા દો ! ”

“ કીક છે તો રહે ! ” તારા બોલી.

નટવરે કહ્યું “ તારી મરજીમાં આવે તો રાખ ! તું જે કહે તે મારે કમુક છે વહાલી. ”

“ એ બહુ કરગરે છે તો રાખો ! હશે ! ” તારા બોલી.

“ મહેરો મહેરખાની થઈ ! ” સુંદરમતી બોલી.

“ લે, આવ હવે તું આવી બેસ ! અમારે ખાનગી વાત કરતી છે ! ” નટવરે સુંદરમતી પ્રત્યે રોષમાં કહ્યું, અને તેથી તે આપડી તરતજ ત્યાંથી ઉઠીને અંદર આવી ગઈ !

હવે બંનેએ હાથવિતોદ કરવા માંડ્યો ! નટવર બોલ્યો “ કેમ વહાલી, હવે મારી આપડી કેવી સીધી દોર થઈ ગઈ ! અને હું પણ કેવો ઉસ્તાદ કે તારી એક આકરડી તરોડે તેણીને રાખી ! હવે તારું માન કેટલું બધું મેં વધાવ્યું છે ? ! ”

“ અજબત ! તમે મને ખરા અંતઃકરણથી ચાહો છો, એમાં તો કંઈજ શક નથી ! તમારી પ્રીતિ માગ પ્રત્યે અનહદ છે, અને તેને માટે તમારો ઉપકાર માનું છું ” તારાએ જણાવ્યું.

“ વહાલી, એમાં વળી ઉપકાર શાનો ? ! આપણે બંને વચનાવચનથી એકદિવ થયાં થઈએ તો તેવાંજ એકદિવથી બંનેએ વર્તવાની બંનેની દરજ્જા છે. ” નટવરે બોલ્યો “ પણ જો, મારી વહુ સાથે તું દમામમાંજ રહેજે, હેંકે ? ! લગાર પણ નરમ મુકશે તો તો એ ગાંડશે નહીં ! ”

“ બહુ સારું વહાલા, હું તેમજ કરીશ. ” તારા બોલી “ પણ આજે તો ગરમી બહુજ પડે છે ! પવન તો લગારે આવતોજ નથી ! ”

“ મારી આપડીને બોલાવીને પવન નાંખાવ ત્યારે ! ” એમ કહીને નટવરે સુંદરમતીને બોલાવીને કહ્યું “ પેલો પંખો લઈને તારાની સામી ઉભી રહીને પવન નાંખ ! ”

“ વાર પ્રાણનાથ ! ” એમ કહી સુંદરમતીએ પંખો લઈને પવન નાંખ્યો ! બાદ થોડી વારે તારાએ કહ્યું “ બસ હવે પવન નાંખવાની જરૂર નથી ! બા અંદર જઈને બેસ ! ”

સુંદરમતી પછી અંદર જઈને બેઠી, અને પાછાં નટવર ને તારા વિચાર ભોગવવા માંડ્યાં અને હેત પ્રીતની વાતો કરતી શરૂ કરી !

બાદ ભોજન તૈયાર થયું. નટવર ને તારા એક બીજની સાથે સાથે પાટલા નાખી જમવા બેઠાં. સુંદરમતી બીજી રહી તેમને પખે નાંખતી ! ખાતે ઉઠી રહ્યાં પછી માણસ આકરોની પંક્તિમાં સુંદરમતીને રહ્યું સહ્યું ખવરાવ્યું, અને મધ્યાન થયાં એટલે નટવર ને તારા સયન કરી ગયાં ! સુંદરમતી એક ખુણામાં બેઠી બેઠી રહત કરતી, અને પોતાના પતિને સુધારવાની યુક્તિ રચતી. પાછલો પહોર થયો કે નટવર ને તારા એક ગાડીમાં છોકા એસી ફરવા ગયાં અને બીજા માણસો પણ શહેરમાં ફરવા ચાલ્યા ગયા. સુંદરમતી એકલી બહારના એટલા પર લીંચકે બેઠી, અને તેણીનાં નેત્રોમાંથી અશ્રુધારા વહેવા લાગી ! એટલામાં એક વેરાળી આવી પહોંચ્યો, જેણે સુંદરમતીને રડવાનું કારણ પુછ્યું, અને તેનાં જવાબમાં સુંદરમતીએ પોતાનું દુઃખ દર્શાવ્યું : “ જો સાંભળીને આવ્યાએ તેણીને કહ્યું “ મારી પાસે હાલ એક જડી મુઠી છે. તે જો તું તા ! પાતને કાપી પછુ વસ્તુમાં નાંખીને પાચ તો તે તારે વશ થાય ! પણ તેમાં એટલું છે કે જો તે પીધાથી તે વશ નહોતજ થાય તો અતે તે ગાંડો પણ થઈ જાય ! માટે જો તારી ઈચ્છા હોય તો હું તે તને આપું ? ”

આ સાંભળી સુંદરમતી બોલી “ વશ કરવા જતાં મારા પતિ ગાંડા થઈ જાય, એ તો મારે ન લેઈએ ! આવા ને આવા છવતા રહેશે તો બસ છે ! ઇશ્વરનો મને આશ્વાસ છે, માટે તે

ગારી દહાડો કોઇ વાર પણ ફેરવશે જ ફેરવે ! એમ જણાવીને તેણી પાછી અંદર ચાલી ગઇ, અને પેલો વરગી પણ સાંથી તરતજ ચાલ્યો ગયો.

તારા ને નટવર ફરવા ગયાં તે ચોપાટી પર પહોંચ્યાં, અને ત્યાંજ ગાડી એક નાકાપર ઉભી કરાવી એટલામાં પેલી નાયકણ, કે જેની સાથે નટવરે પ્રથમ પ્યાર બાંધ્યો હતો તેની ગાડી પણ આવી પહોંચી, અને તેણીએ નટવરની ગાડીની અડાઅડ પોતાની ગાડી ઉભી રખાવી ! નાયકણ ને નટવરની નજર સામસામી અથડાઇ ! અને હસ્યાં ! નટવરે હાથકું મોં રાખવાનું તો ધણુએ કીધું, પણ તેનાથી રહેવાયું નહીં ! આ ચેતચાળા જેઠ તારા ચક્તિ ચઢ, અને તેણીનાં મનમાં સજ્જ વહેમ પેડો ! તેણીએ નટવરને કહ્યું “ આપણી ગાડી હવે પાછી ફેરવો ! ”

“ હજી વાર છે. ” નટવરે જણાવ્યું.

આથી તારા વળી વધારે વહેમાઈ, અને થોડી વાર વિચાર કરીને બોલી “ આ રાંડ કોણ છે વાર ? ”

“ હું કાંઈ ઓળખતો નથી ! ” નટવર બોલ્યો.

તારા વિશેષ વહેમમાં પડી, અને મનમાં વિચાર કીધો કે “ આ રાંડની સામુ જેઠને એ હસ્યા અને આંખોના અણસારા કીધા ! અને વળી કહે છે કે હું ઓળખતો નથી ! ખત્રીત એની સાથે એમને સાફ હશે ! મારે બંગલે ગયા પછી એમને સતાયા પગર છુટકો નથી ! હાલ તો જે થાય તે જોયાં કરવું ! ”

અધ્યાકાળ થયો ! નાયકણ ગાડીમાંથી ઉતરીને એક બાગુના ખુંજા તરફ ગઇ. નટવરે તારાને કહ્યું “ તું ગાડીમાં બેસજે, હું લગાર પિશાબ કરીને આવું છું ! ” એમ કહીને નટવર પણ તારાની પાછળ જોતો જોતો પેલી નાયકણની પાછળ ગયો ! તારાએ આ તમાસો શુષ્કપ જોયા કીધો ! નટવરે જણ્યું કે “ અધારામાં તારાથી દેખાશે નહીં ” પણ તેણીએ તો તાકી તાકીને જોયું !

નટવરને જોતાંજ નાયકણ બોલી, “ આપ બડે અચ્છે. આદમી હોજી ! ઉસ દીનસે આજ આપકી શીર મુલાકાત હુઇ ! ”

“ મેરી તખીયત બંદોત ખીમાર હો ગઇથી, ઉસકે બાસતે મેં મેથેરાંત હવાફેર ગયાથા સો આજ મુંબઠમે પાઉં રખા ! આજ કાલ મેં આપકે પાસ આને વાકો હું. ” નટવરે કહ્યું.

“ બેશક ! કલ આએગે ? ! ” નાયકણે પુછ્યું.

“ જરૂર !! નટવરે જણાવ્યું. “ અમ મેં જતાહું કીલકે મેરે સાથ મેરી ઓરત હય સો ઉસકુ શક પડેગા ! ”

“ વ્હો આપકી ઓરત લઇ કયા ? ! ” નાયકણે પુછ્યું.

“ હાં ” નટવરે જણાવ્યું.

“ તો શીર ઓરતસેબી આપ ડરતે હો ? ! ” નાયકણે કટાક્ષમાં કહ્યું.

“ ફુતિયાકા ડર તો ચાહીએ ? ! ” નટવરે જણાવ્યું, અને પછી તરતજ પાછો ગાડીમાં આવીને બેઠો, અને ગાડી ઝટ ચલાવવા કહ્યું. રત્ને તારા કંઠજ બોલી નહીં ! નટવરે તેને ઉલટાવી ઉલટાવી બોલાવવાનું કીધું. પણ તેણી ઉતરજ આવે નહીં ! નટવર સમજ ગયો કે “ તારા વહેમાઇ ગઇ છે ! એમ સમજીને તે પણ પછી મુગો રહ્યો, અને તરત ગાડી બંગલે આવી પહોંચી.

કપડાં બંનેએ બદલ્યાં. નટવર ખુરસીપર બેઠો અને સામી તારા પણ ઉઠાસ ચહેરે ખુરસીપર બેઠી. પણ કંઠજ બોલી નહીં ! નટવરે થોડી વાર પુછ્યું “ કેમ વહાલી, આજે ઉઠામ કેમ જણાય છે વાર ? ”

“ તે તમારજ મન નથી સમજવું ? ! ” તારા બોલી.

“ એટલે ? ! ” નટવરે બંને બાજુતોજ નથી એમ કહી બતાવ્યું !

“ મને શું પુછો છો ? ! ” તારાએ ડોળા કઢાવીને કહ્યું “ મને તમે હવેથી વાલી કહીને બોલાવશો નહીં ! વહાણો જે હોય તેને વહાલી કહેજો ! ”

“ તારા શિવાય બીજી તો કાંઈ મારી વહાલી છે નહીં ? ! નટવરે કહ્યું.

“ નહીં તે કેમ ? ! હું બધું સમજી ગઈ છું એમ નહીં માનશો કે હું નથી સમજી શોધતી પર પેલી રાંઠ મળીતા તે બુધી ગયા કે ? ! તારા બોલી.

“ તે તો નાવકણ હતી ! એહા ! તેનાં તું વિદાય થઈ ગઈ કે ? ! નટવરે કહ્યું ! એને તો મારે સલામ વહેવાર છેજ ! એને નાયમાં કે પારડીમાં જઈએ આસાએ, અને ત્યાં એ નાયવા આવે તેથી લગાર એજાએ ! બીજું કંઈજ નથી ! !

“ બીજું કંઈ નથી ત્યારે એવી પાછળ તમે દેડવાતા તે અમરના કે ? ! ” તારા બોલી.

“ તે તો હું મિશામ કરવા ગયો હતો ! ” નટવરે કહ્યું.

“ હા, હા, ખરો વાત ! એ બધું નાદાન બચ્ચાને સમજવો ! તમારું પાપ હું સમજી ગઈ છું ! અને હવે મેં તમને જોગખ્યા કે તમે ખરેખરા કુત્રા જેવા છો ” તારાએ મહા મિઝસમાં બોલ્યાં.

નટવર વિચારમાં પડ્યો ! અને તેણે મનમાં નકલી કીધું કે ! હવ તરત તો કંઈ બોલવું નહીં પણ જેમ તેમ કરીને સમજાવી દેવી ! આમ વિચારી તે બોલ્યો ! વહાલી તુ નકલી વહેમાય છે “ મૈરાઓ વહેમીજ વહાં એ કંઈ જોડી વાત નથી તો ! શે આજ જમી લઈએ ! પછી વાત કરીશું ” બેઠું હવે ! ”

“ મારે તો ખાવું નહીં ! તમે તમારે જમો ! ” તારા રોપમાં બોલી.

નટવરે બોલ્યું કે “ હવે એને ગમે તેટલું કહીશ તોપણ એ કંઈ માનશે નહીં માટે હાલ તો કંઈ નહીં બોલતાં હું મારે જમી લઉં ! અને વધારે બોલવામાં સાર નથી ! ” એમ ધારી પોતે જમીને તરતજ શુભશુભ સુધ્ધ પણ ગયો !

તારા ધીમે કહીને બાહાર બગીચામાં ગયું, ત્યાં એ ખુરસી મંગાવી, અને પોતાની પાસેજ સુંદરમતીને પણ બોલાવીને બેસાડી. સુંદરમતી સમજી ગઈ કે “ હવે ગરજ પડી છે, મને બાઈનાં માન ઉતારવો વખત આવ્યો છે, સારેજ મને લાયકીથી બોલાવે છે ! ” એમ સમજીને સુંદરમતીએ હવે તારાનો ઘાટ ઘડવાની તક સાંધી !

“ કેમ બહેન, તે બધું બનયું કે ? ” તારાએ ધીમે રહીને વાત ઉપાડી.

સુંદરમતીએ જવાબ આપ્યો “ તને બજવાની નવઢ ! આજ હું તો કઢાલાઈના એમનાં ઢંગ બાજું ! એમને કાંઈ સાથે પુરા પાંચ માસ પણ પાંચર ગયા નથી ! તારા જેરીને મારા જેવી તો કાંઈ દમ બીજી હશે ! તું એટલેજ વિચાર કર કે પરજોશના જે ન થયા ! તે બીજીના તો ક્યાંથીજ થાય, મારે કાંઈ બે ચારનો રાંઠો હશે ! ” સુંદરમતીએ વહેમનો વટોળાઓ ચઢાવવા માંડ્યાં ! “ જેને તેને થોડા દાહાડા રાખીને આખરે પાછીયું ! એ તો શું કર કે હું પરજોશ છું તેથી હુમ્મસ તેન નયા ! નહાતો એક દીવાસ પણ એમનો સાથે રહેવામાં શોભા નથી ! ”

“ હું જો એવી એવી ચાલ બાજુરે તો કહી આવતેજ નહીં ! અને હવે કંઈ ઉપાય પણ સુજતો નથી ! ” તારા ઉપાસ થતી બોલી “ આખી દુનીયામાં ફરેત ચ્યાં પડી એને છોડું એ પણ કંઈ ઠીક નહીં ! ”

“ તું એમ વિચારે છે, અને તું કપાય એને નહીં છોડે ! પણ એ ક્યાં તને છોડવા વિના રહેનાર છે ! એ કે ચાર દાહડે તારાં પણ બુદ્ધિ હાલજ સમજજે ? ! ” સુંદરમતીએ રંજકમુદ્રી “ હું એને સમજાવીશ તોપણ શું નહીંજ સમજે ? ! ” તારાએ પુછ્યું.

હું તો ધારતી નથી કે સમજે ! “ સુંદરમતાએ કહ્યું ” કેમકે એમનો સ્વભાવ એવો છે કે, એક વાર જેની સાથે જીવ હોયો થયો તેની સ.યે. પાછો મળેજ નહીં ! ”

“ એ પણ ખરું; પરંતુ કાલે હું એમને લગાર સમજાવી જોઈશ, અને જો નહીં માનશે તો હું એમનો ત્યાગ કરીને મારે વેર પાછો જઈશ ! હજી મારું ઘર ક્યાં ગયું છે ! ” તારા બોલી.

“ હીક છે. જેમ તને હીક લાગે તેમ કર. મેં તો મને જ એમના અવગણ છે. તે તારી આગળ જણાવ્યો. ” સુંદરમતા બોલી.

આદ્યનું જણીએ અંગલામાં ગઈ, અને ત્યાં પોત પોતાને આસને સુતી સુંદરમતા મનમાં ખુશી થઈ, અને તારા શોક રૂપ વદને આખી રાત્રિ વિચારમાંજ રહી !

(૦)

પ્રકરણ ૨૩ મું.

દોહરો—તારા ને નટવર વચે, પડી તગતડ તુટ;

તારા છુટી થઈ ગઈ, થઈ દોહડો છુટ.

ગઈ !

પ્રથમ ત પ્રકાશી, પ્રથમ તારા હાથને અંગલાના આગલા ભાગના એટલા પર પુરસી ઉપર ઉઠાસ ચહેરે એકા થોડી વારે નટવર પણ આવીને તેણીની સામેજ બેસા. કેટલીક નિનિટ મુઠી અને કંઈજ બોલ્યાં નહીં પણ પછી તરતે રડવા આવ્યું ! તેના માંમાં દડદડ આંસ પડ્યા આંસમાં ! નટવરને લગાર દયા આવી, અને તે બોલ્યો “ વહલી નકામો કંકાસ કરી જીવને નાકક શા માટે સંતાપે છે ? તું આવી સમજી ને વિચારવંત છતાં આમ કલેશ કરી વહેમમાં ને વહેમમાં વગોપાત કરે છે એ કંઈ સારી વાત નથી ! ”

“ ખરુંજ તો ! તમે મને હેલ દેતાને ઉપાય કીધો છે અને વિસ્વાસઘટ કરવા જેવું તમરે આચરણ મને પ્રત્યક્ષ દેખાય છે તારાને જણાવ્યું.

“ હું જાણું છું કે તું કાલ સાંજની વહેમમાં ગઈ છે. નટવર બોલ્યો.

“ અને હું ગણ સમજી ગઈ છું કે કાલ સાંજથી તમે મને ખેરવાની તજવીજ કરી છો ! ” તારા બોલી.

“ કારણ ? ! ” નટવરે પુછ્યું.

“ કારણ શું પુછો છો વળી ? ! ” તારાએ કહ્યું “ તમે તમાના મનથીજ વિચાર કરોની કે મને સુકીને તમે કદી પણ ભોજન કરવા નહોતા અને કાલે મને પડતી સુકીને ભોજન કીધું એટલુંજ નહીં પણ હું જુખી રહી તેની પણ દરકાર નહીં કરતાં સુષ પણ ગયા ! આનો અર્થ શું સમજાવો ? ! એજ કે હવે તમને મારો દુઃકર નથી ”

“ પણ વહલી ! મેં તો તને જમવાને માટે ઘણાએ કાલા વાલા કીધા, પણ તું ઉઠીજ નહીં એટલે પછી મારે લાચારીથી જમી લેવું પડ્યું ! ” નટવરે કહ્યું.

“ પણ મને સુકીને જમતાં તમારે ગળે કાળીયો ઉતયાંજ કેમ ? હેત મન ઉતરું ત્યારે કે ની ? ! જો મારાપર તમને પ્રથમના જેટલો પ્યાર હોત તો તરત કાળીયો ગળે અટકતો પણ તેવો પ્યાર નહીં ત્યારેજ તમે ડોહડા મેંમાં કાળીયા સુકાની ? ! ” તારા બોલી.

“ પણ ત્યારે શું મારે પણ તારી ભેળા જીપે મરવું જોઈએ ? ! ” નટવરે પૂછ્યું.

“ મારું એમ કહેવું છેજ નહીં. માર્શો માત્ર એટલુંજ કહેવું છે કે, તમે જો આહતે તો અને ગમે તે પ્રકારે જમડો ! જમડાતરની આગળ જમનારનું કેટલી વર આશી શકે ? ! તમે જો ખરા અંતઃકરજીથી મને આહતે ને તમારો આગ્રહ ખરેખરો જોતે તો મારે તમારો સાથેજ જમ-

તું પડતો! પણ તમને મારી શી દરકાર કે તમે મને આપણ કરીને જમડો પૂરપ નિદ્રા, મતલબી ને કંઈક હેવાના હોય છે, એ વાત તમને બરાબર મળતી આવે છે " તારા બોલી.

" તાના તું ખચીત ખોપ વહેમ લાવી મીઠ્યા કંઈક મનું મોં ઉપાડે છે! " નટવરે કહ્યું.

" જોડા વહેમ શાનો વળા? મેં મારી નજરે જોયું તે જોડું કહેવાયજ કેમ? " તારા બોલી

" નજરે શું જોયું કપાળ? ! એક નાવકણીએ સલામ કરી તેટલા પરથીજ તું આ બધું તોફાન લઈ ગેલી છે કેની? ! પણ તું જાણે છે? અમેતો મ્હોટે મ્હોટે ઘેર પારડીઓમાં જઈએ, અ ને ત્યાં નાવકણીઓ આવે ને અમને જુએ તેથી મજે ત્યારે મોટા ધરીને સલામ કરે ત્યારે તેની સાથે વિવેકની ખતર મારે સલામ નહી કરવી કે? ! કેની ગાંડી વાત તું કરે છે! " નટવર બોલ્યો.

" સલામતી વાત ક્યાં છે! " તારાએ કહ્યું " પણ તમે તો વળી તેણીની પાછળ ગુસ ગુસ વાતો કરવાને હોડ્યા! "

" એતો હું તે આજુએ ગયો. પણ મેં કંઈ તેણીની સાથે વાત ચીત થોડીજ કરી છે? " નટવરે જણાવ્યું "

" એમ કે? ! " તારા બોલી " અને પેલા ખુશમાં તમારા કોની સાથે હાંકતા હતા? "

" તદન ખોલી વાત ! " નટવરે બોલ્યો.

" વાર ત્યારે તમે કસમપર એટલું કહો છો કે તે રાંડે તમારી બહેન બરાબર છે? " તારાએ પુછ્યું.

" નાવકણીને બહેન બરાબર કેમ કહેવાય? ! કેમકે ગમે તેટલી પણ તે વેશીયા! " નટવરે બોલ્યો.

" પણ તમારી દટી તેણીના તરફ નીર્મળજ રહીકોયતો બહેન બરાબર કહેવાને શો વાધો છે હું તો કંઈ દરકાર જોતી નથી ! " તારા બોલી

નટવર વાચારમાં પડ્યો અને હવે શો જવાબ દેશે તેને માટે મનમાં ઘણાંક ઉંઘાં ચતો પડીયાં ગોઠવ્યાં

એટલે વળી તારા બોલી.

" અરે તમે એ બધું બોલોને સમજાવજો બોલોને જો તમે શુદ્ધ હો તો તેણીને બહેન કહેવામાં શું દરકાર છે? ! જે પૂરપ પર આપર કુદલી કરતો નથી તેને મનને તો તમામ સ્ત્રી મા બહેન સમાનજ છે પણ તમારી મતીજ કેવી રહેતી નથી અને કુપરા જેવાજ જીવ રાખોછો અને તેજ પ્રમાણે હું ખાત્રીથી કહું છું કે તે નાવકણીને ને કમારે સારજ છે અને તેથીજ જવાબ દેતાં આમ ગલા તથાં મારો છો!

" એના એવા જોડા વહેમ તું હવે મુકી દે! એવાઓની જાતજ વહેમી હોય છે એ વાત ખોટી નથી! " નટવરે જણાવ્યું અને લગારે દસી પણ પડ્યો.

" હા હા હસીને વાત મુકો, પણ મારા મનમાંથી વાત જાય તેમ નથી તો! મને કંઈ છેક બોળી ના સમજતા! " તારા બોલી.

" નારે તું તો ઘણી કામેલ છે. " નટવરે વળી વધારે હસીને કહ્યું

" એમ દસી કડાહમાં કશું વળનર નથી! મારા મોં આગળ તમારી ગમે તેરી શુદ્ધ વાત પણ છુપાઈ રહેવાની નથી! માટે એબધા ઢોંગ જવાદો હવે અને સાચી વાત કહો કે સમાવાન થાય તેમ થશે નહી ત્યાં મુકી મારા મનમાંથી વાત ડગનાર નથી અને મારો જીવ શાંત થનાર નથી માટે અરેખર કહી દો! તારાએ જણાવ્યું.

" તારા હું નહોતો જાણતો કે તું આવી મુઠરેલા વીચારની છતાં આટલી બધી હડ મુઠીનો વહેમ

લાવી આપણી વચ્ચેના પ્રીતિની રીતી તોડશે તારા જેવી બહેલી મહેલી અને વળી સુધાનને પસંદ કરનારી સ્ત્રી જેને આસલી વીચારની ગમત આંખોની માંદગી દોરાવાને પસંદ કરે તો ખચીત તારી વીધાને જાનને શરમ લાગે! ” નટવરે વળી કંઈક સાંતતા પૂર્વક જણાવ્યું.

“ ખરી વાત! ” તારાએ મોં દલાવીને કહ્યું “ તમને જે કુતરાની મારફતે દરેક સ્ત્રીના હંદમાં ફરવા હજી અને શરોને ત્યાં બટકાની ખુસ્તી છુટ આપુનોજ હું સમજું. ને જાતી મણાક અને ત્યારે જ મારી વીધાને શોભા મળે! વાતનો વજનથી છે! ” તારા બમર ચડાવીને બોલી “ અરે હજી તો હું મારી છું કે તમને નરમાસથી આટલી વાત કહું છું! પણ જે મારી જગાપર ખીજ હેવ તો લ માર ખાખર પડે! ”

“ એટલે? ” નટવર પણ ટેળા ધુન્ધાવીને બોલ્યો “ શું તારી જગાએ કોઈ ખીજ હોત તો મને ગામમાં પણ રહેવા નહીં દેતકે? હે હે! એ તારો ક્યામ તું કોને બતાવે છે? તને ખાખર છે કે તારા જેવી તો કોઈ સતર ફાંડેને ગજવામાં ધાત્રાને કરે છું! ”

“ એતો મેં હમણાંજ જણ્યું અને હવે મારી પણ ખાખી થઈ ગઈ કે તમે જે તમારે સત્તા પણ કહેતા હતા તે તદ્દન ખોટુંજ હતું અને તે તમારે મોટેજ સાખીત થઈ જાય છે! ” તારા બોલી

“ એ વળી સાખીતને નહીં સાખીત શું કરે છે તે કહી મને સમજાવું નથી નટવરે જણાવ્યું

“ શાનું સમજાવે? ” તારા બોલી “ પેતાની હુલ સાખીત થાય ને પાપ ફુટે એટલે પછી સમજાવ તે શાનું? ”

“ એ તું શું અગમમગમમ કહેવા માગે છે તેની મને કંઈપણ સગવડ થઈતી નથી! તું તારા સ્ત્રી મરીત મારી આગળ લાપરે છે અને મને દાવપેચ બતાવે છે પણ તેમાં તું ખાખી સમજે કે તારા અગળા દાવપેચમાં હું કદા બંધાવાનોજ નથી! ” નટવરે જણાવ્યું “ તું બલે છે! બલમલી ના દાવપેચમાં હું લેવાયો નથી તો તા! દાવપેચમાં તો વળી લેવાક ને:બંધક કે? ”

“ હું તમને લેવાવા કે બંધાવા માગતી નથી પણ કથરજ તેમ કરેછે! કથર આગળ પાપ કદી પણ છૂપ રહેતું નથી! ” તારા બોલ્યો.

“ પણ હું શું બે વચની થયો તેનો બતાવે? ” નટવરે કહ્યું “ કોઈ પણ વાતની સાખીતી લીધા સીવાય કોઈને સાથે તકોમત મુક્તાં તું પોતેજ ક્યાં કરે છે? ”

“ સાખીતી બપટ છે! તમે મારી સાથે પ્યાર બાંધ્યા છતાં વળી તે રાંડ નામકેણના પ્યારમાં લપટાયા છે અથવાતો લપટાવાની તજવીજ કરો છો તેતો એજીની રીતે સાખીત થઈ ચુક્યું છે અને તે પણ વળી તમારેજ મોંદા! ” તારા બોલી.

“ મારે મોંદા! ને ક્યારે વળી? ” શું તે પણ ખોટુંજ આપે છે કે? ” નટવરે જણાવ્યું

“ ક્યારે કેમ પુછોછો? હમણાંજ તમે કહ્યું કે બલમલીના દાવપેચમાં હું લેવાયો નથી! ” તમારો વચન પરથી સ્પષ્ટ સિદ્ધ થાય છે કે, તમે ખીજ્યોના નમ્રંગમાં આબ્યાછોજ! ” તારા બોલી

“ એ બધું તારું આરોરેરપણું મારી આગળ ન બતાવ! એતો હું ગજણ છું કે; તું મોટી કાપલાની શેદાણી છે! ” નટવરે મીઠાસમાં કહ્યું.

“ અરે! કહ્યું ત્યારે કેવો મટકો લાગ્યો! આજે સાચા બોલવાનો વખત નથી તો! ” તારા બોલી

“ પણ હવે બધી પંચાત જવા દે! તારી સાથે ટકરક કરતાં મારું માથું ફરી ગયું! તું હવે શું કહેવા માગે છે તે કહી દો અને છુટકો કર! ” નટવર બોલ્યો.

“ આમ ઓઝે પાટકે એસો નહીં એતો આછીનાં લક્ષણ! તારાએ જણાવ્યું ‘મારેતો તમને એટલુંજ કહેવાનું છે કે, મારો સાથે પ્રીતિ બાંધતાં તમે શું વચન આપ્યું હતું તેવું સ્મરણ કરો! તમે સાદ કહ્યું હતું કે “ હું તને કદી પણ છોડ નહીં દઉં! ” અને આજે હવે આવું વચન વડ

તાં મરમે નથી આવતી ? ! ”

“ હું ક્યાં તને છેલ દેવા માગું છું ? તું તદન આડું જોએ છે ” નટવરે કહ્યું “ શું તને દુર કરવા કે છોડી દેવાનો ઇનકાર તારું હું કે તું આમ જોએ છે ? ! ”

“ તમે મોઢેથી તેમ કરવા કહેતા નથી, પણ તમારાં આચરણ તેમ બતાવે છે ” તારાએ કહ્યું.

“ તારા, તારા દરેક સદ્ગુણ સ્ત્રી વહેમથી ભરેલા છે, અને તેથી હવે તને સમજાવવાનો એ કે રસ્તો મને સુજતો નથી ! ” નટવરે જણાવ્યું “ હું તને હુંમાં એટલું જ કહું છું કે, તારે શું કહેવું છે ને તું શું કરવા માગે છે તે કહે ને વાતનો છુટકો કર ! ”

“ એ વાટ કુકેથી પતે તેમ નથી એવો જ્યાં સુધી તમારો જીવ બહાર બટકતો રહેશે ત્યાં સુધી તમારી સાથે દરરોજ મારે માથા ટેકવા છે ! ” તારા બોલી.

“ એ દરરોજની માથા ટેકા મારતી ખમાસે નહીં અને હું તને હવે ચોખ્ખું કહું છું કે, તારે જે આવી ટકકળ કરવી હોયતે તું તરો રસ્તો શોધી લે ” નટવરે બોલ્યો.

“ આ તમે શું બોલો છો ! લગાર આપેલાં વચનનો વિચાર કરો ! વિશ્વાસ આપીને ફગો નહીં દો ! ” એમ કહી તારા રડી પડી, અને તેનું હૃદયું ભરાઈ આવ્યું.

નટવર થોડી વાર સુધી મૌન્યજ રહ્યો. તેણે મનમાં વિચાર કર્યો કે “ હવે તો આ રાંડને કોઈ પણ રસ્તે બંધાવામાંથી કઢાડવી. જેઠાએ ! નહીં તો દરરોજ એ મારો જીવ ખાશે, અને લોહી ઉકળો કરશે ! ” આમ વિચારી હવે નટવરે તેજ ઉપાય લીધો ! તેણે કહ્યું તારા, આશો કલકલાટ મારે ત્યાં રોજરોજ નહીં પાલવે ! ” નટવરે કહ્યું.

“ જો તમે કલકલાટથીજ ડરતા હો તો ઇશ્વરથી પણ ડરો, અને પર નારીના કંદમાં પડતા પ્રજુનો ભય રાખો ! ” તારા બોલી.

“ અરે એસરે ઇશ્વર વાળી ! તું મોઢી બકતાથી છે ને ઇશ્વરથી ડરે છે તો તારા ધણીને રખડતો રાંખીને મારી માથે શા માટે રહી છે ? ! ચાલ જોઈ જવાય દે ! ” નટવરે જુરસામાં જણાવ્યું ?

“ પણ મેં તો તમારા શિવાય કોઈ પણ પર પુરુષ માટે કસમ ખાધી છે ! ” તારા બોલી.

“ ત્યારે હું વળી કયા દહકાનો તારો પરણેલો ધણી છું ! હું પણ પરપુરુષ છુંની ? ! અને મારા જેવા પરપુરુષ સાથે સંગ કરતાં ઇશ્વરનો ડર તને કેમ ન આવ્યો ? ! ” નટવરે તારા ને પેંચ લગાવી પૂછ્યું.

“ પણ મેં આપની સાથે પ્રીતિ બાંધવા એવું જે વચન આપ્યું હતું કે, આપના શિવાય અન્ય પુરુષ મારે બાંધ સમાન છે, તે મેં અચૂર પાળ્યું છે, એટલેજ મેં તો પરમેશ્વરને આગમ લા દરે છે, પણ આપે આપતું વચન ક્યાં પાળ્યું છે ? ! ” તારાએ સામો રદિયો આપ્યો.

“ એ બધી તારા હાપણની વાત જ્યા દે ! અને એવી ટકક કરવી હોય તો તું તારે આવી જ અહીંથી ! તું એમ જણાવતી હશે કે, તું દગાવે તેમ દગાવશે રડું ! પણ એ વાત માન જેવા સ્વતંત્ર પુરુષથી કદો પણ બનનારજ નથી ! મારી મરજમાં આવશે તેની સાથે પ્યર બાંધીશ ! મારી પેતાની પરણેલી સ્ત્રીની મેં દરકાર કરી નથી તો તારા જેવીની હું દરકાર કેમ એમ તું માને છે ? ! બથ, જા અહીંથી ! ” નટવરે રાંધમાં જણાવ્યું.

“ જો તમારે મને કઢાડવીજ હોય તો હું પણ તમારા જેવા એવચની પાસે હવે વિશેષ રહેવા માંગતી નથી ! માટે મેં મારી જે કિંમતી માત્રમતા તમને આપી છે, તે તમામ મને સ્વાધિન કરો, કે પછી મારે અહીં રહેવાની જરૂર નથી ! કેમકે હજી હું એટલા નરોબહાર છું કે મેં મારે

ધર કાવચ રાખ્યું છે, અને આશ્રય લેવાનું તે મારું સ્થળ ઇશ્વર કૃપાથી હયાત છે ! તમે મને દયાવાદી માંગશો પણ હું કદી હવે તમારા તેજમાં દયાવાની નથી ! હું કંઈ નાગી બૂખી નથી ! ઇશ્વરે મને ધણુંએ આપ્યું છે, અને તે છત્રીશ ત્યાં મુઠી ખાઈશ, તો પણ ખુટનાર નથી ! માટે લાલો, મારું તમામ જરિયાન ને મારી તમામ વસ્તુ મને પાછી આપો ! ” લારાએ મહા કોપાવેશમાં જણાવ્યું !

“ જરિયાન કેવું ને વાત કેવી ! કાણે આપ્યું છે ને કાણે લીધું છે ! હું કંઈ તે જાણતો નથી ! ” નટવરે બોલ્યો.

“ એમ કે ? ! તમે તમારાં વહાલાંનાં સમ આપને કહો છો ? ! ” તારા બોલી.

“ આ શબ્દ સાંભળતાંજ નટવરનો મિગસ ધણો કોપાયમાન થયો, અને તત્કાળ ખુરસી પરથી ઉઠીને તારાને ધડકા મારીને ઝોટલાની નીચે નાખીને કહ્યું “ રાંડ કમળત, વહાલાંના કસમ આપવા નીકળો છે, કેમ ? ! ”

તારાને ધણું વાચ્યું ! તેણી ચોક્કા પાણી વિશેષ રડવા લાગી, અને તેસાંભળીને બંગલાની અંદરના માણુશો દોડી આવ્યા ! નટવરે તેમને હુકમ કીધો કે એ રાંડને એકદમ બંગલાની બહાર કહાડો ! ”

પણ જે નોકરો તારાની ખીજમતમાં રહેતા, તેઓની હિમ્મત તેણીને બહાર કહાડવાની થઈ નહીં, તેથી નટવરેજ તેણીને ખભેથી ઉંચકીને એકદમ બંગલાની બહાર હસેલી બંગલાનાં દરવાજા બંધ કીધા ? આથી તારા ધણી ગભરાઈ, અને તેણીએ વિચાર કીધો કે “ હવે અહીં વધારે હોહા થશે તો પોલીસ આવશે ને ફરતી થશે ! માટે હાલ તો અહીંથી ચાલ્યા જવું ! ” એમ વિચાર કરી આંખો લૂછીને ગૂપચૂપ ધીમે ધીમે તેણી ત્યાંથી ઉઠીને આગળ ચાલી, અને એક વિક્ટોરિયામાં બેસી પેતાને ઘેર આવી, કે જ્યાં પેતાનો જુનો ઘાટી ઘરમાં રાત દાહડો રાખેલો હતો.

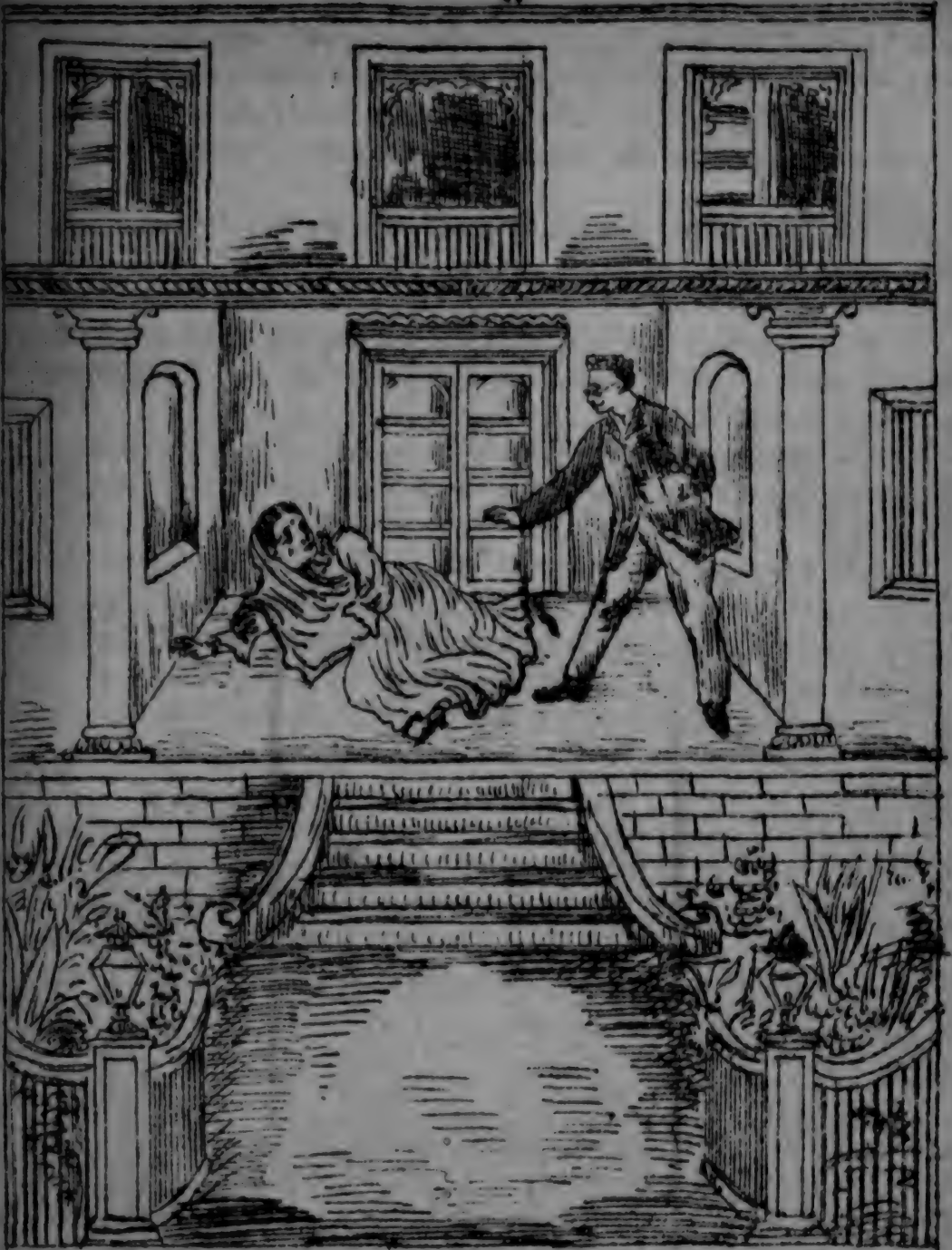
આણી તરફ મુંદરમતી ધણીજ રાજ થઈ, અને તેણીને મનને તો જાણે બંગલામાંથી એક પાપજ ગયું ! વળી નટવર પણ મનમાં માનવા લાગ્યો કે “ ચાલો પિડા પતી ! હવે પેલી નાયકજીને ત્યાં જવામાં સંતાપ નથી ! ” એમ વિચારો તરતજ નાહી ધોષ બોજન કરી એક પલંગ પર પડ્યો, અને મનમાં કંઈ કંઈ રચના રચતાં પેતાની પત્નિ મુંદરમતીને બોલાવી. મુંદરમતી તો જાણે શાને વાસ્તે આજે સ્વામિનાથે બોલાવી ! એમ મકલાતી આવીને ઉભી ! ધણી પ્રાંચે નટવરે કહ્યું “ કેમ, તારો શો વિચાર છે ? તારે હવે બંગલામાં રહેવું છે કે ઘેર વિદાય થવું છે ? ”

“ સ્વામિનાથ, મારે જે ઘેર રહેવું હોત તો હું ઘર છોડીને અહીં રહેવાને આવતજ નહીં ! માટે હું તો આપની પાસેજ રહીશ. ” મુંદરમતીએ કહ્યું.

“ ત્યારે ઠીક; પણ જો હું તને સાદ કહું છું કે, મારી મરજમાં આવશે ત્યાં રખડીશ, અને મનમાં આવશે ત્યાં જઈશ, અથવા તો કિલ ચાહશે તેને બંગલામાં બોલાવીશ કે રાખીશ ! પણ તારાથી ચું કે ચાં કંઈજ બોલાશે નહીં ! તેમ હોય તો સૂપેથી રહે; પરંતુ જો ટકટક કરતી હોય તો હું પણ રસ્તો કાપ કે સંતાપ ટળે ! ” નટવરે જણાવ્યું.

“ પ્રાણનાથ, આપને યોગ્ય ભાષે તેમ કરો, અને હું જો કંઈ પણ વચ્ચે આવું તો સાત મારીને મને કહાડજો ! હવે તો થયું ? ” મુંદરમતી બોલી.

“ ત્યારે ખાંધ પાને મજા કર ! ” નટવરે એમ કહી ખરે મધ્યાને ગાડી નેડાવી, અને તરતજ પેત્રી નાયકજીને ત્યાં જઈ પહોંચ્યો.

“સાંડ કુમળત, વફાલાંનાં કસમ આપવા નીકળી છે, કેમ?”

સુંદરમતી સ્વતઃ સંતાપ કરવા લાગી કે “ અરે પ્રભુ ! તારાની પિણ તો ટાળી, પણ હવે વળી કાઠ ખી ૭ બસા વગરશે, એમ એમનાં કહેતાપરથી તો બહુાય છે ! પણ જે કરે તે હાલ જોયા કરવું ! પછી પ્રસંગ આવે ત્યારે વાત ! ” એમ વિચારી સુંદરમતી અંદર ગઇ, અને તેણી બોજન કરવા બેઠી. બોજન પીરસતાં બટ સુંદરમતી પ્રત્યે બહુ દયા બતાવતાં કહ્યું : “ શેઠાણી, તમારી હિંમત ને ધીરજ જોઇને મને પણ નવાઇ લાગે છે ! તમારે ટેકાણે જો ખીજ કાઠ હોય તો રોજ કંકારા જાગે, અને ફજેતી થાય ! પણ વાહરે તમારો ધીરજ વાહ ! ધન્ય છે તમને ! ”

“ મહારાજ, મારે માથે એટલી વિતી છે કે, મારા માથાંની તાલ પણ તૂટી ગઇ છે ! માટે હવે ધીરજ રાખ્યા વગર છૂટકો નથી ! ઇશ્વરપર આધાર રાખીને હું તો બેઠી છું ! ” એમ કહેતાંજ તેણીની આંખોમાંથી આંસુની ધારા વહેવા માંડી !

“ રડો નહીં શેઠાણી રડો નહીં ! પ્રભુ તમારી ધીરજનો અઢકો આપશે. શેઠ જોકે હાલ કંઈ સમજતા નથી, અને નાદાની કરે છે, પણ આગળ જતાં શ્રી શંકર ભોજાનાથ તમારા જેવા એક સતી શિરોમણી અને સુઝ સ્ત્રીનું સાર્જન કરશે ! કહેવત છે કે “ ધીરજનાં ફળ મિઠાં હોય છે ” માટે આપ મનજૂ છો, તેથી જેવી ધીરજ ધરીને બેઠાં છો, તેવીજ કાયમ રાખશો તો આગળ જતાં આપનું રૂડુંજ થશે ! ” એમ કહી રસોઇઆએ સુંદરમતી પર અચંત દયા દરશાવી.

સુંદરમતી તરતજ જમીને ખાહાર આવી, અને શાંતપણે ઉદાસ ચહેરે બંગલાના એક ખુણામાં ઇશ્વરનું સ્મરણ કરતી બેઠી.

એટલામાં નટવરની માતા રત્નલક્ષ્મી ઘણે દાહાડે સુંદરમતીને મળવાને માટે અન્ને આવી પહોંચી, અને તેણીની ગાડી અંદર આવતાંજ સુંદરમતી ચોંકીને ખાહાર બેવા લાગી. પોતાના પવિત્ર સાચુછને આવતાં નિહાળી સુંદરમતી ખુશ થતી પગથિયા સુધી સામી ગઇ, અને સાચુછને અંદર લઇ આવી.

“ કેમ વહુ, નટવર ક્યાં છે ? ” રત્નલક્ષ્મીએ પૂછ્યું.

“ તે તો કંઈ ખાહાર ગયા છે. ” સુંદરમતીએ જવાબ દીધો.

“ અને તારી આંખો કેમ રડવા લાગે છે ? કંઈ તોફાન થયું કે શું વળી ? ! ” રત્નલક્ષ્મીએ પૂછ્યું.

“ મારી બાળતમાં તો કંઈ થયું નથી, પણ તારાને જાણ તમારા દીકરાએ બંગલામાંથી કહાડી મૂકી ! ” સુંદરમતીએ જણાવ્યું.

આ સાંભળી રત્નલક્ષ્મી ઘણીજ ખુશી થઈ ગઈ, અને તમામ જિના જાણુવા માંખાથી સુંદરમતીએ તેણીને બનેલી બાળત અથથી ઇતિ સુધી કહી સંભળાવી, જે સાંભળી રત્નલક્ષ્મીએ ઘણાજ આનંદ બતાવ્યો, અને તેણીને કહ્યું “ હવે વહુ, તારો દાહાડો ભગવાન કરશે તો કરશે ! એ રાંડને કહાડી એ તો દીકર જાય ! હવે કશી પંચાત નથી ! ”

“ નથી કેમ સાચુછ ! પાછા કંઈ ખાહાર બટકવા ગયા છે, અને કાઠ ખીજને બંગલામાં રાખવાના હોય એમ તેમના કહેવા પરથી સમજાય છે ! પછી તો જે થાય તે ખરું ! હું તો મારે ધીરજ રાખીને અને ઇશ્વર પર વિશ્વાસ રાખીને બેઠી છું ! તે કરે તે ખરું ! ” સુંદરમતીએ જણાવ્યું.

“ ઇશ્વર સાર્જન કરશે ! તું ગભરાતી નહી, અને ધીરજ રાખીને ઇશ્વરનું ભજન કરજે ! તે દીન દયાળ તારો દાહાડો ફેરવશે ! પણ ત્યાં સુધી તું નટવરની સાથે ખીજ કશી ટકટક કરતી નહી ! હાલ તો જે થાય તે જોયા કરજે ! પછી વખત આવે ત્યારે વાત ! ” રત્નલક્ષ્મીએ શિખામણ આપી.

“હું પણ તેમજ કરાવ કરીને બેઠી છું સાચુ !” મુંદરમતી બોલી “હું મરાં પતિ-
વતપણામાં સદા દંડપણે રહું છું, અને અહોનિશ પ્રભુભક્તિ ને સ્વામસેવામાં ચિત્ત ચોટી રાખું છું,
તેથી કંઈજ ભરિયામાં મને તેનો અલ્લે આપશેજ ! પછી તો પૂર્વતાં પાપ વધારે નડે ને મારી
આખી કુંડગી આમજ સંકટમાં જાય તો જેવી ધણેચ્છા !”

“તારી આ દત્તા તને પ્રણશેજ ! હોય ! ચાર દાહાડ એવા પણ જાય ! પણ ગભરાતી નહી,
ને શાંત રહેજે ! હવે હું જઈશ, કેમકે વખત ધણો યમ ગયો છે.” રત્નસદમી બોલી.

“વાર સાચુ, અગેથી પધારો. પણ આઠ દસ દિવસે આપનાં દશનનો લાભ આપ્યા
કરજો.” મુંદરમતીએ કહ્યું.

“વળી આતીશ.” એમ કહી રત્નસદમી ઉઠીને માડીમાં બેસી ઘેર ગઈ, અને મુંદરમતી
બંગલાના અંદરના ભાગમાં ગઈ.

પેલી તરફ નટવર પેત્રી નાયકજીને ઘેર પહોંચ્યો. નટવરને ઉપર ચઢતો જોઈને નાયકજી
વરતજ ઉઠીને તેને માન આપ્યું, અને તેણી બોલી “આધમે સાહેબ, આધમે હજુર ! કીંઉ ?
મિત્રસ તો બહાલ હય ?”

“હાં ઠીક હય.” નટવરે નમ્રતાપૂર્વક ઉત્તર વાળ્યો.

નાયકજી લગાર ટકોરમાં કહ્યું “આજકાલ ઇસ મીરકીતપે કુજ મહરયાનગી કમતી હય !
મહેરયાનગી રખા કરો સાબીજ ! હમ તો આપકે પદમે પડે હય, જોર તુમ તો મુંબી નહીં દીખા-
તે ! શ્વે કપસા જુલમકી ખાત ? !”

“મેરા આપકી નીમારી બહોત ચલને લગી, જળસે મેરેસે જાહેર જનાઆના ખના નહીં !”
નટવરે જવાબ દીધો.

“અયસા કયા ? !” નાયકજી કહ્યું “મગર અય તો આપકે વાલીદ અચ્છી તરાં-
હસં હોગે ? !”

“નહીં, જો તો મર ગયે !” નટવરે કહ્યું.

“હાં ! અગ્રાહ ! અગ્રાહ !” નાયકજી લગાર દિવાસો દીધો “જહસી અગ્રાહકી મરજી !
ઇસમે કુજ કીસીકા કલાજ નહીં ! મગર અય તો રોજ મહરયાનગી રખતે જના !”

“હાં, હાં, અય તો તુંમ હો જોર અપન હય ! મેંબી અય સ્વતંત્ર હું, જોર મેરે
બંગલેમે એકીલા રહેતા હું ! જોર તુમકુંળી ઉદર આના પડેગા !” નટવરે જણાવ્યું.

“જી હાં તાબેદાર હાઝીર હય !” નાયકજી કહ્યું “મગર આપ બંગલેમેં અકીલે દો
સો આપકી જોરત નહીં હય ? !”

“જો તો હય, મગર ઉરકી કુજ મેં પરવા નહીં કરતા જોર ઉસકા મેરેકું કુજ ડરખી
નહીં હય ! મેરા જીવ ચાડે ઉસકું મેં બંગલેમેં બોલાઉં ! જો મેરેકું કયા બોલ સકેગી ? !”

“અજી હાં, હાં ! સચ હય ! મરદે આગે જોરત કયા બોલ સકેગી ? ! મરદ જી ચાહે
ઉરકી સાથ મોજ કરે ! ઇસમે જોરતકું બોલનેકી સત્તાલી નહીં હય ! આપ સચ કહેતે હો સે-
દજી ! વાહ ! સુબાન અશ્વાહ ! આપકી અકબકી ખાત જોર હય ! ફસરેકી માફક જોરતકા
જુલામ આપ નહીં હો, યહ બહોત ઉમદા ખાત હય !” નાયકજી ચકાવીને વાત કરવા માંડી !

નટવરબાહ હવે વધારે કુત્રયા, અને તે બોલ્યો “મેરી આગે મેરી જોરતકા રતિભારખી
ચલતા નહીં હય, જોર જો મેરો આગે કુજ બોલખી નહીં સકતી, એસા મેરા દાખ હય !”

“અયસાહ માડીએ મહેરયાન ! આઠમી, આપને મનકા મુખતમાર હય !” નાયકજી કહ્યું.

“ મંચ આપકી યદ ખાતસેં બહોત બહોત ખુશી હો ગઇ હું ! ”

“ તો અમ ચલીએ મેરે મકાનપર ” નટવરે કહ્યું. “ ઉઠર મેરી સાથ આવ, ઝોર પીછે ચલે આના સમજેના ? ”

“ બહોત અગ્ગ શેઠ સાહીબ ! મગર મેરે પગારકા બંદોબસ્ત હોના ચાહીએ ” નાયકણે જણાવ્યું.

“ પગાર ? ! ” નટવરે હસી પડીને કહ્યું “ પગારકી ખાત છોડ દેજોજી ! મેરા જો હય સો આપકાજ હય, એસા સમજના ! તુંમેરે ખાતર તો પ્રાણ હાઝીર હય ! લેઓ એ બચન ! ” એમ કહી નટવરે નાયકણીને વચન આપ્યું.

નાયકણીએ જણ્યું કે “ આવું કુળ વળી કયાં વારમવાર મળનાર છે ! ” એમ મનમાં વિચારી તેણીએ કહ્યું “

“ કપડાં પહેન લેઓ તો, આખી મેરી સાથ ચાલના પડેગા ! ” નટવરે કહ્યું.

“ જયસા આપકા ફરમાન ! ” એમ કહી નાયકણે પોતાનાં વસ્ત્રાલંકાર સજી લીધાં અને પોતાની ચામડી તથા પોતાની એક ખીજ સંજિને ઘર સોંપી, પોતે નટવરની સાથે ગાડીમાં બેસીને નટવરને બંગલે ગયા.

સુંદરમતી આ દેખાવ જોઇને ધણીજ ચકિત થઇ. અને પોતાના પતિનાં આવાં આચરણને માટે અત્યંત ખેદ કરવા લાગી ! પણ તેણી નિરપાય હોવાથી તદ્દન મૌન્ય રહી. અને આ નવો વેશ ગૂપ્તરૂપ જોયાજી કીધો !

નટવરે નાયકણને પોતાનો આખો બંગલો સાથે ફરીને બતાવ્યો, જે જોઇ નાયકણ ધણી ખુશી થઈ ગઈ, અને પછી નાયકણ તથા નટવર એક સરસ સજામારેલા ઝોરડામાં બેઠા ! પાનસોપારીની તબક્ક ચાલુ થઈ ! નાયકણે પાછા ઉઠવાની રમ્મ માંગી નટવરે તરતજ ગજવામાંથી રૂ. ૧૦૦ ની નોટ પાનસોપારી તરીકે આપી, અને પછી રાત્રે તેણીને ઘેર જવાનું વચન આપ્યું તથા પોતાની ગાડી તેણીને પહોંચાડવાને પાછી મોકલી આપી. નટવર તેણીને વળાવવા માટે બંગલાનાં બાજુમાં સુધી ગયો !

સુંદરમતી આ સવળા ચાળા જોઇને દુઃખ બની ગઇ પણ શું કરે ? ! તેણી જો વચમાં બોલવા જાય તો તેણીનાં વળી વિશેષ ખુરાં હાલ થાય ! અને તેથી તેણી મનમાં સમજીને બેસી રહી ! નટવર હવે પોતાના બંગલામાં મોજમાં બેઠો, અને ખાવા પીવાની સામગ્રી કરવા બઠને ફરમાવ્યું, અને તે કિયામાં બાજુ ગૂંથાયા.

આજથી નટવર નાયકણના પ્યારમાં પુનઃ પડ્યો, અને તેણીને ત્યાંજ અહોનિશ પડી રહેવાનો નિશ્ચય કીધો ! માત્ર સાંજ સવાર બોજન વખતે બંગલે આવવાનું રાખ્યું ! આ પ્રમાણેનો પ્રારંભ આજ સાયંકાળથીજ થયો ! નાયકણના મોહમાં નટવર જાન ને બાન બુદ્ધ્યો ! પ્રિયાચારના બહેનના બજવામાં મણા રાખી નહીં !

પ્રકરણ ૨૪ મું.

દોહરો

‘ મગન છુટ્યો જેલથી, આજ્યો પોતાં દાર;

ગુલાબને આનંદ વધ્યો, પતિ દક્ષિન દિશદાર.

મગનની શિક્ષા પૂરી થઇ. જેલમાંથી છૂટો થયો તરતજ પોતાને ઘેર આજ્યો. પોતાના

પતિને આવતો જોઈ ગુલામ તત્કાળ નીચે ઉતરી, અને ઘણે દિવસે પતિનાં દર્શનથી એટલી તો આનંદ પામી કે તેવા આનંદમાં તેણીનાં નેત્રામાંથી હાંધુ પડ્યાં ! મગનનાં નેત્રા પણ તે દેખા નિહાળીને બરાઈ આપ્યાં અને ધરમાં પ્રવેશ કરતાં જ ગુલામને બેઠીને રોકા લાગ્યો ! અને જ્યાં પરસ્પર દોડીવાર મુઠી આંસુ પાડતાં ક્રમ. મગનને છીડી, આવેલો જોઈ અડોરી પાડોરીઓ પણ મળતો દોડીઅવ્યાં. મહાએ તેને ધીરજ આપી “ હાય બાઈ, મગરાતું નહીં દહાડો કરે તે ઘાઘ નહીં કરે ! ચઢતી પડતી ચાલી જાય છે ! સંસાર એવોજ છે ! મગરામાંથી કંઈ વળે ? ! હોનાર વાત કંઈ ગયા ન થાય ! કહેવત છે કે “ રાત્ર દંડ તે આખું ગામ જાણે, પણ મદ દડે તે કાંઈ નહીં જાણે ! ” માટે એ તો એમજ આવે ! હવે શોક ન કરવો. હવે તમને સાંજોમાં પાછા ધર લેવા કીધા એટલેજ તેનો ઉપકાર મળે ! માટે આસો હવે કપડી બદલી નાખો, તો સ્નાન કરી ભોજન કરો. ” એ વિગેરે વિદ્યાશાની વાતો આવેલા મંડળનાં સખમાંથી નીકળી, અને થોડી વારે તેઓ વિખેરાઈ ગયા. બાઈ ગુલામે ગરમ પાણી કરારી પોતાના પતિને સ્નાન કરાવ્યું, ધારી પાસે સાબુથી સ્વચ્છ કરીર સાફ કરાવ્યું, અને દાળ, બાત, શાક, તે કંસાર તૈયાર કરી ત દિવસે મગનને પ્રીતિપૂર્વક ભોજન કરાવ્યું. પણ પીરસ્યું દુરથી; કેમકે જોલમાંથી આવેલાને હિંદુ શાસ્ત્રધારે પ્રાયશ્ચિત કરાવવું જોઈએ, અને તેથી બીજો દિવસે વિદાન આજીવુંને જોલાવી પ્રાયશ્ચિત ક્રિયા કરાવી દેહશુદ્ધિ કરાવી, અને એ પ્રમાણે જોલમવાના સંસ્કર સમાપ્ત કર્યાં !

“ વહાલી, હવે મને ઘણો પસ્તાવો થાય છે ! અને મારાં કરતૂટનાં ફળ પરમેશ્વરે આપ્યાં ! મેં પ્રથમથીજ અપદ્મી કરીને અનેક પ્રકારનાં ખરાબ આચરણોમાંજ વૃત્તિ રાખી, અને તેમાં અનીતિને મારે દોરાનાં હથેરનો કંઈજ ડર રાખ્યો નહીં, તેનો સ્વાદ પરમેશ્વરે મને મનમાનતો અપાડ્યો છે ! હવે મારી ખો પણ હું ભૂલી ગયો છું ! ” મગને પોતાની સ્ત્રી અગ્રગ ઘણો પસ્તાવો કરવા માંડ્યો, અને વિશેષમાં કહ્યું “ હું પ્રથમ કેવો હિતભાગ્ય કે તારી શિષ્યામણુ પણ મેં કંઈજ લક્ષમાં લીધી નહીં, અને તારા જેવી પવિત્ર અર્ધાંગનાને મૂકીને દૂતરાની માફક બપોલાર પર નારીઓમાં જીવીને રખાવ્યો એટલુંજ નહીં, પણ કંઈ કંઈ કુછદો કરવામાં મં મારી આપશનાં ઠાકરા કર્યાં. એમ કહેતાં જ મગનની આંખોમાં આંસુ આવ્યાં, અને તેનું હૃદય ભરાઈ ગયું !

“ રડો નહીં સ્વામિનાથ, તમને મારાં સમ છે ! ” એમ કહીને ગુલામે પોતાના પતિને બાતી સાથે દાખીને કહ્યું “ જનનાર હતી તે જતી ! હવે તેનો પસ્તાવો ન કરો ! તમારાં ને મારાં દિવમાં દુઃખ ભોગવવાનું લખેલું તે ભોગવ્યું. હવે સારી રીતે રહેશો તો આખર ધીમે ધીમે પાછી હતી એના કરતાં સરસ થશે ! માટે હવે રૂદન કરવાનુંજ મૂકો દો ! જૂઓની પેલો તમારો મિત્ર નંદવર તો હજી પણ સુધરતો નથી અને બાહાર બંગલેજ રહે છે ! તે તો છેક હાથથી ગયો ! તેમાં વળી તેનો બાપ મરી ગયાં પછી તો તે છેકળ વંકી ગયો, અને બિચારી મુંદરમતીને લગારે સખ આપતો નથી ! તે પણ આગળ જતાં ઠોકર ખાશે ત્યારેજ પસ્તાશે, અને સારેજ તેને અક્ષય આવશે કે, પોતાની સ્ત્રીને મૂકીને પારકી સંડોમાં જીવ રાખનાર અંતે કેવા દુઃખી થય છે ! ”

“ એ મંડળ નંદવરેજ મને ફસાવ્યો છે અને એનાં તરફથીજ મારે દેખાતું ભોગવવું પડ્યું છે તો ! ” મગને જણાવ્યું.

“ હે ? ! એ તમે શું બોલો છો ? ! ” ગુલામ ચકિત થઈ બોલી “ એ તો તમારો તનખદન મિત્ર થાય, અને એણેજ તમને ફસાવ્યા ? ! ”

“ વહાલી, એનાંજ બધાં કરમ નડ્યાં ! એણે પેલી સંડ તારાને ચલતીને મારાપર ખોટું આજ મૂકાવી અને સજ કરાવી ! ” મગને જણાવ્યું.

“ હાય હાય ” ગુલામ હાકળીને બોલી “ એને તો તમારી ગેરહાજરીમાં મેં ખાસ બોલા-

બોલે હતો, અને એની પાસે તમારા ખાતગી કાગળપત્રો કાઢીને વંચાવ્યા હતા ! ”

“ અરરર ! એ તેં શું કીધું ? ! ” મગને ચમકીને બોલ્યો : “ એ કાગળોમાં તો એના હાથની સ્ટાંપની એક ચિઠ્ઠી પણ હતી ! તે એ હસમજાર રખેને કહાડી ગયો હોય ! હાથ તે પેટી હાથ બેઠો !

ગુલાબે તરતજ ઉઠીને પેટી આણી આપી, અને મગને કુંચી લઈને ઉઘાડી બેઠું તો અંદર નટવર વાળી પેલા રૂપિયાની ચીડી મળે નહીં ! આ બેઈ મગને બોલ્યો : “ હાથ હાથ ! તે ચિઠ્ઠી એ ચોરસો લઈ ગયો ! એની પાસે રૂપિયા લેહેણ હતા તે તેમાં લખાવી લીધા હતા, અને તેજ દસ્તાવેજ તે કહાડી ગયો ! ”

“ કહાડીને કંઈ લઈ તો ગયો નથી, પણ અહીં બેઠાં બેઠાં તેણે કેટલાક કાગળો ફાડી નાખ્યા હતા. ! ” ગુલાબ બોલી.

“ પણ તેં એને ફાડવા કેમ લીધા ? ! ” મગને પુછ્યું.

“ મને તો તે મુઆએ એમ કહ્યું કે “ એ કાગળો રાખ્યા, ને કોઈના હાથમાં ને ગયા તો ખરાબી થાય તેમ છે. ! ” તેથી હું ગભરાઈ, અને મેં કહ્યું કે, તેમ હોય તો ફાડી નાંખો ! ” ગુલાબ બોલી.

“ એ દગલખાને એમ કરીને પોતાનું કામ કહાડી લીધું ! ” મગને કહ્યું “ પણ એ અહીં આંચો કેવી રીતે ? ! ”

“ તમારી ગેર હજરીમાં મને બધા ગભરાવવા લાગ્યા ને કહેવા લાગ્યા કે, હજી તો સરકાર ના માણસો આવીને ગરતી જડતી લેશે ! આ ઉપરાંત મેં વિચાર કીધો કે, જો તેવું કંઈ થાય, ને કદાચ કાંઈ તેવો કાગળ સરકારના હાથમાં આવી જાય તો વળી નવું જાગે ! અને તેથી નટવરને, તમારો ખાતગી મિત્ર બાણીને મેં તેને બોલાવીને બધા કાગળો તપાસાવ્યા ! ત્યારે એણે પેટીમાંથી બે ચાર કાગળો કહાડ્યા, અને મને કહ્યું કે, તે રાખવા સલામતી ભરેલા નથી ! તેથી મેં તેને ફાડી નાંખવાનું કહ્યું, અને તે તેણે તરતજ મારી નજર આગળ ફાડી નાંખ્યા પણ ખરા ! ” ગુલાબે કહ્યું.

“ ત્યારે તો ખીજ એવાજ દસ્તાવેજો પણ ફાડી નાંખ્યા હશે, એમ તારા બોલવાપરથી જણાય છે ! ” એમ બાણીવીને મગને પેટીમાં વધારે તજવીજ કરતાં ખીજ કેટલાક તેવાજ દસ્તાવેજો પણ મળ્યા નહીં ! અને તેના તો બધે હોમ કોસ ઉડી ગયા હોય તેમ તે બોલ્યો “ હાથ કરમ ! મારું તમામ લહેણ ખોટું થયું ! અરે ચંડાળ નટવર, તે તો મને ગરહન મારી નાંખ્યો ! અરે ! પડતી આવી ત્યારે ચોગરદમથી ! મારી પુછી તો હવે અરથી પણ રહી નહીં ! અરે ભગવાન ! તે મારી કરણીનો બદલો સામટો જ વાળી આપ્યો ! નસીબ તો ચોગરદમથી ફૂટી ગયું ! હાથ કરમ ! ” એમ કહીને મગને છાતીને માથું કુટી નાંખ્યાં ! ગુલાબે તેના હાથ પકડી લીધા, અને તેણી બોલી “ મરદ થઈને આમ શું કરો છો ! બળી ગયા રૂપિયા ? નશીબમાં હશે તો ઘણાએ રૂપિયાં મળશે ! તમે છો એજ મારે તો લાગ્યો ને કરોડો રૂપિયા છે ? છાના રહો ! ” એમ કહી ગુલાબે પોતાના પતિને શાંત કીધો.

મગને લગાર મુનમુન રહી મનમાં કંઈ કંઈ તરંગો ગોઠવેલા, અને થોડી વાર રહીને બોલ્યો “ શીકર નહીં એ મને દુઃખી કરીને ક્યાં જવાનો છે ! એને પણ હું ખરાબર સ્વાદ ચખાડું ત્યારેજ ખરો ! ”

“ સમિતાથ, ઈશ્વર તેને તેનાં કૃત્યનો બદલો આપશેજ ! પ્રભુ કદી સાંખનાર નથી ! મારે નાહક આપણે શું કરવા નિમિત્ત લેવું ? ! જે જેવું કરશે તેવું તે ભોગવશે, એમાં કંઈ શક નથી તો પછી આપણે નાહક દુસ્મનાઈ વધારાથી આપણા હાથમાં શું આવે તેમ છે ? ગુઓ, આજ-

થી તમે એટલું જ યાદ રાખજો કે, કોઈનું કદી પણ ગુર તાકતું નહીં. પોતાના માથાના ઠાપનારનું પણ બહુ જ ધન્યકૃત. આટલું યાદ રાખી એજ પ્રમાણે ચાલશો તો તેમાં ધન્ય રાજી મશે અને પ્રભુ આપણું બહુ જ કરશે ! ” ગુલાબે જણાવ્યું.

“ તે બધી વાત ખરી પણ એ મારા કદા વેરીનું વેર તો લઈ ત્યારેજ સુખમે જીવીને બે સુ ! એને હું બરાબર બતાવી આપીશ કે, મને છેડીને કે-લો સાર કહાડ્યો ! ફીદર નહીં બચ્યાજી, વખત આવે વાત ! ” એમ કહી મગને ગુલાબને પૂછ્યું “ મારી એટલાજરીમાં એના કોઈ બીજા નવા મિત્રો થયા છે ? ”

“ હા. ” ગુલાબે કહ્યું. “ પેલો મંગળ અને મોહન એની સાથે ફરતા હતા ખરા. ”

ઓળખ્યા ! તેઓ મને સારો રાંતે ઓળખે છે. ઠીક છે. તેમને મળ્યા પછી વાત ” એમ કહી મગન શાંત રહ્યો અને રાત્રિ યથ જવાથી ગુલાબ ને મગન શાંતપણે નિંદ્રાવસ્થ થયાં.

બીજો દિવસે પ્રભાત થતાંજ મગન પરવારીને મંગળને ઘેર ગયો. મંગળ તેને જોતાંજ તાગુળ થયો. તે તેણે મગનને પૂછ્યું ‘ ઓહો ! મીં મગનલાલલાઈ આપ. સાહેબની સ્વારી આજે ક્યાંથી બૂધી પડી ? ! ’

‘ તમારી પાસેજ સહેજ આવ્યો છું. ’ મગને ઉત્તર આપ્યો,

“ હુકમ કંઈ ? ફરમાવો ? ’ મંગળે જણાવ્યું.

“ કેમ હવે આપના મિત્રના શા સમાચાર છે ? ! ” મગને ધીમે રહીને વાત ઉઠેલી.

“ ક્યા મિત્ર બાઈ ? ! ” મંગળ વિરમ યથ એલ્યો.

“ પેલાસ્તો ! ” મગને જણાવ્યું “ તમારા નટવર શેઠ ! ”

“ હા, હા, હા ! ખરા ! ખરા ! ” મંગળ લગાર હસીને બોલ્યો “ પણ બલા માણસ, તે મિત્ર તમારા કે મારા ? પ્રથમ તો તમારા મિત્ર ને પછી મહેનસાજ વળી મારા ! ”

“ પ્રથમ અમારા ખરા, પણ પાછળથી મારાપર તેણે કેવી વિતાડી છે તે તો તમને ખબરજ છે ! પછી મારી સાથેનો સંબંધ તો તેણે તોડ્યો ! ” મગને જણાવ્યું “ અને પછી તમારી સાથે રહેલ કીધો ! ખરી વાત કેની બાઈ સાહેબ ? ! ”

“ હાજી ! એમ હતું તો ખરૂં ! ” મંગળે જણાવ્યું.

“ હવે એટલે ? ! હવે શું નથી ? ! ” મગને વાત કહાડવાને પૂછ્યું.

“ નાજી ! ” મંગળે ખુલાસો કીધો “ હું ને મોહન-બને સાથે એકવર તેણે દોસ્તી કરી હતી, પરંતુ એક બાબતમાં તેણે અમને હજો દીધો તેથી મોહનને ધણુંજ માહું લાગ્યું, અને તે દિવસથી અમે બંનેએ તેનો સંબંધ છોડ્યો ! ”

“ પણ કોઈવાર મિલાપ તો થશે ? ” મગને કહ્યું.

“ નહીં, કદી નહીં ! ” મંગળે જણાવ્યું. “ અમારે તેની સાથે હવે સલામ વહેવાર સરખો રહ્યો નથી તો મિલાપ તો ક્યાંથીજ થાય ! જે કે તે અમને રસ્તે કદાંચ મળે છે, તો પણ અમે એક બીજાની સામું જોતાં નથી, અને આડી નજર કરીને પસાર થઈએ છીએ ! તો પછી કોઈ વાર મિલાપ થવાની તો તાતજ ક્યાં રહી ! અરે ! મોં જોવાનો વહેવારે રહ્યો નથી ! ”

“ હં ! એટલું બધું અગડ્યું છે ! ” મગને જણાવ્યું. “ તમારી સાથે એણે દોસ્તી બાંધી છે, એની વાત મારે કાને આવી, ત્યારેજ મેં તો બધિબ બાંધ્યું હતું કે, એ દોસ્તી સાગતજી દાહબનીજ રહેશે ! કેમકે એની રીતબાત ને સ્વભાવથી હું ધણો વાકેફ હોવાથી એટલું તો કહી શકું છું કે, કોઈની સાથે પણ એને લાંબો વખત સંબંધ રહી શકશેજ રહી ! એના જેવો લુચ્ચો, ઠંઠ, કપટી, રંડીબાજ ને આધમ સખસ મેં બીજો કદી પણ જોયોજ નથી ! અને તેથી કોઈપણ સારો માણસ એનાં સંબંધમાં આવ્યા પછી પુરા પાંધરા બાર માત્ર પણ રનેહમાં રહી શકે તેમ નથી ! તેવુંજ

મને વિશ્વ હું, અને તેવું જ તમને પણ વીતી ચુક્યું છે ! એટલે એની ખરાબ રીતિ નીતિને મારે મારે વિશેષ સાવિતી આપવાની હવે જરૂર રહી નથી ! તમે પોતે જ એને પારખી લીધો હશે કે એ કેવો માણસ છે, અને એનામાં કેટલું પાણી છે ! ”

“ અરે ભાઈ, કાંઈ જોશો જ ના ! ” મંગળે કહ્યું “ મારા કરતાં તો વળી મોહનને એના પર થયો પિંડકાર છે ! ”

ત્યારે તો એવા માણસને કાંઈ પણ પ્રકારે લગાર બદલો મળે તેમ કરવું જોઈએ ! ” મંગળે સૂચના કરી.

“ અલખત ! મને તો એના પર એટલી બધી દાઝ છે કે, જો કાંઈ પણ રીતે હાથમાં આવે તો ખરાબર મુંઠતો રવાદ ચમકાડું ! ” મંગળે કહ્યું.

“ હું પણ તેવાજ દાવમાં છું પાર ! પણ તમે જો મને મદદ કરો તો કાલે સવારે એ હ. રામજોરની રેવડી બુટાવી દઈ ! ” મંગળે જણાવ્યું.

“ એમ જો થઈ શકતું હોય તો હું જો મદદ જોઈતી હોય તે આપવાને તૈયાર છું ! કેમકે એના કાળાં ધોળાં હું પણ કેટલાંક તો જાણું છું ! ” મંગળે જણાવ્યું “ અરે કહેશો તો એનાં કુર્મ મુદ્દા સાથે ઉધાડાં પાડી એનું નાક કાપીને એના હાથમાં પકડાવીશું ! ”

“ એમ થાય ત્યારે તો તાલજ જામે ! એ તો સત્તર આના ને જે પઈ જેવું થાય ! ” મંગળે જણાવ્યું “ પણ તમારી ને મારી સાથે તમારા પેલા મીઠા મોહનલાલ બળે તો વધારે સાઈ ! ”

“ એ યસ ! રહેડી ખુશીથી ! હમણાં જ તેઓ ઘણું કરીને આવનાર છે, અને અહીં આવે તો તેમને પણ આપણામાં સમિલ કરી લેવામાં કાંઈ વાંધો આવશે નહીં ! ” મંગળે જણાવ્યું.

“ ત્યારે તમે એ નટવરનાં ક્યાં ક્યાં ગુપ્ત કર્મ જાણો છો ? ! મંગળે એમ કહીને જણાવવા માંડ્યું.

“ અરે ઘણાં જ જાણું છું ! અને તે એવાં છે કે, જો જાહેરમાં આવશે તો નટવરને ઝેર ખાઈને મરવું પણ પડશે ! ” મંગળે કહ્યું.

એટલામાં તો મોહન આવી પહોંચ્યો. મંગળને જોઈ તે ચક્રિત થયો, પરંતુ તેઓ બંને વચ્ચે વહેવાર તો હતો જ, તેથી અન્યોઅન્ય ખચ ખચ અંતર પૂછી વિવેક ઠીક કીધો ! બાદ મંગળે અથથી ધતિ સુધી જ જો વાત પોતાને મંગળ સાથે થઈ હતી તે મોહનને કહી સંભળાવી. મોહન ખરાબર લક્ષ હમને સાંભળી, અને સાંભળ્યાં પછી થોડી વાર નિચાર કરવા લાગ્યો, ને ડોકું હલાવી બોલ્યો “ મીઠા મંગળલાલભાઈ, તમે તો શેઠશોક છો, અને અમે તો સાધારણ માણસો છીએ, તેથી આપને અમે કંઈ પણ વિશેષ કહેવાને કે સલાહ આપવાને લાયક નથી ! તેમાં પણ વળી દુનિયાનો ધારો એવો છે કે ગરીબનું ડહાપણ મૂર્ખત્વપણામાં ખપે છે ! અને તેથી અમારી અકલ ગમે તેટલી હમદા હશે તોપણ આપ કદાચ અમને એવકૂફ કે અકલનાં આરદાનજ માનશો ! તેમ છતાં આપે અહીં સુધી પધારવાની તરફી બાંધી છે, તેને માટે આપનો ઉપકાર માની આપને કંઈ કહું તે પહેલાં આપની પાસે હું બે દાય જોડીને એટલું જ માંગી લઉં છું કે, જો કંઈ વધારે જોઈએ બાકી જવાય તો આ કરશો ! ” એમ જણાવી મોહન વાત લંબાવતાં કહ્યું “ ઠીક ત્યારે, હું આપને એમ પૂછું કે નટવર આપણો એક વાર મિત્ર હતો ખરો કે નહીં ? ”

“ અલખત ! ” મંગળે જણાવ્યું.

“ અને આપણે એની સાથે અનેક વાર ખાધું, પીધું, મોજ કરી, અને એક બીજાના વિશ્વાસે આપણે બધા અરસપરસ વર્ત્યા કેની ? ” મોહન તદ્દમારથી સવાલ કીધો.

“ એકદમ ! ” મંગળે જણાવ્યું.

“ એક વાર એવો સળંગ સાંધા પડી, આપણે હવે જે નટવરના ખૂરામાં રહીએ, ને તેની અપકીર્તી કરવામાં ભાગ લઈએ તો આપણે વિશ્વાસપાત કરેલો ગણાય કે નહીં ? ”
મોહને પૂછ્યું.

“ એમાં વિશ્વાસપાત શાનો ! છટ નોનસન્સ ! ” મગને લગાર આંખોના બમર ચઢાવીને જવાબ દીધો “ એણે આપણી સામા જે સાત ચઢાવી છે. તેનો બદલો કહેવાયજ કેમ ? ! ”

“ સાહેબ, આપ ભૂલો છો ! ” મોહને ધીરે રહીને જણાવ્યું “ ખૂરા ખૂરાઈ બતાવે ને બસા બલાઈ બતાવે ! તે ખૂરા હોવાથી તેણે પોતની ખૂરાઈ બતાવી, પરંતુ આપણે જે બલાઈ હોઈએ તો આપણે આપણી બલાઈજ બતાવવી જોઈએ ! અને તેની ખૂરાઈનો બદલો આપણે તો શુ આપી શકવાના હોઈએ, પણ તે પરમ કૃપાળુ પરમેશ્વર તેનો બદલો આપવાને શક્તિમાન છે ! તે કામ તે સર્વ શક્તિમાનનું છે, પરંતુ આપણું નથી ! અને તેનું કામ આપણે બજાવી શકીએ તમ પણ નથી ! માટે એવી અયોગ્ય બાબતમાં હું તો કદી ભાગ નહીં લઉં, ને આ મારા મિત્ર મંગળને તેમજ આપને પણ હું ખાસ બલામણુ કરું છું કે, આપણે આપણા શત્રુનું પણ કદી ખુર કરવાની ઇચ્છા નહીં રાખવી ! તેમ કરીશું તોજ આપણી બલાઈ ધ્વિરને ત્યાં જમા થશે, અને તેથી આપણે ઝોર સુખી થઈશું ”

મગને થડો થઈ ગયો ! કંઈ ઉત્તર રહ્યો નહીં ! તોપણ નટવરનું વેર વાળવાનો વિચાર તો તેના મગજમાંથી ખસ્યોજ નહીં, પરંતુ મોહનની ગંભીર શિખામણ આગળ તે વિશેષ બોલી શક્યો નહીં, અને માત્ર એટલુંજ કહ્યું કે “ હીક ત્યારે જેવી આપ સાહેબોની મરજી ! હું તો હવે રજા લઈશ ! ”

“ પણ મારી વાત આપનાં ધ્યાનમાં ઉતરી કે નહીં ? ” મોહને તેનો હાથ પકડીને પૂછ્યું.

“ નહીં સાહેબ ! માફ કરજો ! હું તો તમારા વિચારથી વિરૂદ્ધ છું ! ” મગને કહ્યું.

“ ત્યારે આપ મુખત્યાર છો ! આપને યોગ્ય લાગે તેમ કરે, પરંતુ અમે અને તો તેમાં ભાગ નહીં લઈએ ! ” મોહને કહ્યું.

મંગળ ચૂપ રહ્યો, અને મગને “ સાહેબજી ” કહીને ત્યાંથી પાછો પોતાને મકાને ગયો.

“ કેમ મંગળ, મેં હીક કહ્યું કેની ? ” મોહને પાછળથી પૂછ્યું.

“ બહુ સારું કહ્યું ભાઈ. હું તો પ્રથમ એની વાતમાં સામિલ થયો હતો, પરંતુ એટલામાં તમે આવી પહોંચ્યા, ને તમે જે વાત કહી, તે સાંભળીને મારા વિચાર પણ તદ્દન બદલાઈ ગયા ! ” મંગળે કહ્યું.

“ એ બહુ સારું થયું ! ” મોહને જણાવ્યું “ જેની સાથે એક વાર બેઠા ઉઠ્યા, તેની સાથે ન બન્યું તો છેદા રહેવું, પરંતુ તેની વિરૂદ્ધ દુસ્મનાઈ બતાવવી અથવા તેનાં ખુરામાં ઉભા રહેવું, એ તો નીચ ને પાછા માણસનું કામ છે ! ”

“ બરાબર છે ભાઈ ! તમારો વાતને હું તદ્દન મળતો આવું છું ! ” મંગળે કહ્યું.

“ આપણે તો બેઠાં બેઠાં બેઠાં કવું, અને ધ્વિર તેનો બદલો બાહારોબાહાર આપશેજ ! ”
મોહને જણાવ્યું.

“ એમાં કંઈજ શક નથી ! ” મંગળ બોલ્યો “ પણ મગને તો પોતાનું કાર્ય કરવાનોજ ! તેને તમારી વાતની કંઈજ ખસર થયલી જણાઈ નથી, અને તેથીજ તે એકદમ ઉઠીને ચાલ્યો ગયો ! ”

“ હશે ! તે તેવું કરશે તો પસ્તાશે ! ” મોહને જણાવ્યું “ લે સાત હવે કોટમાં જઈએ.

“ હા ચાલો. ” એમ કહી મંગળે કપડાં પહેલાં, અને પછી બંને જણા પોતાનાં કામસર કોટમાં ગયા.

મગને પોતાને ઘેર જઈને પોતાની પ્રિયતાને બનેલી વાત કહી. ગુલામે પણ જણાવ્યું
“સ્વામિનાથ, ત્યારે હવે એ વાત પેટી મૂકીની! નવરનાં પાપનો ધડો ભરાશે એટલે એની મેળે
દુટશે ને સપડશે!”

“અરે તે પહેલાં તો હું એને કંઈ કંઈ ફેર પડેંચાડીશ, ને એની દશા એવી ખુરી કરા-
વીશ કે, એ પણ એનાં મનમાં સમજશે કે “મગન પણ માયાનો મગ્યો ખગે!” હું શું એને
આમજ છોડી દઉંશ કે?” મગને ચીડવાંધને જણાવ્યું “અરે તું જે તો ખરી કે એનાં કેવાં
ખૂંડાં હાલ કરે છું! એને આ મારા પગ આગળ નમાતું નહીં તો મારું નામ મગન નહીં! ગમે
તેમ પેંચ કરીશ, ગમે તેને હાથ પર લાવશ. અને જોઈએ તેટલા પૈસા ખરચીશ, પણ એને તો
ખરાબર સ્વાદ અપાડીશ ત્યારેજ નિરાંતે ખેશીશ!” મગને મૂંઝે આમગવા માંડી!

“સ્વામિનાથ, હવે શા માટે એવી જંજળમાં પડે છે? તમારે શું? જરા દોની એ
પિલા! તેનાં કંઈ તે બોગવશે!” ગુલામે જણાવ્યું.

“તું એમાં નહીં સમજે!” મગને જણાવ્યું “હું મને જે થોડા લાગશે તેમજ કરીશ!
દીક છે! જોડે છું! હવે એની વાત કરે છું!”

“જમ આપની મરજી!” કહી ગુલાબ હવે શાંત રહી.

પાંચ વાગ્યા. મગન નિત્યના નિયમ પ્રમાણે ચોપટી કરવા ગયો. ચોપટી પર નટવર પણ
નાયકજીને લઈને દરવા આવ્યો છે. નટવર ને મગનની નજર એક થઈ! નટવરે મગનને જો-
તાંજ મૂંઝ આમળી! મગનનું મોં ઉતરી ગયું! નટવર લગભગ હસ્યો! મગનના તનમાં ધ્રુવીથી
જવાળા સળગી ગઈ! પણ તે ત્યાંથી આવ્યો અચ્ચે, તોપણ આગળ જોતો જાય. ને પાછળ જોતો
જાય! નટવર પણ તેમજ! નટવર ખુશ થતો જાય, ને મગનનું વિશેષ પાકતું જાય! આગળ
ચાલતાં નટવર ને નાયકજી આગમાં ગયાં, અને મગન તેમને જોતો દૂરતી એક જગા પર ઉભો!
પાછળથી તે પણ આગ તરફ વળ્યો. અને આગમાં પેંડા. નટવર ને નાયકજી એક ખાંડા પર બેઠાં
હતાં, અને મગનને જોતાંજ તેઓએ એક બીજાનાં ગળામાં હાથ નાંખી મગનની ધરકેલખાણ કરી
તેને ચીચવતાં હોય, તેનું ડોળ ખતાવવામાં બરાબ માની! મગનથી આ દેખી શક્યું નહીં!
નટવર પર તેનો મિત્તલ ઘણો ખીજવાયો! હાથમાં લાકડી હતી તેનાથી તેને “ફટકાવી નાંખવો!
એટલે મુધી તેનું મિત્તેસી મગજ ઉકેરાયું! પણ ધીરે પડ્યો! ગુરમ મગજને ધીરજ! રૂપી ની-
રથી શાંત થીકું! પોતે ગુન્હો કરવા કરતાં તેનેજ ગુન્હામાં લાવવાની તજવીજ કરવાનો નિશ્ચય
કીધો! પણ તે માટે કેવે રસ્તે કામ લેતું, તેનો વિચાર ને તર્ક વિતર્ક તેજ લાજે શોધવા મંડ્યો!
એટલામાં નટવર ને નાયકજી ત્યાંથી ઉઠીને બહાર નીકળી ગાડીમાં બેસી ચાલતી પકડી ગયાં!

મગન પણ તરતજ ગાડીમાં બેસી ઘેર આવ્યો. અને તેનું મોં ઉદાસ જોઈ ગુલામે તેને
પૂછ્યું. “કેમ નાથ, આજે આપનું વદન ઉદાસ કેમ છે?”

“આજે ચોપટી પર મારા શત્રુને જોતાંજ મારું મગજ તપી ગયું છે, અને પિત્તો ઉકળી
આવ્યો છે!” મગન બોલ્યો.

“કોને? નટવરને? એ આજે ત્યાં આવ્યો હતો?!” ગુલામે પૂછ્યું.

“હા, અને વળી એક નાયકજીને સાથે લઈને!” મગને જણાવ્યું.

“હશે! તેમાં તમારું શું ગયું! તે હલકો પડશે!” ગુલાબ બોલી.

“પણ મને જોઈને તે પાછો મારી સામું હસવા લાગ્યો! એટલુંજ નહીં, પણ જાણે મને
ટાંચો મારતો હોય તેવા રૂપમાં મારી સામું મંઠા મરજા મંડ્યો! મગને જણાવ્યું.

“ત્યારે એની સામું જોવુંજ નહોતું!” ગુલામે જણાવ્યું.

“ એટલે ? તે શું મુંઝવેના ગવરનર કે હાકમ છે કે શું ? તેના જેવા એક ‘સોદર’ થી શું બહી જમ્યા ? હટ ! હટ ! તેમ કહી નહીં અને ! અરે એનેજ એક વર નમાવીને નીચું જોવડાવીશ ત્યારે જાણીશ ! તું શું મને સમજે છે ! એના જેવા બાપલાઓને તો ગજબાંજબાં પાલીને ફરે છું ! ” મગને કહ્યું.

“ પણ ત્યારે ઉદાસ શા માટે થાઓ છો ? ! ” કરતું હોય તેમ કરજો ! નકામા દિલગીર શું કરતા થાઓ છો ? ! ” શુભાએ જણાવ્યું.

“ હું ઉદાસ કે દિલગીર દેખાઉ છું, પરંતુ હું મારા મનમાં તેને માટે પાટમાંજ છું, અને તેના ઉપાયોની રચના મનમાં ને મનમાં રચું છું ! બરાબર રચના રચીને તે વેરીતું વેર વાગવાને તત્કાળ તૈયાર થઈશ, ને એને ખેદાન મેદાન કરીશ ! ” મગને કહ્યું.

શુભાજી આ વખતે પણ શાંત રહી ! કારણકે તેણી સમજી ગઈ કે, “ હાલ એમની સાથે વિશેષ બાપજી કીધાથી એ વળી મારા પર હેરાન પડશે ! માટે ચુપજ રહેવું ! ” એમ વિચારી તેણી કંઈ પણ બોલ્યા વગર નીચે ગઈ, ને તરતજ ધાડીને ઉપર મોકલી મગનને નીચે જમવા લેઈ ગઈ.

મગન તરત ધોતિયું બદલી નીચે ગયો, ને જમીને થોડી વારમાં પાછો ઉપર આવ્યો, ને ઉદાસ ને વિચારમાં હંમેશ કરતાં ધણો વહેલો મુઠ પછી ગયો !

પ્રકરણ ૨૫ મું.

—:૦:—

હાલરો.

નટવર નવરંગી થઈ, નાંહા તન મન ધન !

નાયકજી નટવરવિયો, જરતું થયું ભજન !

નટવર નાહો !

નાયકજીનો દહાડો ઉઘડ્યો ! નાયકજીને નટવર પ્રત્યો ! તારાનાં છુટાં પડ્યાં પછી નટવર રાત ને દહાડો નાયકજીને ત્યાં પડી રહે તો ! તેણીનું રાંધેલું ખાતો મદિરાપાનમાં ચકચુર ! મોજ શોખમાં શુર ! ખાતમાં પડ્યો પુર ! અંતે ગયું નુર ! કારણ કે નાયકજીએ ખાતમાં તેને ખુબ લપટાવ્યો ! વાર તહેવારે મોં માગ્યા પૈસા ને ભાતભાતની ભેટ સોગંદો કરવામાં નટવરભાઈ બોલાહોલા બન્યા ! આવજી માસમાં બજેવનો દહાડો હતો. નાયકજીએ તે દિવસે પોતાની બીજી સખીયો (નાયકજીઓ) ને સ્વદારે

બોલાવી ગરબો ગવરાવ્યો, અને તેમાં ‘વરના બાપ’ તરીકે નટવરભાઈને મધ્યમાં બેસાડ્યા ! નટવર ખુબ ખીલ્યો. સોનાનાખ્યાલાની લાહણી વહેતી ! અને તે શિવાય બીજી ભેટ સોગંદો ને ધનિયો પધારેલી ઉમરાવજીઓ (!) ને આપવામાં નટવરે કસર કરી નહીં ! એકજ રાતમાં લગભગ દસ હજાર પુરા કીધા ! ઘરની ધુમ મચાવી રાત તો કહેર ને આનંદમાં પસાર કરી ! પ્રભાત સુધી ગરબાનો રંગ ઝામેલો રહ્યો ! અને આઠ વાગ્યાને સુમારે સપ્તમી રાંડો પોતપોતાને ઘેર સંચરી ! તેમાં એક ગોવાગરજી નાયકજી નમુનાદાર હતી ! તેણી રૂપે રંગે નટવરની નાયકજી કરતાં દસ દરજે સરસ હોવાં ઉપરાંત કોયલ કંઠથી ગાવામાં તે કુપજ હોવાથી નટવર પ્રત્યે તેણી ચાળાચરકા ચલાવી નટવરને મોહ જાગમાં લપટાવી લીધો ! લાહણી વહેંચતી વેળા તેણીને ચાલીને સોનાના બે ખ્યાલા આપ્યા ! નટવરની નાયકજી આ સપ્તમું જોઈ રહી, અને વહેંચાઈ પણ ખરી ! વાત તો વીધરી.

વહાલા વાંચતાર ! આ પ્રસંગે આ અને નાયકજીનાં નામની ઝાળખાણુ મારે તમને કરાવવી જોઈએ. નટવરની ખાસ રાખેલી આ મુસલમાન નાયકજીનું નામ દિલગીર હતું, અને ગોવાગરજી

નાયકણીનું નામ ગંગા હતું. દિલ્લજનની વય હાલ પચીસેક વર્ષની હતી, જ્યારે ગંગાની વય આ શરે સત્તરેક વર્ષની હતી. દિલ્લજન ગમે તેટલી રૂપાળી ને કદાવર છતાં ગંગાનાં રૂપ રંગ આગળ તે ઠંકાઈ જતી હતી, અને તેથી ગંગાપર, નટવર જેવા નવરંગીનું ચિત્ત વિશેષ વિરળાપ, એ તો કુદરતીજ હતું !

ગરબો ખલાસ થયાં પછી, અને સૂર્ય નાયકણીઓ ગયા પછી દિલ્લજને નટવરને પુછ્યું

“ કોંઈજ આજકી ખુશાલી ક્યસી હો ગઈ ? ! ”

“ ઘણીજ સરસ ! અને તેમાં પણ પેલી ગંગાનું ગાલું તો મારી નજર આગળથી હજી સુધી ખસતુંજ નથી દિલ્લજન ! ” નટવરે ખુલ્લું કહી દીધું !

“ જી હાંજી ! બડી તોફા ! ખહોત ઉમદા ! ” દિલ્લજને તારીફ કાઢ્યાં પછી ધીમે રહીને મ મરો મકચો “ મગર વ્હા તાલ સુરકો અચ્છી તરાંહસે નહીં જનતી શેઠજી ! ”

“ અરે નહીરે બધી ખામતમાં કામેલ છે, અને તેમાં વળી રૂપ રૂપનો તો કટકો ! અમારા શાસ્ત્રમાં ધંદની અમારા જેને કહે છે તેવીજ મને તો ગંગા જણાઈ ! ખચીત ! ” નટવરે હલ ઉપરાંત તારીફ કરી !

દિલ્લજન સમજી ગઈ કે “ આ શેઠ ગંગાપર મોહી પડ્યા છે ! ” તેથી તેણીએ ગંગાની નિંદા કરતી શરૂ કરી “ મગર શેઠજી, ગંગાને એક દુરચિત હય ! ”

“ તે શું ! ” નટવરે જણવાની જાણાસા જણાવી !

“ વ્હો એક બચન કબી નહીં રખતી ! ઉરકા એક શેઠ હય, મગર ઉરકી સાથબી બચનસે ચલતી નહીં હય ! ” દિલ્લજને વળી ફાંચડ મારી !

“ એમ કે પણ મારે તેની શી પંચાત છે ! ”

નટવરે ઉપરથી તો આમ જણાવ્યું, પરંતુ અંદરથી ખુશી થયો કે, “ જ્યારે ગંગા એવીજ છે, ત્યારે તો તેણીને ત્યાં પહોંચાતને હવે કંઈ વાર લાગવાની નથી ! ” તો પણ બાંધી નટવરે દિલ્લજનને કહ્યું “ ગંગા ને તમે બંને સાથે રહેતા હો તો કેમ ? ”

“ દિલ્લજનની ખાત્રિ થઈ કે “ નટવર શેઠનું મન ચલ્યું છે, તેથી હવે તે મને મુકાને જરૂર ગંગાને ત્યાં બસાશે, એમાં તો શક નથી ! ” આમ સમજીને દિલ્લજને હવે નટવરને ફસાવવાની તજવીજ કરી ! તેણી બોલી “ જી હાં ! આપકી મુરાદ અચસી હય તો મંચ રાજી હું ! આપકી મુરાદ બરલાના વ્હો મેરી ફર્જ હય ! મગર આપકી ખ્યાલસ મુઆશીક હોનેન એકલી રહના હય ! ”

“ તે શું ? ! ” નટવરે આતુરતાથી પુછ્યું.

“ આજ આપ રાતકુ ગંગાકે વ્હાં જાઓ, ઝોર પહેલે ઉસસે મન મીલાઓ, ઝોર મીઠી મીઠી બાતોસે ઉનકા દીલ ખેંચ પીએ આપ ઉસકુ મેરી સાથ રહેનેકુ સમજાઓ ! અયરસી તજવીજ લગાઓગે તો કામ પાર પડેગા ! ” દિલ્લજને જણાવ્યું.

“ પણ તે માફ કહ્યું માનશે ? ” નટવરે પુછ્યું.

“ આપ ઉસકું બડી લાલચ દીખાઓગે તો એકદમ આપકુ તામે ફરમાન હો જાયગી ? ! ” દિલ્લજન બોલી “ ઝોર પીએ વ્હો મુઝે પુછનેકુ આયગી ! ઉસી બખત મયે ઉસકુ કહુંગી કી નટવર શેઠ ખડે અસરાફ ઝોર ખડે બનવાન શેઠ હય, ઝોર ઉસકા કહા માનનાઝ ચાહીએ ! અયસા ખોડુંગી કે વ્હો ઝટપટ ગેરો સાથ આકર રહેગી ! ઝોર પીએ આપ ઝોર વ્હો દેનોકા મિલાપ બડી મજેસે હો જાયગા ! ”

નટવરના મગજમાં આ વાત ઉતરી ! તે “ બોલ્યો, હીક છે ત્યારે તો આજેજ હું તેને ઘેર

જઈશ ! પણ રાતના કેટલે વાગે જઈ ? ”

“ દય બજે ” દિલજાને જણાવું ” કીંઈકે ઉસ અખત ઉસકા શેઠ બી નહીં હોગા !
ઝોર આપકું ખાત કરનેકા અખત મીલેગા ! ”

“ બસ ! બસ ! પહેલા નખરની વાત ! ”

નટવર દરખાશ ગયો ! અને થોડી વાર પોતાને અંગલે ગયો.

બાદ દિલજાને તે ગંગાને તાજડોળ તોડવી મંગાવી ! તેણી આવી ! દિલજાને તેણીને સમજાવીને કહ્યું, “ દેખ ગંગા, આજ એક બડા શિકાર હાથ કરનેકા લાગ આપા હય ! સો મેં તેરકું બચન દેવે ઝોર ને મિલે ઉસમે અધા દિરસા મેરા રખે તો મેં તદખીર ખતાવું ! ”
ગંગાએ જણવું “ એ તો સોનાથી પીળું ! ” તેથી તેણી બોલી “ બડી ખુશીસે ! ”

“ તો એક કામ કરનાઃ-વહો મેરા શેઠ, ને આજ ગરબા સુનનેકાકું આયેયે ઝોર જીનને વહો સોનેકા જામ દિયેયે વહો આજ તેરે મકાનપે રતકું બરાબર દય બજે આને વાલે હય ! વરો આયે જાજ તેરે શેઠકું બી ઉઠરી એક કાઠડીમેં છુપા રખના ! ઝોર મંચ બી વહોઈ કેઠડીમેં છુપી રહુંગી ! પીછે વહો મેરે શેઠકું બનાકર ઝોર સુકા દમ દે કર ઉસકાં પાસે ને હોવે સો છીન લેકર નખદ રૂપયેકી ચિઠી લાખા લેના ! વહો સબીમે મેરા ઝોર તેરા બરાબર બાગ ! કીંઈ હય મંજુર દિલજાને પુછયું. ”

ગંગાસગાર વિચારમાં પડી, અને થોડીક મિનિટ થોભીને પુછ્યું “ એ તેરે શેઠચિઠી લીખ દેગે ? ! ”

“ હાં ! એકદમ ! ” દિલજાને બોલી.

“ ઝોર કઠાય ને પોલીસકું બોલાવે તો કયા કરના ? ! ” ગંગાએ કહ્યું.

“ નહાં ! નહીં ! વહો અયસા હિમ્મતવાલા નહીં હય ! દિલજાને બોલી.

“ મગર કહી પોલીસકું બોલાવે, એસાઈ માનો ! તો પીછે કરના કયા ? ! ” ગંગા બોલી.

“ ઉસ અખત પોલીસકા આદમીકું ટુક લાલચ ખતાકર ઝોર દુસરી તજવીજ કરકે સમજા દેગે ! દિલજાને જણાવ્યું.

“ ઓ જુંમા તુંમેરે સીર ! ” ગંગા બોલી.

“ હાં, હાં મેરે સીર ! અજા કુછ કહના હય ? ! ” દિલજાને હિમ્મતથી કહ્યું “ તેરે શેઠકું સમજના કે નટવર આને જાજ વહોબી આપને સાથ દમ કરનેમે હો નહીં ! વહો ખાત બરાબર લેના ચાહીયે ! ”

“ વહો તો મય સચ કર રખુંગી ! ઝોર મેરેકું અજ રજા હય ? ” ગંગા બોલી.

“ કીક હય, આના. મગર દેખ ગંગા બડી ઉરતાદીસે કામ લેના, હં ! મદલતી જરાબી હોના નહીં ચાહીયે ! ” દિલજાને ટાકા ટાકીને જણાવ્યું.

“ કુછ ફિકર નહીં ! તુમ નિરાંત રખના ! સજા કુછ અવજા હોગા ! ” એમ કહીને ગંગા તરતજ ઉઠીને પેતાને મકાને પાછી ફરી, અને મકાને જઈને પોતાના શેઠને બોલાવી તમામ વાત સમજાવી, ને સાંભળતાં તે પણ ચકિત થયો, અને નટવરનું નામ જતાં તેને પણ ચડસ લાગ્યો કે “ કીક તાજ આવ્યો હ ! એ બલમલના બર મારતો ફકે છે, પણ હવે એને આજે બરાબર બનાવી નાખુ ત્યારે હું પણ ખરો ! સજા લાગ મળે છે ! ” એમ તે શેઠ કે જેનું નામ નવલરાજ હતું, તેને પણ ખુશરી ભરાઈ આવી !

આથી તરફ દિલજાને પાસે બપોરના વળી પાછો નટવર આવ્યો, અને પુછ્યું “ હું કઠાય ગંગાને ત્યાં જઈ, અને ને કઠાય તેનાં શેઠજી આપિંતો આવી પડે તો મારે શું કરવું ? ! ” નટવરે આ વખત ગુજરાતી બાષામાંજ કહ્યું; કેમકે ઉરકુ તો તે બાંધું હું બાંધતો હતો.

“ બહો નાતકું દસ બજો પીછે તો કબીબી વડાં જતા નહીં હય ! ” દિલ્લિજને કહ્યું.

“ એ સચ હય. મગર કદાચ આખી પડે ! તો પીછે મેરા કયા હાથ ? ! મેં ઉસકુ કયા જુવાન હઉં ? ! આ તો મેરેકું મારનેકુઇ લગે ! આર બડા બખેડા હો જાવે ! ઉસ બખત મેં તો પોલીસકુ બોલ હંગા ” નટવરે બચ્ચાવ્યું.

“ નહીંજ શેઠ નહીં ! પુલીસકું જુલાનેસે કુછ સાર નહીં નીકરેગા ! ! ઇસમે તો નાહક તુમેરી ફજવતી હો જાવગી ! ” દિલ્લિજને બચ્ચાવ્યું.

“ તો કયા મેં એસાઈ બેઠ રહું ? ! નટવરે પૂછ્યું.

“ ઉસકી શેઠ આને વાલા તો નહીં ! મગર કાલદ આ પડે તખ ચુપગીસે આપ નમંતાઇ બંતા દેના આર હાથ પાવ જોડકે આર ઉસકું સમજ બૂલાકે વડાંસે નીકલ જના ! ” દિલ્લિજને બોલી.

“ ઉસમે તો મેરા નાક કટ જાવે ! ” નટવરે બોલ્યો.

“ નાક કાયકા કટે શેઠજી ! નાયકીનકે વહાં જના આર ઇજતકા ડર રખના, બહો આત કુછ ખનનેવાલી હય બલા ? ! ઇસકે આરતે નાક તો કયા, મગર શીરખી કટ જાય તો કયા હવા ? ! ” દિલ્લિજને રંગ ચઢાવ્યો “ ડરને કયા હોજી ! જે હેને વાલા હય સો હોયગા ! મગર એક આર ગંગાકે હાથકા પાન તો ખા લેના ! પીછેમી આત પીછે ! ”

નટવર સમજી ગયો ને છાપરે ચડ્યો ! તે બોલ્યો “ એખી હીક હય ! તુમ સચ બોલતે હો ! મરદાઇ કરના આર ડરના કાયકું ! જે હોગા સો હોગા ! મગર આજ ઉસકા દિવાનખાના દેખું ઉસમે શક મત સમજના ! ”

“ વાહ મેરે રંગિલે સરદાર ! વાહ મેરે શેઠ ! ચાહખાથ ! ચાહખાસ ! ” કહીને દિલ્લિજને તેનો ખરેખરાસ પરખી સકે ચઢાવ્યો !

નટવર હવે ત્યાંથી ઉડીને વળી પાછો પોતાને ઘેર આવ્યો, અને રાતના દસ વાગ્યા પછી દિલ્લિજનનાં કહાં પ્રમાણે ગંગાને મકાને પહોંચ્યો. આ સમયે ગંગા દિવાનખાનામાંજ બડો બપોટો કરીને બેઠી હતી ! હાથમાં સતાર ચાલી રહી હતી, અને સમીપે ચાંદીનું પાનદાન પણ પડેલુંજ હતું ! એક બાજુપર ઉરતાહ તાલ આપતો હતો. અંદરના આરણમાં તેણીનો શેઠ નવલકશા તથા દિલ્લિજન ચૂંકાદીથી સંતાઈને બેઠાં હતાં.

નટવર રોપમાં ને રોપમાં ઉપર આવ્યો. નટવરનો બપોટો પણ આરજ્ય હતો ! તેણે ઇચ્છિય ટ્રેસ પહેર્યો હતો, અને કદાચ એચિંતો ખપ પડે તો તેને માટે પાકીટમાં પચીસ હજાર રૂપિયાની નોટો રાખી હતી ! નટવર જેવો ઉપર દિવાનખાનામાં દાખલ થયો કે તરતજ ગંગા જુવરાતી ભાષામાં બેલી ઉઠી “ આવો શેઠજી ! પકારો પકારો ! બધી મહેરબાની આજખાણ સાચવી રાખી ખરી ! આહા ! ખરા મહોબત કરવા લાયક છો ! હું તો તમને જોઈને એટલી બધી ઘેઘી બની જાઉં છું કે આહા ! આ માઈ તન, મન, આપનાપર ખુરખાન હઈ છું બસ ! બસ ! બસ ! મેં તમને ખરાખર મહોબત કરવા લાયક પારખી લીધા ! ”

“ અને હું પણ પારખી શક્યો છું કે તરફ દિલ મારા પર અનહદ છે ! ” નટવરે આનંદમાં આવીને કહ્યું.

“ ગરમામાં આપની મરુ પર પ્રીતિ જોતાંજ મેં તો આપને માટે ઉમદા વિચારો બાંધ્યા હતા, અને આપનાં દર્શનની એટલી તો અતુર હતી કે, આપ જો આજ નહી પધારતે તો આવતી કાલે પ્રમાતમાં જેડું મોકલતે ! પણ ઇચ્છે મારી આશા ને ઉમેદ આપને મોકલીને પારજ પાડી છે ! આપ જેવા મારા મનવંત ને પ્રેમી શેઠને નિશેપ તો શું વહું ! ” ગંગાએ અનહદ હેત બતાવ્યું !

“ તારો પણ ભાવ છે તો બગવને મારાં હૃદયમાં પણ અહીં આવવાને પ્રેરણા કરી, અને

હું પણ તારો ભાર જોઈનેજ આવ્યો છું ! ” નટવરે જણાવ્યું.

“ પણ શેઠજી, તમારી દિલ્લજાન જો આ વાત જાણશે તો ? ! ” ગંગા બોલી.

“ જાણે તો જાણે ! ” નટવરે બોલ્યો “ પણ હું તેણીને ચેતાવીનેજ તારી પાસે આવ્યો છું, અને તને વાત કરવા માંડ્યું છું ! ”

“ દુરમાલો મહેરમાન ! ” ગંગાએ જણાવ્યું.

“ મારો વિચાર એવો છે કે, આજથી તારે મારો પગાર લેવો, અને દિલ્લજાનની સાથેજ તારે રહેવું ! તારો જે કંઈ ખર્ચ હશે ને મને તે આપવાને હું તૈયાર છું ? ” નટવરે જણાવ્યું.

“ જો હા ! તેમાં તે શું મોટી વાત છે ! આપનો મારા પર પૂરું ભાવ છે તો મારી પણ દુરજ છે કે, આપ જેમ કહો તેમ મારે કરવું ! અરે આપને આતર કુવામાં પડવાને પણ તૈયાર છું ! ” ગંગાએ સરેઈ મલાવી.

“ ત્યારે ક્યારે ત્યાં આવીને રહેશે ! ” નટવરે પૂછ્યું.

“ તમે કહો તો અત્યારે ! ” ગંગાએ કહ્યું.

“ ત્યારે તો ધણુંજ સાર ! ” નટવરે જણાવ્યું “ ચાલ જાં મારી સાથેજ ! મારી માડી તૈયાર છે, તેમાં બેસીને તું ને હું સાથે જઈએ ! ”

“ પણ અહીં સુંધી અગ્યાં છો ત્યારે એક ચીજ તો સમજો ! ” ગંગા બોલી.

“ મોટી ખુશીયા ! તારું મધુરું ને માયાવી બરપૂર વચનાચૂત સાંભળવાને મારું મનકાંઠર છે ! ” નટવરે જણાવ્યું.

ગંગાએ ગહવ ઉપાડી ! નટવરે તાન મારવા મચ્યો ! ગહવ પૂરી થઈ ! નટવરે વળી બીજી ચીજ ચલાવવાને કહ્યું, પણ ગંગાએ કહ્યું “ મારાં એકાં ગાયનનાં એકેક હઝાર રૂપિયાં પડે છે, શેઠજી ! ”

“ અંહ ! તેમાં શું મોટી વાત છે ! એકને જાહેર બે હઝાર ! એક હઝારની તો હું બીડી વાળીને પીઉં છું ! ” નટવરે બડાસ મારી !

“ તે કેવી રીતે ? ! ” ગંગાએ ચકિત થઈ પૂછ્યું.

“ કેવી રીતે ? ! લે જો ! ” એમ કહી નટવરે ગળવામાંથી નોટનું પાકીટ કઢાડીને તેમાંથી એક હઝારનો કટકો કાઢી તેમાં ચોટાક તળાકુ મૂકી બીડી વીંટળી અને તેને સળગાવી બીડીની મારક પીવા મંડી ગયો !

“ હા ! હા ! અરે શેઠજી, એ શું કરે છે ! ” ગંગા ચમકીને બોલી, અને નોટની બીડી પીતો જોઈ તેણીનો જીવ કપાઈ ગયો !

“ એ તો તને બતાવું છું કે, એક હઝારની બીડી કેમ પીવાય છે ! લે જો ! હવે તો સમજ પડી કેની ? ! ” નટવરે કહ્યું.

ગંગાએ શ્વપચ્ચ પકીટ લઈ લાંબું, અને નોટનું બંડલ ઉપાડીને પાસે બેઠેલા ઉરતાદના હાથમાં આપ્યું, જેણે ઝટપટ કપાટ ખોલીને અંદર સુકા દીધું !

નટવરે નોટો શોધવા મંડ્યો ! એટલામાં ગંગાએ સીસેડી વગાડી ! એરડામાંથી નવલશા નીકળી આવ્યો, અને તેણે આદાર આવતાંજ નટવરને ધપે ધપે મારવા માંડ્યો !

“ અરરર ! આ વળી કાણ છે ? ! હાય હાય ! એ ગંગા ! આને લગાર રહે તો ખરી ! લગાર એને પકડી રખા ! ” નટવરે કકચવા લાગ્યો !

“ દરામખોર નકરત ! કહ તારી મા બહેનનાં ઘરમાં ધુરથો છે ! યરમ નથી આવતી ? ! મારો પગાર ખાનારીનાં મકાનમાં તું કોને પુકીને આવ્યો ? ! એલ રાંડના પાછ ! ” એમ કહી નવલસાએ તેને એવો તો મારવા માંડ્યો કે નટવરના હેડ ને કાસ ઉડી ગયાં !

“ખચાણ, હામી કપિયા આપે છે કે ફળ વધારે મેચીપાક ખાવો છે ?”

ગંગા ! ઓ ગંગા ! ” નટવર કરગરીને બોલ્યો “ આ તારા શેઠને મમળવ ! જો તું કહે તો તને પગે પડું ! પશુ મને બચાવ ! ”

“ એક લાખ રૂપિયા આપો તોજ છુટકો થાય તો ! ” ગંગા બોલી.

“ ગારા પચાસ હજાર તો લઈ લીધા ને વળી એક લાખ ખીજી લેઈએ છે ? ” નટવરે કહ્યું.

“ કાણે તારા રૂપિયા લીધા છે, મુઆ હુઆ ? ! ” એમ બોલ્યાની ગંગાએ પાસેનું એક ખાસકું ઉપાડીને નટવરને ગાથામાં એવું તો ગાઈ કે, નટવરના માથામાં મોડું ઢીમણું ચઢી આવ્યું !

“ બચ્ચા, લાખ રૂપિયા આપે છે કે હજી વધારે મેથી પાક આવો હો ? ! ” નવસાહે એમ કહી પાંસળામાં બે મુક્કા એવા તો જોઈમાં લગાવ્યા કે નટવરથી યુગ પાડી દેવાનું !

“ ઓ ભાઈ સાહેબ, મારી પાસે હાલ રોકડા નથી તે કયાંથી આપું ? ! ” નટવર રડીને બોલ્યો.

“ રોકડા નથી તો ચિઠ્ઠી વળી આપ ! ” એમ કહેતાંજ ગંગાએ ખડિયો, ટાંગળા, કલમ ને રીસીટ રટાંપ લાડીને રગૂ કીધા ! નવસાહે તે નટવરની પાસે ચુક્યાં, અને તેની પાસે રૂ.૧ લાખની ‘ પ્રેમીસરી નોટ ’ લખાવી લીધી ! આઠ નટવરને છુટો મૂક્યો, તોપણ જતી વેળા ગંગા તેનાં મોંપર થુકી ! નટવર ફાળભેર નાહડો, ને નીચે આવી ગાડીમાં બેસી તરતજ દિલ્લજનને ઘેર પહોંચ્યો !

દિલ્લજન, જે ગંગાને ત્યાંજ ઓરડામાં છુપાઈ રહી હતી, તે બાહર આવી, અને ગંગાને કહ્યું “ અચ્છી બહી હાથ કી ! અજ રોકડે રૂપયે પચાસ હજાર જો તુંને પકડે લીધે હવે સો ઓર ચલે ! એક લાખ માલકે દેડ લાખ હુવું ! ઉસને આધા હિસ્સા મેરા હુવા, ઓર હો આધે હિસ્સે રૂપયે પૈતે લાખ મેરે હુવે ! બેઠા મેરે હિસ્સેકે બદલ મંચ ચલે પચાસ હજાર રૂપયે નગદ લે કર હાથે દેહાતી હું ઓ ! ચલે ચિઠ્ઠી જો એક લાખકી રહી એ સગ તેરી ! ”

ગંગા વિચારમાં પડી, ને બોલી “ એ ચિઠ્ઠીસે મેરેકું રૂપયે મીસેગા કયા ? ! ”

“ બડી સદલાઈસે ! હસમે કુછ બડી ખાત નહીં ! એકદમ રૂપયે મીસ વચમે ! કયુંકી બેઠા બસેત પચસેલાલા હવે ! ઉસવીંચ આજ કે આજ તુકે રૂપયે બેજ દેગા ! ” દિલ્લજને સમજવી પડાવીને બોલ્યાં.

“ જલે તો હીક હવે ! પચાસ હજાર લ કર તેરા હાથ હડા લે ! ” ગંગા બોલી, અને પચાસ હજાર રૂપયાનું બેડક કપાટમાંથી કરાડીને દિલ્લજનને લવાસે કીધું, જે લાખ દિલ્લજન તરતજ પોતાને મુકામે પાછો ફરી. ત્યાં આવીને બૂચે છે તો નટવર દિલ્લજનની રાફ જોતોજ બેસી રહ્યો ! દિલ્લજન ઉપર ગઈ ! નટવરને પૂછ્યું “ કીક શેઠ, આપ કંતની રાનકું હાથે ? ! ”

“ પેટી રાંડ ગંગાને ત્યાં ગયેતોની ! ” નટવર બોલ્યો “ પશુ મુઠ એ રાંડ કચમન ! તેં મને એને ત્યાં કાઢી ! મોકલ્યો ! જઈને હું તો પરતગો ! ”

“ કયું બચા ? ! કાયકું પરતાયે ? ! આપકી સાચ કનને ખાત નહીં કી કયા ? ! ” દિલ્લજને જાણી બેઠને પૂછ્યું.

“ ખાત તો કરી, પશુ એવીજ ! ” નટવર અચકાતો બોલ્યો.

“ મગર કુછ અપમાન તો નહીં કીયા ? ! ” દિલ્લજને પૂછ્યું.

“ નહીરે ! અપમાન શું કરે ? ! અપમાન કરે તો પગમાંથી એક ખાસકું કરાડીને નહીં માડું કે ? ! એવી રાંડ મને અપમાન કરવાની હિમ્મત કરશે કે ? ! ” નટવરે તોપ મારી !

“ ગાના સુનાયા યા બેઠાની નહીં ? ” દિલ્લજને પૂછ્યું.

“ તે તો બધું થયું ! પશુ અહીં આવીને રહેવાની ના પાડી ! ” નટવરે જાણી બોલ્યાં.

“ કયું બચા ? ” દિલ્લજને બોલી.

“તેણે મને કહ્યું કે, તમે જો મને આહવા હો તો મારે ઘેર આવો, ને મને પગાર આપીને રાખો, પણ દિલ્લજનને ત્યાં તો હું નહીં આવું.” નટવરે જણાવ્યું.

“તો શીર અવસા કરો.” દિલ્લજન બોલી.

“હટ! તને મૂકીને હું એને ત્યાં કદી પણ જઈ કે? એવી રખડતી રાંડોતો મુંબઈમાં ધણીએ છે! પણ મારે તેમને શું રહી છે?” નટવરે બ્રહ્મ હાકી.

“મગર વ્હો આપકું આહતી હય મા નહીં?” દિલ્લજને પૂછ્યું.

“આહે છે તો ધણીએ! અરે! એટલે મૂકી તે મને આહે છે કે, મને ત્યાંથી ઉઠવા પણ દેતી નહોતી. પાંચ દસ વાર તો પાનની પટ્ટીઓ કરીને મને બંધાની, અને આખરે તેણીના ના કહેવા ઉપરાંત બ્યારે હું ઉઠ્યો ત્યારે તેણીની આંખોમાં પ્રેમનાં અમુ બરાબ આંખાં! અહાહાહા! દિલ્લજન! શું તેણીના મારાપર પ્યાર! કંઈ કંઈનાથીજ વાત નહીં!” નટવરે ગાળું ચલાવ્યું.

“હ હા! ક્યું નહીં! આપ કુછ કમતી હો! આપકેયે મારે મુંબઈની નામકીન શીદા કીદા હયથ! આપકી ખાત કમા કહના!” દિલ્લજને પણ બાળને હાથને છાપે ચલાવ્યા, ને કહ્યું “આપ વહાં કમ જઓગે?”

“હાલ તો કંઈ જવાનો વિચાર નથી!” નટવરે જણાવ્યું.

“ક્યું બસા! વ્હો આપકું આહતી હય. ઓર આપ ઉનકે વહાં નહીં જઓગે તો શીર ઉનકા આહ કમસા રહેવે?” દિલ્લજને જણાવ્યું,

“મને કંઈ તેણીની દરકાર નથી!” નટવરે જણાવ્યું.

“મા ખાત બલા રહી!” દિલ્લજન બોલી “મગર આજ મુઝે પચીસ હજાર રૂપયે આહીયો!”

“ન વાઈ! શું કામ છે?” નટવરે પૂછ્યું.

“અક હીરેકા નીખલસ લેના હય!” દિલ્લજને જણાવ્યું.

“કાલે આવીશ ત્યારે લેતો આવીશ!” નટવરે બે.લ્યો.

“જુરર!” દિલ્લજને પૂછ્યું.

“હા, હા, જરૂર!” કહીને નટવરે તેણીને વચન આપ્યું, અને ખીજ ત્રિજ વાતો કરીને તે રાતનો તે અંદરથી ઉઠાસ હોવાથી પોતાને ખંમતે પાછો ફર્યો. રસ્તામાં તેને બહુ બહુ વિચારો અમા, અને ગાંગાના ધરમાં પોતે લુપ્તો તે વિરે ધણી પરિતાપ કરવા લાગ્યો! તેમાં વળી દિલ્લજને રૂ. ૨૫ હજાર માંગ્યા છે, તેને માટે પણ તેનો જીવ ચલવ્યો, પરંતુ દિલ્લજનનો સકન પાકો નહીં ફરવવામાં તે વગર માનનો હોવાથી તે રકમ તેણીને આપવા માટે તેણે નિર્માણ કીધું, અને ખંમતે આવીને હતો.

ખીજે દિવસે પ્રભાત થતાંજ પચીસ હજાર રૂપિયા લઈ દિલ્લજનને ત્યાં ગયો, ને રૂપિયા ચણી આપ્યા. દિલ્લજન ખૂશ ખૂશ થઈ મઠ, અને બોલી “ખડી મદરખાની કી સોજ!”

“એમાં મહેરખાની સાની વળી! તારે માટે જે કહે તે હાજર કું!” નટવરે કહ્યું.

“વ્હો તો મુંકે અચ્છી ખાતિ હય!” દિલ્લજને જણાવ્યું “મગર આજ મેરેકું એક મેરી બહન હય હસકે વ્હાં જના હય ઉચ હીયે આપ અચ્છે દાગીને મેરે હીયે લે આએ! સાંમકું મેં આપકું પીછે કમલે કુંમી!”

“હા હપણાં બાવી આપુ છું! પણ કેવા દાગીના જોઈએ છે?” નટવરે પૂછ્યું.

“મય કયા જાતું બલા કે આપકે પાસ કોનસે દાગીને હય!” દિલ્લજન બોલી.

“ત્યારે હું એક કામ કું છું! ઘેર જઈને દાગીનાની મારી મોટી પેટી છે તેજ અહીં ગાડીમાં લેતો આવુ છું. તેમાંથી તને જે પસંદ પડે તે પહેરજો. કેમ, એ વાત કીક કુની?” નટવરે પૂછ્યું.

“જદ તો બડી મહરમાની !” દિલ્લજને જણાવ્યું.

“નટવર તરતજ ઉઠને પેડી લેવાને જગલે ગયો, અને તેલામાં દિલ્લજને પોતાના મા-જુસોની પાસે એક ઝોરધમાં તમાગ કિમતી સાગાન ભરાવીને પેક કરાવવા માંગ્યો ! ઝોરધમાં નટવર ગાડી ફેંકતો પેડી લઇને પાછો આગ્યો, અને દિલ્લજનની પાસે દાગીનાની પેડી ઉઘાડીને ચૂકી ! દિલ્લજને ખુશાલી બતાવી, ને બોલી “દીક હય શેહજી ! આજ મંચ જાનેકે બખ્ત ઇસમેસે જો જનસ ચમચેગી વ્હો પહાંચી ! ઝોર કલ સમેરમે આપ આ કર વહ પેડી મમાલકે પીએ લે જના !”

“દીક છે ! કાલે નહીં તો ચાર દહાસ રહીને લખ જઈશ ! તારે ત્યાં રહેશે, તોપણ માકે મકાન છે કેની ?” નટવરે જણાવ્યું “હવે હું રજા લઉં છું ! કેમકે હજી હું નાહો પછુ નથી ! સાંજે પાછો આવીશ !”

“મગર સમકું તો સુઝે બહનકે વહાં જના હય !” દિલ્લજને જણાવ્યું.

“પછુ રત ! તો મળશેની ?” નટવરે પૂછ્યું.

“રતકુંબી શાગદ વ્હો સુઝે ખીચતાન કરકે રમે તો પીએ કમ દુપેરકું મેં ઇદર પીએ આગુંગી !” દિલ્લજને જણાવ્યું.

“તો કાલે અપેરે હું આવીશ !” નટવરે જણાવ્યું.

“હ હાં ! બડી મહરમાની ! બંડીકું મચાકુ કીડયે શેહજી !” દિલ્લજને કહ્યું.

“કંઈ શીકર નહીં ! હવે હું તો જઈ છું.” ઇડીને નટવર ઉતરી પોતાને જગલે પાછો ગયો. બાદ દિલ્લજને તમાગ કિમતી ચીજો, વખાલંકાર, તેમજ રોકડ નાણું, અને નટવરે આ-પેડી દાગીનાની પેડી વગેરે પેક કરાવ્યું, અને બીજો થોડો ધણો રાચરચીયો જમનો તેમ પરતો મેઘી પોતાના માજુસોને લઈને દિલ્હી તરફ રાતની ગાડીમાં રવાના થઈ ગઈ ! નટવરનો માલ ખૂબ પચાગ્યો ! નટવર નાડી ગયો !

બીજે દિસે બપોરે નટવર વાઢા પ્રમાણે દિલ્લજનના જગલાતી ઉપર દિવાનખાનામાં ગયો ! જૂએ છે તો જાણે કોઈ ઝોર હુસીને હૂડી ગયા હોય તેવું દેખાયું તે ગનરાયો ! “હાય હય” કરવા લાગ્યો ! અંદર ને બાહર બેવાને દોડદોડ કરી રહ્યો ! તે સપજી ગયો કે “જરૂર રાંડે દરો દીધો ! રાંડ તમાગ જલસો લઈને બાગી અઈ !” આમ સમજી નટવર તરત હાંફતો ફાંફતો બની ગયો ! લગભગ એક લાખ રૂપિયાના દાગીના પેડીમાં દતાં ! એક લાખની ચિડા ગંગાને લાખી આપેવી ! પચાસ હજાર ગંગાએ રોકડ લઈ લીધેલા ! અને પચીસ હજાર દિલ્લજનને આ-પેલા ! તે બધાં મળીને સમગ્ર પોણાએ લાખ રૂપિયા માત્ર ચોવીસ કલાકમાં નાડી ગયો ! પોણા એ લાખપર પાછી ફરી વળ્યું ! તેમજ અઘાઉ પછુ લાખો રૂપિયા ઉઠાવેલા ! ઝોરકે નટવરની પૂછ તો લગભગ અરબી પુરી થઈ ગઈ ! તે ધણો ખસ્તાયો, ને હાય પગ આજાળવા લાગ્યો, તેમજ તદન રડવા લેયો થઈ ગયો ! અને “આ બધાં કારસ્તાન મગ-નનાંજ હોવાં જોઈએ !” એવો તેને પોકો શક મયો ! આખરે દિલ્લજનનાં મકા-નમાંથી નિરાશ થઈને નટવર રડતી સૂરતે પાછો પોતાને જગલે ગયો, અને જતાંની સાથે કપડાં ઝટપટ ઠઠાડી ઝોરધનાં બારણાં બંધ કરીને અંદર પહાંચપર સૂઈ ગયો ! ઉઘાસિ વૂણી થઈ જવાથી ઉંધ તો આવેજ શાની ! પાએક કલાક આઘોટ્યો, ને પછી પાછો બેડો થયો ! ચીરટ સળગાવી ! અને ચીરટ પીતાં પીતાં વિચાર કરવા લાગ્યો “રાંડ નાયકણે નહવરાગ્યો ! એ પછુ માથાની મળી ! પછુ એ બધાં કારસ્તાન પેલા હુચ્યા મગનનાંજ હશે ! કેમકે એને મેં તે દહાડે ચોપાડીપરે ખીજ્યો હતો, એને નાયકણને સાથે મને જોયો હતો, તેથી એણેજ મારી નાયકણને ઉઘાડી હશે, અથવા પ્રપંચ કરી બગાડી હશે ! પછુ હવે એ રાંડનો પરતો ક્યાંથી મળે ! જો પો-

લીસને ખબર કઈ તો કહાય પતો મળે તો ખરો ! પણ તેમાં મારો ફળેતી થાય, ને મ્હેંટા મ્હેંટા
ઓમાં મારો મજકરી પણ થાય ! માટે પોલીસને તો ખબર કરવામાં માલ નહીં ! ” એમ વિચાર
કરતો વળી કેટલીક વાર સુન્ય થઈ બેઠો ! વળી પાછો વિચાર કરતાં મનમાં બોલી ઉઠ્યો “ શીકર
નહીં ! હજી મારી પાસે ચર લાખ રૂપિયા રોકડા છે ! તેટલા જે સાચવીને રાખીશ, તો પણ હું
જીવીશ ત્યાં સુધી સુખેથી જાણ પીને મજા કરીશ ! અને ગંગાએ જે એક લાખની ચિડી લખાવી
લીધી છે, તેને હું કંઈ પત કરનાર નથી ! કેમકે તે જે મારાપર ફરિયાદી માંડશે તો કોરટ તરફ
જ વિચાર કરશે કે “ એટલા અધા રૂપિયા એક નાંચકણી ધીરે, એ નહીં બનવા બેગ છે ! ”
એમવિચાર પહોંચાડી તેણીની ફરિયાદનું ફોનનું ઉઠાડી નાંખશે ! એટલે પછીએ લાખ રૂપિયા કંઈ
કહાડવા પડશે નહીં ! માટે આપણે તે રાંડને કંઈ આપનાર નથી ! તેમ તેણીને આજે આપણે
પાછો પગ મૂકનાર નથી કે ઉપરાણી કરી શકે અને મારે બંગલે જે તેણીની ઉપરાણી થશે તો જે
આવશે તેને લાત મારીને ખારણામાંથી બાહાર કહાડીશ ! બસ ! એમજ હવે તો કરવું પડશે ! ”
એમ તરંગ બાંધતો નટવર વળી સત્ક્રમ બેઠો, એરથનાં ખારણાં ઉઘાડ્યાં, ને પાણી મંગાવી
મોંદું સાફ કીધું ને શાંત મગજે આગલા હોલમાં બેઠો.

સુંદરમતી સગલ ગઇ કે “ આજે એ દહાસ છે ! ” પણ તેની કંઈ બોલી શકી નહીં !
કેમકે જે તેણી પૂછવા નવ્ય તો તેણીન નટવર તરત ધુતકારી કહાડે, એમાં પણ કંઈ શક નહોતો !
હાલ તરત તો નટવર નાંચકણીનાં લખમાંથી છુટ્યો ! તોપણ સુંદરમતીપર નેનો પ્રેમ
નહીં તે નહીંજ ! તેણીની સાચું પણ તે જાણતો નહીં ! બાહાર વિશેષ ફરજ હરવાનું મૂકી દીધું !
આખો દહાડો ને રાત બગલામાંજ રહે ! અને તેથી સુંદરમતીને કંઈક આશા થઈ કે “ હવે
સુધરી જશે ! ” પરંતુ શા શા મારણથી નટવર બાહાર જતો નથી, તેની ખબર તે બિચારીને નથી !

મકરણ રૂઢ

દોહરો

તારા તન મન તરફડે, ગહે કરે રૂંદન !

પર પુરૂંપના ખારનાં, ગળ્યું બળ્યું તન મન !

તારાનું શું થયું ?

ન

નટવરને બંગલેથી નીકળેલી તારા પોતાને ઘેર આવી, ઘરમાં પાટી રામી આટલાપર
બેઠો હતો આ નમાનો હોવાથી પોતાના બીજા પાટી મિત્ર સાથે ગપાટા માન “ હા-
હા ! હી હી ! ” કરી રહ્યો હતો ! તારાને આવતી બેઠ રામી ચમક્યો ! એટલા
પરથી એકદમ ઉઠી ગયો ! ખારણું ઉઘાડ્યું ! તારા જટ ઉપર ચઢી ગઇ, અને એક
કોચપર પડી દુરંદે દુરંદે ભરીને રડવા લાગી ! રામાએ પુછ્યું “ કેમ બહેન, આમ
રડો છો શા માટે ? ! અને આંખિતા ક્યાંથી આવ્યા ? ! ”

તારાનું રૂંદન રહી શક્યું નહીં ! તેનું રડવાનું જનરીજ રહ્યું ! અનહદ અફસોસ કરતી કંઈ
કંઈ દુઃખ યાદ લાવીને રડવા માંડી ! “ અરે ભગવાન, દુનિયામાં વિશ્વાસપાત કરનારનું શું ભણ
થશે ? ! ” તારા બોલી.

“ બહેન, તમારાં રૂંદનનું કારણ કંઈ સમજવું નથી ! શું નટવર શેઠ સાથે તમને તકરાર
થઈ ? ! ” રામાએ પુછ્યું.

“ મુઓ ! શેઠ શાનો ? ! ” તારા બોલી “ એ તો મુઓ ખાટકીની જાતનો છે ! ”

“ કારણ ? ! ” રામા અચાનક પાછી બેઠ્યો “ આપનો તનબદન પ્રાણપ્રારો હતો, અને

આજે આમ બોલો છો તેની કંઈ મતલબ સમજાતી નથી ! શું તમારી વચ્ચે કંઈ ખટપટ થઈ, અને તેથી તમે ઘેર ચાલ્યા આવી ? ” તારાએ તેને વિતેલી વાત રામાને કહી અને પોતે પણ પરતાવામાં પડી, ને ઘોડી ઘોડી વાર ચોળીને રડવાનું લાગી !

“ અહેન તમે રડો નહીં ! એ લુચ્ચા નટવરે તમને ખરેખર દુગો દીધો ! ” રામાએ કહ્યું “ અના કરતાં વિશેષ દુગો કર્યો ! ” જેને તમે તમારું તન, મન ને ધન—સર્વસ્વ અર્પણ કર્યું ! જેને માટે તમે તમારા સગા વહાલાઓનાં અધારા થયા ! અને જેને માટે તમે તારી કીર્તિને કલંક લગાવ્યું ! તેમજ જેને માટે તમારા પરણેલા પતિની પણ દરદાર કરી નહીં તેણે અંતે તમને દુગો દીધો ! તમને રવડાવ્યાં ! અને તમારી છાંદગી ખરબ કરી નાખી ! અસોસ ! ” રામાએ એટલું બોલતાંજ રડી પડ્યો ! અને વળી બોલ્યો “ અહેન ! હવે તમે ગભરાઓ નહીં ! ” દુગો કોણનો સગો નથી ” એ નકકો માનજો ! એણે જે વિશ્વાસપાત તમારી સાથે કરીધો છે, તેનું ફળ પરમેશ્વર એને આપશેજ ! માટે હવે તો થઈ તે થઈ ! તમે શાંતપણે, અને નિરતિથી પ્રભુને યાદ કરો ! ”

“ પણ રામા, હવે આ દુનિઆમાં માઈ કેણુ છે ? ” તારા એમ બોલતાંજ બેદાર રડી પડી, અને બોલી “ મને હવે કોણુ સંધરજી, ને કોને આધારે હું જીવીશ ! દુનીઆમાં પચ હું શું મોં બતાવીશ, અને મારું શું થશે ? ” વળી તારા પોકપોક મુકીને રડી !

રામાને ઘણું લાગ્યું, અને તે પણ રડતી આંખે બોલ્યો “ અહેન, તમે સમજા રાખો ! મારાઓ નહીં ! પ્રભુ ધીરજનો ફળ ગિઠા આપશે ! તમારું કોઈ નથી, પણ ધધર તો છે કતી ! માટે ગભરાઓ નહીં ! ધધર તમને સાલ થશે, અને તમોં અવગતો અવાજ તેજ સાંભળશે ! ધીરજ ધરો ! ”

“ અરે પણ હવે મારો અવતાર કેમ જશે ! ” તારા બોલી “ એ મુઘા નટવરને લીધે મેં દરેકને દુઃખન કીધા ! મારા સ્વાગિનો પણ અનાદર કીધો ! અને પેલો મગન મને ગમે તેટલો ચા હોતો, તો પણ તેનો પણ તુચ્છકાર મેં કીધો ! અને નટવરપર મેં મારી છાંદગીનો અધર રાખ્યો પણ તે કપટી ઠાળોટિયાએ મને દુગો દીધો ! ” તારા તદ્દન નિરાશ થઈ !

“ ફીકર નહીં ! મુગો દુખને તે દુષ્ટ કયાં જવાર છે ! તમે હવે મારી અકુકલે ચાલજો ! અને પછી જેને કે એ પાપી દમઘ્યાન નટવરની કયાં હાથ કડે છું એને હું કોઈ પણ પ્રકારે ફસાવું ને ખરાબ કડે તેજ માઈ નામ રામો ખરો ! ” રામાએ ગુસ્સો કરીને કહ્યું “ અરે અહેન, જે તમે રબ આપતા હો તે એને બંગલે જમને એને ઠાર કરી નાખું, અને એની બો બૂઝાવી દઉં ! પછી સરકર જેણે તો મને ફાંસીએ લટકાવે તો બલે ! ”

“ રામા એવું સાંદસ કદી કરવું નહીં ! એમ કીંવાથી આપણા હાથમાં શું આવ્યું ! એ તો ધધર એનો બદલો વળી આપશે ! ” તારા બોલી “ જે દરજ પરમેશ્વરની છે, તે આપણે બાળતીએ તો પછી પરમેશ્વરપર કોઈએ અત્યાર રાખતાંજ ખોટા કરે. માટે તું એવું અવિચારી : કામ કરતોજ નહીં ! ”

“ અહેન, તે વાત ખરી ! પરંતુ આપની સાથે ચંડાળે જે ચાલ ચલાવી છે, તે જોતાં તો એને જીતોજ રહેવા દેવો નહીં જોઈએ ! ” રામા બોલ્યો.

“ ધધરજ એની કરચીનો બદલો એને નક્કી આપશે ! ” તારાએ જણાવ્યું “ પણ હવે મને લાગે છે કે, પેલો મગન એના કરતાં સારો હોવો જોઈએ ! તે બિચારને નકામો મેં ફસાવ્યો, ને નાહક કેદની સજા કરાવી ! મુઘા નટવરની અકલે ચાલીને મેં પ્રપચ કરી તેના પર તરકટ રચ્યું, અને જુઠાં કસમ ખાધાં, એટલુંજ નહીં પણ મુઘા નટવરને લીધેજ મારે કારતનાં બાણાં પણ જોતાં પડ્યાં ! ”

“ તે તો ખરૂં તો ! હવે મળે નટવરને હાથે તમારે કેટલું વેકતું પડ્યું, અને નહીં કરવાનું કંઈ તમારે હાથે કીધું ! ” રામા બોલ્યો “ પણ તે વેળા તો તમે નટવરના પ્થરમાં આંધળા બીન થઈ ગયા હતા, એટલે પછી હું શું કરું ! હું તો ત્યારે જ જાણતો હતો કે, બહેન આ ખોટું કામ કરે છે ! ”

“ ત્યારે તે વેળા તેં અને એકદમ એવાં કેમ નહીં ? ! ” તારાએ કહ્યું.

“ બહેન, તે વખતે જો હું કંઈ બોલતો તો તમે અને હાથુત કરી નાંખતે, અને મારા પર કાપ કરતો! કારણ, તે પ્રસંગ એવો હતો કે, તમે માન નટવરને જ નેમ રચા હતો ! ” રામા બોલ્યો.

“ હા બાબ, તે વખતે તેમજ હતું ! પણ હવે મગન કાપ રસ્તે હાથમાં આવે તેમ અને ખરું ? ! ” તારાએ પૂછ્યું.

“ વળી આપ બીજાનાં પ્રંદમાં ફસાવાને તૈયાર થયા છો કે ? ! ” રામાએ કહ્યું.

“ પણ મગન કંઈ નટવર જેવો જણાતો નહોતો! નટવર તો મૂંઝો લુન્ડો ! ” તારા બોલી.

“ કેમ જણ્યું કે મગન પણ હમણાજ નહીં હોય ! ” રામાએ કહ્યું.

“ મગન અને આહતો ઘણો હતો તો ! ” તારા બોલી.

“ ત્યારે નટવર ક્યાં આટો આહતો હતો ? ! એ તો બધાએ ચોરના બાધ પંડી ચોર ! પર પુરૂં કાઢના થાય નહીં તે થશે નહીં ! ” રામાએ જણાવ્યું.

“ ના, ના, રામા, એ મગન એવો લાગતો નથી ! ” તારા બોલી “ અને એને હાથમાં લેવાની મારી મતલબ એ છે કે, નટવરનો એ કંટો વેરી છે, તેથી એને જો તું મેળવી લઈશ તો તો નટવરને એ બરાબર પૂરો પડશે, અને નટવરનો ઘાટ એ ધરશે પણ ખરો ! ”

“ એ વાત ખરી છે બહેન. ” રામાએ કહ્યું “ એને હાથમાં રાખ્યાથી નટવરને ખરાબ કરવાનો દાવ હીક ગણશે ! અને મને પણ એક જ ઉમેદ છે કે, કોઈ પણ પ્રકારે નટવરને પૂરો તો કરવો જ ! ”

“ પણ મગન કેવી રીતે હાથમાં આવે ? ! ” તારા બોલી “ એક વાર એને આપણે ફસાવ્યો છે, તેથી હવે હાથ આવવો મુશ્કેલ છે ! અને એને હવે બોલાવવા જઈશું, તો પણ એ આપણો વિશ્વાસ પણ કરશે નહીં તો ! ”

“ તેની જ તજવીજ કરું હું. ” રામાએ કહ્યું “ મગન રોજ ચોપાટી પર ફરવા જાય છે, માટે ત્યાં હું એને કાંઈ પણ પ્રકારે મળાશ, અને યુક્તિથી એને મેળવી લઈ બધી વાત કરીશ ! બાદ શું થાય છે તે પછી વાત ! ”

“ હા, હા ! રામા, એ તદખીર હીક છે ! તેં પણ અમ્મી જુક્તિ શોધી કહાડી ! આજે તું એ રસ્તો લે, અને જરૂર ચોપાટી પર જ ! કોઈ પણ પ્રકારે મને મળે તો પછી તરત હાથ પર લેતાં કંઈ વાર નથી ! ” તારાએ જણાવ્યું.

“ તે બધું હું કરી આપીશ ! તમે ધીરજ રાખો ! સર્વ સાફ થશે ! ” એમ કહી રામા ઘરમાં કચરો કહાડવા તથા સાફ કરવામાં રોકાયો.

તારા વિચારનાં વમનમાં ઘેરાતી કેટલીક વાર સુધી કાચ પર જ પડી રહી, અને થોડી વારે રામા પરગરીને પાસે આવ્યો, ને બોલ્યો “ બહેન, હવે તમે કંઈ જમવાનું કરી લો, ને ખાઈને જો ધડી નિરાંતે સૂઓ. ”

“ રામા, મરથી આજે ખવાશે નહીં ! ” તારા બોલી “ કેમકે ઘરમાં તદન અવક જોવું છે, અને રસોડું પણ સાફ કરવાનું હશે, તેમજ હાલ તરત રાંધવાનું ભટ પણ મળી શકનાર નથી ! ”

“ બહેન, ભટ તો હમણું ને હમણું ક્યાંથી મળે ? ! પણ રસોડું વગેરે તમામ મેં ઘોઘ

નાંખ્યું છે, અને હવે માત્ર તમારે સપડી પર બે તપેલી મૂકી દેવાની છે. હું દેવતા સમગાવી આવું છું તે પર તમે તમારે માટે કંઈ કરી લો, અને હું તો ગિરીમાં જમી આવીશ. ” રામાએ જણાવ્યું.

“ પણ મારાથી આજે ખવાશે નહીં ! પેટ તો રોજનું લાગ્યું છે ! એ કંઈ હોડનાર છે ! માટે આજનો દાહાડો એ બધી માથાફટ કરવાની નથી ! ” તારા બોલી.

“ તારે ખજારમાંથી તમારે માટે કંઈ ગંગાવે તમે કહો તે લઈ આવું ? ” રામાએ જણાવ્યું.

“ મને કંઈ ખાવાનું મનજ નથી ! ” તારા બોલી “ જીએ કંઈ ભાવજ થતો નથી ! ”

“ જલેબી ભાવશે ? તાજી બેકને લાવું ? ” રામાએ પૂછ્યું.

“ ના, ના ! ”

“ તારે મેહેસર લવું ? ”

“ અંદાં ! ”

“ દુધીતો હલવો ? ”

“ આઠ ! ”

“ માવો ! ”

“ છટ ! ”

“ ખરશી ? ”

“ છ છ છ છ છ ! ”

“ બદામનો હલવો ? ”

“ યુ-યુ-યુ ! ”

“ ગોપાપુરી ? ”

“ નહીં રે ! ”

“ સેવ મમરાં ? ”

“ ના ભાઈ ના ! ”

“ ભજ્યાં ! ”

“ બજ્યાં ભજ્યાં ! ”

“ કચોરી ? ”

આ વસ્તુનું નામ સાંભળતાંજ તારા લગાર વેચરમાં પડી, અને કચોરી પર લગાર ભાવ જણાવ્યો ! તેથી રામાએ જણ્યું કે “ કચોરી કંઈક ભાવશે ખરી ! ” એમ જણી તે બોલ્યો “ હા, હા, કચોરી લાવવા કા બહેન ! એ લગાર તમને ભાવશે ”

“ પણ કચોરી તો હુનમાનગલીમાંથી લાવે ત્યારે ! કેમકે ત્યાંના જેવી બીજે અતી નથી ! બીજાએ બતાવે છે, પણ તેની સ્પષ્ટિ થતી નથી ! ” તારાએ જણાવ્યું.

“ હુનમાનગલીમાંથી લાવું ત્યારે ! ” રામા એમ કહીને બેચાની લઈ હુનમાનગલીમાં કચોરી લેવા ગયો.

તારાએ મોં ધોધ સાફ કીધું, અને નાહીને, કાંઈ દાહાડો તો નહીં, પણ આજે પાંચ માળા ફરવી પ્રહતું નામ લીધું ! એટલે રામા કચોરી લઈ આવ્યો, અને તેમાંથી તારાએ ચાર પાંચ ખાઈને ખાટીની રામાનેજ આપી દીધી, જે રામા ખાઈ ગયો, અને પછી વીસીમાં જમવા ગયો. હરમાન તારાએ પોતાનું કપાટ ઉઘાડ્યું, અને તિજોરી ખોલી અંદર પોતાનો રાખેલો માલ દાગિના ત્રિગેરે તપાસી જોયાં, અને કપાટમાં પણ થોડી ઘણી ઉપક્રપાથક કરી નાંખ્યું, અને એટલામાં રામા જમીને પાછો આવી પહોંચ્યો.

“ રામા હવે લગાર મારે માટે ચાહે કરે તો ઠીક, કેમકે બૂખ મરી ગઈ છે, પણ લગાર કરશે તો જીવ ડોહાળાતો મરશે. ” તારા એ કહ્યું “ અને પછીનું જલદી ચોપડી પર જા ! ”

“ બહુ સારું બહેન. ” કહીને રામાએ ચાહે કરવા માંડી.

તારા હીયકાપર બેઠી એટલામાં સામે બારણેથી નટવરની માતા રતનલક્ષ્મીની નજર પડી અનેની આંખો સામસામી અચળાઈ, અને રતનલક્ષ્મી જાણે તારાને જોઈને બળી જતી હોય હોય તેવો ક્રોધ રતનલક્ષ્મીએ તારા પ્રત્યે બતાવ્યો ! તારા તે સમજી ગઈ, પરંતુ તેણીએ આડી આંખ કરી નાંખી.

તારાનું મન પ્રચિત રહ્યું ! મગનને મેળવી લેવા માટે તેણીનાં અંતઃકરણમાં ઉછાળા

માર્ગ, અને ઓટલામાં રામે આઢે લઇને આવ્યો. આઢ તારાએ પીધી, અને વાસણ પડતાં મુકાવી રામ ને કહ્યું “ હવે તોતું ઝટ ચોપાટી પર આવ્યો જા, અને કાઢ પણ પ્રકારે મગનને સમજાવી આવે ને આવે અહીં તેડી લાવુ ! ”

“ પણ બહેન, તે અહીં કદાચ આવવાને ના પાડે, ને બીજે કાઢ રથને મુલકાતનું રાખે તો તમે આવશોની ! ” તારાએ પૂછ્યું.

“ તને જેમ ઠીક લાગે તેમ કરજે ! મારે તો કાઢ પણ પ્રકારે તેને મળવું છે ! તારા બોલી

“ સારે હવે હરકત નહીં. ” રામે એમ કહી માથે ટોપી મૂકી તરતજ ચોપાટી તરફ આવ્યો

હવે તારા ધરમાંથી સંકળ દબને દિવાનખાનામાંજ બેઠી, કે કાઢ આવે તો સંભળાય

તારાએ મગનને કેવી રીતે મળતી લેવો તેના વિચાર ગોઠવવા માંડ્યો ! મનમાં વિધ વિધ વિચારના વટાણાવા વિઠળાવા ! તારા અરધી ઝાંડી બની ! મગન પર જળખે જોર તૂટી પડ્યું.

“ બસ ! જો મગન અહીં નહીં આવશે તો હું એને ઘેર સામી :જીએ મળીશ ! તેમ કરીશ, પરંતુએ દુષ્ટ, દગલખાજ ને વિચારસંકટ નટવરને જરૂર ફસાવવાની ! ” એમ બોલતી તારા પીઠમાં બેઠા થાળ, ને પીઠમાં આવી પડે !

પાંચ વાગી ગયઃ છે. ચામટી પર સેલેલાણીઓની ટહીમાં છે. પંચરંગિ સ્ત્રી પુરુષો વિધ વિધ વેશમાં આવતાં જાણાય છે. કેટલાક ચોપાટી પર ફરે છે, અને કેટલાકો પથ્થરના બાંકડા પર બિરાજેલા જોવામાં આવે છે. યુરોપિયનો પોતાની મરમોનાં ગળામાં હાથ નાખી ગાટપીટસાંધપીટ કરતાં ફરે છે ! ફિરંગીઓ ને ફિરંગીઓની સંખ્યામાંજ દર્યા આવેલા છે ! તેમાં “ બપોબ બારી ને ખીસાં ખાલી ” જેવા પણ કેટલાક પા રીઝો પત્રાચ મારતાં ને બડી બડી વાતોમાં “ હા હા ” ને “ હી હી ” કરતાં ગંભીર કરે છે પારસણોનાં ઠંક ઓરજ છે ! બાતબાતની સાડીઓ ને ફિશિ યારી ફેશન ના પોલકા, અને વિલાયતી બૂટના બપકાં બારી છે ! ફરિયાનાં ઉછળતાં મોખના પવનના સપાટાના શરમાં માથાની સાડી સડસડાટ ઉડઃઉડ કરે છે ! એક હાથે સારીની પાટલી પકડીને અને બીજે હાથે માથા પર સાડી ગોટલેલી રાખવારે નિસિસ પારસીઓ ધણી ખંત રાખે છે આંખે અરમાની જોંટ પણ જણાતી નથી, અને કેટલીક સુધારાની ટોચ પર ચઢેલીઓ તો વળી માથે ટોપી મુકેલી દેખાય છે ! પછી તે ખરી પારસણ લેખે જાળખાય કે ચાહુદન હોય, તેની પરિક્ષામાં બીજેએ આંગળીની ધરાતરથી વાકેફ થવાને વધારે રસ માને છે, અને આ સુધરેલી પારસણો-મડમડીઓની બહેનોને જોઇને જેમ ચકિત થાય છે, તેમજ તેમની નિંદા કરી ધડીક હાસ્ય વિનોદની ચકચાર ચલાવવાને પણ બીજેએ ચૂકતા નથી ! તેમાં વળી કેટલાક ઠોંસિયા ને લફંગાઓ તો તે નાજૂકડીઓનાં અંગને અચણતા પસાર થવામાં વિશેષ આનંદ ને ઉત્તમતા માને છે ! અને એવા લફંગાઓની પણ સુખ્યાઈમાં કયાં ખોટ છે ! દગલે દોળ !

નિંદાઓમાં સુધરેલાં કુટુંબોના ખદાર ચોપાટી પર ઓછો જણાતે નથી ! પારસી ને પારસણો જેન ગોરા સાહેબોની ખરાબરી કરવાને શીખ્યા છે, તેમ કેટલાક હિંદુ યુવાનો ને યુવતીઓ પારસી ને પારસણોની દેખાડેખી કરવાને, અને દુનીઆદારીનાં મેદાનમાં સુધારાની મરકરી કરાવવાને મેદાન પડ્યાં છે ! કેટલાક હિંદુઓ યુરોપિયન ટ્રેસમાં જાણે શીરગી કે સાહેબોનાં ‘ જુટલેલ ’ સમાન જોવામાં આવે છે, તેમજ કેટલીક હિંદુ રંગીલી-છંબીલીઓ જાણે પારસણમાં પરખાવાને મનન કરતી માલગ પડે છે ! માથાનાં વાળ કાપીને કાખરચીતરા મુઝાઈ જાણે વાખરણો દેખાતી હોય, એમ જુદાઓ બોલે છે ! કપાળે કંકુની ટપકી કરે તો રજેને કપાળની કાર્તિને કથંક લાગી જતું હોયની ! તેમ કપાળ જોતાં તો જાણે એમ સમજાય કે, છતે ધણીએ રંડાયલી ! ગમે તેવી પૈસાવાળાનાં ધરની પણ હાથમાં કાચની બંગડી શીવાય બીજું કંઈજ નહીં ! આવી તેમની રમુજ રચના નીરખીને અન્ય કહાખોર કોવિયાઓ તેણીઓની ધરકેલખાજ કરવામાં મજાં રાખતા નથી !

કિનારા પર ગાડીઓની હાર પણ લાંબી ઉભી છે. કેટલીક જે ઘોડાનાં, કેટલીક એક ઘોડાની, અને બાકીની વિક્ટોરીયા પણ છે. તેમાં કેટલાકો લાંબા ટ્રાંચીવા કરીને હવા ખેંચી પડ્યા છે. કેટલાકો ગાડી નીચે ઉતરીને ઉભા છે. અને કેટલાકો પણ ચાલીને પસાર થતાં પોતાની ગાડીઓને પોતાની પાછળ લેવડાવે છે. એ લાગાં ખીજી બાજુએ આવેલી રેલ્વે લાઇન પરથી એક લોકલ ટ્રેન દોડતી પસાર થઈ. કેટલાક ઘોડાઓ ચમક્યાં. ગાડીઓ એક ખીજીની સાથે અથડાઈ. અને ચોપાટી પર ઘોંચાટ થઈ રહ્યાં. પણ તેટલાથીજ વાત અટકી, અને પછી શાંતિ થઈ રહી.

રામો આવીને કિનારાના નાકા પર ઉભો. ઘોડીક વાર આસપાસ નજર કરી, પણ મગન કંઈ જણાયો નહીં, અને તેથી રામો રાહ જોતોજ ઉભો. એટલામાં મગનની ગાડી આવી. તે નાંચે ઉતર્યો અને ચોપાટીની પગથી પર ચાલવા લાગ્યો. રામો ગુપ્તગુપ્ત તેની પાછળ ચાલ્યો, અને એમ કરતાં ચોપાટીનું વાલકેશ્વર તંદુરુ નાકું આવ્યું. મગન પાંચ વળ્યો, અને તેટલામાં તેની નજર રામા તરફ પડી. તે તો ગમરાયો કે “વળી કંઈ તારાએ આને મારી વેતરાણુ કરાં મને પાકો ફસાવવાનેજ મોકલ્યો છે કે શું ખસા !”

પણ રામાએ તેને નમીને સલામ કરી, અને તે કંઈ બોલવા જતો હતો, એટલામાં મગન તેને પુછ્યું “કેમ બન્યા, તું અહીં કેવાયો ?”

“સાહેબ, તમને મળવાનેજ આવ્યો છું.” રામાએ ઉત્તર આપ્યો.

મગન આ સાંભળી ચમક્યો, ને કહ્યું “વળી કંઈ તારી નાચ કેટલીજ અજમાવવા આવ્યો છે કે હાગમેર ?”

“નારે સાહેબ, હવે તે દહાડા ગયા. હવે તો તમે મારી વાત સાંભળશો તો તમારા તમામ વિચાર બદલાઈ જશે !” રામાએ કહ્યું.

“એટલે ?” મગને તાબુન થઈ પુછ્યું “તું પેલી તારાને ત્યાં હવે નથી કે શું ?”

“ત્યાંજ છું સાહેબ.” રામો બોલ્યો.

“હું હું હું !” મગને માથું હલાવીને જણાવ્યું “તેમાંજ વળી કંઈ નવું તરકટ કરવા માટે મારી પાસે આવ્યો છે કેમ ?” યુ ગરકત. તે દહાડે તો તેને તે રાંડે મળીને અને ફસારી નાંખ્યો, પણ તું ચાલ રાખજે, અને તારી તારાને પણ કહેજે કે, હવે તો પાંજરામાંથી વાધ છુટ્યો છે. માટે હવે જોજો તમારા હાલ કે શું તે ! એક વાર પ્રપંચ ને તંદુરસ્તો બદલો અને પરાખર અખાડુ નહીં તો હું મારા આપનાં ખીજતો નહીં. હવે તમે મારા મોંગાંથી ક્યાં છટકાતાં છો !” મગ. એમ કહી વિકાળ ડોળા કહારી ખુબ જોરમાં ઘાંત કમકમાવ્યાં !

રામાએ હાથ જોડી કહ્યું “મગન શેઠ આપ ગભરાઓ નહીં; એવું કંઈજ નથી !”

“હા ! હા ! ખરી વાત ! મારાં મૂક ગામ ગયાં નથી તો કે વારે વારે તમારા પ્રપંચનો ભોગ થઈ પડીશ. હવે તો મારા પ્રપંચનાં ભોગ થઈ પડશે ! ચાલ રાખજો ! જે આ માહતો પૂત જાય છે તો તારા ને તારી તારાના હાડકાં એવાં તો લંગાવું કે, જે વરશે પણ આટલામાંથી નહીં હલે !” મગને મુઠ પર હાથ ફેરવતાં જણાવ્યું “હવે કંઈ આ બંદો છોડે તેમ નથી તો ! સાપને હાંછેડીને ક્યાં જશો ? !”

“મગન શેઠ, તમે ભગર ગાંડે કંઈ સાંભળશો કે નહીં ?” રામાએ કહ્યું.

“હવે કાનાં ભોગ લાગ્યાં હોય કે તારાં સાંભળે !” મગને જવાબ્યું “હવે તો તને વેગ-જેથીજ નપરકાર !”

“પણ મારી હાકત તો જરા સાંભળો મહેળ્યાન ?” રામો બોલ્યો.

“શું કહેવું છે ? બોલ !” મગને કંટાળીને કહ્યું.

“ જુઓ મહેરમાન, નટવરની સાથે તારાને તુટ પડી છે ! ” રામે ભોમ્બો.

“ જલ્દાનમાં ગયો નટવર, ને મટરમાં મધ રાંડ તારા ! મારે તેમને શું પોક મુકવા છે ! મારી આગળ તેમની વાતજ કરતો નથી ! મગન ભોમ્બો.

“ અરે સાહેબ, લગાર ધીરા પડો ! વાત તો સાંભળો ! ” રામાએ નમનતાપથી જણાવ્યું.

“ તેથી તું શું કહેવા માગે છે ! ” મગને કહ્યું.

નટવરની સાથે તારાને સન્નિવેશ વેર બંધાયું છે, અને તે વેર વાગવાને માટે તેઓ રસ્તો જોધે છે ! અને હું જાણું છું કે, તમારે પણ નટવર પર વેર છે, માટે જો તમે તેમને મદદ કરો તો નટવરની રેવડી લુટવાને વિશ્વંસ લાગે નહીં ! ”

મગન વીચારમાં પડ્યો, અને તેનાં હૃદયમાં આ વાત ઉતરી નહીં, તેથી તે ભોલ્યો “ એ તું કોને સમજાવે છે ! તે રાંડ નટવરના બંગલામાં તો રહે છે, અને વળી મને સમજાવે છે કે, તેઓ વચ્ચે વેર બંધાયું છે ! અરે ભરે લુચ્ચા ! શંસીયા ! એમ કરો વળી ? આ પ્રપંચમાં મને ફસાવવા આવ્યો છે કે સુવર ! નીકળ અડીથી ! ”

“ શેઠ, તમે જરા ધીરજથી મારી વાત સાંભળશો કે ઉપલેક્ષ મને ઉઘારી દેશો ? ! ” રામાએ સમજાવીને કહ્યું “ આજ સુધી તો બંધબેજ સાથે રહેતા હતા, પણ આજે તેમની વચ્ચે તકરાર થઈ, અને તે એટલી બધી હદ સુધી કે તારા બહેન ત્યાંથી રડતાં રડતાં ઘેર પાછા આવ્યા છે, અને હવે તમનેજ યાદ કરે છે ! વળી તમને ખરાબ કંઠવવામાં પણ નટવરનોજ હાથ હતો, અને તેની શીખવણીથી તારાએ તમારા પર આટલો મજબૂત શુભચેતી હતો ! તેમાં તારાનું અંતઃકણ રાજી તો નહોતુંજ, પણ નટવરના પ્રેમમાં અંતરહીન અને ભોળવાઈને તમારી પર તરકટ રચનામાં તારા સામીલ રહ્યો ! પણ હવે તે વાતો તેમને ઘણો પરતાવે થાય છે, અને તમને કાંઈ પણ પ્રકારે તે મળવા માગે છે ! ”

મગનને હવે કંઈક વાત મનાઈ, પરંતુ તેણીને ઘેર જવાને તો તેની મરજી થઈ નહીં ! પણ તેણે જણાવ્યું “ એમજ જો બન્યું હોય, અને તે જો મને મળવા સાહતીજ હોય તો હું તને કહું ત્યાં તેણીને તું લઈ આવ ! પણ તેણીને ઘેર તો હું કદી આવીશ નહીં ! કેમકે તારી વાત વીશે મને હજી શક છે, અને એક વાર મેં જે ખત્તા ખાધી છે, તેથી હવે ત્યાં આવવાને માફ મન કહ્યું કરવું નથી ! માટે તેણીને જો સાત ફેરા મરજી હોય તો હું કહું ત્યાં તેડીને આવ ! ”

“ શેઠ, હવે તમારે મજાવા જેવું કહ્યું નથી ! લગાર મારા મરીજ પર વીશ્વાસ રાખો ! હું તેમને કંઈ પણ આંચ આવવા નહીં દઉં ! ” રામાએ જણાવ્યું.

“ તને પણ હું ઝોળણું છું કે, તું વળી ચોરનો ભાઈ ઘડીચોર છે ! ” મગને ડોકું હલાવીને કહ્યું “ માટે જો તેણીને મારી મુલાકાત કરવીજ હોય તો આજે આઠ વાગે તેણીને લઈને તું આ ચોપાટીના બાગમાંજ આવજો અને હું પણ ત્યાં જો સમયે આવીશ ”

“ વાઈ તેમ તો તેમ ! હવે છે કંઈ ? ! ” રામાએ કહ્યું.

“ તો ભરે ! આઠ વાગે બરાબર સાથે લઈને આવજો ! ” મગને જણાવ્યું.

“ ઠીક, બહુ સાઈ. અત્યારે હું હવે રજા લઉં છું. ” રામાએ કહ્યું.

“ હા જા; પણ મને ફાગટ ફેરો નહીં પડે, હો કે ? ” મગને જણાવ્યું.

“ નહીં આવીશું; અને તમે પણ જરૂર આવજો. ” એમ કહી રામે ત્યાંની પાછો ગયો.

મગનનાં મનમાં કંઈ કંઈ તરંગ ઉઠ્યા ! તારાની બાબતમાં તેને ઘણો શક ગયો ! તેણે ધાર્યું કે “ રજોને વળી કંઈ નવું તપ્કીટી તટ જોઈવવાની યુક્તિ તે રાંડ કરતી હોય ! ” એમ મનમાં બાંધણી બાંધતાં વળી વીચારે કીધો કે શીકર નહીં ! એક વાર મજા, પછી તેણીની વાત-પરથી જે લેશે તે અટ સમજશે ! કપટ કરશે, તો પણ વાતમાંથી હું પારખી લઈશ, અગર તેણી

ના હાથ દસ્તાવેજ લખને કામ પાડીશ ! ” એમ વીચાર કરી પોતે પણ પોતાને ઘેર મથો અને બને ઝટ વાળુ કરીને પાછો કપડાં પહેરે તકમાર મથો.

“ કેમ રવાનીનાથ, આજે વળી રતના પાછા ક્યાં જાયોછે ? ! ” ગુલાબે ચીતાતુર મહેરે પુછ્યું.

“ હમાર ચોપાટી પર એકની મુલાકાત લેવાની છે તેને માટે જઈશ્યુ. ” મગને જણાવ્યું.

“ વળી પાકિં તમે મુલાકાત લેવાનું સર કીધું ? ! ” ગુલાબ શોકાતુર વદને પ્રશ્નમાં બોલી “ આટલી બધી ખંતા ખાંધી, અને મુલાકાતોની મોડોણને લાંબે તો બધા ખરાબ કરી ! તોપણ મુલાકાતોનો પીકો છોડતા નથી ! હવે તમને મારે શું કહેવું ? ! હજી વળી કંઈ નિષ્પદુઃખ મોગવવ ની હોંસ બાકી રહી ગઈ છે કે શું ? ! ”

“ તું મભગ નહીં વહાંલી ! હવે કોઈ બીજા દંદમાં ફસાઈ તેમ નથી તો ! એ તો પેલા નરસરનો માટ ધડવાને માટે બધી તજવીજ રૂંદે છું ! ” મગને જણાવ્યું.

“ પણ તેનો ઘટ ઘડના જતાં કંઈ તમારો ઘટ ઘડાઈ જાય નહીં, તેની ખુબ સંભાળ રાખજો, ને પોંકા વિચાર કરીને પગલાં ભરજો ! કેમકે સરકારના કાયદા કપરા છે ! ” ગુલાબે બોલી.

“ તે વાતની તારે હવે કંઈજ ચીંતા કરી નહીં ! એક વાર પ્રસાથો કંઈ વારે ધમીએ ફસાવાનો નથી ! હવેતો સો ગળણે ગાળીને પાણી પીશ ! સમજી કેની ? ” મગને જણાવ્યું.

“ સો ગળણે ગાળો કે બસે ગળણે ગાળો ! પણ નળણો દહાડો હોય તો નમળું થતાં કંઈ વાર નહીં લાગેતો ! આપણાં ગઢ બાર નળણાં હોય, ત્યારે તો ડાહ્યા થઈને શુપ શુપ ધરમાંજ બેસવું વધારે સારું કે પંચાત નહીં ! ” ગુલાબે કહ્યું.

“ નહીં, નહીં, તું શીકર નહીં કર ! તારે હવે મારે માટે કરી ચીંતા નહીં રાખવી ! ” ચોગરકમ વિચાર કરીનેજ કામ કરીશ ! ” મગને કહ્યું.

“ તપે જણો ત્યારે ! ” ગુલાબે કહ્યું ‘ પણ વહેલાં આવજો ! ’

“ હમણાં આવું છું ! ” એમ કહી મગન ચોપાટી પર જતા માટે ઝડપમાં ઘેરથી નીકળી પડ્યો.

ચોપાટી પરથી નીકળેલા રામો હંતારજો ડગરે તારા પસે આવ્યો. તારાએ રામાને ધરમાં જતાંજ પુછ્યું “ કેમ રામા, સિંહ કે શિયાળ ? ”

“ બહેન. કામ ફોલ છે ! અને હવે તમે જલ્દિ પરવારી લો; કેમ કે ચોપાટીના બાગમાંજ મગવાનું નક્કી કીધું છે. સાંપકાળ થઈ છે, અને રાતના આઠ વાગે આપણે ત્યાં પહોંચવું જોઈએ. મગન પણ તેજ વખતે ત્યાં આવશે, અને પછી આપી મુલાકાત થશે. ” તારાએ કહ્યું.

“ હા બહેન; અને હવે તમે પરવાસી લો. ” રામો બોલ્યો.

તારાએ તરતજ વસ્ત્રાલંકર સજ્યાં, અને બપોલો કીધો તો ખરો, પરંતુ તેમાં સુધરેલી સાદાઈ વિશેષ હતી ! ચરીરે ‘ શુભ મુકેલું પેલકું, ’ અને એક રેશમી સાડી પચેરી, અને કાને એક સાધારણ કીંમતનું એરિંગ લટકાવ્યું. હાથમાં માર કાચની એકેકી પાટલીજ પહેરી, અને પગમાં ખુટ ને મોજાં તો ખરાંજ ! એટલે સાધારણ બપોલો કરીને તારા સુમારે સાડાસાતને સમયે ઘેરથી રામાની સાથે નીકળી, અને બારણાં વચ્ચે પોતાના લેવાને બેસાડ્યો તથા દાઢરને દરવાજો તાળું દીધું, અને બીજાં બારી બારણાં પણ બંધ કીધાં.

મગન આઠ વાગ્યાની અગાઉ બાગમાં આવીને આમ તેમ આટા ખાય છે, અને તારાની શહ જતો નજર ફેંક્યા કરે છે. એટલામાં તારા આવી. તેણીને જોતાંજ મગને તેણીને ‘ શોકહેન્ડ, ’

કરી હતું. “ જોહો ! તારા, કેમ છે ? ખુશીમાંતો છે ની ? ”

“ હા, અપતો ખુશીમાં છો ? ” તારાએ સામે વિવેક કીધો.

“ જો વસ ! ” મગને કહ્યું. “ અને વળી તને જોઇને વિશેષ ! ”

તારાએ પછી રામાને ઇશારત કાઢી રાો ખસી ગયો, અને તારા તથા મગન ત્યાંથી ચોરકે જઇને એક પાંકડા પર બેઠાં. કે જેથી કોઇ એકદમ જોઈ શકે નહીં. “

“ તારા, તારો નટવર શું કરે છે ? ” મગને વાતનો પ્રારંભ કીધો,

“ મારો નટવર ? ! ” તારાએ કહ્યું.

“ અલખત ! ” મગને કહ્યું. “ એકવાર નહીં પણ સાતવાર ! ”

“ ભારે તમારો નહીં કે ? ! ” તારાએ પુછ્યું.

“ મારો હતો ત્યારે હતો, પણ હવે મારો નહીં. ” મગને જણાવ્યું.

“ ભારેતો મારાએ હતો ભારે હતો, અને હવે મારો પણ નથી. ” તારા બોલી.

“ મને તો રામાએ માત્ર એટલુંજ કહ્યું કે. તમે બંને વચ્ચે તકરાર થઇ છે. પણ તકરાર શા માટે થઇ, તે કંઈ તે બેણો નથી ! ” મગને જણાવ્યું.

“ તકરાર થવાનું ધરણ માત્ર એતો કુતરા જેવો સ્વભાવ ! ” તારા બોલી.

“ એટલે ? ! તે શું વળી ? ! ” મગને પુછ્યું.

“ મગનજાહ. તમે અધું જાણીને મારું મોઢે તમે બધો પાંચડો પડાવો છો. પણ મને કહેતા સગમ લાગે છે. તો પણ ઇશ્વરે તેવો જખત આપ્યો, ભારે મારે કલાં વગર ચાલતું નથી. ” તારા લગભગ જોખમાં આંસુ આણીને બોલી,

મગનને તારાપર ક્યા આા. તેણે પોતાના અજ્ઞાતામાંથી ફમાલ કઢાડીને તારાની આંખોલુછી નાખી, અને તે બોલ્યો “ તારા રડ તરી ! શાંતિ રાખ. હું તો તને પ્રથમથીજ કહેતો હતો કે, એતો જીવ બહાર બટકતો છે, એ કુતરાની મશરૂકાણે ઠેકાણે એ બટકે છે ! પણ તારા મગનમાં ખરી વાત ઉતરી નહીં. હવે પરતાઈને શું કરશે ? ! ”

“ મગનજાહ, હું એના વિશ્વાસપર ભોજવાઇ, અને છતાં સુંધી હું એમજ જાણતી હતી કે, માત્ર મારા પાંજ એને પ્યાર છે. પણ હેહા અમે ફરવા મયાં, ત્યાં એક નાયકણ એને મળી અને તે વખતથીજ એનું ચીત ચળ્યું. એ માત્ર પર તીરસકાર જતાનીને મારી સાથે લડી પડ્યો અને પાંચગાંથી ધક્કા મારીને મને પહોડી મુશી. ” તારા આપ કહેતાં વળી રડી પડી.

મગને તેણીને ધીરી પાડી, અને કહ્યું “ તનેતો હમણાંજ ખાત્રી થઇ કે નટવર બહાર લટો છે, પણ હું તો એને અમલથી જોગણું છું. અને એની નયે નમ્ર સારી પેડે જાણું છું ! ”

“ પ્રથમથીજ જો હું એના પ્રપંચ જાણી હોત તો હું એની સાથે કદી પણ પ્યારમાં પડતે નહીં, ને મારો જીવ બચડતે નહીં. હવેતો હું આમથીએ રવડીને આમથી એ રવડી ! એની મહોમણમાં મેં મરા પતીવું. પણ બેયું, અને હવે હું રવડી ગય. તારા રડતી બોલી “ હવે મારો અવતાર તો મારી મુશ્વરતાયોં બહારતો બગીજ બચોતી ? ! ”

“ તું મમરા કહીં. સકં સાકં થશે. તારો વર સ્વતંત્રદાસ મારો પરમ મિત્ર છે, અને તે મારા હાથમાં છે. માટે તેને સમજવવાની તજવીજ હું કરીશ. ” મગને જણાવ્યું.

“ પણ તેમની સાથે હવે મારું મન મળ્યું મુરકેલ છે. મને તેડકો મીઠાપ થાય, તો થયું અંતરના આમળા કદી છુટે છે ? ! ” તારાએ જણાવ્યું.

“ તારા વર સાથે તું ઉપલેક સમંધ રાખજે, અને પછી તો હું છું કેની ? ! ” મગને જણાવ્યું. “ હું તને પ્રથમથીજ ચાહું છું, અને તારા પ્રત્યે મારો પૂરું પ્રેમ છે, પરંતુ દીલગીર છું

કે તે મારા પર ધોક્કાર બતાવીને માત્ર નટવરની ચાકચે ચાલી જોર મને ખરાબ કીધો, ને મારી આત્મને એવ લગાડી, એટલુંજ નહીં પણ હું દુનીયામાંથી ઉખડી જઈ એટલી હદ સુધીનો પ્રપંચ બચાવી મને હેરાન હેરાન કરી નાખ્યો ! ”

“ મગનલાલ ! એને માટે હવે મને ઘણો પરતાવો થાય છે, અને હું આંખની પાસે મારી માથું છું ! હવે તે આમજો આપ નહીં રાખતાં, મારા પર દયા અને મમતાથી મહોખત રાખો એટલીજ મારી વીનતી છે ! ” તારાએ હાથ જોડીને કહ્યું.

“ તારા ! હું કંઈ નથી. આ માગ પેટમાં તારે તીવે આમજો રહે તેમ નથી; અને હું સમજુ છું કે, તું માત્ર નટવરની દોરવેલી દોરણી છે ! અને તેથી તેને માટે તારા પર મને કંઈજ ગુસ્સો નથી, પણ માત્ર નટવર પર મને ઘણો ધીક્કાર છે, અને તેને કોઈ પણ પ્રકારે જોઈ લેવાના વીચારમાં છું ! ” મગને જણાવ્યું.

“ મારો પિયર પણ તેજોજ છે, અજો તેથીજ હું આપની મુતોકામ ચાહુતી હતી ! માટે કોઈ પણ પ્રકારે એ મુઆ કપડી કઠાચી ખમર લેવાય તો કીક ! ” તારા જોલી.

“ તે બધી તજવીજ હું કરશ. અને મારી ને તારીકોશ પુરી કીશ ! પણ તુ વળી વખત આવતાં પછી મને જોગવાય નહીં, આ વળી પછી નટવરને મળી જાય નહીં, તેની ખાતરી મને કેમ થાય ? ” મગને જણાવ્યું.

“ આપ કહો તે બધી આપુ ! ” તારા જોલી “ આપ કહો તેવા કસમ ખાઉ ! અગર આપ કહો તમે કહે ! ”

“ કસમપર તો મને ખીલકુલ વીશ્વાસજ નથી ! ” મગને કહ્યું.

“ તારે આપ જેમ ફરમાવો તેમ કરવા હું તૈયાર છું ! ” તારા જોલી.

“ ત્યારે એમજ છે ત્યારે તો તું મને લખી આપ ! ” મગને કહ્યું.

“ હા, મહેદી ખુશીથી ! આપ કહો તેમ લખી આપુ ! ” તારા જોલી.

“ તું મને એવી મતલબતું લખી આપ કે “ મારા શિવાય આજ પછી કોઈની સથે પણ તારે પ્યાર બાંધવો નહીં, અને હું જે કહે તે તારે કબુલ કરવું, ને હું કહું તેટલુંજ તારે કરવું, અને જીવતાં સુધી મારી આજ્ઞામાં રહેવું ! ” એ મતલબતું લખી આપે તોજ હવે તો તારા સથે સંબંધ સાધું ! ને શિવાય મને વિશ્વાસ આવે નહીં તો ! ” મગને જણાવ્યું “ મેં તારી સાથે કદી પણ એવી સાથ બચાવી છે કે, મારા પચ્છી તને વિશ્વાસ હતી બપ ? અને તેં મેં વિશ્વાસ નહીં રાખવા જેવુંજ કીધું છે ! માટે માત્ર તારેજ લખી આપ ! તી ફરજ છે ! ”

“ બસે ! તેમ તો તેમ ! આપ મને ખરડો કરી આપો, અને તે પર હું સહી કરી આપુ ! ” તારા જોલી.

“ લે હમણાંજ ખરડો કરી આપુ છું ! ” એમ કહી મગને ગજવામાંથી કાગળ ને પેન્સિલ કઢાવીને બાગના એક ફાનસ પાસે જઈ નીચે પ્રમાણે ખરડો તૈયાર કીધો:-

“ મારા પ્યા મગનલાલ,

આપનાપર મારો પુરું વિશ્વાસછે; અને આપની સાથે મારે જે સંબંધ થયો છે તેથી હું આપને મારો પ્યાર અપેયુ કર છું, અને આપની આજ્ઞામાં જીવતાં સુધી રહેવાને હું બંધાઈ છું, અમ નકરી માનશો, અને આપના શિવાય ખીજ કોઈની સથે પણ હું સંબંધ રાખીશ નહીં, એમ હું આ લખીને આપને ખાત્રી કરી આપુ છું. હુકમાં આજથી હું અપનીજ છું. ”

ઉપર પ્રમાણે લખીને, મગને, તારાને વાંચવાને માટે કાગળ આપ્યો, અને તારાએ વાંચીને કહ્યું

“ એમા એમ લખ્યું છે કે,, અજીવી હું આપનીજ હું. ” ત્યારે તાયે વળી એમ પણ જણાવેલી કે ” તમે પણ મારાજ છે.

એમ લખવાને મને કશી વધી નથી, પણ એનો બાતરૂં અંદરજ સમાધ ગયો છે, માટે એમ લખવાથી વિશેષ કંઈ લાભ નથી ! ” મગને કહ્યું.

“ ત્યારે તે લખવાની જરૂર નથી. લો હું સહી કરી આપું છું. ” એમ કહીને તારાએ તરત પેરલીકવીર તે પત્ર પર સહી કરી આપી, અને પછી મગને તે પત્ર લઈને પોતાના ડગલાના ગજવામાં મુક્યો.

“ પણ મગનજાણ, હવે તમે પાછા મને ક્યારે મળશો ? ” તારાએ પૂછ્યું.

“ હું વળી બે આર દાહડા પછી મળીશ; કેમકે તારા વરને હવે મારે તજવીજથી સીસ માં ઉતારવો પડશે, અને કોઈ પણ પ્રકારે તે તને બોલાવે, તેવું કરવું પડશે ! ” મગને જણાવ્યું.

“ હું તેમને ઘેર નહીં રહું, તેના કરતાં મારા ધરમાંજ તેઓ અવીને રહે, તેમ કરવું જોઈએ ! ” તારા બોલી.

“ તે પણ તજવીજ ધીમે ધીમે હું કરી આપીશ ! ” મગને જણાવ્યું.

“ પણ તેની સથે જો મારે રહેવાનું થશે, તો પછી તમારાથી મારા ધરમાં ફરી રીતે આવશે જવાશે ? ” તારા ચિંતા કરતી બોલી.

“ તેની તો કંઈ હરકત નથી; કેમકે સ્વતંત્રદાસ સથે હું એવી દોરતી સાંધી રાખીશ કે, તેની ગેરહાજરીમાં પણ તારી પાસેજ રહીશ, અને તે તો રોજ નોકરીએ જશે, એટલે આખો દાહડો હું ને તું ધરમાં મન મુજબ મજા કરાશું ! આપણને પુછનાર કોણ છે ? ”

“ એ પણ બરાબર ! ” તારા બોલી “ ત્યારે હવે આપણે જઈશું ; કેમકે રત ઘણી ગઇ છે, અને વધારે મોડું થશે તો વળી પોલીસ રમે પંચાતી કરે ! ”

“ હા ચાલો. ” એમ કહી બંને હિંતાજ મગને ગુપ્તપ તારાના ગાલપર ચુંગન કીધું, અને તે પરથી તારા હસીને બોલો “ વાહ ! હવે તમે સખશા રહેવાના નહીં કે ? તમને પણ આટલાણુ સુગ્રમું કે ? ”

“ એ તો આપણા પ્રેમના પ્રારંભની નિશાની કહેવાય ! ” મગને જણાવ્યું.

“ ઠીક ! તેમ તો તેમ ! પણ વળી પાછા જેમ બંને તેમ જલદી આવજો, અને હવે તો ઘેરજ પહોંચો. ” તારાએ કહ્યું.

“ મહેટી ખુશીથી. ” મગને કહ્યું.

એટલામાં રામો પણ પાછળ પાછળ આવ્યો, અને બાહાર નીકળી મગન પોતાની ગાડીમાં બેસીને ઘેર આવ્યો ગયો, અને રામો તથા તારા પણ ગાડીમાં બેસી પોતાને ઘેર સંભળ્યા.

પ્રકરણ ૨૭ મું.

દાહડો—રવિવાર રળીયામણો, મીત્રો મળીવા ખ.સ;
મીત્ર રાખ આપી ખરી, સમજ્યો સ્વતંત્રદાસ;

ચોકડું બેડું !

રવિવારનો નવરો દિવસ છે બપોરના અગીયાર વાગી ગયા છે. સ્વતંત્રદાસે પોતાના એક મિત્ર મીંઠ અંડુલાક્ષને પોતાને ઘેર આને બેલાવ્યો છે, કે જેને જે મિત્ર મુંબાઈના એક

એક સોલિસિટરને ત્યાં મેનેજિંગ કલાર્ક તરીકે ધણી બાહોશી ધરાવે છે, અને સ્વભાવે ધણો સાદો, સરળ સારી સમજ સજ્જિત ધરાવનાર, હરલાને સારી સલાહ આપનાર સત્યવાદી સદાગત પુરુષ છે. તે આ સમયે સ્વતંત્રતાસના બોલાવ્યા પ્રમાણે અને આવ્યો છે.

“ કેમ ચંદુલાલભાઈ, હવે મારી સ્ત્રીનાં સંબંધમાં તમારો શો વિચાર છે ! ” સ્વતંત્રતાસે પોતાના તે માનવંત મિત્ર પ્રત્યે પુછ્યું.

“ ભાઈ ફેન્ડ ! ” ચંદુલાલે જણાવ્યું, “ કોઈ પણ પ્રકારે એ બાબતનો નિર્ણય ધર મેળે આવે તો વધારે સારું; કેમકે કેટલાં કામ ધણાં કરાં છે ! ત્યાં તો પુગતપર મોટો આચાર રહેલો છે ! વખતે ધાર્યુંએ થાય અને વખતે બાઈ બગડી પણ જાય સરકારના કાયદા ધણા ચીત્ર છે, અને તે સાથે તેમાં અનેક પાછંટસ રહેલા છે ! માટે મારો વિચાર તો એજ છે કે, એ બાબત કોઈ પણ પ્રકારે ધર મેળે પતવો તો વધારે સારું ! ”

“ પણ ધર મેળે પતવવાનો રસ્તો રહેતો નથી ! ” સ્વતંત્રતાસે જણાવ્યું, “ ધર મેળે પતાવતાં છેરા તો કદાચ એજ આવે કે મારી પતિને ધરમાં રાખવા ! ”

“ તેમ થાય તેમાં પણ શું બોટું છે ? ” ચંદુલાલે બોલ્યું.

“ બોટું કેમ નહીં ? ! ” સ્વતંત્રતાસે જણાવ્યું, “ મારો સ્ત્રી મારે ઘેર નહીં રાખવી એતો મુળ મારી તકરાર છે તો ! ”

“ શું તમારે બીજી સ્ત્રી ધરવવી છે ? ! ” ચંદુલાલે પૂછ્યું.

“ અલખત—હારતો ! ” સ્વતંત્રતાસે જણાવ્યું.

“ અને પછી જુની સ્ત્રી બરપોસણનો દાવો તમારી પર માંડશે તો ? ! ” ચંદુલાલે પુછ્યું.

“ તેટલા મટે તો તેમને પુછુ છું કે, કોઈ પણ પ્રકારે તે શંકા સંતપી નહીં શકે, અને હું બીજી સ્ત્રી સહેલાઈથી કરી શકું તેવો કંઈ ઇલાજ બતાવો ! ” સ્વતંત્રતાસે જણાવ્યું.

“ એહ નો, નો ! ” ચંદુલાલે ડોકું હલાવી કહ્યું “ એવો અજો રસ્તો લેવો મુનામુજ નથી ! ”

“ ત્યારે શું તમે એવી સલાહ આપો છો કે, તેણીને મારે ધરમાંજ રાખવી ! ” સ્વતંત્રતાસે પુછ્યું.

“ એક વાર નહીં, પણ સાત વાર ! ” ચંદુલાલે આગળ વધી જણાવ્યું “ તમે તેણીની સાથે હિંદુશાસ્ત્ર મિથિ માંભો છો એ કેમ અને ? ! આપણાં લોકમાં કંઈ છુટાછેલ કરવાનો ધારો નથી ! પછી તમે તેણીને છુટી કરીજ કેમ શકો ! માઈ ડીયર ફેન્ડ ! જે કરો તે બહુજ વિચાર કરીને કરજો ! વગર વિચારયું પગલું ભરશો તો પસ્તાશો ! ”

“ પણ એમી અનીતિવાન ને પર પુરુષ સંજે ભટકનારી સ્ત્રીને હું મારા ધરમાં રાખું ? ! એ તમે શું બોલો છો ચંદુલાલ ? ! આજે તમારો આક્ષત્ર કયાં ગઈ છે ? ! સ્વતંત્રતાસે કહ્યું.

“ સ્વતંત્રતાસ, હું તો તમને મારી સલાહ આપીશ, અને તમારો સંસાર ચુકરે તેવીજ પાત વહીશ ! ” ચંદુલાલે કહ્યું “ જુઓ ભાઈ, તમે તેણીને માટે, “ નારી—અનીતિવાન ” તું વિરોધવાપરો છો, પરંતુ અનિત્ય સ્ત્રી ! ! હમે નજરોનગર તેણીને તેની નિર્મિ છે ? ”

“ પણ તેણીએ પેલા હુમ્યા રંડીયાજ નટવર પર જે ‘ ગ્રેમી પત્ર ’ લખ્યો છે, તેથી શું તેણીની ખરાબ ચાલ સાબિત થઈ શકતી નથી ? ! સ્વતંત્રતાસે લગાર તપી જઈને પુછ્યું.

“ માઈ ફેન્ડ, આકાશ નહીં થાઓ શાંતપણે વિચાર કરો ! ” ચંદુલાલે જણાવ્યું “ તેણીના તે પત્ર ઉપરથી એવું સાબિત થઈ શકતુંજ નથી કે, તેણી અનીતિવાન હોઈ બધ થઈને ચુકી છે ! ”

“ ત્યારે શું સંખિત થાય છે ? ” સ્વતંત્રદાસે બમર ચઢાવી પૂછ્યું.

“ તેપરથી તો માત્ર એટલું માત્રમ પડે છે કે અજાણે માર્ગે દોરવાને તેણીનાં મનમાં ઉછાળા મારે છે ! અને તેને માટે તેણી મનમાં નયનના ધાર ધરી નયનના રસ્તા શોધવાની પ્રેરણા કરે છે ! પણ હજી તેણીની ચરિયાદા મુકામ નથી, એટલું તો તે પત્ર પરથી કહી શકશે ! ” ચંદુલાલે સમજાવતો કહ્યું.

“ વાઈ તેમ તો તેમ ! ” સ્વતંત્રદાસ બોલ્યો “ પણ તેણી નકારી છે, એ તો ખરૂં કેની ? ”

ચંદુલાલનું મગજ લગભગ ચઢી ગયું હોય તેમ કહ્યું સ્વતંત્રદાસ ! તમે આવા વિદ્વાન થઈ હજી પણ મારી વાતનો મુદ્દો સમજ્યાનથી ! તેણી નકારી છે, એમ તો સાબિત થતું જ નથી; પરંતુ માત્ર તેણી પોતાનાં મનમાં નાના સંકેત કરે છે, એટલું જ સિદ્ધ થાય છે ! ”

“ અને એવા નહારા સંકેત કરનારી સ્ત્રીને તમે સમજાવવાને સલાહ આપો છો કેમ ? ! ” સ્વતંત્રદાસે કહ્યું.

“ તેમાં શું ખોટું છે ? ” ચંદુલાલ બોલ્યો “ તેણી નાદાનીને લીધે, અને મારી સંગતિની ગેરહાજરીમાં કદાચ નયનની મનોવૃત્તિ કરે તો તેણીને સુધારણી, એ તમારી દ્રશ્ય છે ! ”

“ અરે ! ચંદુલાલ એ તમે શું કહો છો ! એક ભરકતા વિચારની સ્ત્રી ! જેણીનું અંતઃકરણ નયનના વિચારોના ઘટથી કટાઈ ગયું હોય તેણી તે વળી સુધરી શકતી હશે ? ! ” સ્વતંત્રદાસે કહ્યું.

“ શા માટે નહીં સુધરી ? ” ચંદુલાલે સમજાવવાની જણાવ્યું “ કદાચ ગયલી વસ્તુને પણ જો કાપરેક તેલના આદ્ર કરીએ તો તે સાદુ થઈ જાય છે ! તેવીજ રીતે તમે તેણીને પાસે રાખી હંમેશાં મારી શિખામણ આપો, મારી નીતિવાન સ્ત્રીઓના સંગમાં તેણીને રાખો અને પછી જુઓ કે તે પ્રકારે તેણીની કરામત મનોવૃત્તિ સુધરી કે કે નહીં ! તમે જાણો છો સ્વતંત્રદાસ, કેમણાં હોયને જેમ વળીએ તેમ છેને છે ! માટે જો તેણીને હાલમાંજ સુધારાની પ્રેરણા કરશો તો તે સુધરી શકશે. Taming of the Shrew ની વાર્તા Lamb's Tales નાં પુસ્તકમાં વાંચી છે તે તમે જુઓ મળ્યા ? ! તેમાં જતાં સ્ત્રી સ્ત્રી કેનાં સુધરી ગઈ, તે તમે નથી જાણતા ? ! પતિની સુધારણી, એ પતિની દ્રશ્ય છે ! માટે કદાચ જવના વિચારો છોડો, અને હાલ થઈ તેણીને મારી રીતે સહયોગ ને સત્સંગ અપાતા રહે; અને પછી તમનેજ જણાશે કે, તેણી સુધરી ! અરે ! તમેજ મને કહેવા આવશો કે “ મારી સ્ત્રી તો હવે ધણી નીતિવાન થઈ ગઈ ! ”

એ વાત હું માન્ય કરું છું, પણ મૂળ વાંધો નથી ! તેણી મારે ઘેરજ આવતી નથી ! તેણી તો મને પોતાને કહી છે કે “ તમે મારે ઘેર આવતીને રહો ! ” એમ બંન ? ! સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું.

“ તેમ તો તેમ ! તેમાં પણ શું ખોટું છે ? ! ” ચંદુલાલે જણાવ્યું.

“ એટલે ? ! ” સ્વતંત્રદાસે વળી મગજ ફેરવી જણાવ્યું “ તમે શું ધેરથી એવોજ કલ્પ કરીને આવ્યા છો કે, મારે હરેક વાત તોડી પાડવી ? ! સાસરાના ઘરમાં મારે જઈને રહેવું એ મને શરમાત જોવું તરીકે જણાય ? ! શું હું હીણુકમાઉ ને જુએ મરતો છું કે ત્યાં જઈને રહું ? ! મધ્યરે મને મારા હાથ સહાયતા આપ્યા છે, અને મારે મુનરસન સહેલાઈથી કરવાને હું પૂરતો શક્તિમાન છું ! એ તો જેમના હાથ પણ ખાંચી મળ્યા હોય, અને જેઓ નિર્વાહ કરવાને અશક્ત હોય તેઓનું એ કામ છે ! મારે એ કામ નથી ! ”

“ હેં હેં ! ” સીંઠ ચંદુલાલે હસીને કહ્યું “ સ્વતંત્રદાસ તમારી આશ્ચર્ય આજ અંજાઈ કેમ ગઈ છે ! તમે જો બોલો છો, તે આખરે વૃથા હરે છે ! તેવું કારણ માત્ર એજ છે કે, તમે બોલતાં અગાઉ કંઈ પણ લાંબો વિચાર કરતા નથી, અને તેમ કર્યાં શિવાય મનમાં એકદમ અમૂક

“महाराज! आपने जो कहा, मैंने सुना।”

કરાવ પરજ આરી જાઓ છો ! જે બોલવું ને જે કંઈ કરાવ કરવો, તે પહેલા દીર્ઘ દૃષ્ટિથી વિચાર કરવો, એજ વિદ્યાન પુરવું કામ છે । મારા વહાલા મિત્ર, માસામાં રહેવું, એ સરમ બરેલુ ગણાય પરંતુ તે કેવા પ્રસંગે, અને કઈ સ્થિતિ વચ્ચે ? જે તમારા સાસુ સસરા હયાત હોય અથવા તેા જે તમારા સાળા કે બીજા તેમનાં સંબંધીઓ તમારા સસરામાં હોય, અને તેવી સ્થિતિમાં જે તમારે ત્યાં જઈને રહેવાનું હોયતો ખેશક તે યોગ્ય ગણાય નહીં । પણ તમે જાણો છો કે ત્યાં તે તમારાં સ્ત્રી સિવાય બીજું કોઈ નથી । અરે ! અહં ! હું તો તમારા સસરામાં વારસ તરીકે તમેજ છો । કેમકે તમારી સ્ત્રી ત્યાંના કુલ માલિક રહ્યા છે, અને તેમનું જે છે તે તમારુંજ છે, એટલુંજ નહીં પણ તેમની પૂંજ સાચવરી, એ શ્રમ તમારી છે । માટે એવા પ્રસંગેા જેતાં તમે ત્યાં જઈને રહો તો તેમાં તમને કોઈ પણ પ્રકારે શરમાવા જેવું છેજ નહીં ।

સ્વતંત્રદાસ સ્થિર થઈ । તે વિચારમાં પડી ગયો, પણ સમજ્યો ! અને થોડી વાર મનમાં અનેક ઉપલપાયક કરી બોલ્યો “ ત્યારે શું મારી સ્ત્રીનાં આમંત્રણ વગરજ મારે ત્યાં જવું ? ”

“ નહીં, તેમ તો નહીંજ । ” ચંદુલાલે જણાવ્યું “ તેમ કરવાને હું હા પાડી શકતો નથી । તેણી તમને બોલાવે તોજ તમારે જવું, એ યોગ્ય ગણાયે ”

“ પણ તેણીતો મારો ભાવે પુછતિ નથી । સ્વતંત્રદાસે કહ્યું,

“ ને બાબતની તજવીજ આપણે કરીશું, અને તમને તેણી બોલાવે તોજ જવું તેથી યુક્તિ હવે ચલાવીશું, કોઈ આપણા મિત્રને તેણીની પાસે મોકલીશું, અને ધીમે રહીને રસ્તો લાગીશું. ” ચંદુલાલે જણાવ્યું “ બાઈ, આપણા હિંદુ સંસારનાં બંધારણ વિચિત્ર પ્રકારનાં છે । માટે બહુ સંભાળીને સંસારી ખટપટનો નીકાત લાવવાનો છે । ઉતાવળ કરીએ, અને તમે કહેતા હતા તેમજે ત્વરિત કોર્ટમાં ચઢીએ, તેમાં પરિણામે આપણને પરતાવુંજ પડે ! વળી લોકમાંબનેની ફજેતી થાય તે જુદી । અને કંઠાય એમ સમજે કે કોર્ટમાંથી છૂટા છેડા મેળવ્યા । પણ પછી જે તમારી સ્ત્રી નિર્લેજ થઈ લીંદીબજાર કે બહાઈટ સ્ટીટમાં દુકાન માડીને એસે તો પ્રથમ તો તમનેજ નીચું જોવું પડે । કેમકે જતાં આવતાં લોભ તેણીના તરફ આંગળી બતાવીને કહે કે “ પેલા સ્વતંત્રદાસની આ સ્ત્રી । ” એટલે થઈ ચુકયું । તમારા નામને નામોશી લાગે ! તેના કરતાં ગમે તેમ કરીને સંસાર નબાવવો, એજ સમયાનુસાર ગણાય, અને તેમાંજ સોખા પણ સમાયલી રહે. ”

“ પ્રિય ચંદુલાલ, તમારી સલાહ ઉત્તમ છે હુંતો ઉતાવળીયો માણસ છું, તેથી ઉતાવળમાં ફેટલીક વાર મારાથી સહનું અવસવ થઈ જાય છે, અને જે તમે નહીં હોતો આ બાબતમાં પણ તેમજ થઈ જાત । મારી ન્યાતમાં પણ મારા ઉતાવળિયા કમચીજ મારી સ્ત્રીની ફજેતી મેં કરાવી અને તેણીતો પહેલો પત્ર મેં ન્યાતમાં સાજનામાં છ ચોક ઉધાડો કર્યા । તે વખતે જે તમારો વિચાર લેતે તો આજે તેને માટે જે પરતાવો થાય છે, તે કદી પણ થાતજ નહીં । પણ ખેર ! કહેવોતો જે થયું તે થયું । ” સ્વતંત્રદાસે પરતાવો કીધો.

“ પ્રિય મિત્ર ! આપણાં વડીલોની કહેવત છે કે “ ઉતાવળાસો બહારા, ને ધીરા સો ગંબીર. ” માટે હંમેશાં હરેક કાર્ય ધીરજથી શાંત મનોવૃત્તિ રાખીને કરવું કે પરતાવું નહીં પડે । ” ચંદુલાલે શિખામણ આપી.

“ યસ. યુ આર ક્વાઈટ રાઈટ. ” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું.

“ લો ત્યારે હવે મને રમ છે ? ” ચંદુલાલે ઉજાણું કર્યું.

“ જેસોની બાઈ જવાય છે. આજેતો રવીકાર છે. આજે કયાં કોર્ટ જવું છે કે આમ ઉતાવળ કરો છો ? ! અત્યાર શુધી તો મગજને તસી આપી, પણ હવે લગાર પાન સોપારીતો ખાઓ. પછી આહે પીને સાથેજ નીકળીએ બીજે કંઈ જવું છે ? ” સ્વતંત્રદાસે પુછ્યું.

“ જુઓ તો કંઈ નથી. ઘેર લગાર વાંચવાનું છે, એજ કામ છે ” ચંદુલાલે જણાવ્યું.

“ વંચાશે મારા બાપ ! વાંચવાનું તો રોજનું છે આઠ દહાડે સવિવારે તો લગાર નિવૃત્તિ સખતી કે નહીં ? ” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું.

“ હીક ત્યારે કો ખેડા ! ” ચંદુલાલે એમ જણાવી માથાપરતી પાઘડી ઉતારીને નીચે મુકી.

“ સ્વતંત્રદાસે પછી પાનની રકાળી લઇને પાન સોપારી કરવા માંડ્યાં, એટલે ચંદુલાલે લગાર મરી નાં જણાવ્યું, ‘જુઓ બાપ, બાપડી હોતો આ પંચાતી તમારે હાથે કરતી પડતે ? !’ ”

“ હા, હા, બાપ ! તમે બાપડી વાળા છો તેથી અમારી મરફતી કરો ! પણ તેવો વખતે આવશે ! અને તે વખતે ફાવે તમારા હાથમાં હવે છે કેની ! ” સ્વતંત્રદાસે ટકાર કીધી.

“ આવશે ! આવશે ! હવે તેવો વખત પરોક્ષેર કરશે તો જલદીજ આવશે ! ” ચંદુલાલે જણાવ્યું.

“ અરે ચંદુલાલ હવે તો ખચીત મને હાત્રતાં ને ચાત્રતાં સ્ત્રી યાદ આવે છે ! જુઓની આ ‘પેલું’ ધોતીયું કેટલા કિલો થયા ફાટી ગયું છે, પણ ઘરમાં કાંઈ એર નહીં તેથી કોને કહું કે સીવો આવો ! હાથમાં સેધ લઇને ખેડું તો વજા ! પણ એકું એકું કરતાં હવે બાગસ આવે છે દોસ્ત ! હવે તો થાપ્યો ! બાગપણથીજ વફીતર કરવા માડ્યું છે, અને યુવાવસ્થામાં હાલ જ્યારે પૂર્ણ પીને આનંદ ભોગવવાનો વખત છે, ત્યારે મારે કરમે સ્ત્રીતુ સુંખ નથી ? માટે મારું પણ પ્રકારે હવે તો તેણીનો માલાપ થાય તેમ કરો તો સાહે ચાર ! ” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું.

“ હા બાપ હા, ખરી વાત ! ” ચંદુલાલે દુયકો મૂક્યો. “ અત્યાર સુધી તો તમારા મનમાં એવો વિચાર હતો કે, એ બાવડીને હવે કદી ઘરમાંજ ધાલવી નહીં, અને હવે તેણીને મળવાને તલપાપડ બની ગયા છે ! સ્ત્રીની મોહીની એવીજ છે, બાપુ ! ”

“ બનાવો કાઢી બનાવો ! તમે નહીં બનાવશો તો તમારાં છોકરાં બનાવશે ? ! ” સ્વતંત્રદાસે હસીને જણાવ્યું, પણ હવે નાઈ ક્યારે કરશો તે તો જરા જણાવો ! ”

“ હવે જે વખત જન્મ છે, તેમાં તજવીજ કરો આપુ છું ! આટલાં વર્ષ સખુરી પકડી તો થોડા રોજ વધારે કહાડી નાખો બાપ ! ઉતાવળે આંખા પાકતાં નથી ! અને એટલી બધી ઉતાવળ હોય તો વગર તેડે તેણીને ત્યાં જઈને સલામ ભરો ! ” ચંદુલાલે વળી મરફતી કરી !

“ હીક ! હીક ! હજી પણ બાપ હોય તો બે બોલ વધારે સંભરવો ! સ્વતંત્રદાસે કહ્યું. એટલામાં મગન આવી ચઢ્યો. તેને ઉપર આવતાંજ સ્વતંત્રદાસે કહ્યું ” બોહો ! તે દાહાડાના હજી અજો આવો છો કે બાપ સાહેબ ? ! તમે પણ વાપરો હીક પાંચો ! ખુબ હોયાર ! ”

“ બાપ એમજ ચાલે છે ! કામના રોકાણને લીધે અવાયું નહીં, તેને માટે તમારી પાસે માફ માંગું છું ! મગને જણાવ્યું.

“ સ્વતંત્રદાસે મગનને પોતાની પાસેજ બેસાડ્યો, અને પછી ચંદુલાલ સાથે તેની ઓળખ કરાવતાં કહ્યું ” આ મારા એક મિત્ર છે, અને મારે સાસરે એમનો પગરવો છે. ”

“ મગન આ સાંભળી ગભરાયો કે ” વળી કંઈ મોહોકાણુ છે કે શું ? ! ”

• પણ એટલામાં તો ચંદુલાલ બોલી ઉઠ્યો

“ જ્યારે એમજ છે, ત્યારે તો એમનીજ મારફતે તમારા વાહફને, કહેવાનોની ! એઓ તમારા મિત્ર છે તેથી તમારું કામ મ્હોટી ખુશીથી કરી આવશે, એમ હું ઉમેદ રાખું છું ”

“ ઓ મસ ! એઓ મારે માટે કંઈ પણ કરવાને પાછા હશે તેમ નથી, ” સ્વતંત્રદાસે કહ્યું.

“ ત્યારે તો ખસ, એમનેજ તે કામ સોંપો ” ચંદુલાલે જણાવ્યું.

“ફરમાવો ! સેવક હાજર છે !” મગને ડરતાં ડરતાં કહ્યું.

ચંદુલાલે પછી મગને વાત સમજાવતાં જણાવ્યું “જુઓ મીં મગનજાલ આ મીં સ્વતંત્રદાસની આ વચ્ચે એમને જે ખટપટ આસે છે, તેનો નિઠાલ તમે વચ્ચે પડીને આણી આપો !”

“મહોદી ખુશીથી ! આપ કહો તેવી રીતે તેણીને કહેવાને હું તૈયાર છું !” મગને જણાવ્યું.

“કોઇ પણ પ્રકારે એ પતિ પત્નિમાં સમજુતી થાય તેમ કરો !” ચંદુલાલે કહ્યું “હવે તારાની વચ પશુ કંઈ નાહાની નથી ! તેણીને જે તમારા જેવા મારી શિષ્યામણ આપશે, અને તેણી માનશે તો બંનેને લાંબ છે ! તમે જાણો છો કે, સ્વતંત્રદાસના ધરમાં પશુ કોઈ નથી, અને તેમના ધરમાં પશુ કોઈ નથી ! જે છે તે એ માત્ર બેજ છે ! તો પછી હવે કશું શા માટે જોઈએ ? ! હવે તો મળી સમજીને બંનેએ સાથે રહી સંસારસુખ ભોગવી આનંદમાં રહેવું જોઈએ.”

“અલખત ! તમારો વાત તદ્દન યોગ્ય છે, અને તમે જે કહેતા છો તો હું તારાને કહું ?” મગને જણાવ્યું “પશુ જુઓ મહેરબાન, તારાના ધરમાં હવે માત્ર તેણી એકલીજ છે, અને તેણીના પિતાની પુછ પશુ પુછકજ છે, અને તે પુછવું રક્ષણ તો કરવું જોઈએ; માટે જે સ્વતંત્રદાસ સાસરાના ધરમાંજ રહે તો મારા વિચર પ્રમાણે વધારે સલામત બરેલું થાય !”

“તમારું કહ્યું યોગ્ય છે; પરંતુ તારાના કહ્યા વિના એમનાથી ત્યાં કેમ જવાય ? !” ચંદુલાલે કહ્યું.

“તે ખરી વાત છે અને તેને માટે હું એમ ધારું છું કે, તેણીનો પગ અહીં સ્વતંત્રદાસને તેડવા આવતાં ઉપરશે નહીં, માટે તમે જે કહેતા છો તો તેણીના હાથનો એક વિનયયુક્ત પત્ર એમનાપર મોકલાવું, અને તે પત્ર આપ્યા પછી એમને લખને હું પોતે જ્યાં ‘મીંડ’, અને મુકી આવું આ વત તમને કેમ લાગે છે ?” મગને કહ્યું.

“તમારા એ મત સાથે હું મળતો ચાઉં છું, અને સ્વતંત્રદાસ પશુ એ વત યોગ્ય માનશે, એવી હું આશા રાખું છું.” ચંદુલાલે જણાવ્યું.

“જેમ તમે બંને બાંધબોંધની મરજી.” સ્વતંત્રદાસે કહ્યું.

“ઠીક ત્યારે હવે હું હમણાં ત્યાં જાઉં છું, અને તેણીના હાથનો પત્ર લખાવીને લઈ આવું છું પછી કેમ ? !” મગને જણાવ્યું,

“યસ, યસ, યસ, કચાન્ટ રાહટ !” ચંદુલાલે જણાવ્યું અને પછી મગન ચાલતો થયો.

“લો બાધ, આ ચોકડું ઠીક બંધ બેસી જશે ! ધારતા હતા તે રસ્તો ધધરે ઘેર બેઠાંજ પાર પાડ્યો ! હવે તમે તે પત્ર આવે કે મગનજાલની સાથેજ ત્યાં જાવો, ને શુપસુપ ત્યાંજ રહેજો પછી હું વળી નવરસે મળીશ હવે તો તમને ધીરજ વળીની ? !” ચંદુલાલે જણાવ્યું.

“આહ ! ચેક યુ !” સ્વતંત્રદાસે કહ્યું “આ બાળતમાં મુખ્ય ઉપકાર તમારો માનવાનો છે, કે તમે મને સારી સલાહ આપી.”

“એ તો દરેક મિત્રની ફરજજ છે કે. એક બીજાને સારો સલાહ આપવી.” ચંદુલાલે કહ્યું, અને પછી તે ત્યાંથી “સાહેબજી” કહી વિદાયે થયો.

પેલી તરફ મગન બાહારેબાહાર તારાની પાસેજ પહોંચ્યો, અને જતાં વાર બને ‘મેટી પડ્યાં ! તારા મહી ખુશી થઈ ગઈ, અને તેણીએ પુછ્યું “કેમ, આ પ આંચિતા આ વખતે ક્યાંથી જુઓની મારાં શરીરના દેહાર ! ચોટલોએ ઓળ્યો નથી, ને લગણાંજ લગાર મુકને ઉડી છું !”

“તેની હરકત નહીં. પશુ તારા પોતાના કામને માટેજ અચારે હમણાં આવું છું. તેની સાથે વાતચીત થતાં તે અહીં આવીને રહેવાને ખુશી છે, પરંતુ માત્ર તારી તરફના આમંત્રણની તે

સહ જુએ છે ! માટે તું એક પત્ર લખી આપ, એટલે હુંજ તેને પહોંચાડું, અને મારી સાથે આવે ને આવે તેને લખને અત્રે પાછો આવું છું ! જે ચાલ હવે તું જલદી પત્ર લખી કહાડ ! શું લખવું તે તો તને આવડેજ છે ! માત્ર તેને વિનય સહ અત્રે આવજા માટે લખ, અને પછી તો હું ચોટીથી તેને સાફ લાગશે તેવી રીતે જે મારે કહેવાનું છે તે કહીશ. ” મગને કહ્યું.

તારા આ સાંભળી ધણી ખુશી થઈ, અને તરતજ ટેવલનું ખાતું ઉઘાડી એક સારો ‘નોટ પેપર’ ને ‘કવર’ કહાડીને તેણી બોલી “ બોમો, તમે કહે તેમ લખું ! ”

“ મેં તને કહ્યું તેટલી મતલબ માત્ર આવવી જોઈએ. એમાં હવે મને શું પુછે છે ? તને ક્યાં આવડતું નથી ? ” મગને જણાવ્યું,

‘ ઠીક તો; હું લખીને તમને વંચાતું છું ’ એમ કહી તારાએ તરતજ લખવાનું શરૂ કર્યું અને થોડી વારમાં પત્ર લખી કહાડી નીચે પ્રમાણે મગને સમક્ષ વાંચી સંભળાવ્યો:—

પરમ પુણ્ય પ્રાણનાથની ચરણરજ
સેવામાં.

વિનંતી કે, લગ્ન પછી આપનાં પવિત્ર દર્શનનો લાભ બિલકુલ મળ્યો નથી. તેમજ પત્ર લખવાનો પણ આ પહેલાંજ પ્રસંગ છે ! આપ સમન્ને હો કે, આપણે બંને યુવાવસ્થાના પુર જલા-કમાં આવ્યા હોએ, તેમ છતાં આપણો સંસારિક મુખ સાદમ્ય કરવાનો સમય અદ્યપિ પયેત દુરજ રહ્યો છે, અને તેને માટે મને ધણું અદ્વિસેસ ઉપજે છે ! કમભાગ્યે મારા પિતાજી સ્વર્ગવાસી થયા છે, અને તેથી મારા મહાનમાં માત્ર હુંજ છું, અને તેથી આ ભ્રમ મહાન મને ખાત્રા ધાય છે ! વળી આપણું આપના નિવસમાં માત્ર એકલાજ હો તેથી આપને પણ એકલો અવતાર દુઃખદાયક થઈ પડ્યો હશે, એમાં શક નથી ! માટે કૃપા કરી આપ હવે ત્વરિત અત્રે પધારી માફ ધર પાવન કરી આ નમ્ર ને આશંકિત અગળાનો એજે જતો અવતાર ઉગારશો ! આપ જાણો છો કે, મારાં પિતાજીની પુજારી વારસ માત્ર હુંજ છું, અને મરી પુજી તે આપનીજ પુજી છે, માટે કૃપા કરી આપ અત્રે પધારી આપણો સંસાર શરૂ કરશો. આપ ભાડાના ઘરમાં રહો, અને આ ઘર ઉજડ રાખવું તેના કરતાં આપ અત્રે પધારી ની નાસ કરો, એ વિશેષ સુગમ છે. હવે આપના શિવાય મારે બીજું કોણ છે ? તેમજ આપને પણ મારા શિવાય બીજું કોણ છે ? તો શ માટે આપણે બંનેએ દુઃખી જીંદગી ભોગવવો ? માટે આપની દારીની આ નમ્ર વિનંતી સ્વીકારી આ પત્ર વાંચી તરત અત્રે પધારવાની કૃપા કરશો તો મારી અને આપની જીંદગી સાદમ્ય થવાનું સુખ રજુ સંપ્રાપ્ત થશે, અને આપણો સંબંધ સચવાયલો રહેવાની સાથે સર્વ દુઃખ દુર થશે, એવી આશા છે, છે. હવે વિશેષ લખવાની સહ જોશો નહીં, એજ પ્રાર્થના છે.

લી૦ આપની

આશંકિત ચરણરજ દાસી

તાતના

હંડત પ્રજ્ઞામ આપની સેવામાં સ્ત્રીકારશોહ.

“ કેમ બરાબર છે કે વિશેષ લખવું છે ? ” તારાએ પુછ્યું.

“ બસ ! બસ ! બસ ! પહેલા નંબરનો પત્ર છે ! ” મગને જણાવ્યું “ પણ જો તારા, વળી એવું ન થાય કે “ ગરજ સરી કે વૈધ વેરી ! ” હું આ બધું ચોક્કસ એસાડી આપું છું, તે એટલાજ માટે કે આપણા વચ્ચેની પ્રીતિ વિશેષ દૃઢ થાય, પરંતુ તાફ કાર્ય સિદ્ધ થયા પછી—એટલે તારો પતિ તને મળ્યા પછી એવું ન થવું જોઈએ કે, તું મને પછી બુલીજ બાપ ! ”

“ વહાલા મગનલાલ, આપણી પ્રીતિ નિરંતર સચવાયલી રહે, અને તમને ને મને લોડા

ફળેત નહીં કરે. તેને માટે તો આ બધી તબવીબ આવે છે, એ શું તમે બુધી બાળો ના ? !
મારા પતિ મારી સંગે રહ્યા પછી તમે રાત ને હહાડો અહીં પડી રહેશો, તો, પણ લોકોમાં આ
પણી નિંદા થશે નહીં, પણ એર એવું કહેવાશે કે “એ તો એના ધણીના મિત્ર છે તેથી આવે
બધ છે !” એટલે પછી તમે ને હું, નિરૂપણે મહાધીયું; અને મા. પતિની સાથે તમારે પૂર મિત્રતા
છે, તેમજ તમે બાળો છો કે તે બોળા અને વિશ્વાસુ છે, તેથી તમારા પર તેમનો કદી પણ
અણવિશ્વાસ થનાર નથી !” તારાએ આગળ વધી ખાત્રી આપી “અરે તમે જોશો કે, મારા
પતિને પડતો રાખીને તમારીજ પ્રીતિ સાચવવાને હું ચુકીશ નહીં ! આ મારાં વચન માઢ રાખજો !”

“તારા, મારી ખાત્રી તો છેજ કે, તું તારું વચન પાળશે, પરંતુ મને શક માત્ર એટલોજ
કે, તારા પતિની પ્રીતિ થતાં પછી તું મારી પ્રીતિની દરકાર કરશે કે નહીં ! ?” મગને કહ્યું,

“એ શક તમે રાખોજ નહીં; તમે બાળો છો કે, પ્રથમથીજ મેં મારા પતિની દરકાર
નહીં કરતાં માત્ર નટારનીજ દરકાર રાખી હતી ! તેજ પ્રમાણે હવે પણ મારા પતિની દરકાર
નહીં કરતાં માત્ર તમારીજ દરકાર રાખીશ !” તારાએ કહ્યું “એ તો માત્ર લોકલાજને ખાતર,
અને લોકોને બતાવવાને ખાતર મારા પતિને ઘરમાં રાખતા માંડું છું ! તે તમે સારી પેઢે સમજો
છો. છતાં આમ વેકેમના વમળમાં પડ્યા છો ? ! માટે બાળો ગૂપચૂપ તેને અહીં તાણી લાવોની
કે સંતાપ મટે ! પછી તમે છો, ને હું છું ! તેને તો ઘરમાં એક ખુણે નાંખી મૂકીશ ! તેની સાથે
સ્ત્રી ચરિત્ર અજમાવતાં કેટલી વાર ! તમે નિશ્ચિંત રહો ! જે થાય છે તે આપણા લાભમાંજ
છે ! કાઠ વાતે ડરવાનું નથી ! મારા પતિ મારા સ્વચિંતમાં આગ્યા કે પછી આપણે આપણું
ધારણુંજ કયાં કરવાનાં !”

“ઠીક ત્યારે હવે હું બહુ છું, અને તેને મારી સાથેજ તેડી લાવું છું. વળી હું તેને
એવી શુક્તિથી સમજાવીશ કે, તને મારી દેખરેખ નીચેજ સોંપે !” મગને જણાવ્યું.

“એ સત્તર આનાની વાત !” તારા બોલી ‘પછી કાઠ રીતે ડરવાનું રહેશે નહીં !”

“એ તો હું બધી યુક્તિ કરીશ !” મગન એમ કહીને સ્વતંત્રતાસને ઘેર જતા નીકળ્યો.

તારાએ રામાને બૂમ પાડી. રામે નીચે કામ કરતો હતો, તે ઉપર આવ્યો, અને તેને
તારાએ કહ્યું “રામા, મારા પતિ આવે આવનાર છે માટે—”,

“હૈં ? !” રામે ખુશી થઇ બોલ્યો “આલો ત્યારે મ્હોડી ખુશીની વાત ! બહે
બગવાન ! એ દાહાડો કયાથી ! હવે તમારી જાંઘી સફળ થયલી સમજાવે બહેન ! એ વાત તો
મને બહુજ ગમી !”,

“પણ જો, તું બોળવાધને તેની આગળ કંઈ પણ વાત કહી દેતો નહીં !” તારાએ
જણાવ્યું “અને પેલા મારા પ્રાણાધાર મગનજાણ વિષેની પણ વાત ફોડી દેતો નહીં હૈં કે ? !”

“હજી મગનજાણ સાથે પણ સંબંધ રાખવો છે બહેન ? !” રામાએ તાજુબ
થઇ પૂછ્યું.

“હારતો ! એ તો મારા હૈયાના હાર !” તારા બોલી “એની કૃપાથી તો આવેા મારા
સમય આવ્યો છે ! માટે એને તો હું મરતાં મુઠી લોડીશ નહીં !”

રામાતું મન આ સાંભળી કચવાયું, અને બોલ્યો “બહેન, ધધર બ્યારે તમારા પતિને
મેળવી આપે છે, ત્યારે પછી મગન જેવા ભામટાનું શું કામ છે ? !”

તારાનો મિલનસૂત્રો ! તે બોલી “મૂઝો છાકો ! ખબરદાર જો વધતું બોલું બોલ્યો છે
તો ! તું એ વાતમાં શું સમજે ! તું તારે હું કહું તેટલું કયાં કરજે ! તારી સલાહની મને જરૂર
નથી ! મારે કેમ કરવું, તે બધું હું સારી રીતે સમજી છું ! તારે વધારે બોલું બોલવાની

વી જરૂર ? ! ”

રામો સમજી ગયો કે “ બહેન હજી ખૂરી ટેવ છોડતાં નથી, અને તેથી બલિષ્ઠમાં હજી પણ વધારે પરતારો, એમાં કંઈજ શક નથી । મારે મારે તો જે કહે તે ગૂપચૂપ કર્યા કંઈ ! વળી ઠોઠર ખાશે ત્યારે ઠેક જી આવશે । ” એમ વીચાર કરી તે બોલ્યો “ બહેન, જેવો તમારો હુકમ ! આપ મને જેમ ફરમાવશો તેમ હું તો કરીશ । ”

“ બાપ ત્યારે મારું તને એટલુંજ કહેવું છે કે, મારા પતિ આગળ તારે કંઈ પણ શ્રમ વાત બહાર કરવી નહીં ! અને તે તને કંઈ પણ પૂછે તો તારે માત્ર એટલુંજ કહેવું કે “ મને કશી વાતની ખબર નથી । ” એ સિવાય બીજી કંઈ પણ વધારે વાત કરવી નહીં । ” તારા એ ફરમાવ્યું.

“ જેવી તમારી આજ્ઞા ! ” એમ કહીને રામો પાછો નીચે ઉતરી ગયો.

તારાએ પછી સૌભાગ્ય શણગાર સંભાળ્યો, અને હંમેશનાં કરતાં વધારે ભપકો કરવાના વિચારથી વસ્ત્રાલંકાર તદ્દન નવાજ પહેર્યો, અને પછી પોતાના પતિના પંધારવાની રાહ નેતી ખાસી-માંજ ઉભી રહી.

સ્વતંત્રતાસેને ઘેર મગન આવ્યો, અને પેલો પત્ર તેને આપ્યો. સ્વતંત્રતાસેને પત્ર વાંચી બેઠો, અને તે ખુશી થયો.

“ કેમ, બરાબર છેતી ? ” મગને પૂછ્યું.

“ જો યસ. છટ મજ આલગાટ. ” સ્વતંત્રતાસેને જણાવ્યું.

“ ત્યારે હવે ચાલો, આપણે સાથેજ જઈએ. એક બાકસમાં તમારું નેપથ્ય હોય તે ખૂરી લો, અને તે સાથેજ લખને ચાલો. બીજો સરસામાન કલે મંગાવી લઈશું; કેમકે આજે તો હવે વખત રહ્યો નથી, મગને કહ્યું.

“ શું આજથીજ મારે ત્યાં રહેવાનું કહ્યું છે ? ! ” સ્વતંત્રતાસેને જણાવ્યું.

“ હારતો વળી. હવે મૂહૂર્ત પૂછવા કોને જવાનું છે ? ! ” સુલતવી રાખવાનાં મ.કાં ફળ એ કહેવત તમે જૂઠી જાણો છો કે ? ! ત્યાં રહેવાનો તમામ બંદોબસ્ત નક્કી થઈ ગયો છે, મારે પાછા આવવાની શી જરૂર છે ? ! ” મગને જણાવ્યું.

“ પણ મગનલાલ, મારી સ્ત્રીની પાસે હવે પેલો નટવર તો આવતો નથીની ? ” સ્વતંત્રતાસેને પૂછ્યું.

“ નહીં ! કદી નહીં ! ” મગને જણાવ્યું “ અને તમે એક કામ કરજો. ત્યાં ગયાં પછી તમારી સ્ત્રીને તમે એવી આજ્ઞા કરજો કે, તેણી મારી સલાહ પ્રમાણે વર્તે. એટલે પછી ધીમે ધીમે હું તેણીને એવી સીધી બનાવી દઈશ કે માત્ર તમારી આજ્ઞામાં ને તમારી સેવામાં તેણીનું અંતઃકરણ લાગશે, અને તમારો સંસાર સુધરી જશે. ”

“ તેમજ કરીશ; કેમકે એને તમારા જેવા સારા સલાહ કારનીજ જરૂર છે, અને મારી ખાતરી છે કે, તમે તેણીને સંબોધ આપી સારી રીતે સન્માર્ગપર લાવી શકશો. ” સ્વતંત્રતાસેને કહ્યું, અરે ભાઈ સાહેબ, આટલું કામ કરતાં મને નવનેજ પછી ઉતરાવ્યાં છે તો ! ” મગને જણાવ્યું.

“ હું પણ એવજ માનું છું કે, તમે જો ન હેત તો તેણી આ રસ્તા પર કદી આવતે રહી, સ્વતંત્રતાસેને જણાવ્યું.

“ અને હજી પણ રસ્તા પર લાવતાં મારે કંઈ કંઈ કરવું પડશે । ” મગને જણાવ્યું “ અને ત્યાં સુધી મારી તમને એટલીજ સલાહ છે કે, તમે એને કંઈજ બોલશો નહીં, અને એ જેમ કરે તેમ કરવા દેજો મારા કાનુમાં તમે એને સોંપશો તો હું એને બુદ્ધિતથી ટેકણે લાવી નાંખીશ. ”

“ મારો પણ એજ વિચાર છે. હવે ત્યાં ગયા પછી વાત.” એમ કહી સ્વતંત્રતાસે પે તુ. તમામ જોખમ એક પેટીમાં બસો લીધું, અને તે પછી તે અને મગન નીચે ઉતરો પડ્યાં. આરણ્ય એક મજબૂત તાણું મારી પડોશીને સોપણ કરીકે “ લગાર આરણ્ય તપસ્વતાં રહેજો.” બાદ બંને જણ તારાને ઘેર પહોંચ્યા.

તારાએ તેમને આવતાં બારીમાંથી જોયાં, અને અત્યંત હરખાતી દિવાનખાનામાંથી દાદર આગળ જઈને ઉભી દાદર પર બંનેને ચઢતાં જોઈને તારા બોલી “ આરો પ્રાણનાથ પધારો.” મગન આગળ, ને સ્વતંત્રતાસે પાછળ, એમ બંને જણા ઉપર આવ્યા અને દિવાનખાનામાં બેઠાં. બાદ મગને ધીમે રહીને તારાને કહ્યું “ આ તારા પતિની તનમનથી સેવા કરજે, એમની આજ્ઞામાં રહેજે, અને એઓ તારી તાંદુથી સદા સુખી રહે, એવું તાર. વર્તન રાખજે. કે જેથી તમે બંનેનું બલિષ્ઠ સુખરે ને તમારો સંસાર સરે.”

“ અને મારી તને ખાસ બધામણ છે કે, આ મારા મિત્ર મગનલાલની આજ્ઞામાં તારે રહેવું અને એમની સલાહ માન્ય કરવી; કેમકે એઓ આપણા બંનેના ખરા અંતઃકરણના સુમેચ્છક છે, અને આજે આપણા બંનેનો મિલાપ થયો, તે પણ એમનાંજ રૂડાવાંથી છે. માટે પ્રથમ તો એમને તું નમન કરે.”

“ મ્હાંડી ખુશીયા ! ” તારાએ એમ જણાવી મગનને બે હાથ જોડી નમી, પછી બોલી “ પ્રાણનાથ એઓ આપણાં બંનેના સુમેચ્છક છે, અને પ્રથમથીજ એઓ મને ઉત્તમ સલાહ આપતા આવ્યાં છે, પણ મારાં હીનભાવે મને અવળુંજ સુઝતું, અને અત્યાર સુધી આપને વિયોગ રહ્યો.

“ તને તારી તકશીર માટે પરવાનો થાય છે, એજ તને સારી જુદી થયેલી સમજાય છે, માટે હવેથી એમનાંજ સલાહ રિતીકારી એમની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તેજે, કે જેથી બલિષ્ઠ્યમાં સારંજ થશે, અને આગળ જતાં એમને યાદ કરું.” સ્વતંત્રતાસે જણાવ્યું.

“ હવે બધીવાત પડતી મુક, અને એમને માટે ભોજનની તૈયારી કર.” મગનને તારા પ્રત્યે કહ્યું.

“ ભોજન તૈયાર છે, અને ભટ્ટ નહીં હોવાથી મેં મારે હાથેજ બનાવ્યું છે,” તારા બોલી.

“ એ વળી વધારે સારું ! ” મગને કહ્યું “ મુહુર્તમાં તું તારા હાથનું ભોજન તારા પુણ્યને પતિને જમાડશે, તેથી ઈશ્વર તારી પતિમતિને માટે તારા પર પ્રસન્ન થશે, અને તારું શ્રેય કરશે ! ”

“ પણ મીઠું મગનલાલ, આજે આપણે બંને સાથેજ ભોજન કરીશું સ્વતંત્રતાસે જણાવ્યું.

“ મારે ઘેર રાહ જોશે ! ” મગને જણાવ્યું, “ આજનોજ ક્યાં મેગ છે ? હજી ધણાએ દાહાડા છે ? ”

“ નહીં આજે તો તમને મારી સાથે લઈને બેસીશ ! ” સ્વતંત્રતાસે કહ્યું.

“ હા હા, પ્રાણનાથ, એમને જવા નહીં દેતા ! આજને શુભ દાહાડે એમને સાથેજ રાખો ! ” તારાએ કહ્યું “ અમને મુકીને જમવામાં આપણી લાયકી નહીં ! ”

“ ત્યારે ! જેવી તમારી ઇચ્છા ! હું ક્યાં તમ સારી જૂવાઈ જાણું છું ! ” મગને જણાવ્યું. બાદ તારાએ ભોજનવાસના જઈ પાટલા ગોડવી બાણાં પીરમ્યાં, અને બંનેને સાથે બેસાડી આનંદ સહ જમાડ્યા અને પછી જમીને હડતાજ તૈયાર કરેલી પાનની પટ્ટીઓ આપી, જે લેતાંજ મગને તેણીની આંગળી દાખી ! તારા આખની ઇચ્છાતે કરી સુલાખિ હરને ચઢેરે જમવાને નીચે આવી ગઈ, અને પછી મગન પણ સ્વતંત્રતાસે રજા લઈને ઘેર જતાં નીચે ઉતર્યાં નીચે ઉતર્યાં.

રત્નાંજ તારાએ કહ્યું “ કેમ હવે ક્યારે પાછા મળશે ? ”

“ કાલે તારા પતિ નોકરીપર જશે, એટલે બપોરના હું જરૂર આવીશ ” મગને કહ્યું.

“ જરૂર ? ” તારાએ કહ્યું.

“ નહીં ! એમાં વળી કહેવું પડે ? ! ” એમ કહી મગન રત્નકહે સંચર્યો.

તારા જમીને ઉપર આવી, અને રાત્રિ થઈ જવાથી થોડીક વાર પછી પતિ પતિસમન કરી ગયા.

મકરણુ રઘ મું.

દોહરો.

મગન મચ્યો મન કામમાં લાગ્યો તારા સંગ

તરકટ તટ બિભાં કરી, કંઈક કામગ્યા રમ !

મગનને મઝા !—ભટણનો ભવેડો.

૨૨

સ્વતંત્રદાસનો સસાર શરૂ થયો પશુ, તે સંતોષકારક તો નહીં ! તારાનું ચિત્ત સ્વપતિ તથા નહીં એટલાં પર પુરૂષપર તેનો ગેદ રહ્યા કાઠો, અને નટવર સાથે ખટપટ થયાં પછી હવે મગન સંગે તેણીએ પ્રીતિ ખાંચી ! સ્વતંત્રદાસ સાથે મગને મજાનું મિત્રતા કરી લીધી, અને તેનો મગનને એટલો બધો વિશ્વાસ હતો કે, તેની ગેરહાજરીમાં પણ તારા પાસે મગન એકાંતમાં બેસી મઝા મારતો, અને બંને મળી નવિયું નિકંદન કહાડતાં ! સ્વતંત્રદાસની જાણમાં આ ભવેડો

બિલકૂલ નહોતો !

સ્વતંત્રદાસ સરસારી નોકરી બજાવવા ધણો ખાતિ અને જુદિશાહી હોવાથી ધીમે ધીમે તેનો પગાર વધતો ગયો, અને દર માસે રૂપિયા હેરાં મળતા હતા અને ફક્ત ત્રણ વર્ષની મુદતમાં એટલે પગારે તે પહોંચ્યો હતો ! સ્વભાવે શાંત અને નમ્ર હોવાની સાથે પ્રમાણિક અને શુદ્ધ જુદિ નો હતો, અને ગમે તેટલું ધણેજ બધા છતાં ધણરપર તેની આત્મા અચળ હતી. વળી તે પોતાના નામ પ્રમાણે સ્વતંત્ર વિચારતો હતો, અને સાસરાની દોષવત્તર જીવવા કરતાં પોતાના બાહુબળથી પેદા કરી ચમન કરવાનું તેને વિશેષ પસંદ હતું તેના મિત્રોએ તેને અનેક વાર કહ્યું કે ભાઈ, હવે લાખે રૂપિયાની પૂંજીપર તું બેઠે છે, અને ગાડી ઘોડે ફરવાનું છે છતાં, ગોપરી શા માટે કરે છે ? ” બાનો જવાબ તે એટલેજ દેતો કે “ સાસરાની દેશવત્તર હું તો મારી સઠમાઈથી નવાંડ કરવા માંજ શોભા સમજી છું ! ” આ તેનો જવાબથી તેના મિત્રો તાજુબ થતા, અને આખરે તેઓ તેને ધન્યવાદ આપતાં !

સ્વતંત્રદાસ દસ વાગે બરાબર નોકરીપર દરરોજ હાજર થતો, અને છેક પાંચ વાગ્યા પછી આવતો. જતી વેળા દ્રામમાં બેસી જતો, અને પાછા ફરતાં દરિયા કિનારાનો પવન ખાતો પગે ચાલતોજ ધેર આવતો. અને તેથીજ તેની તબિયત ધણી સુખકારી રહેતી. સાંકળે ધેર આવી વાળુ કરી પોતાના માનીતી (1) મિત્ર મગન સાથે કેટલીક વાર ગપ્પા મારતો અથવા કોઈ દાહડો તે, મગન અને તારા પાના રમતાં, અ. તેમ કરતાં વખતે તો અરધી રાત્રિ પશુ થઈ જતી ! અને જ્યારે બનતું, ત્યારે મગન પણ તે રાત્રિ ત્યાંજ સુઈ રહેતો !

દરરોજ સ્વતંત્રદાસ નોકરીપર ગયા પછી તરતજ મગન તેને ઘેર આવતો, અને તારાની સંગે તે બેસતો ઉઠતો ! બંને મઝા મારતાં ! તારાના ઘાટી રામાને આ વાત પસંદ ન હોવાથી એક દીવસે મગન આગ્યો, અને તારાની સંગે અમનચમનમાં બેઠો હતો, એટલામાં તારાએ બા-

રણાં બંધ કરીધાં, અને રામાને ઘાંટા પાડીને જણાવ્યું. “રામા, કોઈને ઉપર આવવા દેતો નહીં !”

“ વાઈ બહેન. ” ઠહી રામાએ નીચેથી ઉત્તર વળ્યો.

તારાએ રસોઈ કરવાને નવો ભટ ડાખ્યો હતો, જેનું નામ વરણશંકર હતું, તેણે રામાને પુછ્યું “ રામા, શેઠાણી ઉપર ધોની સાથે એકાંતમાં ગપ્પાં મારે છે ? ! ”

“ મને ખબર નથી. ” રામાએ જવાબ દીધો.

વરણશંકર સમજી ગયો કે “ આ ગાં કંઈ પોણ છે ! ” વળી તેને ખબર હતી કે “ મ્હોટાનાં ઘર, તે ભુતનાં ઘર ! ” અને તેણે ઘણેખરે મ્હોટે ઘેર નોઝારી કરી હતી, જ્યાં તેને મ્હોટાની સ્ત્રીઓની કુચાલ માટે પુરતો અનુભવ મળ્યો હતો, અને ધણાખરાં મ્હોટાનાં ઘરની નારીઓ લપટપણામાં નામધારી (!) પામેલી હોય છે, એમ તે સમજતો હતો, તેથી તેને તારાની બાબતપર વહેમ ગયો કે “ આ પણ તેવીજ ! ” અને તે પરથી તેની દાનત તારા તરફ બગડી ! અગર જો જો જો ઘેર તે રસોઈ કરવા રહેા હતો તે તે ઘરમાંથી તેની નહારી નજર માટેજ તેને પાણીયું મળ્યું હતું, અને ફેટલેક ઠેકાણે તો તેને તેની પાપી દૃષ્ટીને માટે મેથીપાક પણ મળ્યો હતો, તોપણ હજી તેની તે દેવ ગઈ નહોતી ! અને તે દેવને લીધેજ તારા તરફ પણ એની નજર બગડી ! પણ હવે તારાને કેવી રીતે ફાસલાવવી તે વિષે તેણે ઘાટ ધડવા માંડ્યો ! તેણે પ્રથમ તો એવો વિચાર કરીધો કે “ તારા જેના પ્યારમાં પડી છે, તેને જ પ્રથમ તો દુર કરવો જોઈએ, અને તેમ કરીધા પછી તારાને મેળવી લેવામાં હું ફાવીશ ! ” એમ વિચાર કરીધો, પરંતુ તારા કોની સાથે ઉપર ગપ્પાં મારે છે, તેની તેને ખબર નહોતી, અને તેથી ને જોવાને માટે બીજે દાહરેથી ઉપર ગયો, અને અગાશીની બારીની શરૂઆતથી તેણે તારા ને મગનનો તમાશો જોયો ! મગનને તેણે ઓળખ્યો, અને તે મગનને માટે જાણુતો હતો કે “ તે ખરેખરો લુચ્ચો છે ! એને છેડવો ઠીક નથી ! ” એમ તરંગ બાંધતો તે નીચે ઉતર્યો. તેને ઉતરતાં રામાએ જોયો, અને તેથી તેણે પુછ્યું “ કેમ મહારાજ, ઉપર થું લેવાને ગયા હતા ? ”

“ અગાશીમાં કોઈણ તપવાને મુક્યું છે, તેથી તડકો છે કે નહીં તે જોવાને ઉપર ગયો હતો ! ” ભટજી મહારાજે જવાબ્યું. !

“ એમ કે ? ઠીક ! ” રામા સમજી ગયો કે ખ્હામણો જુદું સમજાવે છે, પરંતુ જરૂર ઉપર તમાસો જોવા ગયો હતો ! ” અને તેથી તેણે વળી ભટને પુછ્યું “ પણ આટલી બધી વાર કેમ લાગી મહારાજ ? ! તડકો જોતાં આટલો બધો ચિલંબ થાય કે ? ! ”

“ લગાર અગાશીના તડકામાં ટહાડ કહાડવાને ઉભો હતો ! ” ભટજીએ વળી જોડ્યું. !

“ બહુ સાઈ મહારાજ ! ” રામા જોડ્યો.

વરણશંકર વિચારમાં પડ્યો, અને તે પણ સમજી ગયો કે “ આ રાંડનો મારી મતલબ સમજેલો જણાય છે ! ” એમ સમજી તેણે રામા પ્રત્યે કહ્યું “ રામા, આપણા શેઠાણી ઉપર બારણાં બંધ કરીને કોઈ સાથે વાતો કરે છે. ? ”

“ હશે ! તેમાં તમારે ને મારે શી પંચાત ! ” રામાએ જણાવ્યું.

“ ના, ના, હું તો તને અમસ્તો પુછું છું. ” વરણશંકરે કહ્યું “ જોની, આપણા શેઠ તો ઘરમાં છે નહીં, અને શેઠાણી પર પૂરપ સાથે આમ એકાંત વાસ કરે છે, એ વાત જો રૂઠ્ઠાજીશે તો આપણનેજ પહેલાં તો તત્કાલશે કે “ તમે મને વાત કેમ નહીં કરી ? ! ” સારે આપણો વાંક નીકળશે, એને આપણે તેમાં સામિલ હોએ, એમ શેઠ માની લેશે ! ”

“ તમે તમારું કામ કરોને મારા ભાઈ ! એવી ખાનગી કુચલીમાં આપણે માથું મારવું નહીં તો ! મહારાજ, મ્હોટાનાં કામમાં બળાએ તો વચમાં આપણી બાખરી પર આપત આવે !

આપણે શું ! શેઠ જાણે અને શેઠ જાણે ! ” રામાએ એમ જણાવી વાત ઉઠાવી !

વરણશંકરની હવે પુરેપુરી ખાત્રિ થઇ કે ‘ કાનમાં કાણું છે ખરું ! પણ હવે એ લુચ્ચા મગનને કેવી રીતે ખમેડવો ? ! ” એ વાત ન વિચાર કરતાં મનમાં યુક્તિ રચવા લાગ્યો કે “કાંઈ પણ પ્રકારે શેઠને કાને વાત જાય તેમ કરું, અને પછી એ હરામખોરને ધરમાંથી આવતાં બંધ કરવો ! અગર તેમ નહીં તો જ્યારે શેઠની સાથે કોઈ વાર જમવા બેસે ત્યારે એનાં બાણમાં ઝેર ભેળવવું ! પણ તેમ કરતાં ને કદાચ પકડાડું તો ફાંસીએ જવું પડે ! માટે તેમ તો નહીં જ કરવું ! કોઈ બીજો રસ્તો શોધી કહાડીશ ! હીક છે ! વખત આવે વાત ! ” એમ મનમાં પાટિયાં ગોઠવતો હતો, એટલામાં તારાએ બારણા ઉઘાડ્યાં, અને બહાર જુન પાડી તે ઉપર ગયો. તેને તારાએ કહ્યું “ એ જણુ જોઈથી ચાહે તૈયર કરીને લાવ. ”

“ જી સાહેબ ! ” કહી બટ પાછો નીચે ઉતરી પડ્યો

“ તારા, અ બટ તો મદા સેત ન છે, હોં ! ” મગને જણાવ્યું.

“ તમે શાપરથી જણ્યું ? ! ” તારાએ પૂછ્યું.

“ હું એને ઘણાં વર્ષથી જાણજુ છું, અને જ્યાં ગયો છે ત્યાં એણે માર માથું છે ! અને એની નહારી નજરને માટે તો એણે કેટલેક ટેકાણે સખત માર પણ ખાધો છે ! ” મગને કહ્યું.

“ એમ છે કે ? ! હીક ત્યારે તો ! હવે એ મૂર્ખની વાત છે ! ” તારા બોલી.

“ એવો નહારો માણસ તેં ક્યાંથી રાખ્યો ? ! ” મગને પૂછ્યું.

“ શું કહું ! કેઈ બટ મળતો નહોતો, ને મારે હાથે રસોઈ કરી પડતી હતી તેથી એ અજાણ્યાને હાલ તરત રાખી લીધો છે ! પણ હવે તમે મને ચેતાવી છે તો બીજો બટ મેળવીને એને પેન્ડો પકડારીશ ! ” તારાએ જણાવ્યું.

“ મારી તને સખત ભક્ષામણુ છે કે જેમ અને તેમ જલદી એને ધરમાંથી કહાડજે, નહીં તો એ એવો નહારો છે કે, કદાચ આપણી ફજેતી કરશે ! ” મગને કહ્યું.

“ તમારા ભાઈ આવે કે તરત તેમને વાત કરીને બીજાને રાખી લઇશ, અને એ મૂખ્યાને રજા આપીશ ! ” તારા બોલ્યા.

એટલામાં બટ ચાહેના બે ખાવા આપ્યા, મગન તથા તારાના હાથમાં એકેકા આપ્યો. બંનેએ રકાબિનાં ચાહે રેડીને કુટ્ટા મારી પીવા માંડી, અને સામસામાં બંને જણાં પીતાં પીતાં હસ્યાં ! વરણશંકરે આ રંગ જોયો, અને તે પણ લગાર હસ્યો !

“ કેમ મહારાજ, ઉભા છો કેમ ? ! જાઓ નીચે જાઓ ! ” તારાએ મિત્રસમાં જણાવ્યું.

મહારાજ તરતજ નીચે ઉતરી ગયા, અને હવે તો તેની પૂરી ખાત્રિ થઇ કે “ બંને વચ્ચે મળું છે, એમાં કંઈજ શક નથી ! ”

“ તારા, અ બટો આપણને સજી ગયલો લાગે છે ! કેમકે એ હરામખોર અહીં ઉભો ઉભો હસતો હતો ! ” મગને ચિંતાતુર બની જણાવ્યું.

“ હા, મને મણુ લાગે છે કે, અ મૂખો આપણો સંબંધ જાણી ગયો છે ! ” તારા બોલી “ પણ હવે નવો બટ મળે ત્યાં સુધી બોલવાની જરૂર નથી ! ને હમણાં બીજો મળે તો હમણાં એને કહાડી મુકું ! ”

“ હવે આજનો દાહોડો નિરાંત રાખ, અને બનશે તો ઢાલે ને કાલે કોઈ મારા બંદાસાનો માણસ મેળવી આપીશ ! ” એમ કહી મગને ચાહે પી લીધી, અને પછી તારાને ગૂંપચૂંપ ચુંબન કરી ઘેર ગયો.

તારાએ વરણશંકરને ઉપર બોલાવી કહ્યું “ મહારાજ, અત્યારે દુધ, પુરીને બે ચાક કરજો. ”

“એને, ફરે તો કંઈ સમજેતો યારું!”

“ વાંદી ! ” વરણશંકરે જણાવ્યું “ પણ ભાત વગર ચાલશે ? ”

“ ભાતની કંઈ જરૂર નથી ” તારા બોલી.

“ શેઠને ભાત વગર કેમ ચાલશે ? ” વરણશંકરે પુછ્યું.

“ તેમને તો ચાલશે ! ” તારા બોલી.

વરણશંકરને હમણાં લગાર હસતું આવ્યું, અને તે કંઈ બોલવા જતો હતો, એટલામાં તારાએ કહ્યું “ કેમ મહારાજ, કંઈ હસવું બહુ આવે છે ? ! ”

“ ના શેઠાણી, એ તો અમસ્તું ! ” વરણશંકરે વળી હસી પડીને નીચું મોં ધાક્યું !

“ અમસ્તું તે હોય ? ! પ્રાણ વગર હસવું આવે કે ? ! એ તો તમે બોલતા નથી ! ” તારા હસીને બોલી “ મારા સમ, તમે કેમ હસો ? બોલો તો ખરા ? ”

“ કંઈ નહીં ” અમથો ! ” વરણશંકરે “ મ જણાવી નીચે ઉતરી પડ્યો.

રામો ઉપર આવ્યો, અને તારાની પાસે આવીને બોલ્યો “ બહેન, હવે તો કંઈ સમજે તો સાંઝે ! ”

“ કેમ શું છે વળી ? ! ” તારાએ પુછ્યું.

“ જુઓ બહેન, તમારે માથે ચિતવામાં કંઈ ખાટી રહી નથી ! નટવરની સોજતમાં પડ્યા પછી તમે ધણી ખત્તા ખાધી છે ! અને હવે વળી મગનની સોજતમાં પડ્યા છો ! એનું પરિણામ પણ શું આવશે તે કહી શકાતું નથી ! માટે સમજે તો સાંઝે છે ! નહીંતો આગળ જતાં પસ્તાશો ! અને યહી માથે હાથ દબને રડશો ! ” રામાએ જણાવ્યું.

“ મગન તારી આંખમાં પુગ્યો છે. કેમ ? ! ” તારા મિત્તસમાં બોલી “ તને ગલ્લલાને બહુ પંચાત છે તો ! તું એ વાતમાં શું સમજે ? ! ”

“ ખરી વાત બહેન ! મારામાં તો સમજ નથી ! પણ ખાત્રિથી માનજે કે, આનું પરિણામ સાંઝે તો આશ્ચર્ય નહીં ! જે આ વાત શેઠ જણાશે તો વળી તમારાં કેવાં હાલ થશે, તેનો કંઈ વિચાર કીધો છે કે ? ! ” રામાએ જણાવ્યું.

“ શેઠ શી રીતે જણાશે ? ! શેઠને કાણ કહેનાર છે ? ! ” તારાએ પુછ્યું,

“ બહેન, તમે જણો છો કે હું તો શેઠને કદી કહું તેમ નથી, પણ પેલો બટ કદાચ કદી દેશે તો પછી શું કરશો ? ! ” રામાએ જણાવ્યું.

“ બટ ? ! ” તારા તાર્કિક યર્ષ બોલી “ એને એ વાતની ક્યાંથી ખબર થશે ? ! ”

“ બહેન તમે તો ભોગા છો ભોગા ! મગનને આવતો જતો જુએ છે તે શું તે સમજી શક્યો નહીં હોય કે ? ! અરે એ તો બધું સમજી ગયો છે, અને મને પુછપરછ પણ કરતો હતો ! ” રામાએ કહ્યું.

“ એમ કે ! ! હાથ હાથ ! ત્યારે તો ભોગ મળ્યાં ! ” તારા વિચારમાં પડીને બોલી “ તેમાંજ તે મુઝો ઉપર ચાહે આપવા આવ્યો, ત્યારે ઉઘો ઉઘો હસતો હતો ! હવે મને સમજાયું ! ”

“ તેથીજ મારે કહેવું પડે છે કે, હવે તો કંઈ સમજીને ચાલો ! ” રામા બોલ્યો.

“ પણ હવે એ મુઝા બહામણાતું શું કરવું ? ! એને રાજ દે ? ! ” તારાએ પુછ્યું.

“ તારે બહેન ! રાજ આપશો તો એ વળી તરત ખાદાર વાતો કરશે, ને દગ્ગેત કરશે ! ”

રામો બોલ્યો.

“ ત્યારે એનું હવે કરવું કેમ ? ! ” તારા ગમરાધ.

“ એને હું સમજાવીને દેઠાણે રાખીશ. પણ તમે મગનને હવે મુઝા ! ” રામો બોલ્યો.

“ રામા, તે વાત કદી બનનાર નથી ! ગમે તો પ્રાણ જશે તો ગમે ! પણ મગનને તે

હું કદી નહીં છોડું, નહીં છોડું ને નહીં છોડું !” તાનએ હઠ પકડી જણાવ્યું.

“ બહેન, ઇશ્વરે તમને તમારો પ્રાણપતિ મેળવી આપ્યો છે, અને હવે તમારે નિરાંતે ખાધ પી આનંદ કરવાનો સમય મળ્યો છે ! તેમ છતાં મગનનો સંગ રાખી ચુકવાને માટે આટલી બધી હઠ પકડો છો, એ વાત અને તો દીક લાગતી નથી ! પછી તો તમે ઝેટાં છો ! તમને દીક લાગે તે ખરૂં ! હું તો માત્ર કહેવાનો સારિગત છું !” રામાએ જણાવ્યું.

“ રામા, અંદરની વાત તું જાણતો નથી. અને મારો પતિ મળ્યો એ વાત ખરી છે; પરંતુ તેને મેળવી આપવામાં માત્ર મગનનીજ મહેનત છે ! એનાંજ રૂડવાનાં છે ! અને એની સાથે મારે વચનાવચની થયાં છે, તેથી મગનને તો મારાથી જીવતાં સુધી મુકાશે નહીં !” તારાએ કહ્યું.

“ ભારે તો જેમ તમારી મરજી !” એમ કહી રામા નીચે ઉતરવા જતો હતો એટલામાં તારાએ તેને પાછો બોલાવી કહ્યું “ પણ હવે બટને હાથપર રાખવો જોઈએ, કે નેથી એ રૂબે-ત કરે નહીં !”

“ એને લગાર લેબ આપશો તો એ કંઈ બોલશે નહીં !” રામા કહ્યું.

“ ત્યારે તું એને ઉપર મોકલ.” તારાએ જણાવ્યું, ને રામા નીચે ગયો.

બટ તરતજ ઉપર આવતાં તારાએ તેને કહ્યું “ મહારાજ, જોજો, તમારાપર અને પૂરતો વિશ્વાસ છે, માટે આપણા ધરતી કંઈ પણ વાત બહાર જવા પામે નહીં, તે વાત બરાબર ધ્યાનમાં રાખજો !”

“ અરે એ તો તમે આજ્ઞા નહીં રાખતા !” વરણશંકરે જણાવ્યું “ હું એ વાતમાં તો બરાબર ભણેલો છું !”

“ તે કેવી રીતે ? !” તારાએ પૂછ્યું.

“ કેવી રીતે તે વળી એમ કે હું મારા જૂના શેઠને ત્યાં નોકરીએ હતો, ત્યાં મારે શેઠણી સાથે સ્નેહ થઈ ગયો, અને તેમ કટલાક દિવસ તો આશુ !” વરણશંકરે કહ્યું.

“ વાઈ પણ પછી ?” તારાએ પૂછ્યું.

“ અમારા સંબંધની વાંત ધાટીએ ફાટી દીધી, અને અરે બપોરે ઘોડાને ચાખકે ચાખકે તે શેઠે મારો વાંસો ખોખા ! કરીને ગહાલક્ષ્મીના બગલામાંથી કઢાલ્યો ! અરે ! એ તો શું પણ એવા તો અનેક સંસ્કાર મારાપર વિતી ગયાં છે, અને એવાં પાપે કરીને તો મારા ભૂંડાં હાલ ગયાં છે ! તો પણ બધો એવો ઉસ્તાદ છે કે, હજી જ્યાં ત્યાંથી છંટકવાજ પાગ્યો છે !” વરણશંકરે વડાઇની વાતો વદી !

“ વાહરે મહારાજ ! તું પણ બડો દિરંદો જણાય છે ! તારાં પરાક્રમ તો બધાં મેં આજે જાણ્યાં ! આટલા દાહાડા તો હું એમ માનતી હતી કે, બટ બિચરો કથામાં સમજતો નહીં હશે ! પણ હવે મેં જાણ્યું કે તું જેટલો બાહાર નથી, તેટલો અંદર છે !” તારા બોલી.

“ પણ એ બધાંની સાથે મારામાં ખીજ એક ખુમી છે તે જાણો છો !” બટ જણાવ્યું “ ગમે તેમ થાય અરે ! જોઈએ તો મારો પ્રાણ જાય. પણ જેની સાથે મારે પ્યાર થયો હોય તેને કદી પણ ફસાવું નહીં ! હું પોતે જોઈએ તો ફાંસીએ જઈ તે કમૂલ કરું ! પણ તે સામા માણસને તો આજીવ ખચાવી લઉં !” બટજીએ પોતાની સફાઇ જણાવવા માંડી “ તેમજ તમે પણ એટલું નહીં માનજો કે, તમારી ગમે તેવી શુદ્ધ વાત હશે, તો પણ તે જીવતાં સુધી કોઇને કહે જવા દઇશ નહીં ? પણ તેની સાથે એટલુંજ જોઈએ કે તમારે પણ મારાપર પુરું રાખવો જોઈએ !”

“ અલખત ! એ તો જોઈએજ ! તારાંને મારાં અંતઃકરણ એકય હોય તોજ બંનેનાં હામ

સવાય ! ” તારા બોલી પણ “ હવે તને છેલ્લું એટલું જ કહેવાનું કે, મારી ખાનગી વાત કોઈ પણ જાણી શકે નહીં તેની તજવીજ તારે રાખતી ! ”

“ કમુઘ ! એક વાર નહીં પણ સાત વાર કમુઘ ! ” બટે કહ્યું “ પણ તમારે પણ મારી એક વાત માન્ય કરવી જોઈશે ! ”

“ તે શું વાર ? ! ” તારાએ પુછ્યું

“ તે હું આપને પછી કહીશ, કેમકે હવે શેઠને આવવાનો વખત થયો છે, માટે જલદી રસોડા કરી નાખુ ! પછી નિરાંતે આપને હું જણાવીશ ! ” વરણશાંકરે કહ્યું, અને પછી તે નીચે રસોડા કરવા ચાલ્યો ગયો.

તારા સ્વતઃ વિચાર કરવા લાગી કે “ આ મુઘ્યા જ્ઞામણાનાં જાનવામાં માઈ પેઠણ આવ્યું છે, એ બહુ જોડુ થયું છે ! એ ધણો લુચ્ચો અને જારવાટ જણાય છે ! અને તેથી એને સાચવવો ધણો મુશ્કેલ થઈ પડશે ! એ જો લગાર પણ કોઈ વાર દુખાશે તો મને ચંકેટ ચઢાવશે, અને મારા જીવને મહા સંતાપ થશે ! માટે મગનની સાથે એની ખાખતમાં કંઈ મસલત કરીને એને દુર કરવો પડશે ” એમ વિચાર કરતી તારા થોડી વાર મનમાં કંઈક તરંગ ગોઠવવા લાગી, અને વળી મનમાં જ ખમડવા મંડી “ પણ એને ધરમાંથી કહાડવામાં તો માલ નથી ! કેમકે ધરમાં રાખવાથી એ હાથમાં રહેશે, અને હું જેમ કહીશ તેમજ કરશે ! માટે હવે તો તેમજ કરીશ ! ” એમ વિચાર કરતાં પાંચ વાળ્યા અને પોતાના સ્વામીને આવવાનો સમય જાણી તેની નીચે ઉતરી, અને ભટતી સામા રસોડાની સમજ પાડવાને બેઠી, બટ પણ તેણીને પોતાની સામી બેઠેલી જોઈ જુશી થઈને કંઈ કંઈ ટાહેલાં કરવા મંડ્યો !

થોડીવારમાં સ્વતંત્રદાસ આવ્યો. તે ઉપર ચઢ્યો, અને તેની પાછળ તારા પણ ગઈ, સ્વતંત્રદાસે કપડાં કહાડી હાથ મોં ધોઈ સાફ કાપાં, અને પછી તારાએ ચાહે મગાવી, જે સ્વતંત્રદાસે પીતી.

“ આજે હજી મગનજાણ કેમ આવ્યા નથી ? ! ” સ્વતંત્રદાસે પુછ્યું.

“ એમનો આવવાનો હજી વખત થાય છે સ્વામિનાથ. હમેશાં આપનાં આવ્યા પછીજ એ જો આવે છે, અને જો કોઈવાર વહેલા મોડા નીકળી આવે છે, તો નીચેથી પુછે છે કે ‘ બાઈ ધરમાં છે કે ? ’ ત્યારે હું ના કહું છું એટલે તેઓ બાહારોબાહાર નીચેથીજ ચાલ્યા જાય છે, અને એમ છતાં હું બોલાવું છું, તો પણ આવતા નથી ! અને કહે છે કે ‘ બાઈ આવશે ત્યારે આવીશ ’ આ મુજબ જણાવી આપતી ગે. હાજરીમાં તો એ કદી ઉપર પગજ મુકતા નથી ! તેનું શું કારણ હશે વાર ? ! ” તારાએ પ્રિયમાં પુછ્યું.

“ તેનું કારણ એજ કે તે ધણો ડાહ્યો, મનજી ને નીતિવાન છે, તેથી મારી ગેરહાજરીમાં તે તારી સંગે બેસવાનું થે. એ ધારતો નહીં હશે ” સ્વતંત્રદાસે સમજાવ્યું.

“ ત્યારે તેઓ શું મને નહારી ધારતા હશે, ને તેથી મારા બોલાવ્યાથી ઉપર આવતા નહીં હોય ? ! ” તારાએ પેંચ લાડાવ્યો.

“ તેમ નહીં, પરંતુ કોઈ પણ સ્ત્રી સંગે એકાંતમાં કે તેણીના પતિની ગેરહાજરીમાં બેસવું નહીં એ શસ્ત્રનો નિયમ છે, અને તેથીજ તે તારી પાસે પણ મારી ગેરહાજરીમાં આવતો નથી ! ” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું.

“ એ પરથી તો એમ સમજાય કે, તેઓ બહુજ ધરમશીળ ને નિતિનિપુણ હોવા જોઈએ ” તારા બોલી.

“ અશ્વખત ! તે તેવોજ છે, એમાં કંઈજ શક નથી ! હું તો એટલે સુધી કહું છું કે, તેના જેવો સત્યવાદી સારો સલાહકાર, પરાપકારી ને એક મારગી પુરૂષ મારી જાણમાં બીજો આગ્યેજ

દશે । ” સ્વતંત્રતાસે જણાવ્યું.

“ ત્યારે તો ખુબ આરં થયું કે, એવા પુરુષની સાથે આપે મિત્રતા પાંધી છે । ” તારા બોલી “ ઇશ્વર એના સાથેનો સ્નેહ સદા સાચવો . રહે । ”

“ એની સાથે મારે એટલો બધો સ્નેહ છે, અને અમો બંને વચ્ચે એટલી બધી એકમતા છે કે, તે આ હાંસીમાં તો કરી તુટવાનાં સંભાળ નથી । ” સ્વતંત્રતાસે બોલ્યો.

“ બહે બગવાન ! ” તારા બોલી, “ સારાની વાતજ સારી । ”

એટલામાં નીચેથી રામો ભોજનની તકમાં થવાના બાતમી કહેતા આવતાં તારા ને સ્વતંત્રતાસે તરતજ નીચે ઉતરી, અને બંને સાથે પાટલા હાથે મવા બેઠા ! બટે બાણાં પીરસ્યાં, અને વારાહરતી ગરમાગરમ હમણું પીરસ્યા કીધું, પરંતુ પીરસતાં પીરમત બટની નજર માત્ર તારા તરફ જ વળેલી રહી, અને કાંઈ કાંઈ વાર તો તારા તરફ મોં મલકાવી હસતો પણ ખરો ! આ તેની સ્વતંત્રતાસે કેટલીક વાર બોધ ! સ્વતંત્રતાસે એવો ! તેની કૃદ્ધતા ને પામી ગયો ! અને જમીને ઉઠતાં છેલ્લે બ્યારે વરણશંકરે લગાર વધારે હસા પડી તારા પ્રયે આખ માર, ત્યારે તે જોતાંજ સ્વતંત્રતાસે બટણના માથાપરે એવી તો જખસ ધાત્ર લગાવી કે બટણ તો ત્યાંના ત્યાંજ થક થક ગયા ! તારા પણ ચમકી ! તેણી સમજ ગઈ ! અને ઝટ રસોડાને બહાર નીકળી પડી ! એટલે સ્વતંત્રતાસે બટને એક બેસમાં હાસ્યેયો : મારીને રસોડાની બહાર કહાડ્યો, અને કહ્યું “ હરામખોર, કોની સામું આળા ચરકા કરતા હો ? ! શરમ નવા આવતી ? ! એ તો તારી મા બરાબર ! એની સામું કુદરિ આપે અંધાપો આવશે, અને કીંગ પરશે ! જા ! નરકકુંડના અધિકારી નીકળ મારા ધરમાંથી ! ”

આ સાંભળી બટ ગભર્યો ને “ બ-બ બ-બ-બ ” કરતો હવે, એટલામાં સ્વતંત્રતાસે વળી એક તમાચો મારી તેને સાંધી હાસ્યેયો બહાર હાંકી કહાડ્યો, અને બટણ પલાયન થયો ! તારા ને સ્વતંત્રતાસે ઉપર ગયાં, અને સ્વતંત્રતાસે કહ્યું “ એવા પપી પાછને એક મિનિટ પણ ધરમાં રાખ્યો જોઈએ નહીં ! ”

“ સ્ત્રામિતાથ જમતાં જમતાં મને પણ શક તો ગયોજ, અને હું તેજ વખતે આપને કહેવા જતી હતી; પરંતુ મેં જણ્યું કે, ખાતાં કહીશ તો એમનો જીવ ખાટો ગશે અને ખાવાતું ધુળ થશે ! માટે મેં કહ્યું નહીં । ” તારા બોલી,

“ નહીં, નહીં ! એવા કુતશને તો તેજ ક્ષણે લાન મારીને કહાડગા જોઈએ ! ” સ્વતંત્રતાસે જણાવ્યું “ એવા અમણ્યા માણસને આજ પછી કહી ધરમાં રાખવો નહીં હવે કાંઈ ભરોસાદાર માણસ મળે ત્યારેજ રાખીશું ! બધું ખમાય પણ હાથનો ને નજરનો ખમાય ખમી સકાય તહીં ! માટે તને ટોકી ટોકીને કહું છું કે, હવે જેને રહે તેની બહારથી બરાબર તપાસ મેળવીનેજ રાખજો ”

“ બહુ સાઈં પ્રાણનાય ! અને હવે તો આપ છો, એટલે આપ પોતેજ તજવીજ રાખજો. અમને બૈરાંઓને એમા સમજ ન પડે । ” તારા બોલી.

“ કીક છે, હુંજ મેળવી લઈશ. અગર મગનસાલને કહીશ તો તે મેળવી આપશે. ” સ્વતંત્રતાસે જણાવ્યું.

“ હા, હાં ! અમને આપ કહેશો તો કાંઈ ખબરદાર ને ચોખ્ખા માણસને શોધી કહાડશે । ” તારાંએ કહ્યું.

એટલામાં નીચેથી આરણું ખખડ્યું. મગનસાલ આવ્યા. સ્વતંત્રતાસે ઉઠીને ‘ શેકહેન્ડ ’ કરી તેને પોતાની પાસે બેસાડ્યો. બાદ વાતચીત કરતાં બટણના બચેલાની બિના તેને જણાવી ! તો સાંભળી મગન અંદરથી સમજી ગયો કે “ ચાલો પાપ ગયું ! ” પણ ઉપરથી બોલ્યો કે ‘ તમે

તેને એકદમ કહાડી મુક્યો તેથી હવે તમને રસોપની ગડગણ પડતીની ? ”

“ તેની હરકત નહીં ! અત્યંત બોગવી લેવાશે : પરંતુ નયણી નજનો માણસ તો એક પણ પશુ નભાવત નહીં ! ” સ્વતંત્રતા સે જણાવ્યું “ માટે તમને બલામણુ કરું છું કે, તમે તમારા બરોસા લાવકતો કાઢી માણસ મેળવી આપજો ! ”

“ બહુ સારું મનેથી ખુશીથી. આજે યા કાલે તમારું કરીને હું મોકલી આપીશ. ” મગને જણાવ્યું.

“ મોઢી મહેળાની માથા ડીયર ! ” સ્વતંત્રતાસે કહ્યું, અને પછી પોતે દિશાએ જવા માટે નીચે ગયો, ને કહેવા ગયો કે “ મીઠું મગનલાલ એમને હું હમણાં આવું છું. ”

“ બસે, બેઠો છું. આપ જવું જાવ. ” મગને કહ્યું. અને તને ઉતરવા પછી મગને ધીમે સ્વરે તારાને જણાવ્યું “ એ જામગતો પણ નીકળ્યો, એ ઠીકજ થયું ! ”

“ હા. એ તો મને ઘણુંજ ગમ્યું ! ” તારાએ પણ બીરે મારે જણાવ્યું.

તારાને પછી મગને પોતાની પાસે બેસાવી, અને બેઠામાં બેસાડી તેણીના કામળ ગાત્ર પર ચુમન કરી એણે કરવા માંડી. એ લાભમાં નીચેથી સંસનું આરણુ ખમડ્યું ! સ્વતંત્રતાસે બાહાર નીકળ્યો, અને જરૂર આવે તેટલામાં તારા પુત્ર પોતાને અસહ્ય સ્થાનકે ગોઠવાઈ ગઈ, અને જાણે કંઈ ખન્યજ નથી, તેમ મૌન્યતામાં નીચી નજર રાખી સાધવી મતી પણે બેઠી !

“ હાં તારે મીઠું મગનલાલભાઈ, ખીજી કંઈ નથી જૂની ? ” સ્વતંત્રતાસે ઉપર આવતાંજ પૂછ્યું.

“ હાલ તો કંઈ નથી ! તમે કહે તે ખરું ! ” મગને જણાવ્યું.

“ લો ચાલો તારે પાનાં રમીયે ! ” સ્વતંત્રતાસે એણે.

“ આપણે એ જણુમ પાના કેમ રમાશે ? ! ત્રણ જણા હોય તો રમાય, ” મગને જણાવ્યું.

“ ત્રિજા આ તમારો ભાતી છે કેની ? ” સ્વતંત્રતાસે કહ્યું.

તારા આ સાંભળી મનનાં યુરુ થઈ, પણ ઉપરયા જાણે શરમાઈ ગઈ હોય તેવું ડોળ ધાત્રી લૂગડાનો છેડો ખભાપર ઢાંકી દઈ નીચું મોં કરી બેઠી ! આ જોઈ સ્વતંત્રતાસે તેણીના હાથ હલાવી જણાવ્યું “ શરમાય છે શા માટે ? ! મગનભાઈ આપણા ધરતાજ ગયા ! એમની વળી શરમ કેવી ? ! ચાલ આવી જા, આપણે ત્રણે રમીએ ! ”

“ મને તો નથી આવડતું ! ” તારા એમ કહી જરા ભાવ ખાવા લાગી, અને હજી પણ શરમાતી હોય એમ જણાવ્યું.

“ અરે ! આવી તે શરમ ! છટ નોતસનસ ! એ રીત મને પસંદ નહીં ! મારા મિત્રની શરમ તારે કદી રાખવી નહીં ! નાકે ગો આન ! સામી આવીને બેગી જા ! અમથી ઢોંગ ના કર ! હું જાણું છું કે તને રમતાં આવડે છે ! ”

“ પણ — ” તારા હજી પણ માન ખાવા લાગી !

“ એ પણ ને પણ રહેવા દે ! તને સો વાતની એક વાત કહી કે, મગનભાઈની શરમ રાખવી નહીં ! ચાલ ઝટ કર ! બેસી જા ! ” એમ કહી સ્વતંત્રતાસે તેણીના હાથ પકડીને પોતાની સામા બેસાડી !

પાતા સ્વતંત્રતાસેજ ચીખ્યાં. તારા પાસે કપાળ્યાં. ચોકડીનો હુકમ થયો, અને પાતા રીતસર વહેંચ્યાં. આઠ રીતસર રમત ચલાવી ! એટલામાં તારાએ લાત ગદામતી રાણી નાંખી, અને પછી મગને તેજ રંગનો બાદશાહ નાંખ્યો, અને સ્વતંત્રતાસે દલકું પાતું નાંખ્યાથી મગને હાથ લાઇ લીધો, જે પ્રસંગના દેખાવથી તારા ને મગન પાતામાં મોં રાખીને, અને સ્વતંત્રતાસ ન દેખે તેવી રીતે બંને જણાં સામસામાં હસ્યાં ! યુધ્ધ તે માત્ર થોડીજ પણ !

તે પછી તારાને આપવાને વારો આવ્યો, અને મગને કાપ્યું, અને તેમ કરતાં તેણે તારાની આંગળી દબાવી ! એટલે વળી તેણી હસી ! પરંતુ આ પ્રસંગનું હસવું સ્વતંત્રદાસે જોયું, તોપણ રત્નના રંગમાં હસી છે, એમ તેને જણાયું, અને પોતે તેણીને પૂછ્યું “ કેમ, આ વખતે ખુબ તણકો છે તેમાં હસે છે કે ? ”

“ તણકો શાને સ્વામિનાથ ? ! મારે તો માંગ આપવાની ને કેની ! તેથી રહેવાનું શું ધુળી ! બાપુએ આપનામાં જનું રહેશે ! અને વળી મને તો ગોઠવતાંએ બરાબર આવડતું નથી ! ” તારાએ જણાવ્યું.

“ લાવ ત્યારે હું ગોઠવી આપું ? ” સ્વતંત્રદાસે પૂછ્યું.

“ નહીં ! એ વાત નહીં અને ! જેની બાજુ હોય તેજ ગોઠવે ! ” મગને કહ્યું.

“ હશે ત્યારે ! મને મારે આવડશે તેમ ગોઠવીશ ! ” એમ કહી તોરાએ પાના ગોઠવ્યા, અને મગને તેણીની પાસેથી માંગ લીધી, અને પછી પાછાં પાના ટાળી ટાળીને આપ્યાં, અને રમત પુરી કરી

“ હવે તો માફ કરો બાબ, મત થઈ છે; માટે ઘેર જઈશ. ” બાજુ પુરી થતાં મગને કહ્યું.

“ એક બાજુ રમીને જવાય છે મારા બાબી આમ ઉતાવળ શું કરો છો ! ” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું.

“ ના બાબ, હવે ખેસાય તેમ નથી ! ” એમ કહી મગન પાપડી માથે મુકીને “ ગુલબાઈ ” કરી દાર ઉતરવા લાગ્યો.

“ પણ હવે પેલા ભટ્ટને માટે જેમ અને તેમ તાકીદે તજવીજ કરજો; હોંકિ ? ” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું.

“ ઓ યસ મ્હોટી ખુશીથી ! ” કહેતાં મગન નીચે ઉતરી સ્વચ્છ સંચર્યો.

“ સ્વામિનાથ, આજે પાનામાં ગમ્મત ઘણી આવી ! ” તારા બોલી.

“ પણ તને તો પેલા નટવરે શિખવ્યું હશે, એટલે સાફ આવડે તેમાં શી નવાઈ ! ! ”

સ્વતંત્રદાસે આગલી વાત યાદ કરી કટાક્ષ કરી,

તારાનું મોં કતરી ગયું, ને તે બોલી “ પ્રાણનાથ, તે મુઆનું નામજ મારી આગળ દેશો નહીં ! બાપુ તેનું મોં ! ”

“ એ તો હવેજ એમ કહેવાય છે તો ! ” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું “ તેવારે તો તે હયાને હાર હતો ! ”

“ સ્વામિનાથ, એવાં વચનોથી હવે મને બાબો નહીં ! જે બન્યું તે બન્યું ! નાદાનીની કમ સમજમાં નહીં ખવાઈ ગયું, અને તેને માટે મેં આપની પાસે વારંવાર માફ માંગી છે ! છતાં તેજ વાતનું આપ સ્મરણ કરી મને મહેણાં મારો છો, તે સાંભળી મારો આત્મા બળીને ખાખ થઈ જાય છે ! માટે મને માફ કરો ! અને મારાપર ક્યા લાવી તે વાતનું સ્મરણ કરાવો નહીં ! ” તારા એમ કહી રડવા જેવી થઈ.

“ અરે ઘેલી, એ તો તને લગાર હસું છું ! તેમાં આમ ઉદાસ શાની થાય છે ! એકલાં બેઠાં હસીએ બોલીએ નહીં તો વખત પણ કેમ જાય ? ! ” એમ કહી સ્વતંત્રદાસે તેણીને પોતાની છાતી સાથે દાબીને શાંત પાડી.

“ સ્વામિનાથ, જે તમારા મિત્ર મગનલાલે આપણા વચ્ચેનો સંબંધ નહીં સંધાવ્યો હતો તો ખચિત આપણો સંસાર શોકરૂપ જતે, અને તેમાં પણ તમે મરદ પડ્યા, તેથી તમને સો એટલું બધું દુઃખ નહીં લાગતે, પરંતુ મને ખચિત રિખાઈ રિખાઈને મરવું પડતે ! ધમર, એ પરગળું મગનલાલનું ભલું કરે ! ” તારા બોલી.

“ વહાલી ! બહુ કરનારું સદા બહુજ થશે. ” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું. “ લે ચાલ હવે સુખ જીવ્યો; કેમકે રાત્રિ ઘણી વિતી ગઈ છે. ”

“ પધારો પ્રાણનાથ. ” તારા બોલી.

બંને જણાં સાથે ઉઠી પાછળના સપનવાસમાં જઈ સૂતાં.

પ્રકરણ ૨૬ મું.

(:૦:)

દોહરો,—મગન મચ્છો મહાનંદમાં તારા તેમાં લીન;

સ્વતંત્રદાસ સમજ્યો નહીં, વિશ્વાસે આધિન.

“ ભણ્યા પણ ગણ્યા નહીં. ! ”

આજે સ્વતંત્રદાસ ધારા પ્રમાણે પોતાની ઓશીસમાં ગયો, અને તે પછી સુમારે અગીઆર વાગે મગન બની કનીને તારાની પાસે આવ્યો. તારા તરતજ જમીને ઉપર હીંચકે બેઠી હતી, અને મોમાં પાન ને સોપોરી આવતી ખુશીમાં હીંચકા ખાતી હતી, એટલામાં મગનને ઉપર આવતો જોઈને તેણી બોલી “ આવો ! આવો ! પધારો મારા પ્રીતમ ! ”

“ કેમ, એકલાં બેઠાં બેઠાં શું થાય છે ? ” મગને પુછ્યું.

હજી હમણાંજ જમીને ઉપર આવી, અને પાન ખાઈને આપને સંભાર્યા કે, હમણાં આવતા હશે. એટલામાં તો તમે પધાર્યા પણ ખરા ! તારાએ એમ કહી મગનને પોતાની પાસેજ હીંચકા પર બેસાડ્યો.

“ કીક ત્યારે તો ! ” મગને કહ્યું “ પાન ખાઈ રહ્યા પછી હું સંભર્યો, કેમ ? ! પાન ખાતી વખતે તો મને યાદ નહીં કીધેની ? ! ”

“ જાઓ, જાઓ ! ” તારા લાડમાં બોલી “ તમને તો મસ્કરીજ કરવાની ટેવ પડી છે ! ”

“ મગન હસીને તારાને વળગી પડ્યો, ને ચુંચન કીધું ! તેણી પ્રત્યે તે બોલ્યો “ પ્યારી તને જોતાંજ મારા અંતઃકરણમાં એવો તો પ્રેમ છુંડે છે કે, જો આ સમયે હું પોતે કવિ હોત તો ખચીત કંઈ એવજ સંગીતની કવિતા ગાઈ મારાં હૃદયનો ભાવ તને સંભગાવત ! ”

“ તે હું માતું છું ! આપની પ્રીતિ મારા પતિ કંતાં તો શું પણ મારા પતિ કરતાં પણ એકદમ જે મને વિશેષ વહાલો હતો, તે નટવર કરતાં પણ વધારે હું જોઉં છું, અને તેથીજ હું પણ આપને જોઈને આટલી બધી લીન થઈ જઈ છું ! ” તારા બોલ્યાં.

“ બરબર છે વહાલી ! ” મગને કહ્યું અને તેથીજ હું પણ આપને જોઈને આટલી બધી લીન થઈ જઈ છું ” તારા બોલી

“ બરાબર છે વહાલી ! ” મગને કહ્યું “ અને ઈશ્વર આપણો સોહ સાચવી રાખે કે બસ ”

“ આપણા બંનેનો ભાવ હશે તો ભેમજ થશે ! ” તારાએ જણાવ્યું “ પણ વારં હું, આપને પુછું છું કે, આપ તો મને તારા કહીને બોલાવો છો, ત્યારે હું આપને કયે નામે બોલાવું ? ”

“ હેં હેં હેં ! ” મગને હસીને કહ્યું “ કયે નામે તો શું વળી ? મારું નામ હોય તે નામ દઈને ”

“ તે તો મને શરમ લાગે ! આપણાં વચ્ચેનો સંબંધ જોતાં આપનું નામ દઈને હું બોલાવું એ તો નહીં બને ! ” તારાએ કહ્યું.

“ અંહ ! તેમાં તે શું છે વહાલી ? ! પારસીઓ ને અંગ્રેજોમાં સ્ત્રી પુરુષો એક બીજનાં નામો દઈને બોલાવે છે એટલુંજ નહીં, પણ પેલા સુધારાવાળા કેટલાક કાપડ્યો, નાગરો, કપોજો વગેરે ભણેલાં ગણેલાઓ પણ પતિ પતિનાં નામ દઈને બોલાવે છે તો ! આપણે તો એક બીજનાં

નામ દધને બોલાવતાં લગાર પણ અચકાવું જોઈતું નથી । ” મગને જણાવ્યું.

“ આપવું નામ દેવામાં મને કંઈ આપણા હિંદુ જુના રીવાજની ઠરકાર નથી; પરંતુ નામ દધને બોલાવવામાં હું તોછપ્પઈ ભરેલું માનું છું, માટે જો એક ખાસ નામ શોધી આપો તો તે નામે આપને બોલાવું । ” તારાએ કહ્યું.

“ ત્યારે તું મને માત્ર ‘ વડાલા ’ કહીને બોલાવજો ! ” મગને જણાવ્યું.

“ એ પણ મને અનહું લાગે છે । ” તારા બોલી “ કેઈ બીજાને સરસ શબ્દ શોધી કહાડોતી તો । ”

“ ઠીક ત્યારે ‘ વડાલા ’ નહીં તો ‘ અગખાગણા ’ કહીને બોલાવજો ! ” મગને આંખો મીંચીને મસ્કરીમાં કહ્યું.

“ જાઓ ! જાઓ ! ” તારા હસી પડીને બોલી “ હાલતાં ને ચાલતાં મસ્કરી સિવાય ત-મને તો બીજા કશો ધંધોજ દેખાતો નથી । ખબરું ! અમ શું કરતા હશે બોલોતી કયા નામે બોલાવું ” મગને થોડીક પણ વિચાર કરીને જણાવ્યું “ હા, હા ખરી વાત । ‘ ડીયર ’ કહીને બોલાવજો । ”

“ એવું તે નામ । ” તારાએ નાપસંદગી બતાવી કહ્યું “ કોઈ સરસ રંગિલું નામ બતાવોતી । ”

“ અરે-તારીની ! ” મગન કંટાળીને પરમ પ્રેમમાં બોલ્યો “ આવી આવાં સુંદર નામ પણ તને પસંદ પડતાં નથી, ત્યારે તારે માટે તો હવે મારે શબ્દકોશ શોધવો પડશે ? ”

“ પણ કોઈ એવું નમ શોધી કહાડો કે જે દેતાંજ મોંમાં પાણી પાણી છૂટી જાય, ને મોંમાંથી જીજ નહીં । ” તારા બોલે.

“ કહ્યો વિચારમાં પડી ગયો. કંઈ કંઈ નામોતું અવલોકન કીધું, પરંતુ તેવું રસીક નામ એકે નહીં । આખરે પણ શબ્દો સંભારતાં તેણે કહ્યું “ ત્યારે ‘ નેન્ટલમેન ’ શબ્દ તને ઠીક લાગે ! ”

“ ઝાપ ઝાપ ! ” તારા હસીને બોલી “ જે રાહીતો શબ્દ શોધ્યો ! એ શબ્દમાં તે શા રામ ખબ્યાં છે ! એ તો પેલા સુરતી લાલીઆઓ હાલતાં ને ચાલતાં બોલે છે । લગાર શાંત મગને વિચાર કરીને કોઈ છટાદાર ને મધુર નામ શોધી કહાડો । ”

“ તોઆ ! તોઆ ! ” મગને જણાવ્યું “ તારી પરીક્ષાં આગળ તો મારો શબ્દ મંદાર પણ ખુટી ગયો । ”

“ તમે આવા વિદ્વાન ને લણેલાં ગણેલા ચઢને આમ કંટાળો છો શું ? ! ” તારા બોલી.

“ ત્યારે તુંજ કોઈ નામ પસંદ કરતી । ” મગને જણાવ્યું “ તારાં મન ગમતું નામ શોધી કહાડશે તો તેથી વધારે સતોષ પામીશ । ”

“ મારામાં જે એટલી બધી શક્તિ હોત તો વળી તમને શું કરવા કહેત ? ! ” તારા બોલી,

“ ત્યારે એક કામ કર । મને માત્ર ‘ મિસ્ટર ’ કહીને બોલાવજો । ” મગને જણાવ્યું.

“ એ શું વળી ? ! ” તારા વિસ્મયતાપૂર્વક હસીને બોલી “ એ નામ તો જાણે લખું પાણું લાગે છે । ‘ મિસ્ટર ’ ? ! હટ ! એમાં તો કંઈ મિઠાસજ આવતી નથીને ! એના કરતાં તો ‘ ડીયર ’ શબ્દ વધારે સારો લાગે છે । ”

મગન ઘણા હંડા વિચારમાં પડ્યો, અને વળી કંઈ કંઈ રમણું કરતો બોલ્યો “ ત્યારે એમ કર, તું મને માત્ર ‘ લાલ ’ કહીને બોલાવજો ! કેમ આ નામ તો તને પસંદ પડ્યુંતી ? ”

તારા થોડી વાર વિચાર કરીને બોલી “ વડાલા, એવો અડખંબ શબ્દ તમને લાગે ? ! ”

‘લાલ’ તો મરાકરી ભરેલો શબ્દ લાગે છે ! અને તેમ છતાં જો ‘લાલ’ કહીને બોલાવું તો જાણે તમે કોઈ મહારાજના ‘લાલ’ હો, તેવો અર્થ પણ ઉડે છે !” એમ કહેતાં તારા હસી પડી !

મગન હવે ઝડપમાં બોલી ઉઠ્યો “ હા, હા, ખરી વાત ! હવે બરાબર બંધબેસતું નામ શબ્દ આવ્યું ! હું તને તારા કહીને બોલાવીશ, અને તું મને ‘ચન્દ્ર’ કહીને બોલાવજે ! કેમ, આ નામ કેવું ફાંકડું છે ? ! ”

‘ નામ તો ફાંકડું છે. પણ એ નામથી બોલાવતાં જો કોઈ સાંભળશે તો હસી પડશે ! ” તારા બોલી.

“ ત્યારે તો હવે માફ કર ! હવે તો આપણે થાક્યા, ને માથું પણ પાકી ગયું ! વળી કોઈ બીજું નામ પછી શોધી કહાડીશું ! ” મગને કહ્યું.

“ પણ હમણાં મારે તમને કયે નામે બોલાવવા ? ! ” તારાએ પૂછ્યું.

“ આટલા દાહાડા બોલાવતી હતી તે નામે વળી ! ” મગને કહ્યું.

“ ત્યારે હું એક દામ કરીશ ! બીજું નામ શોધી કહાડો ત્યાં સુધી ‘ પ્રાણુ ’ કહીનેજ બોલાવીશ ! કેમ, ઠીક કેની ? ” તારા બોલી.

“ એ પણ ઠીક છે. ” મગને કહ્યું “ હવે ચાલ ત્યારે, આજે આપણે ‘ સ્ટીમ લૉન્ચ ’માં બેસીને પાલવાપરથી ફરવા જવું છે. ”

“ મારા પતિ જાણશે તો ? ! ” તારા બોલી.

“ તેને ખબર પડવા નહીં દેશું. ” મગને જણાવ્યું “ કેમકે તે નોકરીએથી પાછા ફરશે તેટલામાં તો આપણે પાછા ઘેર આવી પણ પહોંચીશું ! એટલે પછી તે શી રીતે જાણી શકશે ? ! ”

“ ત્યારે તો ઠીક ! ” તારાએ કહ્યું, અને પછી તેણીએ સારાં લૂગડાં કબાટમાંથી કહાડીને પહેંધ્યાં, અને ધાડીને બારણાં સોંપી મગન સાથે તેણી ગાડીમાં બેસી, અને બંને જણાં પાલવાપર આવ્યાં, કે જે સમયે આશરે મધ્યાનનો એક વાગી ગયો હતો. બંદરપર ગાડીમાંથી ઉતરીને મગને ગાડીવાળાને ત્યાંજ ચોખ્ખાની રાખવાનું કહ્યું, અને પછી એક સરસ ‘ સ્ટીમ લૉન્ચ ’ બાંડે કરી બંને બંદર નજીક ‘ કેપ્ટન ’માં બેસ્યાં. અનેક ગમ્પા ચલાવ્યાં, અને પાણીમાં છેક લાંબે નીકળી ગયાં ! ગમ્મતમાં કોઈને જાન રહ્યું નહીં કે, કેટલા વાગ્યા હશે ! પણ ધણી વારે તારા ચમકીને બોલી ઉઠી “ હાય, હાય, ! જૂઓ તો ખરા, કેટલા વાગ્યા છે ? ! ”

મગને ગજવામાંથી ગડિયાળ કહાડીને જોઈને જણાવ્યું “ સાડા ત્રણ થઈ ગયા છે ! ”

“ અરરર ! હવે કેમ થશે ? ! તમારા બાંધ પાંચ વાગે તો ઘેર આવે છે ! અને આપણે તો તેમની પછી પહોંચીશું ! પછી તેમને હું જવાબ શું દઈશ, અને આપણાં શા હાલ થશે ? ! ચાલો હવે જલદી પાછા ફરો ! ” તારા બોલી ઉઠી.

“ ગમત નહીં ! તેને સમજાવવો મારા હાથમાં છે ! તું શું કરવા ગમરાય છે ? ! સ્વતંત્ર-દાસને સમજાવી દેતાં શી વાર ! અંહ ! બંધીએ છે શું કરવાને ? ! મારી સાથે તને લાગ્યો છું તે શું તને આંચ આવતા દઈશ ? ! ” એમ જણાવી મગને ‘ લૉન્ચ ’ને પાછી ફરવાની, અને વળી બોલ્યો “ વહાલી, પાંચ વાગતામાં તો બંદરપર આપણે જઈ પહોંચીશું, અને ત્યાંથી દસ મિનિટમાં ઘેર પહોંચીશું, એટલે તારા વર કરતાં વહેલીજ તને પહોંચાડીશ. કેમકે તે તો ફરતો ફરતો છેક છ વાગ્યાને સુમારે ગેર આવે છે ! ”

“ પણ બંદરપર પહોંચતાંજ છ તો વામશે ! ” તારા બોલી.

“ નારે ના, આવતાં વાર લાગી તેટલી જતાં વાર નહીં લાગશે તો ! ” મગને જણાવ્યું “ કેમકે જતાં પવન સાનુકૂળ છે. ”

“ ત્યારે તો સારું. ” તારા બોલી “ આપણે ખચીત નાદની વાપરી છે ! ”

“ ત્યાં હવે થઈ તે ખરી ! તારા પતિ મારા કબામાં છે, એટલે કાંઈ વાતનો વાંધો નથી તો ! ” મગને જણાવ્યું.

“ મને લાગે છે કે, એમની નોકરી મૂકાવી દઇએ તો ઠીક થાય ! ” તારાએ કહ્યું.

“ કંઈ કાળુ ? ! તેમ જો કીધું તો પછી એ આજો દાહાડો ધરમાંજ રહેશે, ને પછી આપણથી આમ મજા મરાશેજ નહીં ! એ તો નોકરીએ જાય છે તોજ આપણે તેની ગેરહાજરીમાં આમ મોજ મારીએ છીએ ! ” મગને જણાવ્યું “ અને નોકરી કરે છે તેથી ગેરફાયદો શું છે ? ! ”

“ હા, એ પણ ખરી વાત કહી ! ” તારા બોલી “ એ નોકરીએ લાગેલાજ કામના ! વળી નવરા પડે તો આપણી ખર્ચખોંચ કરે ! અને નોકરી છોડાવવાને હું તો એટલા માટે કહેતી હતી કે, મારા આટલા પૈસા પ્રમાણે એ નોકરી કરે છે તેથી લોકમાં નડાઈ દેખાય છે ! ”

“ એમાં નડાઈ શું દેખાય છે ? ! મોટા મોટા પૈસાવાળાઓ શું નોકરી નથી કરતા કે ! ! અને તેથી શું તેમનું જોડું દેખાય છે અથવા તો તેમની આખરને હીણપત લાગે છે કે ? ! એમ તો કદી સમજતીજ નહીં ! ” મગને જણાવ્યું.

“ ઠીક ત્યારે તો એ નોકરી કરે છે તેજ જાણું છે ! ” તારા બોલી “ પણ હજી કિનારો આવતાં કેટલી વાર છે ? ”

“ જો સામે દેખાય છે ! હવે પાંચ દસ મિનિટમાં ઉતરીશું ! ” મગને કહ્યું, અને તેપરથી તારાએ પણ સામે નજર કરતાં કિનારો જણાવ્યો.

સ્વતંત્રદાસ પાંચ વાગતાંજ ઓશીસમાંથી ઉઠ્યો, અને ઓશીસમાંના એક મિત્ર સાથે તે પણ પાકવાપર ફરવા આવ્યો. ત્યાં મગનની ગાડી જોઈ તે તરતજ ગાડી પાસે આવ્યો, અને ઘોડાવાળાને પૂછ્યું “ અભ્યા, ગાડીમાં કાણ આવ્યું છે ? ”

“ શેઠ આવેલા છે, અને તેમની સાથે આપના ઘરમાંથી શેઠાણી પણ આવેલા છે ” ઘોડાવાળાએ જવાબ દીધો.

સ્વતંત્રદાસ લગભગ વિચારમાં પડ્યો ને તેણે પૂછ્યું “ અને તારી શેઠાણી પણ સાથે છે કે ? ”

“ નાજી. ” ઘોડાવાળાએ કહ્યું “ ફક્ત મારા શેઠ ને તમારા ઘરમાંથી આવેલા છે. ”

આ સંભળી સ્વતંત્રદાસ વિસ્મય થયો, ને વળી પૂછ્યું “ તેઓ ક્યાં ગયા છે ? ”

“ જોડમાં બેસીને ફરવા ગયલા છે. ” ઘોડાવાળાએ કહ્યું “ હમણાં આવતાં હોશે. ”

“ ઠીક ત્યારે, હું ગાડીમાંજ બેસું છું. તેઓ આવશે એટલે સાથેજ જઈશું. ” એમ જણાવી પોતાના સોખતીને રજા આપી પોતે મગનની ગાડીમાં બેઠો, કે જે ગાડી ઉધાડી નહોતી, પણ બંધ ‘બુમ’ હતી.

સ્વતંત્રદાસ ઘણા ઉંડા વિચારમાં પડ્યો કે “ મગનદાસ આવે મોરી પતિને. લાખને એકલો કેમ ગયો હશે ! અને તે પણ મને જણાવ્યા વગરજ શું કારણ હશે ! કંઈ પણ પ્રયોજન તો હશેજ ! તે વિના એઓ મારે કાને વાત નાંખ્યા વગર એકદમ કડી જાય નહીં ! ” આ પ્રમાણે તે વિચાર કરતો હતો. પરંતુ એ સિવાય તારા કે મગનની નીતિને માટે તો તેને કશો શકજ ગયો નહીં !

બંદરપર તારા ને મગન ઉતર્યા, અને એક ખીજનાં ગળામાં હાથ નાખીને ઉપર ચઢ્યાં. સ્વતંત્રદાસે આવીજ સ્થિતીમાં તેમને જોયાં, અને તેમ જોવા છતાં તેને હજી પણ તેમની નીતિ વિશ્લેષ તો વિચાર થયોજ નહીં, પરંતુ તે મનમાં મુઝાવા લાગ્યો કે “ આ પ્રમાણે એક ખીજ સાથે

“ એક પ્રાન્તનાં ગામમાં ફાપિ નાપીને ઉતર ચઢ્યાં.”

વળગીને એ લોકો શા માટે આવતાં હશે ? ! એમ કરવાની એમની મતલબ શું હશે ? ! ” આમજ વિચાર કરતો, પરંતુ ખીજે કોઈ પણ પ્રકાર નો શક નેને થતો નહોતો !

એટલે માં તે બંને તેવીજ રીતમા ગાડો આગળ આવ્યાં, અને ગાડીમાં સ્વતંત્રતાસને એ ઠેકા ઠેકાં તેઓ સ્તબ્ધ થઇ ગયાં ! પણ મગને જાણે કેળા એવું બતાવ્યું કે, કોઈ વતે તે અચ-કાયો કે ગભરાયેજ નહોતો હોય ! મગને તરતજ સ્વતંત્રતાસને પુછ્યું “ કેમ બાઈ, તમે અહીં ક્યાંથી ? ! ”

“ મારી આશીસમાં એક સોખતી માથે આજે આખી તરફ આવી લાગતાં તમારી ગાડી દીકી, અને તમારા ઘોડાનાજાને પુછી જોતાં તેણે કહ્યું કે તમેદરિયામાં ફરવા ગયા છો, તેથી મેં વીચાર્યું કે હવે આવશે એટલે સાથેજ જઈશું, અને તેથી હું ગાડીમાં બેઠો. ” સ્વતંત્રતાસે જણાવ્યું.

“ એ તો ઠીક કહ્યું. તમારે નકામા પગ ધસડતા જવું પડે, તેનાં કરતાં આ તો ગાડીમાં સાથે જઈશું. ” મગને જણાવ્યું, અને પછી પોતે ગાડીમાં ચઢ્યો. સ્વતંત્રતાસ સામી બાજુએ બેસી ગયો આ બેઠ મગને જણાવ્યું “ આપણે બંને બાજુએ બેસીશું, ને તમારાં પત્ની સામા બેસશે. ”

“ ના, ના, આ ‘સીટ’ સાંકડી છે, તેથી એમને બેસનાં ફાવશે નહીં ! ” સ્વતંત્રતાસે જણાવ્યું.

“ પણ ત્યારે એમ કરો, કે તમે ને તમારાં પત્ની અહીં બેસો ને હું સામા બેસીશ. ”

મગને કહ્યું.

“ નહીં ! અમે અહીં બેસીએ ને તમને સામા બેસાડીએ, એમાં અમરી લાયકી નહીં ! તમે ને મારી પત્ની આમ બેસો, અને હું સામા, બેસીશ ! ”

“ એ તો બાઈ ખેડું જણાય ! ” મગને કહ્યું.

“ એમાં ખોટું શું છે ? ! તમે મારા બાઈ જેવા છો ! ! અને તમારી સાથે તમારાં બાબી બેસે તેમાં ખોટું શું લાગે ? ! નોનસન્સ ! એવા વહેમ શા કામનાં ! ” સ્વતંત્રતાસે જણાવ્યું.

“ મને તો શરમ લાગે માણનાથ ! ” તારા સતી થઇ બેઠી.

“ એમાં શરમ શાની ? ! એ કંઈ લોક છે કે શું ? ” બેસી જા ! ” સ્વતંત્રતાસે જણાવ્યું. તારા તેમની આજ્ઞા પરથી મગનની સાથે બેઠો, અને પછી ગાડી ચલાવી.

“ કેમ બાઈ, આજે આખી તો તમારાં બાબી લઇને ક્યાં નીકળો પડ્યા હતા ? ! ” સ્વતં-ત્રતાસે હવે પુછ્યું.

“ એટલે એમ થયું બાઈ, ” મગને યુક્તીપૂર્વક એકઠું ગોઠવ્યું, અને તારાને ધીમેથી પગ પણ દાખ્યો “ આજે બપોરે એકાએક તમારાં સ્ત્રીની તખીયત બગડી આવી, અને તેપરથી તરતજ મને તેડવા મોકલ્યો. હું તમારે ઘેર ગયો અને કંઈક હિસ્ટીરાયા જેવું જણાયું, અને તેથી હું ગભ-રાયો, ને દાહનવેદર મંગારી આખે શરીરે લગાડ્યું ! એટલે એઓ ગુદોમાં આવ્યા ! પછી મને કહેવા લાગ્યા કે “ ગભરાયો નહોતો ! મને તો એમ વારંવાર થઇ આવે છે ! ” તોપણ હું ગભરાયો, ને તમને તેડવાને આવતો હતો ! પણ એમણે જણાવ્યું કે “ તમે એમને તેડવા જશો તો એ ગભ-રાઇ જશે, ને એમની તખીયત પણ બગડી આવશે ! ” એટલે હું અચકાયો, તો જુ એમણે મને સુચવ્યું કે “ મને જ્યારે આમ થઇ આવે છે, ત્યારે તરતજ દરોયાની હવા ખાઈ છું તો તરત રોગ સમાઇ જાય છે ! માટે મને દરોયાની હવા ખાવાને તાજબતોય લઇ જાઓ તો શંકી થાય ! ” એ-ટલું કહેતાંજ મારી ગાડીમાં એમને અહીં લઇ આવ્યો, અને દરોયામાં બે ત્રણ કલાક હવા ખવરાવી, જેથી કરીને હવે એમના શુભને આગમ લાગે છે ! ”

“ હા સ્વામીનાથ, હવે તો મને ઠીક લાગે છે ! ” તારાએ ટાપસી પુરી !

“ મગનબાઈ, તમે બહુ સાફ કીધું ! મને તેડવા આવતો તો હું જરૂર ગભરાતો ! કેમકે

માઈ કહ્ય નરમ ને કાચું છે ! તેમજ વળી તેટલો વખત એઓ જો તેવીજ દુઃખદાયક સ્થિતિમાં રહેતે તો એમની તપ્પીયત કહાય વધારે અગણ થઈ જતી !” સ્વતંત્રતાસે કહ્યું.

“અને તેથીજ મેં પણ આપને તેડવા જવાની એમને ના કહી પ્રાણનાથ !” તારા તરતજ બોલી ઉઠી.

“પણુ યોગ્ય કીધું નહાલી !” સ્વતંત્રતાસે કહ્યું “પણુ હવે તો તમારો તપ્પીયત કીક છે?”

“હા સ્વામીનાથ, હવે મને કીક લાગે છે.” તારા બોલી.

“પણુ નખખાઈ ગઈ નથી તો !” મગને એમ જણાવી, બદરપરથી એક બીજાને ગળે હાથ નાંખવાના સંબંધમાં હવે જુલાસો (! ! કરવા પાટિયાં બોલી કહ્યું “બદરપર ઉતરતાં ઉતરતાં તો એમને ઝેળો આવી ગયો હતો ! પણુ એ તો સાઈ થયું કે, એમનો હાથ મારા ગળામાં નાંખાવી, મેં મારા હાથ એમના ગળામાં લઈ, ધીમે ધીમે અને અહીં મુઠી આવ્યાં !”

“એમાં પણુ તમે કીક અકલ વાપરી ચીંઠ મગનભાઈ ! તેમ નહીં કીધું હોત તો એઓ કહાય પડીને પથ્થરપર કુટાઈ જત, ને મથું કુટીને લોહી નીકળત !” સ્વતંત્રતાસે તેને ઓર સાળાશી આપતાં જણાવ્યું “બાઈ, મિત્રો હો તો તમારા જેવા પરગણુ હોજો ! જો આજે તમારે ને મારે સ્નેહ સંબંધ નહીં હોત તો આ મારા પ્રાણપ્રિય પતિ નરર જુલિજ અવસ્થાએ પહોંચતા !”

“પણુ બાઈ, ગળામાં હાથ નાંખતાં ને નાંખાવતાં મને તો એટલો બધો બય થેડો કે, જો કહાય કાઈ જુએ તો અમારે માટે શું ધારે ? ! ખચીત ન છુટકે હરી હરીને મારે તેમ કરવું પડ્યું !” મગને સમજાવી દીધું.

“તમારે બય રાખવાનું કંઈજ કારણુ નહોતું મગનભાઈ ! તમારું ને માઈ મન સ્વચ્છ ને એકત્ર છે, તો લોક જખ મારે છે ! હું તો તમારી આત્મી સમયસુચકતા તથા તમારી મારા પ્રત્યે આત્મી પવિત્ર લાગણી મટે તમારો ધણો ઉપકાર માતું છું !” સ્વતંત્રતાસે કહ્યું.

“પ્રિય મિત્ર ! તમે સમજાવ, વિદ્વાન ને વિચારવંત હો તેથી સરજોજ અર્થ કરો છો, પરંતુ તમારે બદલે જો કાઈ બીજાને અજ્ઞાન હોય તો અવજોજ અર્થ લે, અને મારી ગમે તેટલી પવિત્ર સેવા છતાં તે મારો અવજોજ અર્થ કરે !” મગને સદાઈ બતવી !

“એ તો મુર્ખનું કામ છે ! આપણા જેવા ભણેલાઓ માટે એવા વિચાર છેજ નહીં ! જ્યાં જ્યાં મળ્યો ને મિત્રભાવ હોય, ત્યાં પુરા વહેમ રાખવા, એ તો અભણનું લક્ષણ છે ! હું તો તમારી આ રીતને માટે ઓર તમારો ઉપકાર માતું છું !” સ્વતંત્રતાસે કહ્યું.

“ઓહ નો ! એમાં ઉપકાર જેવું કશું કીધું નથી, પરંતુ મેં માત્ર મારી દુઃખ બળવી છે !” મગને કાવકાઈથી જણાવ્યું !

“એ તો તમારી લાયકી છે !” સ્વતંત્રતાસે કહ્યું.

એટલામાં પર અચ્ચું. સ્વતંત્રતાસ ને તારા ગાડીમાંથી ઉતરી, અને મગનને પણ આમલે કરીને ઉપર લઈ ગયા તથા નીચેથીજ સ્વતંત્રતાસે ઘોડાવાળાને કહ્યું કે “ગાડી ઘેર લઈ જા, ને ઘેર કહેજે કે મગનભાઈ અહીં જમનાર છે; અને રાત્રે રહેવાના પણુ અહીંજ છે, માટે શીકરે કરશો નહીં, અને વળી કહેજે કે સહવારે માહે પીને પછી આવશે.”

“ના, ના, બાઈ, માફ કરો ! મને ઘેંજ જવાહો !” મગને બાવ ખાધા !

“કહી નહીં બને !” સ્વતંત્રતાસે ઘોડાવાળાને પાછું કહ્યું “બસ, તું તારે મેં કહ્યું છે તેમ ઘેર જઈને કહેજે !”

“કીક ત્યારે !” મગને ઘોડાવાળા તરફ દ્રીને કહ્યું “કહેજે ત્યારે બાઈ !”

“વાઈજી” કહીને ઘોડાવાળા ગાડી લઈ ગયો.

ત્રણે જણાં ઉપર આવ્યાં. કપડાં બદલ્યાં, અને તારાએ બટને કઢીને ચાહે કરારી, કે જે બટ મગનેજ આણી આપ્યો હતો. તેણે ચાહે તૈયાર કરી રામા સાથે ઉપર ત્રણ પ્યાલા મોકલ્યા, જે ત્રણે જણાએ પીધી.

“મગનભાઈ, તમે બટ તો સારો મોકલ્યો છે હોં! સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું.”

“હા, હોંશીઆર છે! મેં એના હાથની રસોઈ ખાધી છે, અને મારી ખાત્રિનો હોવાથીજ મેં એને મોકલ્યો છે. વળી સ્વભાવે પણ સાંત ને કરેલ છે.” મગને જણાવ્યું.

“જેવો આણસ જોઈતો હતો તેવોજ મળી ગયો છે! થેંક યુ!” સ્વતંત્રદાસે સન્મતા બતાવી.

ચોડીવારે રસોઈ તૈયાર થતાં ત્રણે જણાં નીચે જમવા ગયાં, અને ત્રણે સાથેજ જમીને પાંછાં ઉપર આવ્યાં એટલામાં સ્વતંત્રદાસને માટે એક નવું કામ જાગ્યું! પડોસના ઘરમાં એક વણી-કપુત્ર કોથેરામાં મરણ પામ્યો! તેનો કુકો થતાંજ ત્રણે જણુ પારીએ જોવા આવ્યાં, અને જોતાંજ ચકિત થયાં!

“આયો! કામ જાગ્યું!” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું “સ્મશાન જવું પડશે ને આખી રાત ખરાબ થવું પડશે!”

“કેમ? ગયા વિના નહીં ચાલે કે?” મગને પુછ્યું.

“ના બાઈ! જવુંજ પડશે! પારાપણેસમાં કંઈ છુટકો થાય? જમવાનું હોય ને ન જ-છએ તો ચાલે, પણ આવાં કામમાં તો અવસ્ય જવુંજ પડે!” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું.

“હીક ત્યારે!” મગને કહ્યું “આજે તો તમે પિયમાં પડ્યા!”

“કેમ કરીએ? સંસારમાં રહ્યા તે કંઈ ચાલે?!” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું.

“પણ મારી તબિયત ઠીક નથી તેથી તમે નહીં જાઓ તો સાઈ!” તારાએ સૂચના કરી.

“વહાલી, તારી તબિયત બગડેલી હોવાથી તુંએ કુટવા ન જાય ને હુંએ સ્મશાન ન જઈ તો ખોટું લાગે!” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું.

“ત્યારે મારી પાસે કોણ?” તારાએ કહ્યું “તમે જશો ને કદાચ મારી તબિયત રાતમાં બગડી આવશે તો મારા શા હાલ?”

“આપણા મગનભાઈ છે કેની?” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું.

“ના, ના, બાઈ, તમારો જેરહાજરીમાં તો એકલો હું નહીં રહું!” મગન જોતી ઉઘો!

“તેમાં શું હરકત છે? હુંએ જઈ ને તમે પણ જાઓ તો પછી એમની પાસે પણ કોણ? માટે તમારે તો રહેવુંજ પડશે! તમે આવા સુધરેલા વિચારવાળા થઇને આમ ઉરો છો કેમ?” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું.

“જુઓ બાઈ, ડરીને ચાલવામાંજ માલ છે! વખત છે! તમનેજ કંઈ વહેમ આવે તો આપણી મિત્રતામાં બગડત પડે! માટે સ્ત્રીના સંબંધમાં તો ડરીનેજ ચાલવું કે કદી પણ કલેશ જાતે નહીં! સ્ત્રી અગ્નિરૂપ છે, માટે એનાંથી તો વેગળાજ રહેવામાં માલ છે! ત્યાં મિત્રતાનો સંબંધ થયો ત્યાં પછી સ્ત્રી ને દ્રવ્યની વાતમાં દુરજ રહેવું જોઈએ!” મગને ખુબ સત્તાપણ બતાવીને કહ્યું!

“નોનસન્સ! મને તમારાપર કેટલો વિશ્વાસ છે તમે નથી સમજતા?!” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું “મિત્રનો સંબંધ બાઈ કરતાં પણ વિશેષ હોય છે! ત્યારે એમ સમજો કે, તમારે સ્વજન મારો સગો બાઈ હોય, અને તે જો મારી સાથેજ રહેતો હોય તો મારા પલ્લિને તેને સોંપીને હું કદાચ બહાર જઈ તો તે અગોચર ગણાય ખરૂ! તમે પણ કેવી લેલી વાત કરો છો!”

“ ઠીક ત્યારે બાહ તમારી મરણ એમજ છે તો હું રહેવાને યાંધો લેતો નથી ! ” મગને જણાવ્યું. “ પણ એકલાં એને કેમ ગમશે ? ”

સ્વતંત્રતાએ કહ્યું “ તમે બંને સોઠાંબાજી રમજો, એટલે વખત વિતી જશે, અને પછી હું પણ આવી પહોંચીશ ! ” એમ જણાવી યોનિયું ઝોઢી તે નીચે ઉતરી ગયો અને મરણ પા. મેજાને લઈ જવાને જગા થયલા કાધુઓની સાથે એકો, અને પછી થોડી વારે સંજને “ રામ બોલો બાહ રામ ” કહેતાં લઈ ગયા.

તારા ને મગનને મોજ મળી ! તેઓ ધણા ખુશ થતાં બેઠાં ને તારા બોલી “ વાહરે વહાલા, તમે પણ આજે ખુબ આકર્ષક વાપરી ! દરિયામાં ફરવા જવા વિષે તથા આપણે એક બી. જનાં ગજામાં હાથ નાંખીને ચાલ્યા તે બાબતમાં પણ તમે મારા પતિને બહી ચતુરાઈથી સમજાવી દીધા ! તમારા સમ, હું તો એવી ગમરાઈ ગઈ હતી કે ન પુછો વાત ! મેં નકકીજ માન્યું કે, હવે માન પતિને આપણી બાબતમાં સમજાડ વહેમ જશે, ને જરૂર બોગ ફરી વળશે, ને કોણ બળે શુએ લાલ થશે ! કેવી યુક્તિ કરવી તે મને તો કંઈજ સૂઝી નથી ! અરે ! હું તો ધુજળ ગઈ ! કેમકે એક રસ્તો ખચવાને મને જણાયો નહીં ! પણ ધન્ય છે તમારી આકર્ષને કે તમે અરાખર યુક્તિ રચીને તેમને મનમાનતી રીતે સમજાવી કહાક્યાં ! ખુબ કરી, વહાલા ખુબ કરી ! કહેવત છે કે ‘ મહોળત કરવી તો શાણાની કરવી ! ’ જે આવે પ્રસંગે નરવર હોય તો વહાણજી કુખાડે ને અરાખી કરી નાંખે ! પણ તમે તે તમે ! ”

“ ખૂસી, સમય વત્તે સાવધાન ન રહીયે તો ધણજી ખમડે તો ! ” મગને જણાવ્યું.

“ પણ હવે કોઈ એવો રસ્તો શોધી કહાડો કે એ નોકરીએ જાય, ત્યારે પણ તમે મારી પાસે નિડરપણે રહી શકો, અને એ બંનેજ તો પણ હરકત થાય નહીં ! અરે એજ તમને કહે કે ‘ મારી પ્રીયા પાસે મારી ગેર લાજરીમાં તમારે રહેવું ! ’ એવો કંઈ ઇલાજ કરવો જોઈએ, કે જેથી કોઈ પણ વાતનો વાંધો રહે નહીં ” તારાએ કહ્યું.

“ તેની તદખીર પણ કરીશ ” મગને જણાવ્યું “ તારા પતિ રમવાનેથી આવે કે તે વાત હું તદખીરથી ઉકેલીશ ! પણ જો તું તો એમજ બતાવજો કે તું અરેખરી પવિત્ર છે, ને પર પુ. રૂપથી સાથે પરિચય પાડવાને તાજી નથી ! ઉપરથી આમ આડંબર બતાવતી રહેશે તોજ તારી હ. તમ નીતિને માટે એને માન રહેશે ! ”

“ વાહ ! પ્રાણુ ! તેમાં મને શિખવવું પડે તેમ નથી ! એટલું તો મને આવડશે ! ” તારા બોલી.

“ ત્યારે હવે સોઠાંબાજી કહાડ ! ” મગને જણાવ્યું.

“ બળી ગયાં સોઠાંબાજી ! એ થડી આનંદમાં બેસીને ગમ્મત તો કરીએ ! તારા બોલી.

“ એક કામ કર ! સોઠાંબાજી કહાડ ને માંડીએ, અને થોડાંક સોઠાં બંને બાજી આસતી હોય તેવી રીતે ગમે તેમ ખાનાઓમાં ગોઠવી રાખીયે, અને નકિક બાજી આસતી હોય તેવુંજ કરી રાખીએ એટલે પછી એ આવો પહોંચે તો એમ જણાય કે, બાજીજ રમે છે ” મગને તદખીર બતાવી !

“ એ પણ ઠીક છે ! ” એમ કહી તારાએ સોઠાંબાજી પાયરીને બાજીપર સોઠાં યુક્તિપુ. વંક ગોઠવી દીધાં, ને પાસા પણ પાસેજ રાખ્યા ! અને પછી મગનની સગે રસરંગમાં બેઠી !

“ પણ પ્રાણુ, મારે તમને શું નામ દહને બોલાવવા, તે તો પછી તમે નકકી કીધુંજ નહીં જો ! ” તારા બોલી.

“ જેમ બેલાવે છે તેમજ તું બોલાવ્યા કર ! ‘ પ્રાણુ ’ કહે છે, એ પણ મજાવું લાગે

છે ! ” મગને જણાવ્યું.

“ પણ મને તો એ નથી મગતું ! એક સરસ શબ્દ શોધી કહાડોની તો ” તારાએ કહ્યું,
“ સરસ શબ્દ ? ” મગને વિચાર કરતાં કહ્યું ! “ સરસ શબ્દ મને એક લાગે છે ! અને તે એ કે ‘ જની ’ કહીને બોલાવજો ! ”

“ શું જની ! ” તાના કટાણું મો કરીને બોલી “ કેવું ગોઠું નામ લાગે છે ! તમે પણ શું ! કોઈ ફાંકડું નામ આપો તો સાફ ! ”

“ ત્યારે તો માત્ર ‘ ડીયર ’ શબ્દ મને સઉથી સરસ ને રસીક લાગે છે ! ” મગને કહ્યું અને હું તને અંગ્રેજી થોડું ઘણું શિખવવા માંડ્યું છું તેથી ‘ ડીયર ’ શબ્દ વાપરશો તો તને તે વિશેષ સ્વાદિષ્ટ લાગશે ! હું તને હવે ખાસ બહામણુ કરે છું કે ‘ ડીયર કહીનેજ મને બોલાવજો ! અગર જો એ શબ્દ હાલ શરૂઆતમાં તને મિઠાશ નહીં આપશે, પરંતુ તને લગાર અંગ્રેજીનું જ્ઞાન થશે, ત્યારે તુંજ કહેશે કે ‘ ડીયર ’ શબ્દ સર્વોત્તમ છે ! ”

“ શું ત્યારે મને અંગ્રેજી શીખવશો ? ! ” તારા ખુશી થઈને બોલી.

“ ઓ યસ ! ” મગને જણાવ્યું “ અને તે એવી રીતે કરીશ કે, તારા પતિની આજ્ઞા લઈને ! અને તે બહાને પછી સવારથી સાંજ સુધી હું તારી પાસેજ રહીશ, અને તેમ કરવાને તારો પતિજ મને કહેશે ! એટલે તને અંગ્રેજી આવડશે પણ અફે, અને વળી આખો દાહોડો આપણે સાથે રહેવાને પણ ડર રહેશે નહીં ! સમજતી ? ! ”

“ એ પણ ઠીક વાત છે ! ” તારાએ જણાવ્યું “ પણ અરે ! તમને હવે એક વાત પૂછવાની રહી છે ! અને તે એજ કે, તમે મારે ત્યાં રાતના પણ રહો છો તેથી તમારા ઘરમાં તમારી સ્ત્રી તમને પૂછશે તો શું કહેશે ? ! ”

“ હજી સુધી તો પુછ્યું નથી, પણ હવે કહાય પુછશે તો કહીશ કે, સ્વતંત્રદાસ સાથે મારે દોસ્તી છે તેથી રહું છું ! ” મગને બોલ્યો.

“ પણ તમારી સ્ત્રીને વહેમ નહીં પડશે ? ! ” તારાએ પુછ્યું.

“ વહેમ પડશે તો હું ક્યાં તેણીથી ડર છું ! મારો ધાક એવો છે કે, મારી સામું તેણી ચૂં કે ચાં બોલીજ શકે તેમ નથી ! ” મગને કહ્યું.

“ ત્યારે તો સાફ. ” તારા બોલી,

ખાદ થોડી વાર અનેક ગમ્માં મારતાં તેને નિંદ્રા આવી ગઈ ! એક સોદા કોચપર બંને જણાં સુઈ ગયાં, અને એટલામાં સ્વતંત્રદાસ સ્મશાનેથી આવી પહોંચ્યો ! રામાએ ખાસ ઉધા અને સ્વતંત્રદાસ ઉપર આપ્યો ! બંનેને સંગે સુતેલાં બેઠ તે પહેલાં તો કંઈક ચોંક્યે, અને તારાનાં અંગવસ્ત્રનું નિંદ્રામાં દેઢાણું નહીં રહેલું તે તેણે બરાબર કાઢ્યું, અને થોડીક વાર વિચારમાં ઉભો ! ખાદ તેણે તારાને ઢંઢેળી ઉઠાવી ! તેણી ચમકીને ઉઠી, અને તેની સાથે મગને પણ ચમકીને ઉઠ્યો ! બંને હાંફલાં ફાંફલાં બન્યાં, પણ સ્વતંત્રદાસ બોલ્યો “ ગબરાઓ નહીં ! ડરો છો શા માટે ? ! ”

“ બાઈ, મારી એક તકસીર થઈ છે. ” મગને જણાવ્યું “ મફ કરજો બાઈ ! એવું બન્યું કે બીજી રમતાં તમારા પતિને નિંદ્રા આવવાથી તેઓ કોચ પર સુતાં, અને હું એકસો જગીનપર પડ્યો ! એટલામાં મારો વાંસો તપી આવવાથી હું ઉધાકળો ઉઠ્યો, અને મેં જાણ્યું કે, આ કોચ ખાલીજ છે ! એમ ધારીને હું ઉપર સુઈ ગયો ! પણ મને ઉંઘતી આંખોમાં બ્રાંતિ રહી નહીં કે, તમારા પતિ ઉપર સુતાં છે ! કેમકે મેં કંઈ આંખો ઉઘાડીને જોયું નહોતું, તેથી આમ બન્યું છે, માટે માફ કરજો બાઈ ! આપના મનમાં કંઈ બીજી વિચાર લાવશો નહીં ! ”

“ઝાઢ નો !” સ્વતંત્રદાસે આ ખુલાસો સતોષકારક માનીને કહ્યું “એ તો બનવા બેગ છે મીઠા મગનલાલ ! માટે તમારે કંઈ ગભરાવું નહીં ! અજાન ને વહેમી માણસ સમજે નહીં, પરંતુ હું બરાબર સમજી છું કે, તમે ધણા શુદ્ધ છો ! તમારા જવાને માટે મને એવો વહેમ આવેજ નહીં ! જ્યાં સ્નેહ સંબંધ થયો, ત્યાં વળી વહેમ કેવા ! એવા વહેમના ભંડાર તો મુખ માણસ હોય ! આપણા જેવા ‘એન્જ્યુકેટડ’ ને એવા વહેમ શા વાળી ? !”

“ભાઈ, ઈટલીક વાર એવું બને છે કે, ગમે તેવો દંડ માણસ પણ વહેમનો બેગ થઈ પડે છે !” મગને જણાવ્યું.

“તે તેવા અવીચારીની બાબતમાંજ બને આપણે તે ઉપર લક્ષ આપવાનું નથી !” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું.

“ત્યારે હવે તમે મુઠ્ઠા જાઓ !” મગને જણાવ્યું “કેમકે ત્યાર વાળી ગયા છે !”

“હવે ઉંઘવાથી જોર તબિયત બગડશે, માટે નાહીને ચાહે પીને જલદી જમી લાઈએ, ને પછી નિરાંતે ઉંઘ કઢાવીશ !” ને આજે તો ઝોડીસમાં રમતી ચિઠ્ઠી લખી મોકલીશ ! આજે ઝોડીસ જવાય એમ નથી !” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું.

“એ પણ બરાબર છે.” મગને જણાવ્યું.

તારા તરતજ નીચે ગઈ, તે બઠને ઉઠાડી ચાહે કરવા કહ્યું તથા રામાને ગરમ પાણી કરવા ફરમાવ્યું. તે પછી સ્વતંત્રદાસે સ્નાન કર્યું, અને ચાહે પી આઠ વાગ્યાની અંદર ત્રણ જણાએ બોજન પણ કરી લીધું, અને દસ વાગે રામા સાથે ઝોડીસમાં રમવા માટેની ચિઠ્ઠી લખી મોકલી.

“ભાઈ, હું ધાઈ છું કે તમારા પતિને ઇંગ્લિશ શિખવો તો ઠીક કે કોઈ વાર પબ્લિક મીટિંગમાં એમને ભાગ લેવામાં સારી રીતે સમજ પડી શકે.” મગને જણાવ્યું.

હું એ વાતને મળતો છું; પરંતુ કોઈ પુરૂષ શિક્ષક તો રાખવા તો મારી સલાહ નથી, અને સ્ત્રી શિક્ષક રાખતાં પૈમા ધણા બેસે, માટે કેમ કરવું ?” સ્વતંત્રદાસે કહ્યું.

“તમે જો કહેતા હો તો હું એમને દરરોજ આવીને થોડું શિખવ્યા કરું.” મગને જણાવ્યું.

“ત્યારે તો સોના કરતાં પીછું ! તમેજ એ કામ માથે લો તો મને વધારે સતોષ થાય ?” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું.

“કામથી હું પોતે બચેરના આવતો જઈશને અમને શિખવીશ.” મગને જણાવ્યું.

“તમરી આવી લાગણીને માટે હું તમારો ઉપકાર માનું છું.” સ્વતંત્રદાસે કહ્યું.

“પણ મરાથી તો અંગ્રેજી નહીં શિખાય ! એ કેમ આવડે ? ! મારી જીભ નહીં ચાલે !” તારાબોલી.

“અરે શિખતાં એવી મેજે આવડશે, અને મગનભાઈ તમને ધણી સહેલાઈથી શિખવી શકશે.” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું.

“પણ અટપટી ભાષા મને કેમ મોંઢે મડશે ? !” તારાએ કહ્યું.

“તને હાલ એમ લાગે છે, પરંતુ શિખવા માંડશે ત્યારે કંઈ નહીં લગશે !” સ્વતંત્રદાસે કહ્યું.

“જેવી આપની આજ્ઞા ત્યારે ?” તારા બોલી.

મગન પછી તરતજ ઉઠીને ઘેર ગયો. અને સ્વતંત્રદાસ ઉંઘ કઢાવવા માટે પલંગપરજીને સતો : લાવ્યા પણ ગઈ નહીં. એ કહેવત સ્વતંત્રદાસને લાગુ પડી ! વિચારમાં વહાણુ ધુણું છે, એ વાતની ગમ સ્વતંત્રદાસને કંઈજ રહી નહીં ! ! !

પ્રકરણ ૩૦ મું.

દાહરો.

ગુલાબ ચિંતામાં પડી, કરવા લાગી શોક;

પતિ તણાં ઢંગ બેઠને, મૂકે ધરમાં પોક !

નવો કંકાસ !

ડાહ્યાળાએ ઘેર આવીને ગુલાબને સંદેશો કહ્યો કે “ શોક આજે રાતના સ્વતંત્ર-
દાસ શોકને ઘેર જમવાના છે, ને ત્યાંજ રહેવાના છે, માટે વાટ નેશો નહીં, અને
કાંઈ સહવારે ચાહે પીને આવશે. એ મારી સાથે કહેવરાવ્યું છે. ”

“ રાતના પણ ત્યાંજ રહેવાના છે ? ! ” ગુલાબે ગભરાઈને પૂછ્યું.

“ હા બાઈ સહાય. ” ધોડાવાળાએ ડોકું હલાવી જણાવ્યું.

“ ઠીક ! ઠીક ! હવે સમજ ! ” એમ કહી ગુલાબે ધોડાવાળાને જવાની

રજ આપી.

ગુલાબ મનમાં મઢા ખેદ કરવા લાગી ! ધોડાવાળાનાં ગયાં પછી તેણીએ પણ ખાધાં પીધાં
ચિતા માત્ર પશ્ચાતાપ કરવા માંડ્યો ! ચુકુલાપરની રાંધી રસોઇ જેમની તેમ પડી રહી ! ચુકુલામાંનું
અગત્યું છાંટવાની વાત પણ રહી ગઇ ! સાકની તપેલી અગતા ચુકુલાપર રહેવાથી શાક ચચણીને
થોડું ઘણું બળી પડ્યું ગયું ! ગુલાબ તે રહતી ને શોક કરતી દિવાનખાનામાં એક ખુરશીપર બેઠી,
ને અનેક વાતોનું સ્મરણ કરતી રૂદન કરવા લાગી ! આખા જે દુઃખદાયક બનાવો અનેકા તેનો
વિચાર કરતાં તે તમાગ તેણીનાં અંતઃકરણમાં તાજે ચચણાટ કરતા થઇ પડ્યા, ને મઢા ખેદ
કરવા લાગી ! “ હવે કેમ થયે ! વળી ત્રિશેષ રિંટપણા શી શી વીતશે ! હજી કંઈમાં શું શું
લખ્યું હશે ! કેમ કરીશ ! ” વિગેરે વિમામણમાં તેણી એવી તો ગતિ પામી કે તેડું વર્ણન કરતું
અસહ્ય છે ! આખી રાત્રિ એમજ પસાર થઇ, અને પ્રભાત થયાં પછી છેક દસ વાગતાંને સુમારે
મગન ઘેર આવ્યો, અને ગુલાબને સંદેશો બેતાં વારતેજ તેણે ધાર્યું કે “ દાહરો ચઢ્યો છે ! ”
તોપણ તેણે ગુલાબને પૂછ્યું “ કેમ વહાલી, આમ સ્તનમત કેમ બેઠી છે ? રસોઇ કરીને ખાધું
કે નહીં ? આજે શાક શાનું કીધું છે ? હું તો જમીને આવ્યો છું, પણ તું ભુખી છે કે જમી ? ”

“ મારે હવે જમીને શું કરવું છે ? ! બળી ગયું જમવાનું ! પેટને ભાડું કેને માટે
અપવું છે ? ! ” ગુલાબ એમ બોલતાં રહી પડી, ને હુસકે હુસકાં બરાવા લાગી !

“ કંઈ કારણ ? ! ” મગન તેણીનાં શોકનું કારણ સમજ તો ગયોજ હતો, તોપણ
અમરતુ પૂછ્યું “ શું થયું વહાલી ? ! ”

“ શું તમારે લીધે મારે પણ શી શી આદત વેઠવી પડી છે, તેનો કંઈજ વિચાર થતો
નથી ! અને થયું તે તો વેઠ્યું ! પણ હજીએ ક્યાં જાંપીને બેસો છો ને ખીજને બેસવા દો છો ! ”
ગુલાબ બોલી “ તમે તમારી ટેવ મુકતાં નથી, અને મારી ખાતિ છે કે, હજી પણ દુઃખી થશો
ને સામાને દુઃખી કરશો ! ”

“ આટલું બધું બોલવાનું કંઈ કારણ સમજાશે ! ” મગને વળી જણી બેઠને પૂછ્યું
“ બોલ તો ખરી ? વળી કંઈ વહેમાઇ કે શું ? ! ”

“ વહેમાઇ છું તેમાં શું બોલું છે ? ! મારો વહેમ ફાંઈ બોલો નથી તો ! ” ગુલાબ
બોલી “ હવે તમને મારે કેટલા ટાકવા ને શું કરવું ? ! ”

“ પણ કંઈ વાત ? ! કંઈ વિચાર ? ! ” મગને પૂછ્યું વાતનો મુદ્દો સમજાય તો તને
બુધાસો કરું કેની ! ”

“ બળી ગયો તમારો ખુલાસો ! ખુલાસો કરી કરીને તો આમ લગાડી, ને આજ” સુધી હોળી ખામણ ! શુભાએ જણાવ્યું.

“ પણ ત્યારે મને તારા અંતરની ત કે સમજાય ? ! મનમાં રાખી મુકે તે શું હું પરમેશ્વર છું કે તારા મનનો બેદ જણી શકું ? ! ” મગને કહ્યું.

“ તમે બધુંએ જાણો છો ને બધુંએ સમજો છો ! એ તો એમ કહીને આજંણના ચપ્પને મારી આગળ સનાપણાનું ડોળ ધાસો છો તે હું સારી પેઠે સમજું છું તો ! તમે જાણતા હશે કે હું હાથેલી માંદ બતાવું છું પણ એ વિદ્યા પ્રપંચ ને છળકપટની બાજુ હવે મારાથી અંજાણી રહી નથીની ! શુભાએ જણાવ્યું.

“ હું તારાં પોતીમાં સમ આપને કહુ છું કે મને તારાં બેદની કંઈજ સમજ પડતી નથી” મગને ખોટાં સમ પણ ખાધાં !

“ મારાં જગ આજ તો સહેલજ છે તો ! ” શુભાએ બોલી “ હું મરીશ તેમાં તમને ક્યાં દુઃખ થવાનું છે ! હું મરીશ તો મારા જીવથી જમશ ! પણ એ દાહડેએ ક્યાં છે ! મોત આવતું હોય તો સાફજ તો કે દેખરાતું નહીંને દાજરાનુંએ નહીં ! હું તો ઘણુંએ મંચું છું કે, કાલે મોત આવતું હોય તો અત્યારે આવે ! પણ મારા જેવી દુખિયારીનાં મોત ક્યાં જળ્યાં છે ! ”

“ વહાલી ! આ બધું બોલતું મિથ્યા છે ! જ્યાં સુધી તું મનનો ખુલાસો કરતી નથી ત્યાં સુધી તું નેટકું બોલે છે તે બધું નાંખી દેવાનું છે ! ” મગને જણાવ્યું “ તારાં અંતઃકરણમાં શું છે, તે મને કહે તો તે વિષે હું તને કંઈ વાત કહું ને વિચાર કહું ! પછી તારે જે બોલતું હોય તે બોલે તો તે ચેગ્ય ગણાય ! ”

“ હું તમને શું કહું ! તમારી મતિજ અદ્વાદ ગઈ છે, તો મારું કહેતું કહાવતું પણ કંઈજ કામ આવે ? ” શુભાએ જણાવ્યું.

તે કેમ જારણું કે કામ નહીં આવે ? ! ” મગને જણાવ્યું “ મનમાં જીત ચણીને મનમાંજ તે ગમવાનો પડે, એ શા કામનું વાઈ ? ! ”

હું તમારી ટેર જાણું છું કે, ગમે તે સુખથી એની ઉથાકાવો નાંખશે, ને એવો અતંરપટ અગ્રવી દેશે કે મારી વાત તો મા ! મોંમાંજ રહી જશે ! એટલે હવે તમરી અગળ વાત વદવામાં પ્રયોજન શું રહેશે ? ! ” શુભાએ બોલી.

“ એજ તારો મ્હોટી ભુત છે તો ! તું મારે માટે જે વિચાર ખાંધો બેઠી છે, તેજ પાયા વગરના છેનો ? ” મગનેજણાવ્યું.

“ એ તો તમે બોલશોજ નહીં ! તમે યાદ કરો કે, અગાઉ જ્યારે તમે રાંડ તારાની ખટ-પટમાં પડ્યા હતા ત્યારે પણ મં તારાં ધ્યાન જેમ્મું હતું, અને તે વખતે મારો વહેમ ગમે તે-ટલો ખરો છતાં તમે મને ઉગાડવામાં બાકી રાખ્યું નહોતું ! તેમ છતાં આખરે મારો વહેમ આગળ આવ્યો હતો, અને મારી ખાત્રી થઈ હતી કે તમે મને નહીં ઉગાડીજ હતી ! ત્યારે હવે પણ તમે મને જરૂર ઉંધું ચતું સમજાવશોજ, એમ મને મનાય એમાં શી નવાઈ વાઈ ? ! યાસો જવાબ દો ! એક વાર તમામ જુઠાણને માટે મારી ખાત્રી થઈ ચુકી છે, તો હવે તમે સત્યજ કહેશે એ મને મનાવજ કેમ ? ! ” શુભાએ જણાવ્યું.

“ ગઈ શુભરી તત તું નહીં સહાર ! તે તો ખનતાર હતું તે બન્યું ! માણસ જાત જુલ કરવાને સજેલો છે ! મગને જણાવ્યું.

“ પણ એક વાર જુલ કર્યાં પછી પણ જ્ને તેવીજ જુલ કરે તો ? ” શુભાએ પુછ્યું.

“ બીજી વાર જુલ કરે તો તેના જોયો મધેડો બીજો દોષજ નહીં ! ” મગને જણાવ્યું.

“ એમ ખરું કેની ? ” ગુલાબે કહ્યું “ ત્યારે તમે તો બીજી વાર ભુત કરાવો કેમ તરફર થયા છો ? ”

“ શાની ભુત ? ! કઈ ભુત ? ! ” મગને પૂછ્યું.

“ કઈ તે એજ રાંડ તારાની ! ” ગુલાબે વાતનો એક ખોલી દીધો.

“ એટલે ? ! ” મગને તાજુબ થઈ પૂછ્યું “ એમાં ભુત કઈ આવી ? ! ”

“ ભુત નહીં તો શું વળી ? ! ” ગુલાબે ચીપીને કહ્યું “ જે રાંડની મોઢે કાલુમાં તો તમે આટલું સંકટ સેર્યું ! અને જેની પંચાતમાં તમે આખા શહેરમાં ફરેલ થયા ! તેજ કમ-જાત રાંડની સોજતમાં તમે પાછા પડ્યા છો ! એવું નામ બીજી વારની મુઠા નહીં તો શું ? ! ”

“ હેં હેં હેં હેં હેં ! ” મગને હસીને જવાબ દીધો “ હવે તારાં મનનો એક મને સ-મજાવો ! ઘેઝીરે ઘેઝી ! વાતમાં તો કંઈ માથે દેખાતો નથી ! તેમાં વળી આટલી બધી વાર મુઠી તારો ને મારો જીવ ખાજ્યો તે ફાગટમાં ! શું મ્હોટી વાત ને શું વાતમાં વિસાત ? ! ”

“ તમારા મનને તો એ વાતમાં કશો માલ સમજતો નથી, પરંતુ હું તો એને મ્હોટો પ-હાડ સમજું છું, એટલુંજ નહીં પણ હું તો એમ માનું છું, કે બચ્ચિયાં બપોર સંકટની મેળ એમાં સમાવલી છે, અને પ્રથમ જે દુઃખ થયું હતું તે પણ એજ વાતમાંથી કે કાઢ બીજી વાત-માંથી ? ! ” ગુલાબે પૂછ્યું.

“ તે વખતની વાત જુદી હતી વહાલી ! તે વખતે તો તારાના ખ્યાલમાં હું લપટાયો હતો, અને હવે તેમાંનું કશું નથી ! ” મગને ખુલાસો કીધો.

“ તેમાંનું કશું ન હોય તો તમે તેને ઘેર જાઓ આવો શા માટે, અને રાત પણ તેને ઘેર શું કરા રહો ? ! એ બધું હું શા માટે સમજવો છો ? ! હું શું ખાત ખાઉં છું કે ધાંસ ખાઉં છું ? ! જો તમારે તારામાં જીવ નહીં હોય તો તે રાંડને ઘેર તમારે પગ શા માટે મુકવો જોઈએ ? ! માથો મને જવાબ દો હવે ! ” ગુલાબે ખરબચ પૂછ્યું.

“ તેમની પતિ મારો પરમ મિત્ર છે, અને તેથી ત્યાં જવા આવવાનો પગરોજીર ખોલો છે ! ” મગને વાત ઉઠાવી !

“ એવી રાંડના પતિ સાથે મિત્રતા રાખવાની શી મતલબ ? ! ” ગુલાબે પૂછ્યું.

“ એટલે ? ! ” મગને બોલ્યો “ તે રાંડ નહીં તેનાં નેણીના પતિએ પપ કીધા કે ? ! વાહ વાહ ! એ પણ ખાસી વાત ! ”

“ તેમ માર કહેવું નથી ! મારા કહેવાની મતલબ માત્ર એટલીજ છે કે જિવાના ગરમાં પગ રાખવો, એ અગિમાં હાથ ધાવવા બરબર છો જતાં આવતાં એ રાંડનો પામ લગ્યા વગર રહેજ નહીં તો માટે એના પતિ સાથે પણ વહેવાર નહીં રાખ્યો તો શું અટકી પડાવું છે ? ! ” ગુલાબે જણાવ્યું.

મગને લગભર વિચારમાં પડ્યો, ને ધીમે રહીને બોલ્યો “ જો વહાલી, હવે તને ખરેખરી વાત કહું ? તેમની પતિની સાથે સ્નેહ રાખવાની મૂળ મતલબ એટલીજ છે કે, પેલા ભુતચ નટવરનો તે કટો વેરા છે, અને તારા તેલુઆની નાળી કપાડી તમામ તમામ વત જાય છે ! અને નટવરપર મારે કેટલું કહું વેર છે, તે પણ તું મારી રીતે જાણે છે ! તેથી કરીને તારા અને તેમની પતિ સ્વતંત્રતાની સાક્ષાત લઈ નટવરનું વેર વાગવાની વેરાયું હું કરું છું, અને તે કારણે માટેજ સ્વતંત્રતા સાથે સ્નેહ સાચવી રાખવાની મને જરૂર પડી છે ! એ જિવાન તેમ ત્યાં જવા આવવાને બીજો સચમ કંઈજ નથી; માટે વહાલી, તું તારાં મનમાંથી આટો અવગો વહેમ કપાડી નાખ, અને ખાલરનો કછો બરમાં ધાવવાનુંમાંની વાગ ! ”

“ એમ કરતાંજ આગ લાગે તો ! એવાં કારણને લીધે તમે તારાને ત્યાં જતા આવતા થયા કે પછી ધીમે ધીમે મોહાળત પશુ થાય ને તેણીની ખ્યાર જાળમાં લપટાઈ જાઓ. સ્ત્રીનો પ્રસંગજ મહા ભુરો છે પ્રાણનાથ ! જુઓની નટવરને લીધે તમે તારાના મોહમાં પડતા હતા કેની ? અને પાછળથી કેવાં કયાં પરિણામ આવ્યાં ! તે વેળાએ જો એ રાંડની પંચાતીમાં તમે પડત નહીં તો કદખાતું બેગવવાનો વખત આવત ખરા કે ? ” ગુલાબે જણાવ્યું.

“ તે વખત બીજો હતો ! તે વખતે તો તારા સ્વતંત્ર હોવાથી સ્વેચ્છાથી રખડી ચકતી હતી, પરંતુ હવેતો તેણીને અથે તેણીનો પતિ વાપ જેવો બેઠો છે, ને તે બહેનો, ગણેલો ને ખોટો ચમત્કાર છે, તેથી તારાની ગમે તેટલી ખરાબ નિષ્ઠા થાય, અથવા તો તારા પર કાંઈની ખરાબ નિષ્ઠા થાય, તો પણ કાંઈતું કાંઈ વળે તેમ નથી ! સ્વતંત્રદાસ એવો છે કે, માણસનાં પગલાં પારખી જાય છે, અને નખળી નજરનો માણસ જરા પણ જો જણાયતો તેને ધરમાં પેસવ કે તેમ નથી ! સમજો છે કે તે ? ! ” મગને ઉલટપાલટ વાત બોલી !

“ પણ એતો કહેવત છે કે “ ચોરની ચાર ને જોતારની બે ! ” સ્વતંત્રદાસ તે ક્યાં ક્યાં કીંગડાં મારશે, ને કેટલે દેકાણે નજર રાખશે ? ! તે રાંડ છોકલી છે, ને તેણીને નર્ક ખાવાનો ટેવ પડેલી છે તેથી ધણીની નજર ચુકાવીને પશુ તે રાંડ સ્વડશે ને કાળું કરશે ! ” ગુલાબે કહ્યું.

“ પરંતુ સ્વતંત્રદાસ આગળ તેમ આવે કિંચિત્ પણ સંભવ નથી ! ” મગને કહ્યું.

“ અરે બેસો છાંના માંના ! કહેવત છે કે “ રહેતો આપથીને જાયતો સગા આપથી ! ”

એ ટેવ એની ભુરી છે કે, કાંઈના રોકલાકાંઈ રહી ચકેજ નહીં ! ” ગુલાબ બોલી “ શું સ્વતંત્રદાસ ચોંવીસે કલાક તારાને તપામતાંજ બેસી રહેતા હશે કે ? ! તેઓ શું નોકરી ને બીજા કામ સર બહાર નહીં જતા હોય ? ! શું તેઓ તેણીને પાંચ મિનિટ પણ વિલી નહીં ચુકતા હોય ? ! અરે એતો શું, પણ નહરો સ્ત્રીઓ પોતાના પતિની દેખતી આંખોમાં ધુણ નાંખીવાને ફાવી શકે છે ! ઘણી બિચારો તેણીની પાછળ ક્યાં ક્યાં બટકવા જતો રહે ? ! તે દહાડે પેલા માળાના સંડાસમાં સાંકળ દેવાઈ હતી, અને બહારેડો પકડાયો હતો તે તમે નહોતો જોયો ? ! એમને એમજ સમજી રાખતું ! માટે જો તમે સાચા હો, જો તમારી બુદ્ધિ દૃઢ રાખવા ઇચ્છતા હો, અને જો તારા તરફ તમારી મતિ મહાન થઈ નહીંજ હોયતો સરો રસ્તો એજ છે કે, તમે એ રાંડતું ધરએક દમ તજો અને સ્વતંત્રદાસની દેરતી ઉપર આગ લગાડો ! આપણને તેઓનું શું કામ છે ? ! અને તમે નટવરપર વેર વાળવાનું બહાનું બતાવો છો. તે જો કે મારા માત્યામાં તો આવતુ નથી તો પણ કદાચ તમારી વાત સત્ય હોય, એમ માનું ! તેમ છતાં તેમ કરવાની પણ તમારે શી જરૂર છે ? ! નટવરતું વેર વાળવાને હથેરમાં શું કાંઈ શક્તિ છે કે, તમે હથેરની સત્તાની લગામ ચલાવવા નીકળ્યા છો ? ! પરમેશ્વર તેનો બહારો ચોખ્ખો આપવાને સમર્થ છે, અને તેમાં તમારું પારેલું શું થનાર છે ? ! કાંઈતું બહું કે બુદ્ધિ કરવાનું ગુમાન માણસ બધે ધરાવે, પરંતુ તે તો ધથિરને હાથ છે, અને તેનીજ ઇચ્છાનુંસાર કંઈ પણ બને છે ને બનસે ! માટે હું તો આપને હાથ જોડીને એટલીજ નમ્ર આજ્ઞા કરું છું કે, તમારે એ રાંડને ઘેર બીલકુલ જવા આવવાનો પ્રસંગ રાખવો નહીં ! અને તેમ છતાં જો રાખશે તો નક્કી પરતાશો ને દુઃખી થશો ! ” ગુલાબે સમજાવીને કહ્યું.

“ તું ગમે તેમ સમજાવ, પણ મારાં મનમાં નટવરપર જે ઉભરો છે, તે તેનાપરતું વેર લીધાં શીવાય કંઈ પણ સમાય તેમ નથી, અને ત્યાં સુધી સ્વતંત્રદાસને ઘેર મથા વગર હું કંઈ અટકનાર પણ નથી ! તે શિવાય તારે બીજું જ કહેવાનું હોય તે કહે ! ” મગને ચોખ્ખું કહી દીધું.

“ અરે વહાલારે ! આ તમને વળી વાંકું થવાની નિશાની છે ! માદ રખજો કે મારી અળખાની અમમ્મેતી નહીં માનતાં તમારું ધારુજ ક્યાં કરશે ! તો આ બાબતમાં તો ખચીત એવી

ઠોકર ખાશો કે આખી જીંદગી સુધી ઉઠ્યા પામવાના નથી ! ” ગુલાબે જણાવ્યું.

“ બેસ, બેસ, છાનીમાની ! હવે જાણ્યું તારું બધું ડહાપણ ! અક્કલ તો બધી જાણે તારામાં જ બરી છે તો ! ” મગને બોલ્યો.

“ ખરું કહું છું ત્યારે ખીજવાઈ જાઓ છો ! ” સાચા બોલી સાસરે ન સમાય ! એમાં કંઈ ખોટું નથી તો ! પણ મારે શું ! મારે તો જે કહેવું હતું તે કહી દીધું ! હવે તમારે પાલવે તેમ કરો ! તમે સુખપાર છો ! મને તો મારાં કંઈમાં લખ્યું હશે તેમ જનશે ! નશી-જમાં વધારે દુઃખ ભોગવવાનું હશે તો વળી ભોગવેજ છુટકો છેની ! તમારે પાલવે બંધાઈને મેં ક્યારે સુખ ભોગવ્યું છે કે, વળી ભોગવાશે ? ! ” ગુલાબે કક્કલતાં કહ્યું.

“ એ બધી કાલાકાલ ને મહેણાં એમાં છેડી દે ! નહીંતો એમાંથી ફળ સાઈ નહીં આવે ને આખરે રડશે ને મારાં નામનો છેડો વાળશે ! ” મગને કહ્યું.

“ એવુંજ કરવાના તો ! ખીજું પુતારું શું બોલ્યું છે ! ” ગુલાબે ગરમાટમાં કહ્યું.

“ કેમ સંડ સંખણી ! બોલતાં બેહેંકી કે ? ! નથી બોલતો ત્યાં સુધી કેમ ? ! પાંચ રાખજે કે જે ઝાઝી જીભ ચલાવી છે તો પેલા નરવરે જેમ સુંદરમતીના હાથ કીધા છે, તેવાજ તારાં પણ્ય હું કરીશ ! ” મગને મિનજા ફેરવીને જણાવ્યું.

“ એ તો હું પણ જાણુંજ છું તો કે નખજો માટી જેવી પર શુરો ! ” પારકી સંડો જેમ નચાવે તેમ નાચે ! અને ધરતી ખાયડી આખના પાટા જેવી લાગે ! ” ગુલાબે આગળ વધીને મનમાં ખરું લાગ્યું તે કહી દીધું !

“ પરમેશ્વરને ખતર હવે સુંગી મરીશ ? ! તું બોલે છે ને મને કાળ છુટે છે ! અને તારું મોં જોતાંજ માઈ મગજ તપી આવે છે ! ” મગને ડોળા કહાડી જણાવ્યું.

“ તપેસ્તો ! કાં નહીં તપે ? ! ખાહાર જીવ બટકતો થાય એટલે પછી ધરતી ખાયડીનું મોં ન ગમે એમાં કંઈ નવાઈ નથી તો ! ” ગુલાબે રડતી ગઈ ને બોલતી ગઈ !

મગનનો મિનજા ગયો તેને ગુલાબનાં વેણ ધણાં સામ્યાં ! જે કે તેણીની વાત તો વાર્તાવિક હતી, તોપણ તારાના મોહમાં પડેલાં લોવાથી ગુલાબ જે કંઈ મિહું કહેતી તે પણ તેને તો કાવું ઝેર જેવુંજ લાગતું ! ગુલાબનાં અતિ આકરાં વેણ શ્રવણ કરતાંજ તે ખુરશીપરથી ઉઠ્યો ને ગુલાબને ખુરશી પરથી ઉઠાડીને કહ્યું જ સંડ કમળત અહીંથી જ ! નહીંતો હમણાં કંઈ નહું જીવુ થઈ જશો ! અને બોલાવીને સાર નહીં કહો ! ”

“ તેટલા માટે તો હું તપને હાથ જોડીને, અને પગે પડીને કહું છું કે, મને એક વરમાં સામટી મારી નાખો કે જોવાનું નહીં ! આમ બાળા બાળાને જીવ લોછો તેના કરતાં તો ઝેરવું પડીકું પાછને સત્તાડી દો ! કે તમને વચ્ચેથી મારો નડતજ જામ ને હું પણ તમારી પહેલા પરમેશ્વર પાસે નિવાસ કરું ને સુખી થાઉં ! પછી હું ક્યાં જોતા આવવાની છું ને ટોકવા પણ ક્યાં આવવાની છું ! ? ” ગુલાબે કક્કળટ કરતી બોલી.

“ જે હું તને રાજ કહું છું કે, મારો પિતા નહીં ઉઠાવ નહીંતો ખરાખી થશે ! બહારનો કાશ ધરમાં ધાકવાનો તેં એક રસ્તો શોધી કહાડ્યો છે, અને એ બહાને તારે લડવું છે ! ખીજું કંઈજ નથી ! તમે બેરાઓ મરહતું લોહી ચુસનારાજ છો ! ” મગને ચીડવાઈને જણાવ્યું..

“ હું તો તમારું લોહી ચુસતી નથી, પરંતુ પેલી સંડ તારા તમારું લોહી ચુસવા બેઠી છે ! ” ગુલાબે લોખા હાથ કરીને જણાવ્યું.

“ એટલે ? ! ત્યારની એ શું લવાશે કરી રહી છે ! તું તે તારા મનમાં શું સમજે છે ? ! ” મગને મિનજામાં હાંત પીસીને જણાવ્યું “ જા છાની માની જ અહીંથી ! નહીંતો હમણાં ચીરી

નાંખીશ ! રાંડ કમળત ! ”

“ કમળત છું કે સત્તનછું, તે તો ધધર જાણે છે ! ખરી દુઃખને વખતે દુઃખ કામ લાગી હતી, અને મેંજ તમને વેદ્યા હતા ! તે બધું હવે છુટા ગયા કે ? ! હવે તારાનો રંગ લાગ્યો છે તેથી મને આગ તરકડો છો ! પણ અ.ખરે પોતાનીજ કામ આવશે ! પારખી તે પારખી ! પારખા રાંડ પેતાની નહીં થાય, એ નકરખ માનજો ! એક વાર ખતાં ખાધા છતાં શુદ્ધ શુદ્ધ ઉધડી નથી, તેથી ખીજી વાર ખતા ખાવાનો નખત આવશેજ ! હવે તમારે જેમ પાસવે તેમ કરજો ! આજ પછી તમને કંઈ પણ કહુંતો મને કહેજો ગુલાબે કહું ” તમે મારા નહીં ઘણા, પણ જે ધણ દેવની બઠિન હું કર છું તે મરી દયા જાણશે, અને તેનોજ હું આધાર રાખું છું ! ખેર ! નશીબ મારું એમ કહેતાં ગુલાબ ગદગદ કરે રડવા લાગી !

મગનજી મન કંઈક કયાથી પીગળાયું. તે બોલ્યો “ તુ નાહક શા માટે આત્મા બાળે છે ? ! તારા સાથે હવે મારે કંઈજ સંબંધ નથી ! ”

“ શું તમે એમ કહી શકો છો કે તેણી તમારો બહેન બરાબર છે ? ! ” ગુલાબે પૂછ્યું.

“ હા એક વાર નહીં, પણ સાત વાર કહું છું કે, એ મારી બહેન બરાબરજ છે અને એની સાથે બહેન શિવામ કશો સંબંધ મારે નથી ! ” મગને છતી ઠોકીને કહ્યું.

ગુલાબ જરા વિચારમાં પડી, અને બોલી “ એવા કસમપર વિશ્વાસ રાખવો ફાકટ છે ! કામી સ્ત્રી કે પુરુષો ગમે તેવાં કસમ ખાતાં અચકાતાં નથી, એનો હું સારી પેઠે સમજું છું ! ” સમ ખાત્ય તે સદા જુઠો ! ” અને તમારા કસમ પર વિશ્વાસ બેસે તેમ નથી તો ! કેમકે એવા બોટા કસમનો તમે ધણીએ વાર ખાધા છે, તે મારાથી ક્યાં અંજણ્યું છે ! ”

“ અરે પણ ત્યારે હું તને કેવી રીતે સમજાવું ? ! ” મગને જણાવ્યું “ તને સમજવતાં હવે તો હું પણ થાક્યો બાપા ! ”

“ અને વિશ્વાસ કરારે આવશે કે બપારે એને ત્યાં તમે જતાં અટકશો ત્યારે ! ” ગુલાબે જણાવ્યું.

“ પણ હું ક્યાં તારાને મળવા જઈ છું ? ! હું તો માત્ર સ્વતંત્રદાસ માટે જઈ છું, ને તેનીજ સાથે વાત ચીત કરું છું ! ” મગને કહ્યું.

“ તારા સાથે બોલતા નથી શું ? ! ” ગુલાબે પૂછ્યું.

“ બોલતો નથી તો નથી, પણ સામુએ જોતો સરખો પણ નથી ! ” મગને જણાવ્યું “ અને હું બપારે ત્યાં જઈ છું, ત્યારે મારી સન્મુખ પણ તે કદી આવતી નથી ! સંમજી હવે ? ”

“ તમે તમારા ધણ દેવના કસમપર કહો છો કે તમે તેણીની સાથે નથીજ બોલતા ? ! ” ગુલાબે પૂછ્યું.

“ હા. હા. હા ! મગને છતી ઠોકીને કહ્યું “ હું મારા ધણ દેવના કસમ ખાધને કહું છું હવે કંઈ વાંધો રહ્યો ? ! ”

એટલામાં તારાની એક ચીઠ્ઠીસાથે તેનો ધાડી રામો આવ્યો. રામાને જોતાંજ ગુલાબે તેને ઓળખી કહાડ્યો, અને તેથી તેણીએ રામાના હાથમાંથી ચીઠ્ઠી લઈ લીધી ! મગન ગમરાયો, પણ બોલી શક્યો નહીં ! ગુલાબે ચીઠ્ઠી લઈ રામાને પૂછ્યું “ આ કોની ચીઠ્ઠી છે ? ! ”

“ તારા બહેનની. ” રામાએ ખરેખર કહી દીધું, તો પણ તે બોલતાં અચકાયા, શેઠને આપવાની છે, ને જવાબ માગ્યો છે. ”

“ જવાબ પછી મોઢલશે. હાલતો તું જા. ” ગુલાબે કહ્યું, એ રામો સક્કામ કરીને ગયો.

૧૮. છી મનમાંજ ચીઠ્ઠી વાંચી, જેમાં નીચે પ્રમણે લખ્યું હતું:—

“લો, દો, જા તમારી રાંડે તમારા પર હુંગી નોકલી છે તે સિદ્ધારે!”

મારા પ્રાણ

નિનંતિ કે, આપ વહેલા આવવાનું કહી ગયા છતાં હજી સુધી આપ પધાર્યા નથી, તેથી મને ચીંતા થાય છે. મારે કૃપા કરી આપ સાંજે પાંચ વાગે જરૂર પધારશો; કેમકે તે સમયે મારા પતિ પણ બહાર ફરવા જશે. કાલતો તે ઘરમાંજ છે જરૂર તે સમયે પધારી આપની કામીની હર્ષનભિલાષ. પૂર્ણ કરશો. આ ચીઠ્ઠીનો ઉત્તર મોકલવા તરફ લેશોજ. એજ નિનંતી.

લી. આપની હર્ષનાતુર ચરણરજ દારી તારા.

આ ચીઠ્ઠી વાંચતાજ શુભાષની આવિ ઘડ કે “ એ બે વચ્ચે કણું છે, એમાં કંઈજ શકે નથી ? ” ચીઠ્ઠી વાંચીને તે પછી મગનના હાથમાં આપતાં શુભાષે જણાવ્યું “ લો, લો, તમારી રાંડે તમારા પર કુંડી મોકલી છે તે ચિકારો. ”

મગન સ્ત્રીકા લખવાંથી, અને ઠંડો યજ્ઞ ગયો. ચીઠ્ઠી હાથમાંજ રહી ગઈ, તે ધણા વિચારમાં પડી પાપ પુટ્યું. તેના હાંનનગડ્યા ! મનમાં ધારતી પધારાજ રહી ! અકલ શુભ ! તદન મૌન્ય !

“ કેમ આવું નામ શું કહેતા ? ” શુભાષે શેર ચડીને પુછ્યું “ ક્યાં ગયાં તમારાં યસમ ! પામેશ્વરજ પ્રત્યક્ષ પુરવે મોકલ્યો ! હવેતો મરી વાત ખરીની ? ! ઇશ્વર અહીં ને અહીંજ બતાવે છે. હવે નીચું શાને ધારો છો ? ! પાપ કંઈ છુપું રહેતું નથી તો તમારી સફર્ત ક્યાં ગઈ હવે ? ! હવે કેમ બેલતા નથી ? ! વળી કંઈ ચોકકાં ગોઠવેં ! તે ક્યાં નથી આવડતું ? ! તારા તો મારી બહેન બરાબર. ” એવું કહેનાર અજ મો કે બીજું ? ! હવે શું કહો છો ? ! છે કંઈ જવાબ ? !

મગન શરમિલે પડી ગયો, ને બોલ્યો “ તું મારો જીવ ખાવા બેઠી, તારે શું કંઈ જુઠું કહેતું પડ્યું ? ! ”

“ જુઠું, પણ કેટલું બધું ? ! જુઠાં કમમ ખાધાં તો ખાધાં, પણ વળી બહેન બરાબર બતાવી ! વહરે વાઢ ! જુઠાણામાં કંઈ કસરજ નહીં ! ” શુભાષ બોલી.

“ પણ હવે તરે તેતું કંઈ ? ! ” મગનબોલ્યો “ હવે તને કહું છું કે, મારેને તારાને સારું છે. બોલ શું કહે છે ? ! ”

“ હવેતો કપુર કરશોજતો ! મુઠો મારે હાથ આગ્યા પછી કપુર નહીં કરો તો જશે ક્યાં ? ! ” શુભાષે જણાવ્યું “ કંઈ શરમાયો ! આ સારું નથી દેખાતું. ”

“ જોઈએ તેમ દેખાય. પણ હુંતો રહેલું તેમ કરવાતો ! તારે જોઈએ રડ કે મારા નામનો ચુકો બાંધીને બેસ ! ” મગને જણાવ્યું.

“ તારે હાથ પકડીને હવે દગો દેવાની વાત કેની ? ! ન્યાત બતમાં બહુ સારે લાગશે ! ” શુભાષ બોલી.

“ ન્યાત બતની મારે શી દરકાર છે ! મારે ક્યાં છોકરાં પરવાવાં છે કે ન્યાતની દરકાર હું રાખું. ” મગને જણાવ્યું,

“ પણ મારે કેમ કરવું ? ! મારે તો બા બતાવવાજ બેસા છેતી ? ! શુભાષે જણાવ્યું “ એમાં તારો બા શું બગડવાનો છે ? ! ” તારી સાથે કંઈ પ્રિતિ નથી ? ! ” મગને પુછ્યું.

“ તેમાં શું ચડ્યું ? ! કમનવું હેત હોય તોએ ઠીક, ને નહીં હોય તોએ ઠીક ! માહાર છા લાગેલો હોય એટલે ઘરમાં જીવ લાગેજ નહીંતો ! ” શુભાષ બોલી “ તારામાં તે શું હીય મોતી

જડ્યાં છે કે તમે તેની પાછળ માંડા બેસા બની ગયા છો ? ! ”

“ પ્રેમ એવીજ વસ્તુ છે ! ” મગન બોલ્યો “ બહાનુ તપસી પુરો પેમને અધિન થઈ ગયાછે તો હું થાઉં તેમાં શી નવાઈ ! અને તારે એવી પંચાત કરવાની પણ શી જરૂર ? ! મરણને કંઈ એ વાતની લાજ નથી ! ”

ખરેજ તો ! ” ગુલાબે કહ્યું “ હવે એ બધી નફરતાઈ મુકી દે, ને છાનામાના નીતિને રસ્તે રડો ધરતર તમારું બધું કરે, ને સુખી થાઓ ! ”

“ એ વાત મારે ગળે કદી પણ ઉતરવાની નથી ! અને તને સાફ કહું હું કે આજ પછી એ સંબંધી કંઈ પણ કુધથી કરતી નહીં નહીં તો એમાંથી પછી આપણા એમાં એકના જનતું જોખમ થશે ! હું તને સારૂ ચેતાવીને કહું છું ! ” મગને દમ કર્યો !

“ પણ મારાથી તો મારી દેખતી આંખોમાં ધુળ નાંખશે તે નહીં ખમાય ! નહીં તો મને મારે જુદી રાખો ! ” ગુલાબ બોલી.

“ એમ હં ? ! મગત કરવો છે કે ? ! ઠીક છે ! ” એમ કહી મગને તીજેરી ઉધાડીને પોતાના દાગીના લઈ લીધા ને કપાટમાંથી કપડાં કઢાડીને પોતાનાં તમામ કપડાંનાં પોટલાં બાંધ્યાં અને ગુલાબને કહ્યું “ હે, હવે ધરમાંથી જાઉં છું ! તારાં વસ્ત્રાલંકાર તારે માટે રાખ્યાં છે, અને ધરતું બાહુ આવે તે તું તારે ખાદ્યને મજા કરજે ! આજથી તું એમજ માનજે કે, તારો ધણી મરી ગયો છે ! અને હું પણ એમજ માનીશ કે, મારી સ્ત્રી મરી ગઈ છે ! મારી મરણમાં આવશે ત્યાં હું મારે રહીશ ! પછી રોજનો સંતાપ તો નહીં અને તારે પણ “ દેખવાતું ” નહીં, ને દાઝવાતું ” નહીં ! ” એટલે પાતું ! ”

“ પણ કહું ત્યારે આવું કદી કરી દરાવો છોની ? ! ગુલાબતું હૈયું હવે બરાબ આવ્યું, અને તેણી વિચાર્યું “ હવે એમને છોડીશ તો એ જરૂર ચાલ્યા જશે, ને ખરાબ થશે ! માટે હવે તો નમી જઈ હાલતું મોઢિયું કઢાડી નાખવું ! પછી વળી કોઈ વાર હવે સોગરી મારીશ ! ” એમ વિચારી તેણી બોલી “ આજથી તમને એ સંબંધી એક શબ્દ પણ કહું તો મને કહેજો ! ખસ થયું હવે ! ! હવે તો મન બાવતું થયુંની ? ! ”

“ નહીં, હવે તો મને જવાજ દે ! તારો સ્વભાવ એવો છે કે, તું મને મહેણે મહેણે મારી નાંખશે ! ” મગને જણાવ્યું.

“ પણ હું કહું છું કે, મારે તમને પા સુકન પણ નહીં કહેવો ! પછી કંઈ છે ? ! ભુલ થઈ જાય મારી ! ” ગુલાબ બોલી.

મગન પાછો ખેઠો, અને થોડી વારે ઉડીને કહ્યું “ હું હમણાં જઈને આવું છું. ”

ગુલાબ બોલી “ ક્યાં જાઓ છો ? ! પછી જાજો ! હમણાં તો નહીં જવા દઉં ” એમ કહી ગુલાબે તેનો હાથ પકડ્યો !

“ એક કલાકમાં પાછો આવું છું. ” એમ કહી હાથ તરછોડી મગન તરતજ તારાની પાસે ગયો !

તારા બારીમાં ઉભી રહીને તેના આવવાની રહજ જોતી હતી. સ્વતંત્રદાસ બહાર ફરવા નીકળી ગયો હતો તેથી તારા ધરમાં એકલી હતી, અને મગનના આવવા માટે પાણીની માફક તેણી વાટ જાતી હતી. એટલામાં મગનતું સુખ જણાવું તારા આનંદમાં ધ્રુવાતી તેને સામાં લેવા માટે નીચે ઉતરી, અને ધરમાં દાખલ થતાંજ તેને ગળે વળગી પડી !

“ હંહંહં ! કોઈ જોશે ! આ હું નાદાની કરે છે ! ” મગન ચમકીને બોલ્યો.

“ જોવાતું ડાણુ છે ? ! તમારા બાહ તો ક્યારના બહાર ગયા છે, ને હું તમારી રાહ જોતી

ત્યારની ઉભી છુ ! ખારંએ ઉભાં ઉભાં મારા તો ટાંટિયાએ દુઃખી મમા. ખપોરે આવવાનું વચન આપીને મમા તા તે ખપોર હજી હમણાંજ થયા કે ? ! હા, હા ! તમાર મહેતાજીએ સાયંકાળનું નામ ખપોર સિખવ્યું હશે ! ખરી વાત ! હવે સમજી ! ” તારા મસ્કરીમાં બોલી અને પછી બંને ઉપર ગયાં.

“ જો વહાલી, આવવાનો તો ક્યારનો હતો, પણ એક નવી પિડા બગી છે ” મગને જણાવ્યું.

“ તે શું વળી ? ! ” તારાએ આતુરતાથી પુછ્યું.

“ તારીજ ખાખતમાં તો વળી ! ” મગને જણાવ્યું.

“ મારા ખાખતમાં ? ! એ શું ? ! ” તારા ચોંકીને બોલો “ બોલોની ! વળી શી મેહકાંણ છે ”

“ તારે ત્યાં આવું છું તેથી મારી સ્ત્રીને વહેમ ગયો કે, મારે ને તારે સાર છે ” મગને જણાવ્યું.

“ એહો ! તેમાં શું મ્હોટી વાત મ્હી ! તમે તેણીને ઉગવવામાં ક્યાં કાયા છે ” તારા બોલી.

“ મેં તો છેવટ સુધી તેણીને ઉઘાની, અને પતોજ આપ્યો નહીં ! પણ એટલામાં તારા લખેલો પત્ર આવ્યો, ને તે રામાએ તેણીના હાથમાં આપ્યો ! તે તેણીએ વાંચ્યો, અને તેથી મારી તમામ વાત ઉધી વળી ! અને હું વળી જૂઠો પણ પડ્યો ! ” મગને કહ્યું.

“ અર ર ! રમો પણ કેવો અકલ્પ વગરનો કે તેણીના હાથમાં ચિઠ્ઠી આપી ! ” તારા બોલી “ એ મુઆનું ભાનજ હમણાં કરી બળી ગયું છે, અને તેથી હમણાં હમણાં જે કામ કરે છે તે એવાંજ કરે છે ! ”

“ પણ આ ખાખતમાં એનો વાંક નથી તો ! કેમકે તે પત્ર મારા હાથમાં આપવા જતો હતો, એટલામાં મારી સ્ત્રીએ તે ઝુટવી લીધો ! એટલે એ બિચારો કરે પણ શું વાર ? ! ” મગને ખુલાસો કીધો.

“ ત્યારે પછી શું થયું ? ! ” તારા બોલી “ તમારી વહુ તો તમારાપર કાપાયમાન થઈ હશે ”

“ અંહ ! તેનો કાપ મારી આગળ ચાલે તેમ નથી તો ! એમ બાયડીના કાપથી ટકર એ માંનો હુ નથી ! ” મગને જણાવ્યું.

“ પણ તેણી બળડી તો હશેજ ! ” તારાએ કહ્યું.

“ બળડે તેમાં વળ્યું શું બળડીને બેસી રહી ! કેમકે મેં પણ પછી તો કમુલ કીધું કે ' હા હા ! તારા સથે મારે સાર છે ! ' એટલે છાની માની મુંગી રહી ને છેડો વાળીને બેઠી ! ” મગને જણાવ્યું.

“ પણ હવે તો તમારા ધરમાં રોજનો સંતાપ સળગ્યો ! ” તારાએ જણાવ્યું.

“ એવા સંતાપને કાણ પત કરે છે ! ” મગને જણાવ્યું.

“ પણ હવે એ તો તમને ને મને આખા ગામમાં ફેલત કરશે ! ” તારાએ કહ્યું.

“ હો ફેલતી કરતી ! તેથી શું હું એ રાંડથી ડરી જઈ કે ? ! ” મગને કહ્યું “ અર એને તો તલવારની ધારપર રાખું ! ”

“ એ બધું તમે કહો છો તે ઠીક છે, પરંતુ આપણો સંબંધ જે શહેરમાં ચરચાશે તો પછી તમારા ભાઈને વહેમ નહીં જાય ! ! ” તારાએ પુછ્યું.

“ અર એને તો વહેમ જાયજ નહીં ! કેમકે મારે મારે માટે એને ધણે ઉમદા વિચાર કરી ગયો છે ! ” મગને કહ્યું.

“ પણ જે હાલ એમને કહેવા મળે તો વખતે વહેમ જાય પણ ખરો ! ” તારા બોલી.

“ તેવો વખત આવશે ત્યારે વળી એમને સમજાવી દેતાં વાર કેટલી ? ! તું શું કરવા ગયા. રાય છે ! તારો બચાવ કરનાર હું કેવો વાધ જેવો બેઠો છું અને મારી એટલી તો ખાત્રી છે કે,

તોને હું જે પણ કહીશ તેના પર સ્વતંત્રતા સંનિધાન રાખશે !” મગને જણાવ્યું.

“ હીક ત્યારે ! ” તારા બોલી “ પણ આ વળી નવો સંતાપ જન્મે તે રંગમાં ભંગ પડ્યો તો ! ”

“ તું એમ માનતી હોય તો બસ, પણ હું તો એમ માનતો નથી ! અને વળી એટલું સાફ છે કે, મારી વધુ એવી વાત કહેને મોઢે કરે તેવી નથી; કેમકે તેના અંતઃકરણમાં મારે માટે લાગણી સારી છે ! ” મગને સમજાવ્યું “ તેણી ધણા ઉંડા પેટની છે, અને મારી વાત પોતે બહાર કરે નહીં, એટલું જ, નહીં પણ જો કોઈ બીજું પણ મારી વાત કરે તો તેને સાચી તોડી પાડે ! ”

“ ત્યારે તો સાર ! ” તારા બોલી “ પણ ત્યારે તો એમજ કરોની કે તેણીને મારી સ.થે સ્નેહ કરાવો ! એટલે પછી તેણી તમને પણ કદી ટોકતે નહીં, અને હું એની સાથે રાખી બાને વરતીશ ! ”

“ તેમ કરવાથી તો ઓર એ વધારે ખારે બળે ! ” મગને કહ્યું, અને એ એને એવો દમ આપ્યો છે કે, આપણા સંબંધી કંઈ પણ વાત કોઈ પણ દિવસ મારી પાસે ઉચ્ચારશે જ નહીં ! ”

“ એ પણ હીક કીધું ! ” તારાએ કહ્યું “ તમને કંઈ શિખરવું પડે તેમ નથી તો ! તમે પણ ઉત્તાહ છો ! ”

“ ઉત્તાહ નહીં થાજે તો મારાથી આમ ફરાય પણ નહીં તો ! ” મગને જણાવ્યું “ આ દુનિયામાં કોયોયો કામ તે વહેશે મરે.

“ એ તો ખરી વાત છે ! જુઓની હું પણ કાચી ત્યારેજ પેલા હુઆ તરવરના પેયમાં લેવાઈ ગઈ કેની ? ! એ તમારો માફક પાકી હોતો તેના કામમાં હું કદી પણ ભાગવાતે કે ? ! ” તારા બોલી.

“ વળી તેં એ પાછની વાત ક્યાં કહારી ! તેનું નામ સાંભળતાંજ મારા મનમાં આગ લાગે છે ! અને હું લાગજ નેઉં છું કે, ક્યારે એ મારા હાથમાં આવે, ને હું એને બરાબર ખતાવી દઈ ! ” મગને જણાવ્યું.

“ એને કોઈ પણ યુક્તિથી ફસાવો તો હું તમારો એકલો ઉપકાર માનું કે ન પુછો વાત ! ને એ કોઈ પણ પ્રકારે ફસે તો તેજ ક્ષણે હનુમાનજી ને સવામજી તેલ ચડાવું ને શ્રી બળદેવજીને હાંડો મારું ! ” તારા બોલી.

“ ચાલ છે ! ઉપાય કઈ છું ! હું મારા ખેતમાંજ છું ! ” મગને કહ્યું “ પણ વાહ, તે એને કેટલોક ‘ ફર્નિચર ’ આપેલો છે કેની ? ! ”

“ હા ! મારા પીટ્યો માફ ધણુંજે દબાવી બેઠો છે ! ” તારા બોલી.

“ પણ તેના હાથની પહેંચ તારી પાસે કંઈ છે ! ” મગને પુછ્યું.

“ તો તે તો નથી ! ” તારા બોલી “ અને તેથીજ માફ કંઈ ચાલતું નથી તો ! ”

“ હીક પણ તું તારી જણશે તેને ત્યાં છે તે પારખી શકશેની ? ” મગને પુછ્યું.

“ હા ધણી સારી રીતે ! ” તારાએ જણાવ્યું.

“ બરા ત્યારે હવે એનો ઉપાય કઈ છું આજે ને આજે તારા પતિને વાત કરીને સોલિસિટર પાસે એક સખત નોટીસ મોકલાવું છું ! તે વાંચતાંજ તેના પોતિયાં છુટી જશે, ને પછી ગભરાશે ! એટલે ધરમેજે નિકાલ કરવાને તારી પાસે આપોઆપજ પગ પડતો આવશે ? ! ” મગને જણાવ્યું.

“ એમ કીધામાં આપણું હાથે ? ! ” તારાએ પુછ્યું.

“ હું બધો રસ્તો બરાબર જ કરી લાઉં ! ” મગને કહ્યું.

“ જોજો ! જે કરેતે સામગ્રીને કરજો વાલના મોંમાં હાથ ધાલવાનો છો ” તારા બોલીને બોલી.

“ તું એને વાપ માનતી હોય તો બસે પણ હું તો એને એક મજબૂર મિલાલ માનું છું

“ અને તું જોશે કે હું એનો કેવો ઉપાય કરું ! ” મગને જણાવ્યું, “ અને આ આખતમાં જો હસે નહીં તો મને કહેજે ! ”

“ ઠીક; તમારા ભાઈની સલાહ લઈની તેની ને તમારી નજરમાં આવે તેમ કરો ! મારે કંઈ ના નથી ! હું તો મુઆનો ફજોતો જોવાને પગથી તે માથા મુખી રાજી છું ! ” તારાએ જણાવ્યું.

એટલામાં સ્વતંત્રદાસ આવી પહોંચ્યો. તેણે કપડાં ઉતાર્યાં, ને મગનની પાસેજ તે બેઠો. થોડી વાર તેને આરામ લેવા દઈ પછી મગને પૂછ્યું “ બાઈ, એક આખતમાં તમારી સલાહ લેવાની જરૂર છે ? ”

“ હા, બોસો, શું છે ? ” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું.

“ પેલા નટવરને ત્યાં તમારા પત્નીની કેટલીક જણસો છે, તેને માટે તેનાપર નોટીસ કરેલી છે. તમારી શી સલાહ છે ? ” મગને પૂછ્યું.

“ તેનો પૂરાવો છે ? ” સ્વતંત્રદાસે પુછ્યું.

“ તે જણસો તમારી સ્ત્રીની છે, એ તો સાબિત કરી શકાશે ! ” મગને જણાવ્યું.

“ પણ તે કહેશે કે, મને તો બક્ષીસ આપી છે, તો ! ! ” સ્વતંત્રદાસે શંકા બતાવી.

“ તેની સાબિતી તેની પાસે શી છે ? ” મગને કહ્યું.

“ તેણે એની પાસે કંઈ તેવું લખાવી તો નથી લીધું ? ” સ્વતંત્રદાસે પુછ્યું.

“ નહીં, કંઈજ નહીં. ” મગને જણાવ્યું “ મે તે વીધે તમારાં પત્નિને સમજાવેલી જોયું છે. ”

“ ત્યારે તો નોટીસ કંવામાં હું કંઈ દરકત જોતો નથી ! ” સ્વતંત્રદાસે અભિપ્રાય આપ્યો.

“ અને નોટીસ કીધાં પછી કંઈ આગળ પગલાં ભરવાનો મારો વિચાર નથી ! માત્ર નોટીસ કરીને એને જીવાળ આપવો છે ! મગને કહ્યું.

“ પણ નોટીસ કીધાં પછી જો બેસીજ રહેશે, ને આગળ પગલાં નહીં ભરશે તો તે એમ સમજશે કે ‘ કેવા બહીષા ! ’ અને તેથી આપણો હાથ ઝોર હેઠો પડશે, ને આપણે નીચું જોવું પડશે ? ” સ્વતંત્રદાસે પોતાના વિચાર જણાવ્યા.

“ તેટલો બધો વળતજ નહીં આવશે તો ! નોટીસ જતાંજ તે મનરાઈ જશે, ને આપણને સામો વળગતો આવશે ! ” મગને કહ્યું.

“ તેમ થય તો સારી વાત છે ! ” સ્વતંત્રદાસ બોલ્યો “ અને તેમજ જો હોય તો કાલે ને કાલે નોટીસ કરો ! ”

“ કાલે હસ વાગે હું સોલીસીટરને ત્યાં જઈશ, ને તેની પણ એ આખતમાં સલાહ લઈશ; અને તે જો સલાહ આપશે તોજ નોટીસ કરાવીશ ! પણ તે જો ના કહેશે તો પછી માંડી વાળીશ ! ” મગને કહ્યું.

“ એ વાત વાજળી છે. ” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું.

મગન પછીની કેટલીક વાતચીત કરીને ઉઠ્યો, અને સમકાળ પછી પોતાને ઘેર પાછો આવ્યો.

પ્રકરણ ૩૧ મું.

દાહરો.

નટવરને ગભરાવિયો, મગન થયો છે શેર !

નટવર ચેત્યો ચિત્તમાં, મગન વાળશે વેર !

બાળ બગડી !

આ

જે મગન કરાવ પ્રમાણે હસ વાગ્યાને સુગારે કાટમાં સોલીસીટરની ઓટીસમાં ગયે; આ સેલિસિટરનું નામ મીં નટખટ મુંબઈમાં તે ધણો પ્રખ્યાત ગણાય છે, તેમજ તેની સાથે મગનને સારો સ્નેહ પણ હોવાથી. અને વળી મહત્તમાં કામ થાય તેથી તેને ત્યાંજ ગયો, અને તેને તમામ બિના સમજતી. તેનાં ધ્યાનમાં વાત ઉતરી, અને નોટીસ કરવાને તેણે પણ સલાહ આપી, તેથી મગને ઇચ્છિતમાં નોટીસ તૈયાર કરાવી

જેની મતમય નીચે પ્રમાણે હતી:-

મુંબઈ, તા. ૧૧-૭-૮૫.

મીં નટવરજી સુખજી,

મારા કુળ બાઈ તારાબાઈ તરફથી તમને જણાવવામાં આવે છે કે, તમે મારાં કુળની સોના મોતી તથા હીરા વગેરે રત્નની કેટલીક કિમતી જાણસો તથા ઘર સંગારનો કેટલોક કિમતી સામાન માત્ર આઠ દાહાડા વાપરવાની શરતે લઈ ગયા છો, જે તમે હજી મુખી તેણીને પહોંચાડ્યો નથી, તેથી આ નોટીસથી તમને ખબર કરવામાં આવે છે કે, આ નોટીસ પહોંચ્યાથી ચોરીસ કલાકની અંદર જે તમે તે તમામ જાણસો તથા સરમામાન મારાં કુળને પહોંચાડી તેણીનાં હસ્તાક્ષરની રીસીટ લેશો નહીં તો તમારા પર પરાઈ વસ્તુ ઉચાપત કરાવું તથા નિવાસધાનવું તોહોમત મુકી માછલેટની કાંટમાં ફરિયાદ માંડી તમને યોગ્ય શીક્ષા કરાવવામાં આવશે. જે કામ તમે કીધું છે તે તાત્કાલ ગેરકાયદે છે, અને તેને માટે તમને સખત શિક્ષા થવાનો સંભવ છે. માટે હજી પણ જે તમારી બાબત તમને વહાલી હેય તો આ નોટીસને માન આપી મારાં કુળની માંગણી પ્રમાણે વર્તશો; નહીંતો ધણીજ દિલગીરીની સાથે આગળ પગલાં બરવામાં આવશે.

એ. ડી નટખટ,

સેલિસિટર, હાઇકોર્ટ, મુંબઈ.

ઉપલી નોટીસ મીં નટખટ, મગનને વાંચતા આપી, અને મગને તે વધાયોગ્ય કહેવાથી તરતજ આશીસના સીપાઈની સાથે નટવરને બગલે મોકલાવી. સીપાઈ શેપમાં ને શેપમાં બંગલાની અંદર ધરીને ગયો, અને નટવર, જે આ વખતે ઉધાડે શરીરે પુરસીપર બેઠો હતો, તેના હાથમાં નોટીસ આપી. નટવર ગભરાયો, ને તે તો એમજ સમજ્યો કે “પેલી ગંગા નામકજી તરફની આ નોટીસ હશે, તેથી તેણે નોટીસ લઈને સીપાઈની બુકમાં સહી ચીતરી આપી, અને સીપાઈ ત્યાંથી નીકળી આવ્યો. નટવરે પાકીટ ફાડીને અંદરથી નોટીસ કઢાડી વાંચી બેઠો તો વળી બીજુંજ નીકળ્યું ! વાંચીને તે ગભરાયો ! કાંઈ સલાહકાર મિત્ર પણ મળે નહીં કે તેની સલાહ લે ! મનમાંને મનમાં મુંઝવા લાગ્યો ! મુંઝરમતી એક ખુલામાંથી આ રંગ જેમાં કરતી હતી. તેણી પણ નટવરનું ઉદાસ મોં બેઠને ગભરાઈ કે “કાંઈ સરકારની ધાડ આવી છે કે શું બલા !” એમ ધારીને તેણીએ તરતજ નટવરની પાસે આવી તેને પુછ્યું “સ્વામિનાથ, આ કાગળ સીપાઈ શાનો આપી ગયો ?”

“ઓ આવે, મુ દેમ !” નટવર મિત્રજ કરી ઉઠ્યો “તારે શા માટે પુછવાની જરૂર છે ?”

મુંઝરમતી આ સાંભળીને થડકી ગઈ, ને મુઝે મોઢે અંદર પાછી ફરી ! તેણીએ તો નિર્માણજ

કીધું કે, જરૂર કંઈ આશ્વત છે ! પણ એ મને કહેતાં નથી ! કંઈ નવું જુનું છે ! ” એમ ધારી મળવા લાગી !

નટવર, આ બાબતમાં શું કરવું, ને નોટીસને જગાળ પાછો કેવી રીતે વાળવો, તેનો વિચાર કરવાની સાથે એમ પણ માનતો હતો કે “ જરૂર તારાને કાંઈએ સિખવું હશે, અને તેથીજ તેણે આ પગલું બંધ્યું છે ! નહીં તો એટલે બધે દાહાડે તેણી ક્યાંથી જશે ! ” એમ વિચાર કરતાં તેણે એવું નક્કી કીધું કે ‘ કાંઈ પણ પ્રકારે તારાને પાછી હાથ પર લઈ લેવી જોઈએ ! નહીં તો તેણી મને ખરાબ કરશે ! પણ એને હવે કેવી રીતે મનાવવી ને કાની પાસે કહેવરાવવું ? ! ” ઘોડી વાર વિચાર કરતાં તેણે એક યુક્તિ શોધી કઢાડી કે “ એને ત્યાં રામો ધાડી રહે છે તેને બોલાવીને તેની સાથે સંદેશો કઢાવીશ તો તેણી મને જરૂર મળશે ! અને પછી હું તેની માથે વહાલથી વાતચીત કરીશ તો એ નક્કી વળી જશે ! કેમકે તેણી ધણી ભોળી છે ! ” એમ વિચાર કરીને તેણે પોતાના બટને બોલાવ્યો, અને બટને બંગલાની વાડીના એક ખુલામાં લઈ જઈ કહ્યું “ ભટ, તારે માફે એક કામ કરવું પડશે ! ”

“ ફરમાવો અનનદાતા, હાજર છું ! ” ભટે લાચકીથી કહ્યું.

“ આપણે ત્યાં ધેલી તારા હતી, તેના ધાડી રામાને લગાર બેલાંવી લાવશે ? ” નટવરે જણાવ્યું.

ભટ વિચારમાં પડ્યો ને માથું ખજવાળવા મંડ્યો ! તે બોલ્યો “ સાહેબ, બેલાવવા જવાને તો ના નથી, પણ ત્યાં પેલો તમારો અસલનો ગિત મગન પડ્યો ને પાથર્યો રહે છે, ને તે જો મને જુએ તો મારાં હાડકાં બાંગી નાખે ! ”

“ હેં ? ! ” નટવર ચમક્યો ! “ તે વળી ત્યાં ભાગ્યો છે કે ? ! ”

“ શેઠ સાહેબ ” ભટે જણાવ્યું “ તેણે તારાના ધણી સાથે દોસ્તી બાંધી છે, અને તે બધાં સાથેજ ફરે છે ! ”

“ શું ? ! ” તારાના વરે પણ તારા સાથે સલાહ કરી નાંખી ? ! ” નટવર વિસ્મય પામી બોલ્યો “ એ તું શું કહે છે ? ! તું નક્કી જાણે છે ? ! ”

“ હાજ સાહેબ, ખાત્રીથી કહું છું ! ” ભટે જણાવ્યું.

“ એમ છે ? ! મિક તારે તો તું જા ! હવે કંઈ કામ નથી ! ” એમ કહી બટને આંદર ચોકકી નટવર ગળરાવા લાગ્યો કે “ હવે તો કામ કપરું થવાનું ! મગન ધણો પટેળાજ છે તેથી તે તારાની માથે મળી ગયો હશે. ને તારા પણ મારાથી દુખાઈ, છે તેથી તેઓ બંને મળીને મારો ધાટ લડવામાં તેમનાંથી બની ચકશે તેટલું કરશેજ ! ”

“ તારાએ નટવરને જે જે વસ્તુઓ આપી હતી, તેમાંની ધણીખરી પેલી નાપકણે ફાસલાવી લીધી હતી તથા બીજી કેટલીક તરફકે પણ ચર્ધ ગઈ હતી ! તારાની વસ્તુ કેવી રીતે પાછી આપવી, તેનો પણ ધણો વિચાર નટવરને થયો ! અને તેની ખાત્રિ થઈ હતી કે “ હવે આમાંથી વાત વધશે, ને જો તારાને તેણીની તમામ ચીજો પાછી નહીં મળશે તો ખચીત મગન તેણીને ઉરકેરીને આમળ પગલાં લેવાવશે, ને મારા જુરા જુરા હાથ કરશે ! માટે હવે તો ગમે તેમ કરીને પણ તારાના પતિને સમજવીશ, અગર નહીંજ સમજશે તો તેની આમળ પાપડી ઉતારીને પગે પણ લાગીશ ! એટલે તે વિદ્વાન અને સમજી હોવાથી જરૂર સમજી જશે, ને પછી તારાને પણ તેજ સમજાવશે ! એમ કીધાં વગર હવે તો આરો નથી ! ” એમ વિચાર કરીને તરતજ પોતાની ગાડી બેલાવીને સ્વતંત્રદાસની ઓફીસમાં તે ગયો. ગાડી પારખ્યાં આમળ ઉભી રખાવીને ઘોડાવાળાને ઉપર સ્વતંત્રદાસને તેડવા બોલ્યો. સ્વતંત્રદાસ સમજ્યો કે “ નટવર કદાચ પતાવટ કર-

વાને આવ્યો હશે માટે જોઈ તો ખરા કે જો શું કહેવા માંગે છે ।” એમ વિચારી તેનીચે આવ્યો. તેને જોતાંજ નટવરે તેને હસીને માન આપી બોલાવ્યો, ને અંદર ગાડીમાં પોતાની પાસેજ બેસાડ્યો.

“ કેમ મીઠું સ્વતંત્રદાસ, આ શું સારી વાત વાત છે ? ! આમ કરવું તમને શામે ? ! ” નટવરે નમ્રતાથી જણાવ્યું. અને સ્વતંત્રદાસના હાથમાં પેલી નીટીસ આપી.

“ ખરું છે મીઠું નટવરલાલ ! મારી પત્નિએ તમને નોટીસ મોકલી જો તો સારી વાત નહીં ! પણ તમે જે આવ થાવો છો. તેજ સારી વાત ? ! ” સ્વતંત્રદાસે કટાક્ષમાં કહ્યું “ દિલ-ગીર છું કે, તમારાં જેવા એક આનંદાત્મક ફરજદે ધણીજ ધીકાર બરેલીને શરમ બરેલી આવ થવાની હતી, કે જેથી મારા સંસાર સુખનું સત્તાત્રણ વાગના જેવું તમે કીધું હતું । તમારી એવી અવમતા માટે તમને ધણો પરતાવે. ફરજે પડશે, અને પરમેશ્વરને ત્યાં તમારે જવાબ દેતાં જમપૂરી બેગવતી પડશે । તમે ધણીજ નીચમાં નીચ કામ કીધું છે । શરમ છે તમને । ”

“ બાપ સાહેબ, માફ કરો ! મારી થયલી ભુલને માટે મને ધણોજ પરત વો થાય છે, અને એ સધળું મારી નહીનીમાં થઈ ગયું છે, જેને માટે હું તમારી ને તમારી પત્નિની મારી આહું છું । ” એમ જણાવી નટવરે તેની આગળ પાપડી ઉતારીને ક્ષમા માંગી !

“ મારી આગળ માફ માંગવાની કંઈ વળે તેમ નથી કેમકે મારી સ્ત્રીએ આ નોટીસ મોકલાવી છે, તેથી તેણીનાં હાથમાં હવે તો છે । તેણી જે નોટીસ પાછી ખેંચી લે તો મારે કંઈ વાંધો નથી । કેમકે તમને જે પરતાવો થાય છે, ને તમે જે દેખાવ આપો છો, એજ તમને તમારાં કાતુરકની શિખા । માટે જો તમને થોડાં લાગે તો તેણીની પાસે માફ માંગવા જાઓ । ” સ્વતંત્રદાસે સુચના કરી.

“ તેણીની પાસે માફ માંગ । માં પણ મને કશો વાંધો નથી, પરંતુ તેણીની સનસુખ જતાં મને શરમ લાગે છે । માટે મારી વતી તમેજ તેણીને સમજાવી આ સેવક ઉપર ઉપકાર કરશો । ” નટવરે આંખોમાં પાણી આંખીને કહ્યું “ મીઠું સ્વતંત્રદાસ, હું આપફંદારવું ફરજદે છું । અને તમારી સ્ત્રીની તમામ વસ્તુઓ મારાથી ખેલાવમેલાવ થઈ ગઈ છે તેથી લાચાર છું । જો તે મારી પાસે હોત તો આટલી કઠકટ નહીં કરતાં એકદમ સ્વાધિન કરી દેત । પણ લાચાર છું કે તે તમામ ફડે મુકામ થઈ ગઈ છે । હવે મારે કંઈજ ઉપાય નથી । ” નટવરે ધણીજ કરમરીને કહ્યું.

સ્વતંત્રદાસને તેવી દયા આવી, અને કહ્યું “ કીક છે તો હું મારો પ્રિયાને સમજાવીશ, અને આગળ પગલાં નહીં બરે તેવી તજવીજ કરીશ । અને આ નોટીસ હાલ તમારી પાસેજ રાખો ! હવે એની મારે કંઈ જરૂર નથી । ”

“ પણ સારે એવી પાછળજ ‘કેન્સલ્ડ’ કરીને લખી આપોની । ” નટવરે હાથ જોડીને કહ્યું “ આટલી ખર્ચી મહેરબાની કરી છે તો એટલી મહેરબાની વધારે કરો । જુઓ, તમારો મ્હેરો ઉપકાર રાખીશ. ને જીવતાં મુખી તમારો ગુણ નહીં જુલોશ । ”

નટવરની આવી આજીજી જોઈને સ્વતંત્રદાસને વળી વધારે દયા આવી. અને નોટીસ પર ‘કેન્સલ્ડ’ કરીને લખી આપ્યું, ને તારાની વતી પોતે તેના ઉપર સહી પણ કરી આપી । નટવરે ફરીને ઉપકાર માન્યો, અને પછી સ્વતંત્રદાસ ગાડીમાંથી બહાર આવીને ‘સેક્રેડ’ કરીને પાછો પોતાની ઓટીસમાં ગયો. અને નટવર પાછો પોતાને જંગલે ગયો.

સ્વતંત્રદાસ ઓટીસમાં હોતો તે દરમ્યાન મગન તેને ઘેર તારા પાસે બેઠો હતો. તારાએ તેને પૂછ્યું “ કેમ વહાણ, પછી ચેલી નોટીસ કરો કે ? ”

“ હા । અને નટવરપર મોકલાવી પણ ખરી । ” મગને જણાવ્યું “ હવેજ તેને અખર પડશે. ને ગભરાશે પણ ખરી । ”

“હવે તો તે જરૂર ગભરાશે । કેમકે તેનામાં કંઈ વિશેષ હિંમત નથી ।” તારા બોલી.

“વિશેષ તો ઘેર જઈ, પણ જરાએ હિંમત નથી । નોટીસ વાંચતાંજ તેનું પેટ છુટી જશે ” મગને જણાવ્યું. “તું જો તો ખરી । તાજાંતોજ કાઢને અહીં મોકલશે, ને હવે આવશે તો મારી પત્ર પણ લખી આપશે ।”

“મારીપત્ર લખી આપે તોજ તેને છાડવો ।” તારા બોલી.

“હાથ કાંઠા કાપી લીધાં વિના હવે કદી છોડું નહીં તો । તું જો તો ખરી, જાણું સારુંજ થશે ।” મગને જણાવ્યું,

એટલામાં સ્વતંત્રદાસ એટીસથી આવી પહોંચ્યો, તે ઉપર આતાંજ મગને કહ્યું “બાઈ, પેલી નોટીસ મોકલી છે ।”

“હા બાઈ, મને ખબર પડી ચુકી ।” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું.

“તમને ક્યાંથી ખબર પડી ?” મગને પુછ્યું.

“તે નોટીસ લખને નટવર મારી પાસે આવ્યો હતો ।” સ્વતંત્રદાસે કહ્યું.

“એમ કે ?” મગને ખુશી થઈને બોલ્યો “કેવો ગભરાયો । મેં નહોતું કહ્યું કે નોટીસ વાંચતાંજ ગભરાશે ।”

“પણ મેં નોટીસ ‘કેન્સલ્ડ’ કરી આપી ।” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું.

“હેં । એ શું કાણું વળી ?” મગને ઉદસ થઈને બોલ્યો, અને તારા પણ દિવ-ગીર થઈ ગઈ ।

“શું કરેં । નટવર જાહું રડી પડ્યો ને મારી આગળ પાધડી ઉતારીને ગાદ મંગી । ત્યારે તેની દયા આવી । તેથી મેં નોટીસ રદ કરી આપી ।” સ્વતંત્રદાસે સમજાવીને કહ્યું “ગમે તે-ટલો પણ તે ખાતરાનનો દરજ્જો છે, અને તેણે અનહદ નમ્રતા બતાવી, જેથી મારું મન પણ પી-ગળા થયું, અને તેનું ફેન જોઈ મારાં ફેવાં પણ ઉભાં થયાં ।”

“પણ તમે આ શું બધું બગાડ્યો । અરરર ! બધી બાજી બગાડી નાંખી ।” મગને ધણો-જ દરવાયો, અને બોલ્યો “અને એ તો ગરજ હતી તેમાં નમ્યો । નહીંતો બરો પકડા છે ।”

“ગમે તેમ પણ નમ્યો તો ખરોતી ?” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું “નટવર જેવો શિક્ષિત માણ જેવા એક પામર આગળ નમીને પગે લાગ્યો, એ શું જેવી તેવી વાત છે ? તે જો સમજશે તો એટલીજ શિક્ષા તેને પ્રાપ્તી છે ?”

“પણ તમે તેની પાસે કંઈ મારીપત્ર લખાવી લીધું કે નહીં ?” મગને પુછ્યું.

“મારીપત્ર લખાવી લેવાની શી જરૂર હતી ? મને તો તેની લાવણ્યતા ને નમ્રતા જોઈનેજ ખુદ દયા આવી, અને તેથી મેં તેની પાસે મારીપત્ર પણ લખાવવાની દરજ્જર કરી નહીં । તેમ કાણું હોત, તોપણ આપણને તેથી શા લાભ હતો ?” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું.

“માન, તમે તો ખચીત કાચું કાપ્યું । મારીપત્ર લખાવ્યું હોત તો તે અપણી સામું કદી પણ આવી શકત નહીં । પણ આ તો તમે બધી રાંધેલી રસોઈ બગાડી નાંખી । અરરર ! અફસોસ ! તમે મારી મહેનત બદલ કરી ।” મગને ધણો ઉદાસ થયો.

“તારા પણ બોલી “સ્વામીનાથ, ખીજરામાં સપડાવેલા સિંહને તમે જોડ્યો છે । તમે એ તો ઠીક નહીં કાણું ।”

“શીકર નહીં ! હું તો એમજ માનું છું કે, જે કાણું છે તે ઠીકજ કાણું છે । આપણે કામતી દયા ખામતું, તો ધધર પણ આપણી દયા કામ પ્રસંગે જાણશે ! વેર લેવું, એથી ધધર રાજ નહીં । તેની અધમતાનો બદલો ધધરજ તેને આપશે । ખેર !” એમ કહી વળી તેણે મગને જ-

બાબુ “ મગનભાઈ, નિરાશ નહીં થાઓ ! ઉંધર સારવાનાં કરશે ? અવશ્યથીયાને ગુણે મારવો, ને અપકારનો બદલો ઉપકારથીજ વાળવો ! ”

“ હવે તો મન વાળવાઈજ રહ્યું તો ! ” મગન બોલ્યો “ પણ હજી હું એને જતો મુકનાર નથી ! આ બાબતમાં તમારે વડે એ છુટ્યો તો વળી ખીજ કાઢી બાબતમાં એને સપડવીશ ! એ ક્યાં જવાનો છે ! હવે વળી “ નવી બીલ્ડી નવો દાવ ” કરવો પડશે ! જોઈ હું ! ” મગન તરતજ નીચે ઉતરીને પોતાને મહાને ગયો, અને સ્વતંત્રદાસ તથા તારા વાળું કરવાને નીચે ઉતર્યાં.

મગને ઘેર જઈ વિચાર કર્યો “ એક દાવ તો સંજળડ ગયો ! સ્વતંત્રદાસે બધું હાંધું મા-ફું ! હવે કાંઈ ખીજોદાવ સાંધવો જોઈએ ! નટવરની તમામ હીલચાલની તલ્લાસ રાખી તેમાંથી કંઈ દાવ શોધી કઢાડવાને ઠીક પડશે ! ” થોડીકતાર ઉંઘણુ વિચાર કરીને વળી બોલ્યો “ પેલી ના-યકણુને ત્યાં એ જતો હશે, માટે ત્યાં કંઈ પેચ કરીશ તો ચોકડું બેસશે ! ” વળી વિચાર કરીને બોલ્યો “ હું પોતે તેણીને ત્યાં જઈ તો તે રાંડ મને સીધા જવાબે નહીં દેશે, માટે રાંડોમાં ફરનાર કાંઈ હોય તેવાને શોધી કઢાડું તો તેની મારફતે કામ પાર પડશે ! ” એમ વિચાર કરતાં કરતાં પેલો નવલશા તેની નજરમાં આવ્યો, અને મગને ઠરાવ કર્યો કે “ નવલશા એ કામમાં જાવો. ફરેલ છે, અને રાંડોને ત્યાં કાણુ આવે છે ને કાણુ જાય છે, તેની ખાતર તેને વધારે રહે છે, માટે આજે ચોપાટીપર તે ફરતાં ગળી જશે ! કેમકે તે ત્યાં ફરેજ સાંજે જોવામાં આવે છે ! તેને ખસુસ બોલાવોને તદ્દખીરથી વાત છેડીશ તો તેનાથી ખાતરી ખરાખર મળશે, એમાં સંદેહ નથી ! એમ ઠરાવ કરી મગન તેજ સાંજના ચોપાટીપર જઈ ગયો, તારાને ત્યાં જવાનું માંડી વાળ્યું ! મારણુ નટવરને ફસાવવા માટે હવે તેને એટલી તો ચટપટી થઈ ગઈ હતી કે, તારાને તો હાલ જાણે ભુલીજ ગયો હતો !

ચોપાટીપર માણસો ભરચક છે. નટવર હાલમાં તે તરફ ફરવા આવતોજ નહોતો, અને ધણો ખરો આહારજ નીકળતો નહોતો ! કેમકે ગંગાને એક લાખ રૂપિયાની ચિડી લખી આપી હતી તેને માટે તેને ધાક લાગ્યો હતો કે “ રખેને ગંગા રસ્તા વચ્ચે ફેળેતી કરે ! ” આવા ડરથી તે ગુપચુપ ખંગલામાંજ ભરાઈ રહેતો હતો ! મગન ચોપાટીપર પહોંચ્યા પછી ગાડીમાંથી ઉતરીને ન-જીકતાંજ એક બાંકડાપર બેઠો, અને થોડી વારમાંજ નવલશા પણ ત્યાં આવી લાગ્યો ! તેને જોતાંજ મગને સિસોટી વગાડી ! નવલશા આમ તેમ ફરી ફરીને જોવા લાગ્યો, અને મગન તરફ તેની નજર જતાંજ મગને તેને હસીને સલામ કરી, અને તેને સમીપે જઈને નવલશાએ પુછ્યું “ કેમ મગન શીઠ આજે તો કંઈક કઢાડે આપની મુલાકાત થાય છે ! ગામમાં વસો છો કે નહીં ! હમણાં તો કંઈ રાતન પણ ફરતા દેખાતા નથી ને ! ”

“ હમણાં રખડવાનું મુકી દીધું છે બાઈ ! એ બધું તો હાલમાં પેલા નટવર શીઠને સોંપ્યું છે ! ” મગને જણાવ્યું,

“ તે તો તમારા પરમ મિત્ર થાય છેની ! ” નવલશાએ પુછ્યું.

“ નહીંરે બાઈ ! હાલમાં તો તે મારો કટો વેરી થઈ પડ્યો છે, અને મને કાંઈ પણ રસ્તે ખરોજ કરવાની તમજીજમાં તે ફરે છે ! ” મગને યુક્તિથી જણાવ્યું “ જો તેવું ચાલતું હોય, મુંઝવે તો ગવરનર જે તેજ હોય તો મને મુંઝવેમાં રહેવા પણ નહીં દે ! ”

“ એટલું બધું ! એહોહો ! એનાં તો ચા બાર છે મારા બાઈ ! થોડા દાહાપરજ એને મે પોતે એક રાંડને ત્યાં ફસાવ્યો છે ! અને એને બુડે હાલે કઢાડ્યો છે ! ” નવલશાએ કહ્યું.

“ હકે ! ” મગન ખુસી થતો બોલ્યો “ તે વળી કેવી રીતે ! મને તો કહે બાઈ ”

“એ તો એમ બન્યું કે, દિલ્લજનને ત્યાં નાયકશ્રીઓનો ગરબો હતો. ત્યાં મારા વાળી ગંગા પણ ગાતા મર્મ હતી, અને નટવર પણ ત્યાં બેઠો હતો ! તે પ્રસંગે ગંગા પ્રત્યે તેની ધાનત બ. મહી ! આ વાતની દિલ્લજનને ખબર પડી, અને તેણીએ નટવરને, ફરિયાદ આપી ગંગાને ત્યાં રાતની વખતે મોકલ્યે, તેમજ ગંગાને પણ દિલ્લજન બાણી રાખી કે “ નટવર આવે તો તેને ખતાવાય તેટલો ખતાવશે ! ” આ વાત વળી ગંગાએ મને કરી ! તેથી તે રાતના હું પણ ત્યાં ગયો, ને દિલ્લજન પણ ત્યાં આવી પહોંચી ! હું ને દિલ્લજન એક ઝોરમાં ગુપચુપ બરાબ બેઠાં. અને એટલામાં નટવર ઉપર આવ્યો ! તેને ધીમે ધીમે ગંગાએ સીવક ચલાવ્યો, ને ધીમે રહીને તેના મજામાંની રૂપ) હજારની નોટ પડતી લીધી ! તે પછી મને ઇશરત થવાથી હું ઝોરમાંથી નીકળી પડ્યો, ને મેં પછી નટવરને ખુબ ખેપરો કર્યો ! આખરે તેની પાસેથી રૂ ૧) લાખની ચીકી સ્ટાંપ સાથે લખાવી લીધી; ત્યારે તેને છોડ્યો અને ચાર, બીજી ગમત ખતાવી ! તમે જ્ઞે હોત તો ચકિત થાત ! ” નવલશાએ એ પ્રમાણે તમામ વાત કહી સંભળાવી.

મગન આ સાંભળીને હઃખાયો ! તેને ટાટક વળો, અને તે બોલ્યો “ દિલ્લજને, નટવરપર આટલું બધું તરકટ કીધું તેવું શું કારણ હશે વાર ! તેણી તો નટવરની રાખેલી હતી ! ”

“ તમે સમજ્યા નહીં ! ” નવલશાએ જણાવ્યું “ દિલ્લજને બધું કે નટવર, ગંગાપર મોહી પડ્યો છે, તેથી હવે કઠાય મને પડતી મુશ્કેલી ગંગાની સાથે પ્રીતિ બાંધશે ! ” એમ ધારીને ધર્મીની મારી તેણીએ આ રસ્તો લીધો ! સમજ્યા કેની ? ”

“ હવે સમજ્યા ! ” મગને કહ્યું “ ત્યારે એક લાખની ચીકી દિલ્લજન પાસે છે કે ગંગા પાસે છે ? ”

“ ગંગા પાસે છે, કેમકે દિલ્લજન રોકડા પચાસ હજાર લાખને આધી બેઠી, અને હવે લાખ રૂપિયાની ચીકી રહી તેજ માત્ર ગંગાએ રાખી, અને તે ઉપર માત્ર ગંગાનોજ હક છે ! ” નવલશાએ જણાવ્યું.

“ હવે મારા ધ્યનમાં વત ઉતરી ઠીક ! ” કહી મગને પુછ્યું “ ત્યારે ગંગાએ તે ચીકીના રૂપિયા નટવર પાસે લેવા માટે કંઈ ઉપાય કીધો કે નહીં ? ”

“ ના હજી કંઈ ઉપાય કંઈ નથી, તેમજ ઉધરાણી પણ કરાવી નથી ! થશે ! ક્યાં જવાનો છે ! એ રૂપિયા તો પેટીમાં પડ્યા છે ! આસામી સંપર છે, એટલે હરકત જેવું નથી તો ! ” નવલશાએ જણાવ્યું.

“ તમે જુઓ છો ! હવે નટવર પાસે વિશેષ દમ નથી ! માટે તરત ને તરત ગંગા જો ઉપાય લેશે તો પછલા વસુક કરી શકશે ! અને જો ટાંઢી થઈ બેસી રહેશે તો કઠાય રડીને રહેશે ! ” મગને હવે રંજક મુકવા માં ! ?

“ એમ છે ! ત્યારે તો ગંગાને કહીને ફરિયાદ મંડાવીએ ! ” નવલશાએ કહ્યું.

“ હા હા ! એમાં હવે વાર શાને માટે કરવી ! એ તો વીધ્યું તે મોતી ! ગંગા દીલ કરશે તો બોધ બેસશે ! ” મગને કહ્યું.

“ ત્યારે એ બધી પિત્ર કરવા કરતાં એની ચીકી વેચી નાંખીને કોઇને હવાલો આપી દઈએ તો કેમ ! ” નવલશાએ પુછ્યું.

“ એમ શા માટે કરવું ! હું તમને કહું તેમ કરવાને મંગાને કહો ! મગને સુચવ્યું “ ન્યુ-પેપરમાં જાહેર નોટીસ છપાવો એટલે જટ રૂપિયા ભરી દેશે ! ”

“ તરતજ ન્યુસપેપરમાં નોટીસ આપવા કરતાં પ્રથમ ખાનગી નોટીસ મોકલીને તેમાં એમ કર ખતાવ્યો હોય કે “ જો રૂપિયા ચોરીસ કલાકમાં નહીં ભરે તો જાહેર પત્રમાં તમારે માટે

નહેર ખપ્પર છપાવીને તમારા પર ફરિયાદ માંડવામાં આવશે ! ” એટલું વાંચતાંજ તે હસી જશે !
અને આગરથી પછીને તાપડતોય રૂપિયા બરી દેશે ! ” નવલશાએ જણાવ્યું.

„ એ પણ ઠીક છે ! ” મગને જગાર વિચાર કરીને કહ્યું „ જો તમારી મરજી હોય,
ને ગંગા જો એ ચિઠ્ઠી થોડા ધણા રૂપયા લઈને વેચી નાંખવા આવતી હોય તો લાવો હું
રૂપિયા આપું ! ”

„ ત્યારે તો ધણું સાર ! ” નવલશા બોલ્યો ! „ ગંગા તો મ્હોટી ખુશીથી એમ કરશે !
આલો ભારી સાથે હું તમને તેની પાસે લઈ જઈશ ! ત્યાં પછી તે ને તમે મળી સમજાવે નક્કી કરવું
ઠીક કેની.

„ આલો ભાઈ કયું છે ! ” મગને કહ્યું, અને તરતજ મગનની ગાદીમાં બંને જણા બે-
સીને ગંગાને ઘેર ગયા ગંગા આ વખતે ચોટલો વાળતી હતી, તે આ બંનેને જોતાંજ અમકાને
હસી થઈ, અને બંનેને આગાર આપીને તકિયે બેસાડ્યા. બાદ પોતે પણ સામી બેસી. ગંગાએકહ્યું
„ અત્યારે આપ કયાંથી ! ”

„ તરે માટેજ આ શેઠને લઈ આવ્યો છું ! ” નવલશાએ જણાવ્યું. „ પેલા નટવરે તને
જો ચિઠ્ઠી આપી છે, તે જો વેચી નાંખવાની તારી મરજી હોય તો આ શેઠ લેવાને તૈયાર છે ! ”

„ હા, જો એઓ મને વાળખી રકમ આપે તો હું એમને વેચાણ કરી આપું ગંગા બોલી.
મગને કહ્યું „ ચિઠ્ઠી મારે જોવી જોઈએ ! જેમાં વગર કંઈ કહી શકાય નહીં ! ”

„ હા, હા, બતાવ એમને ! ” નવલશાહે કહ્યું.
ગંગાએ કપાટમાંથી ચીઠ્ઠી કઢાડી, અને નવલશાના હાથમાં આપી જો લઈને નવલશાએ
મગનને આપી. મગન ઉઠેલીને વાંચી બાંધ, અને કહ્યું „ બોલો કેટલા રૂપિયા લેતા છે ? ”
„ તમેજ કહોની શેઠ ! ” ગંગાએ કહ્યું.

મગને હાથે મઠે જણાવ્યું „ આજકાલ નટવર ખાત્રી થઈ ગયો છે ! તેથી આ કામમાં
જાખમ જખંડે જોવાનું છે ! પછી ક્યાં તો મને બે પૈસા મળે છે કે ક્યાં તો હું રડું છું ! માટે
ધણા પચીસ હજારથી વધારે તો હું નહીં આપી શકું ! મરજી હોય તો બોલી જાઓ ! ”

„ બસ ! એટલાજ ? ! એમ શું શેઠ પચસ હજાર તો આપવાજ જોઈએ ! ” ગંગા બોલી.
„ પચીસ હજારની ઉપર પૂડી જામ પણ નહીં મળે ! ” મગને જણાવ્યું.

ગંગા અને મગન વચ્ચે થોડીક રકબક ચલી, અને આખરે નવલશાએ બંનેને સમજા-
વો પાંચિસ હજાર રૂપિયા નક્કી કરાવ્યા મગન તરતજ ઘેર ગાડી દોડવી રૂપિયા લઈ આવ્યો, અને
ચીઠ્ઠી હાથકાસર વેચાણ કરાવી લઈ ગંગાને રૂપિયા ગણી આપ્યાં, અને પછી પોતે પોતાને ઘેર પાછો
વળ્યો નવલશા તો ગંગાની પાસેજ બેઠો. ગંગા આ સોદાથી ધણીજ હરખાઈ, ને મગને રાજી
થઈ ગયો.

બીજો દિવસે મગન પ્રમાત લતાંજ તારાને ત્યાં ગયો. તારાએ મગનને પુછ્યું „ કેમ,
આજે કયાંથી જુના પડ્યા ? ! કાસે તો આખો દાહડો કંઈ જણાયજ નહીને ? ! ”

„ કાસે પેલા નટવરની એક ખટખટમાં રોકાયો હતો ! ” મગને જણાવ્યું „ અને
આખો દાહડો તેમાંજ વહી ગયો તેથી આવી શક્યો નહીં ! ”

„ શી ખટખટ હતી વળી ? ! ” તારાએ પુછ્યું.

મગને તમામ ખિના પહેલેથી છેલ્લે ચુધી કહી સંભળાવી અને તે સાંભળીને તારા વિસ્મયતા
પૂર્વક ખુશી થઈ, અને બોલી „ આ વાત તમે તમારા બાઈને કેહેશો નહીં; તેઓ જો જાણે
તો તમને એવું કરતાં ખટકાવશે ! કેમકે એમનાં મનમાં દયાનો ભાર વિશેષ છે ! ”

„ નારે ! હવે તેને વાત કઈ કે ? ! એક વાર તેમજે મારી બાજી બગાડી, અને હવે શું

મારાં મૃદ ગામ ગયાં છે કે વળી પાછો એવીજ વાત તેને કરે ? ! એ તો કાંઈ પછી, અરે નહ-
વરપર વેર લીધાં પછી, એમને કહીશ ! ” મગને જણાવ્યું.

“ પણ તમે જબરા તો ખરા ! તમારા જેવા ઉસ્તાદ આજ સુધીમાં મેં કોઈ જોયા નહીં
ધારેલું કરવાના. અરે નટવરને નામોશીમાં નાંખવાના ! બધા જબરા છે ! તમને કોઈ નહીં
પહેંચે ! ” તારાણ મગનની માનમાનતી સ્તુતિ કરી !

“ અરે તું જો તો ખરી કે હજી નટવરનાં શા શા હલ થાય છે ! ” મગન બોલ્યો
“ એનેજ માતાં છુટ આગળ નમાવું નહીં તો માફ નામ મગન નહીં ! હજી ખરેખરા રંગ તો
હવે પછી આવશે ! ”

“ એતી જેટલી વધારે જણેતી કરશે, તેટલી “ એનાં કરમ પ્રમાણે એને ફળ મળશે, ત્યા
રેજ મારા જીવને દાઢક થશે, ને ત્યારેજ મારો કોષ સાંત થશે ! ”

“ તે સવળું થશે ! તું જોયાં કર બેઠી બેઠી ! ” એમ કહી મનન જવાનું કરતો હતો,
પરંતુ તારાએ તેને ટોટી ટોટીને બેસાડ્યો, ને તેણી બોલી : હો “ હમણાં તમારાં બાપ આવશે,
માટે તેમને મળીને જાઓ ! કેમકે તે પણ તમને કાલના યાદ કર્યા કરે છે ! ”

એટલામાં સ્વતંત્રદાસ આવી પહેંચ્યો ને તેણે મગનને પુછ્યું “ કેમ બાપ સાહેબ,
સાહેબ, નટવરને જવા દીધો તેથી તમને ગુસ્સો લાગ્યો કે શું ? ! કાલે તેમાંજ જણાયા કે ? ! ”

“ નારે બાઈ, એ તો લગાર બેંકમાં હિસાબ કરવા ગયો હતો, ત્યાં છેક પાંચ વાગી ગયા,
અને યાદીને લોથ ચાઈ ગયો તેથી અવાયું નહીં ! તમારાપર મને ગુસ્સો આવે, એમ તો કદી
સમજશોજ નહીં ! ” મગને જણાવ્યું.

“ બેંકમાંથી પરતાર્યું પછી આવવું હતું ! ” સ્વતંત્રદાસએ જણાવ્યું.

“ બાપ સાહેબ, યાદીને લોથપેથ થયેલો હું પતંગપર પડ્યો, ને રાતનાં વાળુંએ નહીં તો
પછી આવું તે ક્યાંથી ! ” મગને કહ્યું “ હમણાં પણ માત્ર તમને મળવા માટેજ આવ્યો છું,
અને ક્યારે તમારી રાફ જોતો બેઠો છું ! હવે રજા લઈશ ! ”

“ પણ પાછાં દર્શન ક્યારે થશે ? ! ” સ્વતંત્રદાસે કટાક્ષમાં કહ્યું “ વરસા છ મહિને
પધારજો મહેરમાન ! ”

“ એમ મરકરી શું કરો છો બાપ ! રોજ તો આવું છું ! માત્ર માત્રેજ આવવાનું નહીં !
તેને માટે માફ કરો ! થયું હવે તો કે ! ” મગને જણાવ્યું, અને તરતજ ત્યાંથી નીકળીને પેતાને
ઘેર પાધરો ગયો.

સ્વતંત્રદાસ ને તારા તપાકા મારે છે એટલામાં વળી એક નવું કોતક જામું ટપાકમાં
એક પત્ર આવ્યો, કે જે ઉપર ટોટીની સહી નહીં, તેમજ તારીખ પણ નહીં ! તે નનામો પત્ર
સ્વતંત્રદાસનાં નામનો હતો, અને તે નીચે પ્રમાણે હતો :—

મીઠો સ્વતંત્રદાસ જોગ,

જાત તમરું દક્ષ એક ખામતપર જેંયવાતી રજા લઈ છું અને તેએ કે, તમારાં ઘરમાં
તમારી ગેરહાજરીમાં શું શું ઘોંટાળો વળે છે, તેની તમને કંઈ ખબર છે ? ! ” મહોટાનાં ઘર
ને છુટતા દરે ” એ કહેવત તમને ખચીત લાગુ પડે છે ! તમારી સ્ત્રી કેવી નહારી આવતી છે, ...
તે તો આખું ચહેરે સારી પેટે જાણે છે, અને તે તમે પોતે પણ જાણો છો ! તેમ છતાં તમે
તેણીની કંઈ પણ તપાસ રાખતાં નથી, એ તમારા જેવા એક વિદ્વાન ને અક્રમમાજ પુણ્યને એક
જેવાડનાઈ છે ! તમે એરીસમાં જાઓ છો, અને પાછળ ઘરમાં ઘોંટાળો વળે છે ! પેલો તમારો
કહેવો મિત્ર (1) મગન તમારી ગેરહાજરીમાં દરરોજ આવે છે ! તમારી ધરવાણી સાથે એકાંતમાં

એસે છે. અનેક ચેતનાળા કરે છે. તમારી સ્ત્રી સાથે તેણે પ્યાર પાંખ્યો છે. અને અનીતિનો અગાડો તમારા ઘરમાં રમાય છે. તેનો ખ્યાલ તમને તો કંઈજ નહીં હશે, પરંતુ અમે હચોક નોંધએ છેએ, અને અમારી પડોસમાંજ આનો ડેડાડો થતો નોંધ અમને એટલો ત્રાસ છુટે છે કે કોઈ દિવસે એ બંનેને થોડો હાહાડે પકડીને એમનાં હાડકાંનાં ચુરાં કરતાં પણ હરીયું નહીં! માત્ર તમારી શોચતા, અને તમારી શરમને ખાતર અમે આજ સુધી કંઈ બોલ્યા નથી, પરંતુ તમે જો આંખો હાહાડીને હવે ચેતશો નહીં તો અમે આમાં જોર અજમાવીશું, એ નહીં માનજો. પછી તમારી શોખ સાચવી શકશો નહીં, અને તમારે પણ નીચું જોતું પડશે. ચેતવું હોય તો ચેતજો

લીં ૭ શુભેન્દ્રક.

આ નનામો પત્ર વાંચતાંજ સ્વતંત્રદાસ ચક્રિત થયો? તેને પણ સંશય થયો કે “કાણુ જાણે, મગન એવો હોય પણ! માટે હવે એ વિષેની પાકી ખાત્રિને માટે હું એની વખત એ વખત ઘેર આવીને તપાસ કર્યા કરીશ. જો તેવું કાણુ હશે તો તરતજ પકડાઈ આવશે! હાથ કંઈ બોલવું નહીં કખાટમાં એક ઘાતિયાની ધડીમાં મુકયો!

“કેમ સ્વામિનાથ, એ કોનો પત્ર આવ્યો છે?” તારાએ પુછ્યું.

“એક મારા મિત્રનો!” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું.

“ક્યા મિત્રનો?” તારાએ વળી પુછ્યું.

“છે એક! તું નહીં જાણ્યો!” સ્વતંત્રદાસે વાત ઉઘાડી.

“પણ તેવું નામ? અને તે ક્યાં રહે છે?” તારાએ ફેરવી ફેરવીને પુછ્યું.

“તારે શું કામ છે તેવું? એવી બાબતમાં તારે કુચક્ષી કરવી નહીં!” સ્વતંત્રદાસે સેદેજ ચીડાવ્યું.

તારા ચમકી! ચેતી તેણીને કંઈ કંઈ વહેમ ગયો. પરંતુ તે પણ આ પ્રસંગે વિશેષ નહીં બોલતાં મૌન્ય રહી, સ્વતંત્રદાસ આશીર્વાદમાં ગયાં પછી તારાએ તે વાત કહાડવાની તજવીજ કરી. તેની કુંમી તો સ્વતંત્રદાસ સાથેજ ગઈ ગયેલો હોવાથી તારાએ પોતાની પાસેની એક આવી લાગુ કરીને મગન કહાડ્યો, ને વાંચી જોયો તેણી મભરાઈ અને હટ મગનને તેડતા માટે રામાએ દોડાવ્યો!

મગન તાગડોળ આવ્યો તારાએ તેની હાથમાં પેથો પત્ર આપ્યો, મગને વાંચ્યો અને તે પણ ચમકી ગયો! તેણે પુછ્યું “આ પત્ર કમરે આવ્યો?!”

“આજેજ આવ્યો, ને તમારા બાંધએ તે વાંચીને એકકામ કખાટમાં મુકી દો! મેં ધણુંએ અમળાવી અમળાવીને પુછ્યું તે “કે” એ કોનો, કાગળ છે?” પણ મને જવાબજ આપ્યો નહીં! અને વધારે ચોળાચોળ કરીને પુછ્યા બાગી એટલે લગાર ખીજવાઈ ગયા! તેથી મને શક ગયો, અને એમનાં ગયાં બાદ કખાટને મારી ચાગી લગાડીને પત્ર કહાડ્યો તે વાંચતાંજ તમને તેજા બ્યા! હવે કેમ કરવું? તમારા કાંઈ તો એ પત્ર વાંચીનેજ સુનસુન જની ગયા છે, ને મને સાગે છે કે એમને વહેમ પણ પેંઠો છે! હવે તો તમે કંઈ ઉપાય બતાવો! નહીં તો ભોમ ફરી વળશે!” તારાએ મભરાઈને જણાવ્યું અને પત્ર પાછો મુકી દીધો.

“તું મભરા નહીં! એનો ઉપાય કરીશું! તરા પતિને વળી સમજાવી દઈશ!” મગને કહ્યું “પણ તને કેમ જણાવ્યું કે, એ વહેમાઈ ગયો છે?”

“એમનાં મોંના દેખાવપરથીજ મને શક ગયો છે કે, એ વહેમાયા છે! તારા બોલી.

“શીકર નહીં! એ જો મને પુછશે તો હું એને એમ સમજાવીશ કે “પેલા ભટને તમે કહાડી મુક્યો છે, તેણે આ કર્મ કીધું છે.” એટલું કહીશ એટલે એ સમજી જશે! માટે તારે

કંઈ ગમરાવું નહીં । ” મગને તેણીને ધીરજ આપી.

“ પણ એ ને તમને પુછે તોજ બોલજે । નહીં તો એ વળી એમ વહેમારો કે કામળની ખખર તમને આવી પોતે સાથે લઇ ગયા છે । તેથી કરીને કામળ આબ્યા વિષેની ખખર તમને થઇ છે, એવું તો કહી પણ બુલચુકે પણ જણાવશો નહીં, હોંકે ! । ” તારાએ એતવણી આપીને કહ્યું “ જોજો ! બહુ તમજીજથી વાત કરજો । નહીંતો તમારાં ને મારાં બંનેનાં ભોગ દૂરો વળશે અને એ ને આપણી વાત જણી જશે તો વળી મહા કંઠાસ જગશે ને પાછો ઘેડાડજોતો થશે । ”

“ તું જરા પણ ચિંતા નહીં કર । તને મારે માટે એટલી તો ખાત્રિ છેની કે, હું દરેક સુકિત પ્રસંગોપાત કરી શકું છું । તો પછી ડરે છે શા માટે ? જોની તે દાહાડે દરિયામાં ફરવા ગયાં હતાં, ત્યારે કેવા સંજ્ઞા સપડયા હ ।, તોપણ તારાં પતિને કેવું સમજીતી દીધું ? । તેનાં કરતાં તો આ સંકટ બાહ્યું છે । તો પછી એના માર શા છે ? । સપણું સાફ થશે । પણ હાલ થોડા દાહાડા તારે ત્યાં આવવાનું હું બંધ રાખીશ । કેમકે તારાં પાડોશીઓ મારાપર ટમટમી રહેલાં જણાય છે । તેથી તેઓ ને ધારશે તો અંધારે અજાણે મને ખોખરો કરી નાંખશે । માટે થોડા દાહાડા હું આવીશજ નહીં । અને દરમ્યાન બીજે કાંઈ સ્થળે આપણે મળવાનું રાખીશું । હાલ તો હું જાઉં છું; કેમકે પેલા નટવરની ખાખતમાં મારે કામ કરવાનું છે । તેમાંથી પતીને તારી પાસે આવી જઈશ । ” મગને એમ જણાવી ત્યાંથી ચાલતી પકડી, અને પાછો પોતાને ઘેર આવ્યો. ઘેર આવીને નટવર ની ખાખતમાં ધાટ ધડવા માંડ્યા । પ્રથમ એક પોતાના હાથની લખેલી નોટીસ તૈયાર કરી; પરંતુ પછીજથી તેનો વિચાર વળી બદલાયો, અને નોટીસ ફાડી નાંખી । કેમકે હાથ દસ્તાવેજ નટવરના હાથમાં આપતાં તે અચકાયો. ધણા ધણા વિચાર કીધાં પછી તેણે પોતાના મટને બોલાવીને કહ્યું “ જા, પેલા નટવરને બંધે જઈને એટલું કહી આવ કે, તમે પેલી ગંગા નાયકણીને ૩૧) લાખની જે ચિડી લખી આપી છે તે મારા શેડે વેચાણુ લીધી છે, માટે શેડે કહેવાનું છે કે જે ચોલીસ કલાકમાં રૂપિયા બરી નહીં જશે તો દિવાની કોર્ટમાં તમારાપર દાવો નોંધાવશે.” એટલે સંદેશ પહોંચાડ, ને જવાબ લઇ આવ.”

મટ કપડાં પહેરીને તત્કાલ ત્યાં ગયો, ને નટવરને ઉપર પ્રમાણે જણાવ્યું, જે સંભળીને નટવર સ્કિત થવાની સાથે ગમરાયો । પ્રથમ તો તેણે એમ માન્યું કે “ મગને નાયકણીને ત્યાંની વાત જણી હશે, અને તેથી મને ગમરાવવાને ખાતર આ કહેણુ મોકલ્યું હશે । ” પણ પછી વળી તેણે વિચાર્યું કે “ ગંગાને ત્યાં એ વિષે પુછપરછ કીધાં પછી વાત । ” એમ વિચારી તેણે મટને કહ્યું કે “ કીક છે, શેડેને મારી સંજામ કહેજો । ”

મટ આ જવાબ લઈને મગને પાસે પાછો આવ્યો, અને મગને તે પ્રમાણે કહ્યું.

બાદ નટવર તરતજ ગાડી જોડાવીને ગંગાની પાસે પહોંચ્યો, અને ગંગાનાં બારણાં આગળ ગાડી ઉભી રાખી ગંગાને બોલાવવા માટે ઘોડવાળાને મોકલ્યો. ગંગા તરતજ નીચે લટકો મટકો કરતી આવી, અને નટવરને હસીને સંજામ કરી બોલી “ કેમ શેડેજી, આપ ઉપર પધારો । ”

“ માફ કર । ઉપર આવવાના દાહાડા હવે ગયા । તારે ત્યાં આવવા જેવું તે ક્યાં રાખ્યું છે ? ” નટવરે પછી કહ્યું “ મેં તને એક લાખ રૂપિયાની જે ચિડી લખી આપી છે, તેના રૂપિયા બરવા માટે હું આવ્યો છું, માટે તે ચિડી લાવ, અને રૂપિયા ઉઠાવ । ”

શેડેજી, આપે આટલા દાહાડા સુધી રૂપિયા મોકલ્યા નહોં, તેથી તે ચિડી તો મેં બાદાર” વેચી નાંખી । ” ગંગાએ જણાવ્યું.

“ વેચી નાંખી ? ! ” નટવરે વિસ્મયતા સહ પુછ્યું “ કોને વેચી ? ! ”

“ પેલા મગને શેડે કરીને છે તેને । ” ગંગા બોલી.

“ કેટલા રૂપિયા માટે ? ” નટવરે પુછ્યું.

“ પાંચિય હરર રૂપિયામાં વેચી નાંખી ! ” ગંગાએ જણાવ્યું.

“ અય ? ! ” નટવરે કહ્યું “ તારૂં નથીજ ત્યારે ! હું તો તને પુરેપુરા રૂપિયા ભરી દેવા આવ્યો હતો ! ખેર ! હવે મગન કમાઈ જશે ! ”

ગંગા ધણીજ પરતાઈ ! તેણી બોલી “ તમે રૂપિયા મોકલ્યા નહીં, તેથી અધીરી બનીને વેચી નાંખી ! નથીજ માફ શકાય ! ”

નટવરે તરતજ ગાંધી ચલાવવાને ઘોડાવાળાને ફરમાવ્યું. ગંગા પરતાવે કરતી ઉપર ગઈ, અને નટવર પાછો પોતાને ખંગે ગયો. ત્યાં જઈને વિચાર કરે છે કે “ હવે મગન મારાપર શેર થઈને બેસશે, ને જે ચોવીસ કલાકમાં રૂપિયા નહીં ભરીશ તો જરૂર તે તો મારાપર ફરિયાદ માંડી દેશે, ને મને ફજેત કરવામાં કસર નહીં કરે ! માટે કામની મારફતે એને ગમે તેમ કરીને રૂપિયા તો પહોંચાડવાજ નોંધએ ! એટલા રૂપિયા તો વિનંતીમાં પડેલા છે ! પણ પછી ઝાઝું રોકડ રહેશે નહીં ! ખેર ! જેવી ધધિરેચ્છા તને હાથ આવ્યો છે તે કલાકે તો પડશેજ ! ” એમ વિચાર કરે છે, એટલામાં તેણે વળી એક નવી યુક્તિ શોધી કઢાડી ! તેણે વિચાર કીધો કે ‘ એ બધી પિરા કરીને મગનને રૂપિયા ભરવાથી તે તો મને મુંઝો મરડી સલામ કરશે ! કેમકે તેની આગળ માફ નાક કપાયાં જેવું થશે ! માટે તારાને પાછી હાથમાં લેવાની તદ્દમીર કરું ! અને તેણીને ત્યાં મગનનો પગ છે, તેથી તેણી એને સમજવી પડતીને ચિડી લઈ લેશે ! એટલે પછી મગન પણ રડીને રહેશે ! માટે હવે તો કાંઈ પણ પ્રકારે તારાને પાછી હાથપર લઈ લઉં તોજ ધાટ બેશે ! પણ એ કેાંતી મારફતે પાછી હાથ આવશે ? ! ” થોડો વાર વિચાર કરીને “ મારી પત્નિ મારફત એ ધાટ બેસશે કેમકે પાછળથી એ જાને વચ્ચે રહેલ થઈ ગયો હતો ! માટે હવે તો એને સમજાવીને તારા પાસે મોકલું ! ” એમ વિચાર કરીને તેણે ધાડીની મારફતે સુંદરમતીને બોલાવી ! સુંદરમતીએ જણાવ્યું કે “ આજે કંઈ મારો દાહડો ફરો ગયો ! કેમકે કાંઈ દાહડો નહીં, ને આજે મારા પતિ અને બોલાવે છે ! ” આથી આનંદમાં આવી જઈ તેણી તરતજ દોડતી દોડતી નટવર પાસે આવી અને બોલી “ કેમ પ્રાણનાથ, શી આજ્ઞા છે ? ”

“ તારું એક કામ પડ્યું છે ! પણ આજ સુધી મેં તારું ધણું અપમાન કર્યું છે ! તને એક પુત્રું નાંખી મુગ છે ! તારી સામું હું બેતોએ નહોતો ! અને તારીપર નહીં કરતા જેવો મનુષ્ય મેં મુગમાં છે ! તેથી કીને તને તે કામ કહેતાં મારી કબ ઉપડતી નથી ! ” એમ કહી નટવરે પોતાની આંખોમાં આંસુ આણ્યાં !

સુંદરમતીએ લુગડાંતા છેલ્લી તેની આંખો લુછી નાંખી, ને બોલી “ આપને માટે પ્રાણ આપવાને પણ તૈયાર છું ! આગળ પાછલું આપ મનમાં લાવશોજ નહીં ! ”

“ વહાલી ! વધી એક નવી પીપા મારાપર બગી છે ! ” નટવર એમ કહી રડી પડ્યો !

“ રડો નહીં ! તમને મારાં સમ છે ! ” સુંદરમતીએ આંસુ લોહી તેને શાંત પાડતાં કહ્યું “ બોલો શું છે ? ”

“ ઘણા દહાડાપર એક નાનકડીને ત્યાં હું માત્ર પાંત ખાત્રા ગયો હતો, ત્યાં કાંઈ સોનેરી રાણીવાળા હતા, તેમની મદદથી નાનકડીએ મને લુછી લીધી, ને મારી પાસે એક લાખ રૂપિયાની ચીઠી. ત્યાંપર લખાવી લીધી ! ” નટવરે કહ્યું.

“ હાય, હાય ? ” સુંદરમતી બોલી ઉઠી “ તારા પૈસા અધાએ એમજ જતા બેઠા છે ! હું તો તમને રાજ રોકતી હતી, પરંતુ મને તો માંડી ગણી કહાડતા હતા, ત્યારે પછી હું લાચાર થઈ બેઠી હતી ! પણ હવે તો થઈ તે ખરી ! એમ સમજે કે એટલાથીજ પડ્યું ! ”

“ પણ હજી એક ઉપાય છે ! તે ઉપાય તારાથી બની શકે તેમ છે ! માટે તું બે તે કામ કરે તો રૂપિયા એક લાખ સફલતામાં જતાં પડે ! ” નટવરે કહ્યું.

“ જોશો ! મારાથી બની શકે તેવું હોય તો હું તે કામ બજાવવા તૈયાર છું ! ” સુદરમતીએ હીમ્મતભરી કહી.

“ તમારું જો તે ચીઝી પેલા મગનને વેચાણ કરી આપી છે, અને તેથી મગને મને કહેવાનું છે કે ” જો ચીઝી કલાકમાં રૂપિયા નહીં બની જશે તો પ્રિયાદ માંડીશ ! ” માટે મગન પાસેથી તે ચીઝી હાથવાતી છે ! નટવરે જણાવ્યું.

“ મગન પાસેથી ચીઝી કેમ હાથવાતી ? ! ” સુદરમતી બોલી “ એક વાર મેં તમારી લખેલી ચીઝી માટે મગનને ઘેર જઈ તરફત કીધું હતું ! પણ હવે કંઈ તેને ઘેર પણ મુકવા જેવું રહ્યું છે નથી ! તારે એની પાસેથી તે ચીઝી હાથવાતો શો રસ્તો ? ! ”

“ હા, હવે હું તને બતાવું ! ” નટવરે કહ્યું “ મગન હાથમાં તારાને ત્યાં ધણો બળ આવ કરે છે, અને તારાનો તો તે એક વેચાણ થઈ ગયો છે, માટે જો તારાને મળીને તેણીને મેળવી હો તો તેણી માફને કામ પર પડે ખરે ! ”

સુદરમતી વિચારમાં પડી ! કામ કહ્યું લાગ્યું ! તેણી બોલી ‘ તારાને શી રીતે સમજાવ ? ! તેની સાથેતો મારે વેર બધાયું છે ! તેથી જો તમારું નામ તેની પાસે હો તો તે તો ઉઘટી તમારા છુઆમાં મગનને મદદ કરે ! ”

“ હું તને કહું તેથી તદ્દખીર કર ! ” નટવરે જણાવ્યું “ તારાને જાણને એમ સમજાવ કે “ મારા પતિ તારા ગયા પછી તને રોજ યાદ કરે છે, અને તારા જવાથી જો બધો ગાંઠા બની ગયા હતા, પરંતુ વળી મગન એમની પાસે પાછો આવતો થયો છે, તારી મુગનની સાથે પાછા રોડોમાં બટકતા થયા છે, અને મગન પણ એમની સાથે બટકે છે ! વળી મગન એની કાંઈ રાખેલીને લઈને રોજ બંગલામાં પાસ આવે છે ! ” એની મતવચનું ગમે તેમ સમજાવશે એટલે તારા, મગનનાર મુઠ્ઠે થઈ તેના પર કોપશે ! અને મગનની સાથે તેણીને બગાડશે ! પણ બગાડ થાય તે પહેલાંથી મારા પર તેણીનું મન લગાવાય તેમ કરીને તેણીને એની આકાંક્ષા આપજે, કે, મગન પાસેથી તે ચીઝી લઈ લે ! અને તેણી તેમ કરશે પણ ખરે ! કેમકે મગન કરતાં મારા પર તેણીની લાગણી વધારે છે ! માટે મને તે પકડે તદ્દખીર કરીને તારાને પણ સીધામાં ઉતારી નાખશે તો કામ પાર પડશે ને મગન લટકતો રહી જશે ! ”

સુદરમતીએ જણાવ્યું “ એમ કરાયા તારા જો મંત્રી જશે તો કામ થશે નહીં ! માટે તેણીની સાથે તો મુઠ્ઠીની રીતે વત કવી પડશે ! શીકર નહીં કરો ! હું ગમે તેમ કરી પણ કામ પાર પાડીશ ! આવ જરૂર છે ડરશે કે બલનાશો નહીં ! ”

“ એટલું કામ કરે તો એમના સમજણ કે તેં અને ઉતાર્યો ! ” નટવરે કહ્યું.

“ તે તો મારો ધર્મ છે ! ” સુદરમતી બોલી “ પણ તારાને પાંચી બંગલામાં ધાણીને વળી તેણીના સાથે રહેવામાં પડશે ને મને પછી દુઃખી દરજો તો ? ! ”

“ હવે તેમ નહીં કહે વહાલી ! જો તો આ કામને માટે તારાને હાથમાં લેવાની ! કામ થયું કે તારાને તેજ ઘડીએ લાત મારીને છાડીશ ! ” નટવરે બોલ્યો.

“ નહીં ? આપો બેઠાએ બસત ? ” સુદરમતીએ નટવરનું વચન લીધું, ને તેણીએ કહ્યું “ જુઓ, હું તો આપને દરેક પ્રસંગે મારાથી બનતી મદદ કરતી આવું છું, પણ તમે આપને મારા થતા નથી ! અને હજી પણ જો પાછો મને હજો દેશો તો તેમાં આપ દુઃખી થશે, તેં હું પણ આપને લીધે દુઃખી થશો ! ”

“ હવે તેનું નહીં બને ! હવે ને મારા આ કામને માટે મને એટલો પરતાવો થય છે કે, તે હું કહી જ શકતો નથી ! આટલું કામ પાર થયાં પછી મા ! મનની તમામ વાત તને વિદિત

કરીશ ? માટે હવે તો તું મારી જોડાવીને જમ્મી તારાને ત્યાં જા, અને ઇશ્વરનું નામ લઇને કાંઈ પણ કાંઈ પ્રકારે પાર પાડીને આવે તો મારું કૌર બોલી ચડે ! " નરવરે જણાવ્યું.

" એ તે હું બહુ ખર્ચ કરીનેજ આવીશ ! " એમ કહી સુંદરમતી મારી જોડાવીને તારા ને ત્યાં ગઇ.

તારા દિવાનખાનામાં બેઠી હતી. સ્વતંત્રદાસ એ શીસરમાં ગયો હતો. તારાએ સુંદરમતી ને ઉપર આવતી જોતાંજ તેણીએ તેને હમીને જોડાવી, એને પોતાની પાસે બેસાડી પૂછ્યું " કેમ, આજ તમે ક્યાંથી જુલા પડ્યાં છે ? "

" તમને મગાવેજ આવી છું સુંદરમતીએ જણાવ્યું.

" ભરે ! બધું દાહડે કંઈ ? " તારાએ કહ્યું " વળી કંઈ તમારા પતિએ તમારાપર જમાવ્યું છે શું ? "

" મારે તે વાતની ક્યાં નવાજ છે ? " સુંદરમતી રહત કતી બોલી " તમે હતાં ત્યારે તો ઠીક હતું કે તે મારી સાથે નહેતા બોજતા, પણ પાછગણી તમારી સાથે તો મારે સારું હેત બંધાયું હતું, ને તમારે લાંબે મારું દુઃખ જુલ્મી જવાતું હતું ! પણ હવે તો પેથો મુજો મગન પાછો બંગલામાં બસ્યો છે ની ! "

" એમ કે ? " તારા ઝોંકીને બોલી " તે ત્યાં આવે છે ? "

" હારે મુજો તો હાલતમાં બે જણ વાર આવે છે, અને કાંઈ તેની રાંડ છે તેને લઇને ફાડીમુજો તો વળી આવે છે ! " સુંદરમતી બોલી.

" એ તો મેં આજે જણ્યું ! મારે ત્યાંજ મારા વર પાસે આવે છે, અને એમની સાથે તેણે દોરતી બાંધી છે ! " તારા બોલી.

" કાંઈ મળે ત્યારે તો તમે પણ ! નહીંતો તમારા ઘરનાં પણ વળી કંઈ વેર પડાવશે ! " સુંદરમતી બોલી " તમને બંગલામાંથી કહાડાવનાર પણ એજ છે ! કેમકે મારા વાતે કાંઈ નાપકળી સાથે રહનાં નાખી તમને બંગલેથી કહાડાવમાં સલહ પણ એ મુરાંએજ તમને આપી હતી તો ! "

" એ તો મેં આજે જણ્યું ! " તારા હવે ગજરાઈ ! તેણીએ કહ્યું " ત્યારે તમે મને આટલા કહાડા વેતાવી પણ નહીં ? "

" શું કહું ? " કે કહાડાની આવવાનું કરતી હતી, પણ એ મને રૂબ આવે ત્યારે આવતી ની ! એ તો આજે વળી કંઈ બીજું નામ લઇને અહીં આવી છું : અને વળી મગનની બામતમાંજ એક વાન ખાસ કરવાને આવી છું ! " સુંદરમતીએ જણાવ્યું.

" શું વત છે ? " તારાએ પૂછ્યું " એ મુઆનું કંઈ રામનું થતુ હોય તે કહેતી ! "

મગનની પાસે મારા વરના હાથની લખેલી રૂ ૧)ખામની એક ચીઠી છે ! તે ચીઠી મગનની નાપકળને માં વરે લખી આપી હતી, જે તે મુરાંએ વેચાણ રખી તેને માટે તે મારા વર પર ફરિયાદ માંડનાર છે ! માટે તે ચીઠી જે તમે લઇ લેશો તો એ મુજો રખડશે, ને મારા વર પાસે આવવાનુંજ જુલ્મી જશે ! અને પછી તમારો પગ મારે ત્યાં થશે તો આપણા રનેહ પણ સંધાશે ! " સુંદરમતીએ જણાવ્યું ત્યારે જે તમારામાં પાણી હોય તો એ મુઆનું ઝાપડ વાટવારો વખત આવ્યો છે ! "

" તે કામ તો હું કરી આપું ! પણ તમારા વર મરાપર શું સે છે, ને પેલી નાપકળના રૂદમાં ફરે છે તેવું કેમ ? " તારાએ પૂછ્યું.

" તે મધું મગનેજ કયાવ્યું છેની ! અને તેટલાજ માટે તો તમને કહું છું કે એ મુઆને પગ કહાડવો હોય તો આ ઉપાય કરો ! " સુંદરમતી બોલી.

તારાએ મનમાં વિચાર કર્યો કે “ મગનની ખાખતમાં મારા વરવર નનામો પત્ર આવ્યો છે તેથી મારા વરને કાઢી તેને આવતો અંધ કરે તો મોડો પહેલો મારે સખાં છાડે તો પડશે વળી મગને જ્યારે નટવરને શિખરીને મને તેને ત્યાંથી કદાવી છે તો કાવની હવે એને પણ ત્યાંથી કદાવું ! અને પછી નટવર સાથે મળી જઈશું ! ” એમ વિચાર કરી તેણી બોલી “ તમે આ પાસેના ઓરડાની ઉપર કાતરીડ છે તેમાં સંતાઈ રહો ! હમણાં મગને હું બોલાવી મંગાવું છું અને તેની પાસે જો ચીઠી દશે તો હું તદ્દખીરથી ભર્યું લઈશું ! પણ તમે તમારી માડી મારા ઘરમાં ચોરેક દૂર રહાઓ કે જો ચેતી જાય નહીં ! ” એમ જણાવી તારાએ તરતજ મગનને તેડવા માટે રામાને બોલ્યો.

સુંદરમતીએ ખાઈ એથા ઘોડાવાળાને છુમ પાડીને ચોરેક હેટે માડી નાખવાનું કહ્યું, અને પછી ચોરે ઉપર ચડી ગયું. ચોરેક વરે રામાની સાથે મગન આવી પહોંચ્યો, અને ઉપર આવતાંજ તારાએ તેની સાથે તદ્દખીરથી વાગો કરવા માંડી !

“ કેમ પછી તમે પેલા નટવરની ખાખતમાં શું કીધું ! ” તારાએ પુછ્યું.

“ તેને રૂપિયા બી રૂપા માટે કહેવરાવ્યું છે મગન બોલ્યો.

“ પણ તેની ચીઠી તમે ખાખત ઠેકાણે રાખજો હોં ” તારા બોલી.

“ મારા મજામાંજ પાસેની પાસે રાખી મુકું છું ! ” મગને કહ્યું.

“ એ તો તમે તદન નાદાની વાપરી છો ! ” તારા બોલી “ તમે જાણો છો કે, મહેલાવાળાઓ તમા ઉપર તવખી રહ્યાં છે તેઓ જો જતાં આવતાં તમરાપર તુડી પડશે, ને અંધારે જાણીને તમને હુડી લેશે તો તે ચીઠી પણ જશે ! માટે કાવો, મારી તિનેરીમાં એને મુકી રાખું ! તમને કામ પડે ત્યારે લેજો ! તમને આટલી બધી ઠાકરા વાગે છે, તોપણ તમે આમજ નાદાની વાપરી છો એ કીક નથી ! ”

મગને તરતજ મજામાંથી ચીઠી કઢાડી આપી, અને બોલ્યો “ તારા, તારી વાત વાજખી છે ! નટવરની ખાખતમાં હું પડેલો લોવાથી હાલમાં મારી અકલ દેહણે નથી માટે જો ચીઠી તારા પાસે રહેશે તો વગરે સાફ છે. ” એમ જણાવી તે તેણીની રમ ભર્યું આપ્યો, અને વળી કહેતો ગયો કે “ તું મને હવે વારે વારે પછીએ બહી બોલવતી નહીં; કેમકે પેલા નનામો પત્રથી મને સામે છે કે, તારે ત્યાં વારે વારે આવવું સલામતી જરૂર નથી ! ”

તારાએ તે વત રિવકારી અને મગન છેક દૂર ગયા પછી સુંદરમતીને પાછી નીચે બોલાવી, અને બોલ્યો “ કાવો જો ચીઠી જો હું એમને આપીશ તો તમારે માટે એમને ઘણું હુમાન આવશે, અને મગને આવશે ક્રિહમ બંધ કરશે, અને વળી તેની સાથે તમારાપર ને મારાપર આવ રાખતા મશે ! તમારે ને મારે મામા છે તેથી તમારી સાથે હું કંઈજ જુદાઈ સવજતા નથી ! અને બીજી નહારી રહેા મામા બંગલામાં, આરે, તેનાં કરતાં તમે આવશો જશો તે માઈ મન સંતોષ પડશે ! ”

“ પણ જોને આ કામ માત્ર તમારે આતરજ કહે છું ! તમારા વરની જોડે મને વિશેષ દરકાર નથી ! કારણ કે મને તો મારા પતિ જોડેએ તેમા મર્યા છે તોપણ મને આશા છે કે મેં જો તમારું કામ કાઢું કે તેનો ખાસો માત્ર આજણો સંનંદ સાચવી રાખવામાં વાળશો ! ” તારા બોલી.

“ તે માનવી તમારે કંઈજ ચીંતા કરવી નહીં હું બોલું છું તેજ પાછીશ ? ” એમ કહી સુંદરમતી ત્યાંથી પાછી પેતાને જંગલે સીધારી.

તારાએ વિચાર કર્યો કે “ હવે મગનને આવતો અંધ કરશે જોડેએ, અને પેલા નનામો

“ પણ મને બહી લવનાર તો એજ છે, અને તારી સલાહ ક્યાંથી આપનાર તારા તરફથી એ આવ્યો હતો, ત્યારે પહેલી એજખાણ તારી કે મારી ? ” સ્વતંત્રતાસે પ્રશ્ન.

“ મને આવીને પ્રથમ એણે એમ કહ્યું કે “ તારા વર મારા પરમ મિત્ર થાય છે, અને તેણે મને તારી પાસે સમજાવવા મોકલ્યો છે ! ” તેથી મેં જાણ્યું કે, બન્ને મહારાજા । એ મહારાજા ક્યાંથી । એમ જાણીને મેં એને કહ્યું કે “ મારા પતિને સમજાવીને મારા સંબંધ સંધાવી આપો । ” અને તે પરથી એ પાછો તમારી પાસે આવ્યો ! ” તારા બોલી.

“ તને એવી રીતે સમજાવ્યું, ને મને એમ સમજાવ્યું કે જાણે તેજ મને તેડવા મોકલ્યો હોય, અને વળી તું જાણે એનીજ અકસ્મે આગતી હોય । એમ તને કંઈ સમજાવ્યું, ને મને વળી કંઈ સમજાવ્યું । અરર ! એણે માત્ર પોતાની પાપી મતજાનને ખાતરજ આપણી વચ્ચે માથું ધામ્યું । હવે હું સમજ્યો । ” સ્વતંત્રતાસે કહ્યું “ અને હવે તને ખી વાત કહું ? આજેજ એક નનામો પત્ર કોઈએ લખ્યો છે તે લે વાંચી લે । ” એમ કહીને તેણે કમરમાંથી પેટા કાઢીને આપ્યો, જે તારાએ વાંચ્યો તો હતોજ, તેણેજ વળી ડોળ ખતાવ્યા ખાતર ઉપલેજ નજર ફેરવી જઈ તેણી બોલો “ હાય હાય ! આ તો પેટા તારીના ગાંડ તમે દુધ પીએ, તેણેજ તારી પીતા જેવું થયું ! હવે કોકમાં માઈ વગોણુંજ થશે કેની ? ” તારા ઢોળ કરીને બોલી “ હવે પાંડાપાંડાની મારાપો તો મેં પણ નહીં ખજાનવા । મારે તો એર ખાંડને મરતું પડશે । મુઝો એ તમારા મિત્રનો થતો ! એજ કરચુથી હું એની પાસે ઉઝેજી બચવા ના પડતી હતી, પણ તમે જોર જીલમથી મને બેસાડી । ” તારાએ એમ કહીને રડવાનો ઢોળ ચલાવ્યો, કે પરમેશ્વરે મને જ્યાં ત્યાંથી હમણાં સુખી કરી હતી, એટલામાં વળી આ મોડોમાંજ જાગી । બારોએ ઉર્મા રહેતાં પણ હવે તો મારે લજવાતું પડશે । અર બચવાન ! તું શું મને કોઈ હાલો નિરાતે નહીં જ બેસવા દે ? । હવે કરમ ! હું કેવી કમનશીમ છું કે જાપીને બેસવાનોજ વખત મારે આવતો નથી । ” એમ કહેતાં તેણી દુરકે દુરકાં બીને રહેવા લાગી ।

સ્વતંત્રતાસે તેને છાતી સપાયા માંડી, ને જણાવ્યું “ રડ નહીં વદાવી, રડ નહીં । તું પવિત્ર છે તો શું રડ છે ? । ” સાચને કહી આંચ નથી ” એ કહેવત તારે જોખી રાખી અને હવેથી આપણે ઘેર એ હરામખોર મગનને આવતોજ અટકાવીશ । ”

“ પણ બોકમાં તો માઈ વગોણું થયુંતી ? । ” તારા બોલી “ એતી મોડોમાંજ મારી દેજોતી તો થઈજ ? । ”

“ એ આવેજ ખંપ થશે, એટલે બોકો તો છુટી જશે, અને વળી તારું સાઈ બોકરો બોકોનાં જોતવાના ક્યાં દંચ છે ? । તું ગમરા નહીં, ને રડ નહીં । તને મારાં સખ છે, વહાલી । તું રડે છે તેથી માઈ અંતઃકરણ બરાબ આવે છે । ” સ્વતંત્રતાસે જણાવ્યું. મારે પણ એ ચંડાળતું શું કામ છે ? । હું તો માત્ર તારે લીધે એને બેલાવતો હતો, અને તે એમ માનીને કે, એ જાણે તારો મુજબેજ છે ! સ્વતંત્રતાસે જણાવ્યું.

“ મુઝો એ મુજબેજનો થતો ! મુઝાએ મારા પવિત્રપણાને તરાપ મર । પી પાપી નિષ્ઠા કરી ! એનું ઇશ્વર કહી બહું કરનાર નથી તો । ” તારાએ કહ્યું “ પણ તમે એને હમણાં ને હમણાં રામાં સાથે કહેવરાવો કે, આપણે ત્યાં એ આવેજ નહીં । અને આવશે તો પોલીસને સોંપીશું । ”

“ હમણાં કહેવરાવું છું । ” એમ કહીને સ્વતંત્રતાસે રામાને બેઝારીને કહ્યું “ પેટા મગનને કહી આવ કે શોડે કહ્યું છે કે, આજ પછી અમારે ઘેર તારે કહી આવવું નહીં, અને આવશે તો પોલીસને એકદમ સોંપીશ, અને તારાં હાલમાંનાં ચુરેચુરા કરાવીશ । ”

“ વાંડે શોડ । ” કહીને રામો સમજી ગયો કે “ વાતી મગન સાથે પણ જાંબને કંઈ તુલ

અને જોઈશ તોપણ તે વખતે મને પણ તમે ક્યાં ગણુધારવાના છો ? । મને લાગે છે કે, તમને જે દેવ પડી છે તે જની સુરક્ષ છે, તોપણ તે દેવને લીધે તમે જે સંકટમાં સપડ્યા છો, તેથી મારું અંતઃકરણ ચચાળે છે, માટેજ આટલું જોડ્યા વિના મારાથી રહેવાતું નથી ! ”

“ વહાલી, આજથી હું કસમપર કહું છું કે, બસ બધું રખડવાતું મુકી દર્શા ! ” એમ નટવર ઉપરથી તો જોડ્યો, પરંતુ અંતઃકરણમાં હવે તો તારા પાછી વળગી રહી હતી !

સુંદરમતીએ જણાવ્યું, “ આવાં કસમ તો તમે સેંકડો વાર ખાખાં છે, પણ ક્યાં સખ ચા રચા છો ! ”

“ ના, ના, હવે તો નક્કી કહું છું કે, હું કોઈ પણ અવજો રસ્તે જઈશ નહીં । ” નટવરે જણાવ્યું.

“ જોશ મારે હવે । ” એમ કહી સુંદરમતી ને નટવર જમવા ઉઠ્યા, અને પછી ખીજા ત્રીજા ગપ્પાગ ગગણતા ને સુખ દુઃખની વાતો હાંકતાં બેઠા.

પેલી તરફ તારાના મનમાં મગન માટે અવિશ્વાસ થઈ ગયો । સ્વતંત્રદાસ ઓશીમમાંથી આવતાંજ તેણી ઉઠાસ ચહેરે બેઠી । રોજ તો તેણી આવતાંની સાથેજ તેની સાથે હસીને જોવાતી, પરંતુ આજે રોજાતુર વઢને-દાથરો ચઢાવીને તો નહીં પણ જાણે ઘણી ગમગિનીમાં હોય તેવું ડાળ કરીને બેસી રહી । સ્વતંત્રદાસ વિચય થયો । અગરજી તે પણ પેલા પતને લીધે ઉઠાસજ હતો, તોપણ તેણે પિતાની ઉઠાસી હાંકી રાખી તેણીને પુછ્યું “ કેમ વહાલી, આજે તું આમ ઉઠાસ કેમ જણાય છે ? । તારા જીને તો સારું છે કેની ? । ” એમ કહી તેણે તેણીતું ચરીર ગરમ છે કે થંડું છે, તે તપાસીને કહ્યું “ તારું માથું દુખે છે ? । જોત તો ખી વહાલી ? । ”

“ કંઈ નથી થયું । ” તારાએ કટાણું મોં કરીને કહ્યું ।

“ ત્યારે તું આમ દિવગીર કેમ દેખાય છે ? । ” સ્વતંત્રદાસે પુછ્યું “ કોઈ સાથે તકરાર થઈ કંઈ ? । ”

“ મારે ખીજા ઠાની સાથે તકરાર થવાની છે ? । તમારા ને તમારા મારા આત્મા નાહક ઉઠવાને છે । ” તારાએ રંજક મુકી ।

“ મારાં ? । ” સ્વતંત્રદાસે અજ્ઞયમ થઈ પુછ્યું “ મારાં સગાં મણુએ કે તને સંતાપે છે ? । ”

“ તમારાં સગાં નહીં તો તમારા બાઈબાઈ તો છેની ? । ” તારાએ જણાવ્યું “ એવા એવાને ઘરમાં શું કરવા ધાલો છો ? । ”

“ કોણ, મગન ? ! ” સ્વતંત્રદાસે ચમકીને પુછ્યું.

“ તે નહીં તો ખીજે કોણ ? ” તારાએ વાત ફેરી “ એવા લક્ષ્મી આઠમીતું આપણા ઘરમાં શું કામ છે ? । ”

“ એ લક્ષ્મી છે ? । ” સ્વતંત્રદાસે આત્યંત તાજુખીથી પુછ્યું.

“ લક્ષ્મી નહીં તો સાહુધાર ? । ” તારા જોલી “ આજ દેટલા દાડાડ થયાં મુઝીં મારાપર આડી નજર કર્યા કરે છે । ”

“ હેં । એ તું શું જોલે છે ? । એ એવો નહારો છે ? । ” સ્વતંત્રદાસે તપી જઈને પુછ્યું.

“ નહારો નથી તો શું સારો ? । ” તારાએ જણાવ્યું “ એને તો હું ઘણા દહાડા થયાં જોળખુ છું ! ”

“ ત્યારે આટલા દહાડા થયાં તું તો કંઈ જોવાતી નહોતી । ” સ્વતંત્રદાસે પુછ્યું “ તે મને એનાંજે કેમ નહીં ? । ”

“ હું જાણું કે એ તમરો તનબદન મીત્ર છે, તેથી જો હું તમને કંઈ કહીશ તો તમે માનશો નહીં । એમ ધારીને મેં તમને વાત કરી નહીં । ” તારા જોલી.

“ओटना पड़ती व्यर्थो तो फटसेवो मार्यो है, नीचे गलती बतां मगने ये शुवांर प्यारी”

પડી છે ખરી ! ” એમ સમજી તે મગનને ઘેર તાપડતોજ પહોંચ્યો, અને તેને બાજુ પર બોલાવીને ઉપસો સંદેશો કહ્યો, અને તરત પાછો ઘેર આવતો રહ્યો ! મગન કંઈ કહેવા જતો હતો, પણ રામાએ તે સાંભળવાને નહીં યોગ્યતાં એકદમ તેની પાસેથી ચાલતીજ પકડી ! મગન ગભરાયો ! અને તેને તો વળી એવો શક ગયો કે “ જરૂર પેલા નનામા કમળ ઉપર વહેમાઇને સ્વતંત્રદાસે આવું કંઈજ મોકલ્યું હશે ! માટે તારાને મળીને પુછીશ કે, શું બન્યું ને શું નહીં ! પછી વાત ! ” એમ વિચારી તરતજ તારાને મળવા જવાનું કરતો હતો, પણ વળી તેને યદ આબુનું કે “ હમણું તો સ્વતંત્રદાસ ઘેર હશે, માટે હવે તો કાલે જ એ ઈશિમાં ગયો હોય ત્યારે બધા ! ” એમ વિચાર કરતાં આખી રાત પસાર કરી, અને બીજે દિવસે અપેરાના મગન તારાને ઘેર આવ્યો ! તારાએ તેને ઉપર આવતો દેખતાંજ રામાને તાપડતોજ બોલાવી કહ્યું “ રામા, આને ધરમાંથી કહાડ ! માર એ મુઆને ! ”

“ અરે વાહ ! કંઈ કારણ ! ! ” મગને કહ્યું “ તારા, એ તુ શું બોલે છે ? ! ”

પણ એટલામાં તો રામાએ ધકકા મારીને તેને બાહાર કહાડ્યો, અને એટલાપરથી એવો તો હસેલો માર્યો કે, નીચે ગબડી જતાં મગને બે ગુલાંટ ખાધી ! એટલામાં પડોશમાંના કેટલાક લોકો, જેઓ તાકીજ રજા હતી, તેઓ પણ બાહાર નીકળી પડ્યા, અને તેને ધડાપડ ઠોરીને ખુબ જોખરો કરી નાંખ્યો ! આખરે પોલીસ સીપાઈ દોડી આવ્યો, અને તેને જોતાંજ લોકો પોતપોતાનાં ઘરમાં ભરાઈ ગયાં ! સીપાઈએ મગનને જમીનપરથી બેઠો કીધો ! પાંચડી હાથમાં લીધી, અને હકીકત પુછતાં જણાવ્યું “ શેઠ, તું મકું કીસીપર ફરિયાદ કરના હમ ? ! ”

“ ના બાઈ ના ! ” મગને જણાવ્યું.

“ જલ તો ચમે જાએ ! ” સીપાઈ એમ કહી ચાલતો ગયો, અને તેની સાથે મગન પણ ત્યાંની પોતાને ઘેર ગયો !

મગનને ચીંધરે હાથ ધર્યાં પેંસનાં જોઈ ગુલાંગે પુછ્યું “ હાથ હાથ ! આ શું થયું ? ! અને આ મધું વાગ્યું કયાંથી ? ! શું થયું ? ! ”

મગન હાંફતો હાંફતો જમીનપર બેસી ગયો, અને પછી લગાર હાંત પડીને બનેલી બિના કહી સંભળાવી ! ગુલાંગે ધણીજ દિવગીર રહ્યો અને તેણી બોલી “ મેં તો તમને પહેલાંથીજ કહ્યું હતું કે, જો રાંડને સાં જાએ છો તે કોઈ દાહડો ખતા ખાશે ને પરનાશે ! તો લો હવે લેતા જાઓ ! માફ કહ્યું નહીં માન્યું તેનો આ લલિતને મળ્યો ! ” એમ કહેતાં તેણી પણ રડી પડી ! તરતજ ધાડી પાસે ગરમ પાણી કરાવી તેને તેજ ચોળી નહાડાવ્યો તથા પાછળથી સારી પેટે શેક પણ કીધો. છેક નિજે દિવસે મગનનું શરીર શાંત પડ્યું, ત્યારે ગુલાંગે કહ્યું “ તમે મારું તો માનતાજ નથી ! અને નજા દાહડે તમને નળાળુંજ મુકે છે ! તમે ઠોકર પર ઠોકર ખાઓ છો, તોપણ તમારી શુદ્ધ ઠેકાણે આવતી નથી ! ”

“ વહાલો, પેલા કમળજીત નટવરનું વેર વાળવા માટે હું બધું કરતો હતો, અને વેર વાળવાની તમામ સામગ્રી તૈયાર થઈ ગઈ હતી, એટલામાં રાંડ તારાએ વચ્ચેથી દગો દીધો ! નટવરે એક રાંડને એક લાખ રૂપિયાની ચિડી લખી આપી હતી, તે પણ મેં મેળવી હતી, અને તેને માટે નટવરને મેં ગભગવવા માંડ્યો હતો, પણ રાંડ કમળજીત તારાએ મરં પેટમાં ચેરતી લે, ચિડી ધકકી લીધી ! અરે ! તે ચિડીના મેં પાંચીશ હજાર રૂપિયા રોકડા ગણી આપ્યા હતા ! અને મને આશા હતી કે, રૂપિયા એક લાખ નટવર પાસેથી મળશે, અને તેથી રૂ. ૬૫ હજાર નફો થવા ઉપરાંત નટવરપર વેર પણ વાળી શકાશે ! તેને બદલે તેમાંથી તો આ વળી વિષુદ્ધ જાગ્યું ! રૂપિયાના રૂપિયા મળ્યા ! વેર રડી ગયું વેરને ઠેકાણે ! મદતમાં માર આધો ! ફગેત થયો ! અને વળી

નટવરનો હથ ઉપર રજા ! ” મગને કહ્યું.

“ પણ ચીકી હાથ ધરી પાસે છે ? ” ગુલાબે પુછ્યું.

“ તે તો તારા પાસે હતી, પણ પછી તેણીએ કાઢીને આપી કે શું કાણું, તેની કંઈ ખબર નથી ! ” મગને જણાવ્યું.

“ થઈ રહ્યું ત્યારે તો ! ” તે ચીકીનાં વરાણાં વાલ્ય મચ્યાં ! નશીબ તમારું ! તમે એવું જ કરો છો ! નટવર નહીં છે તો તેનો બદલો તેને ઇશ્વર આપશે ! આપણાથી કાઢવું પુર કે બહુ થઈ શકતી નથી ! કેમકે આપણા હાથમાં શું છે ? જે છે તે સમજું ઇશ્વરે જ પર છે ! તેવું ધાર્યું થશે ! આપણું ધાર્યું કંઈ જ થતી નથી ! તેમ છતાં આપણે બે કાઢવું પુર તારીજું તો પરમેશ્વર પ્રથમ તો આપણું જ પુર કરશે ! માટે હૃદયમાં પશુ સત્ બહુ જ ચલ્યું, કે જેથી પરમેશ્વર આપણું બહુ કરે ! આ મા ! શબ્દો પ્રથમથી જ છે, પરંતુ આપને મનાયું નહીં, અને મનને ચલાવે, તેનાં કામ બોગવાં છે ! હજી પણ બે પરમેશ્વર પર આધાર રાખી ન્યાય, નિતિ, સ્વચ્છતા ને નેક ટેકથી ચાલશો તો સુખી થશો ! ” ગુલાબે નમ્રતાથી જણાવ્યું.

“ વહાલી અર્ધાંગના ! તારાં પવિત્ર વચન હવે મને હરદયમાં ચાલ આવે છે ! તારી વાત સત્ય છે, અને હવેથી એજ પ્રમથે હું ચાલીશ ! જહાનમમાં ગયો નટવર, ને ગરમાં ગઈ તારા ! તેમનું મને કંઈ જ કામ નથી ! તેઓ ક્યાં છે, ને તેમનું શું થાય છે, તેની ખબર સરખી પણ હું રાખીશ નહીં ! આજથી હું મારી આશાનાં સમ આદ્ય પ્રતિજ્ઞા લઉં છું કે હું મરા વેગ રરોજ ! રમાંજ લશ રાખીશ, અને તેમાંજ મર્યો રહીશ ! ખીજ સવળી ખટપટ મુગ દબજ, અને હવેથી નિતિ ને સત્યતા સાચવી રાખવામાંજ દૃઢ રહીશ ! ” મગને ખરાં અંતઃ કરજીથી દર્શાવ્યું.

“ અને ત્યારેજ આપ સુખી થશો સ્વામિનાથ ! સુખી થવાનું એજ સાધન છે ! જે પુરષ કે સ્ત્રી સ્વર્ગમાં સાચવી શકે છે, તે સદા સુખીજ છે, એ સિદ્ધાંત છે, અને તેથી જે ઉલ્લાસ આવે તે સદા દુઃખી છે, એ પણ સિદ્ધાંત છે ! ” ગુલાબે ભાર મુકી મુકીને જણાવ્યું.

મગને શાંત થઈ ગયો, અને તેણે આજથી મન સથે નિર્ગામ્ય કંઈ કે “ હવે તમામ ખટપટ છોડી દઈ માત્ર કામ ધર્મે ચાલી દુનિયામાં ન્યાયની રસી જઈશી ગુજારી, કે જેથી પાકીની જઈશી સુખમાં આવે ! ”

પેલી તરફ સુંદરમતી ને નટવર વચ્ચેનો સારો સંબંધ શરૂ થયો છે, પરંતુ નટવરનાં મનમાંથી તારા ખસી નથી ! તેમજ તારાનાં મનમાંથી નટવર પણ ખસ્યો નથી ! એક દિવસે સુંદરમતી પોતાની આસુ રત્ન નક્ષત્રીને મળવાને ગઈ. દરમિયાન લામ બેઠને નટવરે પોતાના બટ સાથે તારને કહેણ મોકલ્યું કે “ મને મળે ! ” પણ તારાએ નટવરને જંગલે મળવા આવવાની ના પાડી, અને બહાર ખીજે રથને મળવાની મરજી જણાવી. નટવરે પાછું કહેવાયું કે “ ઠીક છે. આજે મળણે વરસીના પુત્ર આગળ તું આવજે, અને લાં આપણે મળીશું ! ” આ સંદેશો બટ પાછો તારને પહોંચાડ્યો, અને તેણીએ તે વાત મંજુર રાખી ! બાદ નટવરે બેઠને ચેતાવ્યો કે “ બેઠે ! આ વાત તારી શેડાણીને કહેતો નહીં ! હું તને ખુશી કરીશ ને ન્યાહાલ કરીશ ! ”

બટ આ સાંભળી ખુશી થયો, અને બોલ્યો “ વારં શેડ ! નહીં કહું ! અને આપનું જે કામ હશે તે બજવીશ ! ”

ઐતલામાં સુંદરમતી પાછો આવી નટવર ઐતલાપરની ખુ સીપરજ બેઠે હતો. સુંદરમતીએ અવતાની સાથેજ કહ્યું “ આજે રાતના તમારા માતૃશ્રી તમને મળવા આવતી છે, માટે તે આવે, અને સમને કંઈ સિંચામણની વાત કહે તો સાંભળજે, પણ નખીને ઉછળીને ઉતર આવશો નહીં ! તે આપણું શુભચિન્તક છે ! તેમનાં અતઃકરણમાં આપણે માટે અનહદ લામણી છે !

અને આપ હવે સારે રસ્તે હો, એમ મેં તેમને ખાત્રિ આપી છે. અને તેથીજ તમને આશિરવાદ આપવાને આવનાર છો ! માટે કોઇ પણ પ્રકારે ગુસ્સો કરશો નહીં ! ”

“ તે મારાં પુણ્ય માતૃશ્રીની સામું હવે હું કદી પણ હવે સ્વરે નહીં બોલું ! તારે કંઈ ચિંતા રાખતી નહીં ! ” નટવરે જણાવ્યું.

“ માતૃશ્રીનો આશિરવાદ લેશો તો સુખી થશો ! ” એમ કહી સુંદરમતી અંદર કપડાં પા-
દલાવા ગઈ.

નટવર વિચાર કરવા લાગ્યો કે “ હવે મગને ફરિયાદ માંગવાની ધમકી મોકલી હતી, તે તે ખામતની તો બહુ પિય પતી ! અને તેનો જવાબ મોકલવાની પણ મારે કંઈ જરૂર નથી ! કેમકે તે હવે શું કરી શકનાર છે ! તેના હાથ પગ તો મેં બાંધી નાંખ્યા છે, અને ચિત્તિનો નાશ કરી દીધો છે, એટલે તેનું કંઈ ચાલી શકનાર નથી ! માટે હવે તો તારાને પાછી હાથપર લઇ લેતી ! કેમકે એના જેવી નમુનાદાર નારી આત્માર સુધી મેં કોઈજ જોઈ નહીં ! માટે આજે સાપ કાળે તેણી મળે તો સમજતી પટાવીને નરમ બનાવી દઈ ને પાછી વશ કરી લઉં ! ” એમ વિચાર કરીને તે અંદર ગયો, અને સુંદરમતી સંગે અનેક વાતચીતમાં રોકાયો,

તારાએ મગનનાં કરેલાં હાલહવાલ વિષેના અમામાર પોતાના પતિને ઓશીસથી આવતાંજ જણાવ્યાં. તે સાંભળી સ્વપન્નદાસે કહ્યું “ એ કીક કીકું ! એવા લકડા માણસને એમજ થતું જોઈએ ! હવે અગ્રી આવવાનુંજ કહી જશે ? ”

તારાએ પછી જણાવ્યું “ સ્વામિનાથ, ઘણા દાહાડા થયાં હું કસે ફરવા ગઈ નથી, માટે આજે મારા વિચાર ફરવા જવાનો છે, અને આપને સાથે લઈ જવાનું તો મને ઘણુંજ મન થાય છે, પણ આપ તો અગત્યમાં કાગળોનો ચોડો લખને આવ્યા છો, તેથી ઓશીસનું કંઈ કામ કરવું હશે. એટલે આપને હું કદી શકતી નથી ! પણ મને જો આજ્ઞા આપો તો હું જઈ ! ! ” એમ કહી તારાએ પોતાના પતિને સાથે નહીં રાખવાને તદ્દતીર કરી !

“ બહે તું જા ! ” સ્વપન્નદાસે જણાવ્યું “ મારે તો આ બધા ચોડો વાંચીને તપાસવાનો છે ! તેથી અત્યારથી એમીસ તો રાતના નવ વાગે પાર આવશે ! એકલે દિલગીર હું વહાલી કે, મારાથી આવી શકાતું નથી ! પણ તું નવ વાગે તો પાછી આવી શકશેતી ? ”

“ અરે ! તે પહેલાં આવીશ ! ” તારા બોલી “ પણ તમે જો આવતા હો તો આપણે વહેલાં પાછાં આવીશું ! ”

“ ના વહાલી, મારાથી નહીં અને ! આજે તો તું એકલીજ જા ? ” સ્વપન્નદાસે જણાવ્યું.

તારા તરતજ ગાડીમાં બેઠી, અને વરલીના પૂત તરફ ગાડી ચલાવી પૂત આવતાંજ ગાડી ઉભી રાખી. એટલામાં નટવરની ગાડી પણ આવી પહોંચી. અને સામસામી દર્યાં, અને નટવર ગાડીમાંથી ઉતરીને તારાની ગાડીમાં બંધને બેઠો ! થોડીક મિનિટ સુધી બંને કંઈજ બોલી શક્યાં નહીં કેમકે પેલેં બંને કે પેલી પહેલાં બેઠે, ને પેલી બંને કે પેલો પહેલાં બેઠે ! થોડીક મિનિટ એમ સતમત રહ્યાં પછી નટવરે ધીમે રહીને શબ્દોચ્ચાર કરીયા “ હવે બોલતી ! એ તો તારી સમ્મતા ને શરમ મેં જાણી ! ”

“ ખરુંજ તો ! બોલવા જેવું રાખ્યું છે ખરું જની ! ! ” તારાએ મર્મ માયો !

“ હા, હા, એ તો બધું હું સમજ્યો ! એ ગત્ર ગુજરી વાત નાંમ ખાડીમાં ! પણ—”

નટવર બોલવા જતો હતો.

“ હવે પણ ને બધું ! હવે તો હો બચા તો હો બચા ! એવ રાખવું ! ” તારા-
એ જણાવ્યું.

“ એમ કે ? ” નરવર બોલ્યો “ તારે આજે મળાએ છીએ તે માત્ર ઉપરમાં હેતને માટેનું કે ? ”

“ બીજું શું તારે ! હવે તમારો વિશ્વાસ કાપી કરે ! ” તારાએ સ્પષ્ટ કહ્યું “ મારે માથે તમે યોદ્ધા વિતાવ્યું છે ? તમારાં કૃત્ય પ્રમાણે તો મારે તમારું મોં પણ જોડું નહીં જોઈએ ! પણ જાઓ ! હજી હું બધી છું કે મગનના સપાટામાંથી તમને બચાવ્યા, અને માત્ર જૂતા નેકને ખાતરજ આજે અહીં સુધી તમને મગવા આવી છું ! જે મારે ઠેકાણે બીજી કાંઈ હોત તો તમારા પુરા હાલ કરત ! પણ હું તો ટેકી ને એક વચની હોવાથી હજી સુધી મારો રક સાચવી રાખું છું, અને તમે મરો સાથે કજીયો કીધાં પછી પણ હું તો તમારા બલામાંજ સદા ઉભી રહી છું ! ”

“ ત્યારે પેલા મગન સાથે તારે તો ધણાધણ યદ્ધ હતી તે ખોરી વાત કે ! ” નરવરે પુછ્યું.

“ મારે કંઈ ધણાધણ નહોતી ! જે તો મારા પતિ સાથે એને દોસ્તી હોવાથી આપતો જતો હતો ! પણ મેં એના પુરા હાલ કરાવ્યા છે, અને મારે ત્યાંથી મારીને કદાવળો છે ! ” તારાએ કહ્યું “ એ બધું તમારે મારે મારે કરવું પડ્યું છે ! પણ તમે તો મારાથી વાંકા ને વાંકા આશો છો ! ત્યારે હવે મારો કંઈ ઉપાય નથી ! આ દુનિયાનો ધારો છે કે, જેને ધણા ચાહીએ તેજ દગો દે ! ”

“ પ્યારી તારા ! એ બધી વિતેલી વાતનો પોપડો ઉમેડીને મારા શવને વધારે દુઃખી ન કર ! બનનાર હતી તે બની ગઈ ! તે ચોધારિયું એવું ખરખર હશે તે એવું થઈ ગયું ! હશે ! પણ ગરમ પાણીએ કંઈ ધર બળે છે ? ” નરવરે કહ્યું.

“ ત્યારે પેલી નાચાણુ સાથે હવે તમારે કેમ છે ? તુરંત હશે તેમાંજ મને સંભારી હશે તો ! નહીંતો કંઈ કયા નથી ! ” તારા બોલી.

“ નાચણુ નથી ને કાંઈએ નથી ! બધું સુકી દીડું ! ” નરવરે જણાવ્યું.

“ હા હા ! હમણું વળી ચોડા દાહણ પાધરાં રહેશે ! અને પાછા વળી નાચણુને ઘેર બરકત થશે ! ” તારાએ જણાવ્યું.

“ નહીં, નહીં ! હવે તો મને પછી ચુનરી છે ! હવે તો અધેથી ધરાઈ મયો છું ! ” નરવરે કહ્યું “ પેલી સંડ ગંગાએ દગો દઈને મારી પાસે ચિડી લખાવી લીધી, અને તે મગને મેળવી ! એ તો તું હતી તો તે વળી કળા કરીને મગન પાસેની ચિડી લીધી એટલે ઠીક થયું ! નહીં તો રૂપીઆ એક લાખ નેપવા પડતે, ને વળી તે મૂંઝા આમળતે ! એ બાબતમાં તો ખચીત તારો ઉપકાર માડું છું ! ”

“ ઉપકરજ છે તો અધેએ ! તમારા બોલવાના ક્યાં ઢંગ છે ! મરજ હશે ત્યાં સુધી ઉપકાર માનશો ને બધુંએ કરશો, અને મરજ સરી કે પછી તું કોણ ને હું કોણ ? ! અને ક્યાં મોલમ નથી તમારાં લક્ષણ ? ! ” તારાએ જણાવ્યું.

“ વળી તું પાછી કજીયાનીજ વાત લાવી લારીને ઝીકે છે ! તને એક વાર કહ્યું કે મઈ ચુનરી વાત ટોપસા તમે કાળી રાખરી કે તકરાવડું મોં કજી ! પણ તારા મગનમાંથી તે વાત ખસતીજ નથી ! ” નરવરે ચીડવાઇને જણાવ્યું.

“ ચીડવાઈ નહીં જાઓ ! ” તારાએ કહ્યું “ તમે ખરખર કહો ! તમે મારે માથે એણું કીધું હતું ? ! ”

“ જે વળી પાછી એની એજ વાત ! ” નરવર મિઝસમાં બોલી ઉઠ્યો “ લે ત્યારે હું મારે જઈ છું ! તારે લગણ વધારવાનોજ નિચાર છે તો લે હું ચાલ્યો ! ” એમ કહી તેણે માંડવું બાંધ્યું ઉપાડી ઉતારવાનું કહ્યું.

“ના, ના, તમને મારાં સ્વપ્ન છે ! એસો ! સુસો નહીં કરો !” તારા બોલી.

“ત્યારે તું આપણી પાછલી સંભાષણ શા માટે કરે છે ! બળી ગઇ તે વાત !” નટવર બેસ્યો.

“પણ ત્યારે હાલમાં તમારા બંધનમાં કોણ કોણ છે ?” તારાએ પૂછ્યું.

“હું, મારી સ્ત્રી તે આકરો.” નટવરે જણાવ્યું.

“પણ હવે મારાથી તો કંઈ તમારે ત્યાં આવીને રહેવાશે નહીં ! કેમકે મારા પતિ મારી સાથે આવીને રહ્યા છે ! માટે હવે ક્યાં મળીશું ? !” તારાએ પૂછ્યું “કોઈ જગા રાખીશું કે કેમ કીશું ? !”

“હું તારે ત્યાં આગા કરું તો કેમ ? !” નટવરે પૂછ્યું “તારો પતિ તો દરરોજ હસવાગે ઓપીસમાં જતો હશે તે છેક સાંજે આવતો હશે ! !”

“હા, પણ તમને આવતાં જતાં જો દયા જણે તો તમારા ને મારા છુરા હાલ કરે !” તારાએ જણાવ્યું.

“ત્યારે બીજો શો ઉપાય ? ! બહાર જવામાં પણ કોઈ વાર રૂસાઈ પડીએ તો વળી તારી ને મારી ફજેતી થાય ! માટે બીજો કંઈ ઇલાજ તને સુઝતો હોય તો મને જતાવ ! હું તો તું કહે તેમ કરવાને તૈયાર છું !” નટવરે પોતાની ઇચ્છા જતાવી.

“તમે મારા પતિ સાથે મિત્રતા નહીં બાંધી શકો ? !” તારાએ પૂછ્યું.

“હા, મોટી ખુશીથી ! પણ તેને તો અસલથી મળને વહેમ નાંખ્યો છે કે, મારે ને તારે સાઈ છે, તેથી તે તો માર પર ધણી કરડી નજરથી જુએ છે ! માટે મારે માટે તું તેમને દેઢ પણ પ્રકારે મારો વિચાર બેસાડે, અને તેજ મને આહીને બોલાવે એવી યુક્તિ થાય તો તારે ત્યાં આવવાને મારો પગ ઉપડે ! તેમ કીધાં સિવાય મારાથી કંઈ અવાય નહીં !” નટવરે ખુલાસો કીધો.

“તે તદખીર હું કરુંશ ! અને મારા પતિ તમને બોલાવતા આવે તેમ કરું તો કેમ ? !, તા ! એ કહું.”

“ત્યારે તો સતર આના ! આંખળી આપમે તો બંધો પહોંચો પકડો તેવો છે !” નટવરે જણાવ્યું.

“એટલી કળા તો હું કરીશ ! એ કામ મારે માથે !” તારાએ દિમ્મત આપી, અને બોલી “પણ જોને, વળી પાછી સાતવજી હાહા માટે પ્રીતિ નહીં કરશે ! તેમ હોય તો અત્યારથીજ બોલી જાને ! પાછો ટેકફજેતો નહીં થાય ? !”

“એ ખ્યાલજ હવે તું ન કર ! વરે વારે તે એમ થાય કે ? !” નટવરે ખાત્રિ આપી !

“કીક ત્યારે હવે હું રમ લઉં છું ! ઈશ્વર કરશે તો કાલે મારા પતિ તમને બોલાવશે તેમ કરીશ !” તારા બોલી.

“ત્યારે તો ધણુંજ સાઈ તો !” નટવરે જણાવ્યું, અને પછી તારાને બેઠી તે માડીમાંથી ઉતરી પડ્યો. તારા પોતાને ઘેર ગઇ. નટવર પણ પોતાને બંધને ગયો; રાતના આશરે સાડા સાતનો સુમાર થયો હતો. સુઠરમતી બંધમાં નટવરને માટે રાહ જોતી બેઠી હતી; કેમકે બોજન તૈયાર થયું હતું. એટલામાં નટવર આવ્યો. સુઠરમતીએ તેને પૂછ્યું “કેમ પ્રાર્થનાથ, તમને તો કંઈ વાર લાગી વર ? ! બોજન ક્યાનું તૈયાર થયું છે ! શો આજો કપડાં ઉતારો !”

નટવરે કપડાં ઉતારતાં જણાવ્યું “અને બેન્ડરનાંકપર લગાર બે ચાર મિત્રો સાથે મપ્પાં મારતાં વખતનું બાન ન રહ્યું ! આજે ત્યાં માડીએ. પણ એટલી ઉભી હતી કે ત્યાંથી ખસવું મમતું નહોતું !”

“ એમ કે ? ” મુંદરમતીએ પ્રશ્નિત થઇ બેઠી પુછ્યું “ કાની કાની ગાડીઓ હતી ? ”

ધણીઓની હતી । પેલા શેઠ ગોવરધનદાસ બોલુકદાસ તેજ માણની ગાડી હતી. શેઠ વરછવનદાસ માધવદાસ વાળાની ગાડી હતી. સર મંગલદાસ નજીલાઇ વાળાની ગાડી હતી. શેઠ વીજલુખજીદાસ આત્મારેખની ગાડી હતી. એ ચાર આરિસ્તરેની ગાડી હતી ! અને એવી એવી ધણીઓ ગાડીઓની હાર ઉભી હતી । ” નટવરે જણાવ્યું.

“ તેમાંજ તમને વાર લાગી ! એવી ગરમતમાંથી નીકળવાનું સાનું ગમે ! ” મુંદરમતીએ કહ્યું.

“ ચાંદની રાતમાં ફરિયાની હોંકર ધણી સરસ લાગતી હતી ! ” નટવરે જણાવ્યું “ જાણે આખી રાત ત્યાંજ ઉભા રહીએ, એવું થતુ હતું । ”

“ બીજાં કામ બેસંઓ ત્યાં આજે ફરવા આવ્યાં હતાં કે ? ” મુંદરમતીએ પુછ્યું.

“ ધણીઓ હતાં ! હિંદુઓ ને પારસીનાં બેસંઓ પણ સંખ્યાબંધ જણાતાં હતાં. ” નટવરે જણાવ્યું.

“ ઠીક ! આપણાં હિંદુનાં બેસંઓ પણ હવે તો ઉઘાડી ગાડીમાં ફરવા લાગ્યાં છે તો ! ” મુંદરમતી બોલી.

“ આજે જાણ્યું ? ! એ તો કદાહાજનો સુધારો આપણાં બેસંઓમાં પેડો છે નટવરે કહ્યું.

પણ મને તો ઉઘાડી ગાડીમાં શરમ લાગે ! હું તો બંધ ગાડી હેઠ તો ફરવા જાઉં ! ”

મુંદરમતીએ જણાવ્યું.

“ પહેલાં બંધ ગાડીમાંજે તરે તો શરમ આવતી હતી ! પણ ને શરમ કેવી જતી રહી ? ! તેમજ હવે વળી ધીમે ધીમે ઉઘાડી ગાડીમાં ફરવાની શરમે જતી રહેશે ! એ તો ધીમે ધીમે બંધીએ શરમ મુકાય ! ” નટવરે જણાવ્યું.

“ મારાથી તો એટલી બધી શરમ નહીં મુકાય ! ” એમ કહી મુંદરમતી ને નટવર ૨. સોડામાં બોજન કરવાને ગયાં !

“ પેલી તરફ તારા ને સ્વતંત્રદાસ પણ બોજન કરીને હોંચરે બુલે છે. એટલે તારાએ ત દુબીરથી નટવરની વાત કહાડવાનો પ્રસંગ લીધો ! તેણી બોલી “ પ્રાણનાથ, મગનને કાંઈ સાથે બન્યું નથી ! તમારી સાથે તો ચોડા કહાડનો સંબંધ થયો હતો પણ પ્રેમા નટવર સાથે તો એને લાંબી દોસ્તી હતી, તે પણ આખરે તેની સાથે પણ મગનને બગાડ્યું તો બગાડ્યું, પણ ગમે તેવા પ્રપંચ રચીને તેને દુસાવવાની તદબીર કરવામાં પણ કમર રાખી નહોતી ! ”

“ નટવરે ક્યાં સારો માણસ છે ? ! સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું “ એક ઘેડ ને બીજાને કસાધો ”

“ તારે પ્રાણનાથ, તમે બુલો છો ! તે તો ધણી પ્રમાણિક નીતિમાન ને સુચ છે ! કાંઈ સાચું જાગાર ઉંચી નજરેથી જ્ઞેતો સરખાએ નથી ! ” તારા બોલી.

“ તારે તેને માટે કોઈમાં તો કંઈ સફ કહેવાનું નથી ! ” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું.

“ તેવું કાંઈ પણ તે બુલ્યો મગનજીએ ! ” તારા બોલી “ તે ફગલબાજે તે બિચારને માહક વગોળ્યો, અને પોતાનાં પાંચી ફૂલો છુપાવા ખાતર તે બિચારને ફરેક બાબતમાં આગળ કીધો, જેથી હોળીનાં નાણાંએ તરીકે તેવું નામ ફગેલ થયું, અને મગનનું પપ દંકાઇ રહ્યું ! ”

“ એમ છે કે ? ” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું “ ખરી વાત ! હવે મને સમજાયું તે નટવરપર અગાઉ જે પ્રીતિપત્ર લખ્યો હતો, તે પત્ર પણ મગનેજ મને લાગીને બતાવ્યો હતો, અને તેજ પત્રને આધારે મેં પાત્ર મેળવી, અને પિતાને નીચું જોવાવ્યું હતું. ! ”

“ તે પત્ર પણ તદન બનાવદીજ હતો પ્રાણનાથ ! એ ફટ મગને મારા જેવા અવર બનાવી તદન બનાવી પત્ર ઉભો કીધો, અને તે પત્રથી આપ ઉરોરાન ગયા ! અને સર સાકનામાં

આપે મારા પિતાજીને જે નામેસી લગાડવા જેવું કીધું તેપરથી મારા પિતાજીએ આમઘાત કીધો. આ તેમનું કષોત થયું ? એ બધાનું પાપ મુઆ મગેનનેજ લાગશે, અને એ નહિ જશે. મારા પિતાજી જેવા પ્રતિષ્ઠિત ને ધરમવાન પુરુષનાં હંધમાં તેથી જે દુઃખ ઉપજ્યું હતું, તે અદ્યત્ત હતું, અને તે દુઃખતા માર્યા મુંઝાદને એમણે પોતાનો પ્રાણ તજ્યો !” તારા બોલી.

“ મને તે વખતે તો નકરીજ લાગ્યું કે નરવરની સાથે તારો આડો વહેવાર છે !” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું.

“ સ્વામીનાથ એ વત તદન જુડી છે ! માર તો તેને કંઈજ સંબંધ નહોતો ! માન એ અમારી સામું રહેતો હોવાથી પાડોસીના સંબંધથી અમે હસ્તાં બોક્ષતાં હતાં તે વખતે મગન, નરવરને ઘેર આવતો જતો હતો, તે આં બારી તરફ તાકી તાકીને મારાપર નજર ફેંકતો હતો ! પણ હું બારી નીતિમાં દઢ રહી અને તેની હાથેથી હમધ નહીં, ત્યારે કેઈ પણ પ્રકારે મારી સામે બોલવા આલવાની તક શોધી ! તેમાં પણ તે હાથે નહીં, ત્યારે તેને ધણેજ દોષ બતાવ્યો, ને મારા પ્રત્યે વેરભાવે જેવા લાગ્યો ! અને કાંઈ પણ રીતે મને ફજેત કરી પોતાનું વેર વાળવાની તજનીજ કરવા માંડી ! એટલામાં વળી નરવરની સાથે એને લગપ થઈ, અને તે પણ મારીજ બાબતમાં નરવરે એને ઇપકા આપ્યો કે, “ પર સ્ત્રી સામું નજર નાંખતી એ સારી વાત નથી ! અને એમ જે તારે કરવું હોય તો મારે ત્યાં આવવું નહીં !” આ પરથી તે વળી નરવર ઉપર પણ વેર રાખવા લાગ્યો, અને અમો બંનેનો વેરી બની અમારાપર વેર વાળવાના વિચારથી તેણે મારી સહીનો ખોટો પત્ર બનાવ્યો, કે જેથી હું ને નરવર બંનેને યમ્યો ! આજે કાસ્તાની તે પુરુષ છે !” તારાએ ચોકલાઈ વત હસી !

“ અર ! કેવો પાપી ! એનાં પાપમાં તારા પિતાજીનું મરણ નીપજ્યું ! અરે રામ ! મેં પણ એ જુઝ્યતો ક્યાં વિસ્વાસ કીધો ! વહાલી, હવે મને મારાં સાદસ માટે અનદદ પરતાવો થાય છે ! મેં જે એનું કહ્યું માન્યું નહીં હોત તો તારા પિતાજીનો કાળ નહીં થત !” સ્વતંત્રદાસે કહ્યું “ મગન કીનેજાજ છે, આ નરવરપર વેર રાખે છે, એ તો એની ધમ્મક હોતવાયથી મને જણાય છે ! પણ હું તને એમ પુછુ છું કે, જે તારે નરવર સાથે કંઈ નહોતું તો હું જ્યારે અહીં રહેવા આવ્યો ત્યારે તે તારી તે જુઝ થઈ છે, એમ કેમ કયુજ ન કીધું ? !”

“ સ્વ.મી નાથ તે પ્રસંગ હા કે ના કરવાનો નહોતો ! આપ મારે સારે બાગે અહીં પધાર્યા અને આપ જે કહો તે કયુજ નહીં કરત તો તે વખતે આપને માફજ લાગત, અને મારા બોલવાપર કંઈજ વિશ્વાસ રહેત નહીં અને તેથી તે વખતે તો આપે જે કહ્યું તે કયુજ કીધું અને મારી જુઝ નહીં હતાં અપની આમગ માત્ર આપને મતાવવા માટે જુઝ કયુજ કરતી પડી ! પણ આ જે પ્રસંગ આવ્યો છે, ત્યારે આ બધાં જુઝાસો કરું છું ! અને મારાં પતિવ્રતપણાને માટે આપ કહો તેટલી ખાતિ આપવાને હું તૈયાર છું.” તારાએ દમામથી કહ્યું !

“ વાર તારી વત તો માનું છું, પણ નરવર તે દિવસે મારી બોરીયામાં આવ્યો હતો, ત્યારે તેને પણ એ બાબતમાં મેં જ્યારે સંખત ઇપકા આપ્યો ત્યારે તેણે પોતાની કયુજ કરી—એટલે તારી સાથે એને પ્રિતી વહેવાર હતો, એમ સાબિત થતું ! જે તેણે જુઝ નહીં કરી હોય તો તે શા માટે પોતાની જુઝ થઈ છે, એમ કયુજ કરે ? !” સ્વતંત્રદાસે પોતાનો સંશય જણાવ્યો.

“ તેનું કારણ છે ! તેને મારી તરફથી મગને જે નોડીસ મોકલી હતી, તેની માંડાઈથી કે સારવાની તે વખતે તેને યજ્ઞ હતી, અને તેથીજ માન આપને સારું લગડા ખાવર પોતાની જુઝ કયુજ રાખી હશે, એમ હું તો માનું છું !” તારાએ અગ્યું.

“ પણ એ પોતાની દલીલ તજી કરી પોતાની વાતના દર્શાવને તો તેથી મને માફ લાગવા

જેવું શું હતું ! ” સ્વતંત્રતાસે પુછ્યું.

“ તેણે એમ ધાર્યું હતું કે “ જો હું આ વખતે વધારે ઝાઝી વાત કરવા જઈશ તો નોટી-સની માંડવાળ કરવાની વાત તો બાબુપર રહી જશે, અને નવું નજરે ! એમ ધારીને પણ કદાચ તેણે પોતાની લુલ્લ કપુલ રાખી હોય ! ” તારાએ યુક્તિથી જણાવ્યું.

“ સ્વતંત્રતાસનાં મગજમાં તેણીની વાત કરી ગઈ ! તેણે કહ્યું “ એ પણ તારૂં ધારવું જ-રાખર છે ! મેં તો તે કાઢડે એની નજર લાયકી ને વાન કરવાની સારી મધુરતા જોઈનેજ નકકી કીધું હતું કે, એ માણસ સારો તો ખરો ! પણ મગને મારાં મનમાં તેને માટે નયજો વિચાર હ. સાચી રાખેલો હોવાથી મેં તો તેને ખુબ ઝાટકી નાખ્યો ! પણ આઠા તે વિચારે કેવો બને ! મારી સામું એક પણ હથેલો શબ્દ બોલ્યો નહીં, અને મારી સાગા હાથ જોડીનેજ વાત કર્યા કીધી ! હું તો તેની નરમાસ જોઈનેજ હાંથ થઈ ગયો ! મગન કરતાં તો સો દરજ્જે સારો ! ” સ્વતં-ત્રતાસે જણાવ્યું.

“ સો દરજ્જે તો શું પણ લાખ દરજ્જે મારો ! હું એને નહાનપણથી ઝાળખુ છું અને પાછા પાઠોશમાં કોઈની વડુ બેટીની કામું સરખો પણ જોતો નહીં, એની એની યોગ્યતા છે ! માત્ર મગનની સેવનમાંજ એ ફજેત થયો, ને એને માટે લોહમાં જોડી હોઠા થઈ ! બાકી એક પણ અવશ્ય જોનામાં નથી, એમ જ્યારે એની સાથે અપને કોઈનાર પરિચય થશે, ત્યારે ખાતરી થશે ! ” તારાએ ખુબ રંગ મઢાવ્યો !

“ નહીં ! નહીં ! મારે હાથે એવું ને અપમાન થયું છે, તેને માટે એની આગળજ પરવા વો કરી એની હું માફ માગીશ, કે જેથી એના મનમાં મારે માટે કંઈ પણ માફો વિચાર આવ્યો હોય તે નીકળી જાય ! ” સ્વતંત્રતાસે જણાવ્યું.

“ એટલું બધું કરવાની હવે શી જરૂર છે ! ” તારાએ હવે ઉપરથી બેચરા માંડ્યું “ આ પણ હવે એવું શું કામ છે કે વળી એની આગળ માફ માગવી ! ”

“ કામ નથી તો શું થયું ! પણ કોઈ સારા માણસનું જે મારાથી અવિચારીપણે અપમાન થઈ ગયું હોય અને પછી જે મારી લુલ્લ મને જણાય તો મારો ધરમ છે કે થયેલી લુલ્લને માટે તેની પાસે ક્ષમા માંગવી ! એથી તો મારો લાલ્કીને માટે તેના મનમાં હથેલો વિચાર આવશે, અને હું સત્યતાથી આશ્વનારો છે એમ તેના મગજમાં મારે માટે સારી છાપ બેસશે ! સ્વતંત્રતાસે જણાવ્યું.

“ ત્યારે તો જેવી આપની ઇચ્છા ! પણ મને તો એમ કરવામાં કીક લાગતું નથી ! ” તારાએ ઉપરથી લગભગ આના કાની બતાવી !

“ એટલીજ તારામાં ઝેરા ખુદી છે તો ! ” સ્વતંત્રતાસે કહ્યું “ પણ હું તો એને આવતા રવીનારે જરૂર બોલાવીશ, અને અહીંથી એ સંતોષ પામીને જાય તેમ કરાશ ! ”

“ કીક ! જેવી આપની મરજી ! ” કહી તારા નીચે ઉતરી પડી, ને સ્વતંત્રતાસ એક ઉમેશ વાર્તાનું પુસ્તક વાંચવા બેઠો તારાએ ચોક્કું બરાબર જોડ્યું ! સ્ત્રી ચરીત્ર તે આવું નામ !

પ્રકરણ ૩૩ મું.

હાહરો.

તારા હાવી પેંચમાં, બોળો સ્વતંત્રતાય;
નટવરને રોહી કરી, શાની રહી ક્યાસ ? !
રવિવારનો રંગ !

રવિવારની પ્રભાત યત્ન સ્વતંત્રતાયે કહ્યું “ પ્રિયા, રામાને નટવરને તેડી લાવવાને મોકલ ! ”

“ સ્વામીનાથ, આયારમાં ને જાગ્યેલ આની શકશે ! કારણ કે હજી તે કદાચ હઠવા પશુ તકી હોય ! માટે બપોર પછી બેલાવવું રાખજે. તારાએ જણાવ્યું.”

“ ઠીક ત્યારે, તેમ કહીશું, ” એમ કહી સ્વતંત્રતાયે શાક લેવા માટે માર્કેટમાં ગયો, અને તારાએ નીચેના પત્ર લખીને રામા સાથે નટવરને મોકલ્યો :—

પ્રિય પ્રાણ !

આપની સાથે વાત થયાં પ્રમાણે મેં મારા પતિને સર્વ પ્રકારે સીસામાં ઉતાર્યા છે, અને આપને માટે હવે તેમને અતિ ઉત્તમ વિચાર થયો છે, અને આપને મળવા માટે તેઓ આતુર હોઈ આજે બપોર પછી આપને બોલાવવાના છે, માટે ને વેળા આ ! પદ રશો, અને આપનાં પતિને તે તિમે પ્રથમથીજ સમજાવી રાખશો નહીંતો મારા ધરતું નામ જાણી કદાચ વહેંચાશે અને વળી આપને નવો સંતાપ જમશે ! ખીલું; આપ જ્યારે મારા પતિ પાસે આવો ત્યારે તેમની સાથે લામકીથીજ વાત કરશો, એવી આશા છે. સખજ આપ ધણું નરમ અને શાંત રવમાવના સુચ પુરુષ છો, એમ તેમના મનમાં મેં ઠસાવ્યું છે ! વળી આપનો અને મારો અઘાપી મુધી કંઈ પણ વિષરિત સંબંધ નથી, એમ પણ તેમની ખાતરી છે, તેમજ આપની નીતિ માટે પણ મેં તેમને સંતોષ આપ્યો છે- માટે એ સર્વ વાત લક્ષમાં લઈ વાતચીત કરતાં સંજાગ રાખશો એજ વિનંતી.

લીન આપની આજ્ઞાપીત
તારાનાં હંડવત

પત્ર આવતાં પહેલો રામાને બેનાઓ કે “ એકદમ નટવર શેઠના બંગલામાં જતો નહીં પરંતુ બાહાર ઉભો રહી કોઈ સાથે નટવર શેઠને યુગ યુગ બહારજ બોલાવીને કોઈ નહીં, દેખે તેવી રીતે તેમને પત્ર આપજો, ને તરત આવ્યો આવજો ! ” આ મુજબની ચેતવણી મળ્યાથી રામો બંગલાની બાહર ઉભો રહ્યો. દરવાજા પાસે રામોસી હતો, તેને રામાએ પૂછ્યું “ શેઠ ક્યાં છે બાઈ ? ”

“ શેઠ બીતર હવ, ” રામોસીએ જણાવ્યું “ કીયા કામ હવ ! ”

“ રામાએ કહ્યું “ લગાર શેઠને મંગવું છે; અને શેઠણી છે કે ? ”

“ શેઠણી બી બીતર હવ. ” રામોસીએ જણાવ્યું “ કામ હોવે તો કહો ? ”

“ શેઠને લગાર જાનોમાનો કહે કે, એક વારી આવ્યો છે તે આત્ર સાહેબને બાહાર બેલાવે છે ! ” રામાએ નરમાસથી કહ્યું.

“ હમકું બીતર જાનેકા દુકુમ નાહી ! ” રામોસીએ જણાવ્યું.

એટલામાં નટવર યુકવા માટે એટલા પર આવ્યો, અને મોંમોં હાતણ ચાવે બંગલામાં દરવા નીકળ્યો. તેની નજર રામા તરફ પડી, એટલે તે તરતજ દરવાજા આગળ આવ્યો. રામાએ

તેને સલામ કરીને પેલો કમળ આપ્યો, જે નટવરે આસપાસ નજર ફેરવીને શુભચુપ વાંચી લીધો, અને તેણે રામાને કહ્યું “ જા; ઠીક છે. ” એટલે રામા તરતજ તારા પાસે પાછો આવ્યો, અને પત્ર પહોંચાડવાની વાત તેણેને જણાવી.

નટવરે, રામાનાં ગયા પછી પાછો પત્ર વાંચી જોવા માટે એકાંત જગાપર જતાને વિચાર કર્યો, અને તેને માટે તેજ વખતે તે જગ્યામાં ગયો, અને ત્યાં પત્ર પાછો વાંચી ત્યાં ને ત્યાં ફાટી પણ નાખ્યો, અને બહાર નીકળી હાથ પગ ધોઈ, મોતાની ચંલિને યુક્તિપૂર્વક સમજાવવા માટે, તે બંદર સેના કતી હતી ત્યાં ગયો. આ વખતે સુંદરમતી શ્રીકાકોરજી સન્નુખ પાટલાપર બેસી માળા ફેરવતી હતી. તેણીને હસ્તાં નટવરે કહ્યું “ જોડો ! જ્ય શ્રી કૃષ્ણ ભગતજ મહારાજ ! જોજો હસી નહીં દેવાય ! એ હમણાં હસી ! એ હસી ! મળા મુખી હસવતું આવ્યું છે ! હવે મોં ઉઘડાવજ વાર છે ! હસતી નહીં હોં ! ”

સુંદરમતીથી તરતજ હસી દેવાયું ! તેણી હસ્તાં હસ્તાં જોણી “ જાઓ વળી ! મરકરી નહીં કરો ! તમે પણ જોવા ! માળા ફેરવતા હો ! ”

“ એમ છે કે ભગતજ મહારાજ ! વાર વાડું ! માળા ફેરવો ! ” એમ કહી નટવર હસ્તે વઢને પાછો હોવામાં આવીને બેઠો, અને સુંદરમતીને કેમ સમજાવતી તેને માટે ઉંડાણ વિચાર કરતાં એક બે યુક્તિ તેને યુક્તી ! અને પછી ન્યુસપેપરો વાંચતા બેઠો ! એટલામાં સુંદરમતી સેવા મંદીરી પરચારીને બહાર આવી, અને બેલી “ કેમ, બોલો હવે, શું કહેતા હતા ? ”

“ એ તો આપણે લગાર દર્શન કરવા આવ્યો હતા ! ” નટવરે જણાવ્યું.

“ વાડ ! દર્શ ! દરનારાં મોં જોવાં ! યાદુ બાવ ખરોતી પાછો ! ” સુંદરમતીએ કરાણી કરી !

“ ત્યારે શું અમે ભગત નથી કે ? ! ” નટવરે મરકરીમાં પુછ્યું.

“ તમાર જોવા કમ ભગત કાકોરજીને મળે પણ ક્યાંથી ! ભગત તો ખાસા સોના મોહોર જોવા ! ” સુંદરમતીએ જણાવ્યું. “ નહીં કેમ કાકોરજી ભગતતું નામ લેવું કે નહીં મંદિરે જવું કે નહીં કપાળે દીકું સન્નુએ કરવું ! ભગતનાં લક્ષણ તો જોઈએ તેવાં ! ”

“ એટલે ? ! શું મંદિરે જાય, માળા ફેરવે ને દીકું કરી લોકોને ડોળ ખતાવે તેજ ભગત કે ? ! તું તો જુલો છે ! અને તો માત્ર આંકડાઓમાં દેવને રાખીએ છીએ, અને જેવું હૃદય ઈશ્વરમાં હોય છે તેજ ભગત છે ! બાકી માત્ર લોકોને ખતાવવાનું ઉપલેખ ડોળ કરે કે “ અમે તો બહા ભગત છીએ ! ” અને અદરથી કંઈક કાળાં ધોળાં કરતા હોય ! તેવું નામ તો ભગતાં ભગત હવે સમજ ! ” નટવરે જણાવ્યું.

“ તમે તો નાસ્તિક છો ! ” સુંદરમતી જોણી “ તમને નિંદાજ કરતાં આવડે છે તો, ”

તા, ખરી વત કહી એટલે અમે નાસ્તિક ક્યાં ! ખરાખર ! ” નટવરે જણાવ્યું.

“ હવે જાણા હો એ પંચાત ! આપણે કાઢતી નિંદા કરવાનું શું કામ છે ? ! ખીજ વાત કરોતી કે ચમું ! ” સુંદરમતીએ કહ્યું.

“ શે ત્યારે રહ્યું ! ” નટવરે એટલેથીજ વત પતવી, અને પછી જોડો “ માતુશ્રી આવવાના હતા, તે કેમ નહીં આવ્યા વાડું ? ? ”

“ તેમણે આજે આવવાનું કહાવ્યું છે, અને મંદિરે દર્શન કરીને ખાદ્યારોગ્ય હાર આંદીજ આવવાના છે, તેથી હમણાં આંતોજ હશે. ” એમ કહી સુંદરમતી ધ્યાનમાં માથું ઝેંકીને જોણી ‘ શયુગારનાં દર્શન કરીને આવતાં હતાં, તે હવે આવતાને વખત થઈ ગયો છે, કેમકે નવ વાગી ગયા છે. ’

“ એમનાં આત્માની તે વાત કરો, ત્યારથીજ મારા જીવમાં તો કંઈ કંઈ થાય છે કે, એમને હું શું જવાબ દઉં, અને એ મને કશું જાણે શું એ કહેશે ! એમની આગળ હું શું મોં બતાવીશ ! મારા જીવમાં તો મમરાટ બુટ્યો છે વહાલા ! ” નરવરે જણાવ્યું.

“ મમરાટો નહીં ! આપને પ્રથમથીજ ચેતાવ્યા છે કે, એ આપને સિખામણ દેતા આવનાર છે, અને કદાચ બે કદાચ વેચુ કહે તો સાંભળા લેજો ! એ આપને સિખામણ દેતા ચેતા છે, અને કદાચ બે બેટા બોલાં વધતાં પણ બોલે, તોએ આગણે તે સાંભળવા એ આપણો ધર્મ છે ! જુઓ, જેના પેટમાં બગરો તે કદાચ એ આકરા ચાંદ કહે પણ ખરો ! અને તેમાં વળી તમારી કસુર ચબેલી છે, તેથી તમારે તો સાંભળવાનું જોઈએ ! અને કસુર નહીં થઈ હોય તો તેઓ કંઈ કહે પણ શું કરાવે ? ” મુદરમતીએ સમજ પાડીને કહ્યું.

“ તારું કહેતું બરાબર છે ! ” નરવરે કહ્યું “ પણ માતૃશી આવીને પછાં જશે ત્યારજ મારા જીવને તો શાંતિ થશે ! ”

“ પણ હવે તમે એમને કહેજો કે, એ હવે અહીંજ આપણી સચે રહે. ” મુદરમતીએ બ્રામણ કરી.

“ પણ એમને અહીં રહેતું કેમ પરવડશે ? ” નરવરે જણાવ્યું “ એમને ધર મુકવું મમરો નહીં તો ! ”

“ એ પોતે ના પાડે તો ભલે; પરંતુ આપણે તો કહેવું જોઈએ; નહીં તો એમનાં દિલમાં જોણું આવે કે ” દીકરો મારો બાવ સરખોએ પુછે છે ! ” આટલે એમને લગાર આમલથી કહેણો તો સાફ લાગશે, અને વળી આપણે આપણી ધરજ બળવેલી મજારો ! ” મુદરમતીએ સલાહ આપી.

“ કહીશ ત્યારે; પણ એ કદાચ મને તત્કાલે તો તું મારી વતી એમને શાંત પાડજે ! કેમકે એમની સાથે આજે મારાથી કંઈજ બોલી ચકારો નહીં ! કાણ જાણે શું છે તે આજે એમનું નામ સાંભળતાજ મને ખીંક લાગી ગયું છે ! ” નરવરે જણાવ્યું.

“ વડીલની ખીંક હોય તો સારું ! ” મુદરમતી બોલી “ જેને માથે મોહાણો ધાક હોય છે તેજ મુધરે છે ! ”

એટલામાં રત્નલક્ષ્મીની ગાડી આવી પહોંચી. મુદરમતી તરતજ સામી લેવા ગઈ, અને તેણીનો હાથ પકડીને ગાડીમાંથી ઉતારી લાવી. પગથિયાં ચઢતાં રત્નલક્ષ્મીએ તેણીને પુછ્યું “ કાં વડુ, બાપ ક્યાં છે ? ”

“ અંદર બેઠા છે સાચુજી. આપ અંદર પધારો. આપની રાહ જોઈનેજ બેઠા છે. ” મુદરમતીએ કહ્યું “ અને બંને જણાં પછી આંદર આવ્યાં.

“ આવો બા, અહીં બેસો. ” નરવરે વિવેકથી કહ્યું “ અહીં થણે ઘાલડે આપ આવ્યા છે ! ”

“ હા દીકરા, સારો તો છે મારા વહાલા ! ” રત્નલક્ષ્મીએ પુછ્યું.

“ આપનાં આચિર્વાદથી સુખી છું. ” નરવરે જણાવ્યું.

“ ભલે વહાલા, સુખી રહો ! તમને મુકીને તમારી ખાંધે અહીંને હું તારું કે બસ થયું ! આજે તને જોઈને મને કેટલો આનંદ થાય છે ! આજે જાણે આગળનો નરવરજ નહીં ! આજે કેવું મિઠું મિઠું બોલે છે ! દીકરા, હવે એજ રીતે સારે રસ્તે રહેજો. અને તમે ધણી ધણી આપણી હજીમળાને રહેજો. તમને સુખી જોઈને હું મરીશ ત્યારે મને યાદક કહેશે ! હવે હું કેવો યાદગો થયો છે ! આમજ તારું બોલવું. કેવું બોલવું ને નાનાની મરેહું હું. અને હવે તારી

વાણી કેવી ગદગદ મગ છે ! એ તો સારની સોળતે સારજ થાય ! મારે હવે કાંઈ નવજાની સોળત જોવા નહીં ! જો દીકરા, મારું કહ્યું માને તો કામ ધણી ચલાવી તેમાં ચિત રખ, કે પીળે ચિન્તા જતું આવડે ! તારા પાપ કેવા હતા ? ! તેણે કેટલી બધી આખર મેળવી હતી ? ! તેમ છુ પણ સરે રત્ને રહીશ તો તારા પાપ જોયો સારો કહેવાઈશ, ને ત્યાં જાતમાં તથા મોઢા લોકોમાં તારા સ્થાણુ થશે ! હવે તું તો કેટલાં વરણ છતીશ ? ! મારે કંઈ કહાણ્યાં છે એટલાં કહાણ્યાં નથી ! મારે મારી આવડતાં શિખાંમણુ માનજો ! ” રત્નસદમીએ લંબાણુ બેધ દીધો.

“ સામ્રજ, હવે તો ધણી સુધરી ગયા છે, અને કશે બટકવા જતા આવતા નથી ! ” મુંદરમતીએ જણાવ્યું.

“ બન્ને મહાશય, ઇશ્વર એને સારી છુદ્ધિ આપે ને એ સુખી થાય ! ” રત્નસદમીએ આશિર્વાદ આપ્યો.

“ પણ પા, હવે તમે પણ અહીંજ આવીને રહો તો સારું ! તમે ઘેર એકલાં રહો ને ને અમે અહીં રહીએ એ શું કમલું ? ! ” નરસરે નમ્ર નથી અરજ કરીએ.

“ હા.હા. સામ્રજ, તમે અહીં રહો તો સારું થાય ! ” મુંદરમતીએ પણ હાથ લેડીને કહ્યું.

“ ના દીકરા ! અજા નને ચેત નહીં પડે ! પર શિવાય મને કશે જોડે નહીં ! ” રત્નસદમીએ બોલી, “ મને ધરડીને વાડી અંગલા શા કામનાં ? ! ”

“ તમે રહો તો મને પણ મમે, અને આપની સેવા ચાકરી થાય. ” મુંદરમતી બોલી.

“ સેવા ચાકરી કરવાનો વખત આવશે ત્યારે તમે વડુ દીકરા કયાં છેડાં છો ? ! પણ ધર તો મારથી નહીં છોડાય ! ” રત્નસદમીએ કહ્યું.

“ તેમ નહીં તો અમે ત્યાં તમારી પાસે આવીને રહીએ ? ! ” નરસરે પુછ્યું.

“ ના દીકરા, તમે બન્ને અહીં સુખી રહો ઇશ્વરે આપ્યું છે તે વાપરો ભોગવો ! ”

“ રત્નસદમીએ જણાવ્યું.

“ ત્યારે તમને કંઈ પણ કામકાજ હોય તો અમને તરત કહેવડાવજો. ” નરસરે કહ્યું.

“ તમને નહીં કહીશ તો પીણું મારે છે પણ કાણુ ? ! તમારા ઉપરજ મારો તો બધોએ આકાશ છેતી ? ! ” રત્નસદમી બોલી, “ પણ મને માત તારો શીકર હતી કે, છુ નખજે રસ્તે ભટ્ટી ગયો છે, તેથી પાછળ તારું શું થશે ? ! ઇશ્વરે તને સારી બુદ્ધિ આપી, ને તું સુધર્યો, એટલે મને નિરાંત વળી ! દીકરા, જીવનની જીવનવધો મહા મુશ્કેલ છે તે જીવનનીના મહામાં મમે તે કીધું, પણ હવે પુખ્ત થવા લાગ્યો, ત્યારે કેવો સુધરી ગયો ! ” એમ કહી મુંદરમતી તરફ મોં કરીને કહ્યું.

“ તારા પણ હવે સુધરો મગ, હોં ! તેણી પોતાના ધણીને ઘરમાં રાખીને રહી છે. અને મહાયું ”

“ પણ હવે સુધરો મગ, હોં ! તેણીએ પણ તમાપઅપલક્ષણુ છોડીને સારો રસ્તો પકડ્યો છે !

પણી ધણીઆણી કેવાં સુખે રહે છે ! તેણીએ પણ તમાપઅપલક્ષણુ છોડીને સારો રસ્તો પકડ્યો છે ! અને તેણી પોતાના પતિને લખને રહી છે, તેથી હવે મને ખાતી થઈ છે કે, નરસર પાછો એનાં

ફેલામાં નહીં પડી શકે ! ચાલો ! સારું થયું ! અને વળી તેણીનો ધણી સ્વતંત્રતાસ પણ મહુજ બરો દેખાય છે ! ગિવારો પડોશમાં સરસો વસ્યો જણાવો પણ નથી ! ”

“ હા પા, એ મણો સારો માણસ છે, અને છે પણ ધણો વિદ્વાન ! ” નરસરે જણાવ્યું.

“ એવા એવાની હું સોળત કર કે તને પણ સારી અલખ મમે ! ” રત્નસદમીએ જણાવ્યું.

“ તે તો મને બહુ માહે છે, ને બ્યારે મમે છે ત્યારે હેતથી મોજાવે છે, અને કહે છે કે

“ ઘેર કેમ આવતા નથી ? ! બરર આવજો ! ” પણ હું ત્યાં જઈ ને વળી તમને મધાને વહેમ બધા કે ” એ તો તારાને મળવાને જાય છે ! ” તેથી હું ત્યાં જતોજ નથી ! ” નરસરે પોતાની

મુક્તિ મલાવી.

સ્વતંત્રતા પાસે જવામાં શો વધો છે ? " તેની પાસે બેલાસક જવું. ત્યાર તારા સાથે તારે બાપબુનો વહેવાર નહીં રાખવો ! " રત્નલક્ષ્મીએ બધામથ્થ કરી " બેલાસક તે બિચારાની પાસે જજો આવતો ! તે તને ચાહે તો તેને માન આપવું ! નહીં તો તે કહેશે કે " એ તો મહેતાઈમાં જાય છે ! " મારે જવું ! કંઈ હરકત નથી ! એ પથ્થ ઠાંગ પાડે કામનો માથુસ છે, ને ધણો વગવાળો છે ! "

" અરે સરકાર દરખાસ્તમાં એનો એટલો વધો વગ છે કે, તો કોર્મિસર આપણને કામ પડે તો ઝડ તે દસવી આવે ! " નટવરે જણાવ્યું.

" ત્યારે એવા સારા માથુસ સાથે તો જરૂર હજવું મળવું ! " રત્નલક્ષ્મીએ કહ્યું.

" કાલે સાંજના દરિયાપર ને મને મળ્યો હતો, ત્યારે મને કહ્યું કે " આવતી કાલે બપોર પછી હું તેજા મોકલું તો જરૂર પડેરતો ! " પથ્થ મેં તેને હા કે ના કહીજ નહીં કેમકે મને ત્યાં જતાં હવે તો શરમ આવે છે ! " નટવરે જણાવ્યું.

" શરમ શાની ? ! તારે થોડુંક તારા પાસે જમને બેસવું છે ? ! સ્વતંત્રતા પાસે જવામાં શું વધો છે ? ! બેલાસક જજો ! નહીં જઈશ તો તેને બોલું લાગશે ! " રત્નલક્ષ્મીએ આમલ પુર્વક કહ્યું " કાંઈ સારું માથુસ હેત કદીને મોકલાવે તો તેને ત્યાં અવરજી જવું ! "

" ઠીક ત્યારે જઈશ, અને ત્યાંજે આવીશ તો ઘેર પણ તમને મળી જઈશ. " નટવરે જણાવ્યું.

" ઘેર તો પાછલા પહોરે હું નહીં મળું; કેમકે આજે મારે મંદિરે સેવામાં વહેલું જવું છે ! " રત્નલક્ષ્મી બોલી.

" ઠીક ત્યારે, વળી કાલ પરમ આવીશ. " નટવરે જણાવ્યું.

" હવે હું જઈ છું. " સુંદરમતી પ્રત્યે રત્નલક્ષ્મી બોલી, વહુ, તું પણ બપોર સપેર નવરી પડે ત્યારે આવતી જજો ! "

" વાઈ સાસુજી, અને આપ પણ પતારતો. " સુંદરમતીએ વિનંતિ પુર્વક કહ્યું.

રત્નલક્ષ્મી ગાડીમાં બેસીને પછી પોતાના ઘર તરફ ગઈ, અને પછી નટવરે કહ્યું, સામાસ ! હવે જીવમાં જીવ આવ્યો ! "

" પ્રાણનાથ, તમે આજે તો તેમની સાથે બહુ સારી રીતે વાત કરી ! એમજ હંમેશાં કરવું. " સુંદરમતીએ જણાવ્યું. પથ્થ તમારે વળી તારાના પતિ સાથે દોસ્તી થઈ પારી કે ? ! ઠીક ! વળી એમાંથી તારાનો ચેપ નહીં લાગે તો સારું ! "

" અરે નારે વદાશી ! એ વાત તો કદી અને નહીં ! તેથીતો ધણી એનો કાબેલ ને ઊંચાઈ છે કે, તેની આંખમાં લગારે રજ સમાય તેમ નથી ! એ તો તેણીને પતિ નહોતો ત્યારે મધ મધું તે થઈ ગયું ! હવે કંઈ તેનો પ્રસંગે ન મળે, ને મને તેની જાણસા પણ નથી ! " નટવરે કહ્યું.

" કાંઈ જાણે ! હવે સમાધીને આવતો ! નહીંતો પરતાશો વળી ! સાસુજીના દેખતાં તો હું નહીં બોલી, પણ હવે તમને કહું છું કે, ત્યાં જવો તો કાલે ! પણ સીધા સખણા રહેજો ! પછી તો તમે જાણો ને તમારું કામ જાણો " સુંદરમતી બોલી.

" હું કંઈજ ડર શયીશ નહીં ! " નટવરે કહ્યું, અને મારે ક્યાં રોજ ત્યાં જવું છે ? ! મહિને પંદર દાહાડે જઈ કે નહીં જઈ, અને ખતતાં મુશી તો મારે ત્યાં જવું નહીં પડે તેથી

સ્વતંત્રતાસનેજ વણીખરી વાર અહીં જોવાળા કીધા । એટલે પછી કંઈ ધારિત છે । । ”

“ તેમ થાય તો વળી વધારે સાર । ” મુંદરમતીએ કહ્યું બતાવી.

“ તું પીરજ રાખ । ધીમે ધીમે તેજ રતો લાવીશ । ” નટવરે કહ્યું “ લે આજ હવે નાહીને જમી લખએ. ”

“ પધારો । પાણી તો ગરમ તૈયાર છે. ” મુંદરમતીએ જણાવ્યું.

નટવરે કપડાં ઉતારી સ્નાન કર્યું, અને મુંદરમતીને સાથે લઈને નાહવા બેઠો, અને અને જણા જમીને પાછા બાહાર બાળ્યા પછી થોડીક વાર પીરના ધારા પ્રમાણે સુષ ગયાં.

પાછલા પહેરના સ્વતંત્રતાસે રામાને નટવરને તેડવા મોકલ્યો. રામા નટવરને બંગલે બાળ્યો. બાહારે સવાવજી વાળ્યા હતા, અને તે વખતે મુંદરમતી તરતજ ઉઠી બાહારની ખુરશી પર બેઠી હતી, પરંતુ નટવર તો અંદરજ સુતો હતો. રામા આવતાં મુંદરમતી તો સમજી ગઈ કે “ એમને જોવાવા બાળ્યો છે. ” તોપણ તેણીએ વળી રામાને પુછ્યું “ કેમ અલ્યા, રાને જોવાવવા બાળ્યો છે ? ”

“ નટવર શેઠને. ” રામાએ જવાબ આપ્યો.

“ તારી શેઠાણીએ તેડવા મોકલ્યો છે કે ? ” મુંદરમતીએ અત્યંત પુછ્યું ।

“ હાજી, મારા શેઠે મને તો મોકલ્યો છે. ” રામાએ કહ્યું.

“ તારા શેઠનું નામ શું છે ? ” મુંદરમતીએ પુછ્યું.

“ સ્વતંત્રતાસ. ” રામાએ ઉતર દીધો.

“ તે ધરમાં છે કે બાહાર ગયા છે ? ” મુંદરમતીએ વળી ઉલટાવીને પુછ્યું. ।

“ ધરમાંજ છેજી. ” રામાએ જણાવ્યું “ અને નટવર શેઠને બોલાવે છે. ”

“ અને તારી શેઠાણી શું કરે છે ? ” મુંદરમતીએ પુછ્યું.

“ તેઓ પણ ધરમાંજ છે. ” રામાએ કહ્યું.

“ ત્યારે તો તારા શેઠ ને શેઠાણીએ બંનેએ તને અહીં તેડવા મોકલ્યો હતો ? ” મુંદરમતીએ ઉત્તરપાલટ તપાસવાને પુછ્યું. ।

“ નાહી. એકલા શેઠેજ મને તો મોકલ્યો છે. ” રામા બોલ્યો.

“ કી છે. એસ. સુતા છે તે હમણાં ઉડવાની તૈયારી છે. ઉડશે કે તરત આવશે. ” મુંદરમતીએ જણાવ્યું.

“ વારજી. ” કહીને રામા બોટલાના પગથીયાપરજ બેઠો.

“ થોડી વાર નટવર આંખો મોળતો બાહાર બાળ્યો, અને તેને જોતાંજ રામાએ સલામ કરી કહ્યું “ સાહેબ, આપન મારા સ્વતંત્રતાસ શેઠ લગાર બોલાવે છે, માટે આવી જાઓ તો પહેરવાની । ”

“ શું કામ છે બધા ! ” નટવરે પુછ્યું.

“ તે તો મને કંઈ કહ્યું નથી । પણ હમણાં ને હમણાં બોલાવે છે. ” રામાએ જણાવ્યું.

“ જી, આવું છું. ” નટવરે જણાવ્યું.

રામા તરતજ ત્યાંથી પાડો વળ્યો, ને સ્વતંત્રતાસને નટવરનો જવાબ કહી તારા તે વખતે તોજ બેઠી હોવાથી તેણી મનમાં ખુશી થઈ, અને બોલી “ સ્વામિતાય, આપનાં બોલાવ્યાંથી આવવાની હા તો કહી । ”

“ હા કેમ કહે નહીં ! ! તે બહુજ અસાર આદમી છે । તે કંઈ મગન જેવો હુઆં કે તું નિગમનો નથી તો । સ્વતંત્રતાસે કહ્યું. ”

“आपत्तो यथा शान्तः समन्ति, जने च विद्वान् सुखिणः”

બાદ નરવરે કપડાં પહેરી ગાડી જોડાવી ઝડપથી સ્વતંત્રતાસને ઘેર આવ્યો. તેની ગાડી બારણાંમાં હજી સ્થિતિમાં સ્વતંત્રતાસ તેને નીચે સામે લેવા ગયો, અને “સાહેબ પધારો! મોટી મહેરબાની કરી!” કહીને ઉપર લઇ જઇ સોફા કાચ પર બેસાડ્યો. તારા આ વખતે અંદર જતી રહી હતી, તોપણ નરવરની આંખ સાથે તેણીની આંખ મળી, અને બંને જણાં અંતઃકરણમાં આનંદ પામ્યાં.

“કેમ સાહેબ, શું હુકમ છે?” નરવરે સ્વતંત્રતાસ પ્રત્યે પૂછ્યું.

શ્રી ૦ નરવરસાક્ષ, આપની પાસે એક બાબતમાં મારે માફ માંગવા માટે મેં આપને તસદી આપી છે.” સ્વતંત્રતાસે સરખાત કરતાં કહ્યું “તે દિવસે આપ મને મળવા આવ્યા હતા, તે વેળાએ મેં આપને કેટલાક હલકા પેચો કહ્યાં હતાં! પણ પાછળથી મને ખબર પડી કે, આપ તો પછા સંત, સમજી ને નીતિવાન પુરુષ છો! પણ મેં તો માત્ર પેલા હુમ્મલા મગનનાં કહેવાથી જ આપની બાબતમાં ખરાબ વિચારો બાંધ્યા હતા! અને તેપરથી જ મેં આપને કેટલાક શબ્દો કહ્યાં હતાં! પણ હવે મારી ખાતિ ઘણી યુધી છે કે, આપ કશામાં નહોતા, અને માત્ર મગનેજ આપને ખોટા ફોજેત કીધા હતા! આપના જેવા સરવૃક્ષરથને મારાથી અયોગ્ય શબ્દ કહી દેવામાં છે, તેને માટે આપની પાસે હામા મથું છું!”

“જાહ તો!” નરવરે જણાવ્યું “એમાં માફ માંગવા જેવું હું તો કંઈજ મનતો નથી! હોય! એમજ ચલે! અને એમાં તમારો હોષ કંઈજ નથી! મગનનાં ઉશ્કેરવાથી આપ ઉશ્કેરાયા, તેમાં આપનો કચુર કાંઈજ નથી! અને એ તો હું જાણુંજ છું કે મગન મારે માટે તહન ખોટાઈ ચલાવી, અને જેમ બને તેમ મને હલકો પાડવાની પ્રેરણા કેટલાંએ વર્ષો થઈ કરતો આવ્યો છે! પણ મને તેની દરહાર નથી! કેમકે આપરે સત્ય હશે તેજ તારશે! તો પછી મારે ગમરાવાનું કે જીવીવાનું શું છે?” નરવરે પેતાનું સમજડ સતાવણું બતાવ્યું.

“વાહ વાહ! ક્યાં છે તમારી ઉત્તમ સમજણને!” સ્વતંત્રતાસે કહ્યું “સમજનની એજ રીત છે! અને એટલું તો નહીં માનજે કે, મગનજ આપરે પસ્તાશે, ને તમારા જેવા બહા માણસની જે ખોટાઈ કરે છે, તેનાં કામ પરમેશ્વર તેને સારી પેટે ચખાડશે!”

“મારા મનમાં તેની પણ ઇચ્છા નથી! મારે શા માટે તેનું એ ખુફં ચાહતું જોઈએ? હું તો કહું છું કે, ઇશ્વર તેનું એ બહું કરે!” નરવરે જણાવ્યું.

“તે તમારી હાલતી ને ખાતરાની છે! પણ “કરેમા સો પાવેમા” એ કહેવત પ્રમાણે ચશે!” સ્વતંત્રતાસે કહ્યું “તમારા જેવાં સુચના સમાગમનો અને લાભ મળ્યો એથી આજે મને મણીજ આનંદ થયો છે!”

“એ તો અન્યોચન્ય છેની? મને પણ આપની મુલાકાતનો લાભ મળ્યો છે, તેથી હું પણ લાભ માનું છું!” નરવરે વિવેક સહિત જણાવ્યું.

“પણ બહાં સાહેબ, તમને મગન જેવા નહરની સંગત ક્યાંથી થઈ?” સ્વતંત્રતાસે પૂછ્યું. “હું ને એ બાબતેની હતા, અને તે દોસ્તી મહિરા યમા યુધી ચલુ રહી. એટલામાં મને એની કેટકેક નખળી ચાલ જણાયાથી મેં એને હપડા આપ્યો, અને એનાં અયોગ્ય બાચરાણુમાં મેં બામ નહીં લીધા, તેથી એ મારાપર રીસે લગ્યો, અને ત્યારથી બસ એ મારું ખુફં કરવામાંજ મગ્યો છે, અને જેને સેને મોટે મારી નિંદા કરતો રહે છે! પણ મેં તો પણ લીધું છે કે, એ જોઈએ તેટલું માર. ખુફં કરે, પરંતુ મારે એનું ખુફં કહી કરવું નહીં!” નરવરે હાંકી!

“શામસ! ખસા! એમજ જોઈએ! તમારી સમજણ સુત્ત છે!” સ્વતંત્રતાસે જણાવ્યું “અને હું તો એમ કહું છું કે, તમે પણ નસીબદાર કે એવા કુતિસત માણસની સંગતમાંથી પહેલા

હુઆ ! નહીંતો એ તમને પણી ખામ સ્થિતિમાં મુકા દેને । ”

“ એ તો ખરૂં છે. ” નટવરે જણાવ્યું “ એ માણસ ધણેજ હલકટ ને બુઝાનો સરકાર છે । વળી કાઢને કંઈ સમજાવવું ને ખીજને કંઈ સમજાવવું, એ તો એવું મુખ્ય કર્તવ્યજ છે । પણ આખરે દરેક કૃત્યમાં ઇશ્વરજ એને પાછો પારે છે । ”

“ એમજ થાય । ઇશ્વરને ત્યાં તો ત્યાગજ છે । એવા કુમાંડીને ઇશ્વરી કાપ લાગ્યા વિના રહેજ નહીં । ” સ્વતંત્રતાસે કહ્યું.

“ મીઠ સ્વતંત્રતાસેજ ! એ પાપીની હું તમને શું વાત કહું । એણે મારાં માતપિતાને ઉંધું ચતું સમજાવ્યું, અને મને પણ ઉંધું ચતું સમજાવ્યું । અને અમે સર્વેની સાથે સખત લાગાઈ કરાવી । આખરે સત્ય તરું, અને અમે તો એકજ થયાં । એવાં એવાં અનેક કુકર્મો એણે કીધાં છે । તે સખાં નિ આપને જણાવું તો ખચીત આપ એમજ કહો કે, એના જેવો ખરાબ કસિઓ આખી દુનીઆમાં નહીં હશે । ” નટવરે ખુશ થઈ પી !

“ ખરૂં છે મહેરબાન । એની ખામતમાં હવે મારી સોએ સો ટકા ખાત્રિ થઈ ગઈ છે કે, એ નકારામાં નકારો ને દરેક દુર્ગુણોની ભરેલો છે । એને તો વેગળેથીજ નમસ્કાર કરવા, પરંતુ એનો પડછાયો પણ ઓળંગવો નહીં । ” સ્વતંત્રતાસે શુરમાં સુચવ્યું.

“ આપનું વલ્લુ વાસ્તવિક છે । ” નટવરે કહ્યું “ લો ત્યારે હવે રજા છે ! ”

“ ઉતાવળ શું કરો છો ? કંઈ જવું છે ? ” સ્વતંત્રતાસે પૂછ્યું.

“ જવું તો કંઈ નથી, પણ લગાર દરવા જવાનો વિચાર છે. આપ આવો તો મહેરબાની । ” નટવરે જણાવ્યું.

“ મહેદી ખુશીની આપણે ચાહે પીને હમણાં માથેજ જઈએ ઉએ. ” સ્વતંત્રતાસે કહ્યું “ આપ પાંચ મિનિટ એસો. હું હમણાં ત્રીએ જઈને આવું છું. ” એમ કહી સ્વતંત્રતાસે ત્રીએ ભરને ચાહે તૈયાર કરવાનું કહેતા ગયો. એટલામાં તારાએ નટવરને મોં જતાવ્યું અને લાચરી ઇશ્વરનાથી સમજાવ્યું કે “ ઠીક ઠીકું ! ”

“ પણ હવે તું ક્યાં મળશે ? ” નટવરે ધીમે સ્વરે કહ્યું.

“ તે દાહાડે મળ્યાતા ત્યાં કામે સાયંકાળે તમે આવજો, ને હું પણ આવીશ । ” તારાએ કહ્યું, અને એટલામાં સ્વતંત્રતાસે હઠે ચઢતો સંભળાયાથી તારા તરતજ પાછી ખસી ગયો, અને નટવરે પણ ઠાવકું મોંદું કરીને બેઠો.

“ માફ કરજો મીઠ નટવરજીજ, આપને ખોટી કહી છું તેને માટે । ” સ્વતંત્રતાસે કહ્યું.

“ આપનાં પગલાં મારે ત્યાં ક્યાંથી શેઠ ? ! ” સ્વતંત્રતાસે સમ્મતાથી કહ્યું “ આપની સાથે રનેહ થયો, એથી માફ મન થણું સંતોષ થયું છે । ” એટલામાં ભટે રામા સાથે ચાહેનાં ત્રણ પ્યાલા આપ્યાં, તેમાંથી આ જાને આગળ એકડું મુકી ત્રિજી તારાને આપ્યું. અને ચાહે પીને પાન સોપાની ખાઈ ગાડીમાં બિરાજ ચોપાડી તરફ દરવા ગયા, અને આજે રસ્તે ધણીખરો મગનીનીજ વાત ચલાવી. બાદ સાંપડાજ થતાં નટવર આચક કરીને સ્વતંત્રતાસને પોતાને જંગલે લઈ ગયો. જંગલમાં જાને ઉતરનાજ સુંદરમતી તેઓને જોઈને અંદરના ઓરડામાં જતી રહી. નટવરે જોઈમાં સ્વતંત્રતાસને બોલાડયો, અને પોતે અંદર જઈ સુંદરમતીને જણાવ્યું “ અમારા બંનેતર પાટલા સાથે અંડાવજો, અને થોડા તજનીજ કરજો । ” એમ કહી તે પાછો બાહાર આવ્યો, અને સુંદરમતી બોજાંતો તજનીજમાં શેકાઈ.

“ આજે અત્યારે આપણે અહીં સાથે વાળું કરીયું. ” નટવરે જણાવ્યું.

“ એ તો માફ કરો ભાઈ સાહેબ ! ” સ્વતંત્રતાસે કહ્યું.

“મારે શા માટે ? ! એટલી હજી જુલાઈ બસો છે કે ? ! ” નરવરે જણાવ્યું.

“જુલાઈ માટે નહીં; પણ ધર આગળ રાહ જુએ ! ” સ્વતંત્રતાસે આનામની કરી.

“ધેર કહાવી હવે છું” એમ કહી નરવરે બેસા સાથે તારાને કહેવરાવ્યું કે સ્વતંત્રતાસે ત્યાં જમવાના છે માટે તાક બેસો નહીં, અને મોડું પહેલું આવતાં યામ તો ચિંતા કરશો નહીં ! ” આ કહેવું બેસો કહેવા ગયો, થોડી વાર અંદરથી ભોજનની તૈયારી થમાની ખખર પાટી કહી મ-યો, અને બેને જણા કપડા હટારીને અંદર ભોજન કરવા માટે પધાર્યા જમીને બેને પાંચા હોલમાં બાબ્યા, અને સુંદરમતીએ અંદરથી પાનની પટ્ટીઓ કરીને મોકલી, તે બંનેએ ખાંધી, અને પછી સ્વતંત્રતાસે કપડાં પહેલી. નરવરે થોડાવાજાને માડી નોડવા હુકમ કરીયો, એ સાંમળી સ્વ-તંત્રતાસે કહ્યું “ગાડીનું શું કામ છે ? હું ચાલતો જઈશ.”

“તારે થોડો બેસો બેસો શું કરશે ? ! છતી ગાડીએ ચાલતાં જવાનું કંઈ કાણુ ? ! ” નરવરે કહ્યું.

“પણ મને તો સામવાની ટેવ છે. માડી પેતાની ગાડીમાં હું બાબેજ બેસું છું તો ! ” સ્વતંત્રતાસે જણાવ્યું.

“પણ હવે મહેરબાની કરીને અહીં આવતા રહેજે ! હવે તો આપણા વચ્ચે પુણ્ય પ્રીતિ થઈ, માટે મળ્યા કરજે ! ” નરવરે જણાવ્યું.

“અને તમે પણ આવશો કેની ? ” સ્વતંત્રતાસે પુછ્યું.

“મારે આવવાની તો ના નથી, પણ હું આવતો થઈશ તો વળી નાદક મને ને તમારી બીને એજ મગન કહેત કરી ચુકશે ! મટે મને આવતાં હર કાને છે ! નહીંતો મારે આવવાને કંઈજ વાંધો નથી ! ” નરવરે જણાવ્યું.

“હેમ મગન સ્વતંત્રતાસે મગન પ્રત્યે તિરસ્કાર બતાવીને કહ્યું “એવાં કુતરાનાં બસ-વાથી હરીએ તો દુનિયામાં રહેવાય નહીં ! એવાએને તો વધારે બચાવવાનો ઉપાય એજ છે કે, તમારે દરરોજ મારે ત્યાં આવવું ! આપણું દિવસ સાફ છે તો બસનારા જમ મારે છે ! ”

“પણ તમેજ આવજોની ! હું પણ પછી આવતો જતો રહીશ ! ” નરવરે જણાવ્યું.

“એક રમટ સર ! તમારા હુકમને તાબે ! ” સ્વતંત્રતાસે એમ કહી નરવરને “શેક હેન્ડ” કરીને ગાડીમાં બેસી ધર તરફ ચલાવે થયો.

સુંદરમતી તરત બાહાર આવીને બોલી “સ્વામીનાથ, તારાના પતિનો સ્વભાવ તો સારો મિલનસાર છે હોં ! ”

“વાત ! કેટલું બધું બણ્યો છે, અને કેવો સારો પગાર કમાય છે, પણ બમારે અગિયો નજ નથી ! અને તેની સાથે એનામાં ઉત્તમ ગુણ એ છે કે જેને મળે તેને માથું આપે ! આજ સુધી એવો સદ્ગુણી મિત્ર મને એક પણ મળ્યો નહોતો ! ” નરવરે જણાવ્યું.

“હવે તમારી મિત્રતા કાયમ રજો ! ” સુંદરમતી બોલી “એવાએની સંગત પ્રથમથી કરી હોત તો આજ કેવા દિવસી નીકળતે ! ”

“પણ નશીમ જ્યાં સુધી વાંકું હોય ત્યાં સુધી સગળા યોગ આવેજ નહીં ! ” નરવરે કહ્યું.

“એ પણ ખરું છે પ્રાણુનાથ ! ” સુંદરમતી બેલી “પણ સામુદ્ય કહેતા હતા કે, હવે તો તારાએ સુધરી ગઈ છે, તે ખરી વાત ! ! ”

“હારે ! હું એને ત્યાં ગયો, પણ મને મોં સરખું બતાવ્યું નહીં, અને દિવાનખાંનીમાંથી નીચું બેઠાને આડી ગઈ ! બહુ કે તે તારાજ નહીં ! હું તો એની રીતભાત બેઠાને તારાજ થઈ ગયો ! વળી એના પતિપર પ્રેમ એવો દેખાયો કે, મારી આંખ થઈ કે તારાએ તમામ દુરગુણ તણ

સદગુણ ગ્રહણ કરી પા છે । ચિતાના પતિની શ્રેયમાં સદા તત્પર રહી પતિવ્રતપણથી હવે તો તે વતે છે । અને એનો પતિ પણ એ પાત્રતમાં તો આરે જોડે એનાં બહુજ નખાણ કરતો હતો । ” નરવરે તોષ મારી ।

“એના પતિએ એને સુધારી હતી । કેમકે સ્વતંત્રદાસ બહેનો ગણેલો ને કોશિયાર છે, તેથી ધીમે ધીમે તારાને રસ્તાપર લાવી નાંખી હતો । નહીં તો તારા કદી સુધરે એવી આશા નહોતી । ” સુંદરમતીએ દરશાન્યું ।

“સામાના સમાપનમાં આઆપી ગમે તેવાં નકારામાં નહાસં સ્ત્રી પુરુષો સુધરી શકેજી । કહેવત છે કે ‘સંગ તેવો રંગ !’ સારાની સવળી સારીજ પાત । ” નરવરે જણાવ્યું ।

“તારે તે હવે તમે સ્વતંત્રદાસ પાસે જશો તો અને બધ રહેશે નહીં । ” સુંદરમતીએ કહ્યું ।

“પણ મારે ત્યાં રાજ જવાની જરૂર શી છે ? તેને ગરજ હોશે તો તે ધણીએ મારે બંગલે આવશે । ” નરવરે ભાવ ખાધો ।

“પણ હું કહું છું કે તમે હવે જાઓ । ” સુંદરમતી બોલી ।

“નારે ના । તમારાં જૈરાનાં ઢંગ નહાં । ત્યાં જાઉં, અને વંદી કોઇ આવી તને બબેરે તો તું વળી વહેંચાય, અને પરમાં નાહક કંઠાસ થાય । તેનાં કાંતાં ન જાયું એમાંજ શોભા છે । ” નરવરે ઉપરથી બાનાકાની ખતાવી ।

“હવે અને વહેંચ નહીં આવે । કેમકે હવે તો તેનો પતિ પણ પરમાંજ છેતી ! ” સુંદરમતીએ કહ્યું ।

“હીક છે । જોઇશ । બનશે તો કોઈ વાર જાઉંશ । ” નરવરે સજ્જડ બેઠકપરી ને અમાન ખતાવતાં કહ્યું । “પણ મારે સ્વતંત્રદાસનીએ શી દરકાર છે, કે તેને ત્યાં હોકેલા આવ્યા ! તેને સંત વાર ગરજ હોશે તો તે આવી આવશે । ”

“એવા વિનસમાં ને વિનસમાંજ તમારું બધું અગમ્યું છે તો । તે વિચારો તમને બાઇ સખાને ગણે છે, અને તમે વિનસમાં જાઓ છો । તારે તેને પણ હમારી શી પરવાહ છે ? તેમ શું તેને પુરું કરે છે ? । એ તો રનેહનો સંમંપ છે । મારે અરસપરસ પ્રીતિ રાખતી જોઈએ । એવા વિન તમને કદી મળનાર નથી । મારે બે એને છોડશે તો એમજ સમજાવે કે, વળી તમારો તથ્યો દહાડો આવ્યો । ” સુંદરમતીએ આગ્રહ કર્યો ।

“તારે લે તારે જાઉંશ । થયું હવે તો ? ” નરવરે કહ્યું ।

“સ્વતંત્રદાસ સાથે મળીને ચાલજે, અને એ જેમ તમને બધ તરીકે ગણે છે, તેમજ તમે પણ એને બાઇ તરીકે ગણજે । એની સાથે વેર રાખશો તો પછી એ તમને છોડી દેશે, અને દુર્લભમાં તમારે મારે એમજ કહેવાશે કે ‘એને તો કોઈ સાથે બનતુંજ નથી ।’ મારે કોઇ પણ પ્રકારે એ દુખાય નહીં તેમ એની સાથે વર્તજે । હા, વળી । ” સુંદરમતીએ સખત વાણી બોલી ।

“તારે શુંએ કહે તેમજ મારે ક્યાં કરું ? ” નરવરે ઉપરથી શરસામાં પુછ્યું ।

“એમજ સખત । એની એકઠવે આવશે, ને એની વાત માન્ય કરશે તો તમને કદી અડચણ નહીં આવશે । કેમકે માત્ર આજી પહેલીજ વાર એની રીત ભાત જોઇને મારી સંપુર્ણ ખાતિ થઇ ગયું કે, એ પુણ્યજ કાર્યજાને જલો સુર્ય છે । અને એ જો આક્રમક આવશે તો કંઈ નાંખી દેવા જેવી તો નહીંજ હશે । ” સુંદરમતીએ કહ્યું ।

“ વાર. વાર ! તેમ કરીશ ! હવે તો તને યાદ રહી ગઈ ! ” નટવરે કહ્યું “ જો તારથી તારા હુકમમાં રહેવાનું, અને ખીજી તરફથી તેનું મન સાચવવાનું ! એ પણ નીક પડે ! ”

“ પણ તેમાં તમારું જ સારું સમાવણું છે કેની ! ” સુન્દરમતીએ કહ્યું “ લો ત્યારે હવે હું જમી આવું છું. તમે એમને ! સુધ જતાં નહીં ! હું હમણાં સરખી જતીને આવીશ ! ” એમ કહી તેણી જમવા ગઈ.

નટવર જનમાં ખુશી થયો કે “ આ પણ નીક ધાર ગાડવાયો ! હવે તો તારાને રાજ મળશે ! એટલે તે દિલ્લહારની સાથે અમનચગનના બાંધા રહેશે જ નહીં ! વાત તો મન ગમતી થઈ ખરી ! વળી સ્વતંત્રતાસરું મન પણ તારાએ ફેરવીને મારે માટે ઉત્તમ વિચાર બેસાડ્યો છે, એટલે મારી સ્ત્રીને જોમ હવે બચ નથી, તેમજ સ્વતંત્રતામનો બચ પણ રહ્યો નથી ! વાહ વાહ છ વાહ ! તારાએ પણ ખુબ કરી ! ગમે તેમ કહે, પણ તારા તે તારા ! ધૃતરે તેને કાઢ અજળ પુતળી થઈ છે ! તેણી જોમ રૂપે રંગે રમણિક રમણું છે, તેજ પ્રગણે બુદ્ધિદેવી પણ તેણીના પર પ્રસન્ન છે ! આખાં કુખર્ધ શહેરમાં તેણીના જેવી સર્વ પ્રકારે યોગ્ય નારી ખીજી એક પણ હશે નહીં ! વાહરે તારા વાહ ! જો તું મનુષ્ય દેહમાં જન્મી નહીં હોત તો અચ્ચીત કાઢ મહાદેવી રૂપે તારી પુનઃ થાત ! ”

એટલામાં સુન્દરમતી જમીને આવી, અને બોલી “ કેમ, એકલા શું વિચાર કરો છો ? ”

“ વિચારે શાનો કરમનો ? ! હવે તો બગાસાં આવે છે ! આલો નિરાંતે નિદ્રા લઇએ ! ” નટવરે કહ્યું.

“ બહે ! આપ પધાને ! હું તો હમણાં જમી છું તે લગાર રહીને સુશ ! નહીં તો ખાધું પચે નહીં ! સુન્દરમતીએ કહ્યું.

નટવર તતજ સમન વાસે સંચર્યો, અને અરધો કલાક રહીને સુન્દરમતી પણ નિદ્રા લેવા ગઈ.

પ્રકરણ ૩૪ મું.

દોહરો

તારા ને નટવર હવે. પુનઃ કરે મહા પાપ,
બીક રહી નહીં દાઇની, રહ્યો નહીં સંતાપ !

બુગટું બેડું !

૨૫

તંદાસે નટવરને ત્યાં જમીને ઘેર ગયા પણ તારાની પાસે નટવરની અત્યંત પ્રસન્નતા કરતાં કહ્યું “ વહાલી, તુ કહેતી હતી તેજ પ્રમાણે નટવર ધણોજ મિલનસાર મિત્રતા કરના લાયક માણસ છે ! આજે તેજે મારી સરખા કરી છે. તેપરથી હું તો એટલે સુધી કહી શકું છું કે, નટવરના જેવો મિત્ર આજ સુધી મેં એક પણ જોયો નથી ! મિત્ર મળે તો એવાજ મળજે ! ખરેખરે ખાનદાની પ્રમા ! શું એની બોલવાની નમ્રતા, ને શું એની માયાળુ રીતભાત ! હું તે જોઈનેજ હક થઈ ગયો ! મને જમાડવાને એજે જેટલો આમદ કાપ્યો, તેટલીજ મારે માટે જમવાની તજવીજ પણ કરી અને મને સર્વ પ્રકારે સંતાપ આપ્યો ! ”

“ રાગિનાથ ! એ માણસને પણ લાયકીનાજો અને સબ છે ! તેમજ રાખાવે પણ સુખ છે ! ” તારાએ ટેકા આપ્યો.

“ એમાં કંઈજ શક નહીં ! ” સ્વતંત્રતાસે જણાવ્યું. “ એના જેવા બધા માણસનું પુરું તાકતારનું પુરું થાય ! ”

“પણ જાણે દુનિયા બલાઈની નથીની ! તારા બોલી “ભત્તો યાવ તે એ જોતા વધારે યાવ !”

“એ તો આપણને પહેલાં એમ લાગે ! પરંતુ અતે જતાં ભગવાનું બહુનું યાવ !” સ્વ-તંત્રદાસે કહ્યું, અને પછી શત્રિ વિશેષ વધી જવાથી બંને જણ સ્થળ છોડી ગયાં. બીજા દિવસે સ્વતંત્રદાસ ઓરીસમાં ગયા પછી તારાએ રામા સાથે નટવરને કહાવ્યું કે “તમને શેઠ બે લાગે છે !”

“રામાએ તે પ્રમાણે કહાથી નટવરને મુંઝરમતીએ કહ્યું “જાઓ કંઈ કામ હશે !”

“પાછલા પદોરના જમણ !” નટવરે કહ્યું.

“વાહ ! હમણાં જતાં થું યાવ છે ! અત્યારે માણસ મોકલ્યો છે તે કંઈ વાત કરવી હશે માટે જાઓ !” મુંઝરમતીએ જણાવ્યું.

નટવર તરતજ ગાડી બોલાવીને તારાના ઘર તરફ જવા નીકળ્યો, અને રામાને ગાડી ઉપર બોલાવવાની સાથે બેસાડ્યો. ઘર આવતાંજ નટવર ઉપર ગયો, અને તારાએ તેને તરતજ આનંદથી વધાવી લેતાં પ્રદુક્લિત વદને કહ્યું “પધારો ! પધારો ! મોંઘા માણસ, પધારો !”

“મોંઘા માણસમાં તું કે હું ?” નટવરે પુછ્યું.

“તમે મોંઘા મા મ ગયાઓ ! કેમકે તમે ઝોટા લોક !” તારાએ કરાણી કરી !

“ઝોટા માણસ તો તારા પેલા મગનજાણ શેઠ !” નટવરે મરગટમાં કહ્યું.

“ત્યારે લોક હવે હું ખરેખરે કહું ?” ઝોટા માણસ તમેએ નહીં, હું એ નહીં, ને મગને નહીં, પણ પેલી તમારી નાયાબજી ! હવે તો થયું જી !” તારાએ હસીને કહ્યું !

“એમ કે ?” હુચ્ચી ! નટવરે તારાના ગાલપર વહાલતું ચીમટું દબાવે કહ્યું “કેમ હજી મરકરી હા થયા નથી કે ? !”

“તમારા જેવા મારા હૈયાના હાર ને પ્રેમના પાત્ર મળ્યા, અને તમારી સાથે હસું બોલું નહીં તો કોની સાથે હસું બોલું ? !” તારાએ જણાવ્યું.

“એક વાર નહીં પણ સાત વાર હસવા બોલવાનો તને હક છે ! ! નટવરે જણાવ્યું “હે તમાં તું ને કહેશે તે હું પણા હૈયથી માંબળીશ, અને તારી ગમે તેવી વાણી પણ મને મધુની લાગશે ! તને “પ્રજાપાત્ર” છે ! તારી મરજમાં આવે તેમ બોલ !” નટવરે જણાવ્યું.

“વાઈ પણ હવે ગઈ કાલની રાતનાં સમાચાર તો કહો ! તમારા મિત્રે તમને કંઈ ખીજ વાત કરી ખરી કે ?” તારે એ પુછ્યું.

“કંઈજ નહીં ! માત્ર મગનનાં ગપ્પાં ચાલ્યા કીમાં !” નટવરે કહ્યું “પણ મારે ત્યાં આવ્યા પછી મારે માટે એ સંતોષ પામ્યા કે નહીં ? !”

“અરે, એ તો તમારી સરભરાથી ઝોટલા હરખાઈ ગયા છે કે કંઈ કહેવાની વાત નહીં ! તમારે ત્યાંથી આવ્યા પછી સુતાં સુઈ તમારાં વખાણ કર્યા કરતા હતા, અને તમારી સાથે રનેહ ચયાથી જાણે ન્યાહાજ થઈ ગયા હોય, તેમ બતાવતા હતાં !” તારા બોલી.

ત્યારે ઠીક થયું !” નટવરે જણાવ્યું “અને માસી સ્ત્રી પણ એમની મિત્રતા થયાથી રજી ખુશી થઈ છે, અને મને ટોડી ટોડીને કહ્યું છે કે એમને કરી જોડતા નહીં, ને રોજ એમને ઘેર જાએ ! અત્યારે ઉપરથી તો મેં તેણી આગળ બહીં આવવા માટે આનાકાની કરી, પણ તેણીએ મને જોર જુલમથી બહીં મોકળા છે ! અને તેં રામા સાથે એમ કહાવ્યું કે “શેઠ બોલાવે છે” તે ઠીક કીધું ! કેમકે તેણીએ તે પરથી એમજ માન્યું કે “સ્વતંત્રદાસજી બોલાવે છે !” એજ પ્રમાણે તારા પતિની ઝેરહાજરીમાં મને કહાવતું !”

“તે કંઈ મને શિખવતું પડે તેમ નથી !” તારા બોલી “પણ તમારી સ્ત્રીએ હવે આ-

વસતી રજા આપી છે, એ કામ હીક થઇ ગયું ! હવે તમને પણ માઇ વાતનો ભય રહેશે નહીં !” તારાએ જણાવ્યું કે “ જો દાહડો તમારું મોં હું જોઈશ નહીં; તે દાહડો મને કાળ જેવો લાગશે, તે છુને કંઈજ ગમશે નહીં !”

“ રોજ આપણાં બધાં તારાં પાડપડોશીઓ વહેવારી તો પિંડા થશેની ? ! ” નરવરે સંકા બતાવી.

“ એ વાત પણ ખરી છે ! પણ ત્યારે આપણે કેવી રીતે રોજ મળીશું ? ! ” તારાએ સુચના કરતાં પુછ્યું.

“ આપણે આઠ આઠ દિવસે મળીશું ! ” નરવરે, જણાવ્યું “ શું કરીએ ? લાવાર ! એ તો રહેજે બાવો બ્રહ્મચારી ! ”

તારા આ સાંભળી વહેમાઇ ! તેણીએ જણ્યું કે ‘ હજીએ એમને કોઇ નાયકનું લપડું હશે, અને તેથીજ રોજ આવવા માટે આનાકાની કરતા હશે ! ’ આવી રીતે વહેમાઇને તેણીએ પુછ્યું “ ખરી વાત ! તમને તો આઠ દાહડાને બદલે આઠ વરસો મળે તો પણ આપે ! કેમકે તમારે ક્યાં ગામમાં બીજી રાંડોના ટોડા પડ્યા છે ! પણ મને તમારા વિના એક દાહડોએ નહીં ચાલે ! કારણ હું માત્ર તમનેજ દેખી રહી છું ! ”

“ એ વળી આડી વાત કરવા માંડી ! નરવરે લગાર કોપમાં કહ્યું “ હું કપટ રહિત વાત કરી પુછું છું ત્યારે તું આહું પાડે છે કેની ? ! મેં તો માત્ર પાડપડોશીઓની બ્લીકને માટે આઠ દાહડે મળવાનો વિચાર જણાવ્યો, અને તે પરથી તેં અવજો અર્થ ઉઠાવી અવળી વાત કરવા માંડી હજી તારાં મનનો મેલ તો જેમનો તેમજ રહેશે ! અને બધાનું ઓસડ થાય, પણ વહેમનું ઓપક કરી ન થાય ! નરવરે કટાક્ષમાં કરીને કહ્યું.

“ ત્યારે શું તમે એકીનગી કહે : છો કે હવે તમે કોઈ દાહડો રાંડોને ત્યાં જતાંજ નથી ? ! ” તારાએ પુછ્યું.

“ એકીનગી તો શું પણ મારાં વહાલાંના સમ આપને કહું છું કે તારા શિવાય કોઈ તરફ મારી પ્રીતિ નથી ! અગરજને મારો સ્ત્રી અને ગમે તેટલી ચાહે છે, તો પણ જો પ્રીતિ તારા પ્રત્યે રહે છે તેમાંનો સોમો ભાગ પણ તેણીનાપર નથી ! બીજું વધારે શું કહેવરાવવા માગે છે ? ! ” નરવરે પુછ્યું.

“ ત્યારે તો હવે તમાની વાત સત્ય માનું છું ! ” તારાએ કહ્યું “ પણ આપણે રોજ મળી શકીએ તેને માટે વરલી તરફ એકાદ બંગલો બાંડે રાખે તો કેમ ? ! ”

“ તેમ પણ બીજી શકશે ! એમાં તે શું મોટી વાત છે ! સો બસો રહિયા બાંધ થશે એજ કેની ? ! તેની કંઈ વિચાર નથી ! ” નરવરે કહ્યું “ પણ તારાથી ત્યાં સુધી રોજ આવી શકશો ! ”

“ હા ! હું રોજ આવીશ ! તમા ! મિત્ર ઓશીસમાં ગમા પછી બપોરના બારથી ત્રણ સુધી ફરોજ હું ત્યાં રહી શકીશ ! પણ તમને તમારી સ્ત્રી તરફની અડગણ હોય તો તમે જાણો ! ” તારા બેઠી.

“ મારી સ્ત્રી તરફની તો મારે હવે કશી અડગણ રહી નથી ! ” નરવરે જણાવ્યું.

“ ત્યારે તો તમે બંગલાનો બંદોબસ્ત કરો આજે ને અજે ! ” તારાએ તાકીદ કરી !

“ હમણાંજ હું તે તરફ જઈ છું, અને એકાદ ખુલ્લામાં બંગલો નકલી ફરતીને બાંધે તારી તરફ આવું છું ! ” નરવરે જણાવ્યું.

“ પણ જરૂર પાછા આવજો ખરા ! ” તારાએ કહ્યું.

“ હારે, હમણાં આવીશ ! ” એમ કહીને નરવરે માડીમાં બેસી વરલી તરફ ગયો ત્યાં

એક ખુશાનો ખમ્મો આવી જણાયાથી તે ગાદીમાંથી ઉતરીને તે બંગલામાં ગયો. અંદર એક મેયો બેઠો હતો, તેને નરવરે પૂછ્યું “એ બંગલા આવી હે ?”

“હાં સાગ, આવી પણ હે.” એવાએ જણાવ્યું.

“એ બંગલામાં માલીક કોન હે ?” નરવરે પૂછ્યું.

“માલીક તો એક ખોળ શેઠ હે ! મગર આપડું બાટે રમના હોયે તો વહાણે મહેતા આપા દય ! કહે! સુધારે !” એવાએ પૂછ્યું.

“અચ્છા ખોલાવ.” નરવરે જણાવ્યું, અને એવો તરતજ મહેતાને બોલાવવા ગયો. હરખાંન નરવરે બંગલામાં ફરીને તે જોયો એટલે મહેતા આવી મહેતાએ. તેને નરવરે કહ્યું “મહેતાજી આ બંગલાનું ખાટું ચું છે !”

“હોહોહો! શિયા છે શેઠ.” મહેતાજીએ કહ્યું “પણ આપને થોડા કાલા માટે જોઈએ છે કે નાથુકને માટે ?”

“નાથુકને માટે :” નરવરે જણાવ્યું “માટે કંઈ બાકું ડિરાંવતે કરી આપો તો લઈ.”

“બાકામાં તો ટુકી બદામનો પથ્થુ ફરક નહીં પડે શેઠા તમારે જોઈએ તો રાખો કે જોઈએ તો નહીં રાખો !” મહેતાજીએ જણાવ્યું.

“ત્યારે એના માલીકને મને મેળવશો ?” નરવરે પૂછ્યું.

“માલીક બહાર ગમ રહે છે, અને મનેજ અપદ્યાર આવી ગયા છે.” મહેતાજીએ જણાવ્યું.

“ત્યારે તમે કંઈ બાકામાં રહેત કરો તો હું તમને ખુશી કરીશ !” નરવરે જણાવ્યું.

“નહીં શેઠ, તેમ નહીં બનશે ! મારા શેઠનાં પરામાં તુકલાન કરીને મારી મતલબ કાઢવાની વાત મારી પાસે નથી ! એ બીજા નિમકકરમ મહેતાઓનું કામ છે હું તો સત્તાવીસ વરસ થયાં એમની આફરી કંઈ છું, પણ તેરી ધાનત મેં કદી કરીજ નથી ! અને તેથીજ મારા શેઠના પુત્રથી હું સુખી પણ છું ! માટે બાકામાં તો કંઈજ એછું કરાશે નહીં ! તમરો મરજમાં આવે તો રાખો, નહીં તો નેવી ખુશી !” મહેતાએ સાદા કદી દીધું !

“તો ત્યારે લખા આપો !” એમ કહી નરવરે ફરીઆ હોહોહોનો નોટ ગજવામાંથી કહાડીને આપી, અને મહેતા પાસેથી બીજા લીધુ તથાતે ને પોતે પણ બાકાનું ખાટું પાડી આપ્યું, અને કહ્યું “કાવથી અમે કપાને લઈશું.”

“બલે શેઠ ! તમારે જોઈએ તો આજથી આવો !” મહેતાએ કહ્યું.

પછી નરવરે ત્યાંથી પાછો તારા પાસે આવ્યો, અને બંગલો સંખ્યાની વાત વિદિત કરી. તારા તે સાંભળીને અત્યંત ખુશી થઈ, અને બોલી “ચાલો ડીક થયું ! કલથી રોજ બંગલોના આર વાગે તમે ત્યાં આવજો, ને હું પણ ત્યાં આવીશ; પણ મને બંગલો ખરત નથી તેનું કેમ કરશો ? ! આપણાંથી સાથે તો કંઈ જતારો નહીં !”

“મરા થોડાવળાએ બંગલો જોયો છે, તેથી તે તારો ગાડી હકશે, એટલે તને આવવાને હરકત રહેશે નહીં !” નરવરે જણાવ્યું.

“એ ડીક છે !” તારા બોલી “ખુબ ડીકમત કહાડી !”

“એ ત્યારે હવે તો હું જઈશ, ને કામે ત્યાં આમમ હવે તો મળીશ !” નરવરે જણાવ્યું.

“પણ તમારા થોડાવળાને ત્યાં મોહાવરાને મુજતા નહીં તારાએ કહ્યું.”

“તે કેમ કહ્યું ? !” નરવરે જણાવ્યું “પણ વાર તારા, પેલા મગનના આ સમાચાર છે ! તે તો કંઈ હમણાં જાણુતોજ નથીને ! !”

“ ના, કંઈ દેખાતો તો નથી ! ” તારા બોલી “ એની લગાર તપાસતો રાખજો કે એ શું કરે છે ને ક્યાં ફરે છે ? ! એને બહુ સમાવતા જરૂરેયનું છે ! નહીંતો એ વળી કાંઈ નવો પ્રયત્ન કરી આપણને હેરાન કરવામા ચુકશે નહીં ! ”

“ હવે આપણને કહી છેડવા નહીં આશો ! કેમકે મેં તેને પુરેપૂરી ખાતરજમા કરી આપી છે, અને તેથી એ પોતે પણ મનમાં સમ છંગ્યો હશે કે “ એ લોકોને છેડવામાં સાર નહીં ! ” એટલે હવે આપણી સાચું આવે, એવો સંભવ નથી ! ” નટવરે જણાવ્યું “ અને વળી મેંતો એમ પણ સાંભળ્યું છે કે, એણે હવે તમામ દંડ તથા દર્દ લઈ ગામનો ધંધો પણ મુકી દીધો છે, અને હવે તો વેપાર રોજગાર કરે છે, કોટમાં એક ચરસ ઑશીસ કલાકી છે, અને મોટા વેપારી થઈ પડ્યો છે ! તેથી હવે તેનું મન માર વેપારમાંજ િંટળાવવું રહે છે, અને કોઈની તેવી નહારી સોચત પણ નથી ! માત્ર કામ ધંધા સાથે વાત ને વિચાર ! ”

“ એમ કે ? ! ” તારાએ કહ્યું “ ત્યારે તો તે ઠેકાણે પડ્યો, કેમ ? ! ”

“ હાસતો ! ” નટવરે બળાપો દરતાં કહ્યું “ તે તો ખારી મઝાથી ઠેકાણે પડ્યો, અને હું વચમાં રમડી મુઝો ! ”

“ તમે રમડયા શાને ? ! તમારી પાસે ક્યાં પુંછ નથી ? ! તમારે તો આછ પીને મજા કરવાનું છે ! ” તારાએ કહ્યું.

“ મજા શાની વહાલી ? ! બેઠાં ખાતાં ઢાઢાણ પહોંચે ? ! ” નટવરે જણાવ્યું.

“ અરે તમે હીમમત શા માટે હારો છો ? ! તમારી ને ખારી પુંછ બેગી કરેશું તો આપણાં છવતાં સુધી મનગમતી મજા કરીશું ! ” તારાએ કહ્યું “ અરે ચાર ઘોડાની ગાડીએ ફરેશું તોએ ખુટશે નહીં ! ”

“ પણ તારી પુંછ વાપરનાર તો સ્વતંત્રદાસ બેઠો છેની ? ! ” નટવરે પુછ્યું.

“ તેને હજી મેં તિબેરીની ચારી સોંપીજ નથી, અને તેને ખબર નથી કે, ખારી પાસે શું છે ને શું નહીં ! મેં હજી તેનાથી છાતું રખ્યું છે ! ” તારાએ જણાવ્યું “ અને તેમણે તે જણવાની છતાસા પણ કહી બતાવી નથી ! તે તેમનો પચાર લાવે છે તેમાંથી પોતાનાં કપડાં લતા ને મજા ખરચ કરે છે, અને તેમ કરતાં તેમની પાસે પણ મચે છે, અને હર માસે અમુક રકમ બેંકમાં જમા કરાવે છે ! ”

“ પણ તરી પાસે કેટલીક પુંછ હશે ? ” નટવરે પુછ્યું.

“ એ બધી પંચાત હવે તમારે શા માટે જોમએ ? ! જો છે તે માફ મન સમજો છે ! ” તારા બોલી.

“ જો તારે એટલી જુદામજા કેની ? ! નટવરે કહ્યું “ અજાત કપટી તો ખરી, હાં ! ”

“ શો ત્યારે કહું ? ” તારાએ પછી તરતજ કહી દીધું કે “ ખારી પાસે સધળા મંળને ફોક લાખનો છવ છે ! ”

“ એમ કે ? ! ” નટવરે તાજુબ થઈ બોલ્યો “ તેં પણ ઠીક સાચવ્યું ! ”

“ તેમાં વળી તમે મારં થોડું ખરાબ કીધું નહીંતો તેટલો વધારો હોત કેની ? ! મેંતો તમને પોતાને વાપરવા કેટલુંક આપ્યું, ત્યારે તે તમે પ્રેમુકામ કીધું ! ” તારાએ પછી પુછ્યું. “ ત્યારે તમારી પાસે કેટલોક છવ છે તે તો કહો ? ! ”

“ વહાલી તારા ! હવે તબન ખાલી થઈ ગયો છું, અને મારે માથે તો ચોર એ લાખ રૂપિયાનું કરજ થઈ ગયું છે ! ” નટવરે કહ્યું. અગર જો નટવર પાસે હજી ચાર પાંચ લાખનો છવ હતો તો ખરો, પણ તારાને ચીરખા માટે તેણે પોતાનાં ખોટાં રકબાં રક્યાં !

તારાએ તે સાંજનીને ઠણું હાથ દબાવ્યું એ કારી મુક્યું તો મુક્યું, પણ ચાલું કરજ પણ રહ્યું ! અરેરે તને કેવા અકબળા દુરભા ! કંઈ વિચારજ છાપો નહીં ? ! એકદમ ઉદ્વેગ કરતે હું કે વખતમાં કરજદાર થઈ ગયા ! તેમાંજ દમણાં તમારૂં સરીર પ્રથમ કરતાં મુકાઈ મુક્યું છે ! હવે મને સમાનયું ! પછાતી બળતરા એવીજ છે ! ” એમ કહી તારા વિચારમાં પડી ગયા !

“ વહાણી ! બળતરાની તો શું વત કહું ? ! કરજના સંતાપમાં ખાગતું ને પીવાતું કંઈ મુક્યું નથી ! મને સિંચળ થઈ ગયો છું ! અને જો માનનાસઓ અપાનક મહી આવશે તો મારે તો આત્મધાત દરવાનો વખત આવશે ! ” નટવરે જુલામ મુક્યો !

તારા આ સાંજળી ચમકી ! તેણી ગભરાઈ ! અને બોલી “ એ શું નામરદાઈ ને બાપમાપ-જુલાની વાતો કરો છે ! દિશ્મત રાખો ! ”

“ મારા પછસા વગર દિશ્મત રહેજ નહીં તો ! ” નટવરે નિર્મોહ્યપણે કહ્યું.

“ પછસા પછસા ” શું કરો છે ! પછસા કાણ છાતીએ બાંધી ગયું છે ! મારી પાસે જે છે તે તમ ફેજ છેની ! એમાંની તમારૂં કરજ પતાવી દેજો, અને બાકીની રકમમાંથી શેરા લઈશું ? અગર બીજી રીતે બ્યાજે ફેરવીશું ! તો પણ આપણો અરબ ખાસી રીતે નીકળશે ! ગભરાઓ નહીં તમે મરદ થઈને દિશ્મત હારો તો મારા જેવીના શા હાથ થાય ? ! ” તારાએ કહ્યું.

“ ભારે રૂપિયા ત્રણ લાખ જે મને આપે તો હું કરજ મુકવી આવું ! એટલે ધણી તારી સંજે નિરાતે બેઠામ ! ” નટવરે કહ્યું.

“ હો, લઈ જાઓ ! ” એમ કહી તારાએ તિર્નેરી ઉધાડીને અંકઃથી રૂપિયાની નોટા કઢાડીને નટવરના હાથમાં આપી, અને નટવરે તે ગણી લીધી, અને કહ્યું “ હું આ રૂપિયા બરોતે પછી બનશે તો સાંજે આવીશ, અને નહીં તો આપણા હરાવ પ્રમાણે કાલે મળીશું ! ”

“ હા, પણ જોજો સગાજાને ! રૂપિયા ચોક્કસાઈથી લઈ જાઓ ! ” તારા બોલી.

“ તેની શીકર કરવી નહીં ! ” નટવરે કહ્યું, અને પોતે તરતજ ગાડીમાં બેસી પોતાના બંગલા તરફ પાછો વળ્યો ! રસ્તે વિચાર છાપો કે “ આલો, એ પણ કીક થયું ! મારી પૂંજ અર-ધી થઈ ગઈ હતી, તે હવે આપા ધોડીક તો પુરમ જશે ! એટલે કંઈ દરકત નથી ! અને લજ તારા પાસે સાત આઠ લાખનો હજ છે તે પણ ધીમે ધીમે આવી લઈશ ! ” એમ વિચાર કર-તો તે પોતાને બંગલે જઈ પહોંચ્યો.

“ કેમ પ્રાણનાથ, તમને તો બહુ વાર લાગી કંઈ ? ! ” સુંદરમતીએ પુછ્યું.

સ્વતંત્રતાસ સાથે ઓશીમમાં ગયો હતો ! ” નટવરે જણાવ્યું “ અને મને કહ્યું છે કે રાજ ઓશીમમાં આપ્પા કરજો, અને પછી આપણે વિચાર કરોતે કંઈ ધંધા દહાવીશું ! ” : એટલે હવે તો મારે રાજ જમીને જવું પડશે ! ”

“ સારી વાત છે. ” સુંદરમતીએ જણાવ્યું “ ધરમાં બેઠાં શુદ્ધ ખમડે, માટે ઓશીમમાં જશો તો શુદ્ધિનો ખીસાવો થઈ કંઈ પણ ઉદય મુજશે ! ”

“ જઈશ ત્યારે ! કંઈ કુટકો છે ? ! બેઠાં બેઠાં ક્યાં મુધી ખાઈશું ? ! ” નટવરે કહ્યું અને પછી માહે પી સુંદરમતી તથા નટવર વાડીમાં ફરવા લાગ્યા.

“ સાંજાળ થયાં પછી સ્વતંત્રતાસ જમી ખાઈને નટવરને બંગલે આવ્યો. તેને જોતાંજ નટવર ગભરાયો કે “ રખેને એ મને મારી બીનાં દેખતાં કહેશે કે, આજે કંઈ દેખાયું નહીં ? ! તો ખચીત હું જુડો પડીશ, અને મારી બી વળી વહેમાશે ! ” એમ ધારીને તેણે અંદર જઈ સુંદરમતીને કહ્યું “ હું રસોડામાં બટનાં માથાપર રહી તજરીજથી રસોડા કરાવજે ! કેમકે બટની રસોડા કંઈ કીક થતી નથી ! મારે હું જે મરીમઆલો માથે રહીને નંખાવશે તો કીક થશે ! ”

એમ જણાવી નટવરે મુંદરમતીને રસોડામાં જ રોકી અને પોતે બાહાર આવીને જુએ છે તો સ્વતંત્રતાસે પુરતોપર આવીને બેઠો હતો । સ્વતંત્રતાસે નટવરને કહ્યું “ કેમ બાહર, આજે તો કંઈ દેખાયજ નહીં ? ”

“ આજારે જમીને આવનાર હતો, એટલે તો તમે જ આવી પહોંચ્યા । આજો એ પશુ ઠીક થયું । ” નટવરે કહ્યું “ આપણે હવે અહીં જ વાળું સાથે કરીશું । ઘેર કરીને તો આવ્યા છે ની ? ”

“ હું તો જમીને જ આવ્યો છું । ” સ્વતંત્રતાસે જણાવ્યું,

“ એમ શા માટે કીધું ? ! અહીં તમારે આપેથી ખુદી જવાનું હતું કે શું ? ! ”

નટવરે કહ્યું

“ તેમ નહીં, પણ જગવાનું તૈયાર હતું એટલે જમીને જ આવ્યો । ” સ્વતંત્રતાસે પછી ધંધાની બાબત વાત કહાડતાં કહ્યું “ બાહર, મારો વિચાર એવો છે કે, કંઈ ઉચ્ચ ઉઠવાએ; કેમકે નોકરી હવે મને પસંદ નથી, અને વેપાર વિના વિશેષ લક્ષ્મી મળતી નથી । માટે જો તમે મારી સાથે સામિલ થાઓ તો આપણે એક સારો, અને જેમાં જેખમ નહીં હોય એવો ધંધો પકડીએ । ”

“ મારો પશુ એજ વિચાર છે બાઈ । તમને સારો વિચાર થયો છે, અને હવે આપણે ધીમે રહીને વિચાર કરીશું, અને પછી કોઈ પણ લાયક ધંધો આરંભીશું. ધંધામાં જે મજા છે, તે નોકરીમાં નથી । ” નટવરે જણાવ્યું.

“ તમારું કહેતું સત્ય છે. નોકરી ને મુત્તામિશી ખરાબર છે । માટે હવે અઠ પંદર દાહાડામાં આપણે નિરાંતે બેસીને કયો વેપાર ચલાવવો તે નિર્માણ કરીશું. જુઓની પેત્રો મગન જ્યારથી જોશીસ કહાડીને બેઠો છે, ત્યારથી ન્યાહાલ થવા માંડ્યો છે । જોતજોતામાં તે કેટલો બધો વધી ગયો । ” સ્વતંત્રતાસે જણાવ્યું.

“ હા, મેં પણ સાંભળ્યું છે કે તે ધણો મુખી થઈ ગયો છે । ” નટવરે કહ્યું “ નસીમ શરે ત્યારે કંઈ વાર નહીં બાહર । ”

“ પણ ઉચ્ચ કીધાં વિના નસીમ શરે પણ ક્યાંથી ? ! ” સ્વતંત્રતાસે બોલ્યો.

“ તે પણ ખરબર છે ! ” નટવરે ડોકું હલાવીને કહ્યું મહેનત કીત્રા તગર લાભ ન મળે.”

એટલામાં નટવરને તેડું આવ્યાથી તે સ્વતંત્રતાસની રજા લઈ જમવા ગયો. દરમિયાન એક અંગ્રેજ પત્ર સ્વતંત્રતાસે વાંચવા લાગ્યો, અને થોડી વારે નટવર જમીને પાછો પણ આવ્યો. તેને જોઈ સ્વતંત્રતાસે પુછ્યું “ જોહો ! જમતાં તો કંઈ વાર લાગી નહીં ? ! ”

“ મને પાંચ મિનિટ થયે । ” નટવરે કહ્યું.

સ્વતંત્રતાસે મસ્કરીમાં જણાવ્યું “ ખરી વાત બાહર । પૈસાથીજ તમારું પેટ ધરાવવું રહે એટલે તમને જમવાનું પણ ઝાડું જોઈએ નહીં તો । પૈસાવાળા ઝડું જમી નહીં શકે । ”

“ હા બાહર હા । કયો મસ્કરી । ” નટવરે હસી પ્રકીને કહ્યું “ પણ પૈસાવાળાને વધારે પીડા હોય છે તો । ”

“ પૈસાવાળાને પીડા માત્ર પૈસો સાચવવાની । બીજી કંઈ પીડા નહીંની । ” સ્વતંત્રતાસે કહ્યું.

“ પૈસો સાચવવાનું કામ કંઈ થોડું મુશ્કેલ નથી તો । ” નટવરે જણાવ્યું.

“ તે વાત વાળખી છે । ” સ્વતંત્રતાસે બોલ્યો “ આજના કાળમાં લક્ષ્મીને જતી વાર લાગતી નથી, પણ આવતાં તો વાર લાગે । ”

એ વિષે અનેક મપાટા સપાટા ચલાવી સ્વતંત્રતાસે પાછો પોતાને ઘેર ગયો, અને નટવર તમા મુંદરમતી-તે પછી એકલાં કંઈ કંઈ વાતચીત કરતાં બેઠાં, મુંદરમતીએ પુછ્યું “ કેમ પછી કયો ધંધો કરવાનો વિચાર કીધો ? ”

નરવર સુપ રહ્યો, ને તોટયું બંડલ વિભેરીમાં મુખી દઇ કુચી પાછી પોતાના પગલામાં નાંખી, અને પછી તે અને સુદરમતી થોડીક વારમાં મુતાં, વિભેરીની આગળ નરવરે પોતાની પાસે રાખવાને મુક્તિ તો આપી મઝાની વાપરી !

:૦:

પ્રકરણ ૩૫ મું.

ઢોલગે.

બંગલામાં બને મળે, મેઝે આધી માર !

પણ નરવર સમજ્યાં નહીં ઠંઠું સાર !

સોનેરી ટોળીનાં પરાક્રમ !

નરવરે બાટે સમિલા બંગલામાં રોજ તારાને નરવર જવા લાગ્યાં બપોરના આરથી ત્રણ વાગ્યા સુધી બને નરવરો મહાજતાં સુદરમતી નરવર બાટે એમ માનતી હતી કે “ તે તો રોજ બપોરે સ્વપન મહારા પાસે આરીસમાં જાય છે ! ” એટલે નરવર નિરભયપણે રોજ બંગલે જઈ સકતો, અને તારાનો પતિ આરીસમાં જતો હોવાથી તેણીને તો કોઈતો હોકો ઘોઘોજ રહ્યો નહોતો તેથી બંનેને દરરોજ બંગલે મળવાનું ” કીક બની આવતું હતું !

અમરને બંગલો એકાંત હતો, અને આસપાસ માણસો કે ગાડી ઘોડાની આવજન પણ થતી નહોતી તો પણ દરરોજ તારા ને નરવરની ગાડીઓ અરે બપોરે ત્યાં જતી હોવાથી લીં-દીબળરમાં ફરનારા કેટલાક સોનેરી ટોળી વાળાઓ, જેઓ નરવરને ઘણી સારી રીતે ઓળખતા, હતા, અને જેઓ ધણાખરા ત્યાં ફરતા હતા, તેમને વહેમ ગયો. અમર ને તેઓ તારાથી અજાણ્યા હતા, તોપણ નરવરની આલમલણથી પુરા વાકેફ હતા, અને દરરોજ નરવરની આગળ કે પાછળ તારાની ગાડી માત્ર થોડીક મિનિટે આંતરે જતી આવતી હોવાથી તેમને સંપુર્ય સક ગયો કે “ જરૂર નરવરે કોઈ મહત્વની અને દરરોજ જોપાડી જાય છે ! ” એવા સક ઉપરથી તે ટોળી માંહેલા ચાર જણાએ નરવરને છુટવાનો ફરાવ કીધો, અને તેને બાટે એક દિવસે તેઓ કપડાં પહેરીને તૈયાર થઈ રહ્યા, અને જેની નરવર ને તારાની ગાડીઓ ત્યાંથી ચાલી કે તેવાજ તે ચારે દુકાનદારો ભાગની વિકટોરીયા કરીને તેમની પાછળ ગયા ! બંગલામાં નરવર ને તારાની ગાડીઓ પેઠી; અને તેમણે પોતાની ગાડી બાહારજ છેક દુર ઉભી રાખી, અને દુરથી બંગલામાં નરવર તથા તારાને પેસતાં દીઠાં ! બાહ તે ચારે જણા ત્યાંજ યોગ્યા ! છેક અદી ત્રણ કલાકે બંગલામાંથી તે નરવરો પાંચ નીકળ્યાં, એટલે તે ચારે જણા પાછા વિકટોરિયામાં બેસી લીંદી બળર તરફ પાછા ફર્યા, અને એક ખુણે રહીને તેઓએ મસલહત ચલાવવા માંડી:—

એકે કહ્યું “ બચ્ચા દાવ તો સગજ હાય આગ્યો છે ! નરવર પેસાવાળો છે, તેથી જો એને પકડીને મુદિપાક આપીશું તો જે માંગીશું તે આપસે ! ”

બીજાએ જણાવ્યું “ એવો સધર આસામી ફરીને હાય આવનાર નથી ! ”

ત્રીજો બોલ્યો “ એને કદી મુકયોજ નહાં ! ખમ ! જે ચાય તે ખરી ! પણ એને તો છુટયોજ ! ”

ચોથો બોલ્યો “ આપણે ખમએ મોટી છરીઓ પાસે રાખવી, અને ને ઉગારીને તેને ધાક આપીશું તો કામ ફોલ ! ”

આ પ્રમાણે આ ચારે જણાઓએ ફરાવ કરી બીજે દિવસે બપોરના તેઓ ચારે જણા

“तेजोंगे छरीजो नदवर तेषा तारातरद लखीने राजीन”

એક વિકટોરીયામાં બેસીને તૈયાર રહ્યા, અને જેવી તારા તથા નરવરની ગાડીઓ જતી જણાયા કે તેની તેઓએ પણ તેમની પુઠ પકડી. ત્યાં પ્રથમ નરવર ને તારા બંગલામાં ખુરશી. પછી તેમની પાછળ તે ચારે પણ બંગલામાં ચડી ગયા. નરવર ઉતારણથી દારૂ ચડી ગયો હતો, પણ તારા થીએ ધીરે ચડતી હોવાથી દારૂરખાજ તે ચારે તેણીને મળી ગયા. તારાએ નરવરને કુમ માડી. એટલામાં તે ટોળી માંહેલો એક જણ તારાને ઉચકીને ઉપર લઇ ગયો. બીજાએ બંગલાનાં બારણાં બંધ કરી દીધાં. ત્રિજાએ નરવરને બાથમાંથી પકડતાં નરવર કુમ પાડવા જતો હતો, એટલામાં ચોથાએ વળી તેના મોંમાં કપડાંના ડુબો સારી દીધા. અને પછી ચારે જણાએ છરીઓ કઢાડી ત્રાસ બતાવ્યો. બાદ ને બારણું દેવા ગયો હતો તેણે આવીને બંગલામાંથી એક મ્હોટું દોરકું સોધો કઢાડ્યું, અને તારા તથા નરવરના હાથ પગ મજબુત બાંધ્યાં, પછી ચારે છુટા ઉભા રહી, તેઓએ છરીઓ નરવર તથા તારા તરફ તાકીને રાખી. અને એ પ્રમાણે ત્રાસ બતાવ્યા પછી એક જણાએ નરવરનાં મજબૂત તપસી તેમાંથી આસરે દસ હજારનો માલ કઢાડી લીધો જેમાં હીરાનાં બટન પણ હતાં. એમ પ્રમાણે તારાના શરીર ઉપરનાં ને આદર્ય હજારના દાગીના હતા તે પણ કઢાડી લીધા અને પછી તે ચારે જણા ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા. તેમનો પતો લાગેજ શાનો?!

તારાને નરવરનાં હૃદય ધણાંજ ચચક્યાં. તેમના પેટમાં શક્ત્તિ ત્રાસ પેઠો. બંનેને બાંધેલા હોવાથી હોડતાર કોઇ મળે નહીં. આખરે તારાએ પોતાનાં હાંત વડે નરવરને બાંધેલાં દોરકાંની શેર ચાવી ચાવીને કાપી, અને નરવરે પછી છુટા થઇને તારાને છોડી. તેઓ તાબડોતપ ગભરાટમાં નીચે ઉતર્યાં, અને બારણામાંથી આસપાસ જેવા લાગ્યાં કે તે હરામખોરો છે તો નહીં? નહીં દેખાવાથી તારા બોલી “હવે આવે હાલે ઘેર જઈશું. ને કોઇ દેખશે તો શા હાલ થશે? માટે કંઈ તદ્દપાર કરવી જોઈએ.”

નરવરે કહ્યું “તને તો તારે ઘેર કોઇ પુછતાર નથી, પણ મારે મ્હોટો સંતાપ થયો છે.”

“ત્યારે તમે પણ હાંલ મારે ઘેરજ આવો, અને ત્યાં નાહી થોડને પછી તમારે ઘેર જાવો. તારા બોલી.

“એ પણ અશકર છે.” એમ કહી બંને બાહાર નીકળ્યા, અને પોત પોતાની ગાડીઓમાં બેસીને બંને જણાની ગાડી આગળ પાછલજ ચલાવી. તારાનું ઘર આવતાં તારા કટપટ ગાડીમાંથી ઉતરીને ઉપર ચડી મઠ, અને તેની પાછલ નરવર પણ હાંલેલો હાંલેલો થઇને ઉપર ગયો. બાદ નરવરને માટે તારાએ ગરમ પાણી મંગાવ્યું; અને નરવરે બીજું ધોતીયું બદલી નાહીને પોતાનું શરીર સાફ કીધું. પછી નરવરે કહ્યું “બીજું તો કાંઈ નહીં પણ મારાં હીરાનાં બોરીયાં મારી જી નહીં દેખશે તો તેણી વંદેમાશ્રે! માટે—”

તારાએ કટ કહ્યું “હીરાનાં બટન મારી પાસે તમારાં હતાં તેથી પણ વધારે સારાં છે, માટે લો કઢાડી આવ્યું.” એમ કહી તારાએ પોતાની ત્રિજેરી ઉધાડી અંદરથી હીરાનાં બટનનો સટ કઢાડી આવ્યો, ને નરવરે પોતાનાં બટનનાં છિદ્રમાં ધોરવી દીધો, અને કપડાં બંધી નાંખીરાપડીય કરી ગાડીમાં બેસી પાછો પોતાને બંગલે ગયો.

મુંદરમતી આ સમયે બહારજ બેઠી બેઠી એક પુસ્તક વાંચતી હતી. તેણીએ નરવરને ગાડીમાંથી ઉતરતાં દેખતાંજ કહ્યું “કેમ, આજે તમારે કપાળે ચાંદલો નથી? બુસી નાખ્યો શું?!”

“ભુલાઇ ગયો હતો.” નરવરે જણાવ્યું અને અંદર કપડાં ઉતારતા ગયો. તેની પાછળ

મુંદરમતી પણ ગઈ ! માયાની પાલકી નરવરે ઉતારી એટલે મુંદરમતીને તેનું માથું પણ બીનું લાવ્યું, ને તેણીએ પુછ્યું “ પણ તમારું માથું બીનું કેમ છે ? ! ”

નરવરે જાણ્યું કે “ હવે એ બધીએ બામતો માટે પુછપરછ કરી, માટે એને હવે સ-પણું જીવિતથી અનુષ્ઠાન પદ્ધતિ સમજાવી દઈ ” એમ વિચારી તે બોલ્યો “ એ તો આજે એક દેસ્તદાર સાથે તોફાન ધણું કર્યું તેથી એકલો તો ચાલી ગયો કે પરસેવો છુટ્યો, અને માયાના વાળ ને આખું શરીર પરસેવાથી બીનું જાયું ! ”

“ એટલું બધું તે તોફાન ? ! ” મુંદરમતીએ તાણુપ થઈ પુછ્યું,

“ અરે એ તો એક બડી મજા પડી ! ” એમ કહી નરવરે એક ચોક્કાસ વાત બોલ-વાની કહ્યું કે “ આજે બપોરે સ્વતંત્રદારની ઓફીસમાં એક દેસ્તદાર આવ્યો ! તેણે મને લ-ખાર જોરમાં “ સેકહેન્ડ ” કરી ! ત્યારે મેં કહ્યું કે જોયું તમારું જોર ! માત્ર “ સેકહેન્ડ ” કરવામાં જોર અજમાવો છો કે ? ! એ તો દૂરની લડીએ તો ખચર પડે કે કોલું જોર વધારે છે ? ! આ પરથી તે બોલ્યો “ એમ છે કે ? ! ફુટતી, કરવી છે ? ! આવી જાઓ ત્યારે તો ! ” એટલે પછી મેં પણ કીધું કે આવી જાઓ ! પણ જીવે તેને શયદો શો ? ! ત્યારે તેણે કીધું “ જો તમે જીવો તો મારા હીસનાં બારે બટન તને આપીને તેના ખડવામાં તમારાં આ હલકાં બટન હું લેઈ ! ને હું જીવું તો કાંઈ નહીં ! ” આ સરત મેં કબુલ રાખી ! કેમકે મારાં બટ-નના સાધારણ હીસનાં હતાં, પણ તેનાં બટન ધણું કોમતી હતાં, અને વળી સરત પણ મારા લાભનીજ હતી ! પછી કપડાં બેળાંજ અમે ફુટતી લટ્યા ! તેમાં હું જીવ્યો ! એટલે તેણે પોતાનાં બટન મને આપ્યાં, અને મેં મારાં બટન તેને આપ્યાં ! એવી મજા થઈ ગઈ ! ”

“ માહરે તમારી મજા ! એમ કરતાં હાથ ઠાંટિયો બાંધી ગયો હોત તો મજા તો અવળી નીકળત કેની ? ! ” મુંદરમતીએ જણાવ્યું.

“ અવળી તો નીકળીજ ! કેમકે અત્યારથીજ માફ પડું દિલ તોડાય છે ! ચાક ચઢી ગયો છે ! અત્યારે ખચશે નહીં ! આજે સુધ પણ વહેલો જઈશ ! કેમકે જીવ જીવે લોચ પોચ લાગે છે ! ” નરવરે પેલા ખંગલાની વાત ઠાંક દેવાની તકનીક કરી !

મુંદરમતીએ કહ્યું “ આજ પછી મને તેટલું હાંસલ હોય, તોપણ એવી નાદાની નહીં કરવી ! એમાંથી વખતે ખચાણી નીપજે !

“ બેશક ! હવે મને તો પસ્તાવો થાય છે ! નરવરે જણાવ્યું, અને પછી ઓરડામાં જ-ઈને પલંગ પર પડ્યો, ને પાટી પાસે પ્રગ દખાવ્યા લાગ્યો ! મુંદરમતી પણ તેની સામે એક ખુરસી પર બેઠી અને તેને કપડો દેવામાં કચર રાખી નહીં !

નરવરે અંદરખાને એક વાને ખુશી થયો, અને તે માત્ર એટલાંજ માટે કે, ખરી બનેલી ખાતા તે છુપાવી શક્યો, તેથી તે મનમાં દરખાવો કે “ આલો ! બાવળીને તો હાંક સમજાવી દીધી એટલે ચિંતામાંથી તો ઉગર્યો ! હવે થવાનું હોય તે થાય ! ”

તારાએ પોતાને ઘેરથી નરવરનાં વિદાયે થયાં પછી પોતાનું તમામ શરીર એક બીના મક્કા ભતી લુછી નાંખ્યું. ને માયાના વાળ તદત સાફ કરી નાંખ્યાં ! એટલામાં થોડીક વારમાં સ્વતંત્રદાર આવી પહોંચ્યો ! તેણે તારાને પુછ્યું “ કેમ વડાલી, આજે તમામ ધરેણું કાઢાડી નાંખ્યાં છે વાઈ ? ! ”

“ ધણા કાઢાડા થયાં માથું ચોળ્યું નહોતું, તેથી આજે માથું ચોળીને અત્યારે નાહી, અને તેથી ધરેણું કાઢાડી નાંખ્યાં ! ” તારાએ અવાજ્યું.

“ પણ ધરેણું વગર શરીર કેવું કર્યું લાગે છે ! પાછાં હવે પહેરી લે ! ” સ્વતંત્રદારે બોલ્યો કરી.

“ હવે સવારે પહેરીશ ! અત્યારે કાણ કહાડતું કરે ! ! ” તારાએ જણાવ્યું :

“ એમાં કહાડતું ચાલી છે વળી ! ! ” સ્વતંત્રદાસે કહ્યું.

“ વળી ત્રિજોરી કુદાડની પડે, ને પાછી ટેવી પડે કેની ? ! ” તારાએ આગળી બતાવી.

“ એટલામાં વળી ત્રિજોરીમાં પણ ધરેણું મુકી દીધાં ? ! ” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું.

“ નાદાતાં મુકીમાં ક્યાંદમાં મુક્યાં હોત તો ધરમાંથી કાણ લઈ જનાર હતું કે ત્રિજોરીમાં નાંખ્યાં તું પણ કેની છે ! ”

“ ત્રિજોરીમાં તો એટલા માટે મુક્યાં કે હવેથી એ બધાં ધરેણાંને બહાર ખીખાં છે તે પહેરવાં છે ! કેમકે પરમેશ્વરે આપ્યાં છે, ત્યારે વારા કરતી વાપરું તો ખરી ! ” તારાએ પોતાનાં અથમા કામીનાની વાત છુપાવી રાખવાને માટે વળી આ કળા કરી !

“ ઠીક ત્યારે કાલે પહેરજે ! ” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું. પણ સ્વતંત્રદાસને ખબર નહોતી કે તારાની પાસે ક્યા ક્યા કામીના છે ! પછી તેણે એ વાત પડતી મેલી, ને તારાને પુછ્યું “ ન-રવરલાલ આજે આઠવા હતા કે નહીં ? ! આજે કેમ જણાયા નથી વાંદ ? ! ”

“ કંઈ આઠવા તો નથી ! ” તારા બોલી.

“ ત્યારે રાખાને તેડવા ચોકલીશું ? ! ” સ્વતંત્રદાસે પુછ્યું.

“ એક દાહડો નહીં આઠવા તો શું હવે તેના વગર કાણું રંધાય છે ? ! આજે નહીં લો કાલે આવશે ! ” આ મુજબ તારાએ ના એટલા માટે કહી કે, નરવરનું શરીર ગરદાપેચ થઈ ગયેલું હોવાથી વળી તેને તરફી આપવાનું ઠીક નહોતું લાગ્યું.

“ સાહે ત્યારે માંડી વાગો ! આવશે કાલે ! ” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું. અને પછી રાત્રિ ચવાથી બોજન કરી સ્વતંત્રદાસ મોડી રાત્રિ મુઠ્ઠી કંઈ લખવા બેઠો, ને તારા ચાહેલો પકેલી મુઠ્ઠી ગમ્મ !

પ્રમાતે ઉઠતાંજ તારાનાં શરીર પર તારાએ પોતેજ દેટલાક નામ લાગેલાં જોયાં ! તેણી તે પરથી ચમકી કે “ હવે જે મારા પતિ અને પુછશે તો હું શું જવાબ દઈશ ? ! ” એમ ચિંતા કરતાં કરતાં તેણીને એક યુક્તિ મળી આવી, અને સ્વતંત્રદાસ પુછે ત્યારે તેને અમળવી દેવા માટે તે યુક્તિ તરફાર રાખી.

મોડી વારે સ્વતંત્રદાસ ઉઠ્યો, અને તારા તરફ તેની નજર પડતાં તારાનાં શરીર પર નાખનાં ચિન્હ જોતાંજ તેણે પુછ્યું “ કેમ વહાલી, આ બધું તારે શરીરે શું થયું છે વાંદ ? ! આ બધા નામ કેને માર્યા ? ! ”

તારાએ તક્યાર રાખેલી યુક્તિ આ વેળા વાપરતાં કહ્યું “ એ તો આજે મારાં દીસ પર આખી રાત ઉંદરોએ કુદાકુદ કર્યાં કરી હતી ! અ ર ર ર ર ર ! કંઈ ઉંદરનો આપણે ત્યાં જીવન છે ! કંઈ વાતજ કહેતી નહીં ! તોઆ એ ઉંદરોથી તો ! ”

“ ત્યારે રોજ રાતનાં ઉંદરવધ કેમ મુકાવતી નથી ? ! ” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું.

ઉંદરવધમાં પકડી પકડીને ઘણાંએ કહાડ્યા. પણ મુઆ જુદાંજ નથી તો ! ” તારાએ જણાવ્યું.

“ રોજ ઉપરાચાપરો પકડીને કહાડ્યા કરીએ તો ધીમે ધીમે જોહાં થઈ જાય ! ” સ્વતંત્રદાસે કહ્યું.

“ કંઈએ તો જોહા થતાં નથી ! ” એમ કહી તારા કાતણ કરવા બેઠી, ને સ્વતંત્રદાસ પણ મોંમાં કાતણ આવવા મંડ્યો.

નરેશ ચેતના કરતાં બાળે પલ્લે મોઢા ઉઠ્યો હતો. અમરને શત્રુના તેને તરાતરા નિંદક નહીં આવતાં તેનું શરીર તોડાયું હતું હતું. તે પશુ પાછલી શત્રુથી તે ખુબ જુઓ, અને છેક સવારના સાગરમાં પછી ઉઠ્યો. હાલથી પાછી કરી ખુબ મરમ પાછીએ નહાતાં કરી ચારી રીતે મેકમુન્ને લોચન કરીને બીજાં કપડાં બદલી નાર વાગ્યાને યુમારે તે તારા પાસે આવ્યો. તારાએ પુછ્યું “કેમ પાછું ! તમારે શરીરે કેમ છે !”

“કરીર તો બધું તડન બાંધી મધું છે, અને આખું કરીર તોડાય છે !” નરેશે કહ્યું.

“શરીર તોડાય તેમાં શી નવાઈ ! કાલે મુશાઓએ યોદ્ધાં હેરાન કીધાં ! એમનું સત્તાનાય બલ એમનું ! એ પાંચીઓને તો પોલીસમાં પકડાવવા બોલ્યો, અને સખત સખ કરાવવી બોલ્યો !” તારાએ ઘણા નિસાસા નાખીને કહ્યું.

“પોલીસમાં કાલની દહીકત નોંધાવીએ તો મુંબઈની પોલીસ એવી ચાલાક છે કે, તેઓને ગમે ત્યાંથી પકડવા પારે તો પકડી શકે ! પણ તેમ કરવામાં આપણી બનેલી દુનૈતી માયની !” નરેશે પ્રગ્લેતીનો ડર બતાવ્યો.

“તેજ પિડા છે તો !” તારાએ કહ્યું “પણ હવેથી બાહાર જવાની વાત રાખવી નહીં ! આપણું ઘરજ સાહે ! પણ તમે ધેર આવવાનો વાંધો લોહો, તેથી આમ થાય છે ! ને ધેરજ આવવાનું રાખ્યું હોત તો આટલી પિડા પડતે !”

“પણ ધરે આવવાથી તારાં પટોશીઓનો સંતાપ છેની વળી ! તેથી હું તો બહો આવતાં પણ અચકાઈ છું !” નરેશે ખુશાસો કીધો.

પટોશીઓની પિડાને રાહ પહોંચાશે ! પણ બહારની પિડાને પહોંચાય નહીં ! એ તો સાહે મધું કે આપણે જીવથી બચ્યાં ! નહીં તો તે લુચ્ચાઓ છરીઓ કહાડીને ઉભા હતા, ને આપણાં ખુન કરી નાંખતે તો આપણે જનથીજ જતેની કા” તારાએ કહ્યું.

“હારતો !” નરેશ બોલ્યો “એ તો આપણાં ઘરડાં વરડાંનાં પુન્ય ગણ કાલે આડે ચાલ્યાં !”

“એમાં કંઈજ શક નથી !” તારા બોલી “પણ તમારી જાંને તમારે માટે કાલે કંઈ વહેમ તો પડ્યો હશે !”

“વહેમ તો કંઈ નહીં, પણ મારાં કપડાં ચુચાચલાં બોમ્બને, અને શરીર મને તેવું બોમ્બને તેણીએ પુછપરછ ઘણી કરી. પરંતુ મેં તેણીને અવળું સધળું સમજાવી દીધું, અને તે પરથી પછી તેણી તો કંઈ વિશેષ બોલી નહીં ! પણ તારા પતિએ તારાં કામીનાની બાબતમાં તને કંઈ નહીં કહ્યું !” નરેશે પુછ્યું.

“મને પણ કહ્યું તો ખરુંજ તો, પણ મેંએ તેમને ઉંડુંચતું સમજાવીને વાત ઉઘાવી દીધી !” તારાએ જણવ્યું.

“એ પણ સત્તર આનાતું કામ થયું !” નરેશે કહ્યું “હવે મને રજા છે ? વળી કાલે પાછો મળીશ.”

“પણ કાલે જે બનાવ બન્યો તેને માટે મેં તો બાધા રાખી હતી કે “જે આ સંકટ-માંથી આપણે બનેને કશ્વર છોડવે, ને સાગોપાંગ ધેર પહોંચીએ તો સત્તરનારાયણની પુજા હું કરાવીશ, અને પુજા કીધાં પછી દુધ ને ધી ખાઈશ ! એવી મેં બાધા રાખી છે, અને તેથી તો આજે દુધ વગરની ચાહે પીધી, અને રોટલી લુખી ખાવી પડે, તેથી માત્ર ભાત ખાઈને ચલાવ્યું !”

માટે આજે ને જલને પુંજ તે કરાવવી જોઈએ ! ” તારા ભેલી.

“ પુંજ દારે ઓઝોજોજ કરવાની છે કેની ! ” નરવરે પુછ્યું.

“ નારે ! તમે ને હું સભોડે બેસીને પુંજ કરવી જોઈએ ! ” તારા ભેલી.

“ પણ મને તે વાતની ખબર નહીં હોવાથી મેં તો આજે ખાઈ લીધું છે ! ” નરવરે જણાવ્યું.

“ ત્યારે કાલપર રાખો ! કાલે બુખ્યા આવજો, અને અહાં આવીને પુંજ કરો ! ” તારાએ જણાવ્યું.

“ તારા ઘરમાં પુંજનું કેમ બની શકશે ! ! તારા પત્ની જાણશે તો ! ? ” નરવરે ચિંતા બતાવતાં કહ્યું “ અહાં પુંજની સામગ્રી કરતજ સ્વતંત્રદાસ પુછપરજ કરશે તો શું બચાવ દેશે ! ? ”

“ તે તો પણ હું ફેરી લઉંશ ! તમે તેની ચિંતા નહીં કરો ! પણ તમે કાલે અગીઆર વાગ્યમાં અહીં આવી પહોંચજો ! મારા બાંહેને એ પુંજ કરાવતાં આવડે છે, અને એજ બધી સામગ્રી તૈયાર કરી રાખશે ! ” તારાએ જણાવ્યું.

“ કીક છે. ” નરવરે કહ્યું “ પણ સ્વતંત્રદાસ આજે કદાચ મારે ત્યાં આવશે ખરા ! ”

“ કાલે રાત્રતા એ તો તમને સંભારતા હતા, અને તમને તેડ્યા મોડપતા હતા ! પણ મેં આજનું કે, તમે શાકયા પાકયા સુતા હશે, તેથી મેં માંડી વળાવ્યું. માટે આજે તો તેઓ જરૂર તમને મળવા આવશે ! ” તારાએ કહ્યું “ માટે ગમે તો, તમેજ એમને ઓશીસમાં મળવા જાઓ. ”

“ એમજ કરું છું ! કેમકે કાલે પણ નથી મળ્યો, ને આજે પણ જો નહીં મળીય તો એ અંધારી આતીને પૂછપરજ કરશે, અને જો મારી સ્ત્રી તે વાત સાંભળશે તો વળા તેણી વહેંચારી દે “ ઓશીસનું નામ કહને ક્યાં જતા હશે ! ” તો વળી તે વહેંચારી દવા થઈ શકે નહીં ! માટે ઓશીસમાં થઈનેજ હું મારે અંધારે જાઉં છું ! ” એમ જણાવી નરવરે આદરોઆદર સ્વતંત્રદાસની ઓશીસમાં ગયો, અને તેને જોતાંજ સ્વતંત્રદાસે પુછ્યું “ કેમ બાપ સાહેબ, તમારાં તો કરસન કંઈ દુર્લભ થઈ પડ્યાં છેને ? કાલે પણ કંઈ જણાયા નહીં ? ! ”

“ કાલે હું સતતા બેઠેજો હતો, અને હું તમારી રાહ જોતો હતો કે, તમે હમણાં આવશો ! પણ તમને કંઈ હેખાયા નહીં, ને વળી મને ગળે પડો છો કે બાપ સાહેબ ? ! એ પણ કીક થયો ! ” નરવરે હસતાં હસતાં જણાવ્યું.

“ હું તમને તેડ્યા મોકલવાનો હતો, પણ મેં વિચાર લીધો કે, અત્યારે હવે ચોંટને ક્યાં તરફી આપીએ ! ” સ્વતંત્રદાસે કહ્યું “ બોલો ત્યારે હવે બીજી શા ખબર છે ? પેલી આપણા ધંધા રોજગારની બાબતમાં શો વિચાર લીધો ? ”

“ તમે નિશંતે મળે ત્યારે વિચાર થાય કેની ! ! ” નરવરે કહ્યું “ સ્વીકારે વહેંચાજ આવજો, અને પછી એ ધરી બેસીને વિચાર કરીશું ! ”

“ કાલે ! મહોટા જુલોયા ! ” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું, અને નરવરે પછી રત્ન માંગી પોતાને બેઠે બેઠો.

સ્વતંત્રદાસ ઓશીસથી ઘેર આવ્યા પછી રામા પાંસે આઢે મંગારો. તેમાં વગર દુધની આહતો આજે તારાએ લીધો, ને દુધવાળો સ્વતંત્રદાસને આપ્યો, જે પછી સ્વતંત્રદાસે તારાને પુછ્યું “ કેમ વહાલી, વગર દુધની આઢે શા માટે પીએ છે ? ! ”

“ લગાર મને અપચા જેવું જણાય છે તેથી ! ” તારાએ દુધની બાધની વાત છુપાવી !

“ ત્યારે અંદર લગાર મરી ન આવવાને પી ! ” સ્વતંત્રદાસે જણાવ્યું.

“ મરીયા વળી મને મરમી જણાવે ! કેમકે મારું શરીર એવું છે કે લગભર મરમ મીજ આજે તો તરત મરમી જણાય ! માટે વચર દુધની આદે પીમાંથીજ કાઢેા યશે ! ” તારાએ વાત મેલવી !

સ્વતંત્રતાસે એટલેથીજ વાત અટકવી, અને થોડીવાર પછી તારાને સાથે લઈને તે વાણુ કરવા બેઠો ! તે વખતે પણ તારાએ માત્ર બાત ને ઘાનું પાણી લીધાં ! તે જોઈને સ્વતંત્રતાસે કહ્યું “ એકાદ આનહી ખાશે તો કંઈ હરકત નથી ? ”

“ આનહી પણ નહી પચે ! ” તારા બોલી; કેમકે તે ધીની અસાધ્યંથી હતી, અને ધીની પણ તેણીને બાધા હતી !

“ તારે તો કાથે ડોક્ટર પોપટભાઈની દવા લેજે ! તેમને તેજવીયું. ” સ્વતંત્રતાસે કહ્યું.

“ એ તો મરી જશે ! એટલામાં ડોક્ટરને શું મોઢાવશે હતો ! ” તારાએ જણાવ્યું.

“ આપણાં લોકોની જિજ્ઞાસુ છે તો ! ” સ્વતંત્રતાસે કહ્યું “ લગભર કંઈ ચામ કે ડોક્ટરની દવા લેવી જોઈએ ! કાંઈ પણ દરદને ઉગતાં ડહામણું જોઈએ ! પણ આપણાં લોકો જ્યારે દરદ બતાવે છે ત્યારે ડોક્ટરને બોલાવે ! પછી ડોક્ટર શું કરે ? ! ”

“ હવે આત્મારે તો ડોક્ટરને બોલાવશે નથી ? ! કાલની વાત કાલે ! ” તારાએ કહ્યું.

સ્વતંત્રતાસનાં મનમાં, તારાએ અચાનક નહીં ખાધું હોવાથી લગભર જણાવેા થયો, અને બીજો દિવસે પ્રભાત યતાંજ, તારાની મમે તેટલી આનાકાની છતાં ડોક્ટર પોપટભાઈને તેણી મંગાવ્યા ! તેઓ આવ્યા, અને તારાની નાક જોઈને પ્રુકયું “ તમને શું જણાય છે ? દરદ જરા ખરા આવે છે કે નહીં ? ”

“ દરદ તો ઠીક આવે છે. ” તારા ઉતર અપ્યો.

તારે તમને શું જણાય છે ? ! નાક તો જાગ્યર છે ! ” ડોક્ટર સાહેબ વિચારમાં પડી ગયા !

“ મને કંઈ ખાધું પાચન થઈ શકતું નથી ! ” તારાએ કહ્યું.

“ ઠીક છે તો માણસને દવાખાને મોકલો, હું લખી આપુ છું તે દવા ત્યાંથી આપશે. એમ કહી ડોક્ટર સાહેબે ખીસામાંથી પેન્સીલ કઢાડી, સ્વતંત્રતાસ પાસેથી કાગળની કાપલી લઈ દવા લખી આપી, અને પોતે વિદાય થયા. બાદ રાત્રે તે કાપલી લઈને દવાખાનેથી દવા લઈ આવ્યો, અને તે તારાને આપી. તે વખતે સ્વતંત્રતાસ બેઠેલા હોવાથી તારા દવા પીવાને યદાને નીચે મધ, અને દવાનો એક ભાગ ગુપચાપ ખાગમાં દોળી દઈને પાંચેક ગિનિટમાં કઢાવ્યું મોંહું કરીને પાછી ઉપર આવીને પાનની પટ્ટી ખાઈ લીધી, અને બીજી દવાથી મોં કટતું થઈ મધું હોમ તેવું ડોળ બતાવ્યું !

“ કેમ, દવા કડવી હતી કે શું ? ! ” સ્વતંત્રતાસે પ્રુકયું.

“ કડવી ને વળી ઘુરી પણ ખરી ! મારું તો મોં ખમડી મધું ! ” તારાએ જણાવ્યું.

“ જોજે, હવે સાંજ થતા શુધીમાંજ તને દેર જણાશે ! ” સ્વતંત્રતાસે કહ્યું.

“ આત્મારે હું જમવાનીજ નથી કે નેથી સાંજના ભુખ અચાનક લાગે ! ” તારાએ જણાવ્યું.

“ નહીં જમશે તો વળી વધારે ઠીક યશે. ” એમ કહી સ્વતંત્રતાસ પોતાને રોજને વખતે જમીને ઝોશીસમાં બાંધેા ગયો.

“ આજે નરવરને ભુખ્યા રહી તારા સાથે પુણ દરવાની હતી, તેથી નરવરે સુન્દરમતીને પ્રભાત યતાંજ જણાવ્યું “ આજે આત્મારે હું અહીં જમવાનો નથી. ”

“કેમ વાહ ! કોને ત્યાં જવું છે ?” મુંદરમતીએ ચક્તિ થઈ પુછ્યું.

“આને રવત્રંદાસને ત્યાં અને જમવા બોલાવ્યો છે.” નટવરે આગળ્યું.

“હા ! ત્યારે તો તમારી તારાના હાથનું આને જમવાનું મળશે, કેમ ? તેમાંજ મોં હસતું જણાય છે !” મુંદરમતીએ હસીને કહ્યું.

“તને તો મચકરીનું ચુકું છે ! તારા કાંથી પીરસશે ? ! તેને ત્યાં બટ નથી મું ? !” નટવરે જણાવ્યું.

“પણ તારા તમારે માટે તજવીજ તો કરશેજની ? !” મુંદરમતી બોલી.

“ત્યારે લે નહીં જઈ ! હવે તો રાજ થઈ ? !” નટવરે ચીડાઈને જણાવ્યું.

“ના જતાં, એમ કું કું ? !” મુંદરમતીએ પણ લગાર ચીડાઈને કહ્યું “તમે તો હમતાં પણ આડું પાડો છો !”

“ખીજ અને તે બાળતમાં હશે તેવું મને હુમ નથી ! પણ તારાની વાત તારે કહાડવી નહીં ! પણ એનું નામ દેતાંજ અને ખીજવાટ પેદા થાય છે ! જે ગામ જવું નહીં, તેગામનું નામ પણ શા માટે દેવું જોઈએ ? !” નટવરે જણાવ્યું.

“હવે એનું નામ નહીં કહો ! આટલી ભુલી !” મુંદરમતીએ પછી પુછ્યું “પણ રાતના તો જમશે કેની ?”

“રાતની વત રાતો ! સાંજે ઘેર આવ્યા પછી વાતા” નટવરે જણાવ્યું. અને પછી નટવર પસ્વારીને તૈયાર થઈ બરાબર સાંજ અગીયારે તારાને ઘેર મેલો. તારાએ પૂંજની તમામ સામગ્રી કરાવી ગામી હતી, અને બપોરના બાર વાગેજ તેણીએ બટને પૂંજ કરાવવા માટે કહ્યું.

બટે વાંધા લીધો કે “સત્યનારાયણની પૂંજ તો સાવંકાએ થાય !”

“તેની શીકર નહીં ! આજનો આખો દહાડો સારો છે, એટલે કંઈ વાંધો થયો !” તારા બોલી.

તો જેરી આપની ગાજ !” એમ કહી બટે પૂંજનો સામાન ગોઠવવા માંડ્યો, અને તારા એ મુંદર વચ્ચાલંકાર સભ્યાં, તેમજ નટવરને કશખી કારનું કાર અમેઠિયું હતું તે પહેરવા આપ્યું તથા એક મુંદર શાલ ખમે નાંખવા આપી, અને તેનાં કાટમાં દીરાનો એક નેખલસ નાંખ્યો ! પછી અને જ્યાં સાથે પૂંજને તમામ સામાન આધો પાછો કરી નાંખી ધરમાં જાણે કંઈ બન્યું નથી તેમ કીધું ! પછી તારા ને નટવર બોજન કરવાને સાથે બેઠાં, અને રંગે ચંગે બોજન કરીને હડે છે. એટલામાં નટવરની માતા રત્નલક્ષ્મીએ સામેથી નટવરને જોયો, અને તેણીએ તેને જુમ પાડી, જેથી નટવર હાથ ધોઈને અમેઠિયું ખદલી ઝટપટ તેણીની પાસે મેલો !

“કેમ બાઈ, આને કંઈ કંઈ જમવા આપ્યો છે ? !” રત્નલક્ષ્મીએ પુછ્યું.

રવત્રંદાસે જમવા બોલાવ્યો હતો જા.” નટવરે જણાવ્યું “જો મારી સાથે બહુ જાણા રાખે છે, અને મારે બંગલે એ પંજુ કોઈ કોઈ વાર જમવા આવે છે, અને આને એણે મને જમવાનું આમંત્રણ કીધું હતું તેથી અહીં આપ્યો હતો.”

“કીક ! પણ અહીં મુઠ્ઠી આપ્યો ને મને મળવા પણ નહીં આપ્યોતી ? !” રત્નલક્ષ્મી એ હપ્પો આપ્યો.

હમીને આવનારજ હતો, અને એટલામાં તમે જુમ પાડી ! તેથી પાનસોપારી ખાધાં વગરજ તરત આવ્યો આપ્યો છું !” નટવરે કહ્યું.

રવત્રંદાસ ત્યારે તો ધરમાં હશે ?” રત્નલક્ષ્મીએ પુછ્યું.

હા, ધરમાંજ છે.” નટવરે કોઝ્યું “હમણાંજ અને સાથે જમીને કહ્યા ! હો હવે મને

રત્ન છે ! ”

“ હા બાપુ બા, પણ બહોં આવે તારે મને મળ્યા વગર જતો નહીં ! ” રત્નસહમીએ બોલ્યો હતો.

“ વાર માત્રમી તમને મળ્યા વગર બહોં કેમ ! ! ” એમ કહીને નરવર પણ પાછો તરતજ તારા પાસે આવ્યો.

તારા મનમાં મગસાતી હતી કે “ રજેને પુત્રની વાત રત્નસહમીએ જોઈ હોય ! ” તેથી નરવરને આવતાજ તારાએ પુછ્યું “ કેમ, તમારી માને આપણી પુત્રની વાતની ખબર પડી કે શું ! ! તેમણે આપણને સાચે ખેડેલાં જોયાં તો નથીની ? ! ”

નારે ના ! એ તો મને અમરતો મળવા બોલાવ્યો હતો ! તે સિવાય તેણીએ બીજું કંઈ પુછ્યું એ નથી, અને તેણીને કશો વહેમ પણ આવ્યો નથી ! તું કંઈ મગસાતી નહીં ” નરવરે ધીરજ આપી.

“ ત્યારે તો સાહે ! ” એમ કહી તારાએ નરવરનાં મોંમાં પોતાને હાથેજ પાનની પડી બતાવી !

“ આજે મને પાન શા માટે ખવડાવ્યું ! ! મારાં મોંમાં તો બધી ચાંદી પડી છે ! ” નરવરે કહ્યું.

“ મેં આજે આપને અત્યંત પ્રેમથી પાન ખવડાવ્યું છે, તેથી આપનાં મોંમાંની ચાંદી પણ મડી જશે તો ! ” તારા હસીને બોલી.

“ એમ છે ? ! ” નરવરે પંજુ મોં મકાચાંને કહ્યું “ ત્યારે તો તારી મરજીમાં આવે તેટલી પડી ખવાડ ! ” એમ કહી નરવરે તારાને મુખન કીધું !

આ ક્રિયા રત્નસહમીએ પોતાના ધરની બધે જારીમાંથી જોઈ ! અગર જો નરવર તો એમ જાણતો હતો કે “ મારી માત્રમી નીચે છે, તેથી કંઈ જોઈ શકશે નહીં ! ” પણ રત્નસહમી કંઈ કામ સર ઉપર ગયેલી હતી, અને તેણીએ માત્ર નરવર તથા સ્વતંત્રતાસેજ જીવાને માટે જારીના છિદ્રમાંથી જોયું, અને તેમાં તો આ કાતક જણાયું ! તેણી તે જોતાંજ અનહદ ગ્લાનિ પાળી, અને મુંઝરમતીને તે વિશે ચેતાવવા તાબડતોળ માણસ મોકલ્યું.

નરવરને હજી એ બાજતની કંઈ ખબર નહોતી. તેથી તે નરવરની માફક ઉધાડી જારીઓ છતાં તારા સાથે મનન કરતો હતો, અને તેના મોહાનંદમાં તેને બીજું આજી પાણીનું કંઈજ બા ન નહોતું ! તેજ પ્રમાણે તારા પણ પ્રેમ પાસમાં બાન જીવી ગઈ હતી !

મુંઝરમતી તરતજ રત્નસહમીનાં બોલાવવાથી ત્યાં આવી, અને રત્નસહમીએ પ્રથમ એટલું જ કહ્યું કે “ લે આવ તને કંઈ કંઈ બતાવું ! ” એમ કહીને જારીનાં તેજ છિદ્રમાંથી તારાનાં ધરમાં જીવાને કહ્યું ! મુંઝરમતીએ જોયું ! તારા અને નરવર આ પ્રસંગે જેલમાંજ હતાં, અને એક બીજા વગમીને પલંગ પર એક પુષ્પમાં પડ્યાં હતાં ! મુંઝરમતી ચકિત થઈ ગઈ ! તેણીને પણ અનહદ અરસોસ છુટ્યો.

“ કેમ વહ તું કહેતી હતીની કે તારો વર મુધરી ગયો છે ? ! હવે તો જોયુંની ? ? ” રત્નસહમીએ જણાવ્યું.

“ મને શું ખબર પડે કે બહોં બરાબરને એ આપું કરમ કરતા હશે ! હું તો એમ સમજતી હતી કે, તારાના વર સાથે એમને દેસ્તી છે, તેથી એ આવે છે ! અને તેમનું નામ કહીને એ તો દરેજ બપોરના બગલામાંથી નીકળે છે ! ” મુંઝરમતી આફક કરતાં બોલી.

“ મેં એને હમણાંજ બોલાવ્યો હતો, ત્યારે મને એમ કહ્યું કે “ સ્વતંત્રતાસે મને જમવા તેણે હતો ” અને કરમ તો આપું કરે છે ! ” રત્નસહમી ધણીજ કંચાટ કરતી બોલી.

“તે તો મારે મોઢે પકડ એમજ કહીને આવ્યા છે, અને દરેક સ્વતંત્રતાવાદી પાસે આવીશમાં મનવા જવાનું કહીને જમીને તરત નાકાસે છે ! પછી રોજે અહીંજ બસતા હોય તો એવું કશું જો ભલે ?” મુન્દરમતીએ આંખોમાં પાણી આણીને કહ્યું.

“જોશીસમાં શું જતો હશે ધુળ ! અહીંજ મરતો હશે !” રત્નસદાશીએ હાથ પગ અ-
શક્તતાં કહ્યું.

“ત્યારે એમને અહીં તેડાવીને બધું પુછીએ !” મુન્દરમતીએ જણાવ્યું.

“ના ! અહીં તેડાવીને ફાવડો નહીં નીકળે ! એ વળી કાઠું બોલીને લડી પડશે ! મોઢે હાથ તું તારી મેજે બગાડે જા ! અને કંઈ એને બોલતીજ નહીં ! તેડલામાં સાંજે સ્વતંત્રતાવાદને બોલાવીને શું કહેવાનું છે તે કહીશ ! પછી તે શું કહે છે તે પછી વાત !” રત્નસદાશીએ મુન્દરમતીને રડતી બોધને કહ્યું. “હવે રડીને શું કરશે ? આપણે બધીએજ છીએની કે એ અસહ્યની જીવો છે ! નસીબ તારું ને મારું ! જા, રડ નહીં અને તું એને કંઈ કહેતીએ નહીં !”

મુન્દરમતી તરતજ ધીમે પગલે નીચે ઉતરીને ગાડીમાં બેસી પાછી બગલે ગઇ, અને ત્યાં જઈને તેણી ચોકેચોક મુકીને રડવા લાગી ! અંગલાનાં માથુંસા આ સાંભળીને તરતજ વિનંતિ વળ્યાં, અને “શું છે ? ! આ કેમ રડો છો ? !” વગેરે પુછપરછ કરવા મડ્યા ! થોડી વારે મુન્દરમતી શાંત પડી, અને તેણીએ “કંઈ નથી ! એ તો અમથું રડવું આવી ગયું !” કહીને સર્વને વિખેરી નાંખ્યા !

નટવર ને તારા પ્રેમજનનમાં એટલા તો લીન થઇ ગયાં હતાં કે, તેઓ લહેર આવતાં ઉંધી ગયાં ! ધણીક વારે તારા ચમકીને જાગી હઠી, અને ધડીયાળ સામું બેસું તો પાંચ વાગી ગયા હતા ! તારાએ જબજાબને નટવરને ઉઠાડ્યો, ને તેણી બોલી “હાથ હાથ ! આપણે તો ઉંધી ગયા ! અને પાંચ વાગી ગયા છે ! હમણાં તમારા બાપ આવતા હશે ! હજી તો તમારું અંગોઠિયું ને મારી સાડી જ્યાં ને ત્યાં પડ્યાં છે !” એમ કહીને તારાએ કળાટ ઉપાડી તે કપડાંના ધુન્ધા કરી કળાટમાં જેમ તેમ બોસી દીધાં, નટવર ઝટપટ પાવડી ને રમલો પહેરી નીચે ઉતરીને ગાડીમાં બેસી પોતાને બગલે ચાલ્યો ગયો ! આ બધો રંગ રત્નસદાશીએ બારીનાં છિદ્રમાંથી ચુપચુપ જોયાંજ કીધો હતો !

તારાએ દિવાનખાતું પછી ઠીકઠીક કરી દીધું, અને સ્વતંત્રતાવાદ કંઈ પુછપરછ કરે નહીં તેને માટે આખાં ઘરમાં શરી વળી બધે ઉંચું નીચું કરીને પછી નિશાંત બેઠી, અને એટલામાં સ્વ તંત્રતાવાદે આવીને પુછ્યું “કેમ વહાલી, હવે તને કેમ છે ? હવે આપણા જણાય છે ? તળિયત તો મારો છેની ? આપ થયાતા ?”

“ઝાડો એક થયેતો, અને સચર કરતાં અત્યારે ઠીક છે !” તારાએ જણાવ્યું.

“બસ ! થયું ત્યારે !” એમ કહી સ્વતંત્રતાવાદે કપડાં બદલ્યાં, ને ‘છત્રીચર’ પર નિશાંત બેઠો, તારા પછી સામેની બીજી ‘છત્રીચર’ પર ચુપચુપ બેઠવાઇ ગઇ !

પ્રકર ૩૬ મું.

દોહરો.

પઠ્યા પાપિ પુરા, પાપ યયું છે સાર !

નહર નટવર નામો, નહર તારા નાર !

નહરમતીના નમુના !

મુંદરમતી હજી રહન કરતી એક પુરસીપર બેઠી છે ! તેણીના નેત્રામાંથી નીરતી ધારા નહીના પ્રવાહ પેરે ચાલી જાય છે ! દુઃખમાં રચિયામાં હુખી રહી છે ! શોક સાગરમાં વિહારી મોજાં તેણીનાં અંતઃકરણમાં ભળે છે ! ખાનીમાં ગરકાવ છે ! વિધવિધ વિચારનાં વમળમાં વીંટળાતી ! મગજમાં ભ્રમણતા ને ભ્રમેણના ભરાણ બને છે ! હાવરી ભાવરી બની છે ! બંગલાનાં મચ્છરો આખે શરીરે વીંટળાઈ તેણીને ચૂસે છે, ડંખે છે, ને કનડે છે, છતાં રહનમાં રહતી રંબાને તેનું કશું બાન નથી, અને તેથી તેણી તેમને હરાવતી પણ નથી ! મગજ ભ્રમતું હોવાથી આખા બંગલો બાજુ મોળ ચકર ફરતો હોય તેમ જાણે છે ! માથુસ, ચાકરો શું કરે છે, અને બટકમાં કરે છે કે કેમ, તેની પણ જ્ઞાતિ થતી નથી ! નેણી તો માત્ર વિચાર સાગરમાં તરકડે છે ! ટળવળે છે ! કકે છે ! કાપર થઈ માથે હાથ દઈ બેઠી છે ! અમુરધારા આંખોમાંથી ખુટતીજ નથી ! તેથી કરીને શરીર પરનું હુમલું પણ નેત્રોની નદીઓએ લયકળંગ કરી નાંખ્યું છે ! નમુન શોકાતુર થઈ છે ! પુરસીપરથી વિખાંત સ્થિતિમાં આડબડીયું આવી નીચે ગળડી ગઈ ! તો પણ ત્યાં ને ત્યાંજ પડી રહી ! હાડકામાં વાગ્યું, પણ તેણીને જ્ઞાન રહ્યું નહિ ! ધારીએ આવી તેણીને બેઠી કરી, પણ તે સમજું બાજુ વિચાંતપણામાં ગયું ! બેઠી કરી તોએ તેજ સ્થિતિમાં બેસી રહી !

નટવર આન્યો ! આંદર જતાંજ મુંદરમતીની સ્થિતિ જોઈ ચમક્યો ! તેણે પુછ્યું “ કેમ વહાલી, રડે છે કેમ ? ”

કંઈ જ નામ નહિં ! નટવર શું વહે છે તેનો ખ્યાલજ તેણીને થયો નહિં !

નટવરે પાસે જઈ તેણીનો હાથ પકડી હલાવીને પુછ્યું “ કેમ શું છે વહાલી ? તને શું થયું છે ? ”

હવે મુંદરમતીને શુદ્ધિ આવી ! તેણી ચમકીને બોલી “ કેણ ? ! પ્રાણનાથ ? ! ”

“ હા વહાલી ! તું રડે છે કેમ ? ! તને શું થયું છે ? ! આમ મુંદ બનીને કેમ બેઠી ને ? ! ” નટવરે પુછ્યું.

મુંદરમતીને પોતાનો અજાણે વધારે ઉદ્ધેસાયો ! તેણી નટવરને જોઈ વધારે દુસ્કે કુસ્કાં બારીને રડવા શ્રાગી ! અને રડવાના જુસ્સાને લીધે તેણીનાથી કંઈજ બોલી શકાયું નહિ ! તે નીચે પડી ને લાંબી ચુતી ! રહનના યાકથી તેણીનામાં સંક્રિત રહી નહીં ! નટવર ગભરાયો ! તેણે બંગલામાં માથુસોને બોલાવીને પુછપરછ કરી, પરંતુ મુંદરમતીનાં સંકટની બિનાથી તેઓ અજાન હોવાથી કાંઈ ખુસારો કરી શક્યું નહિ ! આથી નટવર વધારે ચક્રિત થયો, અને માથુસો પર વહેમાયો કે “ કોઈ નોકરેજ જોવું કંઈ અટકાયાનું કીધું હતો. અને તે છુપાવવાને ખાતર હવે તેઓ મળી ગયાં છે, ને કાંઈ કંઈ બોલતા નથી ? ” આવા વહેમથી તેણે નોકરો-માંથી જે હાથમાં આજ્યો તેને ઘાલ ધાપડ માર્યો, અને આખા બંગલામાં રમખાણ મચાવી મુક્યું ! નોકરો ચક્રિત થયા, અને એક પીળમમાં યુસપુસ કરવા લાગ્યા ! તેમ વળી નટવરને વધારે વહેમ ગયો, અને એક લાકડી હાથમાં લઈ દરેકને ઠોકી નાંખ્યા ને બોલ્યો “ હરામખોરો !

"हेला! भएनाय!"

તમે જાણો છો, છતાં તમે છુપાવો છો ! તમારામાંથી કોઈએ એનાપર કંઈ બદલ્યાનું કર્યું છે, પરંતુ તમે સંપ દરીને તે ચોરીની વાત કરતાં નથી ! ખરું કહો, નહીં તો હમણાં ને હમણાં પોલીસમાં પાડાવી દઉં છું !”

નેહરો ગમરાયા ! આશરે દસ આર માણસો હતાં, તેમાંથી છ સાત જણાં તો પકીકને લીધે બંગલામાંથી ચઢકી ગયાં, અને બાકીનાં હતાં, તેઓએ કહ્યું “ શેઠજી, એ તો શેઠેરમાંથી રહતા રહતાંજ આઠમાં છે ! અને આઠમાં છે ત્યારથી રડયાજ કરે છે ! અને બધાંએ એમને પુ. જીવું, પણ એઓ કંઈજ ખાસતા નથી ! એ શિયામ બીજું કંઈજ બન્યું નથી ! આપ નકામા વહેંચાઓ નહીં ! એમને લગાર શાંત કરીને પછી પુછશો તો એ પોતેજ આપને ખુલાસો કરશે ? ”

નરવરે પછી પાણીની લોટી મંગાવી. સુંદરમતીને પાણી પાડ્યું, અને જરાક શાંત પડતાં તેણીને પુછ્યું “ વહાલી તને શું થયું છે ? ! તું આમ દેમ બની ગઈ છે ? ! ”

“ તમે મને વારે ને વારે છેતરો છો ! દગો છો ! દગો દો છો ! ” કહી સુંદરમતી વળી રહી !

“ દગો ? ! એ શું વળી ? ! એ વહેમ કાણે બેરબો ? ! વળી કોઈએ લડાવી મારવાની ત-જવીજ કરી છે કે શું ? ! તું પણ ખરેખર વહેમીનું ઝાડ છે તો ? ” નરવરે કહ્યું.

“ એમ છે કે ? ! ઠીક છે ! વળી બતાવીશ ! પાંકા પુરાવો આપીશ તો દેમ ? ! ” સુંદરમતીએ કહ્યું.

“ પણ જે વાત નહીં હશે તેતો પુરાવો શું હશે ? ! ” નરવરે હસીને કહ્યું “ થેલીરે થેલી ! જ્યાં સુધી તને વહેમ રહ્યા કરશે, ત્યાં સુધી તારા જીવને કહી પણ સુખ નહીં થશે, અને ત્યાં સુધી તું નાહક તારા જીવને કંકાસ કરાવશે, ને મારા જીવને પણ કંકાસમાં નાંખશે ! ”

સુંદરમતીની મરજી કહી દેવાની નહોતી, તોપણ તેણીનાથી રહી ચકાચું નહીં, અને તેણી બોલી “ દરરોજ બગેરે તમે ક્યાં જાઓ છો ? ! ”

“ સ્વતંત્રતાસની આપીસમાં ! વળી બીજે ક્યાં જાય ? ! ” નરવર મનમાં ગમરાયો !

“ બીજે કશે નથી જતા, કેમ ? ! સુંદરમતીએ ચીપી ચીપીને પુછ્યું.

“ બીજે કશે તે ક્યાં ? ! શું કોઈ રાંડને ત્યાં જઈ છે ? ! એ તું શું બકે છે ? ! ”

નરવરે મિલસમાં જણાવ્યું.

“ આજે તમે બપોરે ક્યાં ગયા હતા ? ! ” સુંદરમતીએ પુછ્યું.

“ સ્વતંત્રતાસની એલિસમાં ! બીજી કઈ જહાનમની ખાડીમાં ગયો હતો ? ! ”

નરવરે ચીડવાઈને કહ્યું.

“ હા, હા ! જ્યાં ગયા હતા તે જહાનમની ખાડી તો શું પણ નર્કની ખાડીજ હતી ! ”

સુંદરમતી બોલી.

“ એ તું શું લવારો કરે છે ? ! ” નરવરે દમમાં કહ્યું “ એ બધો જોટો વહેમ છોડી દે ! તારી અક્ષય ગઈ છે કે શું ? ! ”

“ મારી અકલ્લ ગઈ છે કે તમારી, તે તો તમે તમારા મનથીજ વિચારો ! નકામા જ મારે મોટે શું બોલાવો છો ? ! ” સુંદરમતી બોલી “ જુદું જોણતાં લગાર તો કમરનો ડર રહ્યો ! છેકજ જુદાણ ? ! આજે તમે તારાને ઘેર નહોતા ગયા કે ? ! ”

“ તે તો ગયો તો ! અને હું તને કહીનેજ ગયો હતો કેની કે, સ્વતંત્રતાસને ઘેર જમવા નહોં છું ! ” નરવરે હિમતથી જણાવ્યું.

“ ત્યાંથી જમીને પછી ક્યાં ગયાતા ? ! ” સુંદરમતીએ પુછ્યું.

“અરરર !” નરવરે વધારે ખીલવાઈને કહ્યું “એક વાર તો કહ્યું કે, સ્વતંત્રતાની ઓદિસમાં ગયો હતો ! વારે વારે તે કેટલી વાર સમજાવું ? !”

“અને હમણાં ક્યાંથી આવ્યા ?” મુંદરમતીએ પુછ્યું.

“હમણાં ત્યાંથીજ આવ્યો વળી !” મુંદરમતીએ જણાવ્યું.

“ત્યારે ત્રણ વાર વાગ્યાને સુમારે તમે ક્યાં હતા ?” મુંદરમતીએ ઉઘટાવી ઉઘટાવીને પુછ્યું.

સ્વતંત્રતાની ઓદિસમાં વળી !” નરવરે ખુબ તતડીને કહ્યું “પેલા બારિશ્વરની માફક મને ઠાસ કરતી હતો કેમ ? !”

ત્યારે તારાની પાસે તમે બાળે બેઠા નથી, કેમ ? !” મુંદરમતીએ વાત ફેરવવા માંડી !

“નહી ! કહી નહી !” નરવરે જણાવ્યું “આ તો શું પણ સ્વતંત્રતા સાથે દોરતી થયાં પછી કહી તેણીનું મોં પણ મેં જોયું નથી !”

આ બધું ખરું જ હશે છે કે ? !” મુંદરમતીએ પુછ્યું “તારાની સાથે પણ ગપર તમે સુતા નહોતા કે ? !”

“એ શું માંડી માંડી વાતો કરે છે ? !” નરવરે કહ્યું; પણ તે મનમાં સમજી ગયો કે “વાત ફરી ગઈ છે !” તોપણ તેણે તો માન નહોતો પકડી રાખ્યો, અને સાદું નકારજ કરી દીધો !

“એ તમે કોને સમજાવો ? !” મુંદરમતીએ કહ્યું “ને કેટલાની કહેલી વાત મેં માની હોય તો તમે અને તદન ખોટીજ પાડો ! પણ આ તો મેં મારી નજરે જોયું છે ! સમજ્યા ? !”

શું જોયું ? ! ક્યાં તારા બાપનું ? ! તદન ખોટી વાત !” નરવરે બાર મુંદરને જણાવ્યું.

“વાર, હું ખોટી તો ખોટી ! પણ સાચી સાક્ષી પુરે તો કેમ ? !” મુંદરમતીએ સાબિતી આપી.

“બાએ તો મને ત્યાં દીકો હતો તેથી બાને હું મળી પણ આવ્યો હતો ! નરવરે જણાવ્યું “તેમાં વળી બા શું સાક્ષી પુરવાના છે ? !”

“તેમણે નજરોનંદરે તમારી રીતબ્રાત જોઈ છે, અને તારા સાથે તમે તોફાન મસ્તી કરતા હતા, તે તેમણે જોતો જોયું, ત્યારે તો મને જોવાને બોલાવી ! અને હું ત્યાં ગઈ એટલે મને પણ તમારી વરણાંક બતાવી ! ત્યારે મારી પણ ખાતી થઈ ! હવે તો કાંઈ માનશે ? !” મુંદરમતીએ જણાવ્યું. “એથી વધારે સાબિતી કઈ આપું ? ! બોલો જોઈએ !”

નરવરે આ સાંભળીને ખુબ થઈ ગયો ! તે ગભરાયો, અને હવે તેની ખાત્રિ થઈ કે “બાએ મારે પાપ ફટી ગયું છે, અને હવે સ્વતંત્રતાને મને જે એ વાત જણે તો બરાબર ફરેલો થશે, ને તારાને ઘેર જ્યાં આવવાનું પણ બંધ થશે !”

“કેમ, હવે શું વિચારમાં મડ્યા ? ! જવાબ દોની ? !” મુંદરમતીએ કહ્યું.

“એ બધી ખોટી વાત છે ! તુએ જુહી તો બા કહેશે તો તે પણ જુહી ! જે વાત થઈ નથી તે તમે થયેલી કોઈ બેસાડશે તેથી શું ખોટી જઈશ કે ? ! તમારાં જેવા જુહી તો મેં બહુ જોયા છે ! જેવા ગપ જોવાને હું પત કશીશ નહીં તો !” નરવરે ઉપડેલો ઉપડવાનું કીધું !

“આ બધું ક્યાંથી બોલો છો ? ! બગાર કરમાઓ ! છેક નકામ નહીં બોલો ! હવે કંઈ નાશ નથી !” મુંદરમતીએ શિખામણ આપી.

નરવરનું મગજ ફરી ગયું ! પાસે પડેલી લાકડી લઈને મુંદરમતીને કપાટી કહાડી ! તે બોલ્યો : “રોઠ કમળ ! નકરત તુ ને તારો બાપ ! સાચી નીકળ મારા બંગલામાંથી ?” એમ

ઠી મુંદરમતીનો હાથ પકડી તેણે બહાર કઢાડી !

મુંદરમતીએ બાપુ કે “ હવે અહીં રહેવામાં માલ નથી ! તોય તોણી એક બાડાની ગાડી કરીને રત્નલક્ષ્મી પાસે આવી ! ગાડીવાળાને બાડાના પહરણ આપવાના નહીં હોવાથી બહુમા પાસેથી તરત લઇને આપ્યા, અને પરમાં બેઠું રોવા લાગી ! રત્નલક્ષ્મીએ ખુબસો પુછવાથી મુંદરમતીએ બનેલી મિના કહી, જે પરથી રત્નલક્ષ્મીએ તેણીને કપડો આપતાં કહ્યું “ મેં તને નહોતું કહ્યું કે, તું કંઈ બોલતી નહીં ! ! પણ તે વાત ઉમેલી ત્યારે જો આવું થયું ! ”

“ સાચુ મારાથી બાપુ, રહેવાય નહીં ! ” મુંદરમતી બોલી “ પણ હવે તો તમે સ્વતંત્રતાદાસને બોલાવીને તેને ચેતારો કે તે પોતાની રાંડને સીધી કરવાને હાથ રાખે, ને તેણીને પણ જગાર સપાડવે કે ફરને તેણી એમની સાથે વહેવારજ ન રાખે ! ”

“ તેને તો હમણાં બોલાવું છું. ” એમ કહી બેપાને બોલાવી તેને સ્વતંત્રતાદાસને બોલાવી લાવવા ફરમાવ્યું, અને તરતજ સ્વતંત્રતાદાસે આવીને પુછ્યું “ કેમ માણ, મારું શું કામ પાડ્યું છે ? આજે કંઈ મને યાદ કીધો ? ”

“ બાપ, તમને એક વાત કહેવાને બોલાવ્યા છે. ” રત્નલક્ષ્મીએ કહ્યું.

“ ફરમાવો માતુશી, જે આજા હોય તે કહો ! હું તો આપના નટવરભાઈ માફક આપનું બચ્ચું છું, એમ માનજો. ” સ્વતંત્રતાદાસે વિવેક કરી પોતાની નમ્રતા બરેલી લાપ-કાપી દરચાવ્યું.

“ મારો નટવર ને તમારી વહુ તારા અસલથી કેટલા ફજેત થયાં છે, તે તો તમે જાણો છો ! ” રત્નલક્ષ્મી બોલી.

“ પણ એ તો ખી ખોટી વાત કેની ? ! ” સ્વતંત્રતાદાસે પુછ્યું “ પેલા મગને એ તો ખોટી ગુલબાન ઉગ્રવી હતીની ? ! ”

“ ખોટી શાની બાધ ! એ વાત તદન ખરીજ, અને તેથીજ નટવર નાહતપણાંથી વંદી ગયો તે આજની ઘડી સુધી તેવોજ છે ! અને તમારી વહુ પણ અધાપિ સુધી તેવીજ રહી ! ” રત્નલક્ષ્મીએ કહ્યું.

“ પણ નટવરે તો મને એમ કહ્યું કે માત્ર મગને મને ફજેત કરવાને એવી વાત ઉગ્રવી ! ” સ્વતંત્રતાદાસે કહ્યું.

“ મગને મુંજો એવો ને એ પણ એવો ! બંને સરખા સમજવા ! ” રત્નલક્ષ્મી બોલી “ પણ મારે તમને એટલુંજ કહેવાતું છે કે, નટવરને તમારે ઘેર આવતો બંધ કરો તો સાઈ, કે નથી નવરત્નો બવ મુખરે ને તમારી સ્ત્રીને બવે મુખરે ! ”

“ ત્યારે શું હજી પણ તેવુંજ આવે છે ? ! ” સ્વતંત્રતાદાસે ચકિત થઇને પુછ્યું.

“ હા ! ” રત્નલક્ષ્મી બોલી “ આજે બપોરેજ તમારા ઘરમાં એ બંનેને મસ્તી કરતાં મેં મારી નજરે જોયાં, અને તે પરથી નટવરની વહુની ખાત્રિ કરવાને મેં બંનેથી બોલાવી જાંબાની, અને તેણીને પણ તેમનું તોડાન આબેદુલ્ય બતાવ્યું ! મને તો એમ લાગે છે કે, તમારા જેવા સારા માણસ, અને વળી બહેલા થઈને તમે તમારી સ્ત્રીને આમ વંદવા કેમ દો છો ? ! અને તમારા ઘરમાં નટવરને પેસવા પણ કેમ દો છો ? ! તમે નટવરને મારીને કહાડશો, તો પણ અમને દુઃખ નહીં લાગે ! કેમકે તેમ કીધાં પાછી એ મુધરશી નહીં ! જુઓ બાઈ, આ બીજારી વહુનો ભવ બગડે છે, અને વળી તારાનો બવે બગડ્યો છે ! તમે સમજુ ને ડાહ્યા છો તેથી તમને આમ કહેવાય છે ! જો તમારી જગાએ બીજો હોય તો પોતાની પાપડીનું ઉપરાણું તાણીને આર સામે લડવા આવે ! ”

“માઝ! મને આ બધા બેઠની ખખર નહોતી! નટવરે મારી રાથે એટલાજ ઠારખી દેલ્લી કરી છે, એ તો મને આજે જણાયું!” સ્વતંત્રતાસે જણાવ્યું. “સ્વતંત્રતાસે પછીજ જ્ઞાનિ રામતાં બોલ્યો. એ મને અમલખીજ મારું ધર માંડ્યું નથી તો હવે શું માંડ્યાની છે? અને હું જો એને પુછવા જઈશ, તો એ વળી કંઈ ઉપચારું સમજાવશે! અત્યાર સુધી તો એ ને નટવર જેમ મને સમજાવતાં તેમ હું સમજતો! પણ હવે મારી પુછું જાનિ થાય છે કે, એ બંને મને કયો દુઃખ મારા વિશ્વાસને ગેરકાયદેસર કરતાં હતાં! તો પણ શીકર નહીં! હું એ વાતની તબવીજ કરી મારી સ્ત્રીને મોઢીજ બધું કમુલ કરાવીશ, અને નટવરને મોઢી પછુ યુક્તિથી કમુલ કરાવીને બંનેને ખાસમાં મારીશ!”

“નટવર તો મને તેમ કરશે તોએ કમુલ કરવાનો નથી તો! એ વળી ધણી જુદો છે! મારા પેટનો દીકરો છતાં તેને માટે આમ બોલ્યું પડે છે, ને તમારી આગળ તેની એજ ઉપાડવી પડે છે! પણ એમ કરવાનો હેતુ એટલોજ છે કે, કંઈ કરતાં પણ સુધરે! માટે તમે જો એને તમારે ત્યાં આવતો અટકાવશો તો સુધરશે!” રત્નલક્ષ્મી બોલી “અને એ તો રાજ બંગલેથી બપોરના જમીને તમારી ઓશીસમાં જવાનું નામ લખતે નીકળે છે!”

“મારો ઓશીસમાં તો રાજ કંઈએ આવતો નથી!” સ્વતંત્રતાસે જણાવ્યું.

“તમારે તમારે ત્યાં આવીને બસતો હશે!” રત્નલક્ષ્મીએ જણાવ્યું.

“એમજ હશે માઝ!” સ્વતંત્રતાસે પછી વિચારમાં પડી ગયો! પછી તેણે કહ્યું “હવે હું જમીને બધી તપાસ કરીશ, અને બનતાં સુધી નટવરને મારે ત્યાં આવતો અટકાવીશ!”

“તમારો મોઢો ઉપકાર થશે બાઈ! મારું કરજો! શુસ્તો નહીં લગાડશે!” રત્નલક્ષ્મી બોલી.

“એમાં શુસ્તો શાનો માઝ?!” તમારો તો ઓર ઉપકાર માનું હું કે, તમે મારું, નટવરનું અને મારો સ્ત્રીનું બહું ચાહીને મને આટલી ચેતવણી આપો છો!” સ્વતંત્રતાસે જણાવ્યું.

“છવતાં રહો બાઈ!” રત્નલક્ષ્મી બોલી “તમારા જેવા રાજ સમાન પતિ મળ્યાં છતાં તારાનો આવો કુતરી જેવો સ્વભાવ કેમ રહે છે, તે જાણને મને અમલખી પેલા થાય છે બાઈ!”

“માઝ, જેને નરક ખાવાની ટેવ પડી હોય તેને તે ખાવા વિના ચેત નહિજ પડે!” સ્વતંત્રતાસે એમ કહીને પાછો ચોતાને ગેર આન્યો, અને રાતના છેક અગીઆર વાગી ગયેલા હોવાથી તે વખતે કમુલ નહીં બોલતાં તે સુષ્કિ ગયો! અગર જો તારાએ પુછ્યું કે સામે બારણે શા માટે બોલાવ્યા હતાં? “આનો ઉતર બરાબર નહીં હેતાં સ્વતંત્રતાસે શુપચુપ પલંગ પર સુષ્કિ ગયો! અગરજો આખી રાત્રી તેને સંતાપને લીધે નિંદ્રાસતો નહીજ આતી, તો પણ પ્રભાત થતાં શું કરવું, ને કંઈ રોતે વાત મહાવવી તેની તબવીજ આખી રાતમાં તેણે ગોઠવી રાખી.

પ્રભાતના પહોરમાં સ્વતંત્રતાસે પહેલો ઉઠ્યો, અને તારા પણ જલદીજ ઉઠી સ્વતંત્રતાસે પ્રથમ તારાને પુછ્યું “કાલે નટવરલાલ કંઈ જણાયા નહીં? બપોરના તો આવ્યાતા કે નહીં?”

“ના બિલકુલ નહીં! બપોરના તમારો ગેરહાજરીમાં તો એ કદી આવતાજ નથી!” તારા બોલી.

“આજે તો આવવા જોઈએ! કેમકે તે મને પણ કાલે તો મળ્યાજ નથી!” સ્વતંત્રતાસે જણાવ્યું.

“હા, કદાચ સાંજે તમને મળવા માટે આવે તો આવે!” તારા બોલી.

સ્વતંત્રતાસે પછી કંઈજ બોલ્યો નહીં, અને ખોડી વાર સુધી ન્યુસ પેપરો વાંચવા મંડી

ગયો ! એકે આખો ન્યુસપેપર તારી હતી, પરનું ચીતતો તારાની ખટપટમાં જુથું હતું ! ચોરી તારે તેણે બીજાને પાંચડી લુગડા પહેવો, અને રામાને સાથે લાઇ સાઇ લાવવાને બહાને બાજર તરફ બંને ગયે. ત્યાં એક આમુના પુણા પર સ્વતંત્રતાસે રામાને કહ્યું રામા, તને એક વાંત પુછ તેનો પુછાસો બરાબર કરશે કે ? ”

“ હા, શેઠજી, બાજુતો હોઘરા તો કરીશ ! રામા બોલ્યો.

“ તારે સાચું કહે કે કાલે આપણાં ઘરમાં નટવર આંગ્યો હતો તે ક્યાં સુધી રહ્યો હતો ? ” સ્વતંત્રતાસે પુછ્યું.

“ શેઠજીજી— ” કહેતાં રામા અચકાઇ ગયો !

“ ગભરા નહોં ! સાચું કહી દે ! મારે કાને બધી વાત આવી છે ! અને તું જો જુઠું બોલશે તો પોલીસમાં પકડાવીને તને માર મરાવીશ ! માટે જો હોય તે ખરેખર કહી દે બચ્ચા ! ” સ્વતંત્રતાસે દમ આપીને પુછ્યું.

રામાએ વિચાર કીધો કે “ પોલીસના ઘાડને ખાતર તો નહીં, પણ તારાનાં બહાને ખાતર મારે કહેવું જોઇએ ! કેમકે ખરી વાત કહીશતો તારાને હવેથી શેઠ કબજામાં રાખશે તો એની છંદગી મુધરશે ! ” એમ વિચારી રામાએ કહ્યું “ શેઠ, કહેતો છું પણ શેઠજી એ હરામખોર આવે છે, અને બંને બંને બંધાં ખરાબ ચાલ ચલાવે છે ! મગન પણ શેઠજી આવીને એમજ ક તો હતો ! અને નટવરે તો અસહ્ય એ બાઇની છંદગી ખરાબ કરવા માંડી છે ! પણ હું શું કરું ? ! મેં તો ઘણીએ સીખામણ કીધી, પણ બાઇ નાહાની મુકતાંજ નથી ! ”

સ્વતંત્રતાસે રામાને કહ્યું “ સાબાશ બચ્ચા સાબાશ ! તું ખરેખર કહે છે તેને માટે તને સાબાશી આપું છું ! પણ હવેથી એવું દેખે તો તારે મને જોતાવચે ! સમજ્યો ? ! તું જેવું નીમક ખામ છે તેવું તારે બહું ચાહવું જોઇએ ! ”

વાર સાહેબ, હવેથી કહીશ ! આટલી વાર માફ કરો ! ” રામા બોલ્યો.

સ્વતંત્રતાસે સાક લીધા વમર તરતજ ઘેર આંગ્યો. અને ઉપર જઇ હાથમાં એક ડંડુ લઇ તારાને સામી ઉભી રાંખી પુછ્યું “ બોલ, કાલે નટવર ઘરમાં આંગ્યો તો કે નહીં ? સાચે-સાચું કહેજે ! નહીંતો તને બનથી મારી નાંખીશ ! તારી બધી વાત પકડ છે ! ”

તારા ગભરાઈ ! હબકી ગઈ ! ધુળવા લાગી ! તેણીનાં બોલી શકાયું નહીં ! એકઠમ લેવડ ગઈ ! તેવાજ સ્વતંત્રતાસે તેણીના વાંસામાં જોરથી ડંડુકા ઉગામીને એક જગરો સપાટો ટોડી પાડ્યો !

“ જો ભુકી ગઈએએએ ! ” તારા જુમ પાડી ઉઠી ! “ માફ કરો ! ”

“ હવે માફ કેવું રાંડ કમખત ! સાચું બોલ ! નહીંતો ચુરેચુર કરી નાંખીશ ! ” સ્વતંત્રતાસે કહ્યું.

“ તમે ડંડુકા મુકી દો ! હું કહું છું ! ” તારાએ રડતાં હબકમાં કહ્યું.

“ ડંડુકા કેમ મુકે ? ! હજી તો કેટલાએ સપાટા પડવાના છે ! બોલ ! ખરું કહી દે ! ” સ્વતંત્રતાસે કહ્યું “ નટવર કાલે તારી પાસે આંગ્યો હતો કે નહીં ? ! ”

આંગ્યો હતો ! ” તારાએ કચુલ કરી દીધું,

“ અને એ પ્રમાણે શેઠ આવતો હતો કે નહીં ? ” સ્વતંત્રતાસે પુછ્યું.

“ આવતો હતો ! ” તારા બોલી,

“ તારે એની સાથે પ્રીતિ થઇ છે કે નહીં ? ” હવે સ્વતંત્રતાસે સ્પષ્ટ પુછ્યું,

“ સ્વામિનાથ, સુધ થઇ ! માફ કરો ! મારાથી નહીં ખત્રાજ ગયું ! ” તારે એ બચાવ દીધો !

“ હવે જુલ થયું ! રાંડ નહતું ! તારાં જેના નિર્જન ને નતિમટ ન્હીનાં નાક મારા કા-
પીને મધેરે બેસાડી મેદરમાં ફેરવવી જોઈએ ! આટલા દાઢાલા તો તું મને ઉપવતી હતી, પણ હવે
તારૂં પાપ પકડાયું છે ! તને તો ચીરી નાંખીશ ચીરી ! હવે ત્રિજોરીની આવી લાવ ! ” સ્વ-
તંત્રદાસે કહ્યું.

“ ત્રિજોરી તો મારા પાપની છે, તે તમને તેની આવી નહીં સોંપું ! ” તારાએ લગાતર મિ-
લસમાં જવાળ દીધી !

સ્વતંત્રદાસે તારાને કહેયા તરત આવીને કુંમળો લઈ લીધો, ને જોઈને “ અરે જરો રાંડ
પાપ લાખી ! હવે તો તારા હાથમાં રાતી પાછ પછ રહેવા નહીં દમ્મ ! તું કેમ થાય છે ? ” જ
વાંચી થાય તે કરી લેજે ! ” એમ કહીને સ્વતંત્રદાસે રાખાને બોલાવીને નટવરને તેડવા માટે
જોડ્યો, અને નટવર આવ્યો ત્યાં સુધી સ્વતંત્રદાસે તારાને ખુબ સપડાવ્યા કરી !

નટવરને આવતાંજ સ્વતંત્રદાસે કહ્યું “ આવો નામદાર ! તમે પણ નામચિત્ત જણાવ્યો
છો ! બોલો સાચું કહો ! કાલે તમે મારી ગેરદાજરીમાં મઠે ત્યાં આવીને નીલિનો બંગ કીધો
હતો કે નહીં ? ”

નટવરે સ્તબ્ધ થઈ ગયો, અને કંઈજ શબ્દોઆર નહીં કરતાં છેક જાણી પડી ગયું, ને
તેણે નીચું ધાક્યું !

“ એ સાચિયા વિદ્યા મારા મોં આગળ નહીં આવે ! ખરેખર બોલી દો ! નહીંતો તમારા
પર મદરચનાં ધરની જીને બગાડવાનું તોહોમત મુકાને હમણું ને હમણું વારંટ કરાવું છું ! ” સ્વ-
તંત્રદાસે જળરો જુલાળ આપ્યો ! વારંટનું નામ સાંભળતાંજ નટવર પડીધો, ને જોઈને “ બાઈ,
માફ કરો ! જુલ થઈ ! જાપ મારી ! હવે કંઈ કહેવું છે ! ”

“ એમ મોટીયા માફ સાંગવાથી નહીં પતે ! ” સ્વતંત્રદાસે એમ જણાવી નટવરના હા-
થમાં કાગળ, ખડીઓ, અને કલમ આપીને કહ્યું “ લો આ કાગળ પર હું લખાઉં તેમ લખી આપો ! ”
“ લખાવેથી શું વિશિષ્ઠ છે ? ” આજ પછી તમારા ધરમાં પગ મુકે તો કહેજો ! ”
નટવરે જણાવ્યું.

“ જાનામાના લખી આપો છો કે પોલીસને બોલાવું ? ” સ્વતંત્રદાસે ખુબ હમ અ પતાં
કહ્યું “ તમારાં કૃતોનાં સાક્ષી પુરાવા મારી પાસે તૈયાર છે ! માટે મુઠે મોંટ લખી આપો ! નહીંતો
જેલ જમા કરવા જવું પડશે ! ”

નટવરે ગભરાઈ ગયો, અને સ્વતંત્રદાસ પ્રત્યે જોઈને “ લો ત્યારે તમને લખી આપું મહેરબાન ! ”

“ લખો ત્યારે ! ” એમ કહી સ્વતંત્રદાસે નીચે પ્રમાણે લખાવ્યું :-

મીંડ સ્વતંત્રદાસને માલમ થાય જે તમારી ગેરદાજરીમાં તમારી જીની મેં લાજ લુટવાની
જે અધમ જુલ કરી છે, અને તેણીના સંસારનું સત્યામાન જાળવાની મેં જે દેશિશ કરી છે, તેમજ
તમારી સાથે એ બાપતમાં મેં જે વિધાસધત કીધો છે, તે સર્વને માટે હું અત્યંત દિલગીર છું,
અને તેમાં મેં તમારું દિલ દુખારા જેવી જે શરમ ભરેલી ને અત્યંત નીચમાં નીચ ચાલ ચલાવી
છે, તેને માટે હું તમારી માને મારી પોતાની રાજી ખુશીથી ધણીજ તમ્મતાની સાથે માફ માંગું છું !
માટે અને માફ કરસો તો આપનો હું ઉપકાર માનીશ ! મારી એ ચાલને માટે મને ધણીજ પસ્તાવો
થાય છે ! અને હું ફરી ફરીને તમારા પાસે માફ માંગું છું ! એજ વિનંતિ.

હી. તમારો તાબેદાર સેવક નટવર,

આ મારી પત્ર સ્વતંત્રદાસે હાથમાં લઈ પાછું વાંચી જોયું. અને પછી કહ્યું “ જા નીચ,
કૃતસ ! તારું કાળું કરે ! અને આજ પછી જો આ ધરમાં પગ મુક્યો છે, તો એમજ સમજજે
કે તારા પગની નળીઓ બાંગી નાંખીશ ! ”

નટવર નીચું જોઇને ત્યાંથી ચાલતો થયો, અને જાંઘે જઈ અતિશય રડ્યો, ને પોતાની ખરાબ ચાલને માટે તેને ધણે પસ્તાવો થયો, તેમજ તે એટલો તો અકળાયો કે “હુનીઆમાં છુઆ કરતાં ઝેર ખાઈને હવે તો મારયું સાઈ !” પણ તે જરા યોખ્યો, અને આત્મપાત કરતાં અચકાયેા એ ત્રણ કલાકે તે લગાર સાંત પડ્યો, અને ઉદાસ મોંઠે એક સોપા પર પડી રહ્યો.

સ્વતંત્રતાસે નટવરનાં ગયાં પછી તારાને પાછી સપડાવી ! તેણીને કહ્યું “હવે તારી તમામ પુછતી ચતા ને માલીફી તુ અને લખી આપે છે કે નહીં ? ! લખી આપતી હોય તો સોલિસિટરને બોલાવી મંગાવી દસ્તાવેજ કરાવું”, અને નહીં તો તારી ખરાબ ચાલ સાબિત કરીને તને ઘરેલુ મારફતે કેદમાં નાંખાવું ! માટે જે મરજી હોય તે બોલ ? !”

“સ્વામીનાથ !” તારા બોલવા જતી હતી, એટલામાં સ્વતંત્રતાસે બોલી ઉઠ્યો “સ્વામીનાથ તારો ગયો ગરબમાં ! સ્વામિનાથ કહીને નકામી વળી અને ક્યાં ગયો છે ? ! માત્ર મારી માં-ગણીની હા કે ના કહે કે પત્યું !”

“માઈ છે તે તમારું છે ! તમને લખી આપવાને હું કંઈ ના કહેતી નથી !” તારા બોલી “તો ઠીક છે, હમણાં મારા મિત્ર ચંદુલાલને બોલાવું છું.” એમ કહી રામાને બોલાવીને ચંદુલાલને તેડવા મોકલ્યો, અને તેટલામાં સ્વતંત્રતાસે તિજેરી ઉધાડી તમામ ઢાળીનાઓની ટીપ કરી લીધી. એટલે ચંદુલાલ પણ આવ્યા. ચંદુલાલને થયલી હકીકત વિદિત કરી ! તે ધણા દિલગીર થયા, અને તેણે તારાને હપકો આપતાં કહ્યું “તમારા આવા વિદાન સ્વામિને પડતાં મુઝી તમે આ શું શરમ બરેલું કૃત્ય કીધું ! એ તો હજી ધણા સારા છે કે તમને ધરમાં રાખે છે ! પણ એની જગ્યાએ જો હું હોઉં તો એક મિનિટ પણ સંધે નહીં ! તમારા જેવી સ્ત્રી નહીં હોય તો ચાલો પણ આવી અનીતિ દેખતી આંખે કદી ખમાય નહીં !”

“હાલ એ બધી વાત પડતી નાંખો મીઠો ચંદુલાલ !” સ્વતંત્રતાસે કહ્યું “અને એક કાગળ લઈ એક દસ્તાવેજ લખી નાખો ! તેમાં એવી અતલખ આવવી જોઈએ કે, મારી સ્ત્રી પોતાના આપની તમામ મીલકત અને સોંપી તે પરથી પોતાનો તમામ હક ઉઠાવે છે, અને તેના બદલમાં શરત એટલી કે તેણી જીવે ત્યાં સુધી દર માસે મારે તેણીને માત્ર દસ રૂપિયા આપવા !”

“ઠીક” એમ કહી ચંદુલાલે દસ્તાવેજની નકલ લખી કહાડી, અને પોતેજ કોટમાં જઈને સ્ટાંપનો કાગળ લાવી તરત દસ્તાવેજ લખી તે રજીસ્ટર કરાવવા માટે તારાને લઈને સ્વતંત્રતાસ તથા ચંદુલાલ રજીસ્ટરની ઓફીસમાં ગયા, અને ત્યાં તારાની સહી થઈ તથા ચંદુલાલની સાક્ષી કરારી, અને એક બીજા અહસ્તથી શાખ કરારી, બાદ ચંદુલાલ પોતાને ઘેર ગયા, અને સ્વતંત્રતાસ તથા તારા પોતાને ઘેર ધ્યાં ઘેર આવીને સ્વતંત્રતાસે યોગરદમ પેટી પેટારાઓને તાળાં આવી, અને તારાના અંગપરનાં તમામ ઢાળીના ઉતારાં તિજેરીમાં મુક્યા, અને એ મજબુત બેયાઓ રાખી તથા એક રામોસી રાખી ધર તેમના વિશ્વાસપર રાખ્યું; કેમકે સ્વતંત્રતાસને તો નોકરીએ જવાનું ! તેથી સ્વતંત્રતાસે બેયાઓને સખત હુકમ કીધો કે “આ રાંડને ધરમાંથી જરા પણ બાહાર નીકળવા દેવી નહીં, અને મારી ગેરહાજરીમાં લગાર હાથ પણ અરકાડવા દેવો નહીં ! એક કેદની માફક એને સાચવવી. અને જો લગાર આડી ચાલે તો હાથ પગ બાંધીને ઝોરડીમાં પુરવો !” એમ કહીને બીજે દિવસે સ્વતંત્રતાસે ઓફીસમાં ગયો, અને નોકરીનું એકદમ રાજીનામું આપી તરતજ ઘેર ચાલ્યો આવ્યો, અને ત્યારથી ધણોખરો ધરમાંજ રહેતો ! વખતે સહેજ કામકાજને માટે તે બાહાર જતો, ત્યારે રામોસી તથા બેયાઓને ધર સોંપી જતો ! તારા તો માત્ર એક બદિવાનદાખલ રહેતી ! પણ તે સ્થિતિમાં તેણીનું શરીર મુકાઈ ગયું, અને હાથ અફસોસમાં તેણી છોડ્યાં જેવી થઈ ગઈ ! પણ સ્વતંત્રતાસને તેણીના ઉપર એટલો તો તિરસ્કાર કાયમ રહ્યો કે, તેણી જીવે છે કે મરી ગઈ

છે, તેની પણ દરમર રાખી નહીં ! પરમાં એક શુભામડીની માફક તેણીના હાલ થયા, અને માત્ર દાળ, ખાત ને રોટલી ચીઘાવ ખીચું કંઈ પણ ખાવાનું તેણીને નહીં આવવાને બદલે હુકમ કીધો ! તેપણુ બઠને હયા આવવાથી સ્વતંત્રતાસતી મેરદાનરીમાં કંઈક ખાવાનું છાનું છાનું બટ કરી આવતો તારાના આંધાં પુરાં હાલ નટવરની માતા તથા તેની સી સુદરમતીના બાજુમાં પણ આબ્યાથી મુદરમતી મનમાં કહેવા લાગી “ કીક મયુ ! એ રાંડને એમજ જોઈએ ! એ રાંડનું મારા બંગલામાં ચલણુ હતું ત્યારે મને શુભામડીની માફક ગણતી હતી ! ઇથરે હવે મારાં કરતાં પણ પુરાં હાલ એનાં કાંધાં ! પુરાંબનો બદલો ઇથર તેણેજ આપ્યા વિના કેમ રહે ? ! ”

આ પ્રમાણે તારાની ગતિ થઇ, અને પછાંક દાદાજી એવીજ સ્થિતિમાં તારા રહી ! કહેવત તે કે “ કર, ને જો ! ” તે વાત તારાને બરાબર વિતી ! અને નટવર પણ હાલ તો હડો માર વધને બંગલામાં એકલાજ રહ્યો !

પેલી તરફ રત્નલક્ષ્મી ને મુદરમતી નટવરની બાજુમાં સંતાપ કરે છે ! રત્નલક્ષ્મીએ કહ્યું “ હવે નટવર તારાને ત્યાં આવતો બંધ થયો, પરંતુ હવે એને સુધારવો કેમ તે કંઈ સમજાતું નથી ! ”

“ સામુજી, હવે વળી કોઈ નાનકણીને ત્યાં રખાશે ! એમને આપણે ક્યાં રોટી ચકીયું ? ! નરહને કેમ તપાસાય ? ! એ હવે એમની ટેવ મુકે એવું મને તો બાપતું નથી ! ” મુદરમતી રડતાં બોલી “ એની સાથે મારા અવતારે ખમડો ! ”

“ નસીબ તારું ખાપા ! ” રત્નલક્ષ્મીએ કહ્યું “ તારાં મા બાપે તો પાણુંએ સાદું ઘર જોયું ? પણ છોકરો એવો ઉઠ્યો ત્યાં શું કર્યું ? ! તારાં નસીબમાં દુઃખ હશે તે બોગવે છે ! અને મારે પણ તમારી તરફથી ખજતરા રહી છે તે જોઈ છું ! ”

“ તારે શું એ નહીંજ સુધરે ? ! ” મુદરમતી બોલી

“ એના પ્રહભાવ અદલાશે ત્યારે સુધરશે ! આપણે તો જેટલા ઉપાય કરવાના હતા તેટલા કરી ચુક્યા ! ” રત્નલક્ષ્મીએ કહ્યું.

“ હામ હામ ! પણ બંગલામાં એ એકલાજ રહેતા હશે ! બટ ને ચાકરો કંઈ તતના માણસની માફક કરે કે ? ! ” મુદરમતીએ નટવરને માટે જીવ બાળવા માંડ્યો !

“ પણ કંઈ ઉપાય છે ? ! ” રત્નલક્ષ્મી બોલી “ આપણો જીવ તેને માટે તોડાય છે, અને તેનાં તો દિસાજમાંજ કંઈ નથી ! ”

“ જોર ! નસીબ તેમનાં ને આપણાં ! ” મુદરમતીએ રડતાં રડતાં કહ્યું “ પણ હવે એમને એક વાર અહીં બોલાવીએ, અને હજી કંઈ પણ સમજાવીએ ! હવે કદાચ એ સમજાશે ! કેમકે હવે મેં સાંભળ્યું છે કે, એમને ધણો પરતાવો થાય છે, અને બંગલામાં એકલા પડ્યા પડ્યા રહ્યા કરે છે ! માટે તમારી કથાહ હોય તો અહીં તેડાવીએ ? ! ”

“ મારે ક્યાં ના છે ! કોઈ પણ રસ્તે એ ટેકાણે પરતો હોય તો હું તો જેમ કહે તેમ કરવા તૈયાર છું ! ” રત્નલક્ષ્મી બોલી.

“ ત્યારે તો એને તેડાવું ! ” મુદરમતીએ કહ્યું “ પણ એને સમજાવશે દોષુ કે ? ! ”

“ કોઈ મરદ હોય તો તે એને સમજાવીને કહી શકે ! આપણને તો એ મજુકારશે પણ નહીં ! ” રત્નલક્ષ્મી બોલી.

“ મરદમાં તો કોને કહીએ ? ! ” મુદરમતી એ પૂછ્યું “ સ્વતંત્રતાસને બોલાવીશું ? ! ”

“ સ્વતંત્રતાસ સાથે તો એને હવે ખારમા ચંદ્રમા થયા હશે ! માટે તેનાથી એ નહીં સમજી શકે ! અને સ્વતંત્રતાસ એની પંચાતમાં પડ્યા આવે એમ પણ નથી ! ” રત્નલક્ષ્મી બોલી

“ ત્યારે મજનને બોલાવીશું ? ! ” મુદરમતી બોલી.

મગન ? ! ” રત્નલક્ષ્મી ઝીલવાદને બોલી “ એ મુઆનું નામ વળી ક્યાં લીધું ? ! એણે તો મી બધી મોહોમણ પાળી છે ! ”

“ પણ હવે તો એ નદન સુધરી ગયો છે, અને વેપાર રોજમાર કરી તાબે થઈ ગયો છે ! તેમજ હવે એનાં મોં પર નૂર પણ ફેલું ચાલ્યું છે ! તે પરથી મને લાગે છે કે, એ હવે બધું સુધીને માત્ર સારે રસ્તે લાગી ગયો છે ! માટે મારો વિચાર એવો થાય છે કે, એને ઘેર જોઈને એની વધુ શુભાખતે હું મળું ! કેમકે તેણી મારી બહેનપણી થાય છે, અને મારે-મારે તેણીને સારી લાગણી પણ છે. ” સુંદરમતીએ જણાવ્યું.

“ તોપણ તેણીને ઘેર સામા મળવા જવું, એ તો મને ઠીક લાગતું નથી ! કારણકે કહાય મગન વેરને લીધે તારું અપમાન કરીને છુતકારી કાઢે તો શા લાભ ? ! ” રત્નલક્ષ્મીએ જણાવ્યું “ સારો રસ્તો તો એજ છે કે, સાંજે શુભાખ દર્શન કરવાને મંદિરમાં આવે છે, તે વેળાએ તું એને મળજે. અને ધીમે રહીને એનું મન જોજે, અને જો મારા પ્રત્યે એને સ્નેહ દેખાય તો પછી કહે-જે કે એના વરને અહીં મારી પાસે મોકલે ! પછી મગન અહીં આવશે તો એને નરમાશથી હું સમજાવીને એનો વિચાર લપટાશ ! ખાદ એ શું બોલે છે, તે જાણ્યા પછી થઈ રહેશે ! ”

“ હા સાચુજી, એ વાત પણ બરાબર છે ! ” સુંદરમતી બોલી “ આજેજ મંદિરમાં એને મળીશ, અને ધીમે રહીને બધી વાત કહીશ ! ”

“ પણ એની આગળ મગનનું તું કંઈ વાંકું મોક્ષતી નહીં ! ” રત્નલક્ષ્મીએ શિખામણ આપી.

“ નારે ના ! એવી તે હું કંઈ ઘેલી છું સાચુજી ? ! ” સુંદરમતીએ કહ્યું “ એને તો મારે છાપે ચઢારીશ, અને મગનનું જોર સારું બોલીશ ! ”

“ એમ કરશે તોજ મગન સમજી વિચારી મારી પાસે આવવાને આનાકાતી કરશે નહીં ! ” રત્નલક્ષ્મીએ જણાવ્યું.

“ ખાદ અને જણા કામકાજમાં પડ્યા, અને સાયંદાજ પહેલાં સુંદરમતી મંદિરે શુભાખને મળવા માટે સચરી. ”

પ્રકરણ ૩૭ મું.

દોહરો.

મગન વળ્યો નટવર પરે, માતી જુનો મિત્ર.

રજા બળતી મગને, મિત્ર થયો પવિત્ર !

એતે એકના એક. !

સુંદરમતી મંદિરે જઈને થોડી વાર ઓટલાપર બેઠી; કેમકે દર્શનને વાર હતી, અને શુભાખ પણ આવી નહોતી. થોડી વારમાં દર્શન પુર્યાં ! “ જય-જય ” ની ગર્જના થઈ ! સુંદરમતી ગઈ, અને ઓટલામાં શુભાખ પણ આવી પહોંચી. બીડમાં બેનેની માત્ર એકત્રે નજર થઈ, પરંતુ ત્યાં મળી શકાયું નહીં, અને તેથી સુંદરમતી ઝટ ખાહાર આવી. પછી શુભાખે પણ ખાહાર નીકળતાં સુંદરમતીની પાસે જઈને પુછ્યું “ કેમ બહેન, મારી તો છે ? કંઈ થયું દાદાગથી આવતીએ નથીને શું ? ! ”

“ શું આવું ? ! ” સુંદરમતી આંખમાં આંસુ આણી બોલી “ દુઃખમાં ટટાઈ ગઈ છું બહેન ! અને તેથી કરી જવું આવવું ગમતું નથી ! ”

“ રડીશ નહીં ! તને મારાં સમ છે ! અહીં જતાં આવતાં દેખશે કાંઈ ! ” શુભાખે જણાવ્યું.

“એ આલ, મારી માથે માડીમાં મારે ઘેર આવ ! પછી પ્રાણી તને માડી મુંઝા મોકલીશ !”

ઘેર આવવાને ના નથી, પણ તારા વર અને બહેનને તારાવર ચુસ્તે યસે તો !” મુદર-મતીએ પ્રજ્ઞા.

“અરે તે તો બિચારા હવે કશું મોભે તેવા નથી ! તે તો હવે તદન જુલાળ થઇ ગયા છે” શુભાએ કહ્યું. “તું માડીમાં આવ, પછી વાત કરોડ !”

એમ કહી મુદરમતીને, શુભાજી પોતાની માડીમાં બેસાડીને ઘેર લઇ ગઇ, અને જને જણી-એ ઉપર જઇને બેઠી કિવાનખાનાની બાજુનાં એકાંત ઝોરડામાં એ ચાર મહેતાઓ કિસામના મોપણ લખતા હતા.

“કેમ પણ હવે તારા વરના શા સમાચાર છે, તે તો કહે ?” શુભાએ પ્રજ્ઞા.

“સમાચાર તો એવાજ તો વળી ! એ તો હજી જોવા ને તેવા રહ્યા છે ! અને તારા વર તો મુદરમતીને આપણે ઇન્તમાં આવી ગયા છે !” મુદરમતી બોલી.

“હાં બહેન મારા વર તો હવે તદન સુધરી ગયા છે, અને એક પણ અપદ્ધાણ એમનામાં દેખતી નથી ! વેપાર રાજમારમાંજ એમનું ચિત્ત લાગ્યું છે, અને બહાર ભટકવાનું હવે તો તદન જુદી ગયા છે ! તેનજ એમનો સ્વભાવ પણ થયો શાંત, ક્ષમાજી ને દરેક થઇ ગયો છે ! ઠોઠા શે ખાઇ ખાઇને આપણે કેટલે વર્ષે ઠેકાણે આવ્યા ! મેં પણ થોડું દુઃખ ભોગવ્યું છે બહેન ! ! તું ક્યાં નથી બાજુતી ?” શુભાએ જણાવ્યું.

“પણ મારા વર તો હજી સુધી ઠેકાણે આવતોજ નથી ! એણે તારા વર કરતાં પણ વધારે ઠોઠા પાંખી હશે ! તેઓ હજી એવો ને એવો ! બહેન, તું તો સુખી થઇને બેઠી, અને હું તો હજી દુઃખીજ રહી !” મુદરમતી એમ બોલતાંજ રહી પડી.

“રઃ નહીં બહેન, રઃ નહીં ! એ દહડોએ જરી ! હું પણ તારીજ આશ્ક રહતિ હતી, પણ મેં ધીરજ ગળી તો હમણે હવે નિરાંત આપી ! તેમ વખત આવશે એટલે તું પણ સુખી થશે ! ગભરા નહીં ! ધીરજ મ્હોટી વાત છે !” શુભાએ તેણીને શાંત પાડીને કહ્યું “મારા વર પણ જ્યારે ને ત્યારે તારા વરને માટે બળાપો કરે છે કે “એ હવે સુધરીને ઠેકાણે પડે તો શાફ !” કેમકે એમનાં મનમાં તારા વર માટે ધણી લાગણી થાય છે ! પહેલાં તો અને જણ ગમે તેટલા લડવા ને વડવા, પણ હવે તો એમનાં મનમાં એમ થાય છે કે “ક્યારેને નરવર સુધરે !” કારણ કે બાળપણથી અને સાથે રહેતા તે વાત એમને યાદ આવતાં તરા વર માટે એમને ધનીજ દગા આવે છે !”

“જો એમજ હોય તો એમને મારા પાસે જરા મોકલશે ? મારા સાસુ એમને મળવા માંગે છે !” મુદરમતીએ જણાવ્યું “અને એઓ જો નહીં આવે તો મારા સાસુજી અહીં એમને મળવા આવે ?”

“એમને હું મોકલશે તારા સાસુ અહીં સુધી આવવાની તરદી લે, એ શોભે નહીં ! એજ આવશે.” શુભાએ જણાવ્યું.

“મારા સાસુજીએ અને એ કહેવા માટેજ ગંદિરે મોકલી હતી !” મુદરમતીએ જણાવ્યું “પણ તારે ઘેર આવતાં મને ડર લાગતો હતો !”

“ડરવાનું હવે કંઈજ કારણ નથી; કેમકે એમનાં મનમાં નવરસાદની ખાખતમાં પ્રથમ ગમે તેટલી અંતર હશે, પણ કમણું તો એમનું મન તદન બદલાઈ ગયું છે, અને કોઇ પણ પ્રકારે નરવરલાઇ સુધરે, એમ એ તો ઇચ્છે છે ! તારે ત્યાં આવશે, ને એ વાત કરશે એટલેજ તને પણ સમજશે કે એ કેવા બદલાઈ છે !” શુભાએ કહ્યું.

“તારે તો જરૂર મોકલવો.” મુન્દરમતીએ જવાબ્યું “ અને તો આજે ચતુર્થ મોકલવોની”

“ રાતના જો બનશે તો તેમ નહીં તો સવારે તો જરૂર આવશે ! ” ગુલામીએ ખાત્રી આપી.

“ બહુ સાઈ બદેન, તારો ઉપકાર થશે ! હવે હું જઈ છું ! ” મુન્દરમતી બબોને ઉઠી.

ગુલામી ગાડી ઉભી રમાયી. હતી, તેમાં મુન્દરમતીને પહોંચાડવાને ધોડાવાળાને દરમાન્યું, અને તેમાં બેસીને મુન્દરમતી પોતાને ઘેર ગઈ, અને તેણીએ પોતાની સાસુનો ગુલામ સાથે થયેલી વાતચીત વિહિત કરી જે સાંભળી રત્નલક્ષ્મીને કેટલોક સંતોષ થયો.

“ સામંજસ થયાં પછી મગન જે ધોડાની ગાડીમાં સ્વઅહે વ્યાખ્યા મગનનો બપોડો બારી હતો. તેણે અનીતિનો દંડ ઊડાવ્યો પછી એક યુગેપિયન પેહેડીમાં બાબ કાપી અને મુન્દરમતી પડ; સર-સવ અગસી વગેરે ચતાજ, લંડન, લિવરપુલ, એડવર્થ, ટર્ક વિગેરે સંસ્થાનોમાં ચડાવી તેમાંથી તેણે અને તેના બાગીચાર મી મગન સાહેબે ઘણો સારો પૈસા પેલા કીધો હતો, મી. મગન વધુ વર્ષ થતાંજ ગુજરી ગયો, અને તેની મુઃમને મગને તેના બાગના પૈસા ચુકતે કરી આપી માત્ર પોતાના નામથી પેહેડી ચલાવવી શરૂ કરી. અને હુંક મુંદરામાં આસરે દસ લાખ રૂપિયાની પુણી જમા કરી દીધી ! આથી કરીને મગને ધરમ દાઢ પછુ સારો રાખ્યો હતો. અગાઉ માત્ર એકજ બેસો હતો, અને હવે ચાર બેસા રાખ્યા, જે રમોશી રાખ્યા, અને ધાટી તેમજ મહેતા વિગેરે કામ-દારોની પુરતી રાખ્યા રાખી. ગાડી ધોડા પછુ નવાં વસાન્યાં ! સપળા મળીને અઢ ધોડા રાખ્યા હતા, તેમાં બે ધોડાને જે ગડી ગુલામને માટેજ હતાં, અને ચાર ધોડા પોતાને માટે ખાસ ફરવાને રાખ્યા હતા તથા બાકી બે ધોડા ઓરીસમાં જતા આવવા વગેરેના કામને માટે ફરેજ જોડતા હતાં. ગાડીઓ પછુ રમરડાપરખ ચારે જતની વસાવી હતી, તેમજ પરનો બપોડો પછુ ઇંગ્લિશ ફાશનનો કીધો હતો ! એ આદિક અનેક દેખવ મગને વધારી દેવામાં ખાખી રાખી નહોતી, અને તેની સાથે ધર્મદાન કરવામાં પછુ સારી નિશ્ચ રાખતો હતો અગરજે મદિરામાં સ્ત્રી પુરોનાં સં-ગમ સમાન થતી બીડમાં દર્શન કરવા જવાને તેને પ્રસંદ નહીં હોવાથી મદિરામાં તો માત્ર વાર તેહવારજ તે જતો હતો. તોપણ દેવપર તેની આરતા અનુપમ હતી, અને રાગનુ મુંદર દેવસ્થાન રાખી તેમાં જઈની પુજા પોતે અત્યંત બાવ સદ કરતો હતો સારાંસ મગનની મલીન મતિ તદન બદલાઈ જઈ હવે તે સનખાને સંચરતો થયો હતો, અને તેથી તેનો દાડડો ફરી પછુ ગયો હતો ?

મગન ઘેર આવતાંજ દરેકાં ગુલામની ખબર લેતો અને તેણીની પાસે પાંચ મિનિટ બેઠાં પછી કપડાં ઉતારતો આજે પછુ તેમ કીધું, અને તેજ પ્રસંગે ગુલામી કહ્યું “ આજે તમારા પેલા મિત્ર નટવરલાલની વદ મુન્દરમતી મારી પાસે આવી હતી ! ”

“ ક્યારે ? ! ” મગને પુછ્યું “ તે કંઈ કહેતી હતી ? ! ”

“ થોડીવાર ઉપરજ આવીને ગઈ, અને તમને નટવરની મા વાદ કરે છે, એમ તે કહેતી હતી. ” ગુલામી જવાબ્યું.

“ નટવરની માતુશી તો ખિચારી ઘણી બધી છે, પણ તે ખિચરીને નટવર તરફનો સં-તાપ હજી જેવો ને તેવોજ છે ! ” મગને જવાબ્યું.

“ તેને માટેજ તમને કંઈ વાત દેવાને જોઈ ન્યા છે, એમ મુન્દરમતીનાં કહેવા પરથી અને તો સમજાયું ! ” ગુલામીએ કહ્યું “ અને હી મર્થ છે કે ” જે એમનાથી આવતું નહીં તેમ હોય તો માતાં સાસુએને અહીં મોકલીશ ” માટે આપ જો જાઓ તો હંક, ને તેમ નહીં તો રત્નલક્ષ્મી અહીં આવે ? ”

“ હું જઈશ ” મગને જવાબ્યું “ તે જહ માંજસને અહીંયા મોકલાવવા દીક નહીં અન્યા રજ નહીને બનશે તો જઈ આવશે ! કેમકે સવરના તો ઠાણે જંદરપર જોડાઈનાં દાગ છે તેવા પુરવઠ મળશે નહીં ! ”

“ મુદરમતી બિચારી બહુ રજી દતી ! ” ગુલાબે જણાવું - “ મને તો તેણીને જોઈને પછી દયા આવી ગઈ ! કેમકે તે મારી સ્નેહી છે ! ”

“ અને મને પણ નટવરને માટે પછી દયા આવે છે ? કેમકે તે મારો જૂનો આપ મિત્ર છે ! ” મગને જણાવું “ હું તો હથેર દુધથી ઠેકચે પડ્યો, પણ ને બિચારાના મદ હજી સુધાર્યા જ નહીં ! ગમે તેમ લટપા, વડપા ને મારામારી કરી હતી. તોપણ તે સવળું અમારી સુખાંતુ પરિણામ હતું ! પણ હવે તો મને તેને માટે લગીજ લાગણી થાય છે, અને હું હથેર છું કે, કયા રે ને તે પણ સારે રસ્તે આવી જાય, અને અમારા પવિત્ર મિત્રતા પુનઃ જોડાય હથેર કરે ને તેને સંમુદિ આવે, અને તે બિચારોના દાદાટો ફરે ! ”

“ ત્યામિનાથ, આપને બ્યારે તેને માટે ઝેરઠલી બધી લાગણી છે તો આપજ તેને પાસે બેસારીને સુધારો, અને બિચારી મુદરમતી જેવી પવિત્ર અંજળાનો આશિર્વાદ લો ! હથેર આપણું બનું કરશે ! ઝેરઠું કામ જરૂર કરો ! કરો ! ” ગુલાબે કહ્યું “ જુઓ, કોઈનું પણ બહું કરીએ તો પ્રભુ આપણું પણ બહું કરે ! ચારે આ તો વળી તમારો જુનો મિત્ર છે. એને સુધારવાનો યશ જો તમે થોડો તો ફતીઆમાં પણ આપને માટે સારું બોલશે ? ! ”

“ ખરું છે વહાલી ! હું પણ ચાહું છું કે મારે હાથે જો યશ હથેર અપાવે ! ” મગને શુદ્ધ અંતઃકરણથી ઇર્થાવું.

“ હો ત્યારે હવે આપ જમવા પધારો બોજન નંધાર છે. ” ગુલાબે જણાવું.

મગન કપડાં બદલી તરતજ જમવા ગયો, અને જમીને ઉતાવળ કરી ગાડી જોડાવી ગયો. રત્નલક્ષ્મી પણ તેના આવવાની રાહ જોતીજ બેઠી હતી. મગન અંદર જતાં તેણીએ તેને કહ્યું “ આવો બાહ, બહી પુરશીપર બેસો ”

“ ના માનુશી, આપ બોંપર બેઠા કો ને હું પુરશી પર બેસું કે ? હું પણ નીચેજ બેસીશ ! ” કહીને મગન રત્નલક્ષ્મીની પાસેજ ગાડા પર બેસી ગયો ! રત્નલક્ષ્મી તેને પુરશીપર બેસવાનો બજો આગ્રહ કીધો પરંતુ મગને તે વાત રિત્કારા નહી અને પોતાની બરાબર લાવણી બતાવી.

“ વહી બાહ સારા જો!! રત્નલક્ષ્મીએ પૂછ્યું “ તમે તો કે ? દાદાટો અપાજ નયીને!! ”

“ માથા હવે તો કામકાજમાં ઝેરવા ગુલાબ ગયો છું કે ધડીની દુરસદ મળતો નથી ! અને વળી ખા પુછો તો તમારે ઘેર આવવાને પણ ઉપડતો નય ! ”

“ કેમ, શા માટે ? ! ” રત્નલક્ષ્મીએ કહ્યું “ મારો જેવો નટવર, તેવા તમે ! તમારે આવતાં આવકાં શા માટે જોઈએ ? ! ”

“ માથા, મે આગળ આપની સાથે સારા રોત વાપરી નહોતી, અને નટવરને બગાડવાનો આરોપ મારેજ માથે આવ્યો છે, તેથી હું બહી આવતાં રહેમાડું છું અને મારી આગલી ચાલને માટે મને પૂરો પસ્તાવો થાય છે ! ” મગને દિલગિરીની સાથે કહ્યું.

“ બાહ, જો તો બનનાર હતી તે બની ! એમાં તમારો વાંક હું તો મુદત માનતી નથી; પરંતુ મહેરો વાંક તો અમો તથુનાં નસીબનોજ સમજી છું ! નસીબ કરે તે કોઈ ન કરે ! ” રત્નલક્ષ્મીએ હવે મુદતની વાત કહી “ પણ તમારે માથેજ નટવરને બગાડવાનું નિમિત્ત આવેલું તમે સમજતા હો તો એને પાછો મુંવારીને તમારી માફકજ સારે રસ્તે લાવવાનો જરૂર પણ તમેજ લો ! ”

“ માથા, મારે મનને પણ એજ ઉમેદ છે કે, ક્યારેને નટવર મારેજ હાથે મુધરે ! અ-ગરજે યશ મેળવવાની લાલચ મને થોડીજ છે, તોપણ માત્ર એક જુના મિત્ર તરીકેની મારી ફરજ સમજીને તેને રસ્તા પર લાવવાની મને પુરણું ઇચ્છા છે ! ” મગને જણાવું.

“પણ જુઓ બાઈ, હવે તમે એનું આમનનું બોલ્યું ચાલ્યું કંઈ મનમાં લાવશો નહીં ! તે જાણત તમારાં ચિત્તમાંથી હઠાડી નાંખજે, અને એક પોતાના બાંન્ડુ તરીકે એને ગણી એનું બહુ ચાપ તેમ કરજે !” રત્નલક્ષ્મીએ આજીજી સાથે જણાવ્યું.

“માતૃશ્રી, એનું બોલ્યું ચાલ્યું હવે મારાં મનમાં ઠંધજ નથી ! હું તો મારા દુઃખનું પણ બહુ ચાહું છું તો આતો મારો જાળનિત છે ! અને એનું કંઈ પણ બહુ ચાપ તેમાં હવે હું રાજી છું, અને ઇશ્વર દરશે તો તેમજ થશે !” મગને લગાર ખંચાઈને કહ્યું “પણ પેલી રાંડ તારાં એને ઊંડારો નહીં, એજ મારા મનમાં મહેરાં ધા છે માજી ! કેમકે તે રાંડ મલા નારી છે, ને જુ મારાં એને વગળી છે !”

“તે વાતની હવે તમારે શીકર રાખવી નહીં ! કેમકે તેણીના પતિ રવતંત્રદાસને મેં બધી વાત કહી દીધે તેના કાન હવાડ્યાથી તેણે તે રાંડને એવી કળમમાં રાખી છે, અને નરવરને પણ તેણે એવો કમ બીડાવ્યો છે કે, તારા ને નરવર શરીને મળવા પામશેજ નહીં ! એ તો બધો પાપો બદોષસ્ત થઇ ગયો છે, અને હવે તો નરવર ખંચાઈમાં એકલોજ રહેશે ? માટે જો તમે એને બોલાવીને જો વાત કહો તો એ હવે ઝટ સમજી જશે !” રત્નલક્ષ્મીએ કહ્યું.

“તારે તો હવે હરકત નથી !” મગને વિચાર કરીને કહ્યું “પણ મારે માટે તો એને એવો વહેમ છે કે, હું એના યુરમાં છું ! માટે તમે એને સમજાવીને બહીં” મગે સવારે બોલાવે, અને નવેક તાબાને સુમારે હું પણ બંદરપરથી પરવારીને આમ પહોંચીશ અને પછી તમારી સમક્ષ મારે જે કહેવાનું છે તે કહીશ ?

“એમ કરીશ તારે ! કાંઈ સવારે એને ગમે તેમ કરીને પણ બહીં” બોલાવીશ, અને તને પણ જરૂર આવજે, અને એટલી તરડી લેજે બાઈ ! તમારો ધણેજ ઉપકાર થશે.” રત્નલક્ષ્મીએ હાથ જોડીને કહ્યું, અને તેણીની આંખો આંસુથી ભરાઈ ગઈ !

“અરર ! આ તમે શું બોલ્યા !” મગને તેણીના જોડેલા હાથ ધુસ પાડીને કહ્યું “એમાં ઉપકાર શાનો ? ! મિત્રો સંગ થઈ બધું કરતાં પણ શોષ હોય છે, અને એક મિત્ર બીજા મિત્રનું બહુ કરે તેમાં વળી ઉપકાર શાનો ? ! એ તો શરજ કહેવાય !”

“બાઈ, તમારી એ લાચારી છે !” રત્નલક્ષ્મીએ કહ્યું “આજે તમને જોઈને મારી છાતી ફેલી હરી છે ! અગાઉ તમે કેવા હતા, અને હવે કેવા બુદ્ધ થઇ ગયા છો ! ઇશ્વર તમને સુખી રાખે ! અને તમારી માફક નરવર પણ માણસાકપણમાં આવી જાય કે ખસ થયું ! પછી તમને ખતેને જોઈને મારો જીવ ખરેખરો ખુશી થશે !”

“માતૃશ્રી, તમારા આશિર્વાદથી સહ સારજ થશે ! હોય ! ચઢતી પડતી મુઠ્ઠી ચાલી જાય !” એમ જણાવી મગન ઉડીને ચાલ્યો, અને મુંદરમતી પછી રત્નલક્ષ્મી પાસે આવીને કહો વા લાગી “સાચું, આ તો બીજો આમનના મગનભાઈજ નહીં” જુઓતી કેવા સુધરી ગયા છે ! વાતચીત કરવામાં પણ કેટલી લાચારી આતી ગઈ છે !

“વહુ ! એ ગદાં સદ્યજો અસંગેથીજ આવે છે ! હવે એ મારા મારા માણસોમાં ફરે છે; કોઈ નીચનો સંગ એને રહેજોજ નથી, અને કોઈ પણ દુઃખનાં પણ એ ખામ લેતા નથી, તેથી એનામાં મારી સુદ્ધિ આવે એમાં કંઈ નવાઈ નથી !” રત્નલક્ષ્મીએ કહ્યું,

“મારા પતિમાં એવા સદ્યજો હું ક્યારે જોઈશ ? !” મુંદરમતીએ જણાવ્યું.

“તે પણ સુધરશે ! મગને માથે લીધું છે તેથી એ કામ હવે પારજ પડશે !” રત્નલક્ષ્મીએ કહ્યું.

“બહે સાચું, તમારાં મોંમાં સાર ! ઇશ્વર કરે ને તમારી વાણી ફરે !” એમ કહી મુંદરમતી તથા રત્નલક્ષ્મી રોજના કરતાં આજે કંઈ ખીરજ ભરેલે હાથે સુતાં, પરંતુ મુંદરમતીને

કેટલાક કાઠક બુધી એ ને એ વિચારમાં નિંદા આવી નહીં ! તેણી એ પાછલી રાતના ઉપી !

પ્રભાત થતાંજ મુંદરમતીએ રતનજીભી પ્રત્યે પૂછ્યું “ સામુછ, બંનેને એમને તેડવાને એને મોકલીશું ? ”

“ બીજા દાદાને મોકલવાનું કામ નથી; કેમકે દાદાથી એ આવરી નહીં ! એ તો હું પોતેજ મંદિરે ફેરવે કરીને તે તરફ માડી લેવડાવીશ, અને સમજાવી પડાવીને એને આવી લઈ આવવીશ ! મારા શિવાય એ બીજાને નહીં પત કરશે ! હમણાં તને મોકલું, પણ તને જોઈને તો એ વધારે ઉશ્કેરાઈ જશે, અને વળી મારાડ કરી ચુકશે ! માટે હુંજ એને ગમે તે પ્રકારે સમજાવી ને લાવીશ ! ” રતનજીભીએ જણાવ્યું.

“ એ વિચાર મારો છે સામુછ. ” મુંદરમતીએ જણાવ્યું “ આપના સમજાવાથી કંઈ પણ સમજશે ! ”

બાદ રતનજીભી પરવારીને માડી જોડાવી મંદિરે ગયું, અને ત્યાંથી ફેરવે કરી સાડા સાતને મુંદરે બંગલે પહોંચી. નટવર એટલો બેસી કાનજી કરતો હતો. તેણે પોતાની જનિતાને જોતાંજ કાનજી કંઈ દીધું, અને પુરસ્કાર બેસી ગયો ! રતનજીભી તેની પાસે જઈને બેસી, અને તેની આંખોમાંથી ડબ ડબ આંસુ ખરી પડ્યાં !

“ ૨૬ નહીં, દીકરા ૨૬ નહીં ! પેલો થયો શું ? ” રતનજીભીએ ઉઠીને તેનું માથું પોતાની છાતી સાથે દાખીને કહ્યું “ ૨૬ છે શું કરવા ? છતો રહે ! ગમરા નહીં તને શું હુઝ છે ? ! આજ મારી સાથે ધેર ચાલો. ”

“ ધેર તો હું શું મોં લઈને આવું ? ! ” નટવરે વધારે રડી પડીને કહ્યું !

“ કેમ શું મોં લઈને ? ! કાનની ચોરી કાપી છે કંઈ ? ! પેતાને ધેર જવું નેમાં હરકત શું છે ? ! અહીં તું એકલો છડાયા કરે છે, તેથી હું તને તેડવા આવી છું ! માટે આજ મારી સાથે ? ૨૬ નહીં મારા વડાલા ! તું સમજી થઈને આમ ગાંઠો કઢાડે છે ? ! ”

“ પણ ધેર મારું શું કામ છે ? ! મને અહીંજ રહેવા દે ! ધેર આવીને મારું કાળું મોં કાઢને બતાવવાને હું રાંછ નથી ! ” નટવરે રડતાં રડતાં કહ્યું “ મેં નહીં કરવાનાં કાંઈ કાંઈ છે અને મારાં જીંદગી ધુળમાં નાંખી છે ! માટે હવે મારું મોં કાઢને બતાવવા કડતાં હાથર મને માત આપે એટલે બસ ! ”

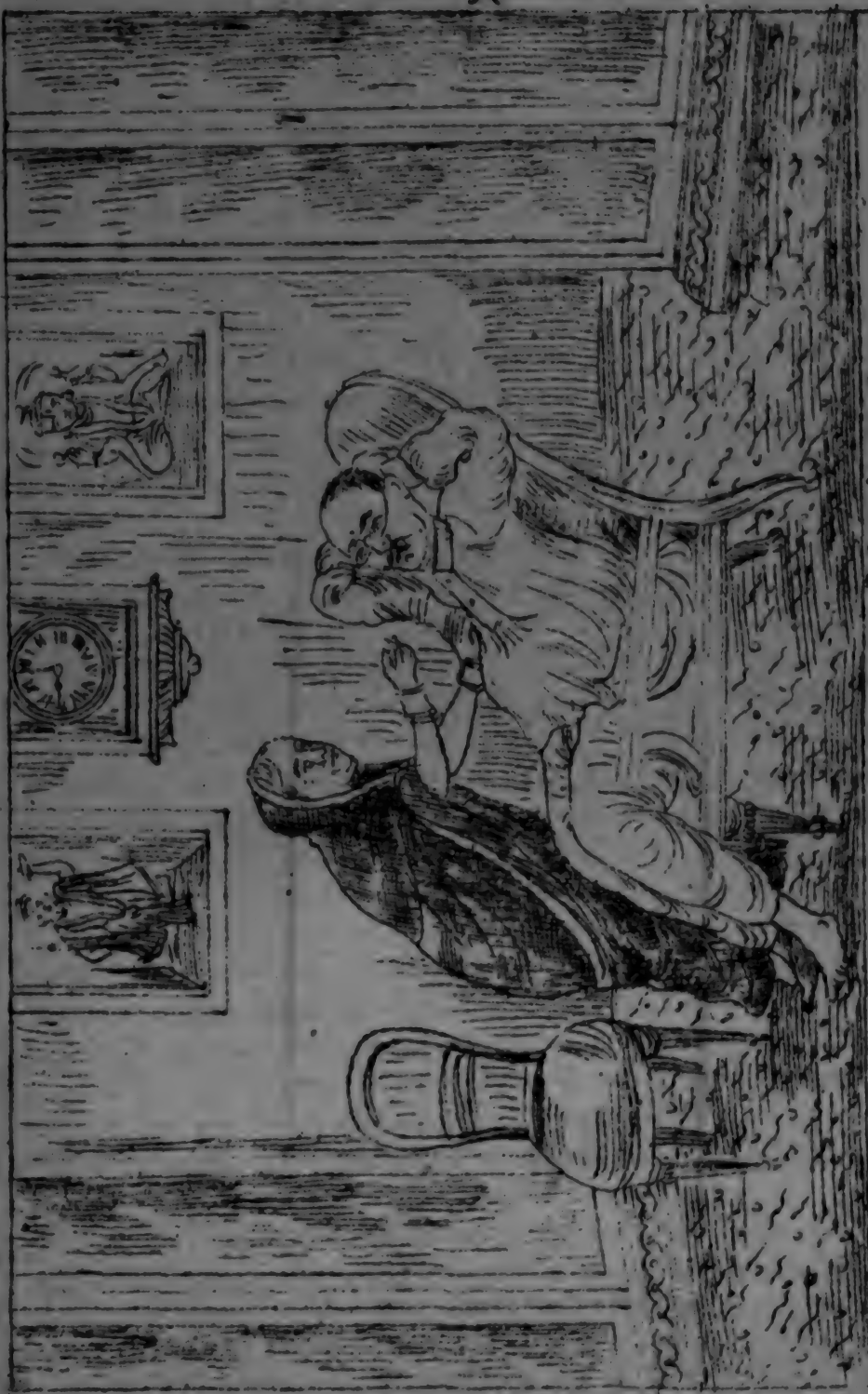
“ કારણ કંઈ ? ! ” રતનજીભીએ ધીરજ આપી કહ્યું “ કાળું મોં શાવું છે ? ! આપણે કાળમાં કંઈ ખાધા છે ? ! એ તો તારાં લીધે તારાથી કંઈ થઈ ગયું તે થઈ ગયું ! દવે ! એટલે-થીજ પત્યું ! ! જોની પેલો મગન તારાં કરતાં વધારે નકારો હતો, તે દવે કેવો સુખથી ગયો છે ! તેમ દવે તું પણ સમજીને સુખથી જશે, એટલે તારાં પણ વખાણ થશે, અને તેમ થયું તો તારી નિંદાની વાત હંકાઈ જઈ તારી સ્તુતી ગવાશે ! ”

“ મગનનાં નસીબ ફરી ગયાં. ને હું હજી કમનસીબજી રહ્યો ! ” નટવરે પસ્તાવો કીધો !

“ તારું નસીબે દવે ફરી જશે ! ” રતનજીભીએ જણાવ્યું “ કાલે મગનને મેં તેડાવ્યો હતો અને તે તો તારે માટે દવે એટલો જીવ તોડે છે કે કંઈ કહેવાની વાત નહીં ! ”

“ માતુશ્રી, એનાથી તમે જોજાવશો નહીં ? એ તો પલ્લો કપડી ને લુચ્ચો છે ! એમ કરીને એ વળી કંઈ પ્રપંચ કરવાનો હશે ! ” નટવરે ધાસ્તી બતાવી !

“ નારે દીકરા ના ! એ તો તને એની આગલી રીતમાત્રો ખ્યાલ રહી ગયો છે ! પણ દવે તે મગન જુદોજ છે ! તે વખતમાં ને હાલમાં તો એનામાં આકાશ પાતાળ જેટલો ફેર પડી ગયો છે ! એનામાં જેટલા દુરયુગો હતા તેટલા બદલાઈને તેને સ્થળે સદયુગોનો વાસ થયો છે ! તું એની સાથે વાત કરશે એટલેજ તને પણ સમજાઈ જશે ! માટે તું ધેર ચાલ, અને હમણાં મગન

“रउ नहीं, सीमर रउ नहीं! धेड़ो पयो शी!”

પણ તને મળવા માટે આવનાર છે ! ” રત્નસિદ્ધીએ કહ્યું.

“મને સામે મળવાને આવજો ઘેર આવનાર છે ! ! ” નટવરે વિસ્મયતાથી પૂછ્યું.

“હા ! તે તને ખરા અંતઃકરણી હવે ચાહે છે, અને તારે માટે તેના હૃદયમાં પવિત્ર મિત્રતાની માંડ બંધાય છે ! તે તો તને મને તે પ્રકારે મળવા ચાહે છે, અને તને મુખી થયેલા જોવાને તે અત્યંત ગ્રાહ્ય છે ! માટે હવે દીવ નહીં કરતાં તું મારી સાથેજ ઘેર ચાલ ! ” રત્નસિદ્ધીએ આગ્રહ કર્યો.

“આજો તારે આવું છું ! જેવી તમારી આજ્ઞા ! ” નટવરે કહ્યું. “પણ જો એમ કરતાં મગન મને હાથથી તે : પછી તમે જાણો ! હું તો માત્ર તમારાં માનને ખાતર આવું છું ! ”

“તું ડર નહીં, દીકરા, ડર નહીં ! ” રત્નસિદ્ધીએ કહ્યું. “મગનને હાથનો રંગ તે જોવા નથી તેથી તેનાથી તું ડર છે ! પણ તું એને મળ્યાજ ત્યારે તુજ કહેશે કે, મગન કેવો સારો સુધરો ગયો છે ! માટે હવે જલ્દી કપડાં પહેરી લે, ગાડી તો હું લાવીજ છું. ”

નટવરે તરત કપડાં પહેર્યાં રત્નસિદ્ધીએ જંગલના ભેવાને જંગલમાં જંગલમાં ગાપવાને દરમાન્યું, અને જને જણાં ગાડીમાં સાથે બેસીને ઘેર આવ્યાં, નટવરે ચરમાતો ધરમાં પેઠો, અને ખુણાની ખુરશી પર જઈને ઉદાસ ચહેરે બેઠો તથા રત્નસિદ્ધીએ બઠને ચાહે તૈયાર કરવાનું કહેતાંજ સુંદરમતીએ પોતેજ સારી તજવીજથી ચાહે બનાવીને ઘાડી સાથે નટવર પાસે મોકલી અને નટવરે તે પીધી બાદ રત્નસિદ્ધીએ તેને ઉડાડીને ઉપર મોકલ્યો, અનેકપડાં બદલીને તેણે સ્નાન કર્યું. ને પછી મંજુપ્રસાદ પેઢેરી નીચે આડીને ખુરશી પરજ બેસી રહ્યો ! બહુ દાહડે ધરમાં આવવાથી નટવરને ધરમાં પણ વચનું લાગ્યું, પણ શુપ્તશુપ્ત બેસીજ રહ્યો !

ચોડી વારમા મગન આવી લાગ્યો, અને આવવાની સાથેજ નટવરને ભેટી પડીને કહ્યું. “મ, બાપ કેમ છે ? ! આજે તને ઘણું દહાડે મળું છું ? ”

નટવર રડી પડ્યો ! મગનની આંખમાંથી પણ તે જોઈને આંશુ આવ્યાં, અને મગને કહ્યું. “બાપ રડ નહીં ! મને માત્ર સમ છે ! અંતઃકરણમાં રોહની માંડ બંધાયેલી છે તો આપણે ઘણું દહાડે પણ મળ્યાતો ખરા ! ”

“બાપ મારાથી બૂધ થઈ ગઈ હોય તે બાદ કરવે મે તમારો ઘણો અપરાધ કર્યો છે ! ” નટવરે રાંક મુખાવીને જણાવ્યું.

“મીય મીત્ર ! એ હું શું બોલે છે જુલ જેમ તારી યદ છે, તેમ મારી બુલ પણ બોલી થઈ નથી ! તેં માફ બગાડ્યામાં કસર ! રી નથી, તેમજ મે તારે બગાડવામાં કસર દરી નથી આપણે બંને સરખા ઉતર્યા છીએ ! એટલે કામની વધતી બોલી બુલ થઈ નથી ? માટે એ વાત તો તું કરજ નહીં ! જે બની તે બની ? નાદાનીમાં અને યુવાવસ્થાનાં મહાનિષ્પણમાં આપણે ગમે તેમ કર્યું, અને ગમે તેવા કૃત્યો કર્યામાં મજા રાખી નહીં ! તેની શિક્ષા પણ આપણે બંનેને ધરે કંઈ બોલી કરી નથી ! માટે હવે તો થયું તે થયું પણ હવે પછીને માટે સમજી ચીચારીને સાક્ષાત્ છે ? ” મગને નટવરને કાંઈ વજાડીને જણાવ્યું. “તું મગનનો નહીં ! હું હવે તારો સત્ક નથી પણ પુરુષો પવિત્ર મીત્ર છું એમ નહીં સમજે મારથી તારે જેટલું બહુ થશે તેટલું કરીશ અને આપણી જુની મીત્રતા પુનરાજનને આજે પવિત્ર મીત્રતા ની માંડમાં સંધાય છે. એમ માનવે ! આજથી આપણે રોહ વર્તિ બનેએ એક પીગાનું તરલ કરવાની કોસીસ કરવી. એટલું પણ લેવું ! આ દુનિઆમાં શું લઈ જવાનું છે ? ! માત્ર બગાડ કે યુગાકાર ! આપણી અરથી જીંદગી તો ગઈ છે ! અને હવે આજની જીંદગીમાં જો આપણે એકતાથી, યુનીતામાં રડી કામ લેવો કરીશું તો આપણી પ્રતીકા વધશે ! ” નીતીમાંજ નારાયણે જો કહેવત બોલી રાખી નીતીને સાચવવી ! જેણે નીતી સાચવી તેણે સરત સુખાનો સાચવ્યા

એમ કુતો માનુ છું । મારે મને તેમ કરવું, પણ હવે પછી નીતીનો અંગ થવા દેતો તરી ન્યારે મેં નીતીનો મારમ પકડ્યો છે, ત્યારથીજ મારો દિનક સુખરમો છે અને તું નીતીમાં રહી ધરમ પર આસત્તા । ખી સત્યપણે માલસે તો તું પણ મુખીજ થશે । ”

રત્નલક્ષ્મી પાસે એટી હતી, તેણીએ મગનનો આ ઉત્તમ બોધ સાંભળી કહ્યું “ બે બાઈ, આ મગનબાઈ કેવા સુધરી ગયા છે । અને ધરમ તથા નીતીમાં રહેવાથી હવે અંતો સુખાર્થિંદ ઉપર તેનું મરસ નુર આવી ગયું છે । ”

“ માતૃશ્રી હવે ધીરજ રાખો તમારો નટવર પણ એવોજ થશે । એને હું મારો દરેક સારો કંપનીમાં આગળ પાડીશ અને સારા સારા મુઠા જતોની મંડળીમાં એને સરસ સમાગમ કરાવીશ અને સારો સમાગમ થવાથી એ પણ સારોજ થઈ જશે સીંદનાં બચ્ચાં આખરે સીંદજ તેમ નટવર પણ એના પીતાજીની મદદ મુખ્યદનાં નામચિન્દ નરોમાં નામાપીત થઈ જશે, એ મારો વચન તમે ગોખી રાખજો । ” મગને જણાવ્યું.

“ મને મહારાજ ! ” રત્નલક્ષ્મી બોલી “ તમારી વાણી ઉપર રહીશુ હરે ને એનો યશ તમને મળે ”

“ પણ બાઈ તું તો ઉચ્ચે લાગી ગયો છે અને મારે તો ધરમાં બેઠાં આખોજ દિરાડવાનીજ રીતી નટવરે કહ્યું

“ એ વીચાર તું કર નહી મગને કહ્યું હું ઉચ્ચ કરીશ ને તેને હું મળો દિરાડવા દહશ આજથી દરેક વેપાર રોજમાર કે દરેકાઈ બાળમાં જેમ હું તેમ તું દરેક શરમે ભાગે જામ મલાવીશુ ને મારો બાળીદાર મુશીબીવન મરી ગયા પછી તેનો બાગ મેં કહાડી નાંખી દાઢ હું મારો અકલાતા નામેજ સપજો ધણી મલાવું છું અને આજથી હવે તારે ને મારે નામે વેપાર મલાવીશ અને આપણી કંપનીનું નામ એમ એન કંપનીની રાખીશું એટલે તાર ને માર જતેના નામ સધાવેલાં સમજશે

“ ત્યારે તો મોટી મહેરબાની નટવરે કહ્યું “ આહા બાઈ તેં મારા પર ફટકો મોટો ઉપકાર કરવા માંડ્યો છે ? ”

“ હવે જોજ ! એનો શુભ જીવતાં સુધી સુધતો નહી ! ” રત્નલક્ષ્મીએ કહ્યું “ આવો મિત્ર શરો દરો મગનનાર નથી ! અરે સજો બાઈ હોય તો પણ એટલું બધું કરી શરતો નથી ! ” એમ કહી મગન પ્રત્યે તેણીએ કહ્યું “ બાઈ, એને હવે તમને સોધુ છું । તમે એને સાચવજો અને જેમ તમારા બાઈ નરકે મનો છે તેમજ જીવતાં સુધી માનજો તમારી જીતી મીનતા પુનઃ સારા રૂપમાં સંધાયાથી મને અત્યંત શંતોશ થાય છે અને એ સપજાનો યશ તમનેજ છે । હજાર તમે જાનેને સુખી રાખો, અને તમારાં આંધે સહીને હું જાઉં । ”

“ માતૃશ્રી ! તમારા આશીરવાદથી સદે સાચજ થશે ! ” મગને પછી નટવર પ્રત્યે કહ્યું “ બે સાથ હવે મારે ઘેર સાથ ત્યાંથી આપણે જતેજણા સાથે જમીને પછી ઝોરીસમાં સાથેજ જઈશું. આજનો દહાડો પણ ધણો શુભ છે મારે આલ હૈ : ”

“ ના બાઈ આજે તો મેં રસોઈ કરાવી છે અને તમે બંને બહીજ સાથે જમજો, અને મારો આશીરવાદ લઈને ઝોરીસમાં જીને રત્નલક્ષ્મીએ કહ્યું.

“ તેમ તો તેમ । મારેતો આ ઘરે પોતાનુંજ છે પણ મારે ઘેર લગાર કહાવજો કે વાટ જીએ નહી ! ” મગને જણાવ્યું.

“ તમારે ઘેરથી તમારી વહુને પણ બહીજ લેવાનું છું કેમકે મારે મનને તો જોવી મુદરમતી લેવી શુલાન ! ” રત્નલક્ષ્મીએ કહ્યું.

“ તે વાતમાં મને ક્યાં ના છે ? ! જેમ તમે રાજી થાઓ તેમ કરો મગને કહ્યું.

“ ત્યારે તો તમારા યોગવાળા સાથેજ એટલું કહેવરાવોની ? ” રત્નલક્ષ્મીએ જણાવ્યું.

હા, ખોટી ખુશીથી એમ કહી મગને પોતાના યોગવાળાને બોલાવીને કહ્યું જા આ ગાડી વેર લાઇ જા અને નવી બેઝીને નવો લેન્ડો બેઝી તેમાં બાઈને બહીં લઇ આવ અને બાઈને કહેજો કે રોક ત્યાં જમવાના છે અને તમારે પણ લાંબા જમવાનું છે, ”

“ યોગવાળો એટલી વાત સાંભળી લાઇને તરતજ મગનનાં ઘર તરફ ગાડી દોડાવી ગયો રત્નલક્ષ્મી તથા સુંદરમતીએ બેઠી. પાછે રહી જમવાની સરસમાં સરસ તજવીજ કરાવી અને મુકનને માટે કંસાર પણ કરાવ્યો અને યોગી વારે જાને જમવા બેઠા અત્યંત આનંદસહ મગને અને નરવરે બોળન કીધું. એટલામાં ગુલાબ પણ આવી પહોંચી અને તેજ ગાડીમાં મગન તથા નરવર સંગે બેસીને ઓશીસમા ગયા. મગને ગાડીમાં નરવરને પોતાના જમણા હાથ પર બેસાડ્યો અને હરેક પ્રકારે તેનું માન વધારવાની તજવીજ કરી ?

બાદ ગુલાબ તથા સુંદરમતી સાથે જમવા બેઠી અને તેણી જાને જમીને ઉપરના ઓરડામાં જઈને બેઠી તથા રત્નલક્ષ્મી તે પછી જમવા બેઠી.

ગુલાબે ઉપર જતાંજ સુંદરમતીને પુછ્યું “ કેમ બહેન પછી મારા પતીએ શું કર્યું ” બહેન એમણે આજે તો મારા સ્વામી પર દડ ઉપરાંતનું હેત બતાવ્યું ! સરવ પ્રકારે તેમને ધીરજ આપી અને પોતાની સાથેજ આજથી વેપાર રોજગારમાં ભાગ રાખવાનું કહી ઓશીસમાં લાઇ ગયા છે. ” સુંદરમતીએ જણાવ્યું.

“ આશો ! હવે નીરાંત વળી ! આજથી નરવર બાઈનેા દાદાડો પણ ફરી ગયશે. સમજાવે કેમકે મારા પતીનાં રહયમાં પણ હરેક પ્રકારે નરવર બાઈને સુધારી આખર ઈજ્જતમાં મુકવાની ખરેખરી ઇચ્છા છે, અને હું ખાત્રીથી કહું છું કે એ બોલ્યા છે તે પ્રમાણેજ કરશે ! ” ગુલાબે જણાવ્યું.

“ મને પણ એમ લાગે છે તો ખર ! પણ મારા વર સખણા રહેશે ત્યારેની ? ! સુંદરમતીએ કહ્યું.

“ સૌ સખણા રહેશે ! ” ગુલાબે જણાવ્યું “ એ એમને સાથેના સાથે રાખી બરાબર સુધારી નાખશે ! ”

“ મારે પણ એટલુંજ નિમ્મએ છે બહેન ! એ સુધાર્યા તો પછી મારો બવ પણ સુધરી ગયો સમજાવ ! ” સુંદરમતીએ કહ્યું.

“ એ તો બધાં રૂડાં વાનાં થશે ! ” ગુલાબે કહ્યું “ પણ હવે તારા બંગલાની વાત તો કહે કે ત્યાં શું જાયું, અને આટલા દાદાડા કેમ આવ્યાં ? ! ”

“ જણી ગઇ તે વાત ! વાત સંભારીને જીવને કંથેક કરવાનું શું કામ છે ? ! તે વાત સંભારે છું તો મારા જીવને કંઈ કંઈ થઈ આવે છે ! અને તેથી તે વાતનું સ્મરણ કરતી નથી રૂખાણમ વાન સંભારીને હવે તો ચાકી ગઇ છું બહેન ! ” સુંદરમતી બોલી,

“ પણ પેલી તારા હજી બંગલે આવતી હતી કે નહીં વાર ? ” ગુલાબે પુછ્યું.

“ બારે ! બોલ રાડ તારા ! તે રાંડનું નામ વળી ક્યાં દીધું ? ! જવા દેતી તેનું નામજ હવે તો કંઈ શારી વાતો કરવાનો વખત આવે કે બસ ! આટલી હંડગીતો એવીને એવી આપણ કહાડી ! હવે એવી વાતને યાદ કરીને શું કરું છે ? ! ” સુંદરમતીએ કંટાળીને કહ્યું.

“ જવા દે ત્યારે ! તારા જીવને કંથેક થાય તે વાત નહીં કરવી ! ” ગુલાબે જણાવ્યું

“ પણ તારાં બધાં દાગીના છે કે તે પણ ગયાં ! ”

“ બધાંએ ગયાં ! ” સુંદરમતીએ જણાવ્યું “ અને સાચું કહેતા પણ નથી તો કે ક્યાં ગયાં ને ક્યાં પહોં ! ”

“રડીને આપી આપ્યા હશે ! બીજે ક્યાં જવાનાં હતાં ? !” ગુલામે જણાવ્યું.

“જણી મયાં દાગીના ! એ મુધરશે તો બધાંએ દાગીનાંજ છે, એમ માનીશ ! મોઢાં લાકડા એ વધરે વાપર્યા તોએ શું ? ! મને તો એ વાતનો કશો દરખ કે શોક નથી !” મુંદરમતિ બોલી.

“કંઈ શીકર નહીં ! એજ વળી કમાશે. ને એજ કરાવશે !” ગુલામે જણાવ્યું “મારેએ બધું મથુંજ હનુની ! ! અને કમાયા ત્યારે એમણેજ પાછું વસાવ્યું પણ ખર ! માટે એ વાતનો દરખ કે સંતાપ કરવો પણ નિથ્યા છે !”

એટલામાં મગન ને નરવરને મુકવા ગમલી ગાડી પાછી ગુલામને લેવા આઠ્યાથી તે તથા મુંદરમતી નીચે ઉતરી, અને ગુલામે રત્નસદશી પાસે જઈને કહ્યું ‘કાઠીજી, રમ લકડું.’

“આવજે બા ! કોઈ વાર નવરી પડે તો મુંદરમતી પાસે આવજે કે એને પણ ગમે !” રત્નસદશીએ જણાવ્યું.

“અને મુંદરમતીને પણ તમે મારે ત્યાં મોકલજો.” ગુલામે જણાવ્યું.

“એને ખુશી પડે ત્યારે આવે ! તારે ઘેર આવવાની મારી સદર પરવાનગી છે !” રત્નસદશીએ કહ્યું.

ગુલામ પછી પોતાની ગાડીમાં બેસીને પાછી પોતાને ઘેર ગઈ.

મુંદરમતીએ પછી રત્નસદશી પ્રત્યે કહ્યું “સામુજી, મગનબાઈ એમને સુધારશે તો ખરા ! નહીં વાર ! !”

“સુધારશે બાઈ સુધારશે !” રત્નસદશીએ કહ્યું “તું તારા જીવને ધીરજ રાખ ! સારજ થશે !”

“પણ મગનબાઈની લાયકી કેટલી ખત્રી છે, હેં ? !” મુંદરમતી બોલી.

“એ બધાં સારી સોખતને સુનીતિનાં પરિણામ છે વહુ ! તારો વરે એવોજ થશે, અને તું ને હું તે જોઈશું !” રત્નસદશીએ કહ્યું.

“દાખર કરે ને એવા જોઈ !” મુંદરમતીએ જણાવ્યું “કંઈર હવે તો સાચું જોશે કે નહીં જોય ! ! દુઃખના દાહડા કંઈ યોગ ધણા કહાડ્યા છે ? ! આજ મુધી દુઃખ, દુઃખ ને દુઃખજ જોયું છે કે બીજું કંઈ ? !” એમ કહી મુંદરમતી પાછી પોતાના ઓરડામાં ગઈ, અને રાત્રે સુઈને માટે ઓરડા વાળી જુડી ધાટી પાસે સૂક કરાવી રાખ્યો, અને ગમે ત્યાં પડેલાં ફર્નિચરો પાછાં યોગ્ય રીતે ગોઠવાની ઓરડાને સુશોભિત બનાવી દીધો ! તળાઈ ને જોડાંને પણ તરડા ખાવા બગાડીમાં નખાવ્યાં, અને કપાટમાંથી પણ તમામ કપડાં કહાડી, ફરેને સારી રીતે ગોઠવી દીધાં ! ઓરડાને આનંદથી રાજુગાર્યો ! આજનો આનંદ અપાર હતો !

(૦)

મકરર ૩૮ મું.

દાહરે.

નરવર ને મગને મળી, કંપની કાઢી એક;

દામ ચલાવ્યું લાગમાં, રાખી રત્નહનો નેક !

“એમ. એન. ની કંપની !”

મગન ને નરવર ઓશીસમાં આવ્યા. કોટમાં મુંબઈએ કની નજીકમાં ઓશીસ રાખી હતી. ઓશીસમાં છ મ્હોટા ઓરડા તથા મગનને પોતાને બેસવાને એક જુદો રૂમ હતો, અને ઓશીસ

સર્વ પ્રકારે ભયકાદાર પણ હતી. પણ દલીલ પછર કલાકે તથા એક કાબેજા કિલિદાર રાખ્યો હતો, અને કામ-કાજ તમામ આમતું હતું. મુગને દરેક ઓરડામાં નટવરને ફેરવીને ફરેકની સમજ પાડી, અને પોતાની ખુરશીની સાથેજ નટવરની ખુરશી પણ માંડી. એમ કરવાનું કારણ એટલુંજ હતું કે, નટવરને દરેક કામની સમજ પડે. પછી મુગને ઓશીસનો તમામ દિસાખ તેને સમજાવ્યો, અને પોતાના લંબાવેલા વેપારની દરેક પ્રકારે માદિતી આપી, જેમ કરવામાં તે દાકડો વિતી ગયો. અને પાંચ વાગતાંજ ટેલાદેલ મારફતે મુગને વિકટોરિયામાં બીજી જોડી મંગાવી, અને નટવરને સાથે રાખીને પોતાનાં ગોડાઉનપર ગયો. ત્યાંનાં કામકાજના સંબંધમાં પણ તેણે નટવરને ખતાવી દીધું. અને કહ્યું “ હવે કાલથી સાંજ ને સવારે એકેકા આટો તારે અહીં આવી જવો, અને તે પછીના વખતે ઓશીસમાં કહાડવો, કે જેથી ઓશીસનાં કામકાજની પણ સમજ પડી જાય. ”

નટવરે આ વાત સ્વિકારી, અને પછી બંને જણા ગાડીમાં બેસીને ચોપાટી તરફ ફરવા ગયા, અને એક સાઇડપર ગાડી ઉભી રાખી બંને જણા સાથે ત્યાંની પગથીપર ફરવા લાગ્યા. આ જોઇ ત્યાં આવેલા બીજા કેટલાક શેડિયાઓ ચકિત થયા, અને તેઓ મનમાં વીચાર કરવા લાગ્યા કે “ આ શું ? ! મુગને ને નટવર કદા ફરમન હતા, અને આજે સાથે ક્યાંથી ? ! ” એ પ્રમાણે કેટલાકા એક બીજામાં ચુસપુસ કરવા મંડ્યા. કેટલાકો મુગને સામા મળ્યા, અને ‘શેઠહેન્ડ’ કરવાની સાથે તેઓ નટવરને પણ ‘શેઠહેન્ડ’ કરતા હતા, જે જોઇ નટવર ધજો રાજ થતો હતો. આ પ્રમાણે લગભગ અરધો કલાક તેઓએ ફરિયાની હવા લીધી, અને લાંબી પાછા ફરતાં નટવરને તેને ઘેર ઉતારીને મુગને પોતાને ઘેર ગયો.

નટવરે ઘેર જઈને પોતાની માતૃશ્રીને આજે બનેલી તમામ મિત્રા કહી સંભળાવી, જેથી તેણી પણ ધણી ખુશ થઇ ગઈ, અને નટવરને શિખામણ આપી કે “ ભાઈ, હવે મુગને સાથેના સંબંધ સાચવી રાખજો ! હવે તારી ખાત્રિ થઇ હશે કે, એ તને કેટલો બધો ચાહે છે ! ”

“ હા માતૃશ્રી, એના જેવો મિત્ર કદી મળેજ નહીં ! ” નટવરે જણવ્યું, અને પછી બો-જન કરી પોતાના રૂમમાં સુતા ગયો તથા થોડી વાર પછી મુંદરમતી પણ જમીને ઉપરચાવી ગઈ, અને થોડીક વાર પોતાના પતિની સાથે આનંદની વાતો કરતાં બંને નિદ્રાવશ થયાં.

બીજા દિવસે મુગનેનાં કેલેજા પ્રમાણે નટવર ગોડાઉનપર સવારના આઠ વાગે ગયો, અને ત્યાં પુછપરછ કરી તપાસ કરી કે “ શું કામ ચાહે છે ? આખા દાકાડમાં કેટલું કામ કરવાનું છે ? ” તે વિશેરે તબીબજ કરીને તે પુનઃ ઘેર આંવ્યો, અને જમીને અગીઆર વાગ્યામાં તો તે ઓશીસમાં જઈને બેઠો. તે વખતે મુગને આંવ્યો નહેતો, પરંતુ કેટલાક દલાલો મુગનેની રાહ જોઈને ઓશીસમાં અડિંગા નાંખી બેસી રહ્યા હતા. નટવરે તરતજ મુગનેને ટેલીફોનમાં પુછ્યું “ તમને અહીં આવતાં હજી કેટલી વાર છે ? કેટલાક દલાલો આવી તમારાં રાહ જોતાં બેઠા છે. ”

મુગને ટેલીફોનમાં ઉતર આવ્યો કે “ ગાડીમાં બેસું એટલા વાર છે, અને હસ મિનિટમાં આવી પહોંચું છું. ”

નટવરે દલાલો સાથે વાતચીત કરવા માંડી; ફરેકના ભાવતાલ પુછ્યા, અને કેટલક નસુનાઓ પણ હાથમાં લઈ ઉચલાવી જોયા. એટલામાં મુગને આવ્યો, અને દલાલોની સાથે ચક્રક કરતાં કેટલાક સોદા કાપ્યા, જે એક કલાકે નોંધી લીધા, અને નટવરે તે તરફ આરીકીયા લઈ રાખી સોદા કરવાની રીતબાત જણવી લીધી. બાદ દલાલોની લીડ ખાલી થઇ ગઈ.

મુગને ટપાલના ટાગજો ઉઠેલી વાંચ્યા, અને તેના જવાબ લખવાને કલાકોને સમજ પાડી તે ટાગજો કલાકોને સોંપ્યા તથા એક બે ટાગજોના ઉત્તર પોતાને લખવાના બેવાથી તે તેજીજ ચી-તરી કહાડ્યા. બાદ મુગને નટવરને કહ્યું “ ભાઈ, હવે તને સમજ તો પડી ગઈ હશે; પરંતુ હાલ તું થોડાક દિવસ જેટલા ટાગજપત્રો આવે તથા જેટલા જવાબો લખાય તે તમામ વાંચ્યા કર-

“ પણ ખરૂં છે, અને હું પણ તે જાળતમાં સાવધ રહીશ ” નરવરે જણાવ્યું, અને પછી તરત ગાડીમાં બેસી કોલેજે ગયો ત્યાં દલાલો તથા વેપારી ઝોની બારે બીડા ઝામી હતી. અને તેઓ નરવરનાં આનવાની સહ જોતા હતા; કેમકે નરવરનાં સિદ્ધપર તેઓ વધારે આધાર રાખતા હતા ! નરવરે તેઓની વચમાં દાખલ થતાંજ પ્રથમ પાંચસો ગાંસડી લીધી, અને પછી એક યુરોપિયનની હોંસાતોસીમાં ચઢી દસ હજાર ગાંસડી વેચી નાંખી, અને વધારે હોંસાતોસીપર આવતાં દસ હજાર ગાંસડી વેચી નાંખી, અને વધારે વેચાણ કીધું ! આ જોતાંજ તેજવાળાનાં મોં ઉતરી ગયું ! તેઓ એક બીજામાં ચુંચુંચું કરવા માંડ્યા ! કોઈ કહે “ એ મંદીમાં ચીને બીજા આવશે બીજા ! ” વળી કોઈ બોલે “ એના બાળીઆએ સારી કમાણી કરી છે તે આ બાધ જરૂર પોષ બેસવાના છે ! ” એમ તેજવાળાઓ તણાવ મારવા માંડ્યા ! નરવરને કાને આ વાતના અણસારા દલાલોએ નાંખ્યા, અને તેનીજ દલાલોમાં મોહન તથા મંગળના કાનમાં નરવરે કુંકે મારી કે “ એક રૂપિયે છે બીજી પાંચ હજાર ગાંસડી કોઈ લેનાર હોય તો વેચો ! પણ અસાધી સદર જોઈશે ! ”

મંગળ મોહન કોદો ઉતારવા બમ્બા, અને પાંધી આપેલા બાવે તેમણે સોદો ઉતારી દસ નરવરને આસામીનું નામ આપ્યું, જે નરવરે સધર લેખે રિવાજું અને વળી કહ્યું “ બાળ એક દુપિયે ઓછે બીજી પાંચ હજાર ગાંસડી વેચો ! ”

મોહન ને મંગળ રૂપાં ! બમ્બા ! કંઈકેને સમજાવ્યા ! પણ લેવાની હિચ્ચત કોઈની ચાલી નહીં ! યુરોપિયન ઓરીસવાળાએ મંદીના જોઈને ઠંડા થઈ ગાડીઓમાં બેસી વિદાયે થયા, અને પછી ઘોડી વારમાં નરવરે પણ પોતાની ઓરીસમાં પાછો રૂપો અને મગન આગળ કોલેજના નો રીપોર્ટ કરી સંભળાવ્યો તથા પોતે કરેલા સોદાની વાત પણ જણાવી.

મગન ચકિત થયો, અને સમાર ચીને બોલ્યો “ ઓહો ! વેચાણ તો ખુબ કરીનાંખ્યું ! હવે કાંશે વિજાત નરમ આવે તો હીક થાવ ! ”

“ હો જો વિજાત નરમ આવ્યું તો પાંચ પાંચ ટકા એક મિનિટમાં હડી જાય ! અને કોલેજમાં તોજ વાળાઓનાં મોંપર માંખ પણ હડત પામે નહીં ! પરમેશ્વર કરે ને વિજાત મંદી આવે ! ” નરવરે જણાવ્યું.

“ વિજાત તો મંદીજ આવશે, અને મંદીની રૂપ બરાબર દાંધ આવી તો દસ પાંધીને વેચાણ અસાધવું ! ને થાય તે ખરૂં ! પાંચ દસ લાખ મળે છે કે પછી જાય છે ! ” મગને હિચ્ચતથી કહ્યું.

“ જોઈએ છેએ ! વિજાતનીરૂપ પ્રમાણે તાર આવશે તો પછી અને કહેવું નહીં પડે ! તેજ વાળાઓનાં મોં કાળાંજ કરી નાંખુ તો ! ” નરવરે કહ્યું.

બાધ વખત થઈ જતાં બંને જણા રોજના નિયમ પ્રમાણે ઓરીસમાંથી હડી ગયા, અને સાથે કરવા જતા રાતના પોતાને ઘેર સંચયાં રસ્તામાં પણ બંનેએ રૂની રૂખનીજ વાતો ચલાવી !

બાંને દિવસે વિજાત બહુ નરમ આવ્યું ! મગને ટેલીફોન મારફતે નરવરને પોતાને ઘેર બોલાવ્યો નરવર તરતજ ત્યાં ગયો, અને મગનને કહ્યું “ કેમ બાધ હવે શું વિચાર છે ? વિજાત તો નરમ છે ! બાવ શું છે ? કંઈ ખબર આપા ? ”

“ મારવાડી બજારમાં મોહન ને મંગળે ટેલીફોન કીધો છે કે “ બાવમાં ચાર ટકા ઉતરી ગયા છે કે “ બાવમાં ચાર ટકા ઉતરી ગયા છે ! કોઈ લેવાળ બોલતો નથી ! ” મગને કહ્યું.

કોલેજમાં મોહન ને મંગળ મગનને ઘેર કોડી આવ્યા અને બોલ્યા “ વેચો શેઠ વેચો ! ખસ ઓળિા મીચીને વેચાણ જાઓ ! ” “ આંખો મીચીને તે કેમ વેચીએ ! ! ધન આપવાનું છે ! આપાજના ખેલ નથી તો ! ” નરવરે કહ્યું.

“ ચારે શેઠ વેચો ! કહ્યું માને ! રૂપ કાવતી આવે તો વેપાર વધરતાં ગમરાવું નહીં ! ” મંગળે જણાવ્યું. મગને કહ્યું “ હવે તો કોલેજે વાત ! ત્યાં નરવરકાઈ આવશે, અને ત્યાંના રંગ જોઈને તમને કહેશે ! ” “ બલે તો જેવી આપની ખુશી ! ”

“आ लेतान तेज्याणां भों उत्तरी ग्या।”

નરવર અત્યારે મંગળને ત્યાં જઈ આવ્યો, અને પછી જને સાથે જોડીસમાં ગયા. દેવાવરો નાં આવેલા કામગીરી અતિ આનુરૂપી વાંચ્યા, અને મંગળ બોલ્યો “ ભાઈ નરવર જોતરદમાંની હવા મંદીની છે, અને માલતી છત દરેક દેવાવરમાં છે, માટે મંદી ચિવાય બીજાં વેપાર કરવો નહીં ! ”

“ બાપ ! હવે રૂપ ખરાબર હાથમાં આવી ! ” નરવરે કહ્યું મંગળભાઈ, આ વર્ષે કેમાં મડી મઝા છે ! માટે તું હાલ અનાજનો વેપાર આટોપી નાંખ કે તે ખાતામાં નાણાનું રોકાણ રહે નહીં ! હાથ એવો વખત આવે કે રૂમાં મહોટી રકમ રોકવી પડે ! તેટલા માટે હાલ સારી રકમ બેંકમાં રાખી સુકતી જોઈએ ” મંગળજણાબુ, અને તે પ્રમાણે કામકાજ બનતી ગઈપથી આટોપવા પણ માંડ્યું,

નરવરે કાલે જતાં મંગળને પુછ્યું “ કેમ ત્યારે આજે વધારે વેચાણ કરવું છે ? ” “ પાંચ હજાર ગાંધી બેંકનોટ બજાર આવે વેચાળે ! ”

“ બહુ સાફ ” કહી નરવર કાલે પહોંચ્યો. વિલાત મંદી આવવાથી તેજ વાળાઓ, જેઓમાં યુરોપિયન ઓશીસોવાળા મુખ્ય હતા, તેઓનાં મોં ઉતરેલાં જણાયાં, અને નરવરને જોતાં જ એકેકા દેહા આવમાં ઉતરી ગયો સર્વેએ જાણ્યું કે નરવર જરૂર મહોટી રકમનું વેચાણ કરશે ! ” પણ નરવર તો સુખજ રહ્યો, અને વિચાર જણાવ્યો નહીં ! મોહન તથા મંગલે ધણીએ સમજાવ્યું પરંતુ નરવરે કહ્યું “ હવે આ બાવે કાણ વેચે ? હવે તો એ ત્રણ દેહા ધટે તો જોઈશું ! માટે ધટે તો આવજો ! ”

આ ઉપરથી હોદ્દા થઈ રહી કે “ નરવર વેચાણ કરવાનો નથી ! ” અને આખો બજાર ખજબજી રહ્યો તેજવાળાઓએ પોતાનું જોર મારવા માંડ્યું, અને કોટમાં બે ત્રણ દેહા વાતચીતના સપાટામાં વધારી લીધા ! એટલે નરવરે રંગ જોઈને લાગાર ઉઘે આવ પાંચ હજાર ગાંધી વેચી ! એટલે તેજવાળા પાછા ઈંચાર થઈ ગયા ! બજારમાં તેમણે મચાવેલી ગડગડમડમડ સાંત થઈ ગઈ ! તેના પગ દીલા બન્યા ! તેઓ કહેવા લાગ્યા કે “ નરવરે થાપ મારી ! બજાર કમ્યા ! સુલાવામાં નાંખી દીધા ! ” આ પ્રમાણે તેઓ પસ્તાયા, અને તેમને દીલા જોઈને નરવરે પણ મંદીનાં ભાવજ ચલાવી તેજવાળાઓનું શુર સાંત કરી નાંખ્યું ! પરચુરણ મંદીવાળાઓ પણ ગાળ્યા અને “ આપો ! કાણ લેનાર છે ? ! કરીને બેંચાવવા મંદી પડ્યા, અને પછી રોજને વખતે દારાસર બજાર વિખેરાયો ! ”

નરવરે મંગળ પાસે આવીને આજના સોદાની વાત જણાવી, તેમજ બજારના રંગનો રીપોર્ટ કહી સંભળાવ્યો ! મંગળ ખુશી થયો, અને નરવરને ‘ ચેક્સ ’ આપી બોલ્યો “ હવે કાલે પણ જો વિલાત આજની માફક મંદી આવે તો ખરેખરી મઝા પડે ! ”

નરવરે ચિંતા ખતાવી કે “ રોજ ને રોજ મંદી આવે છે, તેથી વળી એક બે દાહાડા તેજ આવી તો બજાર પાછો ઉછળશે, હો ! ”

“ ઉછળશે તો તે નામનોજ કદાચ બે ત્રણ દેહાં એક વાર વધશે તો તેને બદલે હસ દેહા મગડશે ! કેમકે હવા ગળી સારી છે, અને રૂનો પાક પણ ધણો સરસ થવાનો રીપોર્ટ મીલ વાળા એ બાહાર પાડ્યો છે ! એટલે તે સમજો વિચાર કરતાં આખરે મંદીજ થવાની ! ” મંગળે હિમતથી જણાવ્યું.

“ પણ હવે જો ધટે તો વળી વેચાણ થોડું થોડું ગણું ઉપાડી લેવું કે વળી વધે તો વેચવા કામ આવે ! ” નરવરે જણાવ્યું. “ તેમ કરવાની કંઈજ જરૂર નહીં તુંકાન પુર આપીએ તો મંગળે લગાર સ્થિર વિચાર કરીને કહ્યું “ એમ કરતાં જો બજારનો રંગ બદલાશે, અને વિલાતનો રંગ પણ બદલાશે તો બે દેહા દરેક પણ લેતાં ક્યાં વાર લાગે છે ? ! પણ હાથમાં આવેલી રૂપ જવા તો નહીં જ દેવી ! ” “ એ તો હવે કાલનો વિચાર આજે કરશે કામ ન આવે ! કાલે તાર જોઈને વાત ! ” નરવરે જણાવ્યું. રાતના આ લોકોએ ખાનગી તાર મંગાવેલો હોવાથી નરવર રાતના પણ મંગળને ઘેરજ રહ્યો, અને તાર આવવાનો વખત થતાંજ નરવર ટેલીફોન પાસે જઈને હતો ! એટલામાં ધંટડી લાગી ! તાર આવ્યો ! દરેકમાં થોડું જોઈશું હતું ! અને તે

સમાચાર જાણ્યા, અને પછી નરવરે, મગન તથા મોહનને આરવાઈ જાહેરમાં દેખીતાન કાઢ્યા છે “ કેમ બાપ તામ શું છે ? ”

“ તેમના તારથી જાણ મળ્યો કે ” ટકા દોહોડ દરે નરમ છે ! છે કંઈ હુકમ ? ”
“ આપરે તો કંઈ નથી ! હવે સવારે વાતા ” કહી નરવરે દેખીતાન બંધ કાઢ્યાં । પાદ મગને કહ્યું “ હવે સવારે તાર બેઠને સોદો કરવો । અભારના તારપર પણ વિચાર રાખવો નહીં । કેમકે ધણી વાર રાતના જે સમાચાર આવે છે તેનાં કરતાં સવારે ધણો ફરફાર આવે છે । હવે શું જાણ્યો ! સવારે વાતા ! ”

એમ કહી ખતે મિત્રો મુતા, પરંતુ નિંદા આપતાં મુખી વિચાર માત્ર તેજ મંદીના ! જાણે અરથો મગન ગેય થઈ ગયાં હોય તેમજ ! કામના નકરા કુતરા ! સારો નિસ ને રાત વેપારીના જીવને નિરાંત તો મગન નહીં ।

સવાર પડતાં જ ખતે દાંદિલા ફાંફા કહ્યા, અને તારને માટે દાંદિયાં કરતા બેઠા ! ચાહેના પગલા પણ વિચારમાં ને વિચારમાં ડંડા પડી ગયા ! એટલામાં તાર આવ્યો ! રાતનાં કરતાં પણ વધારે નરમ સમાચાર, અને દરેકના બાપ ઓછા આવ્યા ! ખતે જણ્યાં ધણી હરખાયા, અને પછી ખીજી માટે મંગાવીને પીપી તથા જલદીથી પરવારી લઈ દસ વાગ્યામાં બોજન કરી અગિયાર વાગતામાં ઓશીસમાં ગયા ! પણ નરવર આમલે દિવસે ઘેર ખિલકુલ નહીં મચેલો હોવાથી પોતાને ઘેર થઈને ઓશીસમાં ગયો દેશાવરના પત્રોમાં પણ મંદીના સમાચાર મળ્યા ! આજે મગનને નરવર ખતે કોલાએ ગયા, અને પરચુરુ પરચુરુ ગેયમાય બાર ડબ્બર ગાંસડીઓ વેચી ! બજારમાં તેમનાં નામનો ડકા વાગી રહ્યો, અને જે ને તે તેમનાં પાછળ રૂપ પુછવાને પુછાડાની માફક ફરવા લાગ્યા ! તેમને મગને અને નરવરે ખુટકું કહ્યું “ બસ વેચો ! બુરે ચુકે એક ખાંડીનું પણ લેવાયુ રાખશે તો મારી જશે હજી પચ્ચીસ ટકા ઉડીજવા લાગે છે ! ”

સમજાવ્યો મગનયા ! કેટલાક તેજવાળાનાં પોતિયાં છુંદી આટ્યાં, અને તેમણે ડમોડળ વેચાણ શરૂ કર્યું, પણ લેનાર વિશેષ નહીં હોવાથી મહા મુશ્કેલીને તેમનું વેચાણ થયું, અને તેમના સોદાના સપાટામાં તો પાંચ છ ટકા ઉતરી ગયા !

આ પ્રસંગે વિદ્વાન ધણું ખરું નરમજ આવતું ગયું ! કદાચ એક બે દાહોડ તેજ આવતું તો છ સાત દીવસ મંદી સામડી આવતી ! અને તેથી ધીમે ધીમે કરતાં બાપ ધણો ઘટી ગયો ! જગમગ પચ્ચીસ ટકા તુટી ગયા, અને મગન તથા નરવરે છેવટ મુખી વેચાણજ રાખી મુક્યું ! આખરે તેમને જખરો નહીં ગયો અને દીવાળીમાં હીસાળ કહાડતાં દરેકને બાગે ત્રીશ ત્રીશ લાખ ફીમાનો એખો નહીં આવ્યો ! ખતે ધણી હરખાયા તથા નરવરની માતા અને તેની સ્ત્રી સુંદરમતી પણ આ સમાચાર સાંભળી ધણીજ ખુશી થઈ ।

નવીન વર્ષના ચોપડાનું પુંજન કર્યું, અને કાર્તિક સુદી ખીજને દીવસે પ્રભાત થતાંજ મગન નરવરની પાસે ગયો, અને તેણે કહ્યું “ જો બાપ નરવર, આપણી પાસે હવે લાખોની દોલત થઈ છે, અને હજી આપણામાંના એકને પણ સંતતિ તો છે નહીં ! તેમજ વળી એ તો સદાનું કામ છે ! આ વર્ષે કમાયા, અને આવતે વર્ષે કદાચ ખોધ પણ બેસીએ ! માટે આપણે ડાહ્યા હોઈએ તો હવે શુપચુપ ખસી જઈ જાઈ પીને મજા નારરી, અને વેપાર રોજગાર તદ્દન બંધ કરી દઈ ઓશીસ પણ કહાડી નાંખવી ! કેમ તારો શો વિચાર થાય છે ? ! ”

નરવરે તો આ સાંભળી રતખજ થઈ ગયો, અને મોલ્યો “ આ વળી ઓચીનું તને શું સૂઝ્યું ? ! વેપાર તદ્દન કંઈ બંધ થાય ? ! વધારે નહીં તો થોડો કરીશું ! પણ તદ્દન અટકી જવું, એ કંઈ મને ઠીક લાગતું નથી ! ” “ બાપ, વળી થોડો કરવા જતાં વધારે ડહોળી નાંખીશું ને તું-કશાન આવશે તો ખોધ બેસીશું ! માફ કર્યું માનીને હવે નિરાંત બેસે તો સારી વાત છે ! સદાનું ધન પચતું મુશ્કેલ થઈ પડે છે ! માટે વેપારમાં તો કમાયા કે ઉંચા બેસવું એમાંજ ડાહ્યાપણ છે ! ” મગને કહ્યું.

નરવરનાં લક્ષમાં મગનની વાત હવે ઉતરી, અને તેણે કહ્યું “ વાઈ વેપાર આપણે નહીં કરવો, પણ આપણાં નામ જળવાઈ રહે. માટે આપણે ટેકાણે ખીજ દાઈ ” એમ એમ ની કંપની “ વેપાર ચલાવે તેમ તો કરવુંજ ! ”.

“તેથી શું કાલો ?” મગને સમજણ આપી કહ્યું “એમ સમજ કે આપણી કંપનીનું નામ કાયમ રાખવા માટે-ખીનજીને નામ આપવા હજી, અને તેમ કરતાં તેઓનો પુત્રકાનમાં આને ને દેવાનું કહાડે તો પછી આપણી કંપનીનાં નામને કલંક લાગે કે નહીં ? માટે જો બધી ખટપટ કરતાં હું કહું છું તેમ કંપનીનું કલન તબ નાંખ કરી નાંખવું, અને આપણા દરેક નો-કસને યોડું યોડું ખીન આપી તેમને રાજી કરવા, પછી તેમને જોઈએ તો ખીનજીની નોકરી કરે અથવા તેમની મરજીમાં આવે તેમ કરે ! આપણે દરેકના દરજ્જા પ્રમાણે રકમ વેહેંબીશું, એક લાખ રૂપિયા એ માટે કહાડીશું, એટલે દરેકને રકમ સારી મળશે !”

નરવરે એ વાત પણ કબુલ કરી, અને એ ધણીજ ઝડપથી કામ આટાપી દરેક નોકરાને દેવાવરાથી પણ એકઠા કરી તેમને એક ખસ પાર્સી આપી દરેકને ચોખ રકમ આપી દરેકને ખુશી કીધા, અને એ પ્રમાણે “એમ. એન. ની કંપની”નો વહિવટ સાંભાળવા મથ સહ ભાગીદાર પછી મગને તેમજ નરવરે પોતાની પુણમાંથી પોતપોતાનાં નામનાં પશુક માળા વસાવ્યા, અને ઘોડી ધણી રોકડ રકમ બેઠામાં જમા કરાવી રાખી, અને જમ્મા સુખી થયા તથા માડી ઘોડામાં સહેલ કરી આનંદ મંગળ કરતા રહ્યા, અને મોદન તથા મંગળ પણ રતી દલાલીમાં પણ સુખી થઈ ગયા.

રત્નલક્ષ્મી તથા મુંદરમતીએ આ ખાખતમાં મગનનો અનદહ આભાર માન્યો, અને નરવરે મગનને મહોટા બાઇ તરીકેજ હજી સુધી માની તેની સલાહ પ્રમાણે પોતાની પુછની વ્યવસ્થા કરી.

આ પ્રમાણે પોતાનો પુત્ર સારી રીયતિમાં બાળ્યા પછી એજ વર્ષમાં રત્નલક્ષ્મી માત્ર યોગ દીવસની માંડવીમાં મત્તુ પામી ! તેણીની પાછળ નરવરે યોગ્ય ખરચો કરી તેણીને મથયામ જીવ-વી, અને ન્યાત જાનમાં સર્વ પ્રકારે બરાબર સારપ મેળવી, નરવરને તો બંગલાઓ પોતાના બા-પના વખતમાંજ હતા પરંતુ મગને એક વાલકેથરમાં, એક માર્થેરાનમાં, એક મહાબંધરમાં, અને એક પુનામાં, એમ ચારે સ્થળે ન્હાના મહોટા બંગલાઓ વસાવ્યા, અને તેમાંના બીજા બધા બાટે આપી માત્ર વાલકેથરનો બંગલો પોતાના નિરતરના વપરાસને માટે રાખ્યો, અને પોતાની સ્ત્રી સાથે તે તેમાંજ ધણોખરો રહેવા લાગ્યો.

સારે નસીબે મગનની સ્ત્રી ગુલાબને મળે રહ્યો, અને તેણીને પુત્ર પ્રસવ્યો. આથી મગ-નની ખુશાલીનો પાર રહ્યો નહી, અને તે ખુશાલીમાં નરવરે પણ ખરાં અંતઃકરણથી બાગ લી-ધો, તેમજ તે પુત્રને માટે નરવરે પોતાની પત્ની સાથે સોનાનો કંદોરો, પોતાનાં દક્ષી સાંકળાં, રીરાનો હાર તથા ખરા મોતીથી ભરેલાં જાંઘાં ટોપી મોકલ્યા, જે મગને તથા ગુલાબે મહોટી ખુશીથી સ્વગમ્યો.

પણ મુંદરમતીનાં હૃદયમાં બળતરાં થઈ કેમકે તેણીને એક પણ સંતાનને સમય આ-વ્યો નહોતો ! અગરજે ગુલાબના પુત્રપર તેણીને ઝાઝો બાવ નહોતો, તોપણ પોતાને પુત્ર કે પુત્રી એક પણ નહી હોવાથી સંસારના દુઃસ્તી નીવડ પ્રમાણે તેણીને ધણો ખેદ લગ્યો કરતો હતો ! પણ અતે તે પતિવ્રતા નારી સમું હપરે જોયું, અને તેણીને પણ એક મુંદર પુત્ર તેજ વર્ષની આખરે આવ્યો, અને તે પ્રસંગે મગન તથા ગુલાબે પણ તેટલોજ હર્ષ બતાવી વસ્ત્રાંકારની ભેટ સોગાદ ને બાળક માટે મોકલી. નરવર ને મગન હવે તન, મન, ધન ને સંતાન—સર્વ પ્ર-કારે સુખી થયા, અને એવાજ સુખમાં કેટલાક દિવસ રનેહ સંબંધથી પસાર કીધા. મગન ને નરવર વચ્ચેનો રનેહ અધાપિ સુધી સમવાઈ રહ્યો, અને આખા મૃગ્યમાં બંનેને સગાં બાઇ ત-રીકેજ ધણાક તો માનવા લાગ્યાં !

એક દીવસે મગનના વાલકેથરના બંગલામાં નરવર ને મગન પોતપોતાના પુત્રને રમાડતા હતા, એટલામાં નરવરે મગનને કહ્યું “બાઇ, આપણે બધુંજે કીધું, અને હવે આપણને કરી વાતની આપી નથી, પરંતુ મારા મનમાં માત્ર એક બાખતની હોંસ રહી ગઈ છે !” “તે શું વળી બાઇ ?” મગને નિરમત્તા પૂર્વક હસીને બચ્ચાવું “બોલની બાઇ, તે હોંસે પુરી કરીએ !” “આપણે હવે ટાઈટલ મેળવવાની તબવીજ કરીએ ! એક ચરસ ટાઈટલની મને પછી હોંસ

છે ! " નટવરે જણાવ્યું.

"આરો ! તેથી શું વધારે છે ! તને એ હોંસ અમલથી છે તે હું જાણું છું ! પણ બહુ માણસ, એક આંધ ઘરેરે બહુભાગ્યે અમલ તો ખેતાનું એક પુણ્ય જાણ્યું તો તેથી તારી આ-
ખરે શું વધારે થઈ જશે, અને હવેમાં શું ઝાઝી છે ! ! એક ખેતાનો મેળવતો આપણે શું કર-
વું ? ! મને તો એવી હોંસ હતી થતી નથી ! " મગને તેની વાતને તોડી પાડી જણાવ્યું " હું
એમ સમજું છું કે ખેતાનોથીજ હાલ અમલ મળે છે ! પણ પેલા દાદાબાઈ નવરોજીનોજ
હામલો જો ! તેને એક ખેતાન નથી, છતાં દિંદમાં તેના જેટલો વિખ્યાત કામ ખેતાનનાર જેવી
પણ ગણાય છે ! ! " " તેની ચાત જુદી છે ! તે તો પ્રખ્યાત બચાંતો દામો કરી પ્રખ્યાત થાય
છે ! " નટવરે જણાવ્યું.

"તારે આપણે પણ પ્રખ્યાત થિય હાલો કરવામાં મન રાખણે, અને શુદ્ધ અંતઃકરણથી પ્રગ-
તિના માર્ગથીએ તો ખેતાન કરતાં પણ વધારે પ્રતિષ્ઠા પાતીએ ! તેવું કંઈ કરે તો હું પણ મહેટી
ખુશીથી તારી સાથે જામ લઉં ! " મગને જાણ્યો.

"તે આપણાથી અને તેમ નથી ! તેમાં તો કેટલી દિંમત, કેટલી માલાઈ ને કેટલી વિ-
દ્યા જોઈએ ! મારે આપણે તો ખેતાન મેળવવનીજ પ્રસીદ્ધ કરીએ ! તેમાં આપણે કાવીશું, અને
જરૂર ખેતાન મળીજી ! " નટવરે જણાવ્યું. " તને તે હોંસ હોંસ તો બહુ પુની પાડ ! પણ મને
તેવી હોંસ નથી ! હું તો ખેતાનનું તામ સાંભળતાંજ બહુ છું ! એ વળી બહુ જા કામનું ! !
કદ નોતલ-સ ! આપણે ખેતાનને શું કરવા છે કે ! " મગને જણાવ્યું.

"તુકલાન ! ! " મગને સમજાવ્યું " જો સાંભળ ! ખેતાન મેળવતાં હાલ સાખોતી સખા-
વત હું છું નોખરો ! બહે સહેળોતી ખુશામત કરવી પડશે ! પેલાની રેલ છેલ પણ કરવી પડશે !
કેમકે વળી કામ હોડો હવેમાં થશે તો તેનાં રીપણાં તારી તરફ દરેકજ નજરજ લેવાં ! એટલે તેમાં
પણ તામ પ્રમાણે રકમો બચવી પડે ! એટલે પછી આશો ! પેલા જાખાતા મશે ! ખેતાન મેળવના-
માં હાલજો એ કે મહેટાઈમાં તજાવાનું ! "

નટવરે વાત અટકાવી દીધી ! કેમકે તે સમજી ગયો કે " મગને એ વાત પસંદ નથી ! "
અને તેથી તે જાણ્યો " પેર ગયો ખેતાન ! તુ કહે છે તે પણ બરાબર છે ! " એમ જણાવી નટ-
વરે તે વાત દામ તો ખાઈ મણે, અને થોડી વારે ખેતાના પુત્રને લખને ગાડીમાં બેસી ચોપાટી
તરફથી હવા લેતો સ્વપ્નદે ગયો, તોપણ નટવરે હવે નકકી કીધું કે " મગને હવે એવી વાતોમાં
પાછોજ નહીં કે વળી અટકાવે ! " આવા તેના જીંધા વિચારથી મગને સાથે તેને હવે લગાર હ-
વા હવ થવા માંડ્યો, અને દરેકજ મગવાને બહારે ધીમે ધીમે મગવા કરવાનું જોણું કરતાં કરતાં
ગાડીને પંદરે દાહડે મગવાનું રાખ્યું ! મગને પણ મનમાં તો સમજીજ ગયો કે " બાઈ સાહેબ
હવે હાલો હવે તારી સાથે વર્તે છે ! " એમ સમજી તેણે પણ તેને વિશેષ જોલાવવાનું
કુળી કીધું ! મણક મારામાં એ પ્રમાણે મિતતા પસાતાં દસાતાં માત્ર સલામ વહેવાર
વધી ગયો !

પ્રકરણ ૩૬ મું.

દોહરો.—મગીએ મુંબાઈમાં, વર્તાવ્યો મહા શામ !

સ્વતંત્રતાસ સ્વર્ગે ગયો, મગી માંડી નાસ !

મુંબઈની મહાભારત મરણી !—સ્વતંત્રતાનો સ્વર્ગવાસ !

મુંબઈમાં અને ૧૮૫૧ની આખરે ગાંધિયા તાવની મહા બળદર મરણી થઈ ગઈ ! તેવું
પણ ન કરનાં તે સમયે વિસ્તારપૂર્વક વર્ણવ્યું છે અને તે અતિ કમામત બરેલું છે ! જોત
જોતામાં મરણીએ સ્વતંત્રતાસને પડાવો ! તેની બળદર મરણીની આંધ નીકળી ! ઘટકરને
જોલાવવાને તારાએ મણાં દર્શાં ગાંધો, પરંતુ પાણખડોડીઓએ તેણીને ઠાકી કે " જો નટવરને
જોલાવશે તો કોહા થઈ જશે ! અને સગારમાં આખર પડશે કે મરણીને જોસ બન્યો છે તો
તાવડતોમ એને હસ્તિપટલમાં પડી જશે ! " આ ઉપરાંત વળી કાંઈ કાંઈને તો એવી પણ જોડી
મગ મારી કે " અરે હસ્તિપટલમાં તો મારી નાખશે ! " આવા મળસાદિયા ગપાડા સપાડાથી તારાએ

દેહ પશુ વેણ કે ઘાટરની દરા નહીં કરતાં માત્ર પરના ઉપચારો બીધા ! પણ વધુ દિવસમાં રોમ વધી ગયો ! ૧૦૫ ડિગ્રી સુધી તાંબ ચડ્યો, અને તેમાં સ્વતંત્રતા સહુ સહુ નીપજ્યું ! તારા વિષય યશ ! તેનીતાં કપાળનો આંદો બૂઝાયો ! બુંદડી દુડી ગઈ, અને સેનાગ પશુ સાથેજ દડયું ! અમરજો નટવર સાથેના સંબંધની મોહોમણમાં મતાં સુધી સ્વતંત્રતાસભો સંભારી સંબંધ તારા સાથે બિલકુલ નહોતો તો પણ સ્વતંત્રતાસભા કેટલાક મિત્રોની સમજાવટથી સ્વતંત્રતાસે જરા હસી હતો, અને તારાને મોહાયવા માટે તેણે પેતાના મિત્રોને વચન આપ્યું હતું, અને તે સમય લગભગ આગ્યો હતો, એટલામાં તો મરણીએ તે બિચા ! સત્યાગી પુરુષને ખર્ચ ! અને તારાના સંસારનું સત્યાગીસ વળવાની સાથે સ્વતંત્રતાસ નિવંસ થુબ્યો !

રજા તારાને મદા શોક થયો ! પોતાનો પતિ પોતાની સાથે બાપજનો પણ વહેવાર નહીં સમજો છતાં તેની દલાલિથી તારાનું સૌખ્ય હતું, અને કપાળે કંઈનો આંદો ટપકાવી રંગના હતી. તે પણ હવે તો મરુ ! માથાનો ચારલો મુંઝવી નાખી તે તેણીને મોહી નવાવવાને તેણીને માનિ જનો, તેમજ બીજી જુના વિચારની ડાહરીઆ તરફથી સૂચિત અવાજો યશ. તોપણ સુખ-રજા વિચારની સાથે છેલ્લે તારાએ મરતક વેશ તો કામચલાુ રાખ્યો, અને તેણે કરીને તેમાં જામની કમિતપર વિષવા પશુની અને તેટલી સંખ લાગવા છતાં તેણીનું હૃદયતી રૂપ તો કામચલાુ રજુ

મુંબઈમાં મરણીના બચથી ગાસ પામી, અને 'પરગણકી' ને પિદારપ માની કાપો બેઠા પરમાર બંધ કરી પોત પેતાને વતને નાદારી ગયાં ! તારા પશુ મોહી, અને સ્વતંત્રતાસની સહુ ક્રિયા કરીને તેર દિવસ પછી મુંબઈમાં પોતાના બાર તથા ઘાડીને સાથે લઈ ગિરનારની વાતએ નીકળી પડી. અને પ્રથમ પેતાની શેઠ પૂછ તથા આમજ્ય અદાકરના એક પેટી સીલ કરી એકમાં મુખી, તેમજ બાર આગળ એક સમેલી તથા એકા લેવા પણ ઘર આવવાવા માટે નાખ્યા અને ઘાડી ઘોડાને પાછીને મૂક્ય વેચી નાંખ્યા ! મુખન પણ કેરણીના કચથી ગળાવ્યોને મહા-લેખર તરજ દગા. આવા માટે ચઢકુટુંબ ઉપડી ગયા અને તેણે પોતાના દેવતાની યોગ્ય અવરજા લીધી તથા તેમાલ ઘાડા તથા બે ઘાડીઓ પોતાની સાથે રાખ્યાં

એજ પ્રેમાણી નટવરે પણ પોતાની માથા પુછની યોગ્ય અવરજા કરી નાંખી, અને પોતાના પુત્ર તથા પતિને લઈને મેલ ટેન આરવેતો બાર આકર સહિત નટવર અમદાવાદ ગયો, ત્યાં એક પ્રખ્યાત શેઠિયાને ત્યાં બે ચાર દીવસ રહી આવનગર ઉપડી ગયો અને ત્યાં જન્મ પિતાના નિવાસલે માટે એક સારું ઘર રાખ્યું, અને તરતજ મુંબઈથી પોતાનાં ઘાડી ઘોડાને પણ આવનગર મંગાવી લીધાં.

મિસરસ એમ. એન. ની કંપની " એક વાર આખા મુંબઈ હથાકમાં વિખ્યાલિ પામેલી હોવાથી, તેમજ નટવરે તેમાં એક બાગીદાર હતો, એક આવનગરનાં શેઠાનાં પણ પ્રસિદ્ધ હોવાથી આવનગરના બહુભાગ આગેવાનોએ પણ નટવરને આ વસતિ પ્રજ્ઞાન અક-ગમ આપ્યું, અને તેના ચારા મકાન કરી, જેથી મુંદરમતીને પણ અનહદ સતોષ થયે. આવનગરમાં નટવરને બપોલો મુંબઈ રતાં પણ વધ્યો, અને મુંબઈના એક શેઠિયા તરીકે ત્યાં તે આગમ્યો ! દરેજા મુંદરમતી પોતાના પુત્ર સહ બે ઘોડાની ગડીમાં દરજા બંધ, તેમજ નટવર પણ ત્યાં મહેલા કેટલાક મિત્રો સાથે દરેજા સાંજે બે ઘોડાની ગાડીમાં દરજા નીકળ્યા. અને એ પ્રમાણે આજે નટવર તે મિત્રો સાથે દરજા નીકળતાં એક મિત્રે કહ્યું મુંબઈની મરણીને લઈ આવનગરમાં પણ માણસોની બરતી ખુબ થતી જાય છે ! દરગજ પાંચસો માણસો આવતાં હશે !"

બીજો બોલ્યો " તારે ના ! પણ તો તો કે શેઠો માણસો આવી દરેજા આવતાં હશે મિત્ર, એ કહ્યું " અને હું તો પાર હું કે રેલવે તેમજ રેલમો મળીને દરેજા એક હબરે માણસો આવતાં હશે !" આ તકવારમાં નટવરે વચ્ચે પડી કહ્યું " એ જમી તકવાર કરવા કરતાં ચાલો આજે રેલવે સ્ટેશનપર જઈએ કે આ ટેનમાં કેટલાંક માણસો આવે છે ! " ત્યાંએ આ વાત કબુલ કરી, અને તેથી નટવરે રેલવે આવજા બે ઘોડાની

મારી દમામમાં બતાવે છે અને આર નરવર નીકળી આવ્યા, અને કહ્યું 'પણ એમનાં નહીં' હતાં નરવરને માત્ર મહેરા પ્રાણી સલામ કરી; અને નરવર પોતાના મિત્રો સાથે પાટ શામ ઉપર પડ્યા બાંધ્યા. તેને આવવાને બારેક કલાક વાર હતી. તેથી તેઓ વખત તેમજે અનેક ગપઘપમાં તાબેલા.

તેન આવી પહોંચી બાદી યોગા ઉતાર્યો. અંદરથી ઉતરવા મંડ્યા ! નરવર ત્યાં મિત્રોએ ઉતાર્યોને તારી તારીને અચૂર મંડ્યાં ! એટલામાં નરવરની નજર તારા તરફ પડી ! કેમકે લુનાગઢથી મિરનારની વાડા કરીને તારા આવનબરમાં યોગ દિવસ મુલાવવાને આવી હતી ! નરવર તેણીને બેતાંજ સહિત થઈ ગયો પરંતુ તેણીની નજર કંઈ નવકવરે પોતાની સાથે આવેલા સેવતીઓને ઠઠકું " સમાર તમે યોગ્યો ! મારા કોઈ એમનાના મુંઝાથી આ ઠવા છે તેમને હું સમાર મળીને દમામાં આવું છું ! " એમ કહી નરવર તારાની પાસે ઝડપમાં ગયો ! " એકો તારા ! તું અહીં ક્યાંથી ? " નરવરે તેણીની છેડ નમકાઈ જતાને પૂછ્યું. " અને તમે પણ અહીં ક્યાંથી ? " તારાએ પણ સહિત જાતને પૂછ્યું. " હું તો અહીં પણ દિવસથી આવેલો છું ! પણ તું ક્યાંથી આવી ગઈ ? " નરવર પૂછ્યું.

હું લુનાગઢની વાડાએથી અહીં મેં માર દિવસ રહેવાને આવી છું ! " તારાએ ઠઠકું " પણ અહીં ક્યાં ઉતરવાનો પટો લામથી ? ! " " આજની રાત તો તું અહીં પાલની ધર્મશાળામાં રહેજે, અને મને કલકવરે હું તારે માટે તમનીજ કરી આપીશ. " નરવરે ઠઠકું.

" તારે શું તમે અને હવે અહીંથી જશો ? " તારા બોલી. " મારી સાથે બીજા જે પણ જવાઓ છે, તેથી હું લામ ધર્મશાળામાં જઈને તારા આજ્ઞા સાથે, એક અને એટલામાં હું ઘેર જઈને તારી પાસે આવું છું " નરવરે જણાવ્યું. " પણ ધર્મશાળા ક્યા છે તેનો અને બજાર છે ? " તારાએ ઠઠકું.

" ને તો માદીવાળો, ધર્મશાળાનું નામ તું રેશે કે ત્યાંજ થઈ જશે ! હું યોગ વખતમાં પાછો તારી પાસે આવું છું. અતઃ સુધી તો અત્યારે ને અત્યારે ઉતારાની નજવીજ કરી આપીશ ! " નરવર એમ કહીને પોતાના મિત્રો પાસે આવેલો, અને તેમને ઉતારવામાં ઠઠકું " તો આવો હવે ! એ તો ગણામાં બધાંએ ! " એક જગ્ય બોલી ઉઠ્યો. " મં બાઈ, આજે આટલા અધી ઉતારવા કંઈ ? " નરવરે જણાવ્યું. " આજે સમાર જે પહેલાં આવું છે—કંઈ લામ છે ! " એમ કહી નરવર સપગાઓ સાથે જલારા તીર્થથી માદીમાં બેસી ઈશ્વરપતિ સમભવમાં પોતાને મુઠાએ પહોંચ્યો અને બીજા મિત્રો ત્યાંથી પોતપોતાને ઘેર ગયા. તારા પણ પોતાનાં માણસો સહિત મ. સાગાન લેવાથી રોડનની બહાર ગયા, અને એક જાડાની ગાદી કંઈ પાછેલી ધર્મશાળામાં પહોંચી જ્યાં તે એ માત્ર પોતાના મિત્રોનામાંની કોઈક પચમની અને તે ઉપર બેસી.

નરવરે આજે જે જાડી આવેલો હોવાથી મુંદરમતીએ પૂછ્યું " કેમ પ્રાણુતાથ. આજે તો મુઠા પહેલાં આવ્યા કંઈ ? " " હા, અત્યારે જમીને એકને ત્યાં ' ડી પાર્ટ ' માં જવાનું છે ! " નરવરે જણાવ્યું. " ડીક. " મુંદરમતીએ આનંદમાં કહ્યું અહીં પણ તમને પણ માન થશે !

હા વહાલી ! " નરવરે જણાવ્યું. " હું ને મગની વેપાર કરવા હતા, ત્યારથીજ અહીંના મહેરા મહેરા લેકમાં મારે નાન પ્રખ્યાત છે ! "

માર નરવરે વાણુની તકીર કરાવી તત્ત તેજે વાણુ કરી લીધું, અને લામમાં પહોંચી બાકી થઈ આવેલો ધર્મશાળામાં આવી પહોંચ્યો, અને તારને કહ્યું. " કેમ તારો, જમવા ખાવાની કંઈ લગવીજ કરાવી ? "

" તમે મગનનો જંદોજસ્ટ કરીને આવવાના હતા, અને મને શું પુછો છો ? " તારાએ ઠઠકું. " પણ અત્યારે તો મગનનો વગ થયો મુરદેક છે ! આજની રાત અહીં વાંચો કર: અને મને હું નજવીજ કરીશ. " નરવરે જણાવ્યું. " નેમ તો તેમ ! " તારા બોલી " પણ મને તમનીજ કરવો પડે ! તમારે બારેક હવે ! " " બારેક હવે તો એકનાં દસ મગન ! એકના

કે ખરૂંનાં પછી મન નહીં મળશે હું ? " નરવરે જવાબું " પણ તું તો આને મને પલે ઘડે મળે, હો ! જોશે ! કેમ ઘડે આને નહીં મેં જોઈ હું ! " " હવે તો જોઈશ તો ! " તારા કદાચમાં જોશે " હવે પેલા વાળા થયા ! મારે વેળાની માડીએ બેસતા થયા ! કોઈપતિમાં પણ કદાચ ખરો ! અને અપુરમાં પુરા બેઠાના વાપ થયા ! જોડેને હવે મારા જેવી મરીમો આપ સાને પુરો ! ! "

" હજી તારી કદાચની રેવ મન નહીં દેમ ! ! " નરવરે લગાર દસીને કહેતાં તારાના આગર ખારનો નાજુક તમાચો માર્યો, અને જોડ્યો " તારા કદાચ ક્યન જેતું ને તેતુંજ હજીરું, કેમ ! ! હીં ! ! હીં ! ! "

" મારી વાત જોડી હોય તે કહે ! ! " તારા જોડી, " જોડી નહીં તો હું ખરી ! ! " નરવરે પૂછ્યું " તને આટલા કદાચ મળવાનું બની શકે તેતું હતું વાર ! ! " " નહીંજ અને તો ! " તારાએ કદાચનો અભ્યાસ લગાવી કહ્યું " મન માનતી જો મળે, તેણીને વળી કીકરા થયો, અને દમલાગેલું પન મળ્યું ! જોડી સાવામાંથી દુરસદ મળે ત્યારે મને મળવા આવેની ! ! "

" નોનમન ! " નરવરે કહે સીવાલાને જવાબું " જે મધી આડી આવળી વાતો બધા છે ! તું જોડેજ વિચાર કર કે નવે તારા પતિએ કદીની માફક મળી હતી ! જોડે મારાં મનમાં મળવાને મને તેટલા આવુરતા હોય, તોપણ તારી પાસે કું કેવી રીતે આરી શકું, તેજ મને સમજવા "

" અરે દિવ હોય તો મોડી મોડી સરસરી તુરજોમાં પણ મળી શકાય તો ! જે તમે શું સમજવા છો ! ! જે તમે મને મળવાને માફતે તો હજાર પુક્તિથી મળી શકતે ! " તારાએ જવાબું

" મેં તો મળ્યાંએ શાંત મારી, પણ મને કદાચ જારી લાગે જામી નહીં ! " નરવરે કહ્યું, " હા, હાં ! ખરુંજ તો ! " તારાએ જવાબું " જેવી વાત જોડવામાં તો મને પણ આવડે છે ! સમજવા ? ! " " જોડે ! ! શું કું જુદું કું હું ? ! શું તારાંપર મને પ્રેમ નહોતો ! ! " નરવરે મિમસમાં પૂછ્યું.

" હતો ત્યારે હતો ! " તારા જોડી, " અને હવે નથી કે ! ! " નરવરે વધારે આંખો ફેરી જવાબું " જે તારાંપર પ્રેમ નહીં હોત તો અત્યારે અહીં સુધી પણ રખાતો તારી પાસે આવતાંજ નહીં ! "

" આને વળી મને સાફ લગાડવા આવ્યા હશે ! " તારાએ કહ્યું, " એમ કે ! ! મારા ખરા પ્રેમનો તું ખરો અવજાજ અર્થ કરે છેની ! ! જ્યાં તો મને સારો આવે છે ! " નરવરે કહ્યું, " હું તો જે મને ખરું લાગે છે તે કું હું ! " એમ કહેતાં તારા રડી પડી !

નરવરે તેણીને હાની મળી, અને તે લગાર બોલો પડી લગમગ થયો ! તેણે કહ્યું, " હવે આમ શાંત કદાચમાં મુકી દે ! આમથી પાછલી વાત સમારીને નાલક તારા જીવન ચા માટે અચજારે છે ? ! હું જાણ છું કે તારું દિવ મારા પર પરિપૂર્ણ છે : "

" પણ તમને તે વાતના ક્યાં દિવાળ છે ! " તારા રડતી રડતી જોડી " તમારે ખાતર મેં મારા પતિ સાથે કદાચ કીધો, અને તેમની પણ મેં દરગાર કરી નહીં ! તેમને તમારે ખાતર મેં અનેક વાર કહ્યા ! તેમની સાથે મેં બિનન આવ રાખ્યા, ને તમારી સાથે એકદિવા ગળ્યા ! અરે મારા પતિ તરીકે તમનેજ મેં મર્યા ! પણ આખરે તમે તો માર થી અગમને અગમ આવ રહ્યા ! જોડવાંજ નહીં પણ પેલા મુઠ્યા મનને માત્ર તમારેજ ખાતર મેં અનેક વાર કહ્યા બધા ! તમારે ખાતર તેની સાથે મેં દુરમત્યા કરી, અને તમારે ખાતર હું તેની સામા કાઢમાં જઈને પણ ઉભા ! અને તમે એવા મુશ્કેલી ! કે આખરે તેની સાથેજ તમે એકવતા કરીને મનેજ વચ્ચે જુદી પાડી ! આ તમારી લાવડો તો ખરેખરા તમે ખતાવી ! પણ અદ્યોક્ત ! આ દુનીયુજ રચાયેલી સગી છે : જેને આપણે પોતીસ માનીએ તેજ આખર મરદન કાપડા આવે, અને તેજ દુરમતની મરજ સારે ! અરે ! અરે ! મેં સાંભળ્યું કે તમે મગનના દિલોબન દોરતા થઈ પડ્યા છો, ત્યારે મારું દલન કેટલું કહેતું હતું ! મને ત્યારે કેટલું દુઃખ થયું હતું ! અને મારી હાલિમાં તમારી એવી હીલચાલ કેવા કરો પા કીધા હશે ! તેના ખ્યાલ તમને તો નહીંજ આવ, પણ તે દુઃખદાયક જતાવ મારાં મગમમાં ગણખર જોડી રહ્યા છે, અને તે કદાચથીજ મારું નર ને

ગુર મનુ છે ! માત્ર બગમની બીજ વિશેષ વાત વળેલી યાદાતી નથી ! પણ હંમેશાં એકબીજા કહ્યું છે, તમે અરેખા નમુશા છે ! ”

તારા ! વહાલી તારા ! ” નરવર ઉપથી વાત સાંભળતાં જ આંખમાં આંસુ ભરી મોઢો “ તારી વાત સાંભળતાં મને યાદ આવે છે ! તું હવે વિશેષ વજ્ર બાંધ્યો મને મું વીધી નાખવા આવે છે ! : હવે બસ કર ! માફ કરું અરજ આપું છે ! મને માફ કર ! હું તારી પાસે પાપ-ડી ઉતારીને માફ માંગું છું ! ” એમ કહેતાં જ નરવર તારાના પગમાં પોતાની પાપડી મુકીને ખુબ રહી પડ્યો !

તારા વળી ગયું ! તેણીના પ્રેમ પથ નરવર પર પડ્યો ! તેણી નરવરને મળે બાકી પડી ! અન્યો અન્ય પ્રેમ પ્રતિનિધિ પ્રકાશના : અને સાંત થયાં, અને થોડી વાર માન્ય રહી નરવરે કહ્યું “ આજની રાત તું બાકી રહે, અને વળી પાછો પ્રભાત થતાં જ હું અહીં આવીશ અને તે પછી તારા ઉતારાની તમજીજ કરવા બઠવું. ” “ સાહે. ” તારા મોઢી “ પણ સહવારમાં જેમ મને નેમ વહેવાજ આવશે ! ”

“ હાલજી કરીને વરતજ આવીશ ! અને અહીં જ તારી સાથે ચાહ પીશ ! ” નરવરે પુ-છ્યું “ પણ તારી પાસે આવેલા સામાન તો છે કે મોટું ? ”

“ તે તો સમજી છે, અને રસોઇનો પણ તમામ સામાન સાથેજ રાખેલો છે. ” તારાએ કહ્યું.

“ હા તારે, હવે હું બહાર છું, અને તું પણ રસોઇ માથ કે જે બાથે તે આજ લેશે. ને પછી નિરાંતે આરામ કરશે ! અહીં સપ્ત વાતના ગમ નથી, અરે રતના કંઈ ઝંઝા નહીં. ” એમ કહી નરવરે પોતાને ઉતારે પીછા ફર્યો. નરવરને ઉતારે તેના શોખના જે બાવનગરો બાહ્યમાં બે-ઠેલા હતા. તેઓ તેને જાં કરશેજ એ ગજુ વાર આવતા હોવાથી મુંદરમતીને પણ તેઓની સાથે વાતચીત કરવાનો પ્રયત્ન પડી મયો હતા તેમાંના એકનું નામ શરમલાલ અને બીજાનું નામ ગર-મલાલ હતું. અને બંધી વાતે પૂરા, અને છહેલ હતા. એકે તે બનેલી વય જ્વીજ અને ત્રીજાની વચ્ચે થઈ હતી, તોપણ બળિયારના પ્રધાન હતા ! બાવનગરમાં તેઓ બેલા કાર્યમાં મોતીના દાખા તરીકે મનાતા હતા ! ! !

શરમલાલે મુંદરમતી પ્રત્યે પુછ્યું “ કેમ બાબી, આજે નરવરનાં કંઈ કંઈ હોવા છે ? ! હજી કંઈ આવ્યા નથી ? ! ” “ હા અને ત્યાં ‘દી પાર્ડી’ માં બવાનું ફરીને ગયા છે, અને કરવાને વાર પણ પછી થઈ ! પણ હજી થોડું જલ્દી ક્યાં રાખવા હશે ! ” મુંદરમતી બોલી.

“ તારે આવે તો કહેજો કે, તમારી મહ બેઠને એ તો ગયા ! ” શરમલાલે બજાવ્યું. ગરમ હા બોલી ઉઠ્યો “ દી પાર્ડી તો આજે હાલને ત્યાં છે નહીં ! કેમકે હોય તો મને કંઈન આવ્યા વગર નહીં રહે ! ”

“ અમારા સિવાય બીજા હોમ સાથે ને એમને ઝોળખાણું હોય એમ બને પારતા નથી ! કેમકે રાત હાલકો અને એમની સાથે ફરીએ હોયે તેથી ચારી પેઠે બાણીએ હોયે ! ” શરમલાલે કહ્યું એકમાત્ર નરવર આવી પહોંચ્યો ! તેને બેતાંજ શરમલાલે ને ગરમલાલે પુછ્યું “ કેમ બાહ, આજે ક્યાં હોવાતા ? ! અરે મ્પારના તમારી ચહ બેઠકે હોયે ! ”

નરવર પાપડી ઉતારી તરતજ તેમની વચમાં બેઠો, અને બેઠો “ એકને ત્યાં ‘દી પાર્ડી’ હતી ત્યાં મયો હતો. “ દી પાર્ડી ” ? ! ” તે બનેએ વિસ્મય થઈને પુછ્યું “ હો ત્યાં ? ! અ-મને તો કંઈ ખબર નથી ! ” “ એકરે ત્યાં હતી બાહ ! ” એમ કહી નરવરે તે બનેના પગ દાખ્યા ! તેમને મુંદરમતી પાસેજ ઉભી હતી, તેથી વધારે પુછવરજ કરતાં વાત ખેડી કરે તો વળી તેણી વહેમાય !

શરમલાલે ને ગરમલાલે સમજી બહને તે વાતની પુછવરજ કરવાનું પડ્યું મુક્યું, અને થોડી વાર મયાં મરી તેઓ બિદાયે થયાં.

નરવરે પેલા બનેના પગ દાખ્યા હતા, તે મુંદરમતીએ બિદાયો તેણીને વગર સંકપ પડ્યો ! પણ તેણીને, તારાને વગર સંકપ હતોજ નહીં ! તો પણ તેણીએ પેલા બેલા થયાં પછી નરવરે પ્રત્યે પુછ્યું “ સ્વામિનાથ, આજની બધી વાર મુઠી પારડીમાં મું કંઈ ? ! તમા

પાસ હતો કે શું ? ! ”

“ નારે ! નમ કેવો વળી ! એ તો સહેરપાડેલાક સારા સારા માર્યાને મારે મારે પાસ મોકલવા દેતા. તેમની દરેકની મુલાકાત કરતાં વાર વધે મધ ! ” નરવરે ઠણા પહેરતીજ આવી ! “ ઠીક ! ” મુંદરમતીએ લગભગ થોડી બોલી “ ત્યારે પેલા તમારા મિત્રોએ તમને પુછ્યું તે વેળાએ તમે તેમના પગ કેમ દાખ્યા ? ! ” “ પગ દાખ્યા ? ! ” નરવરે બહુ કંઈ કાઢ્યું નહીં હોય તેમ કહ્યું “ એ શું વળી ? ! ક્યારે પગ દાખ્યા ? ! ” “ મેં મારી નજરે નોંધાને ! ” મુંદરમતીએ સચોટ દરજાવ્યું.

નરવરે વિચારમાં પડી મથે, અને વળી યુક્તિપુરવક વાત ઉઘાડતાં મોકલો કે “ એ તો હું તેમની વચમાં બેઠા હતી, તે સમયે તેમના પગ મને નેડ્યા. તેથી મેં તેમને અણેડવા માટે લા-
યેથી ઉધારત કરી ! તેમાં હું વળી કંઈ વહેંચાઈ કે શું ? ! ”

“ વહેંચાઈ નથી ! એ તો હું અમથી પુછું છું ! ” મુંદરમતીએ આ વખતે પોતાનો વ-
હેંચ પેટમાંજ સમાવી રાખ્યો. અને પછી તેણી તેમજ નરવર સમન કરી મયાં. બીજો દિવસે પ-
ખાત થતાંજ નરવર આંખો. ચોખતો કડપમાં ઉઠ્યો, અને તરત જો પોતા તેણે કપડાં પહેર્યાં !
આ બેઠા મુંદરમતીએ પુછ્યું “ ક્યાં પધારો એ પ્રાણનાથ ? ! ”

નરવરે મિલન કરીને બોલ્યો “ એક વાર નહીં, પણ દબાર વાર તેને કહી રાખ્યું છે
કે, ખાહર જતી વેળા મને કહી ટોકવો નહીં ! પણ તને એની નહારી ટેવ પડી મધ છે કે જ્યારે
તે ત્યારે ટોકવાજ મંડી પડે છે ! અત્યારે ટોકવાજ મંડી પડે છે ! અત્યારે મારે અહીંના દીવાન
માહેબને મળવા જવું છે, અને તેમની સાથે મસહન કરીને ડરખાર સાહેબની મુલાકાત
કરાવવું છે, અને એવું પારેવું કામ કરવા જતાંજ તું ટોકે છે ! અને મારા રજવાર એ આ-
ખતમાં પડેલા વહેંચી છે ! હવે નહીં પારેવું કામ થવું મુશ્કેલ છે ! અને હશે કદાચ હેમિટ જશે !
તે લા ! હવે એક પાનની પડી કરી આપ કે વહેંચું આપ ! ”

મુંદરમતી મિચારી સરમિંદી પડી મધ, અને કડપટ પાનની પડી કરીને નરવરને આપી
કે મોંમાં મુકતાંજ નરવર ખાહર નીકળી પડ્યો, અને તરતજ તારાના ઉતામાં પર આવી પહોં-
ચ્યો. તારા તરતની હોઠોથી હોવાથી એડી બેડી અમાંસા ખાતી હતી ! તેણી નરવરને નેતાંજ
બોલી “ આનો ! આજે તો પાપતો અસખર સામનો ખરો ! ”

હું તને સાતનો કહોનેજ મથો હતોની કે ખખાત થતાંજ હું આવીશ ! ! નરવરે જણા-
વ્યું “ બોલ ત્યારે હવે જમાને માટે શું વિચાર ? ” “ વિચાર શેા વળી ? ! સારી જગા શોધી
કાઢો ! એકાંત ને દવા વાળી જોઈએ. ” તારા બોલી.

“ ઠીક છે. અહીં મેં સ-મે પણ મિત્રો છે તમને મળીને તપાસ કરું છું. ” નરવરે કહ્યું.
“ અહીં પણ વળી મિત્રો પેલા મુખ્યા મગન જેવા ન હોય ! ! ” તારા બોલી. “ નારે ના !
આ તો વળી મળતા ને બધા છે ! ” નરવરે જણાવ્યું.

“ પણ તેઓ તમને પુછી કે કોને મારે જગા જોઈએ છે ! તો પછી આજ નામ દેશો
દેશો કે ? ! ” તારાએ પુછ્યું. “ નામ દેવામાં શું કામની મારી છે ? ! હવે તને કોનો ડર રહેશે
કે ! હવે તો હું સ્વતંત્ર છે ! ” નરવરે જણાવ્યું. “ મને તો કામનાએ ડર નથી, પણ તમને
તો ડર એની ? ! ” તારા બોલી. મને કોનો ડર છે ? ! ” નરવરે કહ્યું.

“ કોનો તે વળી તમારી કોનો ? ! ” તારા બોલી. “ હા ! નરવરે તુલકાર ખતાતી
કહ્યું “ કોનો ડર હું રાખતોજ નથી ! ” “ ત્યારે તો મારે પણ કામના ડર નથી ! ” તારાએ
કહ્યું “ હું હવે તદ્દન નિરમય છું ! ”

“ ત્યારેતું મેંસ, હું એક કલાકમાં જવને પાછો આવું છું. ” એમ કહી નરવરે ત્યાંથી
હળીને શરમહલાનાં પર તરફ મથો શરમહલાએ દાવજ કરતો હતો, અને નરવરને જોયિતો
પોતાને ત્યાં આવતો જોઈ વિચારમાં પડી મથો ! અને વળી પગે આવતો નેઈ તેને વિશેષ વિ-
રમવા ઉપજી ! તેણે પુછ્યું “ કેમ બાહ, આજે કંઈ અમરના પહેરમાં તમે તરફી
હોયી છે ! ! અને તે પણ વળી પગે આવતાં ? ! ” “ હાજર તમારે કામ પડ્યું છે ! ” નરવરે

જવાબુ.

“ હરમણે ! માસાથી જાતી કહે તેવું હશે તો હું બાલકીય ! ” શરમણાણે જવાબુ
“ એકાદ જામણા બારે જોઈએ છે ! ” નરવરે કહ્યું. “ જામણો તો મળવો મુશ્કેલ છે ! કેમકે
જુઓઈની મરજીને કાંઈ ત્યાંનાં પલાક જોઈએ જાણે તમામ આવેલાં યેવણી એક જામણા બાવી
નથી ! અને બાવી કંઈ તેવા વધારે જામણા બડે કાઈ આપનાં પણ નથી ! શરમણાણે કહ્યું.

“ ત્યારે કાંઈ મરજી પર મળશે ! બાવાને માટે દરકત નથી ! મોં માગ્યું બારે મળશે ! ”
નરવરે કહ્યું. “ પણ તેવા પરનાએ શુંમાં છે તો ! ” શરમણાણે જોડ્યો. “ ત્યારે હવે કેમ
કરવું ! ! ” નરવરે કહ્યું. “ કાંઈ પણ પ્રકારે મહાન તો મેળવવું જ પડશે ! ”

“ જેને જોઈએ છે તે કાંઈ તમારા અંગત જોઈ છે કે અંગતી છે ! ! ” શરમણાણે
પૂછ્યું. “ તેમ છે ત્યારે તો આટલી મહેનત બારે કરી પડે છે ! ” નરવરે જવાબુ.
“ ત્યારે તો તમારી સારીજ તેમને મુકામ કરાવવાની ! તમારી જમા જોઈએ તે કરનાં વધારે મોટી
છે ! ” શરમણાણે કહ્યું.

“ પણ અમારી સાથે રખી શકાય તેમ નથીની ! ” નરવરે જવાબુ. “ સાથે શ-
ખ્યાથી કાંઈ વાર મિનાકરો. મામ તો પરી પરવાવું પડે ! ” “ ત્યારે તો હું લામાર પું મહેન-
વાન ! મારો કંઈજ કષ્ટાય નથી, એટલે શું કરું ! ! ” શરમણાણે જવાબુ. “ મી. ગરમ-
ણાણાથી કંઈ પણ જાણીજાતી સમજી ! ” નરવરે પૂછ્યું.

“ નેવાળી કષ્ટાય જાને તો અને ! ” શરમણાણે કહ્યું. “ તેવું એક પર બાવી છે
ખાં ! ” “ ત્યારે તો તમે કપડાં પહેરો ! તેને મળીએ ! ” નરવરે જવાબુ. “ મણો !
તંધવાર ! ” એમ કહીને શરમણાણે કપડાં પહેર્યાં. અને તે અને નરવર તરતજ ગરમણાણે
થેર મણા, અને તેને નમામ વાત સમજાવી. પરંતુ તેણે પણ કહ્યું “ બાહ, માં એક પર
બાવી તો છે, પરંતુ તે આપી શકાય તેમ નથી ! કારણકે જુઓઈની મારો એક સગાનો પત્ન પ-
દર દિવસ મ્યાં જાઓએ છે, અને લખે છે કે “ તમે પર કાંઈને આપશો નહીં ! કેમકે અમને
આવનાર છીએ. માટે અમારે માટે રાખી મુકાને ! ” આથી તેમનો પત્ન હોવાથી તેમને
આપવાને હું જામણાં મુકાનો છું, અને તેમને માટેજ તે પર રાખી પણ મુકાવું છે, એટલે
લામાર પું ! ”

“ ત્યારે હવે કેમ કરવું ! ! હું તો મહા પિડામાં પડ્યો ! ” નરવરે વિચારમાં
પડી ગયો !

ગરમણાણે નરવરને જવાબુ. “ એ જાણી પંચાત કશે છે તે કોઈક છે ! કેમકે હવે
કાંઈ પણ જુઓઈ પામીને બાવતરમાં મહાન બારે મળે. એવી આસાજ રાખીશો નહીં ! એ બધા
વખત ગયા બાહ ! માટે જે મારું કહ્યું માનો તો મામ બાદાર એકાદ ખુટલાં મેલાનમાં તંજુ
મજાવીને તેમાં તેમને રાખો ! તંજુ અને જમાનું મામ સહેજમાજ બાહ પડશે ! પણ હવે સારી
મળશે, ને જાણી પુણી જમામાં પછી મારી મજબત લાગશે ! ” “ જોઈએ છીએ ત્યારે તો !
તેને જાણે વાત કહે છું, અને તે જે દા બાટશે તો તેમ કરીશ ! ” નરવરે જવાબુ. “ પણ
પછી છે કાણ ! ! ” ગરમણાણે પૂછ્યું. “ તે મુખમનાજ, અને આજ માગ્યું છે તથા સાથે
મામ બાર આદરજ છે ! ” નરવરે જવાબુ.

“ ત્યારે તો તેમનાથી તંજુમાં રહેવારી નહીં ! પુરજ હોય તો વધી નહોતો ! પણ આ તો
મુશ્કેલીની વાત આપી ! ” ગરમણાણે કહ્યું. “ તેથીજ હું પણ વિચારમાં પડી ગયો છું તો !
કેમ કરવું તે મુજબ નથી ! ” નરવરે કહ્યું. “ પણ તે કાંઈ નવાતળી છે ! ” ગરમણાણે પૂછ્યું.
“ તે તમારી ન્યાવતી છે, અને તમારી કંઈ રખી થાય છે ! ” “ તેમ નથી ! એ તો મારો
એક મિત્ર હતો, તેની સ્ત્રી થાય છે ! તે મિત્ર મઝીમાંજ મુખમમાં મરી ગયો છે, અને તેથી
તેણી બાવી આમ છે ! કેમકે તેણીને મામ મારીજ જાય છે ! તેણી જુમે મરતી સિતિમાં નથી
પણ ગાંધા રૂપિયાની પૂંજી વધારે છે ! નરવરે કહ્યું.

“ ત્યારે તો તમારે તેણીની ગરજારન સીતીજ જોઈએ ! ” ગરમણાણે જવાબુ. “ પણ

મહાનનો ખરેખર ત્યાં રાતો નથી ની ! હાથ તો તેની પરમશાખામાં ઉતરી છે, અને તેણીને મળીને હું કંઈ પુરું કે જોઈ મુશ્કેલી છે ! પછી તેણીની મરજી હેતુ તો પરમશાખામાં જ પોતા કા-
લ રહે ! પછી પછી જોઈ લખ્યું ! " નવમર કહ્યું.

" તે સિવાય કંઈ ઉપાય નથી ! " ગરમલાલે જણાવ્યું. નવમર પછી તરત ઉઠીને તારાના ઉત્તર તરફ ગયો, ને શરમલાલ તો ગરમલાલની પાસે જ બેઠો. નવમરનાં મળાં પછી ગરમલાલે કહ્યું " બાપ, આમાં કંઈ કાણું છે, એમ અને એ લાગે છે ! "

" અને પણ એમ લાગે છે ! " શરમલાલે જણાવ્યું. " તદ્દનીચી નવમરલાલ પાસે જુદો નો કલકલનો જોઈએ પાર ! " ગરમલાલે કહ્યું.

" તે કદીયું વળી ! સુકિતથી પુછાશે ! સાંજે મળીયું ત્યારે વાત ! " એમ કહી શરમ-
લાલ પણ પોતાને ઘર પાડો ગયો.

તારા પરમશાખામાં નવમરનીજ રાત જોતી બેઠી હતી ! એટલામાં નવમર આવ્યો, અને કહ્યું " વહાલી તારા, તારે માટે ઉતાવળો કંઈ જોઈ મળે નથી ! મેં ખરે તમનીજ કરી, પ-
રંતુ કંઈજ પતો લાગતો નથી ! અચરજે કેટલાંક મહાન ખાલી છે, તોપણ તે આવવાને માટે માલોફ સાથે ના પાડે છે ! કેમકે મુંબાઈવાળાઓ મરજીનો એવ લખને આવે છે, એવો તેમને ડર હોવાથી તેઓ કાંઈ પણ મુંબાઈવાળાને મહાન આવવાને નોનો વાસે છે ! માટે હવે કેમ કરવું ? "

આ સાંભળતાંજ તારાનું મોં ઉતરી ગયું, અને તેણી બોલી " તારે હવે મારે કેમ કરવું ? આ પરમશાખામાં તો મરજી એટલાં છે કે એક પછી પણ રહેતાં અકળામણ સાથે છે ! તેમજ વળી આવી જગામાં પછી રહેતાં પણ ભય લાગે છે ! માટે હવે, તો તમે કંઈ ઉપાય બતાવો તો કીક ! નહીંતો હું મારે મુંબાઈ પાછી જઈશ ! મારે હવે મરવાને શો ડર છે ? ! મરજીમાં મરીશ તો છુટીશ ! " એમ કહેતાંજ તારા રડી પડી ! નવમરે તેણીનાં આંસુ, પોતાનાં મળવામાંથી રમાઈ કદાચીને થોડી નાંખ્યાં, ને કહ્યું " તું ગમરા નહીં ! મુંબાઈ તો તને જવા નહીં દઈ ! જોકે મ-
રવાનો ડર તને નહીં હોય, પરંતુ મુંબાઈ પછી ઉમકનારા પણ મુંબાઈમાં દાલ મળતા નથી ! અને એવા વખતમાં તને મુંબાઈ કું કદી પણ જવા દઈશ નહીં ! તું રડે છે સા માટે ? ! હવે તો જ્યાં કું ત્યાં તું ! આપણે અને સાથે રહીશું ! "

" સાથે રહેવામાં અને ક્યાં ના છે ? ! પણ તમનેજ તમારી સીનો ડર લાગે છે ની ? ! " તારાએ જણાવ્યું " હવે ડરને નાંખીશ છાપરે ! જ્યાં મુંબાઈ સાથે તો મુંબાઈ ડર રાખવો ! પણ હવે બ્યારે ઉપાયજ રહેશે નથી તો પછી ડર રખવાનું અને તેમ નથી ! માટે તું તારાં માલુસોને લખને આ-
જ મારે ઉતારે, અને મારી સાથે ત્યાંજ નિવાસ કરજે ! "

" પણ એમ કરતાં પહેલાં તમે તમારો સીને પૂછી જુઓ, અને તેણીને કાંઈ પણ પ્રકારે સમજાવીને સીસામાં ઉતારો. ને તેણીજ અહીં આવીને અને લાખ જાણ તેમ તમનીજ કરો તો કેમ ! " તારાએ સુચના કરી. " તે વાત બતવી મુશ્કેલી છે ! " નવમરે કહ્યું " તેણી મુળ તો તારાં પર ખરે છે, અને તેણીજ તને તેડવા આવે, એ તો " ન જુતો ન બચિબાતિ " સમજાવે ! માટે ચપચપ તું મારી સાથે આવ ! પછી તેણી થું કરી ચકતાર છે ? ! "

" પણ તેણીની છાતીપર મારે રાત દાકારો રહેવું, અને તેણીના કળાટ સાંખવો, એ મારા-
થી અને નહીં ! " તારા બોલી.

" તારે બીજો ઉપાય શો કરવો તે તું બતાવશે ? ! " નવમરે પુછ્યું. " એક ઉપાય છે ! આજની રેતમાં અહીંથી વેરાદરે જઈ, અને ત્યાં એક જગા લખને પછી તમને તાર કરે, એ દરે તમે પણ ત્યાં આવજો, અને તમારો ખામડીને કંઈ મુશ્કેલી સમજાવી દેજો ! કેમ, એ રસ્તો તમને કેમ લાગે છે ? " તારાએ પુછ્યું. " એટલી બધી પીડામાં પડવાની કું કંઈજ બદલ જોતી નથી ! " નવમરે જણાવ્યું " તેનાં કરતાં તો મુંબાઈ જઈને જંગલમાંજ રહીએ તો વધારે સાઈ ! આપણાં આયુષ્ય સાથે હશે તો મરજી થું કરનાર છે ? ! "

" તારે તેમ કરીએ " તારાએ વિચાર કરીને જણાવ્યું " હા ! એ ઉપાય મારાં ખાતમાં પણ ઉતરે છે ! "

“હીંક ત્યારે, આજે ને આજે અહીંથી ઉપડી જઈશું ! તુ ગાદીને ટાકને રોચન પર આવ, અને હું પણ ચેરથી ફેરલોક સામન લઈને આવું છું. મારા આઠ્યા પછી આપણી દીકરી કરવીશું !” નટવરે બોલ્યું. “બહુ સારું, હું બસાવર વખતસર અહીંથી જઈશ, અને તમે જનતાં સુધી જરા વહેલાજ આવજો.” તારાએ કહ્યું.

“અરે હું તો હમણા આઠ્યા !” એમ કહી નટવરે તરતજ પોતાને ધર ગયો, અને પાટીની પાસે ઝડપમાં કપડાં કઢાવવી તેની પાસે પોતાની મુસાફરીની ટંક તૈયાર કરવી તથા એક ચુવાળું ખાંચાનું પેક કરાવ્યું.

સુહરમતીએ આ તૈયારી જોઈ પૂછ્યું : “કેમ તાય, ક્યાં જવું જવું છે ?”

“વડોદરાથી તાર આઠ્યા છે અને ત્યાંના મહારાજ સાહેબની મુલાકાત લેવાની છે, મારે હું ત્યાં જઈ છું, અને જેમ જનશે તેમ વહેલો આવીશ. અરમલાલને તથા ચરમલાલને કહેજે કે તેઓ તારી ખબર અંતર રાખશે !” નટવરે જણાવ્યું.

“પણ વડોદરાથી જેમ અને તેમ જલ્દીજ આવજો !” સુહરમતીએ કહ્યું. “અને પહેંચવાનો કામગીર તરત લખજો !” “મારે કામ યુરે મરે કે તરત પાછો આવશી ! અને પહેંચવાની સાર્વજનિક પત્ર લખીશ !” નટવરે જણાવ્યું.

“તારે કોઈ માણસને સાથે લેતા જાઓની !” સુહરમતીએ કહ્યું.

“ત્યાં માણસની કંઈ જરૂર નથી. અહીંજ મુજા માણસની તાણ છે તો વળી ત્યાં ક્યાં લઈ જઈ !” એમ કહી, નટવરે ગાદી જોડાવી અંદર પોટલાં મુકાવી તરતજ રોચન તરફ ગાદી દોડાવી, અને ત્યાં તારાને મળી પોતાની તથા તેણીની ફરતે કઠાસની ટિકિટો લઈ, ક, ક. માં બંને એકાં, અને તારાનાં માણસોને થઈ કઠાસમાં બેસાડાયા, અને પાંચ વારે ટેન ઉપડી ગઈ.

પ્રકરણ ૪૦ મું

હોહરો—નટવરભાઈ રમે ગરબો, વળગી તારા પછી !

વીંધવાની પ્રીતી કરો, છુદી બહી બળી !

વિંધવાનો સંગ અને બનેનો નારા !—વાતોની સમારેતી.

ભાવનગરથી ઉપડી નટવર ને તારા મુંબઈ આવી પહેંચ્યા, અને મહારાજની ખાતેના નટવરના બંધામાંજ તારા પણ સંગેજ રહી ! તેણીનાં પોતાનાં ધરને તો તાળાં મારેલાં હતો, તેમજ મરઘીને લીધે ત્યાં આગળ વરતી પણ નહીં હોવાથી તારાએ પોતાનું ધર ઉપાડ્યું નહોતું ! માત્ર પાટીને ફેંચી આપીને ધરમાં તપાસ કરવાને દરેકજ બપોરના મોકલતી હતી, અને રાત દીવજ નટવરની પ્રીતીમાં મકબુર રહી આનંદ વૈભવ જોમવતી હતી ! વિંધવાનો પગે હોંડી હાં માત્ર બનીતી સીવાય બીજું કંઈજ તેણીને પ્રિય નહોતું ! રમેણુજી. જે વિંધવા સ્ત્રીએ તદન વર્તવો જોઈએ, તે તો તેણીએ પમુખપદે મારણ કરીધો હતો, અને કપાળે કંકુની ટપકી અઠાણા સિવાયનો તમામ અપોહ તેણી રાખતી હતી ! તેમાં હવે તો વળી કોઈને પણ હોંડી પાડી નહીં હોવાથી તેણી સ્વચ્છંદપણે મહાલતી હતી, અને એથી વળી તેણીનું શરીર પણ હવે તો હાલવા માંડ્યું હતું ! પતિ મુજો ને પીડા પતી, એવું તેણી માનતી હતી !

ભાવનગરમાં પછી શું થયું ? ! ચરમલાલ ને અરમલાલ નટવરને મળ્યા માટે આઠ્યા. તેમને જોતાંજ સુહરમતીએ જણાવ્યું : “એ તો બહાર ગામ ગયા છે ! પણ કીને વડોદરે ગયા છે ?”

“કેમ ? ! એકદમ વડોદરે જવાનું કંઈ કારણ ! ! સવારના અમને મળ્યા ત્યારે તો કંઈ બોલ્યા નહીં ! !” શરમલાલે આશ્ચર્યતા પૂર્વક જણાવ્યું. “એકદમ કેમ ગયા ? !” “વડોદરા મહારાજ સાહેબની મુલાકાતને માટે ગયા છે !” સુહરમતીએ જણાવ્યું. “પણ તમારે યેર સવારે ક્યારે આવ્યાતા ?”

“મજસમાંજ આઠ્યા હતા, અને એમની કોઈ યોગજાતી આ મુંબઈથી આવી છે, તેને માટે ઉત્તરવું મહાન સૌખ્યને નીકળ્યા હતા.” શરમલાલે જણાવ્યું. “યોગજાતી કી ? !”

મુંદરમતીને તાણુખીયા પુછ્યું. “ હા જોખખીતી સી ! ! ”

“ તેણીનું નામ તો કંઈ તેમણે કહ્યું નહીં, પરંતુ તેમના કાંઈ ભિન્નતી સી થાય છે, અને તે નિત સ્વર્ગચાસી પણ થયો છે, જેમ તેઓનાં જોલવા પરથી સમજવું હતું ! ” શરમલાએ તમામ વાત કહી દીધી !

“ તે સીને તમે નજરે જોઈ હતી ? ” મુંદરમતીએ પુછ્યું.

“ હા: એક બે દિવસપર અને રોડનપર ચલા હતા, ત્યારે ટેનમાંથી તે સી કનરતાજ નટવરભાઈ તેણીને મળવાને દોડ્યા હતા, તેજ દોડી જોઈએ, અને તેણીને જો દોષ તો તેણી કાંઈ વિષયા સી જેવી દેખાતી હતી ! અગરજો તેણીને હાથે સોનાની બંગડી હતી. તો પણ કપાલિ સાંદ્રો નહોતો, તેથી અમને તો તેણી રોડી જેવી લાગ્યા ! ” શરમલાએ પછી ગરમલાક પ્રત્યે ફરીને પુછ્યું. “ કેમ બધ. તમે પણ તેણીને જોઈ હતીની ? ”

“ હા: તમે કહો છો તે બસાગર છે. ” ગરમલાએ પણ ટેકા આપ્યો. મુંદરમતી અત્યંત વિચારમાં પડી મધ, અને તેણીને તારાને માટેજ વહેમ થયો ! તો પણ વધારે ખેનિ કરવા માટે તેણીએ પુછ્યું. “ તારે તે સી જુવાન હતી કે પુખ્ત થયતી હતી ? ”

“ હતી તો જુવાન ને વળી ધણીજ રૂપવાન ! તેમજ હાથાર ને નખરા વાળી પણ લાગતી હતી ! અને તેણીની આંખો તો જાણે ચોખરહમ ફરતી હતી ! ” શરમલાએ કહ્યું.

મુંદરમતી નિસાસો નાંખતાં બોલી. “ ઠીક ! હવે સમજ ! એ તો રાંડ તારા ! બીજા કોઈ નહીં ! ”

“ તારા વળી કોણ છે ? ! ” શરમલાએ પુછ્યું. “ બાઈ ! એ રાંડની સાથે તમારા બાઈ પ્રીતિમાં પડ્યા હતા, અને સરવ પ્રકારે ખુવાર પણ થયા પણ થયા હતા ! મહા મહેનતે એ રાંડનો સંગ મુકાડ્યો, અને પછી મુખી થયા ! પણ વળી પાછી એ રાંડ અહીં આવી દશે ! કેમકે એનો પતિ બિચારો મરી ગયો છે, અને મુંબઈમાં મરડી માલતી હોવાથી, તેમજ અમે બધા અહીં છીએ, જેમ બાળીનેજ તે વળી અહીં આવી દશે, અને હવે મને નકકી બસે છે કે, વડોદરાનું નામ લઈને એ રાંડની સાથેજ કંઈ ઉડ્યા દશે ! ” મુંદરમતીએ અત્યંત અરસોસ કીધો !

“ કેમ બાઈ સમજે, આપણી ધારણા ખરી પડીની ! ! ” શરમલાએ ગરમલાક પ્રત્યે પુછ્યું.

“ હા, બસાગર ! આપણે પણ એમજ ધાર્યું હતુંની ? ! ” ગરમલાએ કહ્યું. “ બાઈ તમને જ્યારે વહેમ થયો, ત્યારેજ એ તમે મને કહ્યું હોત ને ચેતાવી હોત તો હું એમને જવા દેત નહીં ! હવે કોણ જાણે ક્યાં ગયા દશે, અને ક્યારે આવશે ને એમનું શું થશે ? ! કાળ તો આવે. કપરો માલે છે ! આવા વખતમાં બચ્ચાં છોકરાંને મુકીને બાહાર જતાં એમને કંઈ વિચાર પણ થયો ? ! આ છોકરા બિચારો, એ ગયો છે ત્યારેતો “ બાપા—બાપા ” કરે છે, અને બાપને તો તે વાતનાં કંઈ દિસાણે નથી ! ” મુંદરમતીએ મહા ખેડ પુરવડે જણાવ્યું.

“ અમને શું ખબર કે આમ થોડાંજો દશે ! નહીં તો અમે તો તેને સિખામણ પણ આપત ! ” શરમલાએ કહ્યું.

“ પણ હવે તો મને એ ફીકર પડી છે કે, વડોદરાનું નામ લઈને એ ક્યાં બટકવા ગયા દશે ? ! ” મુંદરમતીએ દોઢરૂપ વડે જણાવ્યું.

“ પહોંચ્યાનો પત્ર લખશે કે તે પણ નહીં લખશે ? ! ” શરમલાએ પુછ્યું. “ લખવાનું કહી તો ગયા છે, પરંતુ લખશે ત્યારેની ? ! ” મુંદરમતીએ જણાવ્યું.

“ તમે એક બે દિવસ રાહ જુઓ, અને તેટલામાં એ પહોંચ્યાનો પત્ર નહીં આવશે તો તો પછી મને તેમ કરી પત્રો મેળવી આપીશું ! હાલ તો અમે જઈએ છીએ, અને તમને કંઈ કામ કાજ પડે તો માણસની સાથે તરત અમને કહાવજો, અને કોઈ વાતે ગભરાશો નહીં ! તમારા જેવાં ધરમવાલ સીને નસીમે નટવરભાઈ નિરવિધનો પાછાજ આવશે ! માટે ગભરાતા નહીં ! ” એમ કહીને તેઓ બંને જણા ત્યાંથી પોત પોતાને મક્કને ગયા.

જાણે દિવસે નટવરનો પત્ર આવીયો, જેમાં નટવરે વડોદરે જેમજેમ પહેલ્લાના સમાચાર લખ્યા હતા, અને ચોટા દિવસમાં પાછા રસ્તાનું જણાવ્યું હતું । આ પત્ર વાંચતાંજ મુંદરમતીએ ચરમલાલ તથા ચરમલાલને બોલાવ્યા, અને ટીકીટવાળા કપર સાથેના કામળ-મુંદરમતીએ ચરમલાલના હાથમાં આપ્યો, જે તેણે વાંચ્યો અને પુછી મઠ બોલ્યો " તાલો, હવે નિરાંત વળી ની જી ! પહેલ્લાના પત્ર આ-ચો એટલે મધ્ય ! "

" હા બાઈ હવે મને શાંતિ થઈ છે, અને આજેજ મારા છવમાં છવ આગ્યો છે । " મુંદરમતીએ કહ્યું, એટલામાં ચરમલાલની નજરે કામળના કપર પર પડતાં તે પરે-મુંબઈની પો-રત્ર છાપ જણાઈ, અને તે જોતાંજ તેણે કહ્યું " કામળ વડોદરેથી લખ્યા છે, અને છાપ તો મુંબઈની છે । "

ચરમલાલે તે છાપ વાંચી કહ્યું " હા વાર ! આમાં કંઈ તરહટ લાગે છે । " મુંદરમતી પાછી સંતાપમાં પડીને બોલી જઈ જો મુંબઈજ લખ્યા, અને મને પડાવ્યા માટે વડોદરાનું નામ લખ્યું છે, જેમાં કંઈજ કહ નહીં । " " મને પણ એમજ લાગે છે । " ચરમલાલે કવ્યું

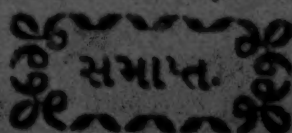
" બાઈ, હવે મારો છવ વિશેષ મહત્ત્વ છે । મુંબઈમાં આવી અવંકર મેરઠીમાં જઈને પડ્યા છે તેથી મારા છવને ચેત પડતું નથી । અને એમને કાંઈ પણ રસ્તે પાછા તેડાવો ! જોઈએ તો તાર કરો । " મુંદરમતીએ કહ્યું.

" પણ તાર કેવી રીતે કરાય ? ! એનું કંઈ ટેકાણું છે કે એ ક્યાં હશે ? ! " ચરમલાલે જણાવ્યું " તમે મહારાજો નહીં । એને રામ રાખનાર છે તેને કાંઈ મારનાર છે ? ! આપખ્ધ આમળ કાંઈનું કંઈજ મહત્ત્વ નથી । માટે તમે ધીરજ રાખો, અને એક બે દિવસ રાહ જોઈને પછી આપણે વિચાર કરી શું. " એમ કહી મુંદરમતીને ધીરજ આપીને તથા ચોટીવાર વધારે બેસીને તેણીને શાંત પડ્યા પછી બને જણા પાંજા પોતાને ઘેર મથા

મુંબઈમાં મહાલક્ષ્મી તરફ પણ મઠગીલું જોર જાગ્યું તારાને મરઠી લાંબું પડી, અને ચો-લસ કલાકમાં તેણીનો છવ ગયો । તેજ અરસામાં નટવરને પણ મરઠી લાગી, અને તે તો માત્ર બાર કલાક સાર થઈ ગયો । અને એ પ્રમાણે આ બંને નીતિબદ્ધને ભોગ મરઠીએ લીધા । આ સમાચાર નટવરના એક નિમે તાર દશાએ મુંદરમતી તરફ આવનઅરમાં પહોંચાડ્યા । મુંદરમતી આ સંતાપના સમયાર જણતાંજ છાતી માંથી કુટી નાંખ્યા, અને ચરમલાલ તથા ચરમલાલને બોલાવી તેમની મારફતે તમામ સરસામાન પેઠ કરાવી પોતે પોતાના પુત્રને જઈ તાબડોતોય મુંબઈ આવી, અને પોતાના રવાગિને જંગલે જઈ નટવરની ઉત્તર કિના કરી મુંદરમતી તાલકેશરના એક જંગલમાંજ રહી અને પોતાના પુત્રનું ચોગ્ય ભતન કર્યું.

બાદ એપ્રિલ માસમાં મરઠીનું જોર વિશેષ નરમ પડ્યું, અને તે પછી મુંદરમતી પોતાનાં પ્રેરમાં આવીને રહી, અને નટવરનો નિત મગન પણ પછી તો મુંબઈમાં આવી પહોંચ્યો તે આ સમાચાર સાંભળી અતંત દિલગીર થયો, અને મુંદરમતીને તેણે યત્ન માનવો દિલસો દીધો,

મુંદરમતીનો પુત્ર બાલકાચર્યામાં હોવાથી પોતાના પત્નીની પુછ્યો " પાવર " તેણીએજ કારકમાં લીધો, અને પોતાની મિત્રાઈની યોગ્ય ઓપરશ્યા કરવા માટે તેણીએ મગનને દરવી તેનેજ તમામ કામની સંભાળ કરી. મગનને સત્વપણે અને એક પાછી પણ સ્વાહરથી વિના તે કામ જ-નવડું, અને નટવરનો પુત્ર મોરો પતાંજ તેને મીઠે મીઠે પુછી દબાવે કરી જઈ તેને પણ રસ્તે પાડ્યો. આ પુત્રનું નામ મુંદરલાલ હતું, અને તે પછો આલાક ને ઉસ્તાદ નિવડ્યો.

“હું નારી પાસે પાપ્સી ઉતારીને માર માથું છું!”